ISTORIA SECOLULUI XX
VOL2
LUMEA ÎNTRE RĂZBOI ŞI PACE (1945 – 1973)

Edition originale:
HISTOIRE DU XXe-SIECLE
publiee dans la collection Iniţial, dirigée par Serge Berstein at Pierre Milza
Copyright © HATIER, PARIS, 1993
Copyright © B.I.C. ALL srl 1998
ISTORIA SECOLULUI XX
sub redacţia lui SERGE BERSTEIN şi PIERRE MILZA
Traducere: Cristian Marius Ioani Mcolae Iorga.
Această carte a fost editată cu sprijinul MINISTERULUI FRANCEZ AL AFACERILOR EXTERNE şi al AMBASADEI FRANŢEI ÎN ROMÂNIA în cadrul Pro;
ISBN: 973 – 571 – 062 – 5 ISBN: 973 – 571 – 064 – 1
Toate drepturile rezervate Editurii BIC ALL.
Nicio parte din acest volum nu poarte fi reprodusă fără permisiunea scrisă a
Editurii BIC ALL.
Copyright © 1998 by BIC ALL.
AII rights reserved.
Drepturile de distribuţie în străinătate aparţin în exclusivitate editurii. The distribution of this book outside România is prohibited without the written permission of BIC ALL.
Editura BIC ALL face parte din GRUPUL EDITORIAL ALL
Editura BIC ALL
Bucureşti
B-dul Timişoara nr. 58, sect. 6
8 413.07.20

Fax: 413.05.40
Departamentul difuzare Bucureşti
§tsect.6
Redactori: Copertă:
Constantin Vlad şi CC. Buricea-MMarcH Dominic Cernea
PRINTEDIN
ISTORIA SECOLULUI XX
VOL. 2
LUMEA ÎNTRE RĂZBOI ŞI>ACE (1945 – 1973)
SUB REDACŢIA: „SERGE BERSTEIN ŞI PIERRE MILZA
SERGE BERSTEIN, GISELE BERSTEIN.
YVES GAUTHIER, JEAN GUIFFAN.
OLIVIER MILZA, PIERRE MILZA
I [\]*lf* EDITURA ALL
Traducere: MARIUS IOAN

Reconstrucţie sau Construirea unei *f*
Lumi Noi?
*...
(1945 – 1953)
PARTEA
Reconstrucţia Economică şi Financiară
Capitolul 1
1945 sistemul economic şi jinancar mondial sunt profundnizate-otuşi; evidentele ruptur, provocate de război se sund cu elemente de continuitate, atât în ce priveşte diferiţii actorfpublici sau privaţi, Statul şi întreprinderile, cât şi ierarhia şi natura relaţiilor dintre aceştia. Sub influenţa dominanta a ONU se ed fiică o nouă ordine mondială pe-bază unurtiberalism reînnoit, carefdecâde asupra disciplinei monetare ca şi asupra regulilor coHeSuiinterlonal. În paralel, puternice întreprinderi

Se îşi împart de acum înainte cu sindicatele ş, putenle oub ce funcţia de animatori ai activităţii economice. această orăan za A permite o redresare relativ rapidă a producţie, ş. Zburilor. Însă, într-o lume divizată polir –, şi eterogena economic, reconstrucţia liberală nu reuşeşte să nfranga toate barierele care compartimentează economia. nondială.

(Continuităţi şi Rupturi; Postbelice

Economia şi finanţele mondiale apar complet dezorganizate din moment ce marea majoritate a polilor odinioară activi sunt sinistraţi, iar relaţiile dintre ei sunt profund perturbate, fie şi numai ca urmare a distrugerii principalelor flote comerciale în timpul războiului.

V.

DIFERENŢA ÎNTRE ŢĂRILE INDUSTRIALIZATE ŞI „ŢĂRILE TINERE".

Hegemonia ţărilor industrializate se menţine. În cazul marilor beligeranţi europeni, dacă distrugerile de tot felul au antrenat în mod incontestabil o paralizie provizorie a activităţii economice, în cele mai multe cazuri ele nu au afectat profund forţele productive. Comenzile de război, având în vedere caracterul puternic industrial al acestuia, chiar au trezit la viaţă sectoare aflate în criză din 1929, cum ar fi textilele, metalurgia sau chimia; o etapă decisivă (chiar dacă dureroasă) a fost atinsă în cunoaşterea şi utilizarea energiei atomice. Privit global, potenţialul industrial al anului 1945 îl depăşeşte pe cel al lui 1939, în ciuda bombardamentelor masive şi a sărăcirii populaţiei. Avansul acumulat de ţările dezvoltate începând cu prima revoluţie industrială rămâne intact şi, dacă reconstrucţia se impune drept un imperativ urgent, ea nu pleacă dintr-un punct mort: 1945 nu este un „an zero".

Pe de altă parte, ţările mai puţin dezvoltate nu au recuperat decât parţial decalajul faţă de primele. Evident,

eliminând practic concurenţa ţărilor industrializate şi sporind cererea pentru multe produse, războiul a oferit economiilor tinere şanse de dezvoltare. În final, procentul realizat de ţările neindustrializate din exporturile mondiale atinge 35% în 1948 faţă de 28% în 1937. Principalii beneficiari (dominioanele britanice, Mexicul, Brazilia, Argentina) au putut astfel să acumuleze devize forte şi să accentueze un proces de industrializare deja amorsat în anii ’30. Totuşi, situaţia celei mai mari părţi a regiunilor subdezvoltate ale lumii rămâne precară. Chiar şi America Latină relativ dezvoltată păstrează o structură economică caracterizată de preponderenţa activităţilor agricole şi o

situaţie financiară dominată de omniprezenţa capitalului nord-american şi a atotputernicului dolar. Cât despre continentele asiatic şi african, care au jucat un strategic important în conflictul mondial, economiile lor sunt aservite intereselor puteri europene şi Japoniei. Puternica mişcare de decolonizare care după război, mai devreme în Asia şi Orientul Mijlociu decât în Africa, contribuie mai mult la a submina puterea în declin a metropolelor europene decât la a rezolva pe termen scurt problemele puse de subdezvoltare.

Datele geopolitice ale războiului au favorizat Statele Unite, a căror prosperitate în 1945 este izbitoare, faţă de vechile economii europene. Într-o Europă distrusă, învingătorii şi învinşii în egală măsură trebuie să-şi reconstruiască ruinele, să-şi regăsească echilibrul pieţelor financiare externe, să restabilească soliditatea monedelor lor distruse de inflaţie, să regăsească un consens social, compromis de "reglările de conturi" ce au urmat Eliberării. Distrusă şi ruinată până la punctul de a fi lipsită de mijloace de plată internaţionale (aşa numitul *dollar-gap*), Europa este constrânsă, pentru a-şi demara reconstrucţia, să solicite un ajutor extern, care nu poate veni decât de la Statele Unite. Nu este deci surprinzător că în aceste condiţii bătrânul continent suferă un recul considerabil al influenţei sale internaţionale. Europa occidentală încetează de a mai fi polul dominant al comerţului mondial, din care ea mai păstrează un procent de 37% din exporturi în 1948 (faţă de 46% în 1937). Marea monedă forte europeană, lira sterlină, a pierdut orice credit în faţa dolarului, cum o demonstrează eşecul tentativei de a reveni la convertibilitatea externă din iulie-august 1947. Chiar dacă plasamentele în lire sterline rămân foarte importante pe glob, această experienţă nefericită a demonstrat că deţinătorii lor sunt gata să le schimbe în dolari la [illegible] convertibilitate durabilă, moneda

— Fe

meepe să se afirmmara de
REAŞEZAREA POLILOR DOMINANŢI
britanică nu va maâfiân măsură să joace un rol activ în tranzacţnle internaţ. onale în afara „zonei lirei sterline”…

Ireversibilul avânt al mişcării de decolonizare va duce, de altfel, la o Dinu nu are de durată a strălucirii mondiale a Europei.

Concurenţa japoneză, exacerbată de dificultăţile interbelice pana la punctul de a suscita neliniştea şi suspiciunea mediilor de afaceri occidentale se vede în 1945 înlăturată pe o perioadă rămasă la discreţia învingătorilor nord-americani care ocupă arhipelagul nipon („proconsulatul” generalului MacArthur). Japonia

7/Reconstrucţie (1945 – 1953)
T
ÎŞI

vede astfel industria redusă la tăcere, în primii ani postbelici prin însăşi voinţa

Statelor Unite, care exercită o adevărată tutelă asupra arhipelagului; marile *zaib* (*tisui* care reprezentaseră forţa economiei japoneze sunt desfiinţate, jar producţia industrială (mai ales cea de oţel) este supusă unei contingen-Pe de altă parte1 URSS, chiar bucurându-se de aportul economieiărilor satelite, pe care le supune unei dure exploatării} este în măsură să joace un rol economic comparabil cu noua sa putere politică şi militară. Distrugerile războiului fac coproducţia şa să fie de un sfert din cea americană, iar importanţa sa în comerţulmondialfiste dintre cele mai limitate, din moment ce ţările socialiste nu realizează în 1948 decât 3, 6% din exporturile mondiale; întârzierea sa tehnologică rămâne

considerabilă.

„Statele Unite, dimpotrivă, deţin aproape toţi „aşii” economiei mondiale. Deţinătoare timp de câţiva ani ale monopolului nuclear şi în general ale tehnicilor de vârf şi metodelor celor mai eficiente de gestiune, Statele Unite concentrează o forţă productivă gigantică, care atinge jumătate din capacitatea mondială. Asigurând aproape un sfert din schimburile mondiale, ele exercită o influenţă decisivă asupra comerţului internaţional, deţinând controlul asupra pieţelor, determinând cursurile directoare, asigurând finanţarea. Dolarul exercită o domnie necontestată, garantată de deţinerea a doua treimi din stocul monetar mondial (echivalentul a 20 miliarde de dolari) şi de forţa economiei. Stăpâni pe producţia industrială şi pe mijloacele de plată, Statele Unite decid astfel asupra supravieţuirii alimentare a unei mari părţi a omenirii. Ele singure sunt în măsură să ia iniţiativa reorganizării sistemului economic şi financiar mondial

DEZORDINEA INFLAŢIONISTĂ

Inflaţia, boală cronică a secolului nu este o necunoscută în 1945, din vreme ce anii ’20 fuseseră deja marcaţi de puternice creşteri de preţuri putând să ducă uneori până la distrugerea completă a unei monede (cazul mărcii germane în 1923). Între timp, Războiul Mondial a reunit incontestabil toate condiţiile unei inflaţii-usţinute, pe care constrângerile reconstrucţiei tind să o generalizeze durabil. Viaţa scumpă, aspect de care se lovesc zilnic marea majoritate a consumatorilor, pune în evidenţă astfel dezechilibre periculoase pentru reconstrucţie.

Mecanismul inflaţionist a fost amorsat dejăzboi, care aer cauin grav dezechi-libnjjrto ojejţaj [cererea de bunuri şi a provocat în paralel o creştere excesivă a circulaţiei monetare. Comenzile de război au mobilizat capacităţile de

producţie disponibile până la punctul de a duce la scăderea puternică a producţiei bunu-reofcivile de consum, creând astfel o situaţie de penurie, în care cererea exercită o presiune Favorabilă creşterii preţurilor. Cum, pe de altă parte Statul acceptă, pentru a finanţa jăejtuielile de război, un deficit bugetar parţial acoperit prin creâ7 ed e monedăfără acoperire (recurgând la „maşina de tipărit bani”), mijloacele de plată depăşesc repede masa necesară desfacerii producţiei, ceea ce eliberează potenţialul inflaţionist conţinut de dezechilibrul dintre cerere şi ofertă, în acelaşi timp, e rejtej-im-pjc-ujile-e care; ojmpune efortul de război, generează, în absenţa unor exporturi echivalente „un deficit exterior care conduce la datorii externe şi la deprecierea monedei, ceea ce nu reprezintă decât un mod diferit de a exprima inflaţia.

După 1945, creşterile salariale, justificate din punct de vedere social şi proclamate odată cu Eliberarea, sarcinile reconstrucţiei finanţate de la buget, recurgerea la produse străine ca paleative ale penuriilor celor mai dureroase cojitri Huie la înmefea Tmecanismelor inflaţioniste până la a se ajunge la creşteri ale preţurilor între 20 şi 50% pe an de la ţară la ţară şi de la produs la produs. În 1950 – 1951, războiuljdinj-oreea relansează inflaţia mondială care începuse să scadă.

Valul inflaţionist dăunează efortului de reconstrucţie. În mod evident, creşterea generalizată a preţurilor şi salariilor maschează în mod artificial inegalităţile sociale; ea permite mai ales finanţarea reconstrucţiei prin împrumuturi, în măsura în care rambursările datoriilor sunt uşurate de deprecierea monedei, ca o compensaţie a inflaţiei. Totuşi, ea descurajează investiţiile productive; în detri-menţul-speculaţiilor cuvajorjj-fujjiu, ecpngmiclştgnâe-Iăur, „bijuterii, tablouri) sau cu produse ce plnnijjâşjigunirajăide şişubştanţialejje „piaţa neagră”. Pe

de altă parte, diferenţele dintre ratelejnflaţiei diferitelor ţări, care se întind pe o scală de la 1 la 20 i-u” chiaR” 30, interzic restabilirea durabilă a circuitelor comerciale şi financiare internaţionale şi justifică menţinerea neconvertibilităţii monedelor între ele. Nu numai că rja-ceajşqcială, atât de necesară efortului de reconstrucţie, este. ameninţată, câtă vreme salariaţii îşi văd sporurile băneşti anulate rapid de creşterea preţurilor, ci, de la producător la consumator, fiecare anticipează o rată „a inflaţiei scontată, contribuind astfel la întreţinerea durabilă a fenomenului. Reconstrucţia ar implica, deci, o reducere prealabilă a inflaţiei. Mijloacele de acţiune nu ar lipsi, de la prelevările fiscale cu titlu excepţional, în numele solidarităţii naţionale, la comprimarea pur şi simplu a masei monetare, operată prin intermediul unui schimb al bancnotelor aflate în circulaţie. Ar mai trebui în plus să se poată face acceptate aceste măsuri draconice de către societăţile ieşite trajjmatizaţe” din lăzb oi, care şi-aiăjn mod destul dgjnegal a fi dispuse să suj) orteirjQLrestricţii.

9/Reconstrucţie (1945 – 1953)

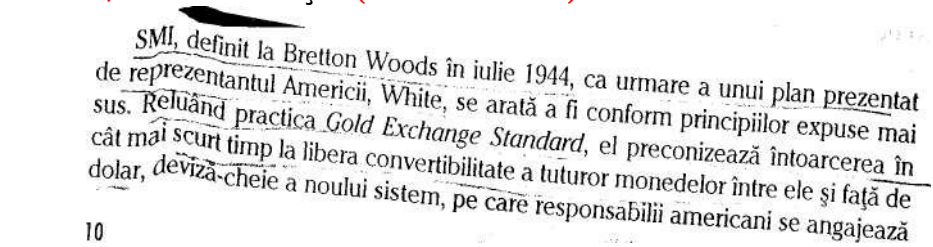
SMI, definit la Bretton Woods în iulie 1944, ca urmare a unui plan prezentat de reprezentantul Americii, White, se arată a fi conform principiilor expuse mai sus. Reluând practica *Gold Exchange Standard*, el preconizează întoarcerea în cât mai scurt timp la libera convertibilitate a tuturor monedelor între ele şi faţă de dolar, deviză-cheie a noului sistem, pe care responsabilii americani se angajează

10

O Nouă Ordine Economică Mondială

CAPITALISM LIBERAL RESTAURAT

Pentru a ieşi din haosul de imediat de după război, trebuiau puse la punct noi instifujii capabile să restabilească o ordine internaţională stabilă şi de durată. Această reconstrucţie juridică fu repede întreprinsă sub presiunile Statelor Unite şi ale aliaţilor lor occidentali,

URSS neputând în mod evident accepta decât din vârful buzelor o reconstrucţie conformă canoanelor liberalismului.

Încă din 1941, prin Charta Atlanticului, Aliaţii ţinuseră să reafirme împotriva nazismului marile principii ale libertăţii în majejrjanavigajiei, tranzacţiilqrjnţernaţionăle şfaccesului la sursele de materii prime., Ei subscriau astfel, cel puţin formal, tezelor liberale răspândite mai ales îjlă UA... conform cărora dirijismul protecţionist al anilor ’30 generase tensiunile ce conduseseră în mod inevitabil la război în 1945 j aceste principii liberale beneficiază de pe urma influenţei dominante a Statelor Unite şi coincid totodată cu interesele bine înţelese ale economiei americane. Într-adevăr, enorma producţie naţională, reclamă vaste pieţe externe cât mai deschise posibil pentru a putea fi acoperite fără şocuri, riscul unei posibile strangulări fiind încă de temut, având în vedere crizele din 1921 şi 1929. Pe de altă parte, fojjrte conşjienţi de poziţia lor de creditori, faţă de restul lumii, bancherii americani, ca şi Trezoreria federală, doresc în mod logic să le fie rambursate împrumuturile în monede care nu şi-au pierdut între timp valoarea. Iată de ce noui SA – stem economic internaţional, elaborat imediat după război, poartă în mod evident pecetea tutelei Washington-ului.

SISTEMUL MONETAR INTERNAŢIONAL DE LA BRETTON WOON.

să-l convertească în aur la paritatea de 35 de dolari uncia. Ljbera-convertibilitate condiţionează efectiv relansareacomerţului mondial, în timp ce etalonul-aur privileg Tăza-singura monedă garantată prin deţânercălmor rezerve importante de metal preţios. Acordul de la Bretton Woods instaurează în paralel un regim de parităţi fixe între monedele sistemului, cu o

toleranţă a unei marje de fluctuaţie redusă la plus-minus 1% din paritatea declarată, disciplină ce constituie o garanţie împotriva fluctuaţiilor excesive, generatoare de riscuri de schimb insuportabile.

Un Fond monetar internaţional (FMIJ este creat pentru a-gera noul sistem şi a veghea-te-fespectarea regulilor stabilite la Bretton Woods. Fiecare ţară membră varsă o cotă (o pătrime în aur şi trei în moneda naţională) proporţională cu importanţa sa economică şi în schimbul căreia va putea obţine în viitor un ajutor în devize pentru a-şi echilibra balanţa de plăţi. Importanţa cotelor vărsate determină influenţa fiecărui membru în voturile FMI, ceea ce avantajează deci pe cei mai puternici. Fondul poate autoriza devalorizările a căror rată depăşeşte 10%; el decide asupra măririi cotelor; el ajută ţările în dificultate cu condiţia unei restabiliri rapide a echilibrelor lor structurale printr-o gestiune sănătoasă.

Aşa cum era, noul sistem monetar apărea armonios în măsura în care distribuia echitabil obligaţiile între membri; el este totuşi asimetric, căci nu toate acestea sunt uşor de îndeplinit. Pentru responsabilii americani, este vorba în primul rând de a prezerva paritatea dolar-aur, deci de a menţine o relaţie rezonabilă între rezervele de la Fort Knox şi masa bancnotelor verzi în circulaţie, sarcină ce nu părea foarte complicată, cel puţin la început. Pentru gestionarii devizelor periferice, care nu pot accede la aur decât prin intermediul dolarului, lucrurile apăreau mai puţin simple. Ei vor trebui să restaureze condiţiile economice ale unei reîntoarceri la convertibilitatea externă a monedei lor, obiectiv ce nu va putea fi atins decât la capătul unui deceniu de eforturi; ei vor trebui după aceea să asigure o protecţie permanentă a parităţii declarate, cel mai adesea cu preţul unei severe austerităţi financiare.

GATT

General Agreement on Tariffs and Trade (GATT), acordul general pentru tarife şi comerţ, constituie al doilea”. pl] Q, n al liberalizării relaţiilor economice. „Limitat la un simplu acord semnat la Geneva în 1947 prin vigilenţa Congresului american, ostil oricărei organizaţii care ar impune constrângeri, el preconizează renunţarea la pârghiile vamale protecţioniste, în respectul reciprocităţilavantajelor consimţite, după principiul deja vechi al clauzei naţiunii celei mai favorizate.

11 / Reconstrucţie (1945 – 7953)

Practicile comerciale neloiale, cum ar *tif dumping-uţ*, sunt condamnate, însă acfes-gridâââai dirdemăscăt; de altfel GĂÂT tolerează numeroase derogări şi clauze speciale pentru a ţine cont de situaţiile economice specifice, care justifică frecvent măsuri de protecţie. Este, deci, vorba, înainte de toate, de-un cadru de negocieri fondat pe un cod al bunei conduite, suficient de suplu pentru a suscita încă de la înfiinţarea sa adeziunea a 23 de ţări asigurând împreună 80% din comerţul mondial.

— PATRONATUL ONU ŞI LIMITELE SALE

Încă de la crearea sa, în iuniel945 j ONU încununează cu autoritatea sa juridică noul edificiu al ordinii economice şi financiare internaţionale. Într-un mod exemplar, Organismul Naţiunilor Unite pentru reconstrucâie. jlaşiste. r4 ăiiniiialele engleze UNRRA) a consacrat misiunii sale peste 1 miliard.de. dplări. Şi ajurnizat populaţiilor sinistrate peste 20 de milioane de tone de produse de primă necesitate (hrană, îmbrăcăminte, medicamente...), numai SUA singure preluând-asupra lor două treimi din costurile acestui ajutor de urgenţă.

În mod puternic majoritar dedicaţi liberalismului, fondatorii săi au de asemenea o concepţie largă şi aprofundată asupra relaţiilor internaţionale. Ei consideră

că în mod egal cu acţiunea politică, cooperarea economică între state constituie nu numai un factor de dezvoltare, ci şi o garanţie a menţinerii păcii, care este obiectivul lor esenţial. Din această cauză, ONU creează un Consiliu economic şi social (ECOSOC) carejnlegătură cu mai multe organisme specializate, are drept misiune promovarea, dezvoltării economice şi sociale. FMI este în rândul instituţiilor ataşate ONU, ca şi Banca internaţională pentru reconstrucţie şi dezvoltare – (BIRD), în mod special însărcinată cu finanţarea marilor programe de investiţii pe care le implică reconstrucţia. În mod progresiv, ajţe organisme intervin în domenii diverse, cum ar fi FAOJ. Organizaţia pentru alimentaţie şi agricultură, sau Organizaţia internaţională a muncii, în domeniile socfâle. În fine, prin însăşi natura sa, ONU se prezintă ca un forum cu vocaţie universală în care problemele economice nu vor fi ocolite în largile dezbateri.

12.

CĂTRE UN CAPITALISM ORDONAT

Necesităţile reconstrucţiei într-un context al războiului rece întăresc exigenţa organizării raţionale a economiei, pe care conflictul mondial le impusese deja în numele eficienţei militare. Conducătorii politicijesjâi din rândurile Rezistenţei se vor a fi purtătorii de cuvânt ai unei voinţe de renovare a unui capitalism puternic răvăşit de crizele anilor ’30. Adesea influenţaţi de teoriile socialiste, ei nu sunt ostili unei anumite doze de intervenţionisru, care lor le apare-drepi o garanţie a bunei funcţionări a mecanismelor economice, dar în acelaşi timp şi ajschităţii sociale. Ideea care se impune este aceea că de aici înainte liberalismul trebuie ordonat, încadrat prin legile statului şi supus arbitrajului puterilor publice. Dacă proprietatea privată asupra mijloacelor de producţie şi rolul predominant al iniţiativei individuale nu sunt în mod

fundamental repuse în discuţie, treixaracierjşiici apărute de-a lungul secolului se afirmă, nu mai puţin, din ce în ce mai evident şi confirmi mutaţiite suferite de capitalism: triumfulinani4 r4 treprinde îi, rolul crescut al statului, intervenţia sporită a sindicatelor în viaţa economică şi socială. *h*, Marije întreprinderi cu statut de/societăţi pe acţiuni, / până acum supuse suspiciunilor sindicatelor muncitoreşti, ca şi celor ale micilor patroni şi statului, şi-au demonstrat eficacitatea în timpul războiului. Ele par a fi cele mai apte a-şi mobiliza forţa în sprijinul reconstrucţiei pentru a învinge rapid penuria. În mod cert, rolul întreprinderilor mici şi mijlocii rămâne pretutindeni considerabil, însă nu există îndoieli că structura marilor economii evoluează ireversibil către o stare de oligopol, caracterizată-ffn făpturcă-Sfevă uhâfaÂLpubne la număr, îşi împart controlul industriei, finanţelor şi comerţului, uneori xhiar şi al agriculturii.

Majilejntrejmnderi capătă trăsături distinctive ca urmare a unui lung proces de concentrare tehnică şi financiară. Ele se disting prin masa capitalurilor, prin importanţa cifrei de afaceri, prin amploarea efectivelor angajate. Ele se afirmă ca centre de putere ce influenţează de o manieră decisivă investiţiile, producţia, viaţa socială, schimburile – uneori şi deciziilejjoliticejirin presiunile pe care sunt în măşjură să le exercite asupra parlamentelor sau guvernelor (rolul *lobby-wxWox* Q-Svă LM –arile întreprinderi nu se mulţumesc de altfel să-şi limiteze acţiunea la ţara lor de origine; ele elaborează deja strategii care depăşesc cu mult frontierele stajţului şi le fac să fie actori „cu normă întreagă” ai relaţiilor economice internaţionale. Mişcarea de internaţionalizare a activităţilor lor, care se încetinise, puternic după 1930, manifestă o relansare viguroasă prin crearea de filiale în străinătate

I

13 /Reconstrucţie (1945 – 1953)

Încă din perioada de reconstrucţie. Domnia societăţilor multinaţionale se anunţă încă din zorii anilor ’50.

2 j, Intervenţia statului în viaţa economică şi socială, desigur contrară spiritului însuşi al liberalismului pur, este astfel mai uşor acceptată de opinia publică după criza din 1929 şi război. De ce, oare, puterile publice, care au angajat lupta împotriva şomajului din anii ’30, apoi au dirijat mobilizarea economiei timp de 5 ani la» rând, nu ar fi în stare să elaboreze şi să conducă strategii de reconstrucţie în timp ce însuşi progresul ştiinţei economice, realizat mai ales după Keynes, Je face capabile să acţioneze mai coerent şi mai eficient? în primul rând prin utilizarea sistematică a mijloacelor clasice de control al monedei şi bugetului înţeleg guvernele să controleze conjunctura economică. Acceptarea deliberată a deficitului bugetar devine astfel o metodă în mod curent folosită pentru a relansa o activitate economică slabă(*deficit spending*), în timp ce manipularea masei monetare în sensul expansiunii sau contracţiei permite, după caz, stimularea sau inhibarea conjuncturii. Printr-un dozaj subtil al acestor acţiuni opuse puterile publice se străduiesc începând din 1946 să finanţeze reconstrucţia strangulând tendinţele inflaţioniste.

În paralel, statele îşi extind considerabil câmpul, de acţiune, în materie economică. Toate, chiaijiceje mai fidele liberalismului ca SUA sau Germania de Vest, prelevă (în mod esenţial prin impozite) între un sfert şi o treime din produsul naţional, enormă bogăţie pusă în serviciul politicilor economice şi sociale. Statul intervine încă şi mai direct prin înmulţirea întreprinderilor cu capital public, al căror grad de autonomie este, totuşi, foarte variabil de la

caz la caz. Încă deja sjar-u războjului, un vajjdenaţionalizări (mai puternic în Franţa şi Marea Britanieljy HJS sub tutelă publică, în întregimelâlf parţial, producerea energiei, băncile îi companiile de asigurări, mijloacele de transport. Siderurgia britanică, firma de automobile Renault şi unele întreprinderi franceze de armament au fost de asemenea naţionalizate. În acest caz, Statul face mai mult decât a trasa cadrele activităţii economice, din moment ce el îi modifică structurile, substituindu-se unei iniţiative private considerate insuficiente. Franţa este, de altfel, prima ţară liberală care va merge până la adoptarea, începând cu 1947, a unui sistem de planificare simplu, destinat să programeze pe termen mediu reconstrucţia şi modernizarea economiei (planul Monnet). Regatul Unit se arată, în schimb, a fi mai precoce în definirea unei politici de amenajare a teritoriului preocupată de corijarea dezechilibrelor regionale. În fine, Statul îşi lărgeşte mult plaja de acţiuni în domeniul social, reglementând acoperirea diverselor riscuri (maternitate, boală, accidente de muncă, bătrâneţe, şomaj), în cadrele sistemelor de securitate socia] ă-şâige-albcaţii familiale foarte îndrăzneţe în Marea Britanie (*welfare state*) şi în Franţa, mult mai prudente şi limitate în Germania de Vest, care totuşi a adoptat un sistem original de „economie socială de piaţă", şi mai ales în Statele Unite, în ciuda *Fair* Dea/-ului anunţat de preşedintele Truman. Consolidarea rolului compensator al sindicatelor se confirmă în anii imediat postbelici. Încă din anii '30, în grija de a obţine un larg şi durabil consens social în lupta împotriva crizei, apoi împotriva fascismului, legislaţia a recunoscut pretutindeni sindicatelor o funcţie de contrapondere a influenţei marilor întreprinderi şi un rol privilegiat în apărarea intereselor muncitorilor. Marile centrale sindicale (AFL-CIO în Statele Unite, TUC în Marea

Britanie, DGB în Germania, CGL în Italia, CGT reunificată în Franţa până în 1947) se reorganizează în 1945. Toate cunosc o creştere a efectivelor lor graţie adeziunii noilor membri motivaţi de experienţa reînnoirii relaţiilor sociale concepută în mişcarea de rezistenţă. Este vorba de a construi societăţi mai juste, care să vegheze la păstrarea egalităţii şanselor tuturor indivizilor, să pună capăt vechilor „feudalisme", dar care, mai ales, să protejeze pe cei mai slabi şi mai lipsiţi de apărare. Rolul sindicatelor, deci, depăşeşte simpla protejare a avantajelor imediate relative la salarii sau durata muncii. Reprezentanţii sindicali, gata să accepte efortul pe care-l implică reconstrucţia, înţeleg să negocieze cu patronatul şi sub arbitrajul puterilor publice, ansamblul relaţiilor sociale din întreprindere. În Franţa, rezultatele atinse sunt consemnate în convenţii colective, veritabile „charte" sociale pentru diferitele sectoare de activitate. În Germania, sindicatele participă activ la elaborarea proiectelor de co-gestiune, care, începând din 1951 – 1952, deschid calea participării muncitorilor la gestiunea întreprinderilor. Dificultăţile inerente reconstrucţiei, agravate de efectele războiului rece, nu vor permite totuşi stabilirea unei păci sociale durabile, încă din 1947 puternice mişcări revendicative agită în special Franţa, fără totuşi a pune sub semnul întrebării cuceririle sindicale.

Îi.

„I!

ut

15/Reconstrucţie (1945 – 1953)

O Reconstrucţie Rapidă, dar Imperfectă

RELANSAREA PRODUCŢIEI

Favorizată de înnoirea sistemelor de producţie, susţinută prin eforturile unei mâini de lucru diminuate de

război însă puternic mobilizată în serviciul unei cereri uriaşe, stimulată de o manieră decisivă în Europa de ajutorul american, reconstrucţia s-a înfăptuit mai rapid decât ar fi lăsat să se prevadă situaţia dezastruoasă din 1945. Totuşi, ea a necesitat durate diferite, variind după ţară şi domeniu de activitate. În tabăra învingătorilor, SUA au reuşit reconversia economiei lor doar cu preţul unei uşoare slăbiri a creşterii economice între 1946 şi 1949, fără a exista vreo comparaţie cu criza brutală care urmase Primului Război Mondial în 1921. În URSS, al IV-lea plan cincinal, între 1946 şi 1950, a cărui realizare a fost facilitată de prelevările masive pe seama învinşilor, a permis reconstituirea infrastructurii ţării încă din 1948, însă va trebui aşteptat până în 1952 pentru a se atinge din nou un nivel al consumului tolerabil, chiar dacă modest. În Europa occidentală, în cadrul organizaţiilor înfiinţate pentru a gira planul Marshall (Organizaţia europeană pentru cooperare economică – OECE – din 1948, căreia i s-a adăugat din 1950 Uniunea europeană a plăţilor – UEP), reconstrucţia în cazul Aliaţilor a fost mai rapidă decât cea a Germaniei, care cunoaşte totuşi o redresare spectaculoasă şi durabilă, începând cu 1948 – 1950. Războiul rece a incitat într-adevăr pe învingători să restabilească o economie germană solidă pentru a îndigui în Europa noua ameninţare a comunismului. Acelaşi fenomen va fi favorabil Japoniei, odată cu începerea în 1950 a războiului din Coreea.

ÎNCEPUTUL FUNCŢIONĂRII SMI

În Marea Britanie, unde o politică fiscală curajoasă dusă pe timpul războiului limitase creşterea preţurilor, o gestiune vigilentă, însoţită totuşi de o devalorizare a lirei sterline în 1949, au reuşit să stabilizeze moneda. Astfel de politici riguroase, conduse cu fermitate, s-au arătat a fi eficiente în Belgia, Italia, Germania occidentală, unde

reforma mărcii din iunie 1948 urmată de o devalorizare în anul următor, dota economia cu o monedă solidă şi, totodată, competitivă faţă de exterior. În

Franţa eşecul deflaţiei monetare preconizate de Pierre Mendes France imediat după Eliberare ar fi trebuit să ducă la soluţii mai moderate în care împrumuturile ar fi jucat un rol important, însă mai puţin eficiente în ce priveşte consolidarea francului, acesta fiind devalorizat de mai multe ori între 1945 şi 1949. Realinierea monetară din septembrie 1949, care se traduce, datorită lirei sterline, prin devalorizarea a douăzeci de mari monede naţionale, pune de fapt capăt marilor dezordini inflaţioniste moştenite de pe urma războiului şi pune bazele unei stabilităţi monetare care nu va fi decât temporar perturbată de războiul din Coreea: încă din 1953 – 1954, libertatea schimburilor este restabilită în RFG şi Marea Britanie, însă va trebui aşteptat anul 1957 pentru ca convertibilitatea monedelor, aşa cum fusese prevăzută la Bretton Woods, să fie în sfârşit restabilită.

RESTABILIREA SCHIMBURILOR COMERCIALE

Reluarea comerţului internaţional este în mod evident favorizată de regularizarea monedelor, ca şi de acordurile vamale progresive obţinute sub auspiciile GATT şi OECE (în 1957, 90% din contingentări fuseseră abolite în Europa). Încă din 1951, schimburile mondiale, nu numai că au depăşit nivelul lor din 1938, dar şi pe cel din 1929, care fusese cel mai bun an interbelic. Balanţa de plăţi a Europei occidentale, al cărei deficit de după război apăsa asupra reluării schimburilor comerciale, redevine uşor excedentară în 1952. Vechiul continent îşi recapătă rolul motor în relaţiile economice şi financiare internaţionale.

Dacă toate problemele nu sunt încă rezolvate în 1953, când se agravează conflictul coreean, reconstrucţia poate totuşi fi considerată ca încheiată.

UN SISTEM MONDIAL ÎNCĂ ETEROGEN

Această ambiţioasă operă de reconstrucţie era prea vizibil influenţată de concepţiile şi interesele anglo-saxone şi pornea rău adaptată unei lumi divizate politic şi eterogene economic, pentru a obţine unanimitatea; ea se condamna astfel la a vedea proiectul său global contestat sau chiar respins în întregime, începând cu 1947, războiul rece va radicaliza opoziţia dintre sistemele economice inspirate de capitalismul liberal şi cele ce aplică socialismul dirijist după modelul URSS şi cel mai adesea, sub constrângerea URSS. Fără mare greutate, URSS a refuzat să participe la noul sistem monetar internaţional şi să adere la GATT. în ciuda imenselor sale nevoi de reconstrucţie, ea va declina toate ofertele

17 /Reconstrucţie (1945 – 1953)

I de ajutor american, pentru că acestea sunt însoţite de exigenţe liberale sub controlul Washington-ului, pe care Stalin nu îl poate accepta. Astfel, în vara lui 1947, el refuză planul Marshall şi impune acelaşi răspuns negativ şi Cehoslovaciei şi Poloniei. De atunci, capitalismul liberal şi socialismul autoritar îşi desfăşoară în mod separat efortul de reconstrucţie; or, odată cu victoria maoiştilor în China, în octombrie 1949, aproape o treime din omenire se găseşte angajată în experienţa socialismului autoritar.

În Europa occidentală, reticenţele liderilor politici şi ale opiniei publice faţă de hegemonia SUA au putut astfel şi uşor surmontate prin adeziunea comună la valorile democraţiei liberale, şi, de asemenea, prin necesitatea de a opune un front unit în faţa blocului sovietic resimţit ca o ameninţare constantă. Cu toate acestea, nu toate prejudecăţile anti-americane au dispărut; partidele comuniste şi formaţiunile naţionaliste nu încetează să denunţe autoritatea Washington-ului asupra economiilor naţionale. Chiar şi liderii politici liberali estimează că

situaţia precară a economiilor europene nu le permite să înfrunte durele legi ale pieţei, ce constituie esenţa sistemului liberal. Ei predică în consecinţă menţinerea protecţionismului vamal, fără de care concurenţa produselor americane ar risca rapid să devină devastatoare. În paralel, dezechilibrele financiare de moment împing Marea Britanie şi Franţa să apere cu gelozie relaţiile privilegiate pe care le-au instaurat în timpul războiului în interiorul „zonei lirei sterline" şi „zonei francului". Fragmentarea continentului european ilustrează de altfel destul de clar fărâmiţarea durabilă a sistemului economic postbelic. Rupte în chiar inima Europei, prin dezmembrarea Germaniei, relaţiile comerciale şi financiare intra-europene sunt, pe deasupra, supuse tendinţelor centrifuge alimentate de antagonismul dintre estul şi vestul continentului.

Dacă apropierea între statele europene se impune ca o necesitate odată cu reconstrucţia, alegerea între soluţia atlantistă şi calea proprie europeană divizează guvernele: construcţia europeană va fi întârziată.

În fine, ţările subdezvoltate, dintre care multe îşi întrebuinţează forţele în lupta pentru obţinerea independenţei politice, sunt încă prea puţin pregătite să intre. Într-un sistem economic liberal, în măsura în care ele nu au niciun atu pe care să-l pună în valoare în concurenţa internaţională.

Profunzimea acestor opoziţii politice şi a acestor contraste economice amână pe o durată îndepărtată realizarea proiectului preşedintelui Roosevelt de a reorganiza economia şi finanţele la scară planetară. Reconstrucţia a restabilit, totuşi, mai repede decât se prevăzuse circuitele economice şi financiare ale lumii liberale, pregătind-o pentru o excepţională perioadă de creştere economică, care va dura un sfert de secol.

„Leadership”-ul American îi.

Capitolul 2

Statele Unite ies din război într-o poziţie de forţă: economia lor a fost stimulată de acesta, dolarul face legea, supravieţuirea economică a numeroase state este dependentă de ajutorul american. Contrar perioadei de după Primul Război Mondial, anii de după 1945 sunt cei ai unei prosperităţi incomparabile. Prima putere economică mondială, SUA domină producţia în toate domeniile. Totuşi, industria şi sectorul terţiar înregistrează un dinamism care lipseşte agriculturii, care se confruntă curând în dificultăţi reale. Pe plan internaţional, ruptura cu Uniunea Sovietică în 1947 face din americani liderii „lumii libere”. Politica de „îndiguire” a comunismului este realizată prin semnarea de pacte militare care angajează SUA în protejarea aliaţilor lor. Ostilitatea faţă de comunism are drept consecinţă punerea în discuţie de către opinia publică şi Congres a politicii sociale progresiste a preşedintelui Truman. Foarte curând acesta este ameninţat de st şi depăşit de „vânătoarea de vrăjitoare” pe care o reprezintă mccarthysmul şi căreia succesorul său Eisenhower îi va pune capăt cu dificultate.

18

19 /Reconstrucţie (1945 – 1953)

4

Statele Unite în i 945

În timp ce politica New Deal permisese doar redemararea unei economii în criză din 1929, războiul a reuşit să restabilească prosperitatea economică, într-adevăr, SUA ies nu numai învingătoare din Al. Doilea Război Mondial, ci şi mai bogate şi mai puternice decât înainte. Deja prima putere economică a lumii încă de la sfârşitul secolului al XIX-lea, ele acced la rangul de primă putere politică graţie rolului pe care l-au jucat în conflict,

pe durata căruia ele au fost arsenalul democraţiilor.

ADEVĂRAŢII ÎNVINGĂTORI AI RĂZBOIULUI

Ţinând cont de populaţia totală a ţării şi de importanţa efectivelor angajate, pierderile umane simţilimitate: 300.000 de morţi, adică 1/80 din pierderile URSS. Popubjiajdyilă afos ferită de bombardamentele aeriene; SUA nu au cunoscut i. pe teritoriul naţional distrugeri, ca în Europa. Dimpotrivă, ele şi-au dublat potenţialul productiv Ji au [uajjjn avans tehnologic important. Se poate cita exemplul obstrucţiilor navale: în 1938, şantierele americane construiau un tonaj echivalent cu o şesime din cel al flotei comerciale britanice, pe atunci prima în lume; în anii 1943 – 1944, tonajul era o dată şi jumătate faţă de cel al Marii Britanii. La sfârşitul războiului, flota comercială reprezenta aproape două treimi din cea mondială.

SUA sunt singurul stat care a ieşit din război mai bogat decât intrase. Venitul naţional a crescut de peste" două ori. Bugetul s-a echilibrat. Puterea financiară este considerabilă, SUA deţinând două treimi din rezervele mondiale de aur. Dolarul este singura monedă a ţărilor beligerante care şi-a conservat în 1945 aceeaşi valoare ca înainte de război; lira sterlină nu mai poate rivaliza cu el ca monedă internaţională. Balanţa comercială americană este puternic excedentară, exporturile atingând de peste două ori volumul lor de dinainte de război, iar navlosirea, ca urmare a noii importanţe a flotei aeriene şi navale, aduce o sursă complementară apreciabilă de venituri. Capitalurile investite de străinătate aduc Statelor Unite dividende care fac balanţa lor de conturi puternic excedentară. Această forţă economică conferă dolarului un rol politic de o asemenea amploare, încât s-a putut vorbi de un „imperialism al dolarului".

Ajutorul economic american este indispensabil

Europei şi tinerelor naţiuni. El permite Europei să-şi refacă ruinele şi să-şi reconstruiască economia. Pe de altă

parte naţiunile tinere, mai ales acelea de pe continentul american, trebuie, pentru a supravieţui, să-şi vândă materiile prime în Statele Unite şi să cumpere de aici produsele manufacturate pe care ele nu le fabrică şi pe care Europa nu mai este în măsură să le furnizeze. Astfel, în 1947, în Argentina, 45% din importuri provin din SUA, faţă de 17% în 1938. Mai ales capitalurile americane sunt acelea ce permit ţărilor tinere să-şi construiască noi uzine. Jumătate din plasamentele

NIVELUL DE TRAI ÎN STATELE UNITE
Indicele de scumpire a vieţii
(*indice 100 în 1939*)

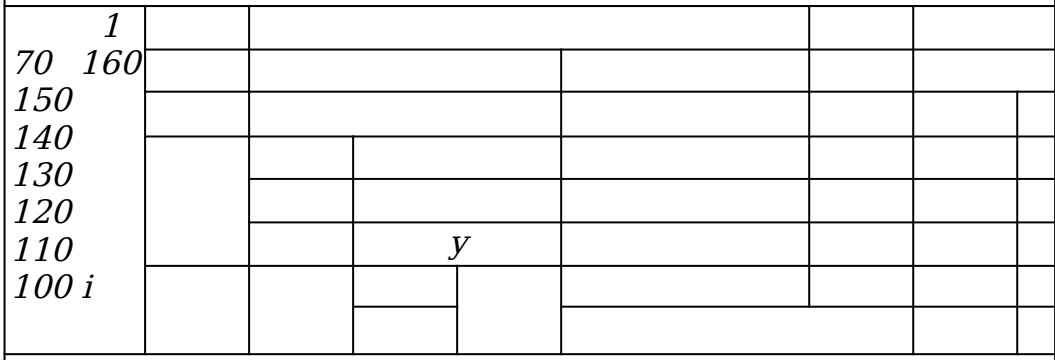

1939 40 *41* 42 *43* 44 *45* 46 *47* 48 *49* *1950*

Variaţia venitului disponibil real
(*venitul global cu impozitele scăzute, indice 100 în 1939*)

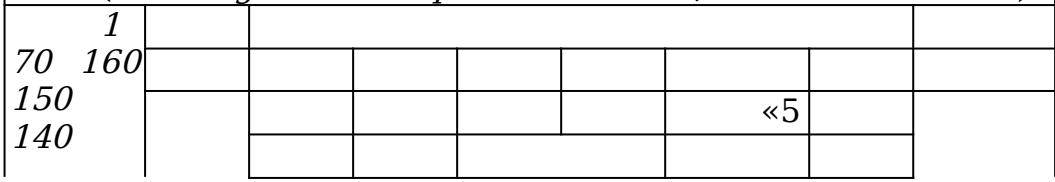

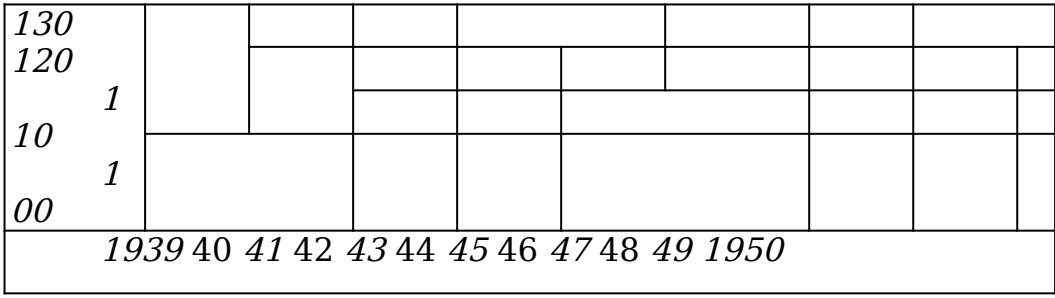

21 /Reconstrucţie (1945 – 1953)

— Americane în străinătate în 1950 sunt astfel investite în Canada. În Venezuela trei sferturi din producţia de petrol se află în mâinile societăţilor americane, ca şi căile ferate şi serviciile publice. Această dependenţă a continentului american pe plan economic va determina ambasadorii SUA să intervină în afacerile interne ale ţării respective, protejând guvernele favorabile-UA şi străduindu-se să le răstoarne pe cele care se arată ostile.

Această hegemonie economică şi financiară va duce, pe de altă parte, la semnarea de acorduri militare. Astfel, în 1945, SUA îşi asumă misiunea de a coordona forţele de apărare ale statelor latino-americane.

PROBLEMELE IMEDIAT POSTBELICE

Reconversia economiei de război în economie de pace suscită neliniştile experţilor americani. Aceştia se tem că suprimarea comenzilor de stat ar antrena o subproducţie şi o subutilizare a forţei de muncă, în momentul în care milioane de oameni demobilizaţi se vor întoarce la muncă. Administraţia va lua măsuri destinate să reducă amploarea unei crize care pare inevitabilă. Încă înainte de sfârşitul războiului, ea redă libertatea întreprinderilor rechiziţionate pentru producţia de război. Preşedintelui Truman, care îi succede lui Roosevelt, decedat pe 12 aprilie 1945, îi va reveni sarcina de a-şi

asuma delicatele probleme ale reconversiunii. Prins între dorinţa majorităţii americanilor de a reveni la mecanismele liberale şi temerile sindicaliştilor, membri ai clientelei electorale a partidului democrat, de a-şi vedea reduse salariile odată cu abolirea reglementărilor din timpul războiului, el va trebui să procedeze de o manieră empirică. Pentru a-i satisface pe primii, el redă libertatea comerţului exterior; pentru a-i proteja pe cei din urmă, decide să menţină un dontrol asupra preţurilor produselor de primă necesitate. Însă, datorită opoziţiei Congresului faţă de această ultimă măsură, va urma o explozie a preţurilor.

În timp ce se aştepta o recesiune, dimpotrivă, se produce inflaţie. Trei cauze principale explică absenţa recesiunii:

— Cererea puternică a poporului american, care, pe timpul războiului, a fost constrâns la economii şi este nerăbdător de a putea face în sfârşit cumpărături;

— Nevoile de produse alimentare şi echipamente industriale ale Europei;

— În fine, programul de mari lucrări prevăzut de preşedintele Truman pentru a garanta slujbele a 60 de milioane de americani prin construcţia de şosele, locu

22 *

Inţe, amenajări hidrotehnice pe Missouri, Colorado, Columbia, racordarea Marilor Lacuri la navigaţia maritimă...

Graţie îmbinării acestor trei elemente, prosperitatea nu este compromisă, iar producţia nu suferă decât o uşoară şi scurtă încetinire a ritmului creşterii. De o asemenea natură, încât este mai puţin cazul ca excedentul de producţie preconizat, cât insuficienţa acesteia să fie de temut. Penuria relativă de bunuri de consum în faţa acestei puternice cereri relansează inflaţia, care se dovedeşte

astfel a fi ameninţarea cea mai periculoasă pentru economia americană. Suprimând avantajele creşterilor salariale acordate, ea provoacă nemulţumirea lumii muncitoreşti şi va genera mari greve în 1946 (peste 100 de milioane de zile de grevă).

Pe de altă parte, prosperitatea postbelică nu este atât de evidentă în toate teritoriile Uniunii. De această bogăţie nu profită în mod egal toate regiunile. Ea este foarte evidentă în California, care câştigă 2 milioane de locuitori (boom legat de războiul din Pacific), însă mai puţin clară în Middle West, care se depopulează. De asemenea, nu toate clasele sociale au beneficiat de prosperitate: există milioane de defavorizaţi, negrii, indienii, imigranţii. Problema negrilor, care era până acum o problemă a Sudului apare şi în Nord şi Vest, odată cu afluxul mâinii de lucru de culoare (5 milioane de negri trăiesc în afara Sudului în 1950). În fine, statutul femeilor în societate ridică o problemă importantă: în timpul războiului, ele au ocupat posturile vacante şi acum nu acceptă de bunăvoie întoarcerea la gospodărie, pe care conformismul opiniei publice înţelege să le-o impună.

Supremaţia Economică

PRIMUL LOC MONDIAL

Din 1945 în 1952, SUA nu cunosc pe plan economic nicio criză majoră, cel mult numai o uşoară recesiune în 1948 – 1950, marcată de un oarecare şomaj, mai ales datorat exodului rural. Însă foarte rapid programul de reînarmare datorat războiului din Coreea relansează economia. Totuşi, SUA continuă să sufere efectele puseului inflaţionist postbelic: între sfârşitul lui 1945 şi 1948, preţurile cresc cu 40%, iar dolarul pierde 25% din puterea sa de cumpărare. Economia funcţio

1

nând din plin în 1945, nu trebuie să mire faptul că rata creşterii economice este practic zero în toată această perioadă. Însă SUA rămân, de departe, prima putere economică a lumii în ce priveşte PNB.

PRODUSUL NATIONAL BRUT

f Pi în 1*1 m* «i i.*

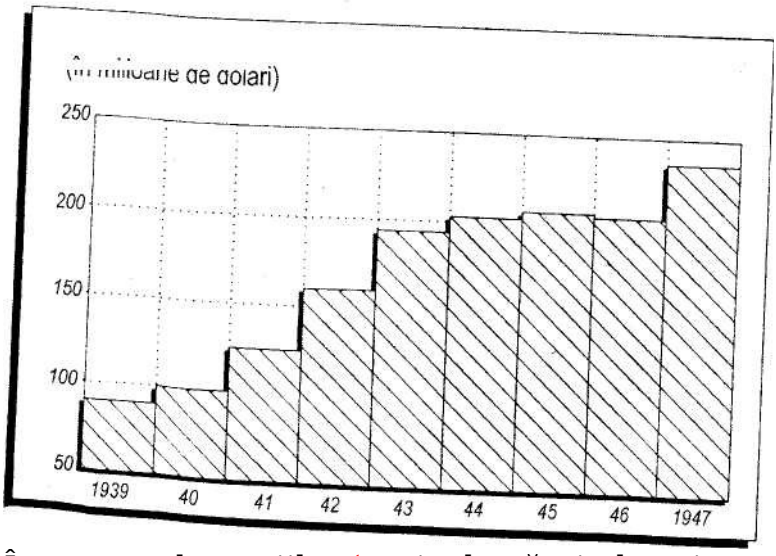

În toate domeniile (agricultură, industrie, comerţ) SUA deţin primul loc mondial, în ce priveşte produsele fundamentale, au un avans considerabil, De exemplu, producţia lor de cărbune reprezintă jumătate din cea mondială, iar cea de petrol două treimi. Pot produce 95 de milioane de tone de oţel, în timp ce URSS, plasată pe locul al doilea în lume, de-abia produce 20. În anumite sectoare (aluminiu, cauciuc sintetic, nave, automobile, avioane) produc numai ele mai mult decât tot restul lumii. Industria americană se impune prin preţuri de revenire scăzute, graţie mai ales unei productivităţi a muncii de patru ori mai mare decât cea europeană şi care creşte în continuare

ca urmare a progreselor tehnologice. Astfel ea serveşte lumii drept model, ceea ce îi va aduce un plasament asigurat al brevetelor şi capitalurilor, mai ales în Europa. Semnul cel mai remarcabil al copleşitoarei puteri a Statelor Unite este flota lor comercială, care reprezintă două treimi din cea mondială (60% din navele petroliere ale lumii sunt americane). În fine, Statele Unite posedă singura flotă de avioane transoceanice din lume. Totuşi, această prosperitate nu atinge chiar toate sectoarele economiei americane.

SECTOARELE ÎN EXPANSIUNE, H

Supremaţia economică americană se bazează pe industrie, care participă cu 42% la realizarea produsului intern brut în 1950 (data la care ea îşi atinge apogeul) şi pe sectorul terţiar, care cu 54% din PIB la aceeaşi dată se plasează în fruntea activităţilor economice americane. Aceste două sectoare ocupă 35% şi, respectiv, 51% din populaţia activă.

Statele Unite intră către 1950 într-o eră a producţiei de masă a bunurilor de consum. Simbolul ei este automobilul, devenit indispensabil vieţii cetăţenilor americani, şi care se dovedeşte a fi vital pentru economia americană prin activităţile derivate pe care le suscită: rafinarea petrolului, infrastructura rutieră (şosele şi autostrăzi), reţelele de vânzare, subantreprenoriat... Este de asemenea epoca răspândirii a numeroase produse chimice noi, a nylon-ului (născut în 1939), maselor plastice, fibrelor sintetice, detergenţilor, insecticidelor... Aparatele electrocasnice sunt în plin avânt (maşini de spălat, congelatoare, maşini de tuns iarba). Industria electronică cunoaşte un demaraj fulgerător odată cu tranzistorii şi televiziunea (numărul de aparate TV creşte de la 6.000 în 1946 la 1 milion în 1948 şi 7.500.000 în 1950).

La nivelul structurilor se constată o enormă inegalitate între micile şi marile întreprinderi. În 1948, circa jumătate din societăţi posedă sub 1% din totalitatea capitalului investit, în timp ce primele 600 de mari întreprinderi deţin numai ele jumătate. În domeniul capacităţilor de producţie, concentrarea este şi mai netă: în 1947, de exemplu, primele 3 mari societăţi aeronautice produc 72% din motoarele de avion, iar primii 3 mari fabricanţi de automobile produc 78% din vehicule.

Producţia americană este stimulată de dimensiunile pieţei interne, care constituie principalul său debuşeu, exporturile nedepăşind 5 – 6% din producţie. Totuşi, concentrarea financiară şi tehnică a întreprinderilor nu le va mai permite acestora să se mulţumească cu piaţa americană. Marile firme exportă capital şi îşi creează filiale în străinătate, unde ele găsesc, de altfel o mână de lucru mai ieftină. Astfel se ajunge ca o parte din ce în ce mai mare a producţiei să fie asigurată în afara teritoriului SUA. Nevoile economiei fac din Statele Unite cel mai mare importator de materii prime din lume (diverse minereuri, celuloză, produse tropicale...); oje aceea, în mare parte piaţa americană este cea care fixează preţurile. Cât despre exporturile americane, se constată un declin al produselor alimentare în favoarea articolelor manufacturate, mai ales a celor ce necesită o tehnologie avansată, domeniu în care SUA deţin un cvasi-monopol.

25/Reconstrucţie (1945 – 1953)

PROBLEMELE AGRICULTURII %:

Prosperitatea din timpul războiului a ameliorat situaţia fermierului american. Datoriile ipotecare au fost parţial rambursate. Unii fermieri au devenit proprietari. Mai puţin individualişti ca înainte, ei se grupează de bunăvoie în cooperative şi îşi însuşesc mentalitatea şefului de întreprindere capitalist. În afara produselor tropicale,

agricultura americană satisface în întregime nevoile alimentare ale SUA. Productivitatea sa este cea mai ridicată din lume, graţie folosirii maşinilor, îngrăşămintelor…

Însă după scurta iluzie imediat postbelică, problemele structurale ale agriculturii americane reapar încă din 1946. Creşterea regulată a preţului maşinilor, echipamentelor, salariilor, impozitelor, pune în dificultate întreprinderile mai puţin competitive. Scăderea populaţiei rurale, constatată încă după Primul Război Mondial, se accentuează. În 1950, sectorul agricol nu mai reprezintă decât 15% din populaţia activă. Încă ar trebui adăugat că marile ferme nu sunt decât în număr redus. Totuşi, ele concentrează peste 60% din suprafeţe şi produc mai mult decât toate celelalte ferme la un loc. În medie, venitul unei ferme rămâne inferior venitului mediu al unei familii americane. În 1947, el se situează la 67%, în 1950 la 65% din venitul mediu, şi în 1955 atinge nivelul cel mai scăzut (48% din venitul mediu).

Progresele mecanizării se extind în toate domeniile, însă aceste maşini noi, foarte scumpe, au contribuit la a elimina micile ferme care nu se puteau face rentabile; ele au determinat în egală măsură celelalte exploatări să se specializeze, ceea ce a dus la creşterea productivităţii agricole şi a provocat constituirea de surplusuri. Problema venitului agricultorilor şi cea a excedentelor constituie cele două motive de îngrijorare ale guvernului în materie agricolă. Două legi din 1948 şi 1949 prevăd un ajutor federal pentru a susţine cursul principalelor produse; însă această politică, care nu este însoţită de o limitare cantitativă încurajează fermierii să producă şi mai mult şi nu permite menţinerea stabilă a venitului agricol. Statul trebuie să lichideze în pierdere în străinătate stocurile dificil de resorbit.

26

Liderul „Llumii libere”.

RELAŢIILE CU URSS

Dacă SUA şi URSS, marii învingători ai războiului, au sisteme politici şi economice incompatibile, pentru americani această situaţie nu pare să ducă în mod necesar spre confruntare, în timp ce, pentru Stalin, apare în mod evident inevitabilă. Reducerea forţelor militare americane, care trec în 1945 – 1946 de la 11 milioane la 1, 5 milioane de oameni, permite să se vadă măsura optimismului american.

Încetul cu încetul, totuşi, Statele Unite încep să devină conştiente de realităţi. Funcţionarea ONU este blocată prin numeroasele veto-uri ale URSS, cum ar fi cel care a blocat intervenţia organizaţiei internaţionale în 1946 în Grecia, unde un război civil opunea guvernul de drept comuniştilor. În Europa de est, partidele comuniste îşi asigură controlul politic al statelor prin diverse mijloace de presiune; în Europa occidentală, propaganda comunistă se înteţeşte, favorizată de dificultăţile economice şi financiare care reaprind luptele sociale şi zguduie guvernele democratice, pe care comuniştii le fac răspunzătoare de situaţie. Încă din aprilie 1945, ambasadorul Averell Harriman denunţă tactica comunistă:

„Partidul comunist şi asociaţii săi se folosesc pretutindeni de dificultăţile economice încercate de ţările plasate sub responsabilitatea noastră pentru a face propagandă concepţiilor şi politicii sovietice”. El preconizează ca remediu un ajutor economic al Statelor Unite pentru Europa occidentală.

De fapt, încă din timpul războiului, americanii nu au încetat să aducă statelor încercate de pe urma războiului un ajutor umanitar care să le permită de asemenea redresarea economică, indispensabilă şi economiei

americane înseşi, care trebuie să exporte pentru a-şi asigura folosirea integrală a forţei de muncă şi a evita criza. Motivele economice sunt deci mai importante în acest moment decât cele politice. Şi aceasta se poate observa şi din răceala cu care americanii au primit propunerile lui Winston Churchill la Universitatea din Fulton, în 1946, când a denunţat „cortina de fier" care s-a abătut „de la Stettin la Triest" izolând Europa de est.

Însă numai în 1947 ideea unei rupturi a lumii în două blocuri se va impune definitiv. Iniţial, preşedintele Truman ezită între tezele secretarului pentru comerţ, Henry Wallace, partizan al unei înţelegeri cu URSS şi cele ale secretarului de Stat, Byrnes, care predică vigilenţa faţă de sovietici. Odată cu creşterea tensiunilor.

27/Reconstrucţie (1945 – 1953)

Byrnes cere îndepărtarea lui Wallace în septembrie 1946. Impasul german, în care unitatea părea imposibilă ca urmare a adoptării de structuri diferite impuse de fiecare din cele două mari ideologii (în Est, reformă agrară, naţionalizare progresivă a industriei, supremaţia comuniştilor în viaţa politică; în Vest, reformă agrară superficială, menţinerea liberalismului, multipartidism), arată imposibilitatea înţelegerii între cele două sisteme. împotriva comunismului, SUA nu au o altă alegere decât de a prelua conducerea ţărilor de democraţie liberală, pe care le vor numi „lumea liberă", şi, în ce le priveşte pe acestea, de aici înainte vor prima preocupările politice asupra celor economice.

AJUTOR ECONOMIC ŞI *CONTAINMENT* (*ÎNDIGUIRE*)

În primul rând dezastruoasa situaţie economică a Europei îi pune pe americani în faţa responsabilităţilor ce le revin. Economic, ţările europene sunt în pragul falimentului, iar deficitul balanţei lor comerciale le

determină să-şi suspende comenzile către SUA, din lipsă de dolari. Una din consecinţele acestor dificultăţi este decizia Marii Britanii de a renunţa să mai acorde ajutoare guvernelor grec şi turc în lupta împotriva guerillelor comuniste. În aceste condiţii, preşedintele Truman ia în martie 1947 iniţiativa de a cere Congresului un ajutor de 400 milioane de dolari, în scopul de a prelua sarcina britanicilor şi de a bloca astfel expansiunea comunismului în Europa. Acest discurs în Congres, căruia i se va da numele de „doctrina Truman", va defini noua politică a SUA faţă de „lumea liberă", îndiguirea (*containment*) valului comunist, adică o politică de fermitate, preconizată de însărcinatul cu afaceri la Moscova, George Kennan.

În această optică, discursul secretarului de stat Marshall la Harvard, pe 5 iunie 1947, este preludiul punerii în aplicare a unui plan de ajutorare a Europei, început de Kennan. Planul Marshall, de care beneficiază şi Germania, lămureşte strategia americană de *containment*: este vorba de a combate comunismul prin arme economice şi nu prin violenţă şi de a răspunde cu fermitate intimidărilor. Într-adevăr, fermitatea este cea care prevalează în timpul blocadei Berlinului Occidental de către sovietici, instaurată în 1948, şi căreia americanii îi răspund printr-un „pod aerian", care, durând aproape un an, permite aprovizionarea capitalei germane şi constrânge sovieticii să ridice blocada.

Teama de o agresiune sovietică, identică „loviturii de stat de la Praga" din februarie 1948, îi va determina pe europeni să ceară ajutorul militar al Statelor 28

Unite. Ca urmare a acestei cereri, s-a semnat în aprilie 1949 pactul Atlanticului, prima alianţă militară semnată de Statele Unite cu ţări din afara continentului american, pe vreme de pace. Acesta marchează sfârşitul izolaţionismului tradiţional: în caz de atac împotriva unui

membru al Alianţei, SUA vor interveni alături de acesta. Pactul prevede trei forme de ajutorare diferite:

— SUA ajută naţiunile prietene să-şi sporească propria producţie militară;

— Le transferă unele elemente esenţiale ale echipamentului militar;

— Le trimit experţi.

Explozia primei bombe atomice sovietice în 1949 îl determină pe preşedintele Truman să treacă la reînarmare: bugetul militar nu va înceta să crească. Războiul din Coreea din 1950 provoacă intervenţia directă a SUA sub drapelul ONU, alături de Coreea de Sud atacată de comuniştii din Coreea de Nord care astfel îşi va păstra independenţa. Această nouă agresiune comunistă va grăbi formarea, la cererea europenilor, a unei armate integrate, care îl are drept comandant suprem pe generalul american Eisenhower.

Sub preşedinţia lui Eisenhower (1952 – 1960), secretarul de stat Foster Dulles, mort în 1959, propovăduieşte nu numai îndiguirea, ci şi respingerea înapoi (*roll-back*). Însă, explozia primei bombe termonucleare sovietice şi victoria comunismului în China îl obligă să-şi modereze intenţiile: nu va exista nicio intervenţie americană în timpul evenimentelor din Berlinul de Est din 1953, din Polonia şi Ungaria din 1956.

În plus, politica de îndiguire este acum completă. Tratatul de pace semnat cu Japonia în 1951 şi ajutorul economic oferit acesteia formează cheia de boltă a rezistenţei în faţa comunismului în Asia. Pe modelul NATO (Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord) se constituie în 1954 SEATO (Organizaţia Tratatului Asiei de Sud-Est). În 1955 SUA încurajează Marea Britanie să constituie în acelaşi spirit pactul de la Bagdad pentru statele din Orientul Apropiat. În sfârşit, în 1957, Congresul îl

autorizează pe preşedintele Eisenhower să ofere asistenţă militară oricărei naţiuni supusă unei agresiuni comuniâte care o va cere.

29/Reconstrucţie (1945 – 1953)

la Ora Liberalismului /... – şi Anticomunismului".]

PREŞEDINŢIA LUI HARRY TRUMAN (1945 – 1952)

Preşedintelui democrat Harry Truman, fidel tradiţiilor politicii New Deal, i se opun o parte a opiniei publice şi majoritatea Congresului, decise să restrângă rolul executivului în viaţa economică şi socială. Când Harry Truman devine preşedintele SUA la moartea lui Franklin Roosevelt în aprilie 1945, el are, aşa cum a afirmat în *Memorii*, impresia că este strivit sub povara funcţiei. Născut într-o familie de fermieri din Missouri, care nu i-a putut plăti studiile superioare, participă la Primul Război Mondial în Franţa. Cariera sa politică începe curând Membru al partidului democraţi, el urcă progresiv în ierarhii şi devine senator în 1934 Ales vicepreşedinte pe „tichetul" lui Roosevelt, el va accede la preşedinţie fără a se fi pregătit vreodată cu adevărat pentru această funcţie. Se pare însă că dificultăţile acestei sarcini îl vor stimula pe al treizeci şi treilea preşedinte al SUA. în timp ce modestia sa trecea drept mediocritate în timp ce era vicepreşedinte, el va demonstra, o dată instalat în magistratura supremă, multă fermitate.

Sarcina sa fundamentală în politica internă va consta în a aborda problemele reconversiunii economiei şi, ca un discipol al lui Roosevelt, va înţelege să o rezolve în spiritul intervenţionist New Deal. Primul său mesaj către Congres (6 septembrie 1945) dezvoltă un program în 21 de puncte, în care propune, în afara garantării folosirii integrale a forţei de muncă, un lung catalog de măsuri sociale la adresa categoriilor defavorizate, şi mai ales a muncitorilor. Este o poziţie curajoasă în momentul în care republicanii

vor o întoarcere completă şi rapidă la liberalismul economic, dorinţă împărtăşită şi de aripa conservatoare a partidului democrat, care înţelege să saboteze tot ce aminteşte de New Deal.

Foarte rapid, bătălia între preşedinte şi Congres se angajează pe tema inflaţiei şi a controlului preţurilor. În noiembrie 1946, Truman trebuie să cedeze şi va restabili libertatea salariilor şi preţurilor, cu atât mai mult cu cât pare a fi dezavuat de populaţie, care tocmai a trimis în Cameră şi Senat, cu ocazia alegerilor de la jumătatea mandatului, o majoritate republicană. Astfel, noul Congres este încă şi mai ostil măsurilor progresiste propuse de Truman: construcţia de locuinţe, subvenţii pentru învăţământ, asigurări sociale, drepturi pentru negri… Acesta va respinge toate măsurile propuse de administraţie. În aceeaşi manieră, el trece peste vetourile preşedintelui care tinde să se opună unei micşorări a impozitelor, considerând-o generatoare de inflaţie, ca şi legii Taft-Hartley (iunie 1947), care limitează sever libertatea de acţiune a sindicatelor (preaviz de 60 de zile în caz de grevă, obligarea sindicatului de a plăti despăgubiri patronilor în caz de nerespectare a acestui preaviz…). Anii 1946 – 1947 sunt deci foarte dificili pentru preşedintele Truman: el nu poate să-şi impună politica socială şi utilizează de zeci de ori dreptul de veto, fără succes. Slăbirea autorităţii sale face foarte improbabilă menţinerea sa în funcţie, cu ocazia alegerilor prevăzute pentru noiembrie 1948.

Totuşi, în timp ce ziarele anunţă deja imprudente victoria rivalului său republican Dewey, Truman îl învinge împotriva oricăror aşteptări. Curajul cu care şi-a dus campania, sprijinul sindicatelor şi negrilor, respectul de care se bucură printre americani pentru munca sa îndârjită, în fine calităţile de care a dat dovadă la Casa

Altă, simţul maselor şi al realităţii, moderaţia reală, calităţile de om de stat, i-au permis să dejoace pronosticurile nefavorabile. De acum, întărit de încrederea populară, Truman, „preşedinte ales şi nu preşedinte ca urmare a hazardului”, ca în 1945, îşi prezintă din nou programul. În mesajul său către Congres (ianuarie 1949) el expune o platformă progresistă pe care o botează Fair Deal şi care trebuie să continue reformele sociale întreprinse de New Deal. Curând, coaliţia republicanilor şi democraţilor conservatori din Sud se reconstituie împotriva lui şi puţine proiecte vor putea fi adoptate în final: creşterea salariului orar minim de la 40 la 75 de centi, creşterea preţurilor agricole, asigurări sociale pentru încă 10 milioane de noi beneficiari, construcţia de locuinţe…

Însă Congresul nu va accepta nici abrogarea legii Taft-Hartley, nici drepturile civice pentru negri, nici proiectul de legislaţie a sănătăţii publice. El va refuza crearea de spitaluri, asigurarea obligatorie de boală, medicii acuzându-l pe preşedinte că ar vrea să introducă o „medicină socialistă”. Truman va trebui deci să acţioneze prin decrete pentru a aboli segregaţia rasială din administraţia federală şi din armată. Însă, din vara lui 1950, problemele sociale trec în planul secund. Preşedintele se va confrunta de acum cu consecinţele politice ale apariţiei pe prima scenă americană a noii „spaime roşii”.

VALUL ANTICOMUNIST!

ŞI MACCARTHYSMUL

Preşedintele Truman a luat iniţiativa luptei împotriva expansiunii comuniste. În exterior, el adoptă, cum am arătat, politica de *containment*. În interior, el ordonă în 1947 o anchetă asupra loialităţii funcţionarilor, al cărei rezultat

provoacă 2000 de demisii şi 200 de revocări. În ciuda acestor iniţiative, Truman se va găsi curând în poziţia de a fi acuzat de extremiştii anticomunişti datorită caracterului social al politicii sale (orice politică socială fiind de acum înainte suspectă de a conduce la socialism) şi moderaţiei pe care încearcă să o păstreze în faţa veritabilei isterii anticomuniste care cuprinde SUA odată cu mccarthysmul. Joseph MacCarthy, senator de Wisconsin, porneşte în februarie 1950 o campanie destinată să denunţe o aşa-zisă „conspiraţie" comunistă în sânul departamentului de stat. Campania sa reuşeşte să depăşească obiectivele propuse şi o veritabilă psihoză de teamă şi suspiciune se dezvoltă în Statele Unite. îmbătat de succesul său – el a devenit un veritabil erou naţional – MacCarthy porneşte să-şi urmărească toţi adversarii, calificaţi de el drept „roşii". „Vânătoarea de vrăjitoare" începu atunci în SUA. Ea animă grupări foarte diferite: imigranţi de dată recentă, cel mai adesea muncitori şi catolici, fermieri din Middle West, membri ai clasei de mijloc, magnaţi ai petrolului... Inamicul comun al acestor grupări eterogene sunt liberalii, acuzaţi ca urmare a politicii lor „lipsite de fermitate" care ar pregăti triumful comunismului. În acest climat se deschide procesul şpjjjprjtosenberg, Scuzaţi de spionaj în favoarea URSS. în ciuda protestelor acestora, care se declară nevinovaţi, şi a campaniei mondiale în favoarea lor, ei sunt condamnaţi la scaunul electric şi executaţi în 1953. America a intrat într-o eră a inchiziţiei. Toţi salariaţii federali sunt supuşi unei verificări a loialităţii. „Vânătoarea de vrăjitoare" se extinde pretutindeni, de la laboratoare până la studiourile de la Hollywood. Charles Chaplin, el însuşi îngrijorat, a preferat să se exileze şi să se instaleze în Elveţia. El va realiza atunci un film împotriva mccarthysm-ului, *Un rege la New York*. Opinia publică

americană este într-atât de favorabilă lui MacCarthy, încât acesta îşi permite să-i insulte pe secretarul de stat, pe cel al apărării şi în curând pe Truman însuşi.

În faţa legilor votate de Congres, care traduc frica resimţită de americani în faţa extinderii comunismului în lume şi teama de comploturi interne şi trădare, preşedintele se străduieşte să-şi păstreze sângele rece şi să înfrâneze excesele. Şi dacă el acceptă pedepsirea trădătorilor şi lupta împotriva spionilor, el încearcă să se opună măsurilor care pătează reputaţia Americii de pământ al libertăţii. Astfel, în 1950, în timp ce Congresul votează legealdaclairan, conform căreia toţi comuniştii vor trebui să se înregistreze la ministerul Justiţiei şi nu vor putea solicita slujbe publice, Truman îi opune veto-ul său, declarând că *„într-o (ară liberă, se pedepsesc oamenii pentru crimele lor, nu pentru opiniile lor”*. Veto-ul preşedintelui este totuşi înlăturat cu o puternică majoritate. Acelaşi scenariu se repetă în

1952 cu tegea MacCarran-Walker, care interzice intrarea pe teritoriul american a oricărei persoane susceptibâlelie a fi aderat la comunism sau chiar de a fi numai

32 * – *f* [-”.

simpatizantă. În aceste tentative de a domoli o mişcare pe care el însuşi a declanşatro, preşedintele apărea paradoxal drept complicele celor la condamnarea cărora a contribuit. Însă mai ales, ceea ce va declanşa împotriva lui Truman isteria lui MacCarthy şi a partizanilor săi este decizia Casei Albe de a-l destitui pe generalul MacArthur, şeful forţelor din Coreea, care nu s-a supus ordinelor primite, angajându-se mult prea departe în lupta anticomunistă şi preconizând să extindă războiul pe teritoriul chinez. Aceste violente atacuri ale senatorului de Wisconsin împotriva administraţiei democrate acuzate de

corupţie şi de trădare zdruncină poziţiile partidului democrat şi contribuie la înfrângerea acestuia în alegerile prezidenţiale din 1952 şi la victoria candidatului republicanilor, generalul Eisenhower.

Odată cu alegerea lui Eisenhower, supranumi Oke”, şi reîntoarcerea republicanilor la putere în 1953, i irescitarea populaţiei se va calma progresiv. Noul preşedinte se bucură de o me popularitate justificată prin cariera sa militară în timpul Războiului Mondial. Texan, născut în 1890 într-o familie modestă, a intrat la West Point, şcoala superioară militară americană, în 1911. După ce a ocupat diverse posturi de stat-major, este numit de Roosevelt în 1942 la conducerea teatrului de operaţiuni european. El este cel ce pregăteşte şi execută planurile de debarcare din noiembrie 1942 în Africa de Nord şi pe cele ale operaţiunii Overlord din iunie 1944 pe ţărmurile Normandiei. El conduce apoi asaltul împotriva Germaniei şi primeşte capitularea acesteia în mai 1945. În 1950, este numit de Truman comandant suprem al forţelor NATO. în afara acestui glorios trecut, acest republican oferă garanţii prin programul său, pe care îl defineşte ca un „conservatorism dinamic”. Mai puţin autoritar şi mai puţin preocupat de a apăra prerogativele prezidenţiale decât predecesorul său, el se consideră un arbitru între diferitele tendinţe şi adoptă politica „căii de mijloc”. Astfel, după moartea lui Stalin în 1953, el decide să încerce o normalizare a raporturilor cu URSS, rămânând însă vigilent la adresa acesteia; de exemplu, după succesul aerospaţial al acesteia, care plasează un satelit pe orbită în 1957, el va obţine din partea Congresului fonduri pentru instrucţiunea publică şi cercetare, pentru ca ştiinţa americană să nu fie depăşită de cea sovietică. Şi, mai ales, va pune capăt exceselor maccarthyste. Orbit de puterea sa, MacCarthy comite eroarea de a ataca armata.

Preşedintele încurajează atunci Pentagonul, apoi Senatul să reacţioneze împotriva acestui acuzator temerar. Somat să dea explicaţii despre presiunile făcute pentru a obţine un tratament privilegiat pentru unul din protejaţii săi, MacCarthy este discreditat în faţa opiniei publice. Blamat de Senat, el eşuează în alcoolism şi moare doi ani mai târziu, în 1957, deja uitat.

33/Reconstrucţie (1945 – 1953)

RECONSTRUCŢIA EUROPEI OCCIDENTALE

Capitolul 3

Devastată de război, Europa occidentală nu reuşeşte să-şi relanseze economia, din lipsă de mijloace de plată. Aceste dificultăţi antrenează o situaţie socială dramatică în multe ţări. Frământările sociale şi succesele electorale ale comuniştilor neliniştesc pe conducătorii americani, aceştia propunând atunci un important ajutor financiar pentru Europa: planul Marshall. O viaţă politică normală reapare mai mult sau mai puţin rapid în ţările Europei occidentale. În Regatul Unit, guvernul laburist pune bazele „statului providenţial”, în timp ce tânăra republică italiană reînnoadă tradiţiile democratice. Divizată în patru zone de ocupaţie, Germania nu renaşte decât lent la o viaţă politică şi, consecinţă a războiului rece, va da naştere, în 949, la două state distincte. Acceptând ajutorul planului Marshall, apoi sprijinul militar american în cadrele alianţei atlantice, Europa occidentală apare, la sfârşitul anilor ’40, foarte dependentă de Statele Unite. Proiectele unei uniuni europene renăscute în această perioadă sunt concretizate prin crearea, în 1949, a Consiliului Europei, şi a Comunităţii europene a cărbunelui şi oţelului, în 1951.

Reconstrucţia Economică

O SITUAŢIE DIFICILĂ ÎN 1945

Mai puţin devastată decât Europa răsăriteană,

Europa occidentală a plătit totuşi un greu tribut celui de-al Doilea Război Mondial. Importamentele distrugeri materiale impun un efort considerabil de reconstrucţie. Mai ales oraşele şi axele de comunicaţie au fost afectate de bombardamente; uzinele, în schimb, au fost mai puţin atinse. Astfel, potenţialul industrial al Germaniei nu a scăzut decât cu 30%, în timp ce oraşele ei sunt în majoritate câmpuri de ruine, şi ce cvasi-totalitatea podurilor peste Rin, Weser, Main, Dunăre sunt distruse; oraşe precumloventry sau cartiere întregi ale Londreurebuie. În întregime reconstruite.

Activitatea economică deja bulversată de război rămâne dezorganizată imediat după conflict. Se pun într-adevăr probleme legate de producţie, transport al mărfurilor şi de mână de lucru (pierderi demografice, transferuri de populaţie, eliberarea sau folosirea prizonierilor de război). Cu excepţia Marii Britanii, producţia agricolă este inferioară aceleia din 1938 ca urmare a scăderii suprafeţelor cultivate şi randamentelor, ca şi a scăderii uneori considerabile a şeptelului. Redemararea lentă a industriilor de bază (cărbuns, siderurgie) afectează producţia de utilaje industriale. Penuria alimentară şi lipsa produselor destinate consumului antrenează menţinerea unor severe raţionalizări şi favorizează o puternică inflaţie. Astfel, Europa occidentală trebuie să importe masiv, ceea ce duce la înrăutăţirea balanţei comerciale, agravând deficitul în aur şi devize, care atinge 8 miliarde de dolari în 1947.

Numai SUA sunt în măsură să ofere Europei nu numai produse de alimentare şi industriale de care aceasta are nevoie. Însă de asemenea ajutorul financiar indispensabil pentru a putea plăti aceste cumpărături. Lipsa de mijloace de plată a Europei (aşa-numitul *dollar-gap*) împiedică în concluzie reinstaurarea circuitului

normal al schimburilor internaţionale, antrenând dificultăţi în calea exporturilor americane, şi, chiar ameninţarea unei recesiuni economice. Însă şi alte motive în egală măsură vor determina Statele Unite să ajute financiar Europa occidentală în anii postbelici.

34

35/Reconstrucţie (1945 – 1953)

SĂRĂCIE ŞI FRĂMÂNTĂRI SOCIALE vU;

Dificultăţile economice sunt din ce în ce mai greu suportate de popoarele europene, pentru care reîntoarcerea la pace ar fi trebuit să însemne şi sfârşitul privaţiunilor şi sacrificiilor. În ţările cele mai afectate, trocul şi piaţa neagră vor continua, ba chiar vor înflori, în timp ce fac ravagii subnutriţia, criminalitatea, prostituţia, delincventa juvenilă. În Germania, inflaţia este de o asemenea natură, încât veritabila monedă de schimb sunt ţigările americane. În Italia, sunt 2 milioane de şomeri integrali (şi încă pe atâţia şomeri parţiali) într-o stare de sărăcie lucie, descrisă într-un mod impresionant în primele capodopere ale cinematografiei neorealiste [*Sciuscia*, 1946; *Hoţi de biciclete*, 1948) … Iarna 1946 – 1947, extrem de aspră, accentuează penuria de cărbuni şi alimente. Greve şi manifestaţii se succed în Franţa şi în Italia, în timp ce criza energetică trimite în şomaj tehnic 800.000 de muncitori englezi în februarie 1947.

Înrăutăţirea situaţiei economice şi creşterea agitaţiei sociale la începutul lui 1947 neliniştesc SUA, deja alarmate de succesele electorale ale stângii în cea mai mare parte a ţărilor europene imediat după război: zdrobitor succes laburist în Marea Britanie, unde, situaţie excepţională, doi comunişti au fost aleşi în Camera Comunelor; procente importante obţinute de partidele comuniste şi socialiste în Franţa şi Italia (26% – PCF şi 20% – PCI; 24% – SFIO şi 21% – PSI) … Reformele structurale din Marea Britanie şi

Franţa, participarea miniştrilor comunişti la guvernare în Franţa, Italia şi Belgia nu sunt deloc văzute cu ochi buni de campionii liberei iniţiative. Presiunea URSS asupra ţărilor Europei de est şi activitatea partizanilor comunişti în Grecia fac ca Statele Unite să se teamă de răsturnări politice grave în Vest, ceea ce le va determina să intervină.

total, peste 12 miliarde. Aceste credite rambursabile erau în general însoţite de condiţii puse în contrapartidă de creditor. Astfel, Marea Britanie s-a văzut nevoită să renunţe progresiv la sistemul imperial de preferinţe şi să restabilească convertibilitatea lirei sterline (acorduri negociate de Keynes în decembrie 1945). Tot astfel, acordurile Blum-Byrnes din mai 1946 obligau Franţa să importe şi să proiecteze anual numeroase filme americane, într-un scop atât politic, cât şi comercial (propagarea ideologiei şi modului de viaţă americane în rândurile unui popor ce ar fi putut fi atras de socialism).

În ce priveşte Germania, SUA organizează încă din 1945 din motive umanitare şi politice (teama de răspândirea comunismului) un şiştem de furnizări gratuite de materii prime şi debunuri alimentare. Costul ridicat al acestui ajutor (468 milioane de dolari în 1946) conduse pe americani, urmaţi de britanici la a-şi dori rede-mararea economiei germane, în timp ce acordurile de la Potsdam prevedeau „decartelizarea” industriei sale şi dezmembrarea uzinelor cu titlu de despăgubiri.

ev

Fuzhmela” coaQ.mică” dintre zonele de ocupaţie engleză şi americană

(„bi-zona”) pej [ianuarie 1947, ca şi un ajutor financiar sporit concretizează această nouă atitudine. *if*e)

Odată cu votul Congresului în favoarea creditelor destinate Greciei şi Turciei, căzute pradă subversiunii comuniste, raţiunile politice ale ajutorului american trec

pe primul plan:

„Seminţele regimurilor totalitare sunt hrănite de mizerie şi lipsuri. Ele cresc şi se înmulţesc în solul arid al sărăciei şi dezordinii. Ele îşi ating maxima dezvoltare atunci când speranţa poporului într-o viaţă mai bună s-a stins. Această speranţă, trebuie ca noi să o întreţinem în viaţă". (Truman, 12 martie 1947)

În acest context al războiului rece, puţin după înlăturarea miniştrilor comunişti din guvernele francez şi italian (mai 1947), este lansată „propunerea Marshall".

STATELE UNITE ÎN AJUTORUL EUROPEI

Ajutorul american pentru Europa nu a încetat de fapt niciodată de la votarea tegn „contractelor de împrumu Fln martie 19417 El s-a desfăşurat de asemenea începând din 1943 prin intermediul unei instituiiltrupând 44 de ţări UjMRRA (*United Nations Relief and Rehabilitation Administrat, on*). Această organizaţie a distribuit gratuit, aproape în întregime din fonduri americane, alimente popoarelor europene celor mai sărace până în 1947. Pe de altă parte, diverse ţări ale Europei de vest au continuat să beneficieze de credite americane după încetarea efectelor legii „împrumuturilor", în august 1945: Marea Britanie (3, 75 miliarde de dolari până la sfârşitul lui 1947), Franţa (2 miliarde), Italia (1, 75 miliarde) ... în 36

PLANUL MARSHALL (1947)

Şef al statului-major american din 1939 în 194Ş, apoi ambasador în China, generalul George Marshail vine să-i succeadă lui Byrnes ca secretar de stat. Pe 5 iunie 1947, el ţine la Universitatea Harvard un discurs prin care propune un ajytor suplimentar pentru Europa, pentru a evita *„grave frământări economice sociale şi Politice"*, cu condiţia ca europenii să repartizeze acest ajutor ei înşişi.

Propunerea Marshall se adresa întregii Europe, în ciuda unei uşoare rezerve 111 formulare: *„Programul va*

trebui să fie agreat de majoritatea, dacă nu de totalitatea naţiunilor europene”. O primă conferinţă reuneşte la Paris, între

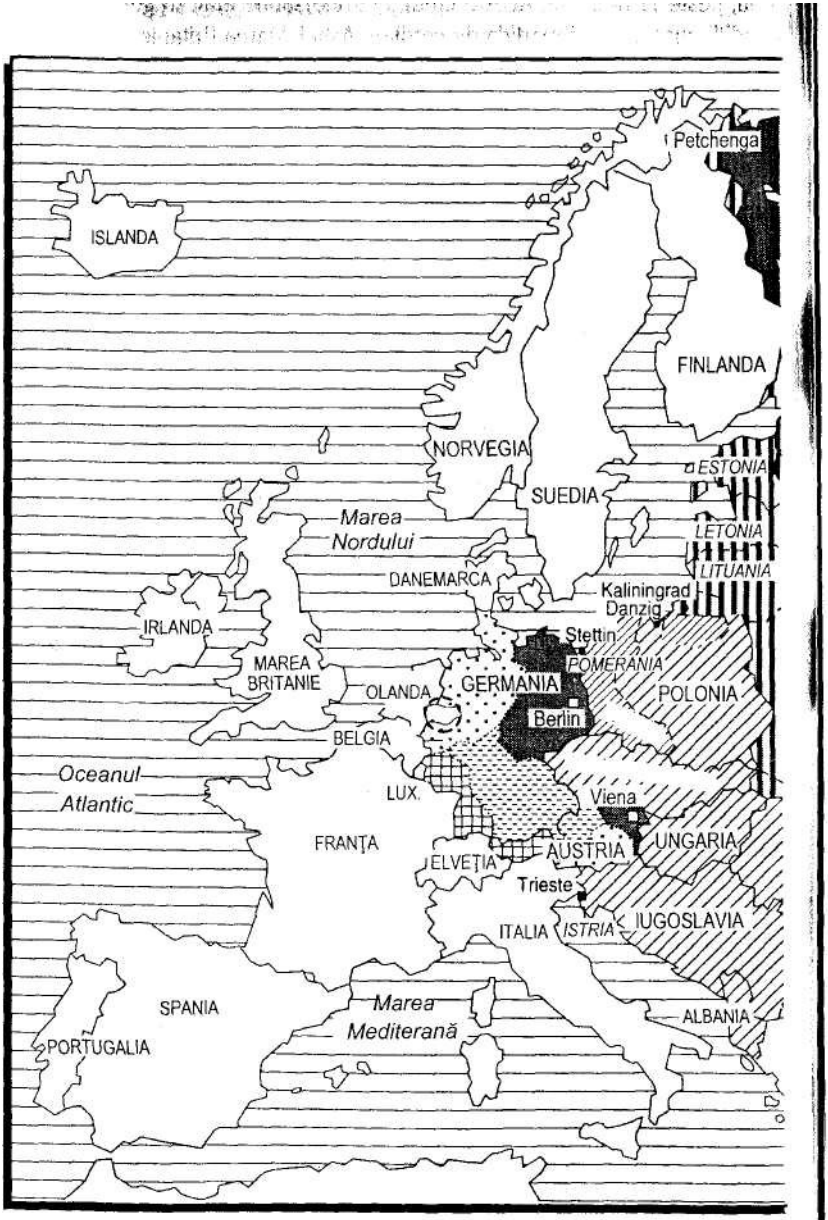
Petchenga
ISLANDA
FINLANDA
NORVEGIA
ESTONIA
SUEDIA
Marea Nordului
LETONIA
LITUANIA
DANEMARCA
Kaliningrad
Danzig
IRLANDA
Stettin
POMERANIA
MAREA BRITANIE
OLANDA
GERMANIA
POLONIA
Berlin
BELGIA
Oceanul Atlantic
LUX.
Viena
FRANŢA
ELVEŢIA
AUSTRIA
UNGARIA
Trieste
ITALIA
ISTRIA
IUGOSLAVIA
SPANIA
Marea Mediterană
ALBANIA
PORTUGALIA

38 / Reconstrucţie (1945 – 1953)

EUROPA ÎN 1945
Frontierele în 1937
Frontierele în 1945
Dezmembrarea Germaniei şi Austriei
Limita zonelor aliaţilor zona britanică zona franceză zona americană
111111 zona sovietică IUBI
„— x Teritoriul Ruhr-ului % sub control internaţional
Oraşe ocupate de aliaţi
Anexări poloneze <
µm bulgare sovietice
Statele satelit ale URSS-ului (viitoare democraţii populare)
Oraş sub administraţie internaţională (1945 – 1954)
1.000 km
39/tebNSriiUCpf (1945 – 195S§

27 iunie – 2 iulie 1947, miniştrii de externe ai Marii Britanii, Franţei şi URSS. în timp ce Bevin şi Bidault primesc „cu cea mai mare satisfacţie" propunerea americană, Holgtpy estimează că ea aduce atingere suveranităţii statelor şi o respinge, antrenând în refuzul său şi ţările Europei de Est. Însă 16 ţări europene occidentale, în timpul cele Tde-a-u-pnferinţe deja Paris Jntre 12 – 15 iulie, decid să-i dea urmare şi se regrupează într-o „Organizaţie europeană de cooperare economică", oficial înfiinţată pe 16 aprilie J948, j) pentru a-şi repartiza ajutorul Marshall. Derulat pe o perioadă de peste trei ani, acesta va fi de peste 10 miliarde de dolari, principalii beneficiari fiind Marea Britanie (26%), Franţa (20%), Germania de Vest (11%) şi Italia (10%). Dacă planul Marshall a contribuit puternic la renaşterea economică a numeroase ţări, el a accentuat de asemenea ruptura

Europei în două.

Renaşterea Politică

ANGLIA LABURISTĂ (1945 – 1951)

Dintre marile ţări ale Europei occidentale, Marea Britanie este singura care şi-a conservat în 1945 instituţiile antebelice. Totuşi, şi ea cunoaşte o „revoluţie silenţioasă", consecinţă a unor schimbări politice importante.

În fruntea unui cabinet de Uniune naţională din 1940, Churchill îşi condusese ţara spre victorie cu preţul unor grele sacrificii. Bilanţul material al războiului este greu, însă şi mai greu este cel financiar: rezervele se ridică la doar 500 milioane de lire faţă de o datorie de 3, 5 miliarde, mai ales către SUA şi Commonwealth. Teama de o revenire la perioada de criză şi de şomaj dintre cele două războaie va domina alegerile din 1945.

În faţa conservatorilor care mizează în mod esenţial pe prestigiul lui Churchill, laburiştii propun un program de reforme economice şi sociale inspirate din raportul liberalului Beveridge, publicat în 1942. Ei preconizează instaurarea unuij „Stat providenţial"(*Welfare State*) care ar fi însărcinat să asigure bunăstarea! fiecărui cetăţean „din leagăn şi până la mormânt". Votul masiv, nu numai all muncitorilor, ci şi al clasei de mijloc în favoarea acestui program explică zdrobi-ltoarea victorie a partidului Laburist, al cărui lider, Attlee, devine prim-ministru. Laburiştii, care deţin pentru prima oară majoritatea în camera Comunelor (393

40; – *

de mandate din 540) vor modifica profund, în cinci ani de „revoluţie silenţioasă" structurile economice şi sociale ale ţării.

În domeniul economic, ei vor proceda la toate naţionalizările înscrise în programul lor: Banca Angliei şi industria minieră (1946), transporturile şi

telecomunicaţiile (1946 – 1947), gazul şi electricitatea (1947 – 1948), siderurgia (1949). Statul controlează de acum un mare număr de sectoare cheie ale economiei şi devine cel mai mare utilizator al forţei de muncă din regat.

În domeniul social, mari reforme sunt înfăptuite între 1946 şi 1948, Asigurarea naţională acoperind riscurile de boală, accidente, şomaj… un Serviciu naţional de sănătate asigurând gratuitatea integrală a îngrijirilor medicale, un program de construcţii de locuinţe şi de amenajare a teritoriului, o politică de democratizare a educaţiei şi de nivelare a averilor (impozitarea veniturilor mari) …

Însă costul acestor măsuri sociale agravează dificultăţile financiare ale ţării. O severă politică de austeritate, începând cu 1947, nu poate împiedica puternica devalorizare a lirei în 1949. Attlee trebuie să facă faţă nu numai atacurilo Tconservatorilor, ci şi criticilor aripii stângi laburiste conduse de Bevan, care îi reproşează moderaţia în domeniul social şi prea marea sa dependenţă de SUA. Laburiştii câştigă totuşi alegerile din 1950, însă slaba majoritate de care se bucură anunţă deja reîntoarcerea conservatorilor la putere.

Afectat de mişcarea de decolonizare (independenţa Indiei în 1947), slăbit financiar, Regatul Unit nu mai are mijloacele care să-i permită să joace un rol de prim-plan pe scena internaţională. Prestigiul său rămâne totuşi foarte mare în numeroase domenii, cum ar fi literatura, prin A.J. Cronin, Graham Greene şi George Orwell (al cărui prim roman, *1984*, publicat cu puţin înaintea morţii sale în 1950, descrie un terifiant univers totalitar). Şi cinematografia britanică se bucură după război de o largă audienţă prin David Lean (*Scurtă întâlnire*, 1945), Laurence Olivier (*Hamlet*, 1948), Carol Reed [*AL treilea om*, 1949) şi comedii ca *Nobleţea obligă* (de Robert Hamer, 1949), *Paşaport pentru Pimlico* (de Henry Cornelius, 1949)

...

ÎNCEPUTURILE REPUBLICII ITALIENE (1945 – 1953)

După răsturnareaujJWu ssjolinipe 25 iulie 1943 şi. anunţarej. Înriisliţiululdă, ătre rege pe 8 septembrie, Italia, invadată de germani în nord şi de angloricannn sud, se divizase în două. Ultimul bastion al fascismului, o „Republică

41 /Reconstrucţie (1945 – 1953)

socială italiană", fusese înfiinţată în nord. delvl – uss Qlini sub protecţia germanilor. Hărţuită de grupările de partizani, „RepjJbJica. deJa-Salp" se va prăbuşi în aprilie-mai 1945 după moartea lui Mussolini şi capitularea trupelor germane Hn sud, guvernul Badoglio numit de rege în iulie 1943 trebuie să facă loc în iunie 1944 unui Consiliu de coaliţie naţională, regrupând toate componentele rezistenţei antifasciste, de la comunişti la democrat-creştini.

În 1945, Italia iese din război ruinată economic şi divizată politic. Unele regiuni din nord sunt în pragul revoluţiei sociale, în timp ce veleităţi secesioniste se manifestă în Sicilia, în Sardinia, în Veneţie Julienne şi în Val d'Aoste (?). Monarhia este contestată şi, pe 2 iunie 1946, 54% dintre italieni se pronunţă prin referendum în favoarea Republicii: sprijinul Bisericii, votul femeilor şi al regiunilor meridionale nu au putut salva o monarhie prea multă vreme compromisă alături de fascism. Adunarea constituantă aleasă în aceeaşi zi confirmă audienţa celor trei mari partide ale coaliţiei antifasciste: 35% din voturi pentru democrat-creştini, 20% pentru PSI şi 19% pentru PCI.

Alcide de Gasperi, fondatorul partidului democrat-creştin, formează un guvern de coaliţie cu miniştri socialişti şi comunişti. O nouă Constituţie pune bazele unui

regim parlamentar clasic, cu un preşedinte al Consiliului răspunzător în faţa Camerelor. Semnarea tratatului de pace cu Aliaţii, pe 10 februarie 1947 la Paris, impune Italiei clauze teritoriale (pierderea coloniilor) financiare şi militare destul de grele, însă acestea două din urmă vor fi repede îndeplinite sau abrogate datorită războiului rece. În mai 1947, miniştrii comunişti şi socialişti sunt demişi şi trec în opoziţie. De Gasperi, întărit de succesul democraţiei creştine în alegeri, (48, 5% din voturi), poate de acum să-şi alinieze ţara principiilor atlantismukii (acceptarea ajutorului financiar american) şi construcţiei europene, două opţiuni ce vor facilita renaşterea economică a ţării în anii ’50.

Rezistenţa antifascistă şi sărăcia Italiei postbelice au servit adesea drept fundal unei remarcabile producţii literare şi cinematografice, prin romanele lui Malaparte (*Kaputt*, 1945, *Pielea*, 1949), Carlo Levi (*Christos s-a oprit la Eboli*, 1945) şi filmele şcolii neorealiste italiene: *Roma, oraş deschis* (1945) şi *Paisa* (1946) de Rossellini; *Sciuscia* (1946) şi //o// *de biciclete* (1948) de Vittorio de Sica; *Pământul se cutremură* (1948) de Visconti; *Orez amar* (1948) şi *Paşte însângerat* (1949) de Giuseppe de Santis...

s» «i

42

NAŞTEREA REPUBLICII FEDERALE i
A GERMANIEI (1945 – 1949)!

După capitularea necondiţionată a celui de-al JI! – le-a, Reich pe 8 mai 1945, Germania dispare ca stat: suveranitatea ţării trece în mâinile Aliaţilor, care constituie patru zone de ocupaţie. În plus, fosta Prusie Orientală şi teritoriile aflate la est de linia Oder-Neisse sunt anexate de URSS şi Polonia, ceea ce provoacă exodul mai multor milioane de refugiaţi. Statutul ocupaţiei este confirmat la conferinţa de la Pqtsdam, care defineşte un anumit număr

de principii politice şi economice de aplicat în zonele controlate de Aliaţi: demilitarizare, „denazificare”, „decartelizare” şi limitare a producţiei industriale, prelevări, cu titlu de despăgubiri, de uzine şi material. ara este într-o stare de mizerie şi demoralizare totală: este *„Germania la ora zero”* (titlul unui film de Rossellini din 1947).

Însă, curând, funcţionarea regimului cvadripartit (un Consiliu de control reunind comandanţii zonelor de ocupaţie) se găseşte paralizată de divergenţele între Aliaţi. Angip-americanii, care doresc o redresare economică a Germaniei şi renaşterea sa politică într-un cadru federal, îşi unesc zonele pe 1 Januarie 1947. Franţa, mai reticentă, li se alătură de-abia pe 3 iunie 1948 (Acordurile de la Londra) în faţa presiunii sovietice în Europa centrală şi răsăriteană. Câteva săptămâni mai târziu, o importantă reformă monetară în zonele occidentale (crearea Deutschemark), urmată de blocada Berlinului occidental de sovietici, între 23 iunie 1948 – 12 mai 1949, accelerează ruperea în două a Germaniei.

Se organizează alegeri locale în zonele occidentale începând din 1946, şi viaţa politică renaşte puţin câte puţin. Ea se traduce printr-o tendinţă de bipolarizare în jurul partidului creştin-dernocrat (CDU) înfiinţat de primarul din Köln, Konrad Adenauer, şi vechiuluirjartid social-democrat (SPD), în timp ce, în zona sovietică, acesta din urmă a fuzionat cu partidul comunist. În septembrie 1948, delegaţii celor zece Landuri din Vest se reunesc la Bonn, într-un Consiliu parlamentar constituant. Afirmând că acţionează şi *„pentru acei germani lipsiri de posibilitatea de a coopera cu noi”*, ei votează pe 8 mai 1949 legea fundamentală a Republicii Federale a Germaniei, concepută ca o reglementare provizorie în aşteptarea reunificării ţării, din moment ce *„întregul popor*

german rămâne chemat să ducă a *capăt, dispu*nând *singur de soarta sa, unitatea şi libertatea Germaniei*”.

Legea fundamentală din mai 1949 instituie un stat federal reunind zece *Landuri*, fiecare având parlamentul său, guvernul său şi o largă autonomie în domenii (justiţie, învăţământ…). Puterea legislativă este deţinută de

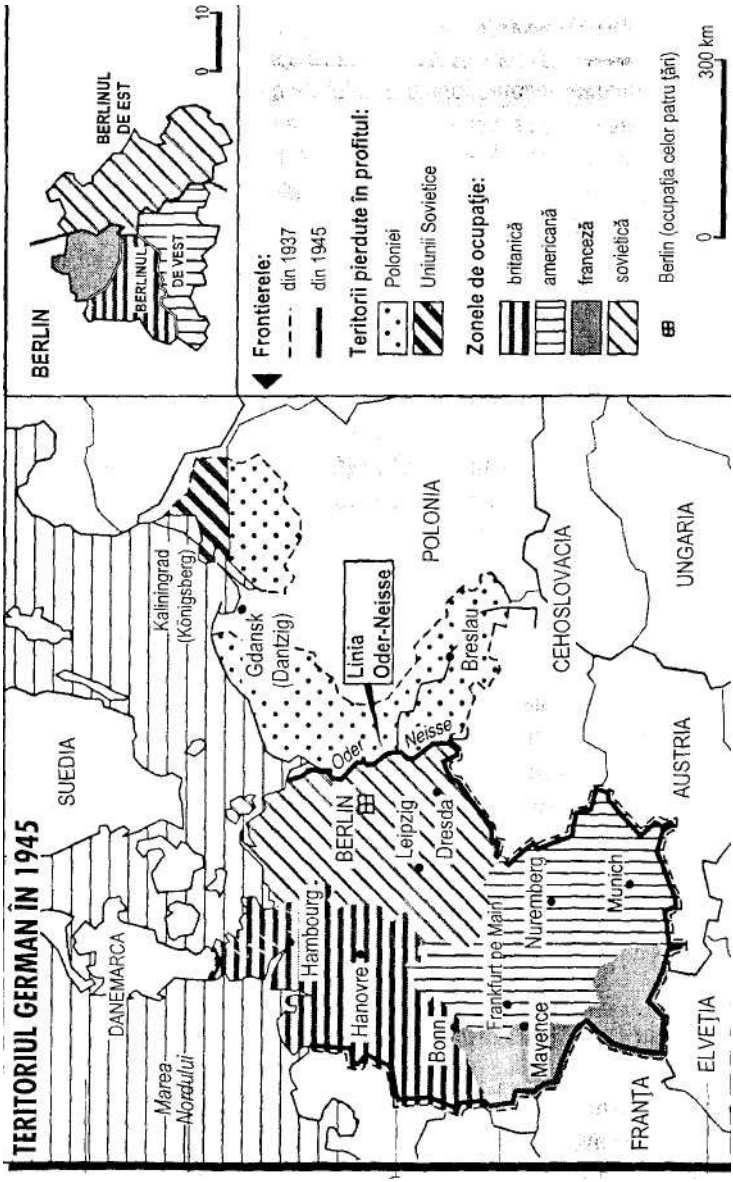

două adunări, JBundesraţ-ul (alcătuit din delegaţii guvernelor landurilor) şi

Bundeştag-ul, ales pe Tâtru 4 ani prin vot universal

după un sistem ce combină scrutinul uninominal majoritar cu cel proporţionauancelarul, şeful puterii executive, este ales de Bundestag, care nu îl poate demite decât după ce i-a desemnat în prealabil un succesor care” să se bucure de majoritatea absolută (vot de nefricfedere constructiv). Ales în august 1949, primul Bundestag îl va desemna cancelarjge Konrad Adenauer. Germania devest s-a născut. Crearea în zona sovie-Ikifâunei „Re] Tublic Tâtel™ decât să consacre – l-TllâXT

ÎNCEPUTURILE CONSTRUCŢIEI EUROPENE (1948 – 1953)

O „EUROPĂ AMERICANĂ”?

Fondată în aprilie 1948 la iniţiativa SUA pentru repartizarea ajutorului Marshall, Organizaţia eu-rjganajjentru mogerare ecqnomic4 (0ECE) nu va căuta să ducă la o oarecare integrare între ţările membre. Însă ea va facilita în mare măsură schimburile lor comerciale, reducând progresiv contingentările ce limitau cantitativ importurile fiecărei ţări. De asemenea, ea s-a aflat la origineaJJnjurm-urogene a plăţilor, creată în 1950, organism care, printr-un sistem de compensări multilaterale, permite finanţarea schimburilor între ţările sale membre în pofida insuficienţei devizelor de care dispuneau şi a neconvertibilităţii monedelor lor. Obiectivele o dată atinse, OECE.se valranşforma Ja.1360 – 1961 Jn-OECDO – rganizaţia pentru coordonare şi djizvolţare-con Qrnică – fcând ţărilor europene li se vor adăuga SUA Şi Canadif Iniţial atlantică, OECD a devenit, după admiterea Japoniei în 1964, a Finlandei în 1969 şi a Australiei în 1971 un loc de concertare a politicilor economice ale ţărilor dezvoltate din lumea capitalistă.

Prin pactul de la Bruxelles semnat pe 17 martie 1948, Franţa, Marea Britanie şi ţările Benelux formaseră, o Uniune occidentală, nu numai pentru a-şi coordona

eforturile de redresare economică şi a strânge legăturile culturale dintre ele, ci şi pentru a se dota cu un consiliu militar permanent, însărcinat cu organizarea apărării lor comune. Însă agravarea războiului rece va determina curând pe europeni

ȚĂRILE MEMBRE PRINCIPALELOR ORGANIZAȚII ALE EUROPEI OCCIDENTALE LA ÎNCEPUTUL ANILOR 50
Țări membre ale A.E.L.S. (Spania nu a aderat decât în 1959)
Țări membre ale NATO (Grecia și Turcia nu au aderat decât în 1952, RFG în 1954)
Țări membre ale Pieței Comune (Europa celor Șase)
ITALIA
Țările membre fondatoare ale Consiliului Europei (Grecia și Turcia au aderat în august 1949, Islanda în 1950, RFG în 1951, Austria în 1956, Cipru în 1961, Elveția în 1963, Malta în 1965, Portugalia în 1976, Spania în 1977 și Lichtenstein în 1978)
0 500 km
ISLANDA
NORVEGIA
SUEDIA
DANEMARCA
MAREA BRITANIE
OLANDA
BELGIA
LUXEMBURG
IRLANDA
R.F.G.
ELVEȚIA
AUSTRIA
FRANȚA
ITALIA
PORTUGALIA
SPANIA
Oceanul Atlantic
Marea Mediterană
Marea Neagră
MALTA
GRECIA
TURCIA
CIPRU

să încheie o alianţă „între lumea veche şi lumea

nouă” (G. Bidault). Cea mai mare parte a ţărilor ce au acceptat ajutorul economic american în cadrele plajnului Marshall vor căuta acum şi sprijinul militar al SUA (ca şi al Canadei), semnând la Washington, pe 4 aprilie 1949, „jja-ulatlantic”. Chiar dacă alcătuită [în majoritate din ţări europene, Organizaţia Tratatului Atlanticului da. Nojd; JATO) va fi de fapt în întregime dependentă de americani, principalii furnizori de mijloace defensive (şi mai ales ai armei atomice) şi de finanţare. La începutul i anilor 1950, Europa occidentală rămânea din punct de vedere economic şi militar la remorca Statelor Unite.

RENAŞTEREA IDEII UNIUNII EUROPENE

Imediat după Al. Doilea Război Mondial, un număr de personalităţi (printre care Winston Churchill, într-un răsunător discurs la Universitatea din Zürich, pe 19 septembrie 1946) relansează ideea. Eurogei unite, născută în anii 1920 odată cu Condenhove-Kalergi şi Aristide Briand. Divizate în federaliste şi unioniste, numeroase organizaţii paneuropene vor lua naştere, între 1945 şi 1947, însă, în contextul războiului rece care se conturează, mişcarea europeană se vede rapid restrânsă de „cortina de fier”, unii văzând de altfel în realizarea unităţii Europei occidentale cea mai bună apărare împotriva extinderii comunismului. În mai 1948, delegaţii acestor diverse organizaţii, de tendinţe socialiste, radicale sau democrat-creştine în marea lor majoritate, ţin un congres la Haga, unde preconizează convocarea unei Adunări parlamentare care să exprime voinţa unităţii europene.

Însă Consiliul Europei, care ia naştere la Londra, pe 5 mai 1949, nu va merge atât de departe. Compusă din două organisme principale, Consiliul miniştrilor (reprezentând guvernele) şi o Adunare consultativă (cu sediul la Strassbourg), această nouă instituţie grupând iniţial 10 ţări nu va juca rolul politic pe care îl sperau

partizanii unităţii Europei. În faţa reticenţelor britanice mai ales, ea nu va depăşi stadiul de tribună interparlamentară europeană, exerciând esenţialul activităţilor sale în domeniile juridic şi cultural.

De asemenea, în 1950, căutarea unei unităţi a Europei occidentale va împrumuta o altă cale, mai restrânsă dar mai eficientă, care porneşte iniţial de la problema raporturilor franco-germane. În ciuda agravării războiului rece, care face ca principalul pericol să devină înainte de toate expansiunea sovietică, numeroşi francezi rămân neliniştiţi în faţa renaşterii politice şi economice a unei noi Germanii. În egală măsură pentru a veni în întâmpinarea acestei reticenţe, un europenist convins, Jean Monnet, concepu ideea creării unui organism suprastatal

46

L

47/Reconstrucţie (1945 – 1953)

Însărcinat cu controlul producţiei iranco-germane de o (că-şi cărbune, proiect supiirapf Obării guvernului francez.

„Conceput cu prioritate pentru două ţări şi într-un domeniu economic foarte restrâns, „planul Schuman" va fi şi prima etapă a unei comunităţi mai largi.

C.E.C.O. ŞI EŞECUL CEA

Acest proiect de „cartel *ipool*) al cărbunelui şi oţelului" este rapid acceptat nu numai de RFG, ci şi de alte patru ţări (Italia, Belgia, Olanda şi Luxemburg), care semnează cu Franţa, pe 18 aprilie 1951, tratatul de la Paris, creând Comunitatea europeană a cărbunelui şi oţelului (CECO). Britanicii, ostili oricărei idei de supranaţionalitate, rămân pe dinafară organizaţiei. Instituţiile CECO [înaltă Autoritate, Consiliul de Miniştri, Adunarea şi Curtea de Justiţie) care vor servi drept bază

acelora ale viitoarei Pieţe Comune, sunt puse la punct în 1952, permiţând demararea efectivă a Europei celor Şase pe 10 februarie 1953.

Reuşita CECO incită pe unii europeni să „ardar etapele. Problema participării Germaniei federale la apărarea Europei occidentale punându-se cu acuitate din vara lui 1950, ca urmare a situaţiei internaţionale (războiul din Coreea) se are în vedere autorizarea reînarmării Germaniei, integrându-i efectivele unei armate europene. Aceasta ar urma să fie plasată sub controlul unei autorităţi supranaţionale care ar imita-o pe aceea a CECO.

Semnată pe 27 mai 1952 de guvernele celor şase ţări din CECO, Comunitatea europeană de apărare (CEA) (riâJ>va fi ratificată de parlamentul francez (după mai mult de aoi ani de tergiversări) şi va rămâne deci literă moartă. Articolul 38 al statutului său prevedea chiar crearea unei „structuri federale sau confederate” pentru cele şase ţări. O comisie va elabora în martie 1953 un proiect de Comunitate politică europeană, pe care eşecul CEA îl va face caduc. După un început strălucit, ideea europeană părea a se afla în impas.

J

Franţa

Între 1945 şi 1952

Capitolul 4

În 1945, Franţa este condusă de un guvern provizoriu prezidat de generalul de Gaulle. Consultările electorale din 1945 prevăd naşterea unei a IV-a Republici şi oferă majoritatea reprezentanţilor a trei partide: partidul comunist, partidul socialist şi MRP. în curând, conflictul între partide şi generalul de Gaulle va duce la demisia acestuia din urmă şi la constituirea alianţei tripartide ce va guverna Franţa între ianuarie 1946 şi mai 1947 şi se va dezintegra odată cu începerea războiului rece. Instituţiile

celei de-a IV-a Republici oferă rolul preponderent Adunării naţionale şi instituie un regim în care forţa partidelor politice este determinantă. Dubla ameninţare pe care o exercită asupra regimului partidul comunist şi RPF a generalului de Gaulle incită celelalte partide să constituie o „A Treia Forţă", care guvernează Franţa între 1947 şi 1952, în mijlocul unor contradicţii care vor provoca dezmembrarea sa. Reconstrucţia economică a Franţei, ieşită extrem de slăbită din; război, este realizată graţie intervenţiei statului, care practică naţionalizările şi planificarea, graţie ajutorului financiar american şi unei politici sociale generoase.

49 /Reconstrucţie (1 945 – 1953)

— Reconstrucţia Politica

„(1945 – 1947); „=., r.": – ": ir—".

ALEGERILE DIN 1945 –, n în 1942, generalul de Gaulle promisese să „dea cuvântul poporului". Totuşi, GPRF (Guvernul provizoriu al Republicii Franceze) va aştepta pentru a organiza o consultare naţională întoarcerea din Germania a prizonierilor şi deportaţilor. Consultarea a avut loc pe 21 octombrie 1945, femeile votând pentru prima oară, iar obiectivul său era dublu. În primul rând, francezii trebuie să răspundă unui referendum cu două întrebări. Primai se referă la dorinţa lor de a vedea redactată o nouă Constituţie care să o înlocuiască pe aceea a celei de-a III-a Republici, considerată responsabilă de slăbiciunea regimului în 1940\ Generalul de Gaulle şi toate partidele politice (mai puţin radicalii şi moderaţii) preconizează un răspuns pozitiv la această întrebare, şi 96% din alegători vor confirma de facto sfârşitul celei de-a III-a Republici (A doua) întrebare se referă la limitarea puterilor Adunării pe care francezii o alegeau în aceeaşi zi, rolul său reducându-se la a redacta (în şapte luni cel mult) noua Constituţie-Dorit de generalul

de Gaulle şi cea mai mare parte a partidelor (cu excepţia radicalilor şi comuniştilor), răspunsul „da” la această a doua întrebare a fost dat de 66% din alegători. Noua Adunare, aleasă pe 21 octombrie, j/ajkieci o constituantă şi va avea puteri şi durată limitate.

Alegerile din 1945 bulversează echilibrul forţelor politice ale Franţei. Partidele dominante ale celei de-a 10-a Republici, radicalii şi moderaţii, sunt strivite (este

ALEGERILE DIN 21 OCTOMBRIE 1945		
	Parte din voturile exprimate	Număr de mandate
Partidul comunist Socialiştii SFIO Radicali şi „Rezistenţă” MRP Moderaţi Diverşi	26, 2% 23, 4% 10, 5% 23, 9% 15, 6%. «O, 1%	160 142 59 152 61 – 9

adevărat că modul de scrutin proporţional şi de listă nu favorizează personalităţile notabile), în timp ce trei mari partide de mase, născute din Rezistenţă, sau reînnoite prin ea. jwţidul comunist, partidul socialist şi Mişcarea republican-populară (MRP), regrupând membrii creştini ai Rezistenţei, îşi împart trei sferturi din votur Tşi din mandate. Dovadă a al acestei răsturnări a echilibrului politic: cele două partide ce se pretind marxiste, partidul comunist şi cel socialist, dispun de majoritatea absolută în Adunare.

CONFLICTUL ÎNTRE DE GAULLE ŞI PARTIDE

Între cele două partide de stânga şi generalul de

Gaulle se naşte rapid un conflict profund. Şi dacă Adunarea constituantă îl alege în unanimitate pe generalul de Gaulle preşedinte al Guvernului provizoriu, fricţiunile se înmulţesc între şeful guvernului, pe de o parte, comunişti şi socialişti pe de alta, aceştia din urmă suportându-i greu autoritatea: conflict cu partidul comunist care pretinde unul din cele trei ministere cheie (Externe, Apărare, Interne) şi pe care generalul refuză să îl acorde, dificultăţi cu partidul socialist care se opune preşedintelui în multiple domenii şi afirmă prevalenta vederilor Adunării constituante. Aceste conflicte traduc concepţii antagoniste despre funcţionarea puterilor publice, care se cristalizează în lucrările comisiei pentru Constituţie a Adunării constituante. Generalul de Gaulle doreşte un executiv puternic; cele două partide majoritare înţeleg, dimpotrivă, să se dea puterea unei Adunări unice. Realizând că nu le poate înmuia fermitatea, generalul de Gaulle se străduieşte atunci să creeze un şoc în opinia publică. Pe 20 ianuarie 1.946, el îşi dă „demisiaijc-jiymşi; a Mi-PJW – ajmria curând j. i căjmb presiunea opiniei publice, vaj-urândjechemat. Or, (miu\se va întâmpla nimic.

TRIPARTIDISMUL ŞI NAŞTEREA CELEI DE-A IV-A REPUBLICI (1945 – 1946)

Demisionând, generalul de Gaulle nu lasă în urmă în Franţa nicio altă forţă legitimă decât aceea a celor trei mari partide politice câştigătoare ale alegerilor din 1945. Partidul comunist propune atunci socialiştilor constituirea unui guvern. de stânga, respectând imaginea majorităţii din Adunarea constituantă. Temându-se de o alianţă cu comuniştii, care ar fi putut conduce partidul lor la a deveni

ostatic într-un proces de constituire a unei democraţii populare într-un mod analog celor

51/Reconstrucţie (1945 – 1953)

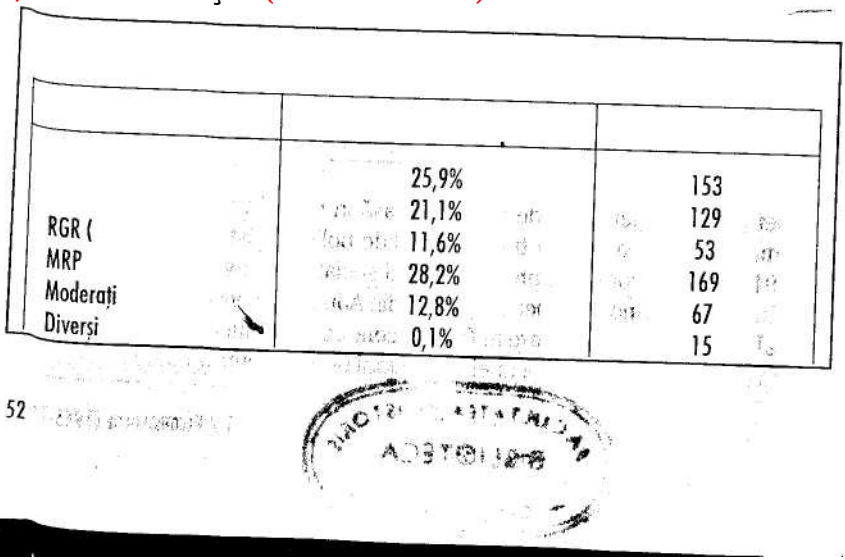

	25,9%	153
RGR (	21,1%	129
MRP	11,6%	53
Moderaţi	28,2%	169
Diverşi	12,8%	67
	0,1%	15

52

ce se derulează în Europa de Est, socialiştii cer dimpotrivă, un guvern întrei alături de MRP. După ezitări între o atitudine de opoziţie, care ar fi făcut din MRP „partidul fidelităţii" faţă de generalul de Gaulle" şi teama că această retragere ar putea lăsa terenul liber pentru partidul comunistjjiderii MRP decid în finalşă GErtifipă. J & guvernare. Succesiunea generalului de Gaulle este deci asigurată de cele trei mari partide politice, care constituie „paciţul4 rijăartit". Acesta este bazat pe o jeharţă – semnată pe 23Januarie 1946, prin care cele trei partide se angajează să nu se atace reciproc (s-a zis că ar fi vorba de un pact de neagresiune) jiăapere împreună în faţa ţării, măsurile. deciş ejmpre unã în guvernare. Socialistul elix G, quin, preşedintele Adunării constituante, deveni pree. diQ.tele… Consiliului şi repartiza ministerele între cele trei mari partide politice. De fapt, „charta" tripartită nu este

decât o iluzie, iar cele trei partide politice se suspectează între ele. Nimic nu le arată mai limpede antagonismele decât dezbaterile asupra Constituţiei, a cărei redactare este principala sarcină a constituantei. Comuniştii şi socialiştii vor o Adunare unică şi atotputernică. MRP, care se teme ca aceasta să nu devină instrumentul unei dictaturi comuniste doreşte să existe contraponderi ale puterii acesteia, o a doua adunare şi un preşedinte al Republicii având anumite prerogative, însă comuniştii şi socialiştii, majoritari, îşi impun legea în faţa MRP, care, deşi participând la guvernare, face faţă de aceste două partide figură de partid de opoziţie. În mai 1946, Constituanta-şujăune „aprp MHJ, cetăienilor un proiect constituţional conform vederilor majorităţii socialist-comuniste, MRP preconizând un vot negativ; Or; „spre: surprinderea generală, Constituţia este respinsă (53% de voturi „nu”).

ALEGERILE DIN 2 IUNIE 1946

Parte din voturile exprimate

Număr de mandate

Partidul comunist Partidul socialist SFIO radicali + UDSR)

Va trebui, deci, aleasă o a doua Adunare constituantă, care să redacteze un Proiect susceptibil să primească asentimentul francezilor. Alejerile ce au avut loc /Pe 2 iunie 1946, tot pe baza unui scrutin de listă proporţională departamental, Menţin preponderenţa celor trei partide, dar cu jp reechilibrare în favoarea MRP.

Acesta devine, cu 28, 2% din voturi, primul partidal Franţei, în timp ce comuniştii şi socialiştii înregistrează un recul, pierzând majoritatea în Adunarea constituantă. Membrul MRP Georgeş Bidault este ales preşedinte al guvernului provizoriu şi noua adunare va modifica proiectul constituţional în sensul ideilor aparate de

partidul liderului guvernului, MRP ajungând cu partidele de stânga la un compromis, care păstrează preponderenţa în cadrul instituţiilor a Adunării naţionale alese prin vot universal. Această prevedere explică condamnarea de către generalul de Gaulle a noii Constituţii (discursul de la Epinal, pe 22 septembrie 1946). Însă, de data aceasta, rupând cu generalul de Gaulle, MRP cheamă populaţia să voteze afirmativ, ca şi socialiştii şi comuniştii, iar referendumul constituţional din octombrie 1946 se va solda cu o majoritate pozitivă de 53% a voturilor. Însă, absenteismul a fost de aproape 30%, iar generalul de Gaulle remarcă faptul că, în aceste condiţii, numai o minoritate a alegătorilor a acceptat Constituţia: „O *treime din francezi se resemnaseră cu ideea*, *o treime o respinseseră*, *o treime* o *ignoraseră*" va declara el, pornind curând un proces împotriva ilegitimităţii noilor instituţii. Orice s-ar fi putut însă spune, slaba majoritate nu permite celei de-a IV-a Republici, astfel create, să se prevaleze de un mare sprijin popular.

Totuşi, noile instituţii create ca urmare a tripartidismului îşi încep activitatea din noiembrie 1946, încheind astfel domnia provizoratului, inaugurată odată cu Eliberarea. Pe 10 noiembjie 1946 au avut loc alegerile pentru Adunarea naţională, prevăzute de Constituţie. Ele confirmă preeminenţa celor trei mari partide, însă cu o ameninţare pentru tripartidism: audienţa socialiştilor este în scădere netă, în timp ce radicalii şi moderaţii, fără a câştiga noi voturi, îşi sporesc numărul de mandate, furnizând astfel un eventual punct de sprijin pentru două din marile partide, dacă ar dori să se debaraseze de al treilea.

ALEGERILE DIN 10 NOIEMBRIE 1946

	Parte din	Număr

	voturile exprimate	de mandate
Partidul comunist	28, 2%	183
Partidul socialist SFIO	17, 8%	*r* 105
RGR (radicali + UDSR)	11, 1%	70;
MRP	25, 9%.	v; 167
Uniunea gaullistă	3%	22
Moderaţi	12, 9%	71

53/Reconstrucţie (1945 – 1953)

şi

I, a ckHia adunare. Pe 16 ianuarie Publicii îl aleg preşedinte al Republicii pe

1Ui ianuade acesta îl ™™te preşedinte al a.

*", „Care formează» i Partide *" 5 i. M caracteristic cai Şi membri ai Unei noi formaţiuni aliate *T 7* în U RFR (Rassembl-l des gauches *7*™ democratică şi socialistă a rezistenţei). Însă, în U Care le-a aeat sunt înătaurate idismul se

SFÂRŞITUL TRIPARTIDISMULUI (1947)

năblandu" Se în mai to-e marile proopoziâie crescândă între partidui comunist şi ceiia] îi ranuarie fi? „* V6 dem năblandu" Se arătat de naţioprota a

Sire *t*? *r* Wepa™ – creşterea preţurilor devine îngrijorătoare. Pentru a încerca stăpânirea inflaţiei, guvernul se străduieşte să limiteze r", „J" „1 comunist şi al CGT. Însă această politică muncit Orilor i numeroase greve spontane ce depăşesc izolat de masele muncitoreşti prin munist şi CGT decid să-şi schimbe politică îşi va găsi un7-" SPrij pe Cereril6 Salariale-Aceastâ „°un pttul lui mai? SP°nira QeClaşta a Sfârşitul lui aprilie CGT decide

Ram dtr SS almie Ze Deputaâii Comuni5 li rpela Ramadier asupra politicii sale salariate de la regia Renault

Ui

„E-ulr210” 131 1” ” CS COmunşi aprobaseră în mare ™sură poli-restaurare a nom. n,»…Supra coloniilor după Eliberare, conflictul apăru

vor ridica împotriva operaţiunilor militare între-l Ho Chi-minh, care, în i prii sale. „Deputaţii comunişti tp aK.r *a* 5UVC1” ” materie militară, iar miniştrii comunişti se abţin de la vot, provocând o vie tensiune în sânul guvernului O

54 *p „hnoif*! *mtiirt*\ i\: „…

nouă subminare a solidarităţii guvernamentale are loc atunci când comuniştii protestează împotriva brutatei. reprimări a insurecţiei din Madagascar în 1947. / însă cele ce vor provoca moartea tripartidismului vor fi problemele de pali: tică extemă în acest domeniu totuşi, partidul comunistă susţinut politica guvernelor prQMzorii „al. cărox „cuVânt de ordine era dezmembrarea „sau, cel puţin, slăbirea Germaniei. Până în primăvara lui 1947, Franţa a avut sentimentul că URSS era mai favorabilă vederilor sale decât anglo-saxonii, mult mai decişi să menajeze Germania. Iată de ce politica „de sprijinire a URSS pentru a face presiuni asupra englezilor şi. americanilor în problema germană a fost o constantă pentru guvernele provizorii. Odată cu începuturile războiului rece, în primăvara lui 1947, această politică devine de rrfesusţinut. La conferinţajde la Moscova din aprilie 1947, Stalin preconizase, spre marea decepţie a francezilor, o reunificare a Germaniei, (despre care el crede că se va alătura taberei estice). Însă, mai ales, declaraţia lui Truman deschide oficial conflictul între Est şi Vest, care nu fusese până atunci decât mocnit. Jjanţa trebuie să aleagă tabăra şi este evident că aceasta nu poate fi decât aceea a democraţiei occidentale, încolonate în urma SUA, pentru a

forma un baraj în calea expansiunii comuniste. Însă o asemenea alegere este oare compatibilă cu menţinerea în guvern a miniştrilor comunişti, care nu ascund că îşi găsesc modelul în Moscova? Paul Ramadier şi ministrul său de externe Georges Bidault încearcă totuşi să evite o ruptură. O iniţiativă a comuniştilor o va face inevitabilăi Eg 4 mai 1947, miniştrii comunişti votează alături de deputaţii partidului lor, împotriva guvernului din care fac parte, cu ocazia unui vot de încredere cerut de Ramadier cu privire la politica sa salarială la uzinele Renault/Această ruptură pe faţă a solidarităţii guvernamentale îl determină la 5 mai pe Paul Ramadier să – excludă din guvern.

Chiar dacă comuniştii şi o parte a socialiştilor nu consideră acest episod decât drept un incident fără urmări şi estimează că partidul comunist nu va întârzia să-şi facă intrarea într-un nou guvern, agravarea războiului rece va face ireversibilă decizia din 5 mai 1947. Partidul comunist se vede respins într-o izolare politică din care nu va mai ieşi sub a IV-a Republică. Odată cu excluderea comuniştilor de la guvernare, tripartidismul a încetat. În acelaşi moment, instituţiile, croite pe măsura sa, se găsesc dezechilibrate în funcţionarea lor.

— 1953)

Instituţiile şi Funcţionarea – *

LOR SUB A IV-A REPUBLICĂ K

PREEMINENŢA ADUNĂRII NAŢIONALE

Instituţiile noului regim reflectă în primul rând voinţa de a respinge regimul puterii personale de la Vichy, elaborând o democraţie în care cuvântul decisiv să aparţină votului universal. Pe de aită parte, ele reflectă opţiunile partidelor de stânga, elemente cheie ale celor două Constituante, rezervând esenţialul puterii Adunării naţionale formată din deputaţi aleşi pentru cinci ani prin scrutin proporţional pe liste departamentale. Depozitara

privilegiată a suveranităţii naţionale, Adunarea este ferită de orice imixtiune a executivului asupra prerogativelor sale şi de orice limitare a puterilor sale:

<3 este singura competentă să stabilească durata sesiunilor, în timp ce sub a III-a Republică preşedintele Consiliului putea să decreteze închiderea la capătul a cinci luni;

ceste singura care decide asupra ordinii de zi şi regulamentului său, ceea ce îi lasă mână liberă în a decide asupra procedurilor parlamentare şi va da un rol capital comisiilor care vor prelua deprinderea de a remania proiectele guvernamentale;

Qed singură votează legile şi nu poate delega acest drept (ceea ce interzice în principiu procedura decretelor-legi);

gân fine, şi ceea ce este cel mai important, ea investeşte şi demite guvernele.

Totuşi, această preponderenţă este atenuată de celejiguă con, txap, onderi a căror introducere în Constituţie a fost determinată de MRP:

— Consiliul Republicii, a doua adunare, este departe de a avea puterile fostului Senat al celei de-a III-a Republici. Desemnat în urma unei proceduri complexe şi indirecte (modificată în 1948 în favoarea unui colegiu electoral alcătuit din consilieri generali şi reprezentanţi ai consiliilor municipale), el nu poate da decât avize, pe care Adunarea naţională nu este obligată săj. e urmeze. Totuşi, dacă aceste avize sunt date cu o majoritate absolută, Adunarea naţională nu poate decide în sens contrar decât votând, la rândul ei, cu o majoritate absolută. În afara situaţiei de mai sus şi a rolului pe care îl joacă în alegerea şefului statului.

56 / Reconstrucţie (1945 – 1953)

Consiliul Republicii este lipsit de puteri şi, în

practică, se poate considera că regimul este monocameral.

— Preşedintele Republicii, ales pentru şapte ani de un Congres format din cele două Adunări, nu are decât puteri limitate. Însă el dispune de două. atuuri pe care Vincent Auriol va şti să le folosească: durata mandatului, care îi oferă o largă independenţă faţă de Adunare şi îi permite să reprezinte o oarecare continuitate pe lângă guvernele schimbătoare; desemnarea preşedintelui Consiliului, care îi lasă o importantă marjă de manevră într-un sistem politic multipartit lipsit de un lider incontestabil al majorităţii.

Preponderenţa Adunării este subliniată în special prin rolul pe care-l joacă la nivelul puterii executive [Constituţia acordă conducerea acesteia unui preşedinte al Consiliului, numit de preşedintele Republicii] însă acest preşedinte nu poate forma un guvern decât dacă este investit de majoritatea Adunării naţionale. Astfel, înainte de a-l desemna, şeful statului consultă liderii principalelor grupuri parlamentare în scopul de a găsi omul politic care are cele mai mari şanse de a fi agreat de deputaţi. Pe timpul existenţei sale, guvernul astfel format este supus controlului strâns al Adunării naţionale, prin discutarea proiectelor sale în comisii sau în şedinţe, prin vot, interpelări, prin discutarea declaraţiilor de politică generală şi foarte importanta practică a amendamentelor aduse de comisii proiectelor de legi. În fine Adunarea naţională este cea care demite guvernele,((preluând iniţiativa unei moţiuni de cenzură (procedură ce nu va fi niciodată aplicată), ffrefuzând să voteze cu majoritate absolută în cadrul unui vot de încredere cerut de guvernăstfel, total supus Adunării, guvernul este practic lipsit de vreo posibilitate de a acţiona asupra ei. Constituţia a prevăzut, desigur, o Dosibilitate.de dizolvare, însă supunând-o unor condiţii atât de draconice, încât pare

extrem de improbabilă:

QNici o dizolvare nu este posibilă în primele 18 luni ale legislaturii.

— Pentru ca ea să poată fi pronunţată, trebuie să se fi produs două crize ministeriale în 18 luni, şi în condiţiile constituţionale, adică răsturnarea guvernului să fie cerută de majoritatea absolută a deputaţilor (în timp ce majoritatea guvernelor demisionează fără ca aceste condiţii să mai fie reunite).

eGuvernul trebuie să fie constituit de cel puţin 15 zile şi, o dată dizolvarea pronunţată, preşedintele Adunării naţionale devine şeful guvernului, iar partidele nereprezentate în guvern vor intra în rândurile acestuia până la alegeri (dispoziţii ce vor fi suprimate în 1954).

Această dominaţie a legislativulu [asupra-executivului face din cea>de-aJV-a Republică unjegimjri care, nu „existăjiT-exiţaW] aseparaţie a puterilor. Se vorbeşte despre el ca despre un „regimparlamentar”. Însă acestei definiţii juridice îi

57/Reconstrucţie (1945 – 1953)

putem prefera o altă abordare: a IV-a Republică este mai ales şi înainte de toate un regim al partidelor şi aceasta îi va da trăsăturile cele mai caracteristice.

feşsw REGIMUL PARTIDELOR i k

„Înainte chiar ca Constituţia să fie redactată, condiţiile succesiunii generalului de Gaulle, în ianuarie 1946, fac din regim subordonatul partidelor politice. Am văzut cum liderii celor trei mari partide, succesori colectivi ai generalului de Gaulle, sunt cei ce instaurează tripartidismul. Ei sunt cei ce-l desemnează pe preşedintele Consiliului, Felix Gouin, investit ulterior de Adunarea constituantă, tot ei negociază repartiţia între formaţiunile lor a portofoliilor ministeriale, în fine, tot ei sunt cei care, fiecare în ce-l priveşte, numesc titularii din sânul

partidelor lor. Necesitatea coaliţiilor parlamentare durând pe toată perioada celei de-a IV-a Republici nu va face decât să le consolideze rolul, şi, în umbra preşedinţilor succesivi ai Consiliului sau a şefului statului, veritabilii stăpâni ai regimului sunt liderii marilor partide, Maurice Thorez, secretar general al partidului comunist (între 1945 – 1947), Guy Mollet, inamovibil secretar general al SFIO din 1946, preşedinţii succesivi ai MRP şi, ulterior, personalităţile dominante ale partidelor mai puţin disciplinate, moderaţii (Roger Duchet, secretar naţional al centrului naţional al independenţilor începând cu 1949) sau influentul doctor Quenillela radicali.

Acsastă preponderenţă a partidelor politice pe durata regimului parlamentar va conduce cea de-a IV-a Republică să revină rapid la practicile celei de-a III-a, în ciuda precauţiilor luate. Constituantele din 1946 au vrut într-adevăr să facă astfel încât regimul parlamentar să nu antreneze instabilitatea ministerială care condusese la neputinţă cea de-a IO-a Republică în ultima sa perioadă. De aceea prevede Constituţia ca preşedintele Consiliului să fie investit pentru programul său, înainte de constituirea cabinetului, pentru a evita jocul ambiţiilor şi manevrelor; or, Paul Ramadier, primul preşedinte al Consiliului celei de-a IV-a Republici, după ce a fost investit personal, va cere Adunării să aprobe printr-un al doilea vot componenţa guvernului său. Această practică a „dublei investituri”, care dă şefilor de partid un drept de control asupra formării guvernului, se va perpetua până la J reforma din 1954, care va prevedea investitura preşedintelui Consiliului după formarea guvernului, ceea ce lasă loc intrigilor partidelor. De asemenea, Constituţia dispune că un guvern nu poate fi răsturnat decât dacă majoritatea absolută a deputaţilor votează împotriva lui, abţinerile fiind considerate voturi favorabile guvernului. În

ciuda acestei dispoziţii, cea mai mare parte a guvernelor îşi vor da

58 S: iar = Mî?” v ”.

demisia înaintea oricărui vot al Adunării, dându-şi seama că au pierdut sprijinul unor anumite partide din majoritate sau considerând că majoritatea votanţilor ar refuza să le susţină (şi aceasta numărând, deci, abţinerile, contrar literei Constituţiei, ca voturi negative).

Însă principala cauză a instabilităţii guvernamentale datorată acestui regim al partidelor este un fenomen conjunctural, ruptura tripartidismului. Instituţiile fuseseră croite pe măsura celor trei mari partide disciplinate, organizate, votând în bloc în Adunarea naţională şi dispunând împreună de o foarte largă majoritate în ţară şi în Adunare. Această situaţie garantează stabilitatea instituţiilor. Însă respingerea comuniştilor în opoziţie aşază în afara jocului politic un partid care reprezintă un sfert din electorat şi peste un sfert din numărul deputaţilor. Dacă adăugăm acestui eveniment major şi scăderea audienţei partidului socialist, constatăm că radicalii şi moderaţii devin indispensabili pentru a constitui o majoritate. Or, acestea sunt partide fără o disciplină internă, formate din clanuri care nu ezită să răstoarne un guvern pentru a satisface nişte ambiţii sau a regla nişte rivalităţi. Ponderea crescândă a acestor două grupări va duce începând cu finele lui 1947 la reîntoarcerea la o instabilitate guvernamentală, plagă a celei de-a IV-a Republici ca şi a celei de-a III-a. Această situaţie este cu atât mai gravă cu cât, încă din toamna lui 1947, a IV-a Republică, de-abia înfiinţată, suferă un dublu atac care face ca şansele ei de supravieţuire să fie precare.

Paralizia Instituţiilor
(1947 – 1952) –
UN REGIM AMENINŢAT r

Prima ameninţate vine din partea partidului comunist francez. Am văzut că acesta nu a considerat îndepărtarea sa de la guvern ca având un caracter definitiv, în timpul primăverii şi verii lui 1947, el va persista în a-şi afişa imaginea unui Partid de guvernământ, responsabil, preocupat înainte de toate de reconstrucţia tării, mergând până la a privi favorabil derularea planului Marshall, susceptibil de a favoriza această reconstrucţie. Lucrurile se vor schimba în toamna lui 1947. conferinţa din Polonia a Kominformului, în cursul căreia comuniştii fran

crezi au fost acuzaţi de „cretinism parlamentar" şi după ce Jacques Duclos şi-a făcut autocritica în numele lor, atitudinea PCF s-a schimbat cu 180 de grade. El se va considera de aici înainte mobilizat pentru a împiedica „lagărul imperialist" să atace URSS. în cadrele acestei noi tactici, el va organiza grevezi manifestaţii de o extremă violenţă cu ajutorul CGT, făcând să devieze revendicările sociale, care sunt la originea nemulţumirilor, către o vie critică a acţiunii guvernamentale şi a alianţei cu Statele Unite. Grevele sunt însoţite de numeroase şi violente încăierări cu forţele de ordine, adversarii politici, negreviştii; se constată sabotaje (furnale stinse, mine înecate, căi ferate distruse...). În 1947 – 1948, agitaţia comunistă face să domnească în Franţa o veritabilă atmosferă de război civil; pare că partidul comunist se pregăteşte pentru o lovitură de forţă împotriva regimului, impresie pe care „lovitura de stat de la Praga" din februarie 1948 o alimentează şi mai puternic. Neezitând să dramatizeze situaţia, ministrul de interne, socialistul Jules Moch, obţine din partea guvernului rechemarea sub arme a unui contingent şi) votarea a diverse legi vizând înăsprirea măsurilor împotriva sabotajelor şi care pedepsesc atingerile aduse libertăţii muncii. Pentru a

împiedica votarea acestor legi, deputaţii comunişti vor practica obstrucţionismul la tribuna Parlamentului timp de cinci zile şi cinci nopţi, până când Herriot, preşedintele Adunării naţionale, va pune să se voteze expulzarea deputatului comunist Raoul Calas pentru instigare la nesupunere a armatei, ceea ce va antrena plecarea, în acordurile „Marsiliezei" a tuturor deputaţilor comunişti. În realitate, astăzi se cunoaşte că nu exista în 1947 – 1948 vreun proiect insurecţional al partidului comunist, ci numai o voinţă foarte accentuată de a slăbi tabăra occidentală (cel puţin zona care îi revenea în sarcină acestuia) până la a o face să-şi schimbe decizia de a ataca URSS, făcând-o să se teamă de riscurile unui război civil.

Însă, consecinţele acestei tactici comuniste sunt considerabile.

—) Ele conduc la scindarea mişcării sindicale. Sindicaliştii necomunişti, de acum minoritari, refuzând să mai facă jocul partidului comunist, părăsesc CGT, urmându-l pe fostul lider al acestui sindicat, Leon Jouhaux, pentru a înfiinţa „CGT Force ouvriere".

Partidul comunist este izolat într-un „ghetto" politic, de unde nu va mai ieşi în timpul celei de-a IV-a Republici. Pentru o mare parte a opiniei publice, el va fi de aici înainte „partidul străinătăţii", exclus din jocul politic francez.

C – în fine, situaţia creată de atitudinea PCF face în mod evident imposibilă funcţionarea instituţiilor fondate pe tripartidism, cu atât mai mult cu cât comuniştii vor atrage în permanenţă un sfert din electorat pe durata celei de-a IV-a Republici.

A douaa-mlenânţargi vine de la organizarea în jumigeneraliilulde Gaulle, a unei puternice mişcări politice, Munaj-apoporului *hance-Rci-s-inbipxwnt Ju peuf} lelran-ai-RPF*). Încă din junell-4Vdupa-respingerea primului proiect

constituţional, generalul de Gaulle a făcut cunoscut în discursul său de la Bayeux vederile sale constituţionale: un regim de separaţie a puterilor, a cărui cheie de boltă ar fi un preşedinte al Republicii, veritabil şef al executivului şi desemnat de de un colegiu elector. Adunarea fiind limitată la rolul său legislativ şi bugetar. Al doilea proiect constituţional fiind foarte îndepărtat de vederile sale, generalul de Gaulle l-a condamnat fără echivoc la Epinal, în septembrie 1946. De aici înainte, el nu va mai avea decât exprimări sarcastice la adresa regimului celei de-a IV-a Republici, pe care îl denumeşte dispreţuitor „Sistemul" şi a cărui slăbiciune o deplânge. El militează pentru o revizuire a Constituţiei în sensul ideilor expuse la Bayeux şi, în acest scop, anunţă în aprilie 1947, formarea unei mişcări, RPF, care, în ochii săi, nu este un partid politic (partidele divizează), ci o largă uniune în rândurile căreia invită să intre francezi de orice apartenenţă politică. Începutul războiului rece creând în Franţa o situaţie dramatică, argumentaţia sa se vede întărită: în faţa acţiunii comuniştilor („separatiştii", în limbajul generalului), cum ar putea un regim aşa de debil ca cea de-a IV-a Republică să apere ţara şi libertăţile?

Or, succesul RPF va fi fulgerător. În 1947 – 1948 el revendică peste un milion de aderenţi (cifra nu a depăşit în realitate 400.000, însă rămâne considerabilă, ţinând cont de numărul mic de aderenţi al partidelor politice franceze). Şi, mai ales, el repurtează un veritabil triumf la alegerile municipale din 1947, listele coaliţiei patronate de RPF colectând circa 40% din voturi în aşezările cu peste 9.000 de locuitori (dintre care 28% numai pentru RPF). Considerând că acest rezultat arată în mod evident ruptura dintre Adunarea naţională şi opinia publică, generalul de Gaulle o invită să se dizolve după votarea unei noi legi electorale. Singura replică a partidelor celei de-a IV-a

Republici va fi acuzaţia de „boulangism” lansată împotriva generalului de Gaulle. Acesta excluzând din start recurgerea la o lovitură de forţă, nu are de fapt niciun mijloc de a-i constrânge pe deputaţi să pronunţe dizolvarea Adunării. El se va mulţumi deci să interzică fidelilor săi orice participare la „sistem”, invitându-i să aştepte viitoare e alegeri (prevăzute pentru 1951) pentru a prelua puterea obţinând majoritatea suf agiilor.

CONTRADICŢIILE CELEI DE-A TREIA FORŢE

Dubla ameninţare a comuniştilor şi gaullиştilor slăbeşte cu atât mai mult regimul, cu cât este vorba de două forţe ce se bucură de un larg sprijin popular. Studiul

cifrelor electorale arată, de altfel, că acestea două constituie prin adiţionarea sufragiilor favorabile lor, o majoritate negativă ostilă regimului, însă în dezacord total asupra oricărei soluţii pozitive. De aici, partidele care acceptă sistemul parlamentar al celei de-a IV-a Republici vor rămâne minoritare şi se pot teme ca o încercare electorală, punându-le în lumină situaţia precară, să nu facă Republica neguvernabilă şi căderea acesteia inevitabilă. Pentru, a evita acest rezultat fatal, partidele ce susţin cea de-a IV-a Republică (socialiştii, MRP, radicalii, şi, treptat, chiar dacă sunt suspectaţi de celelalte forţe, moderaţii, care se vor numi curând „independenţi”) sunt constrânse să se unească. Acestei coaliţii forţate a partidelor ce susţin regimul i s-a dat numele de „ATreia For Jă” (între gaullişti şi comunişti), însă aceste formaţiuni, „condamnate să trăiască împreună” (după expresia doctorului Queuiile) sunt în dezacord asupra a numeroase puncte. De exemplu, catolicii din MRP şi socialiştii au poziţii autentice, în problema subvenţionării învăţământului privat, şi, pe durata primei legislaturi

(1946 – 1951), vor evita să ridice problema, pentru a evita dezmembrarea celei de-a Treia Forţe. Însă nu va fi posibil să se evite chestiunile bugetare. Or, în această privinţă dezacordul este total între socialişti şi celelalte formaţiuni, mai ales moderaţi şi radicali. Primii sunt partizanii intervenţiei statului în economie şi în problemele sociale, ai dirijismului, ai sporirii cheltuielilor sociale, antrenând o creştere a cheltuielilor bugetare şi o necesară sporire concomitentă a sarcinilor fiscale. Ceilalţi sunt liberali, apărători ai liberei iniţiative şi ai neintervenţiei statului în raporturile sociale şi în problemele economice, ostili sporirii cheltuielilor bugetare şi dornici să limiteze la maximum sarcinile fiscale. Această opoziţie fundamentală în probleme esenţiale ale gestiunii cotidiene, imposibil de eludat, explică căderea aproape a tuturor guvernelor între 1947 şi 1952, alegerea uneia dintre căi antrenând retragerea elementelor majorităţii care i se opun. A Treia Forţă poartă în interiorul ei germenul unei instabilităţi ministeriale care este mai mult dependentă de conjunctura angrenată de dezmembrarea tripartidismului decât de instituţii însele.

Ţinând cont de contradicţia fundamentală care apasă asupra celei de-a Treia Forţe, singura manieră de a împiedica căderea unui guvern este de a evita luarea de decizii tranşante în problemele esenţiale. Această tactică, botezată „imobilism”. va fi practicată cu extraordinară virtuozitate de doctorul Queuille, om politic radical, vechi politician al celei de-a IO-a Republici, şi care va fi de trei ori preşedinte al Consiliului în prima legislatură. Tactica sa constă în a amâna problemele, a întârzia consultările electorale (astfel va întârzia cu câteva luni alegerile cantonale pentru a evita un nou triumf electoral al RPF), a aştepta până când problemele

se rezolvă de la sine. Politică extrem de nepopulară în rândurile opiniei publice, suscitând ironia observatorilor politici, dar care, în contextul dramatic al anilor de început ai regimului, îi va permite acestuia să dureze şi să depăşească pasa dificilă în care ameninţa să se scufunde.:

ACORDUL ASUPRA POLITICII EXTERNE

Cel puţin, dacă A Treia Forţă nu poate guverna ţara decât în imobilism sau instabilitate, ea cade de acord în politica externă şi colonială, care, în epoca războiului rece, apărea drept fundamentală.

Înseşi circumstanţele formării sale – războiul rece – explică de ce partidele celei de-a Treia Forţe trebuie să fie în primul rând de acord asupra marilor opţiuni ale politicii externe. Pericolul principal pentru Europa fiind expansionismul sovietic, se pune problema apărării Franţei împotriva acestuia, printr-un sistem de alianţe eficiente. Prima cărămidă este pusă încă dinjnarţie 1947 prin, trate, lui, de la Dunkercue dintre Franţa şi Marea Britanie negociat de Leon Blum şi secretarul Foreign Officelui, Ernest Bevin, prin care cele două state îşi promit asistenţă reciprocă în caz de agresiune. Un an mai târziu, în martie 1948, tratatul se extinde şi asupra statelor din Benelux, printr-un nou document semnat la Bruxelles. Însă blocada Berlinului, care va începe în iunie, va face ca războiul rece din Europa să devină palpabil şi îi va împinge pe europeni să încerce să obţină protecţia Statelor Unite: miniştrii succesivi de externe francezi Georges Bidault şi Robert Schumann se vor strădui să smulgă americanilor promisiunea unei angajări militare în caz de atac sovietic împotriva Europei occidentale. Această politică este cea care va duce la semnarea, pe 4 aprilie 1949, a pactului atlantic, tratat de alianţă defensivă între 10 ţări europene (printre care şi Franţa), Statele Unite şi Canada.

Acest nou context internaţional va determina Franţa

să renunţe la politica dură faţă de Germania, care fusese până atunci cheia de boltă a diplomaţiei sale. În contextul războiului rece, SUA cer ca europenii să contribuie la propria lor apărare şi ca orice potenţial militar şi industrial disponibil, inclusiv cel al Germaniei, să fie utilizat. Franţa trebuie mai întâi să accepte jni947 ca zona sa de ocupaţie, alături de zonele engleză şi americană, să constituie „Trizona", embrionul unui vutor stat al Germaniei occidentale. În timp ce americanii cer reconstruirea industriei grele germane, francezii găsesc un paleativ pentru ameninţarea pe care o constituie în ochii lor resurecţia forţei „negustorilor de tunuri": planul Schunian.

63/Reconstrucţie (1945 – 1953)

din J950. propune constituirea unei Coniunităţi europene a cărbunelui şi oţelului (CECO) care să plaseze siderurgia şi industria minieră din ţările aderente, printre care şi Germania federală, sub autoritatea unei comisii supranaţionale. Politica europeană apărea astfel într-o primă etapă drept un mijloc de a evita riscul unei întoarceri la agresivitatea germană, înglobând într-o organizaţie care să nu fie sub controlul Statului mijloacele de reînarmare germane. Aceeaşi logică îl va conduce câteva luni mai târziu pe preşedintele Consiliului, René Pleven, să propună o Comunitate europeană a apărării, în timp ce americanii insistă de această dată pentru renaşterea unei armate germane. Vedem astfel schiţându-se, în contextul războiului rece, o organizaţie reunind în jurul aliatului american cele şase ţări ce au aderat la CECO, Franţa, Germania federală, Italia, Benelux, „mica Europă", din care Marea Britanie nu face parte.

În fine, anticomunismul ce domină politica celei de-a Treia Forţe se manifestă printr-o politică colonială

durămişcările naţionaliste din coloniile franceze fiind asimilate cu asalturi ale comunismului internaţional împ.o. tri Ya” Qccidentului. \ceastă politică ia forme diferite în două regiuni geografice, unde amploarea sa va fi diferită:

— În (Africa de Nord\prevalează o fermitate care nu are nicio consecinţă pe moment, dar ale cărei repercusiuni se vor face greu simţite mai târziu. În Maroc, generalul Juin, numit rezident general, primeşte misiunea de a obţine din partea sultanului Mohamed al V-lea dezavuarea partidului naţionalist Istiqlâl. În Tunisia, unde rezidentul general Perillier şi ministrul de externe Robert Schuman încearcă către 1950 o politică de deschidere favorizată de flexibilitatea liderului naţionalist

Bourguiba, presiunile coloniştilor francezi constrâng guvernul să dea înapoi; evoluţia este parafată de înlocuirea rezidentului Perillier cu Hautecloque, care va pune curând să fie arestaţi membrii guvernului tunisian. În fine, în Algeria, adoptarea în 1947 a unui statut prevăzând alegerea unei Adunări algeriene dotate cu puteri financiare şi desemnate de două colegii electorale (europeni şi musulmani) va eşua într-un impas. Guvernatorul general Naegelen, numit în ianuarie

1948, va organiza falsificarea de către administraţie a alegerilor din aprilie pentru

Adunarea algeriană de o asemenea manieră încât al doilea colegiu va aduce o zdrobitoare majoritate a candidaţilor administraţiei şi partidele naţionaliste nu vor obţine decât un număr derizoriu de mandate. În Maghreb, orice punte între

Franţa şi naţionalişti este ruptă;

— În paraleljjijie o manieră mai gravă pe moment, Franţa se înfundă în războiul dii? (indochinaj Ea îl combate cu hotărâre pe comunistul Ho Chi-minh.

64:.:»?? >?

care conduce lupta Vietminh-ului şi caută un „interlocutor valabil”, cu care să se negocieze. Ea crede să-l găsească în persoana fostului împărat din Annam, Baodai, cu care negociază, între 1947 şi 1949, o serie de acorduri care vor duce la independenţa Vietnamului sub autoritatea acestuia. Deci, de aici înainte, în numele împăratului şi al apărării Occidentului în faţa comunismului luptă Franţa în Indochina. Or, începând cu 1949 – 1950, această luptă devine din ce în ce mai dificilă. Crearea în 1949 a Republicii populare Chineze îi permite lui Ho Chi-minh să primească, într-o manieră din ce în ce mai eficientă, ajutorul puternicului său vecin, şi să treacă astfel de la acţiuni de guerilla la războiul făţiş. Prima dovadă este în 1950 dezastrul de la Cao Bang, prima înfrângere importantă a Franţei în Vietnam. În Franţa încep să se ridice voci în afara celor ale partidului comunist, în special cea a lui Pierre Mendes France, pentru a critica un conflict fără ieşire, care ruinează finanţele publice. îi să guvernul intensifică efortul de război, îl numeşte înalt-comisar în Indochina pe generalul de Lattre de Tassigny, iar aceasta obţine în 1951 acceptul americanilor de a suporta o parte a cheltuielilor acestui război dus în numele Occidentului.

DESTRĂMAREA CELEI DE-A TREIA FORŢE 1

Chiar dacă corespundea situaţiei Franţei în epoca războiului rece, care determina menţinerea unei precare coeziuni în sânul majorităţii, A Treia Forţă nu putea constitui o soluţie politică satisfăcătoare, ţinând cont de divergenţele dintre membrii acesteia în probleme de gestiune curentă a ţării. Oricum, rezultatele alegerilor din 1946 constrâng pe asociaţi să se suporte reciproc pentru a evita o criză a regimului. Este totuşi evident că nici unii nici alţii nu îşi ascund deloc speranţa de a se elibera dintr-o alianţă devenită apăsătoare pentru toţi, după alegerile

din 1951 care vor trebui să reînnoiască Adunarea naţională. Însă, în plus, trebuie şi ca aceste alegeri să permită forţelor politice care aprobă regimul să obţină majoritatea. Iar acest obiectiv nu este deloc asigurat, ţinând cont de audienţa comuniştilor şi a RPF. Astfel, din 1950, marea preocupare a guvernanţilor este de a găsi o lege electorală care să permită evitarea unei încercări fatale regimului, asigurând şi o majoritate stabilă a Adunării. Acesta este rolul încredinţat legii scrutinului de listă votată JnjrnaM951. Scrutinul rămâne proporţional, însă maâlrâu Tfeliste se pot declara, înainte de alegeri, „înrudite". În acest caz, li se adună voturile obţinute şi, dacă acestea depăşesc majoritatea absolută, listele „înrudite" îşi împart totali

tatea mandatelor, proporţional cu audienţa fiecăruia. De pe urma „înrudirilor" se: aşteaptă un dublu rezultat. În primul rând, eliminarea comuniştilor, cu care nu se va declara „înrudit" niciun partid. În al doilea rând, parlamentizarea RPF, despre care se speră, că, din teama de a nu ieşi slăbit, va accepta în timpul alegerilor să se declare „înrudit", apoi, ca urmare a lor, să se integreze regimului. Din acest punct de vedere, alegerile din 1951 sunt o decepţie pentru promotorii legii. Pe de o parte generalul de Gaulle interzice orice „înrudire" a RPF şi, în cea mai mare măsură, este ascultat. Pe de altă parte, vechii membri ai celei de-a Treia Forţe nu reuşesc decât în mod excepţional să constituie un singur bloc de liste „înrudite"; în general, ei constituie cel puţin două, orientate, respectiv, în jurul socialiştilor şi moderaţilor. Astfel încât efectul aşteptat al sistemului „listelor înrudite" este mai mic decât se sperase: el va duce la scăderea numărului de deputaţi comunişti şi ai RPF fără a-i elimina pe unii sau a-i îmblânzi pe ceilalţi şi fără a obţine acea

nouă majoritate spectaculoasă dorită.

ALEGERILE DIN 1951

	Parte din voturile exprimate	Număr de mandate
Partidul comunist	26, 9%	101
Partidul socialist SFIO	14, 6%	106
RGR	10%	99
MRP	12, 6%	88
RPF	21, 6%	117
Moderaţi	14, 1%	99
Diverşi	1%	17

De fapt, cele 6 mari formaţiuni politice numărând fiecare circa 100 de deputaţi (s-a vorbit chiar despre „camera hexagonală”), nu va exista o altă majoritate în afara aceleia rezultate din reconstituirea celei de-a Treia Forţe – întrucât în ciuda insistentelor tentative ale unor deputaţi, gaullişti vor rămâne fermi în atitudinea lor de abţinere. Două guverne vor fi constituite după alegeri pe o astfel de majoritate: cel al lui René Pleven în august 1951 şi cel al lui Edgar Faure în ianuarie 1952. Însă, străduindu-se să facă imposibilă funcţionarea regimului pentru a provoca recurgerea la serviciile generalului de Gaulle, RPF îi va oferi de fapt acestuia armele supravieţuirii sale.

Decisă să se folosească de lipsa de coeziune a celei de-a Treia Forţe, RPF va introduce discordia în tabăra majorităţii folosindu-se de chestiunea şcolilor mivate. RPF va face, într-adevărisă se voteze legi care acordă subvenţii tuturor.

„Familiilor care au un copil în şcoala primară, care se aplică atât învăţământului privat, cât şi celui public. Oejjeailajâe; Barange). Cu această ocazie se constituie o

nouă majoritate de centru-dreapta alcătuită din RPF, MRP, independenţi, câţiva radicali şi UDSR, în timp ce socialiştii şi radicalii „laici” se văd respinşi în opoziţie.

Oficializarea acestei majorităţi virtuale, care pare mai coerentă decât majoritatea celei de-a Treia Forţe, pare de acum înainte ţelul preşedintelui Vincent Auriol, în ideea ieşirii din instabilitate şi imobilism. Pentru a ajunge aici, el propune

Adunării naţionale, după căderea guvernului Edgar Faure, în februarie 1952, investirea moderatului Antoine Pinay. Este primul om politic ai dreptei devenit şef al guvernului după 1945. Fost membru al Consiliului naţional de la Vichy, a cărui ineligibilitate a fost înlăturată pentru servicii aduse Rezistenţei, deşi votase deplinele puteri pentru Pétain în 1940, mic întreprinzător, ostil presiunii fiscale, are mijloacele de a seduce dreapta din Adunare. Pe 6 martie 1952, spre surprinderea generală el este investit, prin voturile independenţilor, MRP, radicalilor şi a 27 de deputaţi RPF în frunte cu Frederic-Dupont, care ignorând recomandările generalului de Gaulle, susţineau un om al cărui profil convenea vederilor lor. Această defecţiune, anunţând o dezmembrare progresivă a RPF, va face pe aleşii acestuia disponibili pentru constituirea acestei noi majorităţi de centru-dreapta, care se profilase încă din 1951, aruncându-i pe socialişti în opoziţie. Odată cu investitura lui Antoine Pinay, s-a sfârşit cu A Treia Forţă. Balanţa politică a revenit spre dreapta chiar în momentele în care încheierea reconstrucţiei va face Franţa să intre în era creşterii economice... K, >a

RECONSTRUCŢIA ECONOMICĂ

SITUAŢIA ECONOMICĂ ÎN 1945

Preţul războiului şi al ocupaţiei este foarte greu pentru ţară. Războiul a făcut 600.000 de victime. Dacă însă adăugăm acestei cifre cele 530.000 de decese

suplimentare, datorate relelor condiţii de igienă şi alimentaţie şi deficitul naşterilor, estimat la un milion, totalul pierderilor demografice ale Franţei ajunge la circa 2

66

r*

67/Reconstrucţie (1945 – 1953)

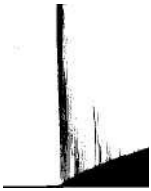

milioane de persoane. Pierderile materiale nu sunt mai puţin importante: zeci de mii de exploatări agricole, uzine, imobile, au fost distruse, iar reţeaua de transporturi a fost puternic avariată. Infrastructura economică a fost distrusă de bombardamente: gări distruse, poduri, cheiuri portuare, căi ferate, canale, sunt cele mai multe inutilizabile. Franţa a pierdut un sfert din locomotivele sale, două treimi din vagoanele sale de marfă, două treimi din cargouri, trei sferturi din petroliere, 85% din materialul fluvial, 40% din vehiculele auto. În fine, pierderile financiare sunt considerabile: cheltuielile de ocupaţie, rechiziţiile şi pagubele diverse, clearing-uri necompensate se ridică la peste 1 100 miliarde vărsate Germaniei, cărora li se adaugă 460 miliarde deficit bugetar, deci în total peste 1.500 miliarde de franci de cheltuieli neacoperite de încasările bugetare şi care se află la originea unei uriaşe inflaţii.

Or, reluarea producţiei se va izbi de „strangulări" care par de nedepăşit. Franţa suferă de pe urma lipsei de energie (în special de cărbune) şi de materii prime, în ciuda unui efort uriaş şi a unei sensibile creşteri a randamentului. Importul acestor produse indispensabile se

confruntă cu faptul că toate porturile importante au fost distruse şi sunt inutilizabile (cu excepţia portului Cherbourg repus grabnic în funcţiune). Mai mult, flota franceză nu mai reprezintă decât o treime din cea din 1938. În fine, în ciuda rechiziţionărilor bunurilor franceze din străinătate şi a cesionării unei părţi a stocului de aur al Băncii Franţei, ţara nu mai dispune deloc de devizele necesare achiziţiilor indispensabile din exterior. Este clar că fără ajutor internaţional Franţa nu poate spera să se redreseze.

În interior, fac ravagii mflaţiaiipi. aja neagră. Inflaţia imediat postbelică este rezultatul dezechilibrului între o producţie insuficientă care generează penuria şi o putere de cumpărare relativ mare, ca urmare a economiilor făcute în timpul războiului şi puternicelor creşteri salariale care au urmat Eliberării. Această putere de cumpărare neîntrebuinţată este deviată asupra „pieţei negre", care contribuie la menţinerea preţurilor ridicate ale produselor de consum curent, hrănind astfel noi revendicări de creşteri salariale. Pentru a stopa a-eastă „spirală inflaţionistă", născută datorită penuriei, Pierre Mendes France, măistrul economiei, propune schimbarea bancnotelor (pentru a evita tezaurizară), însoţită de un blocaj general al averilor (conturi în bancă, cecuri poştale, bonuri de tezaur...): fiecare contribuabil urma să primească aceeaşi sumă de 5.000 F, restul averii sale fiind deblocat pe măsură ce producţia se relansa. Însă generalul de Gaulle refuză această politică prea riguroasă, pe care estimează că nu o va putea impune francezilor după constrângerile din vremea războiului şi se raliază concepţiilor lui

68. –.";".

René Pleven, ministrul de finanţe, care preferă împrumutul blocării conturilor. Această alegere va atârna

greu: în ciuda eforturilor consimţite, inflaţia va rămâne o boală endemică a celei de-a IV-a Republici.

INTERVENŢIA STATULUI ŞI AJUTORUL AMERICAN

Gravitatea situaţiei economice face iluzorie redresarea spontană a economiei franceze dacă statul nu intervine să o ajute. Înaintea oricărei concepţii teoretice (a stângii, a cărei influenţă asupra spiritului Rezistenţei este considerabilă, şi care este într-adevăr favorabilă în întregime intervenţiei statului în economie) este necesitatea însăşi cea care explică inslaurarea" în Franţa a „dirijismului economic". Aspectul cel mai spectaculos va fi seria de naţionalizări care însoţesc Eliberarea. Unele au caracter politic şi apar dregţ sancţiuni împotriva şefilor întreprinderilor vinovate de colaboraţionism economic: este cazul uzinelor de automobile Renault şi al celor de camioane Berliet. Însă, naţionalizările cele mai semnificative sunt cele ale sectoarelor-cheie ale economiei, prin intermediul cărova statul îşi însuşeşte mijloacele de a provoca relansarea dorită a producţiei.

— Energia: gazul metan, electricitatea, cărbunele, sunt naţionalizate, dând naşterefsocletăţilor *Gaz de France*, *Electricite de France*, *Charbonnage de France* care iau locul fostelor societăţi private.

— Transporturile: în afara SNCF, creată încă din 1937, companiile de aviaţie vor trebui să fuzioneze cu Air France.

— O mare parte a creditului: 34 de societăţi de asigurări sunt naţionalizate. O

dată cu ele, şi Banca Franţei, ale cărei acţiuni sunt transferate statului, care îi va numi de acum înainte administratorii.

În fine, cele patru bănci de depuneri (Credit Lyonnais, Société Generale, Comptoir national d'escompte Paris, Banque naţionale pour le commerce et l'industrie)

cunosc aceeaşi soartă. Singure, băncile comerciale scapă de naţionalizare, însă sunt supuse unui dublu control, cel al Consiliului naţional al creditului, numit de stat, şi cel al unei comisii cuprinzând pe guvernatorul Băncii Franţei şi ’nalţi funcţionari. Devenit stăpân pe instrumentele esenţiale ce condiţionează reconstrucţia economică, statul trebuie să-şi stabilească strategia.

Aceasta va lua forma planificării, prin care statul va stabili cu precizie obiectivele economice. La iniţiativa lui Je-nMojinet, numit comisar al Planificării, este Promulgat în ianuarie J947 planul de modernizare şi de înzestrare cu echipa

mente, ca-e} fixează obiectivul de a reatinge în 1948 nivelul producţiei din 1929 şi de a-l d-” 5 cu 25% în 1950 (de fapt, planul Monnet va fi prelungit până în „1952). Puşfya a trei imperative: reînnoirea şi îmbunătăţirea echipamentelor; satisfacere şi cereri crescute de bunuri de consum; reconstrucţia imobilelor distruse – *f** ştienţi că posibilităţile ţării nu le permit simultan, promotorii planului opteadeliberat pentru prioritatea acordată industriilor de bază, care comandă *fe* area restului economiei, sacrificând consumul imediat al francezilor. Ac-s”. biectiv se poate sprijini şi pe naţionalizările de curând efectuate şi care plasei H mâinile statului o mare parte a sectoarelor avute în vedere. Primul plar-ţi e accentul pe 6 sectoare cărora le sunt rezervate creditele de stat şi care par *a* cine cheia reconstrucţiei economice: electricitate, cărbune, oţel, ciment, traf. fiuri feroviare, material agricol. Acest plan, orientativ şi nu obligatoriu, repreprimul exemplu din lume de planificare suplă, extrem de diferită de planific3 a Autoritară a ţărilor socialiste. I

Numai „alizarea unui asemenea plan implică

colaborarea populaţiei, chemată să cepte sacrificii la nivelul consumului şi eforturile cerute. Pentru a-i determina J? neezi să realizeze obiectivele guvernului, o intensă propagandă, în care paf*" comunist joacă în 1945 – 1946 un rol esenţial, exaltă „bătălia producţiei", 6 cu atât mai necesar cu cât, populaţia activă fiind relativ puţin numeroasă, a de lucru lipseşte. Apelul masiv la muncitori străini (300.000, mai ales ital>e. şi nord-africani) se va dovedi insuficient şi va trebui recurs la ore suplimentar* Acordate avantaje muncitorilor al căror rol este indispensabil, de exemplu m> Or, care vor primi salarii ridicate şi suplimente alimentare. Însă, mai ales, gue \\ contează, pentru a-i stimula pe francezi, pe efectele marilor reforme să-l adoptate după Eliberare. Mai întâi instituirea comitetelor de întreprinderi igatorie în instituţiile cu peste 100 de muncitori, este concepută ca un mijlol Asociere a angajaţilor la gestiunea unei întreprinderi, chiar dacă rolul lor estbid redus la administrarea activităţilor sociale. Mai apoi, Securitatea socia f pricepută de acum nu ca sistemul de asigurări sociale sub forma de asigurări J.iduale, alimentate prin cotizaţii salariale şi patronale, ci ca o formă de reluire a venitului naţional. Ea oferă într-adevăr transferări sociale în beneficiul *e* „lor, bolnavilor, bătrânilor şi măreşte indirect prin aceasta salariile benefic1". Acest venit social reprezintă o modificare fundamentală a condiţiei deja at şi oferă francezilor o protecţie garantată de stat, superioară oricărei formg vechi…

Dacă participarea francezilor este condiţia indispensabilă a reuşitei acestui plan, acesta nu va putea fi pus în aplicare fără mijloace financiare adecvate. Din acest punct de vedere, două surse de finanţare pot fi distinse:

— *O* finanţare naţională pe care o organizează statul, prin politica sa financiară. Sumele puse la dispoziţia

fondurilor pentru modernizare şi înzestrare provin, pe de o parte, din impozite prelevate şi din împrumuturi lansate de guvern (datoria publică a Franţei creşte între 1945 şi 1949 de la 1 680 de miliarde la 3 140 miliarde de franci). Însă această îndatorare considerabilă nu este prea greu de suportat, întrucât este mult corectată de inflaţie. Deprecierea monetară uşurează greutatea datoriei publice şi, în total, va face ca sarcina reconstrucţiei să cadă asupra celor ce au subscris împrumuturile de stat, deci a deţinătorilor de capital;

— Dacă francezii consimt astfel să facă un efort considerabil pentru a finanţa reconstrucţia, un sprijin decisiv va fi furnizat de ajutorul american ce va permite Franţei să-şi procure importurile pe care ruina finanţelor sale publice nu îi permite să le cumpere în condiţii normale. Încă din mai 1946, prin acordurile Blum-Byrnes, SUA iartă Franţa de cea mai mare parte a datoriei salerestul rămânând rambursabil cu o dobândă de 2% până în 1980. În acelaşi timp, Franţa primeşte credite de la Export-Import Bank, BIRD şi FMI. în afara acestor împrumuturi ale organismelor internaţionale şi ale băncilor private, guvernul american ajută direct Franţa, în cadrele „doctrinei Truman”. Aceasta va primi 284 milioane de dolari în decembrie 1947 cu titlu de ajutor interimar, apoi 1 300 milioane de dolari în 1948 – 1949 în contul planului Marshall.

BILANŢUL ECONOMIC CĂTRE 1950

În jurul lui 1950, reconstrucţia poate fi considerată ca terminată, iar economia şi regăseşte ritmul din 1938. Recolte bune permit în 1948 producţiei agricole să reatingă nivelul său antebelic, astfel încât raţionalizarea pâinii este suprimată în 1949. În domeniul industrial, rezultatele sunt inegale, de la sector la sector. Producţia de cărbune este aproape de nivelul lui 1929 (52 milioane

tone), însă nu atinge nivelul de 62 milioane planificat, datorită slabei productivităţi medii. În schimb, în sectorul energetic, electricitatea, cu 33 miliarde kWh este în plină dezvoltare (barajul de la Genissiat este inaugurat în 1948) iar petrolul, după sistematizarea rafinăriilor de la Berre, a ajuns la capacitatea de rafinare 16 milioane de tone (dublul cifrei din 1938).

70".

— Sector-cheie, care a beneficiat de pe urma ajutoarelor statului, siderurgia nu dă decât rezultate decepţionante (8, 5 milioane tone de oţel, valoarea din 1938, mai mică decât cea din 1929). Cât despre alte industrii, care nu au beneficiat de investiţii prioritare, ca textilele sau construcţiile, ele cunosc stagnarea. Dacă indicele producţiei industriale este 128 faţă de 100 în 1938, aceasta se datorează câtorva ramuri motrice şi nu dezvoltării generale a economiei. Aceste rezultate în final decepţionante explică decizia de a prelungi aplicarea planului Monnet până în 1952, cu scopul de a promova o dezvoltare armonioasă a economiei, exploatând mai bine ajutorul american.

REALIZAREA PLANULUI MONNET

	Producţia din 1929	Obiectivele planului Monnet	Producţia din 1953	% din realizarea planului Monnet
Cărbune (milioane de tone)	55	65	54, 5	84
Elect				

ricitate (miliarde de kWh)	15, 5	37	41, 4	112
Oţel (milioane de tone)	9, 7	11	10	91
Cimeent (milioane de tone)	4, 3	13, 5	9	66

— Dacă, cantitativ, reconstrucţia poate fi considerată încheiată, nu ne aflăm deloc în faţa unei economii moderne. S-a reconstruit pe bazele existente pentru a regăsi cifrele producţiei de dinainte de război şi fără a se preocupa de rentabilitate. Franţa anului 1950 rămâne caracterizată de predominanţa micilor întreprinderi agricole, artizanale, industriale, subechipate, însă protejate datorită penuriei. Nu există sectoare moderne în economia franceză: sectorul naţionalizat (minele, electricitatea, gazele) s-au dotat cu echipamente reînnoite şi se străduiesc să-şi rentabilizeze producţia; întreprinderile siderurgice s-au regrupat (Usinor, Sidelor rezultă din fuziunea unor întreprinderi mai mici şi constituie veritabili giganţi care domină, respectiv, siderurgia din Nord şi cea din Lorena) şi fac eforturi de raţionalizare, în fine, sub impulsionarea statului, vedem creându-se o nouă stare de spirit care va duce la a consacra o parte importantă a venitului naţional invers tiţiilor (20, 5% în 1949, faţă de 13% în 1938).

— Astfel, factorii care pot permite modernizarea

economiei franceze sunt prezenţi în 1950, însă fără a-şi fi putut face simţite efectele.

INFLAŢIA (indicele preţului de desfacere la Paris; baza 100 = 1938)		
	Indice de preţ	Evoluţia în raport cu anul precedent
1944	285	+ 27%
1945	393	+ 38%
1946	645	+ 63%
1947	1 030	„, + 60%).
1948	1632	/ + 59%
1949	1 817	+ 11%
1950	2 020	+ 11, 2%
1951	2 363	+ 17%
1952	2 646	+ 12%

Această rapidă reconstrucţie a lăsat să subziste grave dezechilibre care vor afecta mult timp economia franceză. Mai întâi, dezechilibre sociale: criza de produse moştenită de pe urma războiului a permis agricultorilor, industriaşilor, comercianţilor să se îmbogăţească, în timp ce marea masă a salariaţilor ale căror salarii ţin pasul cu întârziere cu creşterea preţurilor este afectată. În al doilea rând, reconstrucţia a creat dezechilibre financiare:

alegerea făcută de generalul de Gaulle în 1945 în favoarea soluţiei Pleven în dauna celei propuse de Mendes France continuă să se repercuteze asupra situaţiei ţării şi reconstrucţia se desfăşoară pe un fundal inflaţionist. Aceasta are drept consecinţă stimularea importurilor şi stânjenirea exporturilor, provocând un dezechilibru permanent al balanţei comerciale. În fine, bugetul statului rămâne deficitar, încasările nereuşind să acopere cheltuielile decât în măsură de 70% între 1947 şi 1949.

— Ansamblul acestor dezechilibre, imputate de o parte a opiniei publice şi a lumii politice dirijismului de stat, va contribui, la începutul anilor ’50, la a provoca o întoarcere la liberalismul economic, în acelaşi timp în care balanţa politică, multă vreme fixată spre stânga, revine către dreapta.

72

73 / Reconstrucţie (1945 – 1953)

ÎNTOARCEREA LA LIBERALISM a

Dacă necesităţile şi opinia politică, majoritar orientată spre stânga au permis instituirea dirijismului economic în 1945 – 1946, contextul va evolua foarte ren de cu începere din 1947. Pentru ieşirea din război, programul Consiliulufă ES Rezistate, preconiza controlul puterilor publice asupra vieţii economice „social e. În plus, cele tre’, mari forţe ale tripartidismului (PC SFIO MRpâau în comun o mare neîncredere faţă de liberalismul economic, care îi favorizează” cei paterne, ş, „sacrifica pe cei slabi. Iar dreapta însăşi nu va prote la deloc i-tHVA u™, intervenţionism de stat, la care necesităţile vremurilor Lrăs guvernul de «a V.chy în schimb, pe măsură ce ne îndepărtăm de timpuri le-a b*o în* rad «cam ş, moderat, care exprimă opiniile claselor de mijloc ale indus naşilor) comerc, anţ” or, meşteşugarilor, şi se prezintă ca apărători! liberei ” at critică din ce în ce mai viu

intervenţionismul statului. Ruptura din mai 1947M va aduce acestui, a, astfel, o lovitură mortală. Respingerea comuniştilor în op ti marginal. zarea socialiştilor, întoarcerea la putere a radicalilor şi moderaţilor dă nuează audienţa partizanilor dirijismului economic. Încă din toamna ui? ™” susţinăton. liberalismulu, economic, ca radicalul René Mayer, moderatul Reynaud ş, Maunce Petsche, sunt cei care se succed în fruntea S eruâu finanţelor §-mpun abandonarea progresjvă a. rulu

mecanisme 6 P’ejei.

Începând cu 1947, sunt astfel ridicate cea mai mare parte a restricţiilor ce apăsau asupra econonuei franceze. Reinserţia pe piaţa internaţională p supunea o repunere, n ordine a monedei, valoarea oficială a francului fiind superioară puterii sale de cumpărare. Două devalorizări, în 1948 şi 1949 vor aduce francul a o valoare corespunzătoare celei de pe piaţa mondială. Este amputat la nouă zecimi din valoarea sa d, n 1939. René Mayer decide liberalizarea preţurilor apd

„3 ma» fă MGVreZmând Ufidblatătăbi Lirea-Salariuluiminim-e sional garantat, (SMIG) mimmumul de supravieţuire”. Schimburile externe sunt parţial liberalizate cu scopul de a supune mărfurile franceze concurenţei ini naţionale şi a face să scadă preţurile interne.

această politică va avea, de altfel, rezultate şi va duce către 1950 la o stabilizare economică, neîntâlnita după Eliberare. Deficitul bugetar este pe cale de a e resorbi. Balanţa comerciala ş, balanţa de conturi îşi văd deficitele ameliorându-se progresiv, o oarecare tendinţă de echilibru instaurându-se. În fine infima care atinsese rate spectaculoase în 1946 – 1948 tinde să scadă începând cu 1949

Conjunctura internaţională va face ca această

stabilizare obţinută cu mari eforturi să fie de scurta durată. Războiul din Coreea, care va izbucni în 1950 are 74.:!; –:

drept rezultat o creştere considerabilă a preţurilor materiilor prime şi transportului maritim ca urmare a imenselor nevoi ale SUA şi eforturilor de reînarmare întreprinse de Europa în cadrele pactului atlantic. Această brutală creştere a cererii compromite eforturile de stabilizare întreprinse de Franţa, care, împotmolită de altfel în războiul din Indochina, consacră aproape 30% din buget cheltuielilor militare. Creşterea preţurilor mărfurilor şi transportului, dar şi voinţa şefilor de întreprinderi de a profita de conjunctura favorabilă pentru a obţine profituri, antrenează o importantă creştere a preţurilor, care determină pe salariaţi să ceară sporuri salariale: inflaţia se reia. Relansarea consumului o antrenează pe cea a importurilor şi balanţa comercială a Franţei se deteriorează din nou. La finele lui 1951, problema se pune astfel: trebuie oare continuată dezvoltarea acceptând inflaţia, cum a fost până acum cazul începând de la Eliberare, sau trebuie cu orice preţ dusă o politică de stabilizare, cu riscul de a bloca creşterea economică? Alegerea lui Antoine Pinay ca preşedinte al Consiliului în martie 1952 arată că al doilea termen al alternativei, cel care corespunde opţiunii dreptei, este cel reţinut: este ora liberalismului economic şi politic.

75/Recohst «uciie (1945 – 1953)

Redresarea URSS (1945 – 1953)

O.

URSS la Sfârşitul Erei staliniste

Capitolul 5

Victoria în Al. Doilea Război Mondial s-a soldat pentru URSS printr-o adevărată catastrofă demografică, imense distrugeri, dar şi prin dezvoltarea economică a

regiunilor orientale unele fuseseră evacuate echipamentele industriale şi mâna de lucru pe durata conflictului. Obiectivul prioritar postbelic este relansarea economiei, care se operează pe calea planificării voluntariste şi autoritare decise de Stalin: întoarcerea la colectivizarea agriculturii industrializarea cu orice preţ, planuri grandioase de transformare a naturii şi proiecte irealiste generatoare de dezechilibre, care vor sacrifica condiţiile de trai ale populaţiei. Acest efort gigantic este însoţit de întoarcerea la dictatura totalitară marcată de represiunea îndreptată împotriva minorităţilor religioase şi naţionale, epurarea armatei şi intimidarea a intelectualilor. Un greoi aparat represiv omniprezent, este pus în funcţiune. Epoca postbelică reprezintă apogeul stalinismului; Stalin domneşte prin teroare şi teama de epurări asupra colaboratorilor săi şi a partidului, devenit o simplă curea de transmisie, în timp ce se dezvoltă un cult al personalităţii care face din Stalin un semizeu şi un teoretician genial al socialismului.

BILANŢUL RĂZBOIULUI O

Pe când, în 1941, când armatele sovietice nu reuşeau că stopeze avansarea fulgerătoare a germanilor, URSS părea condamnată a deveni o posesiune a Reich-ului, patru ani mai târziu, dimpotrivă, statul sovietic va ieşi învingător din conflict, graţie, imenselor sacrificii acceptate de cetăţenii săi.

Pierderile umane sunt înspăimântătoare. Guvernul nepublicând statistici, ele se pot evalua la 20 – 25 de milioane de morţi. Jumătate dintre aceştia sunt civili, dintre care 8 milioane din zona ocupată de germani. 3 milioane de prizonieri au murit în lagăre. Acestui greu bilanţ trebuie să i se adauge un mare număr de răniţi, mutilaţi, distrofici, ca supravieţuitorii asediului Leningradului, într-atât de slăbiţi încât mulţi nu vor

supravieţui multă vreme sau vor rămâne cu sechele pe viaţă. Dacă populaţia URSS este uşor superioară numeric celei antebelice (172 milioane de locuitori) este datorită măririi teritoriului său spre vest. Aceste pierderi umane afectează mai ales populaţia activă, ridicând o gravă problemă a mâinii de lucru.

Consecinţele războiului afectează demografia ţării. Numărul de bărbaţi tineri ucişi fiind imens, se constată un dezechilibru între numărul de bărbaţi şi cel de femei. Rezultă de aici un important procentaj de femei celibatare şi un deficit al naşterilor care vine să se adauge celui din timpul războiului, deja evaluat la numeroase milioane. De aici va rezulta şi un număr ridicat de femei care lucrează în sectoarele productive şi a căror calificare nu este întotdeauna echivalentă aceleia a bărbaţilor pe care îi înlocuiesc. Pe de altă parte, războiul modifică raportul între populaţia urbană şi cea rurală. Ţăranii, ale căror pământuri sau sate sunt distruse, se refugiază în oraşe, sporind exodul rural şi amplificând dificultăţile întâmpinate în domeniul locuinţelor.

Pierderile materiale sunt considerabile. URSS singură a suportat aproape jumătate din distrugerile provocate în lumea întreagă de Al. Doilea Război mondial, ceea ce reprezintă valoric de cinci ori şi jumătate venitul său naţional din 1941. Totul trebuie reconstruit. Naziştii au devastat şi ars 1710 oraşe şi peste 70.000 de târguri şi sate... Din această cauză, 25 de milioane de oameni nu au adăpost. Devastările au afectat 31 850 de uzine, 5.000 de km de cale ferată, 40.000

,,! i

de spitale, 84.000 de şcoli, 98.000 de colhozuri... Şeptelul nu a fost nici el ferit de distrugeri şi se consideră

că jumătate a fost pierdut.

De pe urma acestor distrugeri şi pierderi umane rezultă o scădere importantă a venitului naţional. Iar pentru reconstrucţie, nu există decât echipamente uzate, iar oamenii sunt slăbiţi de privaţiuni. Sovieticii nu mai pot conta pe ajutorul Occidentului, pentru că preşedintele Truman a suspendat orice ajutor către URSS pentru a răspunde imixtiunilor acesteia în Europa de Est. Toate acestea explică nivelul redus al producţiei sovietice din 1945. URSS nu este la adăpost nici în faţa inflaţiei, care însoţeşte penuria încă din timpul războiului. Ea afectează mai ales preţurile bunurilor alimentare, iar creşterea salariilor este departe de a o compensa pe aceea a costului vieţii.

Însă, în acest bilanţ tragic, dezvoltarea economică a regiunilor răsăritene constituie un aspect pozitiv, ale cărui consecinţe se vor dovedi durabile. Începând cu vara lui 1941, guvernul a transferat o mare parte a echipamentelor industriale şi a mâinii de lucru, mai ales în Urali, însă şi în Asia centrală, Siberia occidentală şi Extremul Orient. Această implantare industrială a necesitat dezvoltarea unei infrastructuri, şosele, căi ferate, reţele de comunicaţii, care constituie pentru aceste regiuni nişte realizări remarcabile. Activitatea extractivă se intensifică aici (petrol, cărbune, fier), iar producţia industrială va creşte considerabil: în Urali şi în Siberia occidentală ea atinge în 1943 triplul celei din 1940. În 1945, Uralii au devenit arsenalul URSS, furnizând 58% din fontă şi 53% din oţel. Chiar şi după eliberarea teritoriilor ocupate şi mutarea multor uzine la amplasamentele lor iniţiale, această regiune va rămâne cu o populaţie superioară cu 50% celei antebelice, iar Siberia occidentală cu 25%. Mândre de a fi surmontat teribilele încercări ale războiului şi fericite să-şi regăsească pacea, popoarele sovietice vor fi nevoite de

acum să-şi consacre eforturile reconstrucţiei ţării.

PRODUCŢIA SOVIETICĂ ÎN 1945 (indice 100 în 1940)	
Producţia agricolă	60
Cereale	50
Producţia industrială	92
(în regiunile ocupate de Germania)	(30)
Bunuri de consum	59
Petrol.	62
Minereu de fier.	52...
Fontă	59
Ciment	31

78 – *tH*

OBIECTIVELE PLANIFICĂRII

l.l

Ca şi înainte de război, economia rămâne planificată şi obiectivele sale vor fi fixate de Stalin, care continuă să acordeprâoritate irrdustriei grele (88% din investiţiile industriale) şi transporturilor feroviare.

De fapt, el trasează alte obiective importante celui de-al IV-lea plan cincinal: o puternică dezvoltare a agriculturii, un progres tehnic în toate ramurile economiei, reconstrucţia regiunilor devastate de germani, dezvoltarea tuturor republicilor unionale, un program considerabil de lucrări de construcţie... Trasând acest plan, Stalin (speră că URSS va putea ajunge din urmă şi chiar depăşi principalele state capitaliste din punct de vedere economic în ceea ce priveşte volumul producţiei industriale pe cap de locuitor] El recunoaşte că este o sarcină dificil de îndeplinit, că probabil va fi nevoie de mai multe cincinale pentru a o realiza, dar el o estimează a fi indispensabilă. În

acelaşi timp cu al IV-lea plan cincinal, trebuie elaborat planul anual pentru 1946, care constituie un test pentru politica sa economică. Or, încă din derularea acestuia din urmă, devenea evident că obiectivele fixate sunt prea ambiţioase pentru a fi realizate cu atât mai mult cu cât o recoltă foarte slabă datorată secetei a agravat situaţia. Din această cauză raţionalizarea alimentelor se va prelungi până la sfârşitul lui 1947. Oamenii, slăbiţi în urma privaţiunilor, nu mai pot face faţă cadenţei ridicate impuse. Echipamentele sunt uzate de pe urma folosirii intensive din timpul războiului. Costurile productive se dovedesc rapid a fi mai mari decât cele planificate, ceea ce va reduce resursele necesare reuşitei planului. În anii următori diferenţa între obiectivele impuse şi situaţia economică reală a ţării va creşte tot mai mult. Şi astfel, guvernul sovietic continuând să prezinte în mod oficial planul ca fiind perfect, îşi va folosi timpul numai în decretarea de planuri parţiale destinate să modifice dispoziţiile primului.

CEL DE-AL IV-LEA PLAN CINCINAL (1946 – 1950);

Astfel, în ceea ce priveşte agricultura) planul cincinal <tjO) a avut în vedere măsuri de colectivizare, însă planuri speciale vor căuta să promoveze agricultura colectiv00 campanie de colectivizare va fi dusă energic în teritoriile occidentale anexate de URSS. în alte republici sovietice principiile antebelice sunt restabilite. Colhozurile şi sovhozurile reconstituite sunt controlate mai eficient de către partid şi, încă din 1946, colhoznicii au trebuit să înapoieze colectivităţii pământurile dobândite în timpul războiului (circa 5% din pământurile cultivate în 1938) şi o Parte a şeptelului. Reducerea loturilor individuale nemulţumeşte pe ţăranii care-şi

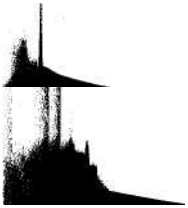

văd resursele diminuate, cu atât mai mult cu cât economiile băneşti pe care le făcuseră prin vânzarea de produse alimentare pe piaţa neagră sunt anulate de reforma monetară din decembrie 1947, care îi obligă să schimbe 10 bancnote vechi contra una nouă (în timp ce bunurile colective beneficiază de o rată de „şefiimb de 4 la 1). Ca urmare, orice posibilitate de îmbogăţire le este interzisă, căci preţurile agricole sunt fixate la niveluri foarte scăzute, uneori sub preţul de revenire, astfel că, cu cât un colhoz livrează mai mult statului, cu atât mai mult iese în pierdere. Or, Stalin va spori cantităţile livrărilor obligatorii. În aceste condiţii, ţăranii preferă să-şi concentreze eforturile asupra micilor lor loturi individuale, care le furnizează două treimi din venituri. O nouă etapă pe calea către colectivizare este atinsă în 1950, când se decide regruparea colhozurilor în unităţi mai vaste, cu intenţia de a le transforma ulterior în sovhozuri, pentru a apropia condiţiile de trai ale ţăranilor de cele ale muncitorilor: într-un an, numărul de colhozuri scade de la 252.000 la 121.000; în 1953, nu mai sunt decât 94.000. Hruşciov anunţă chiar crearea „agro-oraşelgr", centre rurale de tip urban, însă această iniţiativă pare prematură şi Stalin o dezaprobă. Pe total, producţia agricolă nu a depăşit-o la sfârşitul cincinalului pe cea a anului 1940; culturile alimentare şi zootehnia sunt net inferioare previziunilor. Agricultura rămâne punctul slab al economiei.

Reconstrucţia industrială prezintă şijjşjjej-ejjozjâive. S-a făcut din nou apel la întrecerea socialistă, adică la

depăşirea voluntară a normelor de plan. 80% din muncitori dau curs acestei mişcări încă din 1946. Rezultatele industriei grele sunt pozitive, chiar şi în calculele făcute de occidentali, care ponderează evaluările oficiale sovietice.

Alt aspect pozitiv, dezvoltarea marilor lucrări publice; repunerii în funcţiune a vechilor instalaţii i se adaugă noi realizări, precum canalul Lenin încheiat în 1953 care uneşte Donul şi Volga şi celebrul canal de irigaţii din Turkmenistan, lung de 1 100 km, de) a Amn-nam la Marea Caspică. Însă este adevărat că aceste succese au costat viaţa a 250.000 de prizonieri supuşi la muncă silnică. Este, de asemenea, debutul construirii de puternice centrale hidroelectrice, iar în 1949; URSS fabrică primară bombă atomică.

În ce priveşte Qnduştria de bunuri de consum j] încălţăminte, confecţii, industria alimentară, locuinţele...) realizările planului sunt evident insuficiente, pentru că Stalin se ocupă mai puţin de bunăstarea sovieticilor decât de forţa URSS. Realizările nu sunt mai satisfăcătoare nici în ce priveşte proiectele grandioase ale lui Stalin, ca „Planul stalinist" de transformare a naturii, care prevedea, bazându-se pe teoriile lui Lîsenko plantarea de masive păduri pe o lungime de 5 300 km şi o lăţime de 30 – 60 km, mergând de la frontierele occidentale ale URSS până la Urali.

REZULTATELE INDUSTRIEI GRELE ÎNTRE 1946 Şi 1954
(După statisticile sovietice) Aljydkajjwiancin

Producţia industrială	Prevăzut	Realizat	% de realizare
Fontă	19, 5	19, 4	99%

	Oţel Huilă –, >.; Petrol Electricitate 2	24, 4 250 35, 4 82	27, 3 264 37, 8 90, 3	r; 112% 106% 107% 110%
	1. Milioane de tone 2. Miliarde de kWh, e AI V-lea plan cincinal (1950 – 1954)			
	Producţia industrială	Prevăzut	Realizat	% de realizare
	Fontă Oţel Huilă1 Petrol1 Electricitate 2	34, 1 44, 2 372 70 163	33, 3 45, 2 390 70, 7 170	97% 102% 104, 8% 101% 104%
	1. Milioane de tone 2. Miliarde de kWh			

amenajrea a 44.000 de heleşteie artificiale şi construirea de numeroase baraje pentru a lupta împotriva secetei. Se prevedea chiar deturnarea fluviului Obi către marea Arai şi Caspica.

CEL DE-AL V-LEA PLAN CINCINAL (1951 – 1955)

AI V-l-a, glan cincinal menţine în continuare defectele precedentului. Preşedintele Gosplan-ului, Voznesenski, care contestase rolul prea mic acordat investirilor în industria de bunuri de consum, fusese eliminat de Stalin în 1949 şi executat anul următor. Astfel îşi impuse dictatorul opţiunile sale economice: fixarea unei ridicate rate a creşterii economice, accentul pus pe marile lucrări publice, mai degrabă decât pe ameliorarea condiţiilor de trai, brutalitate faţă de ţărani.

81 /Reconstrucţie (1945 – 1953)

82

ferate de-acest *J* realitate, ficări că ne realls al unor Precte, cum ar fi construirea unei căi

T 6 exemplU Hruşd°V Va caracteriza mai tteiu mai Prost dintre toate, de o concepţie lamentabilă». În

S” prea” ciuit multă weme e Stalin, căci imediat, modi

* tură cu sectoare deficiânsă sacrificarea metodelor.

URSS – aredeve «™re putere industrială, de au marcat ansamblul perioadei staliniste:

* *” redUS aI P°pulaâiei generalizarea folosirii

A

Toarcerea u Dictatura Totalitară i şi sacrificii suportate în timpul războiului popoarele sovie *

În continuare >tr-adevăr, pentru a realiza de liberalizare începută în timpul războiului.

…jre. Ele speră că Stalin, conducătorul lor, căruia victoria i-a sporit prestigjU]) va”…

— „™>→ai, pentru a realiza coeziunea naţională indispensabilă victoriei, el şi. a temperat dictatura. Autonomia relativă acordată clerului ortodox, care a putut 4 jege un nou patriarh şi ţine un sinod, renaşterea sentimentelor naţionale, errianejparea ţărănimii, care a neglijat producţia colectivă în favoarea loturilor sale individuala Vor putea oare toată arpele Continue? Răspunsul

Foarte rapid dinainte de să şi reconstru le lumea Sovietice rezidg iar orice ar risoa constă esenţa

]” Stifica aceasta

?

gimului sunt înşelate, şi climatul de suspiciune de

prin aceea că URSS este obligată în condiţiile devenite şi mai dificile ale tensiunilor comunistă. El rămâne convins că, dacă forţa Uniunii", totodată ea constă şi în unitatea sa ideologică.

ÎK acesteia rlin urmă (mhi, i ««li-i«jata în C6

PERSÂCUŢII ŞI REPRESIUNI

f; ffrfi; aiile fie ei e naţionale, intelectuale, religioase, de orice fel.

Proclamând public să poporul rus este naţiunea cea mai avansată din toate cele ce. compun Uniunea Sovietică, că acesta a jucat rolul principal în război şi merită, deci, să fie COnsideraptarjorulxiojuducător, Stalin determină toate popoarele sovietice să strângă rândurile în jurul acestuia. Este sfârşitul aspiraţiilor naţionale, împotriva cărora va folosi represiunea. Aceasta va lua forma deportării totale sau parţiale a popoarelon-Deportările totale vor lovi naţiuni întregi vinovate de a fi putut pactiza cu germanii. Sunt şapfe asjfel de naţiuni, smulse de la căminele lor, ceea ce reprezintă, ţinând cont de populaţia din 1939, peste un milion de persoane:

CELE ŞAPTE NAŢIONALITĂŢI DEPORTATE

407 690 Ceceni 92	134 271
074 Ingusi 75 737	Calmucii 380.000
Karatchii 42 666	Germanii de pe Volga
Balkari	200.000 Tătarii din Crimeea

ţ) eppртările parţiale sunt rezervate opozanţilor sprietizării şi colectivizării. Ele sunt importante în Ţările Baltice, de unde guvernul deportează în 1948 – 1949 circa 400.000 de lituanieni, 150.000 de letoni şi 35.000 de estonieni. În plus, toate popoarele trebuie să dea uitării trecutul lor naţional şi să-l glorifice pe cel al „fratelui lor

mai mare, marele popor rus". De asemenea, orice urmă de cultură naţională nerusă devine interzisă. Mişcările de rezistenţă, unele foarte puternice, ca aceea a kirghizilor, sunt zdrobite de partid. Înregimentarea politică a naţionalităţilor este operată de partidele locale epurate. Gruzia, este mai ales încercată în 1952, de pe urma acestor epurări, conduse de ministrul de interne, Beria. În faţa forţei, naţiunile par să accepte superioritatea ruşilor.

Începând din vara lui 1946 începe intimidarea intelectualilor, acuzaţi de a fi contaminaţi de ideile Occidentului. Un decret reformează învăţământul de partid pentru a-l adapta luptei împotriva noilor tendinţe care slăbesc spiritul comunist. Directivele date au drept obiect să impună tuturor „realismul socialist", Jdanov, secretar al CC, bine văzut de Stalin care i-a folosit deja serviciile cu ocazia diferitelor epurări, mai ales împotriva intelectualilor evrei în perioada de bună înţelegere cu Germania nazistă (1939 – 1941), devine ideologul Partidului Comunist sovietic şi va defini regulile de urmat. Scriitorii vor trebui să fie „ingineri de suflete"; lor le revine sarcina de a oferi poporului „o *hrană spirituală care să-l ajute în realizarea Planurilor măreţei construcţii socialiste, reconstrucţiei şi dezvoltării economiei*

naţionale". Trebuie ca ei „să *educe poporul şi armata din punct de vedere ideologic... să înfăţişeze virtuţile omului sovietic, să înfiereze rămăşiţele trecutului care îl împiedică în mersul sau înainte...*". Jdanov exercită o dictatură ideologică, care îi va purta numele *Jdanovşcânh*? şi care va continua şi după moartea sa survenită în 1948.

Toţi cei ce nu se vor supune pe deplin directivelor sunt supuşi „epurărilor. Poeta Ahmatova, romancierul satiric Zoscenko sunt excluşi din Uniunea Scriitorilor (ceea ce îi privează de mijloacele de existenţă) iar revistele care i-au publicat sunt supuse sancţiunilor. Jdanov se leagă şi de muzicieni ca Prokofiev şi Şostakovici cărora chiar pretinde că le dă, aşezându-se la pian, „lecţii de muzică comunistă”, acuzându-i de formalism antipopular. El va obliga încet-încet aproape pe toţi intelectualii şi artiştii cunoscuţi să-şi facă autocritica. Denunţurile, epurările, sfârşesc prin a-i reduce pe intelectuali la tăcere. Nici Universitatea nu este ocolită: unele ştiinţe, aşa-zis „burgheze”, sunt condamnate, iar cei care le apără sunt privaţi de mijloacele de subzistenţă sau deportaţi. Stalirt intervine personal în campaniile lansate împotriva acestora, de *Pravda*. El îl susţine personal pe Lîsenko, botanist pe care l-a numit director al Institutului de gene-l tică, considerat de toţi savanţii drept un impostor. Pretinzând că poate pune dea acord „genetica şi materialismul sovietic”, Lîsenko declară false legile lui Mendel] şi afirmă ereditatea caracterelor dobândite, deci posibilitatea de a deturna legile! naturii: aici îşi află originile planul stalinist.de. transformare a năturii. Stalin dă: asigurări că se poate acţiona ast Tei şi asupra omului pentru a crea; „omul nou” 1, de exemplu, prin limbaj, care poate comanda reacţiile psihice şi activităţile omului. Acest mit, lâsenkismul, devenit adevăr oficial, şi pe care savanţii sunt constrânşi să-l accepte, va antrena o înapoiere ştiinţifică a URSS, care va fi depăşită mai târziu, graţie lucrărilor clandestine ale cercetătorilor sovietici.

Mmpritătilejeli-ipase-încep din nou săiie persecutate. În ultimii ani ai vieţii sale, Stalin este preocupat mai ales de evrei. Comitetul antifascist evreiesccare i ajutase statul sovietic în timpul războiului, este dizolvat. Sute de

intelectuali evrei acuzaţi de a simpatiza cu Israelul sau SUA sunt arestaţi şi executaţi. Stalin vede peste tot comploturi evreieşti şi obligă partidul să le „demaşte”. În ianuarie 1953 el inventează „complotulhalatelor albe „[medicii evrei de la Kremlin sunt acuzaţi de a-l fi ucis pe Jdanov, iar Stalin îşi constrânge colaboratorii să-i facă pe aceştia să mărturisească sub tortură crime imaginarej

Represiunea atinge în egală măsură armata. Stalin se teme că aceasta ar putea fi contaminată de ideile şi de modul de viaţă din ţările pe unde a luptat. Prizonierii de război reîntorşi din lagărele germane şi cei deportaţi la muncă sunt adeseori trimişi în lagărele de concentrare din Siberia. El se teme şi de populari

84.”; \:

tatea generalilor victorioşi şi îi îndepărtează. Astfel, Jukov, învingătorul de la Berlin, este trimis în misiune în Urali şi nu i se mai pomeneşte numele.

I Suspiciunea patologică a lui Stalin conduce la punerea la punct a unui greoi aparat represiv. Pedeapsa cu moartea, suprimată în 1947, este restabilită în 1950. Două organisme sunt însărcinate cu menţinerea ordinii, Ministerul de Interne şi cel al Securităţii-taţului, ele însele supravegheate în mod secret *de* secretariatul Comitetului Central. Stalin nu mai are încredere în Beria, cel ce conduce politica secretă. El se gândeşte chiar să-l lichideze odată cu alţi colaboratori apropiaţi ca Molotov şi Voroşilov, în momentul în care îl surprindejmoarteat pe 5 martie 1953. La această dată, populaţia lagărelor de concentrare, administrate de Gulag, este evaluată între cinci şi douăsprezece milioane de persoane. Scriitorul Alexandr Soljeniţîn, arestat în 1945 şi internat până în 1953, a descris viaţa din lagăre în operele sale, în special în o *zi din viaţa lui Ivan Denisovici* (1962) şi *Arhipelagul Gulag* (1973). Condiţiile de igienă defectuoase, hrana

insuficientă, rigorile crimei, munca extrem de dură în mine, cariere, şantiere, duseseră la o rată extrem de ridicată a mortalităţii.

STALIN DUPĂ RĂZBOI

Este dificilă formarea unei idei precise şi obiective despre personalitatea lui n) un personaj foarte controversat. Încă din anii ’20, Lenin încercase să-i pună pe liderii partidului în gardă împotriva lui, denunţându-i brutalitatea. Adversarul său Troţki) insistă asupra caracterului său sadic şi a „eminentei sale mediocrităţi”. Colaboratorii săi îi ştiu de frică şi se feresc să-i provoace mânia. El însuşi tinde să se prezinte drept un personaj modest, servitor devotat al partidului său şi al patriei sale, care nu ezită la nevoie să-şi recunoască erorile. Astfel, în 1941, luat pe neprevăzute de invazia germană, rămâne într-o stare de prostraţie timp de mai multe zile, incapabil să ia nicio decizie, cum va recunoaşte el însuşi după victorie: *„Sărman popor sovietic, puteai, pe bună dreptate, să te întrebi în 1941 de cine erai tu condus. Şi aveai toată dreptatea să te indignezi, căci noi nu am ştiut să facem nimic”*. După moartea sa, Hruşciov îl va face într-adevăr răspunzător de dezastrele militare din 1941 – 1*942, ca urmare a nepregătirii ţării pentru război în materie de echipament militar (Stalin, incompetent, îşi impunea opţiunile) şi de comandament (epurările din 1936 – 1938 au privat armata de conducători experimentaţi, iar Stalin, cel care conducea operaţiunile militare, nu era în stare să citească o hartă militară şi conducea războiul folosindu-se de un planiglob).

85/Reconstrucţie (1945 – 1953)

4

Stalin a ştiut să se menţină la putere jonglând cu rivalităţile dintre oameni şi chiar dintre instituţii, stat şi partid. Necruţător, el nu iartă pe nimeni, nici din partid,

epurat cu duritate, nici dintre colaboratorii săi sau apropiaţii acestora, mulţi dintre ei executaţi. Cu excepţia, poate a perioadei războiului, când a cunoscut un răgaz, teroarea poliţienească a făcut nenumărate victime. Calm şi calculat, Stalin îşi alegea momentele în care anunţa o măsură sau îşi lovea victimele. Hruşciov povesteşte în amintirile sale că, după război, mania persecuţiei atinsese la el proporţii de necrezut. Bântuit de teama de comploturi, el se retrăgea în izolarea unei „datcha", ca aceea de la Kutsevo, unde poruncea să-i fie aduşi, cel mai adesea noaptea, colaboratorii pe care îi desemna şi care tremurau la ideea unei posibile căderi în dizgraţie. Hruşciov a povestit aceste şedinţe în care Stalin se juca cu ei ca pisica cu şoarecii.

— STALINISMUL, SISTEM DE GUVERNĂMÂNT

Statul sovietic postbelic a devenit un stat nou în care construcţia marxist-Ieninistă este înlocuită de un sistem de guvernare foarte diferit, Hnrşimul) Pentru Lenin), partidul însuşi este inima sistemului; Statul îi este subordonat. Şialin, dimpotrivă, deşi în egală măsură conducător al partidului, refuză să-i acorde tot atâta importanţă, declarând într-un discurs: f' S/m> «ra *diferenţă între militanţii Partidului şi cei fără partid este că unii sunt membri de Partid, iar ceilalţi nu. Este doar o diferenţă formală*". Lenin suprimase unele titluri ce aminteau de statul tradiţional, cum ar fi termenul de ministru, înlocuit de cel de comisar al poporului; Stalin) va reveni la vechea denumire. În mod asemănător, se va vorbi din 1947 de forţele armate sovietice şi nu de Armata Roşie. Deja, în 1944, un imn naţional care îl glorifică pe Stalin a înlocuit intonarea *Internaţionalei*. În 1952, termenul bolşevic alăturat numelui partidului dispăru. Neîncrederea sa faţă de partid îl determină pe Stalin să-l consulte rareori, considerându-l doar o simplă curea de transmisie. Plenul

Comitetului Central nu mai este convocat din februarie 1947, Politburo-ul este ţinut deoparte, deciziile sunt luate de Stalin şi consilierii săi personali, cum ar fi mai ales Poskrebîşev, şeful secretariatului său personal. Hruşciov a povestit în memoriile sale cum proceda Stalin pentru a obţine satisfacţie. De exemplu, pentru a determina adaptarea unui plan, el lua dosarele în mână şi se adresa colegilor săi: „*Iată planul. Cine este împotrivă*?" Şi înainte încă de a avea cineva timp să răspundă, concluziona: „*Este deci acceptat*". Stalin decidea singur, iar partidul trebuia înainte de orice să-i fie credincios şi să i se supună. Până atunci, un militant avea drept principală sarcină cunoaşterea marxism-leninismului; al

XIX-lea Congres, ţinut în 1952 (treisprezece ani după cel anterior!) plasa înainte de orice-sarcina de a apăra unitatea partidului, ceea ce excludea orice opoziţie faţă de Stalirji Conducătorii democraţiilor populare vecine îi datorează aceeaşi supunere oarbă ca şi colegii săi din Politburo. Are şi pentru ei acelaşi dispreţ: „*Va fi suficient să ridic degetul mic, şi Tito se va prăbuşi*", declara el în 1948 (tomjniorrnuţ> creat în 1947, pentru a asigura coeziunea lumii comuniste, nu a făcut altceva în realitate decât să execute ordinele lui Stalin.

Cultul gersonalităţilial cărui obiect este Stalin atinge după război o intensitate nemăsurată. Numeroase oraşe, străzi, uzine, colhozuri... îi poartă numele. Portretul său poate fi văzut pretutindeni, în locuinţe pe străzi, pe clădiri. În vârful Elbrus-ului, statuia sa poartă inscripţia: „*Pe cel mai înalt vârf din Europa, noi am înălţat statuia celui mai mare om al tuturor timpurilor*". Ziarişti şi scriitori îl proslăvesc pe „genialul Stalin" şi, 1949, cea de-a şaptezecea aniversare a acestuia dă naştere unor manifestaţii de idolatrie. Cadourile, venite din lumea întreagă, sunt expuse în muzee. Toate virtuţile şi

cunoştinţele îi sunt atribuite „părintelui popoarelor”.

Acest dictator se vrea totodată şi un teoretician al socialismului. El a scris texte în care expune un oarecare număr de idei cu privire la economie şi politică, înainte de război, el a apărat teoria socialismului într-o singură ţară”, iar în 1952, într-o scriere, *Problemele economice ale socialismului în Uniunea Sovietică*, el afirmă că este posibil să se treacă, în mod progresiv, de la stadiul inferior (socialismul) la stadiul superior (comunismul) graţie planificării şi puterii de stat. Această trecere nu se poate face decât profitând de un răgaz pe plan internaţional. El rămâne convins că răspândirea revoluţiei în lume depinde de progresele interne ale URSS şi este un motiv suplimentar pentru el să afirme că URSS trebuie să-şi grăbească dezvoltarea. Pentru Stalin, deci, Statului şi nu masei cetăţenilor trebuie să-i revină iniţiativa transformărilor. Acest principiu este cel pe care l-a aplicat, de exemplu, în timpul colectivizării.

r., *a* >.”»

86

87/Reconstrucţie (1945 – 1953)

Expansiunea Comunismului în Europa (1945 – 1948)

Capitolul 6 *

În 1945, Europa de Est este ocupată de Armata Roşie, care instalează aici guverne de coaliţie, „Fronturile naţionale”, dominate de partidele comuniste, care pun mânai pârghiile puterii şi elimină progresiv celelalte tendinţe politice. În Iugoslavia şi Albania, comuniştii au preluat singuri puterea. În toate aceste ţări înapoierea antebelică este agravată de distrugerile războiului, dar şi de politica sovietică de prelevări; URSS le va lega strâns economiile de a sa. Colectivizarea pământurilor, naţionalizarea întreprinderilor şi planificarea marchează trecerea la o economie de tip socialist, în contextul

războiului rece, crearea Kominformului permite conducătorilor sovietici să-şi instaureze controlul asupra partidelor comuniste europene şi să-şi extindă influenţa şi asupra Cehoslovaciei prin „lovitura de la Praga”, din februarie 1948. Însă, în 1948, în ciuda presiunilor Komiformului, Iugoslavia, care refuză statutul de vasal, o rupe cu URSS şi alege o cale naţională spre socialism. Stalin replică procedând la o severă epurare a partidelor comuniste din;

ţările răsăritene, silite de aici înainte să se alinieze Uniunii <!

Sovietice şi să instaureze un totalitarism de tip stalinist.

Instaurarea Comuniştilor la Putere (1945 – 1947)…

VREMEA „FRONTURILOR NAŢIONALE”.

Ceajnalmare parte a Europei centrale şi răsăritene, se găseşte în JS45 sub controlul armatei şowetice. În ţările prin care i-a hăituit pe germani, URSS exercită o autoritate totală. JSingură Austria, la periferia acestui bloc compact de ţări, scapă acestei acaparări complete, ea fiind administrată nu numai de sovietici, ci şi de britanici, americani şi francezi, Zona răsăriteană a Germaniei, ocupată de sovietici, nu are statutul unui stat înainte de 1949; centrul său, Berlinul, vechea capitală a Reich-ului, este controlat de trupele celor patru învingători.

În această zonă de ocupaţie, militarii şi diplomaţii sovieticiiistalează guvern. e de coaliţie dominate de comunişti. Prima lor preocupare este” dena zificarea”; ea are loc într-un mod intensiv sub responsabilitatea comandamentelor militare, dotate cu depline puteri. Ea antrenează o-igantică epurare cu scopul eliminării celor care au colaborat cu naziştii sau sprijinit guvernele autoritare instalate de Hitler, însă de asemenea şi a bogătaşilor şi burghezilor consideraţi drept „fascişti”

potenţiali. Cadrele tradiţionale ale ţărilor ocupate sunt astfel sfărâmate. Noi puteri sunt create, încredinţate: „antifasciştilor, comuniştilor, socialiştilor, democraţilor, agrarienilor… reuniţi în Fronturi naţionale, cu (jăicipţia} Iugoslaviei şi Albaniei, unde comuniştii s-au impus direct la putere.

CUCERIREA PUTERII DE CĂTRE COMUNIŞTI

În (jugosjâvia} într-adevăr, partizanii conduşi de Tito au jucat un rol esenţial în rezistenţa în faţa ocupantului fascist şi în eliberarea ţării lor. Astfel, alegerile din noiembrie 1945 asigură triumful Frontului naţional al lui Tito (96% din sufragiile exprimate) cu atât mai uşor, cu cât au fost precedate de presiunile exercitate de Poliţia politică şi de epurări riguroase. Ca urmare a acestor alegeri care pun capăt monarhiei este creată o Republică federativă populară, iar Constituţia adoptată este de tip sovietic.

89/Reconstrucţie (1945 – 1953)

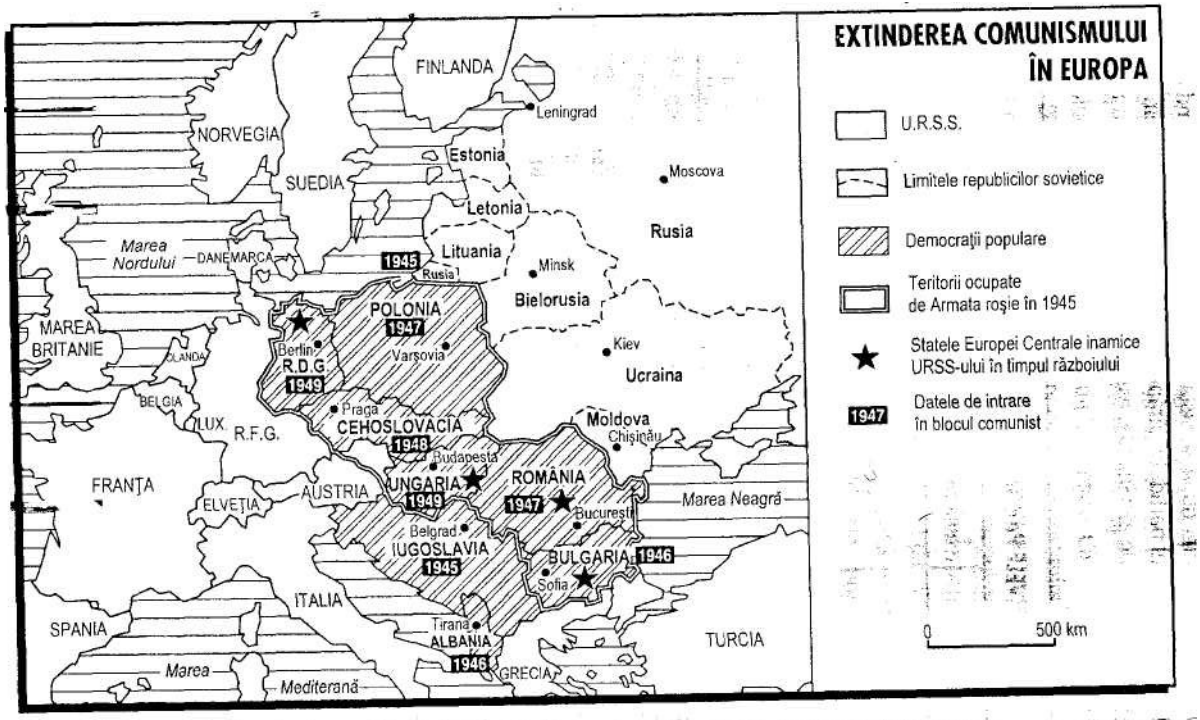
EXTINDEREA COMUNISMULUI ÎN EUROPA
U.R.S.S.
Limitele republicilor sovietice
Democrații populare
Teritorii ocupate de Armata roșie în 1945
Statele Europei Centrale inamice URSS-ului în timpul războiului
1947
Datele de intrare în blocul comunist
0
500 km
FINLANDA
Leningrad
NORVEGIA
Estonia
SUEDIA
Moscova
Letonia
Rusia
Marea Nordului
DANEMARCA
1945
Lituania
Minsk
Rusia
Bielorusia
POLONIA
1947
MAREA BRITANIE
Berlin
R.D.G.
1949
Varșovia
Kiev
Ucraina
OLANDA
BELGIA
LUX.
R.F.G.
Praga
CEHOSLOVACIA
1948
Moldova
Chișinău
Budapesta
UNGARIA
1949
ROMÂNIA
1947
FRANȚA
ELVEȚIA
AUSTRIA
Marea Neagră
București
Belgrad
IUGOSLAVIA
1945
BULGARIA
1946
Sofia
ITALIA
SPANIA
Tirana
ALBANIA
1946
TURCIA
Marea Mediterană
GRECIA

Înialbanjcy după alegerile ce dau câştig de cauză Frontului democratic dominat de comunişti, este promulgată o Constituţie inspirată din cea iugoslavă, ţară cu care albanezii vor întreţine relaţii prieteneşti până în 1948. Un rol extrem de important, de altfel, îl joacă în fruntea Albaniei liderul comunist Kotchi Dzodze, prieten al lui Tito.

În toate celelalte state ale Europei de Est, trecerea la democraţia populara.se face pe etape şi sub presiunea sovieticilor. Într-o primă fază-arţideiexornuniste, încă slabe, trebuie să accepje să colaboreze cu celelalte mişcări politice a căror influenţă diferă de la ţară la ţară, dar care este puternică mai ales în Cehoslovacia şi Ungaria, unde transformarea regimului este mai dificilă şi va avea loc mai târziu. În aceste guverne de coaliţie, posturile cheie sunt atribuite comuniştilor sau aliaţilor lor (14 ministere din 21, în Polonia de exemplu). Este vorba în primul rând de ministerul de Interne (controlul poliţiei) al Justiţiei, al Forţelor Armate, al

Economiei. Conducerea guvernului chiar le este încredinţată ca în Bulgaria şi în

Cehoslovacia. Această z: „apărarea. ministerelor-cheie de către comunişti nu se petrece nicăieri spontan, ci

are loc peste tot sub controlul Armatei Roşii. În

România, de exemplu, regele Mihai este constrâns să formeze un guvern controlat de comunişti, iar, în Ungaria, trebuie ca mareşalul Voroşilov să insiste ca aceştia să obţină posturi importante care le vor permite să-şi pregătească marşul spre putere.

O dată stăpâni pe posturile de comandă, comuniştii vor trece la eliminarea celorlalte tendinţe politice, în primul rând a celor ce le sunt cel mai ostile. Pentru a forţa pe reprezentanţii partidelor rivale să părăsească guvernarea, orice mijloc este bun. De exemplu, supralicitarea promisiunilor făcute ţăranilor, pentru a atrage de partea comuniştilor clientela partidelor ţărăneşti. Sau, în plus, aceste partide sunt acuzate de spionaj în favoarea intereselor anglo-americane; cum este cazul Poloniei şi Bulgariei unde partidul comunist va exclude de la putere partidele ţărăneşti. Când adversarii sunt numeroşi şi de diverse tendinţe, mijlocul utilizat este acela de a-i diviza pentru a-i slăbi, apoi de a-i elimina pe rând; este aşa-zisa tactică a”. salamului” tăiat feli.it aplicată mai ales în Ungria. Pretutindeni, comuniştii folosesc în favoarea lor posturile ministeriale pe care le deţin, în special justiţia, poliţia şi armata, pentru a se debarasa de elementele ostile sau nesigure şi a-şi plasa partizanii în locuri din care pot exercita o acţiune eficientă.

Rezultă din această tactică *o* importantă sporire a efectivelor comuniştilor – care se triplează în doi ani în Cehoslovacia – şi asistam la o veritabilă invadare de către comunişti a statului, administraţiei şi societăţii. De atunci, alegerile ce au avut loc pe un teren pregătit cu grijă în prealabil marchează prăbuşirea opoziţiei şi consacră hegemonia comuniştilor şi a socialiştilor care li s-au raliat. Liderii opoziţiei

care nu au fugit sunt după aceasta închişi şi uneori, chiar condamnaţi la moarte (de exemplu, şeful partidului ţărănesc din Bulgaria, Petkov), în timp ce partidele le sunt interzise. De aici înainte, este deschisă calea trecerii la regimul de democraţie populară.

EVECTIVELE PARTIDULUI COMUNIST

	Înaintee de război	În 1945	În 1947	În 1950
Cehoslovacia	80.000	50 0.000	1 300.000	2 300.000
Iugoslavia	15.000	10 0.000	40 0.000	
Polonia	20.000		80 0.000	1 360.000
România	1.000		71 0.000	1.000.000
Ungaria	30.000		75 0.000	95 0 OOL)
Bulgaria	8.000			46 0.000

Sursa: F. Fejto, *Istoria democraţiilor populare*, *I-Era Stalin* [*1945 – 1942*), Ed. du Seuil.

un Bloc Economic Dominat deM? SS

CONJUNCTURA RECONSTRUCŢIEI

f-eo ne] ruc] ia” ecphomâc va dura cinci ani. Condiţiile în care ea se desfăşoară sunt dificile din cauza diferitor factori. În primul rând, distrugerile datorate războiului afectează considerabil potenţialul productiv al ţărilor din Est. Câteva exemple ilustrează amploarea distrugerilor materiale. În Polonia, 70% din materialul fero-l viar a fost distrus. Iugoslavia nu mai posedă decât

jumătate din parcul său de vagoane şi nu mai are decât 200 de camioane. Daunele suferite de Ungaria reprezintă venitul naţional pe 5 ani. Pretutindeni se pune problema locuinţelor, restabilirii comunicaţiilor, combaterii foametei, repunerii industriei în funcţiune. În plus, reconstrucţia se desfăşoară într-un cadru teritorial modificat, mai ales în Germania de Est şi Polonia. Puternica industrie prelucrătoare a Germaniei răsăritene se

92; /! «»: „*fi* baza pe materiile prime venite din Germania renană: ruperea în două a Germaniei împiedică zona de Est să le mai primească; va avea acum nevoie de materii prime de altundeva. De asemenea, agricultura sa fiind strict specializată (cereale, cartof. –) va fi nevoită să importe şi produse complementare. Cât despre Polonia, translatarea sa cu 200 de kilometri spre vest necesită reconstituirea integrală a circuitelor sale economice.

Alt factor defavorabil: niveluljde trai în democraţiile populare „este foarte scăzut datorită situatiiJQR „aDtgbeljce. Într-adevăr, în afara Germaniei răsăritene şi Cehoslovaciei, unde industria este mai dezvoltată, celelalte ţări au o economie preponderent agrară. Randamentul culturilor nu atinge decât o treime sau o jumătate din cel al Europei occidentale, în timp ce densitatea populaţiei rurale este de 2 – 3 ori mai ridicată ca în Franţa, de exemplu.

În fine, situaţia, staţilor. foste. mamice. ale URSS. (România, Ungaria, Bulgaria) este şi mai gravă datorită, reparaţiilor datorate în virtutea tratatelor. Cu titlu de restituire a bunurilor însuşite, România va trebui să livreze 100.000 de vagoane de cereale, 261.000 de capete de vite, 550 vagoane de zahăr, 286 de locomotive, 5.000 de vagoane, 2 600 de tractoare. În plus, cheltuielile suportate ca urmare a ocupaţiei trupelor sovietice reprezintă o sarcină şi mai grea, se pare, decât plata reparaţiilor. În ce

priveşte livrările cu titlu de despăgubiri de război, România trebuie să le facă jumătate în produse petroliere, restul în nave, vagoane, locomotive, utilaje şi cereale. Cele ale Ungariei constau în 30% produse industriale, 25% cereale, material de transport, etc. în 1946, 65% din producţia totală a Ungariei este destinată plăţii reparaţiilor. Pentru a efectua aceste prelevări, URSS creează în fiecare ţară societăţi mixte în care aportul sovietic este constituit din bunurile germane confiscate şi cel al ţărilor partenere din despăgubirile de război, livrabile în mărfuri. Astfel, producţia de tutun a Bulgariei trece sub control sovietic. În Germania de Est, se procedează iniţial la demontarea uzinelor, transportate în URSS, şi la rechiziţioinarea de materiale (căi ferate, fire telegrafice...) apoi, începând cu 1947, sunt create societăţi mixte, care vor trece în proprietatea Germaniei de Est în 1953. În celelalte ţări, ele vo. fi dizolvate în 1954 – 1955. În ce priveşte ţările foste aliate, care au scăpat de societăţile mixte, relaţiile comerciale cu URSS sunt reglementate printr-un sistem de preţuri ce-i avantajează pe sovietici.

Încă din 1945 se stabileşte un ansamblu de legătun bilaterale între URSS şi partenerele sale Participă şi Iugoslavia până la excluderea sa din Kominform, în lŞ4 Aces Tsistem va funcţiona până" la intrarea în vigoare, în arjliel 960, a CAJR (Consiliu-deajutor econojpic., r, eciproc) asociind. URSS şi ţările Europei de Est cu ă-lââât organism", anunţat încă din 1949, nu îşi vede charta

93/Reconstrucţie (1945 – 1953)

semnată decât în 1959). Activităţile economice ale democraţiilor populai sunt organizate prioritar în funcţie de orientările stabilite de URSS, ale cărăi nevoi comandă asupra chiar şi a relaţiilor între ţările socialiste înseşi.

APLICAREA MODELULUI SOVIETIC

Principiile sovietice de socializare a mijloacelor de producţie şi de planificare a dezvoltării sunt aplicate începând din 1946 – 1948.

Qolectivizarea pământuriiorise face în etape. În ciuda câtorva reforme agrare realizate în anumite ţărilnainte de război, 60 de milioane de ţărani ai Europei răsăritene aşteaptă în primul rând de la regimul socialist exproprierea marilor proprietari funciari şi împărţirea pământurilor. Şi tocmai pe această aspiraţie se bazează şi partidele comuniste, pentru a-şi instaura puterea, promiţând, ca şi Lenin în 1917, să dea pământul ţăranilor.

De fapt, rinaa Jază a reformei agrare constă în exproprierea marilor domenii, urmată de o redistribuire către ţărani, gratuită cel puţin pentru cei mai săraci dintre ei. (§tatul nu păstrează decât o mică parte a terenurilor confiscate (de la 5 la 14%) pentru a înfiinţa ferme de stat, care joacă un rol pilot Kânnoirea metodelor de cultivare, dezvoltarea culturilor industriale, punerea în valoare a noi zone...). Această împărţire a pământurilor conduce la înmulţirea exploatărilor care, în cel puţin 5 state, sunt cel mai adesea inferioare suprafeţei de 5 hectare, şi, în consecinţă, improprii pentru o activitate raţională, cu atât mai puţin posibilă, cu cât printre micii cultivatori, mulţi nu posedă utilajele agricole necesare. Totul de o asemenea manieră, încât, în 1946, suprafaţa cultivată nu atinge 70% din cea antebelică, şi, cum a intervenit şi seceta, recoltele au scăzut la jumătate din nivelul anului 1939. Ca un paleativ al consecinţelor defavorabile ale fărâmiţării exagerate a exploatărilor agricole, guvernele vor încuraja formarea de cooperative agricole, fază preparatorie pentru trecerea la a doua. etapă, care este cea a reunirii în ferme colective.

Până în 1953, schema este identică în toate ţările; colectivizarea este pregătită prin crearea „staţiunilor de

maşini şi tractoare”, după modelul Mi-urilor sovietice, pentru a obişnui pe ţărani cu munca în colectiv şi a facilita culturile pe mari suprafeţe. Tipurile de cooperative sunt foarte variate, mergând de la simplul lucru în comun, până la colectivizarea tuturor mijloacelor de producţie, inclusiv a pământului. În acelaşi timp, ţăranii bogaţi sunt oprimaţi: fiscalitate excesivă, obligaţia de a-şi vinde recolta la preţuri de nimic, interdicţia de a cumpăra material agricol, îngrăşăminte, de a adera la o cooperativă/. Colectivizarea pământurilor nu se va încheia decât între 1956 şi 1960, cu excepţia Polonjei şi Iugoslaviei, unde va fi abandonată.

Naţiii-Sffzările; sunt conduse cu prudenţă până în 1948, cu excepţia Iugoslaviei şi Albaniei, unde comuniştii au câştigat deja puterea cu uşurinţă. Ele încep prin confiscarea bunurilor germanilor şi colaboraţioniştilor (aviaţia şi industria feroviară din Polonia, de exemplu). Naţionalizarea se aplică în primul rând, ca în URSS, sectoarelor-cheie ale economiei: industria grea, mine, centrale electrice, transporturi şi comunicaţii, bănci, asigurări… Industria uşoară va fi vizată mai târziu. Până şi meşteşugarii sunt reorganizaţi în cooperative. În aproape toate democraţiile populare subzistă un sector privat, însă limitat şi controlat de stat: este vorba de a demonstra că comunismul nu înseamnă expropriere totală şi de a convinge capitalul privat să coopereze în reconstrucţie. Naţionalizările sunt pretutindeni considerate încheiate între 1948 şi 1952.

Plâiââfâcârea) introdusă în economie, se aliniază treptat modelului sovietic. Dacă, în timpul perioadei de reconstrucţie (1945 – 1950), planurile sunt pe termen scurt, limitate la câteva obiective, odată cu războiul rece, se trece la planificarea pe termen lung şi la alinierea completă la modelul sovietic. Ca în URSS, obiectivele trasate industriei grele rămân prioritare, ratele anuale de

creştere sunt foarte ridicate, se dezvoltă o mistică a marilor şantiere. Acest dezechilibru provoacă dificultăţi economice şi politice: agricultura duce lipsă de materiale, randamentele scad, veniturile reale de asemenea, aprovizionarea oraşelor se face dificil, ţăranii opun rezistenţă colectivizării. După moartea lui Stalin, în 1953, manifestaţii ţărăneşti şi muncitoreşti reflectă nemulţumirea maselor populare.

94

95/Reconstrucţie (1945 – 1953)

Controlul politic /...; al kominformului

M4Ş7EKE4 *KOMINFORMULUI* (1947)

birouj-JnforinaţlLa-pjirţidelor comuniste, a fost înfiinţat la finele lui segţembrie 1947Jn Polonia în timpul întâlnirii reprezentanţilor a noua partide comuniste, acelea ale URŞŞ, Italiei, Franţei şi din şase ţări din zona de influenţă sovietică (Polon. ia1" CellQ – slovada-ungaria) România, Bulgaria şuuggşlayia). Noua instituţie îşi stabileşte sediulja Belgrad, capitala Iugoslaviei, şi îşi propune să publice ojeyistă, al cărui titlu este ales de Stalin însuşi: *„Pentru jxige traifiică, pentru democraţie populară"*. Sarcina sa mărturisită este de a organiza schimbu-fHe" de experienţă şi; coordonarea activităţilor pe baza acordului reciproc. Scopul real este de a întări controlul sovietic asupra partidelor comuniste din Europa răsăriteană, Franţa sau Italia în momentul în care influenţa americană, fondată pe doctrina Truman şi planul Marshall, vine să contracareze politica de expansiune a URSS în Europa. Este de neconceput pentru URSS să admită ca,

prin intermediul unui ajutor american, să lase deschisă posibilitatea unor ingerinţe ale puterilor capitaliste în vreuna din ţările aflate sub dominaţia sa.

La această reuniune din Polonia-Jdvanovi proclamă oficial doctrina sovietică a războiului. rece! El afirmă într-adevăr existenţa în lume a doua lagăre opusei dintre care unul este condus de SUA, iar celălalt de URSS, ceea ce implică supre-lmaţia URSS asupra lumii comuniste. Această declaraţie îl indică tuturor pe mami. cul comun, imperialismul american, împotriva căruia trebuie mobilizate toate i partidele comuniste. În aceste condiţii, întreaga strategie pusă la punct de pestei zece ani împotriva adversarului comun, care era nazismul, trebuie revizuită. Nul se mai pune problema colaborării cu socialiştii şi stânga necomunistă, considerate ca aliaţi potenţiali ai imperialismului american datorită ataşamentului acestora faţă de principiile democraţiei liberale. Semnalul atacurilor împotriva socialiştilor a fost dat de un articol din *Prauda* moscovită în iunie 1947, ca dovadă că Kominformul nu este nimic altceva decât instrumentul de execuţie a voinţei lui Stalin.

96

ACŢIUMA KOMINFORMULUI v., în cadrele noii strategii a războiului rece, partideje comuniste francez şi italian se văd dezavuate pentru participarea lor în cadrul majorităţilor guvernamentale de uniune naţională din ţările lor. În această incriminare, Iugoslavia joacă rolul acuzatorului. Jdanov declarând că *„principalul pericol pentru comunişti era acela de a-şi subestima propriile forţe şi de a le supraestima pe cele ale imperialismului”*, iugoslavii văd în aceasta o justificare a politicii lui Tito, care a „ars etapele” pentru a reuşi să implanteze în ţara sa dictatura partidului comunist. Aceste opinii le sunt confirmate şi de alegerea Belgradului drept sediu al noii

organizaţii. Ei nu-şi dau seama că şcorjul) esenţial al lui Stalin este acela de a domina partidele comuniste". şi de. a conduce, singur. Într-o primă etapă, el se serveşte de partidul comunist iugoslav p. – ntru a pune la punct partidele comuniste italian şi francez, însăiurând el se va Stoarce împotriva iugoslavilor înşişi.

Politica Kominformului antrenează consecinţe duble pentru conducătorii democraţiilor populare.

Î de o parte) ea îi va face să fie şi mai dependenţi de URSS, din moment ce ei acceptă să se alinieze consemnelor Moscovei; ei apar astfel în ochii compatrioţilor lor drept reprezentanţii unei puteri străine.

— <f e.de. altă j) arte) ea va duce la ruperea fronturilor constituite între comunişti şi socialişti, aceştia din urmă, suspecţi în ochii lui Stalin, nemaiputând fi asociaţi la guvernare. Cei mai activi militanţi socialişti sunt arestaţi în Ungaria, Polonia.

România şi Bulgaria. Această acţiune este mai uşoară în România, unde partidul social-democrat este mai slab decât în Cehoslovacia şi în Ungaria, unde comuniştii întâlnesc o rezistenţă neaşteptată".

În acest context al războiului rece are loc: „lovitura de la Praga-ilin februarie 1948. În această ţară, încă guvernată de un Front naţional sub preşedinţia liberalului Beneš, criza capătă o turnură extrem de violentăijlonsiderând că liderul guvernului, comunistul Gottwald, pregăteşte trecerea Cehoslovaciei la o dictatură comunistă, miniştrii moderaţi demisionează cu scopul de a provoca alegeri anticipate şi o schimbare de politica-Ei nu cred într-o intervenţie armată a lui Stalin în sprijinul comuniştilor cehi, însă, în orice caz, important este să arate tuturor că regimul comunist, dacă se instalează, nu o poate face decât prin violenţă. Evenimentele se precipitară. Cu acordul URSS, Gottwald face apel la

miliţiile populare şi masele de muncitori, a căror intervenţie asigură victoria deiâfulfvă a coânââniştião Tşi aliaţiâor-rrpre-edinteie Beneš demisionează curând.

97/Reconstrucţie (1945 – 1953)

În timp ce, sub autoritatea lui Gottwald, Cehoslovacia devine, la rândul său, o democraţie populară.

Unele după altele, partidele socialiste, private de elementele cele mai active şi de liderii lor, acum închişi, se pronunţă, sub ameninţare, pentru fuziunea cu partidul comunist. Unificarea este proclamată în congrese epurate: este sfârşitul pluralismului politic şi trecerea la un regim totalitar condus de un partid unic şi supus consemnelor centralizatoare ale Kremlinului.

Iugoslavia în afara Modelului Impus

SCHISMA IUGOSLAVĂ!

Decizia lui Stalin de a-şi asuma conducerea comunismului internaţional pretinde din partea lui Tito o obedienţă absolută faţă de linia fixată la Kremlin. Or, acesta, mândru de trecutul său, nu înţelege să devină un simplu pion al dictatorului sovietic. Comunist încă de la începuturi, care s-a alăturat bolşevicilor în timpul prizonieratului său în Rusia în 1917, animator al partidului comunist iugoslav încă de la crearea acestuia, ocupând funcţii în Komintern, el va juca mai ales un rol decisiv conducând partizanii comunişti iugoslavi împotriva germanilor cu începere din 1941. Cu ajutorul britanicilor, el eliberează cea mai mare parte a Iugoslaviei, pe care o transformă în Republică populară. [Chiar şi după înfiinţarea Kominformului, el continuă să se comporte de o manieră independentă şi să-l trateze pe Stalin de la egal la ega Tiel preia iniţiative care îi fac pe sovietici suspicioşi: proiectul unei federaţii balcanice, susţinerea comuniştilor greci în insurecţia lor pe care Stalin o consideră o aventurai Ruptura între cei doi oameni de stat este

inevitabilă, pentru că Stalin, iritat de prestigiul lui Tito, nu intenţionează să-şi împartă cu altcineva autoritatea, şi se teme ca spiritul independent al acestuia să nu devină contagios pentru celelalte democraţii populare.

Ruptura sovieto-iugpslavâjse produce în diverse etape:

e încă din 1945, Stalin a încercat să domine Iugoslavia, infiltrând armata, administraţia şi partidul comunist cu oameni care-i sunt devotaţi orbeşte. Guvernul iugoslav, şeful poliţiei cunosc numeroase tentative desfăşurate în acest sens de serviciile de informaţii militar, civil, diplomatic ale URSS, care acţionează, de altfel, în aceeaşi manieră şi în celelalte ţări din Est. Conducătorii iugoslavi, grupaţi în jurul lui Tito, ţin să-şi păstreze independenţa şi să construiască socialismul fără sprijinul URSS: ei refuză subordonarea statului iugoslav, a poliţiei, armatei, politicii sale externe pretenţiilor sovietice de a supraveghea partidele comuniste. Pe de altă parte, Stalin voia să înfiinţeze şi în Iugoslavia societăţi de producţie mixte, ceea ce ar fi permis ca URSS să exploateze în profitul său resursele de materii prime ale ţării, ceea ce ar fi împiedicat dezvoltarea industrială a Iugoslaviei, fără de care orice dezvoltare modernă a societăţii ar fi devenit imposibilă. Graţie societăţilor mixte, sovieticii ar fi exercitat controlul asupra ramurilor esenţiale ale economiei ţării, ceea ce Tito, dornic de independenţă, nu ar fi putut tolera;

eln martie 1948, guvernul sovietic îşi recheamă toţi consilierii şi instructorii militari, apoi toţi specialiştii civili rezidenţi în Iugoslavia, sub pretextul că nu sunt trataţi prietenos şi că informaţii economice importante au fost refuzate oficialilor sovietici de către funcţionari iugoslavi. De fapt, Stalin consideră ofensator şi jignitor faptul că experţii săi au fost plasaţi sub controlul organelor de

securitate ale Iugoslaviei;

O scurt timp după aceasta, o scrisoare a Comitetului central sovietic critică deciziile partidului comunist iugoslav, sperând să declanşeze astfel în sânul acestuia o opoziţie care să ducă la înlocuirea elementelor ostile URSS cu partizani fideli ai liniei sovietice. Însă scindarea echipei guvernamentale nu se va produce, ci, dimpotrivă, partizanii Moscovei sunt aceia excluşi din comitetul central şi arestaţi. În aceste condiţii, conducătorii de la Kremlin îşi pun speranţele în Kominform şi sugerează ca litigiul să fie tranşat în sânul acestuia. Iugoslavii refuză, căci se simt „inegali în drepturi" şi „răstălmăciţi de celelalte partide frăţeşti". Kominformul taxează această atitudine drept trădare;

— Pe 28 iunie 1948, Kominformul publică o rezoluţie ce condamnă pe conducătorii iugoslavi. El invită *„forţele sănătoase ale PC Iugoslav să impună conducerii acestuia o nouă linie"*, conducere acuzată de trădare a teoriei marxiste a luptei de clasă şi de întărire prin aceasta a poziţiilor imperialismului. Sovieticii cred, într-adevăr, că o insurecţie ar fi posibilă şi că Tito şi colaboratorii săi vor bate în retragere în faţa unei rupturi cu lumea comunistă. Însă nu va fi aşa. Congresul PC Iugoslav, epurat de „kominformişti", respinge în unanimitate acuzaţiile Kominformului şi alege un nou Comitet Central, în întregime devotat lui Tito. O conspiraţie militară urzită de sovietici va eşua în mod asemănător.

99 / Reconstrucţie (1945 – 1953)

O CALE NAŢIONALA SPRE SOCIALISM

(Pentru a înăbuşi posibilitatea ca schisma iugoslavă să devină un exemplu, sovieticii vor încerca să-l discrediteze pe Titajţările din Est care vor să rămână în bunej-aporturi cu Uniunea Sovietică sunt silite să rupă orice legătură cu Iugoslavia. m (Albanja-până atunci aliată

fidelă a Iugoslaviei, liderul comunist Enver Hodja, profitând de vrajba sovieto-iugoslavă, se debarasează de un concurent prieten de-al lui Tito, Kotchi Dzodze, unul din şefii Rezistenţei împotriva lui Hitler. Va pune ca acesta să fie executat, apoi va denunţa acordurile economice încheiate cu Iugoslavia. Prin aceasta, el se eliberează de tutela de fapt pe care Iugoslavia o exercită asupra Albaniei din 1945. Între Iugoslavi şi vecinii lor din Est se va ajunge curând la injurii. Se vorbeşte despre „clica lui Tito", „agenţii imperialişti", „naţionaliştii burghezi"; 7 otiişâjj Tito, exclus din comunitatea socialistă, refuză să pactizeze cu occidentalii, rămânând în afara blocurilor, căci, deşi recunoaşte că rezoluţia Kominformului a fost o lovitură pentru poporul său, care crezuse în URSS şi în Stalin, nu îşi va pierde din această cauză credinţa în socialism.

Neputând să-l pună la respect pe Tito prin mijloace politice, Stalin va utiliza atunci arma economică. Într-adevăr, Iugoslavia s-a angajat în execuţia unui plan pe termen lung, pe care nu-l va putea duce la bun sfârşit fără ajutorul ţărilor socialiste industrializate. URSS speră deci să facă Iugoslavia să cedeze, organizând o veritabilă blocadă economică. După denunţarea de către Albania a acordurilor economice încheiate cu Iugoslavia, este rândul României să sisteze livrările sale de petrol. URSS îşi reduce schimburile cu aproape 90%, privându-i pe iugoslavi de orice livrări de echipament industrial greu. În iunie 1949, Cehoslovacia sistează practic orice export spre Iugoslavia. În fine, Ungaria şi Polonia rup orice relaţie economică cu Belgradul. Conducătorii iugoslavi sunt atunci obligaţi să-şi sporească şchjmburile comerciale cu Occidentul şi acceptă ajutorul propus de SUA. Însă, făcând aceasta, ei nu înţeleg să schimbe şi tabăra politică.

„În timp ce noi ne vindem cuprul, pentru a cumpăt i maşini, spune Tito, nu ne vindem şi conştiinţa, ci numai

cuprul... Cu maşinile jrimite din Vest, vom continua edificarea socialismului".

Tito, pretinzându-se în continuare socialist, în ciudi> excluderii căreia i-a făcut obiect, a evitat capcana întinsă de Stalin. La ONU, reprezentanţii săi votează la fel cu blocul socialist. Dezvoltând colectivizarea în interiorul ţării sale, el se pune la adăpost de acuzaţiile de trădare a cauzei socialiste. El va acţiona astfel cu îndârjire, cu riscul de a crea dificultăţi interne şi va proceda la o bolşevizare riguroasă a partidului său. Spre marea furie a lui Stalin, se dezvoltă deci Ullugos Javia p formă disocialismxaie-Sfi. J-e Clamă de la aceleaşi principia-şi URSS, dar care rămâne politic independentă de aceasta. Tito repune astfel în discuţie conducerea unică a lumii socialiste de către URSS şi deschide calea ideii unui ijionai)

CELELALTE FĂRĂ

de Democraţie Populară

ALMEREA PARTIDELOR COMUNISTE LALMAPCUS

Strângerga-legăturjijar dinţfgjdiferitele partide comuniste şi PCUS este instrumentul prin care Stalin preia controluâlotâl asupra democraţiilor populare. Stalin şi-a demonstrat deja voinţa de a domina lumea socialistă prin crearea Kominformului şi excluderea rebelei Iugoslavii. Chestiunea iugoslavă îi va întări neîncrederea faţă de comunismul naţional: el nu îşi poate asuma riscul de a-i vedea pe conducătorii comunişti sau pe foştii lideri ai Rezistenţei aspirând la rândul lor la independenţă. Astfel, va trece el, prin fideli interpuşi, la epurarea agaratelor de partid din vara lui 1948.

În ţările de democraţie populară, unde până atunci nu fuseseră eliminaţi decât necomuniştii, teama se va instala de aici înainte în rândurile membrilor de partid care se simt suspectaţi de Moscova. Un SOŢ – tjment.de. cum. abilitate îi invadează: unii conducători au întreţinut,

într-adevăr, raporturi prieteneşti cu echipa iugoslavă, acum căzută în dizgraţie; alţii au dat dovadă de oportunism în problema ţărănească, conducând fără energie mişcarea de colectivizare; mulţi dintre ei, care luptaseră în Rezistenţă, puteau fi taxaţi de „naţionalişti". Neîncrederea şi delaţiunea domnesc-autocritica se generalizează.

În trei ani, epurările ating 25% din efectivele comuniste. Două milioane şi jumătate de persoane sunt astfel afectate, dintre ele 5-rl0% sunt arestate. Epurările lovesc mai întâi pe liderii partidelor, armatei, administraţiei. Sunt eliminaţi secretari gejţeraî Tai partidului (Kostov în Bulgaria, Gomulka în Polonia, Slansky în Cehoslovacia) 7 un preşedinte al Republicii în Ungaria (Szakasits), vicepreşedinţi

100

— o

101 / Reconstrucţie (1945 – 1953)

4

a-Consiliului de Miniştri (Albania, Bulgaria, Polonia, România), miniştri ca Rajk, pe atunci ministru de externe al Ungariei, o sută de generali, un mareşal al Poloniei. Ne regăsim în situaţia în care fusese URSS în epoca marilor epurări din T§36 – 1938; aproape toţi „vechii bolşevici" sunt eliminaţi, în favoarea comuniştilor care-i datorează totul lui Stalin. Acuzaţii sunt supuşi pe rând tuturor felurilor de torturi fizic-jloioraje. Reduşi la starea de fantoşe lipsite de voinţă, sunt constrânşi să înveţe pe de rost „mărturisiri" fabricate piesă cu piesă de anchetatori. Epurările ating curând eşaloanele inferioare, un timp nu se mai fac recrutări în partid.

Astfel epurate, partidele se aliniază la linia PCUS. Structura lor este calchiată după a acestuia. Noii lideri îl imită pe Staliniâşi îndepărtează rivalii, dezvoltă cultul

personalităţii şi folosesc metode autoritare] Adoptă consemnele venite de la Moscova. Doctrina partidelor lor este cea a PCUS, iar misiunea lor principală este de a o propaga pentru a mobiliza şi educa populaţia. Vor avea nevoie să formeze educatori comunişti pentru diferitele grupe sociale (ţărani, tineret, femei) şi profesionale (birocraţi, ridicate, armată). În plus, comunistul trebuie să-şi supravegheze colegii şi şefii, devenind un auxiliar al poliţiei. Asistăm, deci, la o sovietizare a ţărilor răsăritene. jeare devin un bloc monolitic: supus voinţei lui Stalin. I „Această sovietizare* drept efect deznaţionalizarea militanţilor comunişti, şi chiar acesta este scopul lui Stalin. Ei trebuie să pună interesele URSS mai presus de acelea ale propriilor ţări. Capetele de acuzare din procesele intentate şefilor comunişti arată un strâns paralelism cu temele propagandei staliniste. Revin în permanenţă acuzaţiile de „troţkism", „titoism", pactizare cu imperialismul şi, până în 1952, de „naţionalism". Odată cu procesul Slansky, în Cehoslovacia (1952), asistăm la o netă cotitură, de aici înaintea acuzaţia principală este aceea de „sionism-Este vorba de a justifica cursul anti-israelian şi proarab luat de puţină vreme de politica sovietică, dar, de asemenea, de a încuraja antisemitismul latent, deturnând împotriva evreilor nemulţumirile naţionale, sociale şi economice care se manifestă odată cu lipsurile economiei planificate şi alinierea la linia Moscovei. În acelaşi timp, în lumea întreagă, presa comunistă proclamă sionismul drept inamicul numărul unu al clasei muncitoare. În România, doi dintre principalii lideri, de origine evreiască, Ana Pauker şi Vasile Luca, sunt victime ale epurărilor. Moscova, unde izbucneşte scandalul „complotului halatelor albe", orchestrează această politică antisemită.

TOTALITARISMUL STALINIST

Partidele comuniste atacă din ce în ce mai puternic

Biserica, mai ales pe cea catolică! Bunurile Bisericii sunt secularizate; clerul salarizat de stat este supus presiunilor politice pentru a i se obţine docilitatea; episcopii, mai întâi puşi sub supraveghere, sunt adeseori arestaţi începând cu fânelelui 1948. Cardinalul ungur Mindszenty este astfel condamnat la închisoare pe viaţă. Un an mai târziu, succesorul său va avea aceeaşi soartă. În 1949, primatul Cehoslovaciei este, la rândul său, încarcerat, şi vor avea loc numeroase procese împotriva feţelor bisericeşti şi în special împotriva membrilor ordinelor religioase devotate Sfântului Scaun, cum ar fi iezuiţii sau franciscanii. În 1951, este rândul clerului polonez să fie atacat de *Pravda* moscovită, iar în 1953 primatul Poloniei, cardinalul Wyszyński, este arestat.

Noile autorităţi procedează, în paralel, la „planificarea culturii". Este crvastă întreprindere de aservire a spiritelor şi de propagandă a unui socialism de tip stalinisp prezent (ca o adevărată dogmă, fondată pe infailibilitatea partidului comunist sovietic. *Istoria partidului comunist bolşevic al URSS* devine manualul de bază al acestei credinţe militante. Presa este pusă în întregime în slujba partidului, sarcina sa fiind aceea de a *„populariza politica de pace a URSS, marile sale succese în construirea socialismului, de a denunţa acţiunile provocatoare la război ale anglo-americanilor..."*, de a face cunoscute problemele legate de îndeplinirea planului, de a combate erorile ideologice. Începând din momentul în care URSS îşi impune legea asupra democraţiilor populare5, savanţii, scriitorii şi artiştii, care cunoscuseră până atunci o relativă libertate, sunt înrolaji la rândul lor. Conducătorii preiau ideile lui Jdanov: singur partidul" poate decide asupra vieţii culturale. Numai „realismul socialist" este admis ca modalitate de expresie. Tot ce aminteşte de ataşamentul tradiţional al artiştilor din Est faţă de

mişcările artistice din Occident trebuie să fie înfierat, pentru că cultura occidentală este „decadentă şi putredă”. Sunt combătute „personalismul”, „formalismul”, naturalismul…

Imitarea URSS este de o aşa natură încât depăşeşte domeniile economic, politic, doctrinal, cultural şi artistic pentru a câştiga terenul lingvistic: limba rusă, considerată a fi cea a socialismului, este larg propagată. Ţările de democraţie Populară, la sfârşitul epocii staliniste, şi-au pierdut identitatea naţională şi nu mai apar acum decât drept sateliţi ai Uniunii Sovietice.

102

103 / Reconstrucţie (1945 – 1953)

I

104

Începuturile

Comunismului în China (1945 – 1953)

Capitolul 7

Teoretic uniţi din 1936 – 1937 împotriva japonezilor, naţionaliştii şi comuniştii chinezi întreţin totuşi relaţii încordate. Reprezentant oficial al Chinei, Tehang Kai-chek trebuie să facă faţă ascensiunii comuniştilor a căror audienţă în ţară a crescut în timpul războiului cu Japonia. Între naţionalişti, susţinuţi mai mult sau mai puţin de Statele Unite, şi comuniştii chinezi, rivalitatea degenerează încă din 1946 în război civil. Iniţial victorios, regimul lui Tehang Kai-chek nu va întârzia să se prăbuşească şi se va replia în insula Formosa, lăsând China continentală în mâinile comuniştilor lui Mao Zedong (1949). Fără a bulversa prea puternic structurile în domeniul industrial, acesta, cu ajutorul „campaniilor de masă”, ia numeroase măsuri vizând să modifice societatea chineză tradiţională, ca reforma agrară, legea asupra căsătoriilor… Această reconstrucţie internă este însoţită în

politica externă de o aliniere la blocul de Est, prin semnarea, în 1950, a unui tratat de prietenie chino-sovietic.

Consecinţele războiului Chino-Japonez (1937 – 1945)

NAŢIONALIŞTII ŞI *COMUNIŞTII CHINEZI*

Începând cu-93 gi anâejnrr-are-japonezăj) rovoacă o ap rop iere, între. naţionaliştii 4 tEQââuinişJ: i [. chi Qezi, inamici din 1927. Până atunci Tehang Kai-chek nu reacţionase deloc în faţa agresiunilor japoneze (invadarea Manciuriei în 1931, „înghiţirea pas cu pas" a Nord-Estului Chinei din 1933), continuând să acorde prioritate zdrobirii comuniştilor, repliaţi după „Marşul cel Lung" din 1934 – 1935 în Shanxi. Însă această atitudine este din ce în ce mai criticată în China, chiar în sânulj>aţidjjlu] jţalionalâst Guomindang, şi în decembrie 1936, sub ameninţarea unora din generalii săi, Tehang Kai-chek este constrâns să accepte un „front unit" cu comunistillui Mao Zedong. Alianţa devine efectivă în septembrie 1937, odată cu războiul generalizat împotriva Japoniei (care nu se va integra în războiul mondial decât din decembrie 194 i). În faţa pericolului japonez, China şi-a refăcut pe moment unitatea.

Până la capitularea Japoniei în 1945, războiul este de fapt dublu, forţele naţionaliste luptând mai puţin împotriva agresorilor japonezi şi mai mult împotriva comuniştilor care rămân, în ochii lui Tehang Kai-chek, adversarul principal. Astfel, timp de 8 jmjL China s-a găsit practic divizată în trei zone distincte:

<pe de o parte, vastele regiuni controlate de Japonia, având în fruntea lor „guverne marionetă" (ca acela din Nankin) compuse din „colaboratori" chinezi civili şi militari pro-japonezi;

Qşe de altă parte, „China liberă" a lui Tehang Kai-chek, care conduce teoretic lupta împotriva ocupantului;

Qn fine, bazele guerilelor comuniste, situate cel mai ades în spatele linii japoneze.

Începând cu decembrie 1941, Jehang. Kai-chek primeşte un ajutar. important din Statele Unite, care îl îndeamnă şi să se pună de acord cu comuniştii chinezi, a căror luptă împotriva japonezilor este fără echivoc (în timp ce între „China liberă" şi guvernele pro-japoneze se menţin contacte politice şi schimburi economice). Generalul american Stilwell, numit şef de stat major în China, nu poate decât să constate şi să denunţe inacţiunea, greşelile şi corupţia guvernului naţionalist. Tehang reuşeşte să-l determine pe Roosevelt să-l destituie pe acesta în octombrie 1944.

105/Reconstrucţie (1945 – 1953)

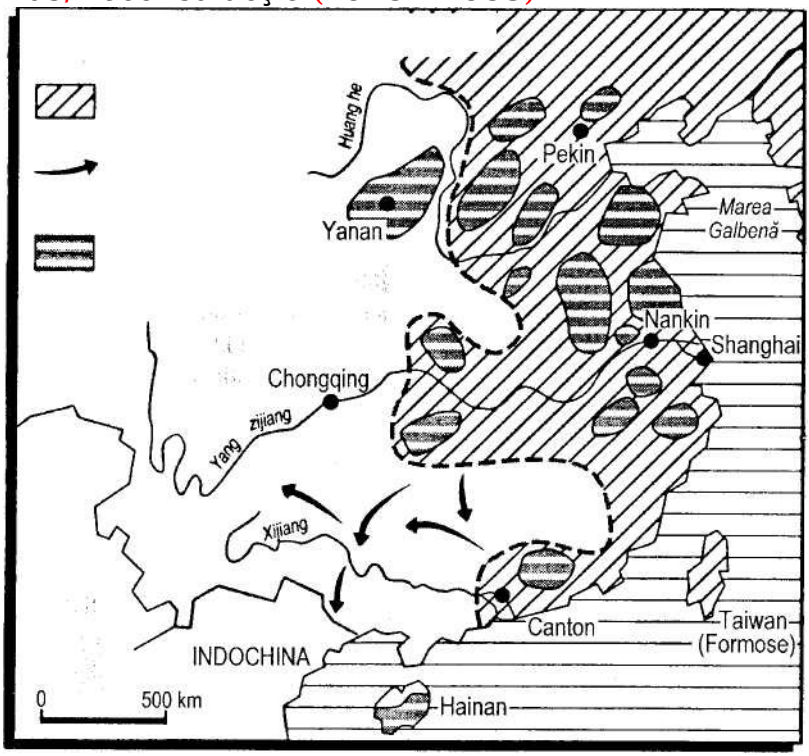

„ZONELE LIBERE” ÎN 1944 – 1945 %
Zone controlate de japonezi în 1944
Ofensive japoneze în primăvara lui 1944
Zone controlate de China comunistă în 1945

preocupările politice pentru după război asupra echilibrului de forje în Asia căpătând puţin câte puţin o mai mare importanţă decât cele militare pe termen scurt.

În ciuda anumitor reticenţe, Statele Unite nu vor avea altă alegere decât aceea de a susţine regimul deja în destrămare al lui Tehang Kai-chek împotriva valului comunist.

CHWA LUI TCHANG KAI-C//EK

— „Repliat la Chongqing, în Sichuan, guvernul lui Tehang Kai-cheji a fost iniţial beneficiarul elanului naţionalist care a ridicat marea majoritate a chinezilor împotriva agresorului japonez. Însă se va discredita curândiprin imobilismul său militar, autoritarismul politic şi proasta gestionare economică/Susţinut de mediile de afaceri şi marii proprietari funciari, regimul Guomingdang-ului este în întregime în mâinile „şefului suprem” al Chinei, înconjurat de câteva clanuri (cele

„Patru familii” printre care aceea a lui Tehang şi a cumnaţilor săi, bancherii Soong şi Kung). Ei se sprijinăj>e clica politico-militară-partidul naţionalist (şi tineretul fascizant reunit în cele 600.000 de „Cămăşi albastre”), armata şi poliţia, veritabile baze ale puterii.

În ciuda multor promisiuni de democratizare, tendinţele autoritare se accentuează: o „Ligă democratică”, creată în 1941 de intelectuali şi liberali, nu va reuşi să se impună ca o „a treia forţă” între naţionalişti şi comunişti, şi nu va putea influenţa un regim din ce în ce mai corupt. Ojnflaţie vertiginoasă lasă loc liber pieţei negre, abuzurilor numeroşilor funcţionari şi profiturilor

frauduloase ale speculanţilor. Apăsate de grele impozite (în cereale din 1941) şi de recrutări, masele ţărăneşti nu sunt deloc motivate să apere un asemenea regim împotriva ocupantului japonez şi a *fortiori*, împotriva „eliberatorilor" comunişti chinezi.

În ciuda slabei sale participări la războiul mondial, China lui Tehang Kai-chek este tecunoşcu. ŢâdiepLQiâââă putere încă din 1943, de la cojifejjnţa de la Cairo.

Deruta sa în faţa ultimei mari ofensive japoneze în primăvara lui 1944 şi a dezintegrării regimului Guomingdang nu o vor împiedica să fie admişăja San, Frandsco

Drintre". Cej-Cincuferi" ai Consiliului de Secpritate al… QN, U… JILJ. Ăi5. În ciuda acestui succes diplomatic, nu Tehang Kai-chek, ci partidul comunist este acela ce apare, în ochii opiniei publice chineze, drept adevăratul învingător al războ putut împotriva Japoniei.

ASCWSWNEA COMUNIŞTILOR Cf/IIVEZI

Pornind din bazele de guerilla anti-japoneze, foarte active de-a lungul întregului conflict, rarjţiunitiia au duş, un „războrde „partizani", hărţuind spatele inamicului graţie complicităţii populaţiei rurale. Sprijinindu-se pe o voinţă populară de a rezista invadatorilor japonezi, ei au ştiut să câştige încrederea maselor ţărăneşti, le-au înrolat, le-au condus fără să le exploateze, sprijinindu-se pe ele, aşa cum preconizase Mao Zedong în mai multe scrieri despre „războiul revoluţionar".

Continuând lupta împotriva japonezilor, comuniştii chinezi au organizat în bazele lor un nou tip de societate, bazat pe alianţa celor patru clase „anti-imperialiste şi înti-feudale": proletariatul muncitor, ţărănimea, mica burghezie şi „capitaliştii naţionali" (spre deosebire de cei aserviţi marilor interese străine). Este „Noua democraţie", definită de Mao Zedong în 1939 – 1940:

107 / Reconstrucţie (1945 – 1953)

„Etapa actuală a revoluţiei chineze este o etapă de tranziţie care are loc între lichidarea societăţii coloniale, semicoloniale, şi semifeudale şi edificarea unei societăţi socialiste; ea este un proces revoluţionar, acela al noii democraţii (…) Este revoluţia frontului unit al tuturor claselor revoluţionare. China trebuie în mod necesar să treacă prin această revoluţie pentru a merge mai departe în dezvoltarea sa şi a ajunge la revoluţia socialistă”.

Acest regim politic destul de suplu (limitarea voluntară a numărului de candidaţi comunişti în diverse alegeri) este totuşi larg dominat de partidul comunist chinez sprijinit de Armata roşie chineză şi numeroase organizaţii de masă (tineret, femei, sindicate…).

În aceste „baze roşii”, în care ţărănimea este de departe elementul cel mai important, comuniştii duc o politică agrară moderată: fără confiscări de pământuri (cu excepţia celor ale „colaboraţioniştilor” pro-japonezi) însă cu reduceri ale chiriilor şi impozitelor; încurajarea muncii în colectiv sub forma cooperativelor sau grupelor de ajutor reciproc; participarea Armatei roşii la munca câmpului… în ciuda unui efort general de producţie care atinge în egală măsură sectorul meşteşugăresc (înfiinţarea de mici cooperative industriale), situaţia economică a bazelor comuniste rămâne extrem de precară pe toată durata războiului. Însă egalitatea în sărăcie şi austeritatea acceptată în mod egal de toţi (inclusiv de conducători) contrastează cu enormele disparităţi pe care le întâlnim în zonele naţionaliste sau japoneze.

După o perioadă de repliere, în 1941 – 1942, în momentele celei mai puternice presiuni japoneze, comuniştii chinezi îşi lărgesc considerabil bazele în 1944 – 1945, încercuind practic inamicul în marile oraşe. La sfârşitul războiului, ei controlează 19 „zone eliberate”

reprezentând 950.000 km² şi aproape 100 milioane de locuitori, dintre care 3 milioane de soldaţi (armata regulată şi miliţiile populare). Cu 1 210.000 membri (faţă de 40.000 în 1937), partidul comunist chinez, care-şi ţine al VII-lea congres înainte de sfârşitul războiului, în martie 1945, este de acum o forţă de care trebuie să se ţină seama.

războiul Civil şi Victoria; lui Mao Zedong (1945 – 1949)

DOUĂ CMNE FAŢĂ ÎN FAŢĂ (1945 – 1946)

”, Capitularea Japoniei. În august 1945, lasă faţă în faţă două Chine, cea a Giiomingdang-ului şi cea = a „zonelor eliberate” guvernate de comunişti. În ciuda ponderii acestora din urmă, raportul de forţe pare la prima vedere favorabil lui Tehang Kai-chek, care este reprezentantul legitim al Chinei la ONU: el controlează cea mai mare parte a teritoriului, dispune de o armată considerabilă, dotată cu aviaţie şi material modern furnizate de americani sau capturate de la japonezi. El poate conta, pe de altă parte, pe sprijinul SUA, în timp ce Mao Zedong nu primeşte decât un slab sprijin din partea URŞS, care chiar va s-mnaje 14 august 1945, un tratat de prietenie cu Quomingdang-ul. Însă regimul naţionalist, autoritar şi corupt, este deja în plină descompunere.

După lungi ani de război, civil şi extern, populaţia chineză aspiră la pace. Conştiente de această situaţie şi de slăbiciunile regimului lui Tehang Kai-chek, SUA îl împing pe acesta să formeze un guvern de coalipe cu comuniştii. După mai multe săptămâni de negocieri, Tehang Kai-chek şi Mao Zedong semnează un acord la Chongqing, în octpmbjiejj-7 ă a Ard-ce nu va fi respectat, nici de naţionalişti, nici de comuniştJT.care, vor, continua, să se înfrunte.pe „teren. Continuând să sprijine întărirea potenţialului militar al Guomingdang-ului, SUA trimit

atunci în China pe pneraiul Marshall, fostul şef de stat major al armatei americane, având ca misiune să găsească un compromis între cele două părţi pentru a evita războiul civil. Marshall reuşi să obţină în ianuarie 1946 semnarea unui acord de încetare a focului şi reunirea unei conferinţe politice consultative compuse din naţionalişti, comunişti şi delegaţi ai Ligii democratice.

UN NOU RĂZBOI CIVIL (1946 – 1947)

Evacuarea Manciuriei întreprinsă de sovietici în aprilie 1946 provoacă o nouă a, fiecare din cele două tabere voind să o ocupe. Luptele reîncep, naţionaliştii Punând mâna pe marile oraşe, iar comuniştii infiltrându-se în sate. După o ultimă şi scurtă încetare a ostilităţilor, China se afundă într-un nou război-civii.

108

109 / Reconstrucţie (1945 – 1953)

Marile ofensive militare care încep în iulie 1946 iau iniţial o turnură favorabilă armatei naţionaliste, a cărei dotare este superioară aceleia a forţelor comuniste. Trupele lui Tehang Kai-chek avansează rapid în centrul şi nordul Chinei, ocupând chiar şi Yanan, „capitala" fostei baze roşii din Shangxi, unde Mao Zedong îşi găsise refugiul după „Marşul cel Lung" însă ele nu vor reuşi să distrugă potenţialul militar al inamicului, care evită la maximum bătăliile deschise pentru a se deda la acţiuni de guerilla în sate. Guomingdang-ul va trebui să-şi disperseze forţele în oraşe şi de-a lungul căilor de comunicaţii, adeseori periculos de izolate. Încă din iulie 1947, comuniştii reiau ofensiva în Manciuria. La sfârşitul anului, ei au ocupat pas cu pas suficient teritoriu în China de Nord şi încep chiar să se lanseze în acţiuni spre sudul lui Huanghe (Fluviul galben).

În ciuda ajutorului financiar şi militar al SUA, situaţia economică şi politică se degradează din ce în ce mai mult

în China lui Tehang Kai-chek. Inflaţia, bursa neagră, corupţia fac ravagii: astfel, o mare parte a materialului american este revândut prin traficanţi comuniştilor... Nemulţumirea faţă de regim izbucneşte pe faţă în numeroase regiuni şi în mediile cele mai diverse: studenţi, muncitori, ţărani... Grevele, manifestaţiile şi petiţiile sunt interzise. Represiunea determină unele elemente liberale să se apropie de comunişti: membri ai Ligii democratice interzise în octombrie 1947, disidenţi ai Guomingdang-ului, printre care văduva lui Sun Yat-sen... În armată, unde generalii se invidiază şi suspectează unii pe ceilalţi, dezertările, individuale sau colective, se înmulţesc. Sunt uneori regimente întregi care trec cu arme şi bagaje în tabăra comunistă.

În zonele pe care le controlează, comuniştii îşi radicalizează reforma agrară, până atunci moderată, cu scopul de a-şi ralia marea masă a ţăranilor săraci. O nouă lege, promulgată pe 10 octombrie 1947, confiscă fără despăgubiri pământurile proprietarilor funciarl Tedistribuite în câteva luni către 100 de milioanede ţărani, cuceriţi astfel de partea revoluţiei.

CĂTRE REPUBLICA? *O*? *ULARĂ CHINEZĂ* i
(1948 – 1949)".

Începând cu 1948, comuniştii sunt în măsură să treacă de la luptele de guerilla la bătăliile de mare anvergură şi la asaltul centrelor urbane unde se găseşte grosul trupelor naţionaliste. După recucerirea oraşului Yanan, din primăvara lui 1948, ei vor cuceri Jinan (Tsi-nan), capitala provinciei Shangdong, în septembrie 1948, apoi, în mai puţin de două luni, principalele oraşe ale Manciuriei. Din noiembrie no;: – >!)

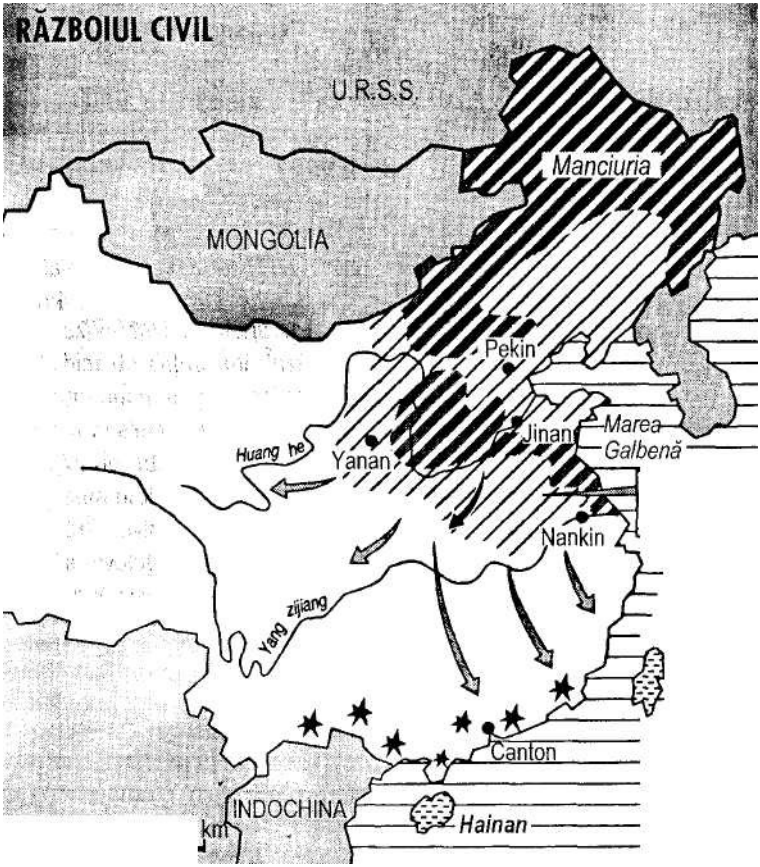

Bătălia de la
Huai-Hai sept. 48-ian. 49
Marea-Chinei-Qrientale
Taiwan – (*Formosa*)

1.000
7

1948 până în ianuarie 1949, marea bătălie de la Huai-Hai, în care o jumătate de milion de soldaţi de fiecare tabără se confruntă, se sfârşeşte cu deruta totală a armatei

naţionaliste, încercuită şi distrusă.

Ofensive comuniste ţ. vara 1947

vara 1949

Zone comuniste în iunie 1947

Zone comuniste în iunie 1949

Zone de guerilă

„Începând din 1948

— lj Z°ne ocupate liâij de naţionalişti

Tehang Kai-chek propune atunci o pace negociată şi îşi abandonează prerogativele de preşedinte, pregătindu-şi retragerea în Taiwan (Formosa). Însă comu

nişti, care au încheiat în noiembrie 1948 un acord cu grupările politice de centru (Liga democratică, disidenţii din Guomingdang...), care au de-acum victoria militară la îndemână, nu dau urmare acestei oferte tardive de compromis. Oraşele cad unul după altul sau se raliază comuniştilor: Beijing pe 23 ianuarie 1949, NanKin pe 23 aprilie, Shanghai pe 25 mai, Canton pe 15 octombrie... Guvernul Guomingdang-ului se refugiază în Taiwan cu toate rezervele de aur ale Chinei şi rămăşiţele armatei sale, sub protecţia flotei a VII-a americane.

La sfârşitul lui septembrje „1949,!, Q nouă. conferinţă politică consultativă, reunind delegaţii partidului comunist chinez, mici grupări ale centrului, organizaţiilor populare, armatelor de eliberare şi ale regiunilor „eliberate", adoptă o lege organică, creând un nou stat şi adoptând un program de guvernare. Mao Zedong, ales preşejiinte-a! yj™] j! urern. 22Î! 2! Br0-itZOliul poate să proclame în piaţa păcii celeste din Beijing, în faţa unei mulţimi în delir, naşterea Republicii Populare Chineze pe 1 octombrie 1949.

Începuturile Republicii Populare Chineze (1949 – 1953)

CHINA IA SFÂRŞITUL ANULUI 1949

În momentul ascensiunii la putere a comuniştilor, China iese dintr-o lungă perioadă de războaie civile şi externe. Economia este la pământ: milioane de hectare de terenuri sunt inutilizabile ca urmare a distrugerii digurilor şi canalelor; < principala zonă industrială, Manciuria, a fosid Mrjj sa de sovietici în 1945 – 1946, iar *i* în celelalte regiuni, activitatea marilor întreprinderi este paralizată sau considei rabil afectată. Reţeaua feroviară, deja insuficientă (20.000 km) este în mare măsură distrusă, şi aproape întreaga floţă e omercială a plecat în Taiwan. Administraţia vechiului regim este fotal dezorganizată, iar confuzia monetară la apogeu: yuanul emis de guvernul naţionalist între 1946 şi 1949 a suferit o inflaţie galopantă, iar moneda creată în zonele eliberate nu are valoare în afara lor. Sărăcia je mare, iar venitul pe cap de locuitor nu depăşeşte pO de dolari. În acest context dificil, în timp ce milioane de refugiaţi se întorc în ţara lor de origine, China îşi datorează în

112 fa; – i.s.

mare parte supravieţuirea caracterjulul esenţialmente agrar şi meşteşugăresc al economiei sale.

Sarcina noului regim, în 1949, pare gigantică, însă partiduj comunist chinez (PCC) nu duce lipsă de atuuri. Puternic prin cele 4, 5 milioane de membri (dintre care 72% ţărani săraci şi doar 2% muncitori) el dispune de-cadre şi liderijputernici, se poate sprijini pe numeroase organizaţii de masă şi pe prestigioasă Armată populară de eliberare, angajată nu numai în activităţi militare, ci şi în funcţii de producţie, gestiune şi de educaţie politică. Autoritatea sa este necontestată în toată ţara, care îşi regăseşte o unitate niciodată pe deplin realizată de la

prăbuşirea Imperiului din 1911. Această nouă ordine politică este, de altfel, cu atât mai bine primită, cu cât regimul autoritar şi corupt al lui Tehang Kai-chek lasă în urmă prea puţine regrete în rândurile populaţiei.

Spre deosebire de partidul bolşevic în Rusia anului 1917, PCC dispunejie o anumită experienţă a puterii: aceea allzonelor roşii" pe care le controlează, pe alocuri chiar de câţiva ani. Însă, foarte abili în aceste baze rurale, comuniştii chinezi sunt puţin pregătiţi pentru gestiunea marilor centre urbane şi industriale, *a fortiori* a aceleia a economiei unui stat imens. Experienţa lor în materie de diplomaţie, de administraţie centrală, de tehnologie modernă... le va pune în egală măsură probleme serioase pe care se vor strădui să le rezolve făcând apel la „modelul" sovietic, căutând totuşi să păstreze, în numeroase domenii „calea chineză" a revoluţiei lor:

„Sistemul rusesc este un produs al istoriei ruse (...). *Sistemul chinez va fi produsul istoriei chineze. De-a lungul unei lungi perioade, vom păstra o formă de organizare specifică, absolut necesară şi rezonabilă pentru noi, şi în acelaşi timp diferită de sistemul rus: forma de stat şi forma de putere politică ale noii democraţi, caracterizată prin alianţa mai multor clase democratice"* (raportul lui Mao Zedong la Congresul al VII-lea al PCC).

RECONSTRUCŢIA WTERNĂ (1949 – 1955)

Prima sarcină a noilor conducători ai Chinei este reconstrucţia ţării în cadrele „programului comun" definit în septembrie 1949 de conferinţa politică consultativă. Este vorba deci, înt-o-prima-etâp], de a repjjne în stare dejuncţionare economia şi administraţia fari a bulversa în profunzime structurile societăţii. Astfel, în domeniul industrial, nu sunt naţionalizate decât întreprinderile ce aparţin străinilor şi „celor paâru mari familii" din anturajul lui Tehang Kai-chek. Pe

de altă parte, comuniştii se mulţumesc să controleze marile întreprinderi private aparţinând „capitaliştilor naţionali”, sectorul mixt (grupând capitaluri publice şi private), cooperativele şi micile întreprinderi private individuale.

În domeniul agricol, o nouă reformă agrară adoptată în iunie 1950, extinde la ansamblul ţării pe aceea adoptată în 1947 în „zonele eliberate”, ocolindu-i totuşi pe ţăranii bogaţi, a căror capacitate productivă este acum vitală pentru economia naţională. 47 de milioane de hectare sunt împărţite la circa 300 milioane de ţărani, care alcătuiesc 70 milioane de familii, pe care guvernul se străduieşte din 1951 să-i regrupeze în echipe de „ajutor reciproc”, un prim pas timid spre viitoarele cooperative agricole. Confiscarea pământurilor se desfăşoară adeseori într-o atmosferă încordată, marcată de procese publice şi execuţii ale marilor proprietari detestaţi. În egală măsură cu rezultatele economice, este căutat de către liderii chinezi impactul politic, aşa cum o subliniază Liu Shaoqi în raportul introductive la legea agrară:

„Obiectivul reformei agrare nu este acela de a da pământul ţăranilor săraci (...). împărţirea pământurilor şi bunurilor este poate în profitul ţăranilor. Însă nu este scopul vizat. Reforma agrară este ocazia de a organiza politic masele ţărăneşti”.

Conform cifrelor oficiale, producţia agricolă şi cea industrială fac progrese enorme între 1949 şi 1952. Moneda şi preţurile se stabilizează, sistemul fiscal este refăcut, bugetul se echilibrează... Alte măsuri vizează înnoirea societăţii tradiţionale, cum ar fi importanta lege asupra căsătoriei (1 mai, 1950), destinată să pună capăt familiei de tip patriarhal:

„Căsătoria feudală, arbitrară şi obligatorie, bazată pe

superioritatea bărbatului asupra femeii şi care ignoră interesele copiilor, este abolită. Căsătoria conform Noii democraţii, bazată pe libera alegere a partenerilor, monogamie, drepturi egale pentru ambele sexe, protecţia intereselor legale ale femeilor şi copiilor, trebuie pusă în aplicare".

O reformă a limbii simplifică scrierea; sistemul de învăţământ este reorganizat...

Menţinând alianţa tactică a celor „patru clase revoluţionare" ale Noii democraţii (ţărani, muncitori, mica burghezie şi capitaliştii naţionali), liderii comunişti vor accentua dirijarea opiniei publice. Transformarea ideologică a populaţiei este asigurată de numeroasele mintinguri şi de propagandă, însă mai ales de marile „campanii de masă", uneori flexibile, uneori brutale, însoţite de procese în faţa unor tribunale populare şi de execuţii publice. Astfel, campania de eliminare a

114

„Contrarevoluţionarilor" (agenţi ai Guomingdang-ului, mari proprietari...) face între 800.000 şi 3 milioane de victime între 1949 şi 1952. În 1951 campania celor „trei anti" (împotriva corupţiei, risipei şi birocraţiei) epurează administraţia, în rândurile căreia se instaurează o cinste până atunci nemaivăzută. În 1952, campania celor „cinci anti" (împotriva fraudei fiscale, extorcării de bunuri publice) se „va duce în principal împotriva burgheziei naţionale, în timp ce intelectualii sunt supuşi unei „remodelări ideologice"... Duse cu ardoare, aceste campanii contribuie la a pregăti societatea chineză pentru noi schimbări.

PRIMII PAŞI ÎN POLITICA *EXTERNĂ*

Această reconstrucţie internă se efectuează pe fundalul războiului rece, care integrează aproape automat noul stat „blocului estic". Republica Populară Chineză „nu

este recunoscută diplomatic decât de ţările socialiste, câteva ţări asiatice (India, Pakistan, Indonezia) şi europene (Marea Britanie, Olanda...). Ea rămâne ignorată de cea mai mare parte a ţărilor lumii şi de ONU, care recunosc în continuare guvernul naţionalist, refugiat în Taiwan, ca fiind singurul depozitar al legitimităţii chineze.

În februarie 1950, Mao Zedong semnează ţa Moscova un tratat „de prietenie, alianţă şi asistenţă mutuală" chino-sovietică, care prevede o cooperare militară şi economică între cele două ţări. China va primi un ajutor financiar (300 milioane de dolari) şi tehnic (mari proiecte industriale), însă se va aşeza pentru viitor în politica externă în siajul puternicului său aliat. Războiul din Coreea, care va izbucni câteva luni mai târziu în iunie 1950, va încheia alinierea completă a Chinei populare la blocul comunist.

115/Reconstrucţie (1945 – 1953)

Starea Japoniei după război

116

Reconstrucţia Japoniei (1945 – 1952)

Capitolul 8

După capitularea sa, pe 2 septembrie 1945, Japonia este ocupată de armata americană. Bilanţul războiului este extrem de greu pe toate planurile: demografic, material şi moral. O vastă epurare urmează în ţară, care, sub presiunea ocupantului american, trebuie să întreprindă reforme profunde. Constituţia din 1947 va dota ţara cu un regim parlamentar, împăratului nerămânându-i decât un rol simbolic. Japonia renaşte puţin câte puţin la viaţa politică, mai întâi sub protectorat american. Războiul rece va permite ţării să-şi recapete deplina suveranitate în 1952. Ca urmare a războiului, americanii îi impun Japoniei importante reforme economice şi sociale, cum ar fi redistribuirea pământurilor, demonopolizarea industriei şi o lege a eugeniei. Situaţia începe să se redreseze din 1947

– 1948. Ca urmare a războiului rece şi a schimbării radicale a politicii americane faţă de Japonia, în curând se va realiza un veritabil „miracol economic”.

CAPITULAREA ŞI OCUPAREA JAPONIEI

Pe 15 august 1945, la nouă zile după Hiroshima, japonezii aud pentru prima oară la radio vocea suveranului lor, împăratul Hiro-Hito, care anunţă decizia sa de a „pune capăt situaţiei existente” şi le cere „să accepte inacceptabilul”: capitularea Japoniei. În timp ce mai multe sute de ofiţeri şi soldaţi extremişti preferă să recurgă la sinucidere, luptele în Pacific încetează. Desemnat pe 29 august de preşedintele Truman ca responsabil al politicii aliate în Extremul Orient, generalul american Douglas MacArthur primeşte pe 2 septembrie 1945 capitularea oficială japoneză la bordul cuirasatului Missouri ancorat în rada portului Tokyo. Este pentru Japonia prima mare înfrângere şi prima ocupaţie străină din istoria sa.

În ciuda instituirii în decembrie 1945 a unui Consiliu aliat (la Tokyo) şi a unei Comisii a Extremului Orient cu sediul la Washington şi regrupând 11 naţiuni, ocuparea Japoniei, spre deosebire de cea a Germaniei, va fi făcută numai de americani: „comandamentul suprem al forţelor aliate” (*Supreme Commander for the Allied Powers*, SCAP) instituite în decembrie este de fapt, în ciuda numelui, un organism militar american în întregime la discreţia lui MacArthur. Veritabil „proconsul”, acesta va exercita o putere cvasi-absolută asupra ţării până în aprilie 1951. SCAP nu va fi desfiinţat decât pe 28 aprilie 1952, permiţând astfel Japoniei să-şi regăsească deplina suveranitate după o ocupaţie americană de aproape şapte ani.

UN TERIBIL BILANŢ

Ţara iese din război ruinată şi traumatizată. Pierderile demografice, civile şi militare sunt

considerabile: între 1, 5 şi 2 milioane de morţi (dintre care mai mult de jumătate în teritoriile anexate), între 3 şi 4 milioane de răniţi şi invalizi (fără a număra şi victimele iradierii atomice). Bombardamentele au făcut ravagii în marile oraşe nipone: peste 700.000 de morţi... Pe de altă parte, trebuie repatriaţi 1, 4 milioane de lucrători chinezi sau coreeni rechiziţionaţi în uzinele japoneze (600.000 de coreeni vor rămâne până la urmă în ţară). În schimb, trebuie reprimiţi în arhipelagul nipon aproape 7 milioane de japonezi civili sau militari goniţi din teritoriile

exterioare pierdute (Manciuria, Coreea, Formosa...), ceea ce ridică enorme probleme de cazare şi locuri de muncă într-o ţară care nu este decât un câmp de ruine. Bilanţul material este într-adevăr extrem de sever. Înalta densitate urbană şi folosirea pe scară largă a lemnului ca material de construcţie explică amploarea distrugerilor bombelor incendiare americane: 2.500.000 de clădiri sunt în ruină sau scrum, dintre care 750.000 la Tokyo. Lăsând de o parte Kyōto, ocrotită pentru bogăţiile sale arhitecturale, toate marile oraşe japoneze sunt distruse în proporţie de peste 40%: Nagoya – 75%, Ōsaka – 70%, Tokyo – 60%... Capitala nu mai numără decât 3, 5 milioane de locuitori în 1945, faţă de 7, 2 milioane în 1940. Instalaţiile portuare, reţeaua rutieră şi feroviară sunt în mare parte distruse. Industria concentrată în zonele urbane, este puternic afectată, în special siderurgia (500.0001 de oţel în 1946 faţă de 8 milioane în 1943), construcţia de maşini şi chiar şi textilele, (2, 5 milioane de broşe de filat bumbac utilizabile faţă de 14 milioane în 1941) j-Agricultura, care duce lipsă de îngrăşăminte şi utilaje nu poate hrăni o populaţie] în creştere rapidă. Şomajul şi mizeria se dezvoltă în oraşe, unde raţia aliment tară medie este în jur de 1.500 calorii pe zi (la limita

minimă a supravieţuirii).] Penuria va atrage după sine inflaţia şi bursa neagră…

Bilanţul moral nu este mai puţin sumbru. Induşi în eroare de lungii ani dpropagandă mincinoasă, japonezii se confruntă cu traumatismul unei înfrânger de neconceput şi al unei ocupaţii militare nebănuite vreodată. Stupoarea, dezol orientarea, apatia, resemnarea iniţiale vor face loc curând unei condamnări violenta militarismului şi ultranaţionalismului anilor 1930, considerate responsabile de ruina şi suferinţele ţării. Printr-o mutaţie totală, japonezul războinic descoperă după înfrângere binefacerile păcii.

EPUR4RILE ŞI DEMOCRATIZAREA SOCIETlp

Prima sarcină a ocupanţilor este demilitarizarea ţării, urmărind directivele adoptate la Washington în august 1945, care cereau să se procedeze de aşa natură încât Japonia „50 *nu mai redevină niciodată o ameninţare pentru Statele Unite sau pentru pacea şi securitatea lumii*”. Ministerele Armatei şi Marinei sunt transformate în „ministere însărcinate cu demobilizarea” totalităţii soldaţilor japonezi, urmând a fi desfiinţate după aceea. Uzinele de armament sunt închise. Dizolvarea *zaibatsui*, „responsabile de imperialismul nipon”, este decisă în noiembrie 1945 şi începe efectiv în 1946. Toate organizaţiile militariste şi naţionaliste sunt interzise. Ca la Nürnberg, un tribunal interaliat este creat la Tokyo: el judecă din mai 1946 în noiembrie 1948 28 de mari „criminali de război”, con

118 – *nu mh A* „– =

damnând la moarte şapte inculpaţi (printre care primii miniştri Tojo şi Hirota). În afara numeroaselor cazuri de puneri sub urmărire judiciară pentru crime de război, o vastă epurare atinge peste 200.000 de persoane, dintre care 180.000 de militari îndepărtaţi din funcţiile

publice. Aceasta nu va împiedica revenirea unui mare număr dintre acestea în viaţa politică la sfârşitul ocupaţiei: 130 de „epuraţi" vor fi aleşi în Dietă în 1952 (adică o treime din deputaţi), iar 3 dintre ei vor ajunge chiar primi-miniştri între 1952 şi 1960, printre care Kishi, fost membru al guvernului Tojo şi închis timp de mai mulţi ani ca criminal de război…

Din septembrie 1945, SCAP restabileşte libertăţile publice şi abrogă legile represive ale vechiului regim, eliberând numeroşi deţinuţi politici (mai ales comunişti). Alte reforme vor ataca structurile tradiţionale ale ţării: privilegiile nobiliare sunt abolite, *Shinto* nu mai este religie de stat… Un decret imperial publicat pe 1 ianuarie 1946 condamnă *„ficţiunile conform cărora Împăratul este un zeu vizibil, poporul japonez o rasă superioară altor rase şi, de aceea, destinată să stăpânească lumea"*. Emanciparea femeilor, care acced la egalitatea civică, este confirmată în noul Cod civil din 1948 (dreptul soţiei de a cere divorţul) care suprimă de asemenea dreptul întâiului născut. Sistemul educaţional este reformat în întregime, după modelul american şi orientat spre „îndatoririle civile", manualele şcolare fiind cenzurate de orice rămăşiţă de militarism. Totul este pus în aplicare pentru ca Japonia să trăiască o nouă experienţă, cea a democraţiei parlamentare.

O Reconstrucţie Politică Sub Supraveghere

NOUL REGIM POLITIC

Din 1946, MacArthur impune Japoniei noile sale instituţii. El pune să fie re dactat de serviciile sale un proiect de Constituţie, pe care o Adunare, aleasă pe

10 aprilie 1946, o adoptă, cu câteva retuşuri, în noiembrie. Înlocuind Constituţia

Meiji, promulgată în 1889, noua Constituţie japoneză (care intră în vigoare pe 3

mai 1947) se inspiră în mare parte din modelul britanic, cu câteva împrumuturi, totuşi, după instituţiile americane, mai ales în domeniul judecătoresc şi al admi nistraţiei locale.: – …

119/Reconstrucţie (1945 – 1953)

Dacă instituţia împăratului este menţinută, „*Termo*” nu mai este decât „un simbol al Statului şi al unităţii poporului”, lipsit de orice puteri politice. Ca şi suveranul britanic, el trebuie să se mulţumească cu rolul de monarh constituţional într-un regim parlamentar. Aceasta nu este o totală noutate pentru Japonia, însă Constituţia din 1946 realizează o democratizare prin noile dispoziţii: suprimarea Consiliului privat şi a camerei Lorzilor, înalta administraţie trecând în întregime sub controlul guvernului, acesta fiind el însuşi supus controlului Dietei, sufragiul universal (masculin şi feminin) …

Parlamentul (Dieta) este compus din două camere: camera Reprezentanţilor (486 de membri aleşi pe 4 ani) şi camera Consilierilor (250 de membri aleşi pe 6 ani, dintre care se reînnoiesc simuiian o jumătate). Ca şi în numeroase democraţii occidentale, acest bicameralism este de fapt inegalitar în favoarea „camerei interioare” (camera Reprezentanţilor) care poate în final să-şi impună deciziile în alegerea primului ministru, ca şi în votarea bugetului, faţă de „camera superioară”, care dispune doar de dreptul de revizuire a Constituţiei.

Guvernul (Cabinetul) este compus dintr-un prim-ministru ales de Dietă din rândul acesteia, şi din miniştri de stat numiţi (şi revocabili) de acesta. El este responsabil în faţa Dietei (poate fi destituit printr-un vot al camerei Reprezentanţilor) şi dispune, în numele împăratului de dreptul de dizolvare a camerelor. O Curte supremă controlează constituţionalitatea legilor.

Originalitatea acestei Constituţii impuse de ocupant

rezidă în mod esenţial în art. 9:

„Aspirând sincer la pacea internaţională întemeiată pe justiţie şi ordine, poporul japonez renunţă pentru totdeauna la război drept suveran al naţiunii şi la ameninţare sau folosirea forţei ca mijloc de reglare a diferendelor internaţionale”.

Astfel, Japonia se angajează constituţional să nu întreţină *„nicio forţă terestră, maritimă sau aeriană, ca şi niciun alt potenţial de război. Nu va fi acordat niciodată Statului dreptul de beligerantă*”... Un art. 9 care va pune probleme, odată cu intensificarea războiului rece şi restabilirea suveranităţii Japoniei.

FORŢELE POLITICA ŞI SINDICALE

Restabilirea libertăţilor publice de către SCAP în 1945 face în curând să renască viaţa politică japoneză cu protagonişti în mare parte reînnoiţi, în urma epurărilor. Ucenicia democraţiei nu are loc fără excese: nu mai puţin de 360 de

120

partide, fără a mai socoti candidaţii independenţi, se prezintă la primele consultări electorale postbelice de pe 10 aprilie 1946. Însă, deşi 81% dintre cei aleşi sunt figuri noi, Japonia rămâne tradiţionalistă în opţiunile sale politice, în ciuda unei relative deplasări spre stânga.

Fostul partid liberal Seiyukai, rebotezat Jiyato şi fostul partid conservator Minseito, devenit partidul progresist (Shimpoto), continuă să se afle în frunte, la mare distanţă faţă de contracandidatele lor, chiar dacă regresează la 43% din voturi. Puternic implantate în sate şi micile oraşe de provincie, ele sunt compuse mai ales din notabilităţile locale, dispunând de o puternică clientelă electorală. Susţinute de mediile financiare şi industriale, ele se divizează în facţiuni rivale, sprijinindu-se mai ales pe reţele de relaţii personale, care se dedau adeseori la lupte

nemiloase pentru exerciţiul puterii. În ciuda unor progrese, forţele stângii rămân minoritare. Noul partid socialist (Shakaito) şi el cuprins de tensiuni interne, obţine 17, 8% din voturi. Cât despre partidul comunist (Kyosanto), interzis în Japonia între 1924 – 1945, nu va ajunge decât la 3, 8% din voturi, în ciuda unei viguroase campanii.

Influenţa comunistă este, totuşi, mai puternică în rândurile sindicatelor, reautorizate de legea din 22 decembrie 1945. Ele vor cunoaşte o creştere rapidă (500 de sindicate locale cu 380.000 de aderenţi în decembrie 1945, 34.000 cu 6 680.000 aderenţi în 1948). Federaţia japoneză a muncii (Sodomei), dizolvată în 1940, nu întârzie să se reconstituie, însă agitaţiile sociale şi influenţa căpătată de comunişti în mişcarea sindicală vor determina autorităţile de ocupaţie să ia măsuri represive încă din 1946.

EVOWŢIA POLITICA ÎNTRE *1946* ŞI 1952

Dispunând de o majoritate relativă în Cameră din 1946, liberalul Yoshida (fost ambasador japonez la Londra, care luase poziţie publică împotriva războiului) constituie primul guvern de sub ocupaţie. Însă o ascensiune a socialiştilor la alegerile din aprilie 1947 le permite acestora să ia puterea aliindu-se cu partidul democrat Minshuto (fostul partid progresist) şi cu efemerul partid cooperatist. Această coaliţie eterogenă nu durează decât un an şi va lua sfârşit odată cu mtoarcerea lui Yoshida în fruntea guvernului în octombrie 1948. Algerile din 1949 On care comuniştii ajung la 9, 7% din voturi) oferă majoritatea absolută a mandatelor liberalilor, ceea ce va consolida poziţia lui Yoshida (acesta va rămâne Prim-ministru până în 1954).

121/Reconstrucţie (1945 – 1953)

Întoarcerea lui Yoshida la putere în 1948, după

efemera guvernare de orientare socialistă, coincide în mare cu reorientarea politicii americane faţă de Japonia. Preţul ajutorului economic şi financiar (2 miliarde de dolari între 1945 şi 1950), însă mai ales ameninţarea comunistă în Asia de Sud-Est (ofensiva lui Mao Zedong în China în primăvara lui 1948) determină Statele Unite să încurajeze renaşterea economică a ţării sub controlul lor. O serie de măsură lovesc mişcarea sindicală căzută în mare parte sub influenţa comunistă, ceea ce determină socialiştii japonezi să creeze în iulie 1950 o centrală reclamându-se de la principiile marxiste necomuniste, Sohyo. Epurările încetează practic în 1949 şi, în 1951, începe chiar revizuirea interdicţiilor impuse militarilor şi responsabililor fostului regim.

Avută în vedere încă din 1947 de SUA, restabilirea deplinei suveranităţi a Japoniei ridică totuşi o problemă: aceea a apărării ţării ca urmare a art. 9 al Constituţiei. Astfel, guvernul japonez este încurajat să-şi lărgească „forţele de poliţie" care devin din iulie 1950 o mică armată în embrion. Semnat pe 8 septembrie 1951 de 48 de ţări (dar nu şi de URSS, China comunistă şi India), tratatul de la San Francisco permite Japoniei să-şi recucerească în mod oficial independenţa sa politică, însă nu şi cea militară. Căci, în aceeaşi zi, un pact de securitate cu SUA (confirmat în februarie 1952) garantează menţinerea bazelor şi trupelor americane în arhipelag. Pe 28 aprilie 1952, dizolvarea SCAP pune în mod concret capăt regimului de ocupaţie.

O Remarcabilă Redresare Economică

REFORMELE IMPUSE

Reformele economice impuse de Statele Unite imediat după război vizează în principal două aspecte, încercând să modifice structurile tradiţionale ale Japoniei în domeniul agricol, ca şi în cel industrial. Obiectivul iniţial

este de a limita restauraţia economică pentru ca ţara să nu redevină o mare putere imperialistă. Ea nu va trebui să răspundă decât satisfacerii nevoilor populaţiei sale pe vreme de pace (se doreşte a face din Japonia „Elveţia Extremului Orient”).

Promulgată în octombrie 1946, reforma agrară este pusă progresiv în aplicare între 1947 şi 1949. Ea are drept scop o redistribuire a pământurilor cu scopul de a

face din fiecare ţăran japonez un mic proprietar. Pentru aceasta, toate terenurile cultjvabile ale nerezidenţilor sunt vândute statului la un preţ fixat foarte scăzut; dimensiuni maximale sunt impuse proprietarilor rezidenţi însă care nu-şi exploatează pământurile (1 hectar, cu excepţia insulei Hokkaidō), şi chiar şi proprietarilor care şi lucrează singuri pământul (3 hectare, cu excepţia insulei Hokkaidō), restul fiind vândut statului. Facilităţi de plată sunt oferite micilor fermieri pentru a achiziţiona pământurile astfel eliberate. În ciuda câtorva dificultăţi (proasta aplicare a reformei de către comisiile locale sub presiunea proprietarilor, neîncredere şi lipsă de fonduri a micilor fermieri...), 2 milioane de hectare, deci circa 70% din pământurile vizate, îşi schimbă proprietarul, modificând structura agricolă a Japoniei în beneficiul micii proprietăţi.

Demonopolizarea industriei japoneze, prevăzută încă de la conferinţa de la Potsdam, este pusă în practică de o serie de legi în iulie 1946, aprilie şi decembrie 1947. *Zaibatsui* (Mitsui, Mitsubishi, Yasuda, Sumitomo...) sunt dizolvate şi fărâmiţate în numeroase mici societăţi independente. Holdingurile pe care acestea le controlau trebuie să-şi pună patrimoniul la dispoziţia unei comisii de lichidare, care începe să pună în vânzare 10 milioane de acţiuni în februarie 1948. Măsuri inspirate din legislaţia

antitrust americană sunt luate pentru a evita noi carteluri industriale şi financiare. O dată, pe de altă parte, cu renaşterea sindicalismului, contrapondere posibilă a puterii şefilor de întreprindere, întreaga structură industrială a Japoniei antebelice, care se baza pe oligarhiile familiale atotputernice, este astfel bulversată.

O POLITICĂ DE CONTROL AL NAŞTERILOR

Situaţia demografică a Japoniei în 1945 se caracterizează printr-o înaltă densitate (72 milioane de locuitori pe un teritoriu redus la arhipelagul nipon) şi o suprapopulare a satelor accentuată de război. Presiunea demografică creşte în continuare în anii următori, ca urmare a repatrierii a aproape 7 milioane de japonezi alungaţi din posesiunile externe pierdute (Formosa, Coreea...) şi a unui *baby-boom* postbelic, care urcă rata natalităţii, deja ridicată, la 34, 4‰ (cifră record), ceea ce corespunde la 2, 7 milioane de naşteri pe an. Sărăcia, şomajul, imposibilitatea de a emigra şi înmulţirea avorturilor clandestine conduc rapid pe japonezi la a studia şi apoi a vota măsuri antinataliste.

Legea eugeniei adoptată de Dietă în iulie 1948 preconizează generalizarea controlului naşterilor, care nu întâlneşte practic în Japonia obstacole de genul

unor tabuuri morale sau religioase. Ea legalizează avortul, dacă naşterea poate aduce atingere, fizic sau economic, sănătăţii mamei şi face obligatorie sterilizarea într-un anumit număr de cazuri (boli ereditare, lepră...). Contracepţia este puternic încurajată de stat, ca şi de organizaţii private (acţiuni de propagandă în mijlocul opiniei publice, publicitate...). Graţie acestor măsuri care provoacă puţin câte puţin o schimbare a familiei

tradiţionale japoneze, creşterea anuală a populaţiei se va stabiliza la circa 1%, favorizând astfel creşterea nivelului de trai într-o ţară care îşi începe redresarea economică.

RENAŞTEREA ECONOMICĂ

Relansarea se anunţă încă din 1947, mai ales în domeniul agricol (11, 3 milioane tone de orez, deci o recoltă practic normală), însă ea este limitată datorită unei puternice inflaţii şi unui grav deficit al balanţei comerciale. Atât din raţiuni financiare (costul ajutorului alimentar) cât şi politice (ascensiunea comuniştilor în China), SUA ajung rapid să-şi dorească o relansare a economiei Japoniei şi o asumare a responsabilităţilor acesteia de către autorităţile locale. La sfârşitul lui 1948, o comisie de experţi a SCAP, prezidată de bancherul Dodge, propune guvernului Yoshida o politică de însănătoşire a finanţelor (măsuri deflaţioniste, echilibru bugetar...) în schimbul încetării plăţii despăgubirilor. Adoptat pe 15 aprilie 1949, „planul Dodge" stabilizează moneda japoneză (360 de yeni pentru un dolar) în timp ce măsurile de demonopolizare vor înceta la puţin timp după aceea. Legislaţia antitrust este de altfel curând revizuită. Marile grupe se reconstituie încă din 1950 şi, la sfârşitul ocupaţiei americane, vom vedea reînflorind în Japonia numele Mitsui, Mitsubishi şi Sumitomo, noi societăţi financiare (*zaikai*) sensibil diferite, dar la fel de puternice ca şi vechile *zaibatsui*.

Cu o mână de lucru abundentă, calificată şi cu salarii reduse, un patronat dinamic regrupat într-o puternică federaţie (*Keidanren*), o politică îndrăzneaţă în materie de investiţii şi de comerţ exterior, ajutorul financiar şi tehnic al SUA, Japonia se pune rapid pe muncă. Războiul din Coreea, care izbucneşte în iunie 1950, dă un balon de oxigen acestei economii deja renăscânde, provocând o puternică cerere de bunuri şi servicii, Japonia fiind furnizorul cel mai bine plasat pentru a răspunde enormelor

nevoi ale trupelor americane. La finele perioadei de ocupaţie, ţara şi-a regăsit practic nivelul economic antebelic. Occidentalii, care descoperă în aceeaşi perioadă cinematografia japoneză (succesul lui *Rashomon*, de Akira Kurosawa la festivalul de la Veneţia din 1951), încep deja să vorbească despre „miracol", 'n feja acestei spectaculoase redresări.

124?.; – i:.: –! * –;

«: –

Fisurile Dominaţiei Coloniale (1945 – 1954)

Capitolul 9

Declinul Europei şi ocupaţia japoneză în Asia în timpul celui de-al Doilea Război Mondial accelerează mişcările de eliberare naţională din colonii. Astfel, Marea Britanie este nevoită să propună, din

1944, un statut de independenţă Indiei. În Africa de Nord, intransigenţa metropolei raalizează şi consolidează curentele naţionaliste ostile prezenţei franceze. Africa neagră, care a contribuit masiv la efortul de război, se arată sensibilă la discursurile „eliberatoare" ale

ONU. în ianuarie 1944, conferinţa de la Brazzaville marchează o primă etapă spre independenţă. Anticolonialismul progresează din

1945, impulsionat în special de URSS, care susţine gruparea afro-asiatică condusă de India şi Egipt, şi susţinut la ONU, care devine tribuna dezbaterii situaţiei coloniilor. Cât despre SUA, acestea conjugă o reală preocupare de susţinere a popoarelor oprimate cu voinţa de a prezerva ce mai rămâne din puterea europenilor în contextul războiului rece. Între 1947 şi 1950, edificiul colonial britanic se surpă, chiadacă Londra reuşeşte să menţină cea mai mare parte a fostelor s-ale posesiuni în cadrul

Commonwealth-ului. Dacă Franţa nu reuşeşte să

evite, în

Indochina, un război distrugător, Indonezia se eliberează într-un mod mai puţin sângeros de sub dominaţia olandeză.

T 25 / Reconstrucţie (19451953)

unor tabuuri morale sau religioase. Ea legalizează avortul, dacă naşterea poate aduce atingere, fizic sau economic, sănătăţii mamei şi face obligatorie sterilizarea într-un anumit număr de cazuri (boli ereditare, lepră...). Contracepţia este puternic încurajată de stat, ca şi de organizaţii private (acţiuni de propagandă în mijlocul opiniei publice, publicitate...). Graţie acestor măsuri care provoacă puţin câte puţin o schimbare a familiei tradiţionale japoneze, creşterea anuală a populaţiei se va stabiliza la circa 1%, favorizând astfel creşterea nivelului de trai într-o ţară care îşi începe redresarea economică.

fisurile dominaţiei Coloniale (1945 – 1954)

RENAŞTEREA ECONOMIG4

Relansarea se anunţă încă din 1947, mai ales în domeniul agricol (11, 3 milioane tone de orez, deci o recoltă practic normală), însă ea este limitată datorită unei puternice inflaţii şi unui grav deficit al balanţei comerciale. Atât din raţiuni financiare (costul ajutorului alimentar) cât şi politice (ascensiunea comuniştilor în China), SUA ajung rapid să-şi dorească o relansare a economiei Japoniei şi o asumare a responsabilităţilor acesteia de către autorităţile locale. La sfârşitul lui 1948, o comisie de experţi a SCAP, prezidată de bancherul Dodge, propune guvernului Yoshida o politică de însănătoşire a finanţelor (măsuri deflaţioniste, echilibru bugetar...) în schimbul încetării plăţii despăgubirilor. Adoptat pe 15 aprilie 1949, „planul Dodge" stabilizează moneda japoneză (360 de yeni pentru

un dolar) în timp ce măsurile de demonopolizare vor înceta la puţin timp după aceea. Legislaţia antitrust este de altfel curând revizuită. Marile grupe se reconstituie încă din 1950 şi, la sfârşitul ocupaţiei americane, vom vedea reînflorind în Japonia numele Mitsui, Mitsubishi şi Sumitomo, noi societăţi financiare (*zaikai*) sensibil diferite, dar la fel de puternice ca şi vechile *zaibatsui*.

Cu o mână de lucru abundentă, calificată şi cu salarii reduse, un patronat dinamic regrupat într-o puternică federaţie (*Keidanren*), o politică îndrăzneaţă în materie de investiţii şi de comerţ exterior, ajutorul financiar şi tehnic al SUA, Japonia se pune rapid pe muncă. Războiul din Coreea, care izbucneşte în iunie 1950, dă un balon de oxigen acestei economii deja renăscânde, provocând o puternică cerere de bunuri şi servicii, Japonia fiind furnizorul cel mai bine plasat pentru a răspunde enormelor nevoi ale trupelor americane. La finele perioadei de ocupaţie, ţara şi-a regăsit practic nivelul economic antebelic. Occidentalii, care descoperă în aceeaşi perioadă cinematografia japoneză (succesul lui *Rashomon*, de Akira Kurosawa la festivalul de la Veneţia din 1951), încep deja să vorbească despre „miracol", în faţa acestei spectaculoase redresări.

124? –", – *

Capitolul 9

Declinul Europei şi ocupaţia japoneză în Asia în timpul celui de-al Doilea Război Mondial accelerează mişcările de eliberare naţionala din colonii. Astfel, Marea Britanie este nevoită să propună, din

1944 un statut de independenţă Indiei. În Africa de Nord, intransigenţa metropolei realizează şi consolidează curentele naţionaliste ostile prezentei franceze. Africa neagră, care a contribuit masiv la efortul de război, se arată sensibilă la discursurile „eliberatoare ale

ONU în ianuarie 1944, conferinţa de la Brazzaville marchează o primă etapă spre independenţă. Anticolonialismul progresează din

1945 impulsionat în special de URSS, care susţine gruparea afro-asiatică condusă de India şi Egipt, şi susţinut la ONU care – devine tribuna dezbaterii situaţiei coloniilor. Cât despre SUA

acestea conjugă o reală preocupare de susţinere a popoarelor, nnrimate cu voinţa de a prezerva ce mai rămâne din puterea eSropen orân Tontextul războiului rece. Între 1947 şi 1950, edificiu

colonial britanic se surpă, chiadacă Londra reuşeşte să menţină cea mai mare parte a fostelor. sale posesiuni în cadrul

Commonwealth-ului. Dacă Franţa nu reuşeşte să evite, în

Indochina un război distrugător, Indonezia se eliberează într-un.

mod mai puţin sângeros de sub dominaţia olandeza.

125/Reconstrucţie (1945 – 1953)

4

Consolidarea Mişcării anticolonialiste li

CONSECINŢELE RĂZBOIULUI; PENTRU COLONII

Vicisitudinile războiului au făcut ca Europa să piardă capitalul de autoritate impusă de forţa sa în faţa popoarelor coloniale. În Asia de Sud-Est, victoria japoneză demonstrează mişcărilor naţionaliste indigene că Occidentul nu mai deţine monopolul tehnic şi militar care îi asigura dominaţia. Cu atât mai mult cu cât guvernul japonez, şi aceasta nu pentru că ar susţine lupta de emancipare, repune în discuţie structurile coloniale: dizolvarea instituţiilor existente, promovarea unui personal politic autohton, instalarea unor guverne „de paie”, ale căror membri sunt consideraţi de europeni drept

„colaboraţionişti”, care însă trec, în ochii compatrioţilor lor, drept apărători ai cauzei naţionale. Niciunul din teritoriile ocupate nu accede, totuşi, la independenţă, cu excepţia Birmaniei, al cărei guvern, condus de Ba-Maw, este recunoscut de aliaţii Germaniei, în august 1943. În fine, în Indonezia ca şi în Indochina, naţionaliştii profită de haosul ce urmează înfrângerii Japoniei pentru a proclama independenţa.

Dintre toate teritoriile colonizate ale Asiei, India este în 1939 cea mai aproape de statutul autonom. Încă de la deschiderea ostilităţilor, partidul Congresului reproşează Marii Britanii de a fi târât precipitat ţara în război fără ca reprezentanţii acesteia să fi fost informaţi. El va reclama, drept urmare, dreptul Indiei de a-şi elabora propria Constituţie. Nesupunerea civilă, latentă, îl determină pe Sir Stafford Cripps să propună crearea unei Uniuni Indiene, „dominion asociat Regatului Unit”. Însă obstrucţiile exercitate de Churchill, hotărât să facă concesii cât mai mici, vor duce la o tensiune crescândă între naţionaliştii indieni şi britanici. La finele lui 1944, guvernatorul Wavell vorbeşte despre punerea guvernării Indiei în mâinile indienilor. Proiectul se loveşte de ostilitatea musulmanilor care pretind egalitatea în reprezentarea şi împărţirea Indiei. Cele două comunităţi se regăsesc, totuşi, într-o aceeaşi ostilitate faţă de metropolă.

Atins de război în 1941, Orientul Apropiat cunoaşte de rândul său o serie de tensiuni ce vor culmina cu contestarea tutelelor europene. În Irak, Rachid Ali încearcă, în zadar, să scoată ţara sa de sub influenţa engleză, cu ajutorul germanilor (aprilie 1941). Pentru a evita ca teritoriile sub mandat să nu cadă în mâinile

duşmanului, britanicii şi „francezii liberi” ocupă militar, în iunie, Siria şi Libanul, nin septembrie înaltul-

comisar Catroux proclamă independenţa Siriei şi, pe 30 noiembrie, a Libanului. În 1943, izbucnesc frământări instigate de mişcările naţionaliste, de acum înainte puternic majoritare. Englezii ostili concurenţei franceze în Orientul Apropiat se opun „restabilirii ordinii” de trupele franceze. Astfel, sub presiunea aliaţilor, Guvernul provizoriu al Republicii Franceze anunţă încetarea mandatului francez în 1945.

În Africa de Nord, războiul reactivează mişcările naţionaliste. Este adevărat că confuzia politică, rezultată din existenţa colaboraţioniştilor şi a rezistenţei, indecizia autorităţii franceze, consolidate de debarcarea americană din noiembrie 1942, incită liderii locali să recâştige o parte a suveranităţii pierdute. Cu atât mai mult cu cât autorităţile coloniale refuză orice concesie, în ciuda datelor noi ale războiului. În Tunisia, beyul Moncef, oponent al rezidentului general, formează un guvern tunisian autonom, compus din naţionalişti pacifişti. Denunţat drept colaboraţionist, este deportat la ordinul generalului Juin. Închis de francezi, liderul partidului Neo-Destour, Bourguiba, este eliberat de germani, care încearcă, în zadar, să se folosească de el. În Maroc, elanul naţionalist, mai mult sau mai puţin încurajat de americani, scade odată cu sfârşitul războiului, datorită opoziţiei fi” „cezilor. Cât despre naţionalismul algerian, el se structurează din 1943 în jurul „Manifestului poporului algerian”. Mişcarea este dizolvată în mai 1945, după frământările izbucnite la Setif.

Aflată în afara războiului mondial, Africa neagră participă totuşi, local, la efortul de război. Încă din august 1940, impulsionat de guvernatorul Felix Eboue, Ciadul aderă la cauza Franţei Libere, preludiu al ralierii întregii AEF (Africa ecuatorială franceză) între septembrie şi noiembrie 1940. La periferia continentului, Libia, Egiptul,

Cirenaica, cunosc pe rând ocupaţia italiana şi contraofensivele britanice. În martie 1941, una dintre acestea, în Somalia şi Eritreea, antrenează eliberarea Etiopiei şi reîntoarcerea Negusului la putere. În plus, contingente recrutate din Africa de Nord, dar şi din Senegal, participă la victoriile aliate în Italia (Cassino) şi în Franţa. În Africa neagră ca şi în Africa de Nord, războiul contează mai ales prin consecinţele sale imediate. Marile conferinţe internaţionale, mai ales aceea a Atlanticului, a cărei chartă proclamă „dreptul popoarelor de a dispune de ele însele", precipită o evoluţie a mentalităţilor care conduce rapid la revendicarea independenţei. Cu atât mai mult cu cât ONU, născută din alianţele războiului, propune un model africanilor, instaurând pentru fostele colonii germane (Togo, Camerun, Tanganika, Africa de Sud-Vest) sistemul tutelelor.

127 /Reconstrucţie (1945 – 1953)

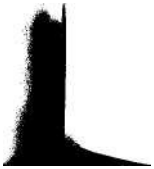

Iar punctul XI al Chartei ONU introduce noţiunea de „self-government" (guvernare autonomă).

Integrarea Africii negre în economia de război europeană se soldează cu importante mutaţii economice şi sociale. O cerere sporită de materii prime şi de produse alimentare a metropolelor accelerează procesul de urbanizare. (Dakar trece de la 53.000 la 132.000 de locuitori, Leopoldville de la 27.000 la 110.000). Relaţiile dintre triburi se destind, odată cu multiplicarea contactelor cu europenii, ce transformă mentalitatea maselor negre ale oraşelor, capabile de acum înainte de a se organiza pentru a-şi apăra interesele. În Africa francofonă, mişcarea sindicală a negrilor, deşi calchiată –

ca ideologie, practică şi structuri – după organizaţiile metropolei, joacă un rol deloc neglijabil în promovarea noilor comportamente. Această capacitate de îndrumare, în ceea ce priveşte Africa anglofonă, trebuie atribuită partidelor politice. Pretutindeni, noi elite se constituie, combinând tradiţionalismul şi voinţa de asimilare: ele îşi doresc să vadă create, în ţările lor, instituţii democratice după modelul occidental. Astfel, războiul împinge în faţă „oameni noi”: Nkrumah în Coasta de Aur (Ghana), Senghor în Senegal, Houphouet-Boigny în Coasta de Fildeş… a căror gândire şi acţiune vor duce la o transformare a raporturilor dintre africani şi europeni. Aceasta va impune puterilor coloniale să-şi reconsidere raporturile cu imperiul lor. În ce priveşte Franţa, conferinţa de la Brazzaviile (30 ianuarie 1944), reunind în jurul liderilor Franţei Libere pe guvernatorii Africii negre franceze, propune emanciparea, însă în interiorul „blocului francez”, respingând orice idee de „self-government”.

PARTIZANII ANTICOLONIALISMULUI

În 1945, curentul anticolonialist este alimentat în primul rând de ideologia marxistă, a cărei influenţă se face simţită mai ales în Asia. Dacă aceasta atrage puţini teoreticieni, ea seduce mulţi oameni de acţiune, care leagă strâns teoria de acţiunea militantă. Lideri ca Ho-Chi-minh (Ho Şi Min) în Vietnam, şi arifuddin în Indonezia sau Than Tun în Birmania îi adaptează conceptele de bază pentru mase, chemate la lupta pentru autodeterminare şi egalitate socială. Adaptare cu atât mai uşoară în aceste ţări în care „lupta de clasă” are un aspect aproape caricatural – marii feudali şi marea burghezie contrastând cu masele rurale şi muncitorimea – care par să dea întreaga sa legitimitate analizei marxiste. Din acest punct de vedere, revoluţia chineză şi proclamarea Republicii populare în 1949 au avut un efect de incitare a popoarelor

colonizate din lumea asiatică. În

Africa, influenţa marxismului este mai difuză, cel puţin în decursul anilor imediat postbelici. Ea acţionează mai ales prin intermediul unor personalităţi, cum ar fi Nkrumah în Coasta de Aur (Ghana).

După război, URSS se prezintă drept campioana anticolonialismului. Or, audienţa sa ideologică este la scara prestigiului său de naţiune rezistentă şi victorioasă. Desigur, puterile coloniale au tendinţa de a-i exagera rolul, şi este uneori greu de măsurat, în politica URSS, partea care aparţine ideologiei şi aceea a intereselor sale de mare putere. Oricum, reînnodând cu vederile leniniste, Stalin, încă din 1947 (crearea Kominformului) proclamă, prin intermediul lui Jdanov, necesitatea dezvoltării mişcării subversive a ţărilor colonizate. La ONU, URSS se face purtătorul de cuvânt al anticolonialismului, susţinând ţările latino-americane şi afro-asiatice împotriva metropolelor şi a SUA, preocupate de menţinerea solidarităţii occidentale. În ce le priveşte, partidele comuniste europene adoptă o poziţie nuanţată: ele militeai" pentru emanciparea coloniilor, cu condiţia ca acestea să atingă o suficientă maturitate pentru a parveni fără riscuri la independenţă. Astfel, partidul comunist francez se angajează hotărât împotriva războiului din Indochina, însă se arată mai rezervat în faţa problemei algeriene, cel puţin înainte de 1954.

Mai aparte apare anticolonialismul american, încarnat în primul rând în convi serile preşedintelui Roosevelt. Din 1941, într-adevăr, SUA reînnoadă cu tradiţia intervenţionistă a lui Wilson, atitudine în care coexistă o voinţă sinceră de emancipare a popoarelor dominate – americanilor le place să amintească că şi ţara lor a fost o colonie – şi o dorinţă de promovare a modelului

american în materie economică şi politică. Astfel, charta Atlanticului din august 1941 reia numeroase teme abordate de Wilson în faimoasele sale *Paisprezece puncte* din ianuarie 1918. Charta proclamă în special *„dreptul fiecărui popor de a alege forma de guvernământ sub care trebuie să trăiască”* şi liberul acces pentru toate statele lumii la materiile prime. Este adevărată că anticolonialismul american din vremea războiului se sprijină pe considerente politice conjuncturale: pentru a-şi asigura sprijinul popoarelor coloniale împotriva inamicului, trebuie să li se facă promisiuni de emancipare. Însă preşedintele Roosevelt insistă în mai multe rânduri asupra faptului că ţara sa nu a intrat în război pentru a conserva imperiile coloniale ale europenilor. După el, o transformare a statutului politic al coloniilor este necesară, o dată pacea asigurată. În fine, în afara considerentelor strategice § economice, oamenii de stat americani nu văd o pace durabilă fără reaşezarea totală a relaţiilor între state, în special prin instaurarea unei tutele internaţionale asupra teritoriilor coloniale. Atitudinea critică a americanilor la adresa colonialis

mului continuă să se exprime la începutul anilor ’50. Însă războiul rece determină Washington-ul să aducă serioase corective doctrinei sale iniţiale. Cotitura s-a manifestat, de altfel, deja de la conferinţa de la San Francisco (aprilie-iunie 1945) care deschide teritoriilor coloniale perspective de evoluţie limitate (simplă autonomie). Este adevărat că la această dată şi în anii ce vor urma se adâncise deja prăpastia între Est şi Vest.

Astfel, în anumite cazuri, SUA preferă să menţină coloniile sub tutela aliaţilor lor europeni, mai degrabă decât a le vedea alunecând în orbita sovietică. Acolo unde pericolul este cel mai mare (Indonezia, Indochina,

Malayezia) ei favorizează procesul de decolonizare. În Africa de Nord, unde „contagiunea" marxistă este mai puţin marcantă, atitudinea lor este în mod voit conciliatoare. Această politică pragmatică provoacă neîncrederea europenilor şi suscită decepţia mişcărilor naţionaliste care vedeau în Statele Unite un aliat împotriva domi-§

naţiei coloniale...; <.: >.; –.; *...

privire la drepturile omului (decembrie 1948) accelerează evoluţia teritoriilor sub tutela Naţiunilor Unite prin intermediul unui control internaţional sporit. Scopul este de a „favoriza progresul politic, economic şi social al populaţiilor", şi evoluţia lor progresivă „către capacitatea de a se administra ele-însele sau către independenţă". Organizaţia internaţională se străduieşte în plus să aducă şi „teritoriile neautonome" (deci coloniile) sub controlul său, pentru a le oferi un statut egal celui al teritoriilor sub tutelă. Printr-o rezoluţie votată în 1949, ea recomandă membrilor săi ce administrează colonii să promoveze folosirea limbilor indigene, în concluzie, ONU militează pentru a fi recunoscut primatul comunităţii internaţionale în faţa tutelei juridice a marilor puteri. Puterea sa de a oferi exemple se exprimă în special în reglementarea statutară a fostelor colonii italiene, abandonate de metropola lor în virtutea tratatului din februarie 1947: Libia va accede la independenţă pe 1 ianuarie 1952, Somalia în 1960, în timp ce Eritreea va forma o unitate autonomă federativă în regatul Etiopiei.

Primele Seisme ale Independentei (ÎNAINTE DE 1940)

v ROLUL ONU „v. – «v: …

ONU devine, din 1945, una din tribunele dezbaterii asupra colonialismului. Se înfruntă aici susţinătorii colonizării clasice şi cei ai decolonizării. Pe plan geopolitic, un conflict latent opune un „bloc colonial" (Franţa, Belgia, Olanda, Marea Britanie) şi un „bloc anticolonial" format din ţări latino-americane şi arabo-asiatice, susţinute de URSS. Încă din 1946, la Naţiunile Unite, delegatul Indiei, K. Menon, se face remarcat prin îndrăzneala iniţiativelor sale şi violenţa discursurilor, în momentul în care ţara sa preia conducerea mişcărilor de eliberare ale popoarelor Asiei. Egiptul înţelege să joace acelaşi rol pe lângă ţările arabe şi devine campioana luptei lor împotriva dominaţiei franco-britanice. În timp ce occidentalii deploră această dominare „a ONU de ţările cele mai mici, cele mai noi, cele mai puţin dezvoltate" (G. Kennan), sesiunile adunării exercită o veritabilă fascinaţie asupra naţionaliştilor din ţările supuse unei dominaţii coloniale, încântaţi să-şi audă „tutorii" acuzaţi de a nu respecta drepturile omului. În 1951, Statele Unite se opun rezoluţiei grupării afro-asiatice şi latino-americane ce pretinde ca dreptul la autodeterminare să fie unul din principiile înscrise în Declaraţia drepturilor omului. Este însă adevărat că, de această dată, miza colonială se înscrie în cercul mai larg al rivalităţilor între cele două „blocuri".

Activitatea ONU reflectă un efort constant de a face să dispară sistemele coloniale. Deviind spiritul deciziilor luate la San Francisco, pactul internaţional cu

V

ÎN ASIA

Consecinţele războiului (în special „urmele" ocupaţiei japoneze) influenţa URSS la sfârşitul acestuia, presiunile tot mai) frecvente ale ONU sunt tot atâtea elemente ce

reactivează naţionalismele, mai ales în spaţiul asiatic. În India, consensul antibritanic nu va înlătura disensiunile din sânul mişcării naţionaliste. Statutul din 1919 nu a introdus decât o autonomie relativă la nivelul guvernelor provinciilor, fără însă a pune în discuţie tutela „istorică" a imperiului. În cursul anilor '20, în ciuda influenţei lui Gandhi, partizan al necooperării paşnice (metodă experimentată în Africa de Sud, unde îşi începuse cariera de avocat) susţinătorii ideii unei rupturi se înmulţesc în chiar sânul partidului Congresului. Moderaţia lui „Mahatma" nu mai îi satisface pe tinerii patrioţi, care boicotează noile organisme alese. În 1928, Nehru cere înscrierea în programul partidului Congresului – printre principalii lideri ai căruia se află – a revendicării imediate a

Independenţei. Or, statutul din 1935 amână pe mai târziu crearea unui stat federal. Disensiunile se acutizează între partidul Congresului, preocupat de promovarea unităţii Indiei şi liga musulmană a lui Jinnah Mohammed Ali, care îşi doreşte în ce îl priveşte menţinerea tutelei britanice pentru a garanta reprezentarea musulmanilor. În timpul războiului se confruntă două curente: cel al lui Gandhi, favorabil unei colaborări cu japonezii în schimbul proclamării independenţei imediate; cel al lui Nehru, partizan al luptei înverşunate împotriva japonezilor şi al amânării chestiunii indiene până după război. Nu este mai puţin adevărat că, în 1942, într-un moment în care situaţia militară nu a basculat încă în favoarea Aliaţilor, toţi

consideră prezenţa britanică ca dăunătoare Indiei, atât în prezent, cât şi în viitor. Proclamată în august 1942, rezoluţia *„Quit India”* (Părăsiţi India!) cere plecarea englezilor.

În 1945, guvernul laburist organizează alegeri. Musulmanii, minoritari, pornesc un veritabil război civil. Această efervescenţă naţionalistă atinge Ceylonul, unde comunitatea cinghaleză, majoritară, nu se mai mulţumeşte cu rolul de spectator pe care i-l rezervase Constituţia din 1923.

Între cele două războaie, contestarea tutelelor coloniale a cuprins şi Asia de Sud-Est şi Indonezia. Încă din 1927 partidul naţional vietnamez (recrutat mai ales din rândurile micii burghezii) înscrie în programul său eliminarea prezenţei franceze în Indochina. În 1930, crearea, de către Nguyen Ai Quoc (viitorul Ho Chi-minh) a partidului comunist indochinez accelerează procesul contestatar, asociind masele rurale şi muncitorimea exploatate de marii proprietari şi industriaşi, în Cochinchina, partidul acţionează în clandestinitate. Sub impulsul tinerilor şefi (Pham Van Dong, V6 Nguyen Giap), Indochina se umple de grupe de acţiune şi sindicate. Cucerirea puterii este deja ceva uşor. Cu atât mai mult cu cât în martie 1945, japonezii îi resping pe francezi din Indochina, Cambodgia şi Laos. După capitularea niponă, un guvern provizoriu al Vietmir h-ului, sprijinit de americani, se instalează la Hanoi sub preşedinţia lui Ho Chi-mirm în Indonezia, olandezii, neliniştiţi de progresele pai islamismului, au contribuit fără să vrea la crearea unei elite locale curând marca a de gândirea occidentală şi de leninism. În deceniul 1920 – 1930, naţionalismu indonezian se radicalizează prin crearea partidului comunist indonezian şi a NOI (partidul naţional indonezian) condus de tânărul inginer Soekamo. În timpul ocupaţiei japoneze,

acesta face jocul ocupantului, convins că ar putea trage de aici avantaje pentru cauza independenţei.

Naţionalismele africane au izbucnit în perioadă interbelică, însă destinele lor au fost diferite, după cum s-au lovit de puterea franceză sau de cea britanică. Introducând foarte devreme „*Indirect Rule*" în posesiunile lor africane, britanicii pun bazele unei decolonizări „line". Este adevărat că Marea Britanie se obligă să îşi nuanţeze politica colonială în funcţie de realităţile locale. În Rhodesia, fermierii obţin o participare la administrare. În regiunile Africii occidentale (Nigeria, Ghana, Sierra Leone), „*Indirect Rule*" (autonomia indirectă) permite încredinţarea exerciţiului autorităţii către şefii locali, păstrători ai tradiţiilor. Dacă această politică vrea, pe termen lung, să constituie un obstacol în calea acestor teritorii spre civilizaţia modernă, totuşi, ea facilitează nu mai puţin emergenţa mişcărilor naţionaliste, cu atât mai suple şi mai chibzuite cu cât nu au avut nevoie să depăşească o lege imuabilă pentru a vedea lumina zilei. Chiar înainte de al Doilea Război Mondial, s-au schiţat cadre „naţionale" care pregătesc accesul la independenţă, în perioada interbelică, mişcări de emancipare apar în Nigeria: *African Student Union*, *National Nigerian Democratic Party*, *West-African Pilot*. În Ghana, Congresul naţional Vest-African, fondat în 1920, îşi orientează acţiunea pe terenul economic începând de la sfârşitul anilor ’30: el denunţă firmele europene, răspunzătoare de scăderea catastrofală a preţului la cacao. În 1945, africanii sunt reprezentaţi în Consiliul legislativ de nouă membri. Influenţa lor este limitată, dar se petrece o evoluţie. Mai ales. /aceste diferite mişcări naţionaliste se reunesc şi se organizează. Declaraţiile lor comune au drept scop

mobilizarea ansamblului populaţiilor vizate.

În coloniile franceze din Africa neagră, imobilismul face mai dificilă apariţia curentelor revendicative. Cea mai mare parte a elitelor formate în Contact cu Occidentul preferă să rămână în metropolă şi evită să preia conducerea unei opoziţii politice. Numai câteva personalităţi, ca senegalezul L.S. Senghor, influenţate atât de cultura europeană cât şi de curentul africanist, afirmă, puţin câte puţin, originalitatea civilizaţiei africane. Vitalitatea este complet alta însă în Africa de Nord. Aici se confruntă, pentru aceeaşi emancipare, două curente diferite: cele ale reformatorilor „religioşi" care, prin întoarcerea la izvoarele Islamului, caută noi mijloace de luptă împotriva colonizării şi sunt inspiraţi de intelectualii musulmani de la universitatea El-Azhar din Egipt, cel al reformatorilor laici, ca tunisianul Bourguiba, pentru care lupta de eliberare trece prin modernizarea Sării lor. În Tunisia, după o fază panarabă, Destour („Constituţia"), partid tradi

Jionalist, se orientează spre lupta politică şi instituţională. Începând cu 1934, Neo-Destour, animat de Bourguiba, se inspiră mai mult din tradiţia revoluţionară franceză decât din idealurile panislamiste. El revendică votul universal şi o independenţă în etape.

Evoluţia este identică în Maroc, unde mişcarea „tinerilor marocani", condusă de sultanul Mohammed ben Youssef, reclamă libertăţi democratice şi egalitatea între francezi şi marocani. În 1944, partidul Istiqlal („Independenţa") cere încetarea protectoratului şi instaurarea unei monarhii constituţionale. Aceste diferite mişcări se ciocnesc, în timpul şi după război, de intransigenţa franceză. Încă şi mai influenţat de islamism apare naţionalismul algerian. În 1931, Asociaţia aşa-

numiţilor „Ulemas” răspândeşte ideea că algerienii constituie o naţiune având propria să-rasă, propria sa limbă, propria sa religie. Aceşti „Ulemas” consideră că francezii sunt nişte străini şi resping politica de asimilare. Mai laic, partidul popular algerian, animat de Messali Hadj, revendică o independenţă „cu concursul Franţei”. Falimentul politicii asimilaţioniste, consecinţele războiului vor duce în 1943 la unificarea diferitelor curente naţionaliste în jurul „Manifestului poporului algerian”. Lipsit de orice referinţă religioasă, el revendică, într-un limbaj foarte ferm, constituirea unui stat algerian, autonom şi democratic.

Se vede astfel în ce manieră elitele najionale revendică atât independenţa economică, cât şi politică, în numele libertăţilor fundamentale pe care metropolele lor au trebuit să le cucerească ele însele în decursul trecutului lor. De fapt, experienţa colonială era condamnată pe termen scurt sau mediu, din momentul în care elitele „autohtone” aduceau înapoi din studiile lor metropolitane o modernitate care nu mai era satisfăcută de anticele servituţi. În fine, mitul infailibilităţii „civilizaţiei” metropolitane a fost puternic zdruncinat de înfrângerea din 1940.

Cazul inteligheţiei bengali în India ilustrează nu mai puţin ezitările în faţa unei construcţii autonome. Formată într-un tipar cultural britanic care a funcţionat ca o deschidere spre modernitate, ea caută să păstreze în acelaşi timp cadrele mai puţin alienante ale civilizaţiei indiene.

ui
„Îi
134
fi
Primele Independenţe (1945 – 1954)

INDIA ŞI ASIA *DE* SUD BRITANICI (*1947*)

Mişcările de decolonizare care au afectat India şi Asia de Sud între 1945 şi 1949 au îmbrăcat un caracter relativ paşnic. Este vorba, în orice caz, de o decolonizare reuşită. Este adevărat că ţările din Asia britanică erau pregătite pentru o emancipare şi că Regatul Unit renunţă de bunăvoie la suveranitatea politică, pentru a-şi salva interesele economice în cadrul unui Commonwealth, care, în multe cazuri, uşurează tranziţia. În India, această evoluţie nu este, totuşi, scutită de dificultăţi. Între partidul Congresului, condus de Nehru, şi Liga musulmană, punctele de vedere sunt ireconciliabile. În mai 1946, guvernul britanic nu reuşeşte să determine constituirea unui guvern interimar reunind hinduşi şi musulmani, Jinnah temându-se să nu îngroape prin aceasta definitiv ideea unui Pakistan autonom reunind comunităţile musulmane. Însă, în martie 1947, noul vicerege al Indiei, Lordul Mountbatten, reuşeşte să facă acceptat de ambele comunităţi planul său de împărţire. Prin *bill-ul* de independenţă din 15 iulie 1947, sunt constituite două state: Republica Indiană şi Pakistanul (teritoriile din Nord-Vest, Belouchistan şi Bengalul oriental) primesc statutul de dominioane. Şase sute de state princiare, grupând 80 de milioane de locuitori, se alătură Uniunii indiene. Însă situaţia rămâne precară în Cashmir, unde regele este hindus, iar populaţia în proporţie de 80% musulmană. Pe 18 iulie 194* se semnează actul de independenţă a Indiei.

În Asia de Sud, britanicii încearcă, zadarnic, să impună un compromis între autonomie şi menţinerea influenţei lor. În decembrie 1946, ei reuşesc să facă acceptat un statut de autonomie internă a Birmaniei. Însă naţionaliştii extremişti refuză o situaţie tranzitorie, care lasă apărarea şi afacerile externe ale ţării sub dominaţia Marii Britanii. Pe 17 octombrie 1947, un nou acord dă

naştere Republicii Uniunii Birmane, stat suveran şi independent, în afara Commonwealth-ului. Acest precedent determină Ceylonul să repună în discuţie planul Soulbury din 1945, care introducea, de fapt, Constituţia britanică în insulă. Pentru a Preveni tensiunile, Londra proclamă o autoguvernare completă, în cadrele Commonwealth-ului, în decembrie 1947. Marea Britanie se arată mai reţinută în a abandona Malayezia, bogată în resurse naturale (staniu, cauciuc). Astfel, diferi

tele statute elaborate la sfârşitul războiului menţin marea parte a puterii executive în mâinile metropolei. Va trebui aşteptat până în august 1957 pentru ca o Federaţie a Malayeziei să ia naştere, la capătul unui lung conflict între administraţia britanică şi naţionalişti. Un an mai târziu, Singapore obţine autonomia.

INDONEZIA (1949)

Mai dificilă de obţinut a fost independenţa Indoneziei, ţară oscilând între pace şi război. După capitularea Japoniei, Soekarno îi proclamă independenţa pe 17 august 1945. Născut în 1901 Ia Sourabaya (Jara orientală), părintele independenţei indoneziene va crea, în 1928, un partid naţional indonezian. Violentele sale rechizitorii împotriva dominaţiei olandeze îi vor aduce închisoarea în 1929 şi 1931. Revenit din exil în 1942, în momentul invaziei japoneze, el participă la crearea Centrului puterii populare (PUTEREA). În octombrie acelaşi an, japonezii autorizează crearea unei „Armate a apărătorilor voluntari ai patriei” (PETA). Sub egida lor este proclamată charta de la Djakarta (preambul al viitoarei Constituţii) şi fondat un Comitet panindonezian pentru pregătirea independenţei. După proclamarea acesteia pe 17 august 1945, forţele PETA recuceresc arhipelagul, curând divizat în opt provincii, fiecare având un

guvernator aflat direct în subordinea preşedintelui, Hatta, Soekarno fiind vicepreşedinte.

Însă, preocupată de a-şi apăra interesele în arhipelag, Olanda va organiza două „operaţiuni de poliţie” împotriva tinerei republici. Prin acordurile din 16 noiembrie 1946, olandezii au recunoscut, totuşi, noul regim din Jara şi Sumatra şi au admis constituirea Statelor Unite ale Indoneziei, asociate Olandei. Nu este însă mai puţin adevărat că acordurile de la Linggadjati (25 martie 1947) trebuie să permită fostei metropole să păstreze strânse legături cu „imperiul” său.

Astfel, pe 21 iulie 1947, trupele olandeze invadează Jara şi Sumatra. Un al doilea acord, încheiat sub egida ONU, pe 19 ianuarie 1948, este din nou rupt prin intervenţia armată a olandezilor: Soekarno şi Hatta sunt închişi. În timp ce guerilla se organizează, Ceylonul, India şi Pakistanul închid, din solidaritate, aeroporturile lor avioanelor olandeze. La rândul său, URSS îşi aduce sprijinul naţionaliştilor, iar SUA, care preferă o republică necomunistă acestei periculoase destabilizări, condamnă iniţiativa fostei metropole, constrânsă să accepte independenţa „Statelor Unite ale Indoneziei” în decembrie 1949. O Uniune olandezo-indoneziană este creată pe picior de egalitate. Ea va fi denunţată de indonezieni în august 1954. La această dată, nicio legătură nu mai există între Olanda şi fosta sa colonie.

136

INDOCHINA (*1946*)

Faţă de cele două exemple precedente, independenţa Indoneziei constituie o operaţiune ratată. La Hanoi, pe 2 septembrie 1945, este proclamată Republica Democratică Vietnam. Un guvern provizoriu al Vietminh-ului, sprijinit de americani, se instalează sub preşedinţia lui Ho-Chi-minh, constrângându-l pe împăratul Baodai să abdice. Este o

mişcare de eliberare naţională ce asociază, într-un front unit, toate tendinţele politice. Însă englezii ocupă sudul ţării, iar chinezii lui Tehang Kai-chek, nordul. Mai mult, însărcinat de generalul de Gaulle generalul Leclerc soseşte în Indochina pentru a evalua forţa sentimentului naţional. El are în vedere o soluţie politică, însă punctele de vedere ale guvernului francez şi cele ale Vietminh-ului sunt ireconciliabile. Primul înţelege să menţină divizarea Vietnamului în două provincii (Tonkin şi Annam), unite cu Cochinchina, Cambodgia şi Laosul într-o Federaţie Indochineză sub suveranitate franceză. Cel de-al doilea vrea, dimpotrivă, să promoveze unitatea celor trei „Ky", Annam, Tonkin, Cochinchina, într-un cadru de independenţă. Or, Franţa înţelege să nu-şi cedeze coloniile: nu a declarat ea la conferinţa de la Brazzaville (ianuarie 1944) că înţelegea să-şi menţină posesiunile în cadrele unui „bloc francez"? La sfârşitul lui septembrie 1946, Franţa reocupă Vietnamul şi semnează două acorduri, în cadrul Uniunii Franceze, cu Cambodgia şi Laosul. Constrâns să trateze cu Franţa, Ho-Chi-minh semnează, pe 6 martie 1946, un acord în termenii căruia Vietnamul devine un stat liber, membru al Federaţiei Indochineze şi al Uniunii Franceze, însă pe 18 martie, armata franceză intră în Hanoi şi, nesocotind acordul de pe 6, amiralul Thierry d'Argenlieu ocupă Cochinchina, unde proclamă republica, fără a consulta părţile interesate. El va reuşi să convingă pe socialişti şi membrii MRP să se arate fermi în faţa politicii de „abandonare". În septembrie, la Fontainebleau, Ho-Chi-minh acceptă această independenţă bastardă. Franţa încearcă atunci să preia din nou controlul vămilor ţării şi, pe 23 noiembrie 1946, Haiphong este bombardat de crucişătorul Suffren, ucigând 6.000 de persoane. Vietminh-ul replică pe 19 decembrie prin atacul cartierelor europene din Hanoi, în timp ce Ho-Chi-minh îşi raliază

partizanii. Războiul din Indochina a început.

RĂZBOIUL DIN INDOCHINA (*1946 – 1954*)

Este totodată un război de decolonizare cât şi ocazia unei încordări între cele două „blocuri" în cadrul „războiului rece".

137/Reconstrucţie (1945 – 1953)

Opunând francezii şi partizanii Vietminh-ului, acest război este în primul rând ocazia unei confruntări militare. Francezii deţin oraşele şi cea mai mare parte a regiunilor vitale ale ţării. La rândul său, Vietminh-ul duce o luptă de guerilla şi în anumite regiuni de acces dificil (zonele de coline şi munţi de la Nord de Tonkin, câmpia Jones, Nordul Annamului, peninsula Camau) instituie veritabile „zone eliberate" unde creează o putere de facto, împarte pământurile, conduce economia, şcolile, poliţia. A fost totuşi căutată şi o soluţie politică. Refuzând să trateze cu Vietminh-ul, francezii îl aleg ca interlocutor pe fostul împărat din Annam, Baodai, în jurul căruia s-au regrupat naţionaliştii moderaţi. Prin acordurile de la Baie d'AIong din 5 iunie 1948, Baodai vede recunoscându-se independenţa Vietnamului, refuzată lui Ho Chi-minh. Acorduri identice sunt încheiate cu Laosul şi Cambodgia în 1949, recunoscute ca state „asociate". Este vorba de fapt de menţinerea unui protectorat francez, în timp ce războiul cu Vietminh-ul continuă, începând cu 1950, conflictul se internaţionalizează. Victoria comuniştilor în China în 1949 îi permite lui Ho-Chi-minh să primească un ajutor important şi să găsească refugii pe teritoriul chinez pentru trupele sale. Fără a renunţa la guerilla, Vietminh-ul trece progresiv la un război mai clasic, angajând mari unităţi care duc vaste ofensive (Cao Bang, apoi Lang-son, în octombrie 1950). În 1952, generalul Giap îi învinge pe francezii din Tonkin, Annam şi Laos. În aprilie 1953, delta tonkineză este încercuită. Nici generalul de Lattre de

Tassigny, nici succesorii săi (Salan, apoi Navarre) nu pot rezista, în ciuda ajutorului americanilor, pentru care acest război nu este doar un simplu război de decolonizare, ci o participare la „îndiguirea" comunismului, în momentul în care izbucneşte, de altfel, războiul din Coreea (25 iunie 1950).

Însă sprijinul american nu reuşeşte să evite dezintegrarea Uniunii Franceze în Indochina şi înfrângerea militară. Pentru a găsi un sprijin în rândurile populaţiei, guvernele din Vietnam, Laos, Combodgia supralicitează sentimentele naţionaliste, în 1953, împăratul Baodai, regele Cambodgiei, Norodom Sihanouk, regele Laosului cer ruperea ultimelor legături cu Franţa, prevăzute de acordurile din 1948 – 1949. Franţa se luptă deci pentru state care doresc retragerea sa totală, în acelaşi timp, americanii, care semnează cu China un armistiţiu în Coreea încearcă să angajeze o negociere, globală cu ţările comuniste pentru a reglementa conflictele asiatice. O conferinţă va trebui să se ţină în mai 1954 la Geneva în acest scop.

Decis să obţină un succes decisiv înaintea acestei conferinţe, statul major francez încearcă să oblige Vietminh-ul să îşi concentreze trupele pentru a le putea nimici mai uşor. Pentru a monta o „capcană", armata franceză ocupă cuveta Diên Biên Phú. Însă tactica generalului Giap, un amestec de război clasic

şi guerilla, va duce la străpungerea liniilor inamice începând din mai multe puncte de atac. Capcana de la Diên Biên Phú se închide peste 15.000 de francezi pe 7 mai 1954.

Acordurile de la Geneva semnate în iulie 1954 de preşedintele Consiliului Pierre Mendes France pun capăt conflictului. Vietnamul este împărţit în două state: la Nord

de paralela de 17°, Republica Democratică Vietnam; la Sud, un guvern proamerican, condus de Ngo-Dinh Diem. Sunt prevăzute în 1956 alegeri generale pentru a duce la reunificarea ţării. Laosul şi Cambodgia devin independente. De fapt, între cele două Vietnamuri, în Laos, în Cambodgia, începe o luptă de influenţă între comunişti şi naţionaliştii proamericani. Ea va genera în 1957 un „al doilea război din Indochina”, opunând de această dată regimurile proamericane (sprijinite direct de SUA începând cu 1960) şi regimurile comuniste.

În ce priveşte Franţa, este vorba de o decolonizare ratată, care o costă 20 700 de morţi, în timp ce Vietminh-ul pierde probabil o jumătate de milion de oameni, iar pierderile civile se ridică, după diferite estimări, la între 800.000 şi 2 milioane de persoane. Va trebui aşteptat deceniul 1990 pentru ca dialogul să fie reînnodat între francezi şi vietnamezi.

139 / Reconstrucţie (1945 – 1953)

140

Mediul

International: Războiul Rece

Capitolul 10

Discutată în marile conferinţe interaliate, ideea unei organizaţii internaţionale pentru pace va duce, în 1945, la crearea ONU. în afara marilor principii şi bunelor sentimente ce animă pe cei ce au redactat charta, aceasta apare, încă de la înfiinţarea sa, ca reflectarea noului raport de forţe internaţional. Războiul rece, înfruntare indirectă între Est şi Vest, începe imediat după război, prin avansarea comunismului în Europa răsăriteană şi Asia. Pentru a o contracara, preşedintele SUA, Harry Truman, îşi enunţă doctrina „îndiguirii”, *containment*, şi oferă occidentalilor un ajutor financiar, planul Marshall, care va permite economiilor europene să redemareze. În timp ce

sovieticii încheie opera de satelizare a ţărilor de democraţie populară din Europa de Est, aliaţii din Vest decid să reconstituie un stat german puternic economic şi politic şi să îşi menţină trupele în Berlin, ameninţat cu sufocarea de blocada începută în iunie 1948. Pactul Atlanticului, semnat în aprilie 1949, pune ţările Europei de Vest sub protecţia militară americană. Blocată pe bătrânul continent, ofensiva comunistă se reia în Asia Orientală, odată cu invadarea Coreei de Sud în iunie 1950, de asemenea contracarată de americani. Moartea lui Stalin, în martie 1953, marchează începutul unui dezgheţ în relaţiile internaţionale.

ONU: un nou Cadru pentru Pace".

NAŞTEREA ŞI OBIECTIVELE ONU

Dacă este adevărat că „marea alianţă", încheiată pe durata războiului, nu va reuşi să depăşească anul 1946 şi se transformă, datorită rivalităţilor între „blocuri", într-o confruntare indirectă care va primi numele d-război Trecetotuşi, în anii 1945 – 1946, erau numeroşi aceia care nutreau, ca urmare a înfiinţării ONU, iluzia unei păeldurabjle. Discutată în marile conferinţe interaliate din timpul războiului, /ideea; dragă lui Roosevelt, înneloj5 anizaţi [internaţionale pentru pace, va duce în 1945 la crearea ONU (Organjja-ia-Naţiunjlor Unite). Germania hitleristă nu capitulase încă – o va face pe 8 mai – iar Japonia îşi păstrează mare parte a forţelor sale intacte, când se deschide, pe 25 jpjrilie, confennjaude la San Francisco în cursul căreia este elaborată ch-a – iujjjlor. Unite". Semnat pe 25 iunie de reprezentanţii celor 51 de state fondatoare, acest text conţine 19 capitole şi 112 articole stabilind regulile unei organizaţii care s-ar dori mai eficientă decât defuncta „Societate a Naţiunilor". „Preambulul" chartei enunţă principiile pe care trebuie să se întemeieze noua ordine internaţională. Este vorba mai

întâi de a „*feri generaţiile viitoare de flagelul războiului, carejie două ori pe durata unei generalii, a impus omenirii incredibile suferinţe*” *jjnsă* obiectivului fundamental care rămâne acela al „Societăţii Naţiunilor”, menţinerea păcii şi securităţii inter: naţionale, i se adaugă alte obiective, vizând să modifice însajî natura raporturilor, între oameni şi grupele sociale: apărarea „drepturilor omului”, afirmarea egalităţii între naţiuni, între sexe, preocuparea de a favoriza progresul economii şi social, respectul justiţiei, toleranţa, dreptul popoarelor de a dispune de ele însele, etc. Mai constrângătoare decât „pactul” Societăţii Naţiunilor, charta permite comunităţii statelor membre să se opună oricărui război (şi nu numai celor „ilicite”); ea le obligă, pe de altă parte, să participe la acţiunile decise de ONU şi mai ales prevede crearea unei forţe militare formate din contingente ale diferitelor ţări membre ale organizaţiei.] \ltfel spus, principiile şale sunt ridicate la rangul de legi internaţionale valabile pentru toţi. Singurele care ies de sub competenţa ONU sunt „afacerile interne ale statului” / ceea ce va permite ca numeroşi membri să evite orice sancţiune chiar dacă era vorba de violări ale drepturilor omului, reprimarea unor lupte sociale sau revolta popoarelor colonizate.

141 / Reconstrucţie (1945 – 1953)

MECANISMELE ORGANIZAŢIEI.

ONU comportă/trei mari organe politice cu-sediu Ha New York: i, T ” Xdunarea Generală reuneşte, în sesiuni ordinare (în fiecare an din septem-brie în 3 ecembrie) sau extraordinare, delegaţii tuturor statelor membre, care dispun fiecare de câte un vot. Competenţa sa se întinde asupra tuturor domeniilor evocate în chartă. Ea funcţionează, fie în şedinţă plenară, fie în cadrul a 6 comisii specializate şi deciziile se iau cu o majoritate de două treimi în toate problemele de fond (pace şi securitate,

admiterea de noi membri etc)! *h* – Consiliul de – securitate este organul executiv responsabil cu menţinerea păcii. Cei cina „mari” (SUA, URSS, Marea Britanie, China naţionalistă, Franţa) îi sunt membri permanenţi şi dispun de dreptul de veto. Astfel, egalitatea între naţiunile membre ale organizaţiei este serios ştirbită de rolul pe care şi-l atribuie marile puteri victorioase, decise să nu renunţe la responsabilităţile pe care le-au exercitat pe timpul războiului. URSS se teme, de altfel, să nu fie utilizată împotriva ei o majoritate alcătuită din mici state cliente ale SUA. La Yalta, Stalin declarase că era gata să se alăture SUA şi Marii Britanii pentru a salvgarda drepturile micilor state, dar că nu ar accepta niciodată să vadă supuse judecăţii celor mici acţiunile marilor puteri. Membrii nepermanenţi, în număr de 6 (10 cu începere din 1966) sunt aleşi pentru 2 ani de Adunarea generală. Consiliul poate interveni prin recomandări în reglementarea diferendelor dintre state. În caz de conflict sau de agresiune, el poate lua măsuri care să implice sau nu utilizarea forţei armate.

— Jjerrptariatul constituie o vastă maşină administrativă (5.000 de funcţionari internaţionali) a cărei finanţare este asigurată de statele membre. În fruntea sa, secretarul general este un personaj important, ales de Adunarea Generală la „recomandarea” Consiliului de Securitate.

Din 1946 în 1953, funcţia a fost deţinută de norvegianul Trygve Lie.

Celelalte mecanisme centrale sunt Cn-lui, Economic jJsocial, care ţine două sesiuni pe an şi asigură legătură cu organismele specializate, Consiliul de Tutelă, însărcinat să controleze administrarea teritoriilor fost fe colonii care nu dispun încă de suveranitate şi Curtea Internaţională de Justiţie, ai cărei 15 judecători, aleşi pentru nouă ani,

mrsetfiuria Hagă-şâaecâdpriri sentinţe obligatorii asupra conflictelor juridice între state. Există, în fine, afiliate la ONU prin intermediul Consiliului Economic şi Social, instituţii specializate de cooperare interguvernamentală în domenii extrapolitice. Cele mai importante sunt Fondul

Monetar Internaţional (FMI) şi Banca Internaţională pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare (BIRD), însărcinate în principal să favorizeze cooperarea economică şi monetară între state, fiind în realitate dominate de SUA. FAO (*Food and Agricultural Organization*) trebuie, printre altele, să ajute statele membre să ridice nivelul de trai al locuitorilor lor. La rândul său, UNESCO înţelege să *„contribuie la menţinerea păcii şi securităţii, consolidând prin educaţie, ştiinţă şi cultură colaborarea între naţiuni cu scopul de a asigura respectul universal al justiţiei, legii, drepturilor omului şi al libertăţilor fundamentale ale tuturor”*. Mai putem încă cita Organizaţia Internaţională a Muncii, Organizaţia Mondială a Sănătăţii / (OMS), etl

ŞEHA MARILOR PUTERI

În afara marilor principii şi sentimentelor nobile ce animă pe cei ce au redactat charta, ONU apare, încă de la înfiinţare, drept o reflectare a raportului de forţe internaţional. Învinşii sunt excluşi provizoriu, iar cele 5 mari puteri victorioase exercită aici o acţiune predominantă prin intermediul dreptului de veto. Existenţa unui „directorat” al marilor puteri, dotat cu o putere executivă pentru a menţine pacea, poate fi, desigur, un factor de stabilitate, dacă se păstrează înţelegerea între aliaţii de moment. Însă ea este, în acelaşi timp, o manieră de a-şi impune hegemonia şi a-şi realiza propriile interese. O dată dizolvată „marea alianţă” din timpul războiului, regula unanimităţii din Consiliul de securitate tinde să ducă la paralizia sistemului. Pe de altă parte, chiar dacă URSS a obţinut trei voturi în Adunarea generală (aşa cum

ceruse, având în vedere că Uniunea era alcătuită din republici, argumentând prin faptul că fiecare dominion al Commonwealth-ului avea un vot), organizaţia reflectă până la sfârşitul anilor ’50 structura unui sistem internaţional dominat de atotputernica Americă. Astfel, ONU va trebui să-şi limiteze ambiţiile la reglementarea de conflicte minore, lăsând celor „Mari” preocuparea de a evita o confruntare generală. În concluzie, rolul preluat cu uşurinţă de SUA şi URSS, însă şi extinderea rapidă a recrutării de membri din America Latină, Asia, în curând Africa, marchează o diferenţă profundă faţă de Societatea Naţiunilor. În fine, Europa a încetat să se mai afle în centrul relaţiilor interna-io/nale, iar transferarea sediului organizaţiei, mondiale de la Geneva la NewJYork* este în această privinţă extrem de simbolică.

142

143 / Reconstrucţie ţi 945 – 1953)

Începuturile Războiului Rece (1945 – 1946)

SFÂRŞITUL MARII ALIANŢE

Prăbuşirea Axei şi epuizarea Europei au lăsat faţă în faţă pe cei doi mari învingigători ai războiului: SUA şi L! RSS. Anglia, chiar dacă a contribuit enorm la victorie, nu mai este decât propria ei umbră şi va trebui să încredinţeze foarte rapid Americii responsabilităţile sale mondiale. Franţa, eliberată, însă secătuită, trebuie să-şi consacre toate forţele reconstrucţiei şi reinstaurării controlului asupra imperiului său colonial. China, epuizată de şapte ani de război şi ocupaţie japoneză, este pe punctul de a fi cuprinsă de război civil. Câtăva vrepre, s-ar putea crede că cei doi „Mari” se vor înţelege pentru a organiza lumealânsă, necesităţile luptei împotriva unui inamic comun dispărând, coaliţia nu va «întârzia să se dezmembreze, eliberând forţe ce se vor înfrunta curând în diverse zone fierbinţi ale globului. De aici rezultă o lungă

perioadă de conflict mocnit, punctat de câteva /crize violente, căreia i s-a dat numele de „război rece”. Primele luni de după război au cunoscut ultimele manifestări ale Alianţei, cum ar fi aderarea puţin entuziastă a lui Stalin la charta ONU, semnarea tratatelor de pace între învingători şi aliaţii Germaniei (Finlanda, Italia, România, Ungaria, Bulgaria), acordul din noiembrie 1945 garantând libertatea de survolare a avioanelor în culoarele aeriene ce leagă cele trei zone de ocupaţie occidentale şi Berlinul, şi procesul de la Nürnberg (noiembrie 1945 – octombrie 1946). În „oraşul simbol” al Germaniei naziste compar douăzeG 9; – mu de lideri nazişti judecaţi pentru crime de război. Sunt pronunţate 12 condamnări la moarte (printre care şi cea a lui Goering, care se sinucide pentru a scăpa de spânzurătoare), şase pedepse cu închisoarea şi trei achitări. Pedepsirea celorlalţi responsabili este lăsată pe seama justiţiei ţărilor în care şi-au comis crimele.

Aplicat relaţiilor internaţionale ale epocii contemporane, termenu („război rece” şi-a făcut apariţia în Statele Unite, de la începutul lui 1947, sub pana finan-ţistului Bernard Baruch, Popularizat de ziaristul Walter Lippman, el a fost preluat curând de media europene şi de reprezentanţii clasei politice, pentru a caracteriza raporturile Est-Vest: şi anume raporturile conflictuale între actorii jocului internaţional, al căror obiectiv este de a-şi asigura dominaţia sau securitatea prin

folosirea oricărui mijloc de care dispun – intimidare, propagandă, cucerirea de teren ideologic şi cultural, subversiune, războaie locale periferice, duse prin clienţi interpuşi – cu excepţia confruntării directe şi generalizate.

Astfel definit, „războiul rece” se înscrie într-un spaţiu cronologic ale cărui limite diferă după autori. Pentru Andre Fontaine(*Istoria războiului rece*, Ed. Fayard – traducere

românească – Ed. Militară, 1992 – 1995 n.t.) el începe imediat după revoluţia bolşevică şi se încheie odată cu: Mcriza rachetelor" din 1962.) Pentru cea mai mare parte a istoricilor, el se declanşează după al Doilea Război Mondial, cunoaşte o fază încordată între.1947 şi 1953 şi continuă sub o formă atenuată până la mijlocul anilor GIONR – elngheţarea relaţiilor internaţionale începând cu anii 1978 – 1980 a făcut pe unii să „reintroducă conceptul de „război rece" (s-a vorbit de asemenea de „pace călduţă") pentru a caracteriza perioada ce a urmat invaziei sovietice în Afghanistan. Oricare ar fi varianta corectă, prăbuşireablocului estic şi dispariţia URSS ca superputere au pus, se pare, capăt pentru totdeauna războiului rece.

PRIMELE DEZACORDURI: CHESTIUNEA GERMANĂ

Chestiunea germană se află în centrul diferendelor între ruşi şi occidentali. Ea va alimenta primele dezacorduri. La Potsdam (iulie 1945), au fost fixate frontierele estice (linia Oder-Neisse) şi soarta noii Germanii. Aşteptându-se completa denazificare pentru a i se reda suveranitatea, aceasta este administrată de un consiliu interaliat şi divizată în 4 zone de ocupaţie (rusă, americană, britanică şi franceză), la fel ca şi Berlinul, situat în zona sovietică. Reich-ul nu va fi dezmembrat, cum se avusese în vedere să se procedeze la Yalta, ci în întregime dezarmat şi demilitarizat. Ijţduşjrja sa grea va fi demontată, conform planului elaborat în timpul războiului de secretarul trezoreriei americane, Morgenthau, şi va trebui să plătească grele despăgubiri. Or, încă de la începutul lui 1946, foştii aliaadoptă puncte de vedere radica Tefiferite. În timp ce URSS, al cărei teritoriu a fost răvăşit de război, înţelege să transforme Germania într-o ţară exclusiv agricolă, incapabilă să-şi ia revanşa, şi începe demontarea sistematică a uzinelor situatejn zona pe care o controlează, pentru a-şi reconstrui propria sa economie, \

american) îşi britanicii pun capăt repede politicii de distrugere a industriei şi de denazificare. Ei se tem într-adevăr ca nu cumva fostul Reich, sărăcit, privat de cadre şi nemulţumit de soarta sa, să nu basculeze spre comunism. Pentru Stalin, această atitudine

145/Reconstrucţie (1945 – 1953)

Indică o răsturnare a strategiei occ. dentalilor, de acum înainte dornici să reconstruiască o Ce/man! eputernică. aliată a „imperialismului” şi curând reînar mată în vederea un// Confrunta”.ce URSS. Astfel începe el să pregătească în

MAREEA SOVIETICĂ ÎN

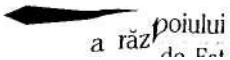

rece se caracterizează într-adevăr printr-o margfi) c’ *m*., a la yalta, Stalin acceptase să semneze o

Prima fază comunistă în Europa”? Asia La Yalta, Stalin acceptase să semneze o declaraţie care arăta POP°are e eliberate vor putea să-şi aleagă libere instituţiile şi guvernele. Însă oaunn «re se desfăşoară, din toamna lui 1944, alegerile şi „epurările” în Rome™a şi, «” «ana arată că el nu are aceeaşi concepţie cu occidentalii despre *\ul Rarmm* a Popoarelor. Pretutindeni unde staţionează Armata Roşie – Roma/1 3 B” şi-a Cehoslovacia, Ungaria – comuniştii ocupă un loc din ce în ce mai ” n Ş. UVernele de coalitie în Polonia, cei câţiva miniştri proveniţi din *4*. n în e*” la L°ndra, care au fost integraţi după Yalta în echipa conducătoa. V „de ru§ > se găsesc izolaţi în faţa partizanilor „— i i-A.K. nb *f* în wgoslavia, ţari ce s-au eliberat fără ajutorul Armatei

1 oaja § llt?) iau în mană frâiele puterii, iniţial zona

răsăriteană *Zne – C°m™* [Pe Partenerii săi
reproşează. Dialogul începe
Moscovei. În
Roşii, şefii rezistenţei…", „FUlwli, IUIJ1 (1I
Împotriva avizului lui St „ş într-o primă etapă să respecte împărţirea
Europei în „zone de /luenia >» cum au fost ele delimitate în
1944 într-un acord se –, r cu LI™11, nerecunoscut de americani – apoi cu sprijinul acestuia. În tudnea Sovieticilor este aceeaşi. După ce a temperat rezistenţa *d*. alm aşa ţa din nou focul şi aprovizionează trupele de partizani ale» înera UIU1 Markos în lupta cu naţionaliştii greci, susţinup de britanici. În Iran, el inc" a pe kurzi a revoltă şi caută să se menţină în Azerbaidjan, în timp *d* evencilca Partajarea controlului Strâmtorilor cu Turcia. Pe 5 martie 1946, Chu/1 care a fost „depărtat de la putere în anul precedent, însă păstrează un im/ Pr – glu în Occident, trage concluziile de pe urma acestei atitudini agrest intJ- un decurs răsunător pronunţat la Fulton (Missouri), în prezenţa şaintelui 1 rumân şi care marihează oficial începutul războiului rece. Fostul pe>m«tru britanic declară în special:

„O *umbră s-a lăsd „suPra scenelor atât de recent iluminate de victoria aliată… De la Stettin la fila până la Triela Adriatica, o cortină de fier a căzut*

146

peste continent. În spatele acestei linii se găsesc toate capitalele fostelor state ale Europei Centrale şi de Est, Varşovia, Berlin, Praga, Viena, Budapesta, Belgrad, Bucureşti şi Sofia, toate aceste ilustre oraşe, cu populaţiile lor, se găsesc în ceea ce trebuie să denumesc sfera sovietică, şi toate sunt supuse de o manieră sau alta, nu numai influenţei sovietice, ci şi unui control foarte strâns

şi, în unele cazuri, crescând al Moscovei... Partidele comuniste, care erau foarte slabe în aceste ţări din Estul Europei, au obţinut o hegemonie şi o putere ce le depăşesc cu mult importanţa şi ele încearcă peste tot să exercite un control totalitar. Guverne poliţieneşti se instalează aproape pretutindeni, până acolo încât, cu excepţia Cehoslovaciei, nu mai există nicio veritabilă democraţie (...)".

Însă deteriorarea climatului internaţional nu este numai opera sovieticilor. Aceştia consideră câteva decizii ale occidentalilor drept gesturi agresive îndreptate împotriva URSS. Este cazul, de exemplu, a doua zi după capitularea Germaniei, cu sistarea de către Truman a ajutorului acordat Rusiei cu titlu de împrumut. Nu mai puţin, se poate însă afirma că până la sfârşitul lui 1946 liderii americani nu au încercat să dramatizeze conflictul, conştienţi de superioritatea pe care le-o aşi. gurau monopolul nuclear şi forţa industriei lor (50% din producţia mondială) şi siguri că i-ar putea face pe sovietici să dea înapoi când ar încerca să iasă din „glacis" (?) care le-a fost recunoscut tacit în Europa de Est.

Apariţia! locurilor (1947 – 1949)

POLITICA „ÎNDIGUIRII".

Iniţiată lui martie 1947 ele preşedintele Truman, politica aşa-zisă a „îndiguiriPN constituie o cotitură în ceea ce vom numi de acum înainte relaţiile Est-Vest! La începutul lui 1947, guvernul american decide să dea o lovitură valului comunist în Europa şi Asia. În ianuarie, secretarul de stat Byrnes este înlocuit de generalul Marshall, iar pe 12 martie preşedintele Truman pronunţă în faţa Congresului un discurs în care angajează Statele Unite în stoparea avansării comuniste, oferind un ajutor financiar masiv ţărilor care vor să rămână „libere", El explică că, în °chii săi, *„politica Statelor Unite trebuie să*

fie aceea de a susţine popoarele libere care rezistă tentativelor de aservire, fie că acestea sunt întreprinse de minorităţi

147 / Reconstrucţie (1945 – 1953)

clare ale acestui ajutor vor fi Greciaunde americanii vor prelua ştafeta de la britanici, incapabili să-şi continue efortul – şi Turcia, care primesc, respectiv, 250

şi 150 milioane de dolari. Politica de *containmentăindiguire*) *Am* „doctrina

Truman" va duce foarte rapid la o stabilizare a poziţiilor din Europa de Sud şi

Orientul Apropiat, americanii stabilindu-şi o solidă influenţă în Iran şi Turcia şi ajutând monarhiştii greci să învingă trupele comuniste (muntele Grammos, ultimul cuib de rezistenţă, este ocupat în octombrie 1949). Ca urmare a acestei radicalizări a politicii americane, conferinţa permanentă a miniştrilor de externe ai celor 5 „Mari", care era însărcinată din 1945 să elaboreze tratatele de pace, pune capăt definitiv lucrărilor sale în decembrie 1947, fără a fi dat vreo soluţie problemei germane...). →.

Aplicarea doctrinei Truman în ţările industriale ale Europei de Vest este opera planului Marshall. Aici, cu excepţia sectoarelor integrate în „glacis (?) sovietic" americanii nu apără numai principii, ci, în egală măsură, şi interese. În 1946, 2% dintre exporturile lor au luat calea Europei occidentale (faţă de 2% în restul continentului) şi, într-o conjunctură mondială dificilă, prăbuşirea

economiilor europene, incapabile să se redreseze pentru că duc lipsă de dolari pentru a-şi plăti importurile (*dollargap*), nu poate fi decât catastrofală pentru prosperitatea americană. În acelaşi timp, ea riscă să facă să basculeze, în tabăra adversă ţările aflate pradă sărăciei şi în care puternice partide comuniste pot canaliza nemulţu

mirea maselor. Până în 1947, partidele comuniste, raliate coaliţiilor guvernamentale de după Eliberare, au acţionat în sensul unei politici de concentrare a energiilor, deci de austeritate. Or, ele încep să se distanţeze, condamnând „erorile" politicii economice) Atât agitaţiile sociale cât şi deteriorarea raporturilor Est-Vest determină majoritatea guvernelor să îi excludă pe comunişti. Însă trebuie avut în vedere în egală măsură şi jocul presiunilor externe, în special ale SUA, care văd cu un ochi din ce în ce mai critic participarea comuniştilor la gestiunea afacerilor. Astfel, încă din mai 1947, eliminarea miniştrilor comunişti este un obiectiv realizat, atât în Franţa, cât şi în Italia. De atunci, partidele comuniste vor avea mai mult spaţiu de manevră pentru a-şi asuma conducerea mişcărilor revendicative, care riscă să se canalizeze într-o veritabilă mişcare revoluţionară. Pentru a contracara această dublă ameninţare, secretarul de stat Marshall propune în discursul său de la Harvard, pe 5 iunie 1947, un vasţ " plan de asistenţă

148

StdiUK, unul u „u" rwv…

trebuiau să se concerteze pentru a. – şi defini planul de redresare şi a lua măsurile necesare pentru a-şi asigura stabilitatea monedelor. Ajutorul nu va fi acordat fiecărei ţări în parte, ci unui organism-grupând beneficiarii şi repartizând creditele între aceştia. Acest ajutor economic de peste 10.000 milioane de dolari – dintre care peste

jumătate împărţite între Germania de Vest, Italia, Franţa şi Marea Britanie – este curând acceptat cu entuziasm de 16 ţări, care vor constitui OECE. El este în egală măsură oferit Europei de Est şi URSS. Polonia şi Cehoslovacia sunt gata să-l accepte, însă Kremlinul, vorbind în numele întregului „lagăr socialist", refuză extrem de tranşant, căci vede în planul Marshall un cal troian destinat să submineze influenţa sa în ţările în curs de satelizare.

IE IA „RĂZMIUL RECE §E MIŞCARE" LA „RĂZB – tâl JLRECEIEF «Zipe".

Riposjajoyieţică la iniţiativele guvernului american se manifestă pe două planuri; punerea sub tutelă economică şi politică a ţărilor ocupate de Armata roşie şi crearea, în octombrie 1947, unui organ de coordonare a partidelor comuniste, *Kominformul*. Cu această ocazie, unul dintre principalii colaboratori ai lui" Stalin, Jdanov, formulează într-un discurs foarte dur doctrina oficială a Kremlinului, un fel de corespondent al doctrinei Truman. El afirmă astfel că:

*„Statele Unite sunt principala forţă conducătoare a lagărului imperialist., Anglia şi Franţa sunt unite cu SUA... Tabăra imperialistă este susţinută de ţările** posesoare de colonii, ca Belgia şi Olanda... ca şi de ţările dependente politic şi economic de Statele Unite, din Orientul Mijlociu*] *America de Sud, China* (...)".

„Doctrina Jdanov" poate fi astfel rezumată:

1) lumea este de acum înainte divizată în două lagăre ireconciliabile; 2) URSS este lidera lagărului „democraţiei" şi „păcii";

3) pretutindeni unde pot, partidele comuniste trebuie să preia puterea.

În Franţa şi în Italia, unde comuniştii au trebuit să părăsească guvernele de coaliţie în aprilie şi mai 1947, aplicarea „doctrinei Jdanov" dă naştere unor Puternice

campanii destinate să zguduie puterile „burgheze”: greve revoluţionare

şi manifestaţii de masă se succed până în toamna lui 1948, fără alt efect decât acela de a izola partidele comuniste într-un veritabil „ghetto” politic şi cultural.

Odată cu criza Berlinului şi schisma iugoslavă, se trece de la „războiul rece de mişcare” la „războiul rece de poziţie”, în Europa instalându-se o împărţire durabilă a influenţă sovietice şi occidentale. Puternic traumatizaţi de „lovitura de stat de la Praga”, care îi aduce la putere în condiţii dramatice pe comuniştii până atunci minoritari în Cehoslovacia, occidentalii decid să accelereze în zona lor reconstituirea unui stat german puternic economic şi politic, susceptibil de a constitui un baraj în calea comunismului. Prima etapă a procesului ce va conduce în mai 1949 la crearea Republicii Federale a Germaniei, cu capitala şi guvernul la Bonn, este reforma monetară” operată de anglo-americani în sectoarele lor fuzionate („bi-zona”), ceea ce antrenează curând retragerea reprezentantului sovietic, mareşalul Sokolovski, din Consiliul de control cvadripartit, care, din 1945, constituia autoritatea supremă pentru întregul teritoriu german.

Ruptura între cele două Germanii (o „Republică Democratică Germană”, de obedienţă comunistă, va fi proclamată în Berlinul de Est, pe 30 mai 1949) se vede astfel consumată. Rămâne (problema Berlinului), la rândul său împărţit în 4 sectoare, dintre care 3 formează o enclavă occidentală în inima zonei sovietice. Pentru a încerca să-i gonească pe occidentali de acolo, sovieticii decid în iunie 1948 să blocheze orice acces rutier şi feroviar spre Berlinul Occidental, condamnând oraşul la sufocare. Oare Stalin gândeşte că oraşul va cădea ca un

fruct copt sau vrea să testeze capacitatea de rezistenţă a americanilor? Se pare însă că el a subestimat-o pe aceasta din urmă, din moment ce Washingtonul va profita de această ocazie pentru a demonstra până unde este gata să meargă în politica sa de îndiguire. Astfel, americanii vor riposta cât de curând prin punerea la punct a unui gigantic „pod aerian": 2.500.000 de tone de provizii de orice natură vor fi astfel transportate într-un an de sute de avioane. În acelaşi timp, Truman arată ruşilor că nu va ezita să facă uz de forţă pentru a menţine libere culoarele aeriene. Ridicând blocada în iunie 1949, Stalin recunoaşte implicit prima sa mare înfrângere în războiul rece care îl opune lagărului occidental.

Două alte eşecuri reprezintă pentru URSS semnale că trebuie să se oprească. Primul se referă la Finlanda, care, în ciuda presiunilor Kremlinului, reuşeşte să-şi menţină nejjtraliţaţea, jefuzând rjlanul Marshall, însăjevitând în acelaşi timp dominată comunistă. Mai grav şi mai neaşteptat este conflictul Jjtalintito. Acesta din urmă, cum se ştie, a eliberat numai cu forţele partizanilor săi întregul teritoriu iugoslav şi înţelege să se folosească de aceasta pentru a-şi afirma. autonomia faţă

150 >*l t*} >: *l-W*: *m*. îW… „"—: „*1*

Climatul Intelectual în *; al Mijlocului de Secol.

„CĂILE *UBEKVĂŢIF*

După şase ani de război total, oamenii îşi regăsesc libertăţile pierdute. Hedonismul generalizat ce însoţeşte această întoarcere la pace nu exclude interogaţia lucidă asupra noţiunii de libertate, atât de complexe fiind căile pe care o poate lua această valoare regăsită. Desigur, războiul, ocupaţia, propaganda nazistă, fascistă sau „colaboraţionistă" nu au putut face să dispară în Europa orice urmă de viaţă culturală independentă.

În Italia, ultimii ani ai fascismului au fost marcaţi de

o puternică ascensiune a unei seve contestatare, de unde vor ieşi recoltele fecunde imediat după război. În Franţa, literatura a dat câteva capodopere difuzate public sau clandestin, sau a căror publicare a fost doar amânată. Este cazul cu *Fiinţa şi neantul* a lui Sartre publicată în 1943, sau, de acelaşi autor, cu primele două volume din *Căile libertăţii*, apărute în 1945, însă a căror redactare a fost făcută în mare parte în anii Ocupaţiei. În acelaşi timp, teatrul şi în mai mare măsură cinematograful cunosc o „vârstă de aur", despre care depun mărturie, printre altele, filmele *Vizitatorii de seară* (1942) sau şi mai mult *Copiii Paradisului* (1943) de Marcel Carne, sau *Goupi Mains Rouges* (1943) de Jacques Becker.

Totuşi, o ruptură profundă cu trecutul imediat şi îndepărtat se produce în momentul Eliberării şi odată cu întoarcerea la pace, după cinci ani de război nemilos. În aceeaşi manieră în care perioada de după primul război dădusev naştere spiritului „armées folles", perioada care urmează prăbuşirii Axei vede dezvoltându-se un climat de eliberare ce afectează toate domeniile vieţii intelectuale. Sub pana lui Malraux, Éluard, Sartre, Camus şi a multor altora, cuvântul şi noţiunea de „libertate" ocupă un loc considerabil în câmpul producţiei literare şi teatrale. Libertăţi „formale" recucerite în lupte grele duse cu partizanii „Noii ordini" şi care vor servi curând de drapel adversarilor unui alt totalitarism. Libertate a omului de a depăşi – prin act voit şi ales – condiţia sa de a fi determinat, biologic şi social, libertate în fine de a-şi afirma propriile alegeri existenţiale, între dogmele, tabuurile şi conformismele impuse de ideologii, religii sau simpla presiune a organismului social.

159/Reconstrucţie (1945 – 1953)

ANGOA & 4 ŞI *FRENEZIA VIEŢII*

Este adevărat că războiul a făcut să renască, cu o forţă înzecită, interogaţiile omului occidental, confruntat cu realităţile unei lumi percepute ca fiind din ce în ce mai iraţională şi inumană. Ştiinţa şi tehnica puse în slujba uciderii în masă, revelarea capacităţii de distrugere a armelor nucleare, masacrarea civililor, reapariţia torturii şi foametei, ororile genocidului hitlerist, mai târziu descoperirea crimelor staliniste, apoi atrocităţile comise în timpul războaielor coloniale în numele „socialismului", „progresului", „democraţiei", sunt tot atâtea elemente ce contrazic idealurile ce decurg din raţionalismul progresist, moştenire a filosofiei luminilor şi a pozitivismului, şi vor sfârşi prin a ruina vechiul sistem de valori.

Această repunere în discuţie a certitudinilor transmise de generaţii de familie şi şcoală se dezvoltă într-un climat în care teama de un nou război şi mai distrugător încă decât cel care tocmai s-a încheiat a înlocuit foarte repede euforia Eliberării. O senzaţie de angoasă şi un sentiment al absurdului se văd astfel consolidate, iar ideologiile şi religiile existente – îngheţate la această oră în poziţie de luptă – nu oferă nicio soluţie de schimbare în afara aceleia a angajamentului necondiţionat.

De fapt, mulţi, mai ales printre tineri şi cercurile intelectuale, reacţionează în faţa acestui pesimism care-i înconjoară afişând o „frenezie de a trăi (*fureur de viore*)", care este atât dorinţa de a exploata toate virtualităţile unei existenţe care se vrea fără constrângeri, cât şi evadare uşor sinucigaşă într-o lume artificială, pe care o simbolizează, până la începutul anilor '50, „mitul Saint-Germain-des-Prés".

La „cupola", la „Cafe de la Flore", în cafenele sau cabarete, se întâlnesc poeţi şi cântăreţi (J. Prevert, J. Greco, Boris Vian) însă şi, în jurul lui Jean-Paul Sartre, toţi

cei pe care îi seduce noua filosofie, existenţialismul.

A SCHIMBA LUMEA

În egală măsură, pentru numeroşi scriitori şi artişti, angajamentul, de orice natură, este la ordinea zilei. Cu atât mai mult cu cât, în primele zile de după război, el se înscrie în continuitatea luptei antifasciste şi a aceleia a Rezistenţei. Numeroşi sunt cei care, ca Louis Aragon, Paul Éluard, Roger Vailland, Claude Roy, Pablo Picasso sau italianul Elio Vittorini, au aderat la partidul comunist, atât din ură faţă de fascism şi dorinţă de justiţie socială, cât şi prin opţiune ideologică deliberată. Alţii, marxişti sau nu, refuză să ia o decizie şi să intre într-o organizaţie

160 – Wfl: – … –,» W…

ale cărei idei nu le împărtăşesc în totalitate, dar care totuşi le părea de viitor întrucât exprima „poziţiile clasei muncitoare”. Sartre, în ciuda răfuielilor sale cu partidul comunist şi cu ideologii de la Kremlin, catolici, precum cei grupaţi în jurul revistei *Esprit*, „progresişti” şi socialişti decepţionaţi de reformismul prudent al stângii moderate şi de compromisurile acesteia cu „burghezia” şi cu „imperialismul”, acceptă astfel să se încoloneze timp de câţiva ani, printre „tovarăşii de drum” ai partidului comunist. Totuşi, începând cu 1947, războiul rece şi alinierea comuniştilor occidentali la poziţiile URSS vor determina pe mulţi dintre ei să rupă cu comunismul.

dela Revolvă la Angajare

INTELECTUALII ÎN LUPTĂ

Cea mai mare parte a intelectualilor au trecut deci, în câţiva ani, de la revoltă la angajarea partizană în perspectiva unei schimbări a societăţii, şi deci a civilizaţiei. Cei mai numeroşi vor adera la marxism, fie ca „tovarăşi de drum”, fie ca militanţi ai partidelor comuniste, în momente în care aceste organizaţii cunosc în Europa Occidentală un avânt fără precedent.

Războiul a determinat un profund clivaj în rândurile intelectualilor şi artiştilor. La dreapta, numeroşi dintre ei, şi nu printre cei mai puţin celebri, fără a împărtăşi la Eliberare soarta tragică a lui Brasillach sau Drieu La Rochelle (primul a fost împuşcat, al doilea s-a sinucis), sunt desconsideraţi pentru atitudinea lor din timpul Ocupaţiei şi vor cunoaşte câţiva ani de „purgatoriu", înainte de a recăpăta glas ca urmare a mutaţiilor produse de „războiul rece". Ceilalţi, cei care, într-un mod sau altul, au participat la acţiunile Rezistenţei, caută, prin scrieri şi prin fapte, să le prelungească spiritul şi după instaurarea păcii. Mulţi se vor angaja astfel în acţiunea politică, în dorinţa de a promova o lume mai bună; unii, ca Albert Camus, fără altă raţiune decât de a „protesta împotriva unui univers al nefericirii".

161/Reconstrucţie (1945 – 1953)

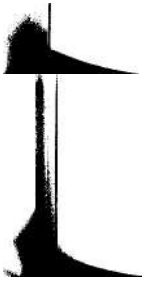

VALULEMSTENJTALIST; ce – *r*<— ":

Succesul pe care-l repurtează imediat după Eliberare opera romanescă şi scenică a lui Jean-Paul Sartre, animator al unui mic grup de filosofi şi scriitori grupaţi în jurul revistei *Les Temps modernes*, nu corespunde numai unui fenomen al „modei", mai mult sau mai puţin orchestrat de mass media epocii. El exprimă în egală măsură un „mal de siècle" al unei generaţii ieşite din război, în căutare de răspunsuri la nelinişti care-i sunt proprii. Nu se poate spune că versiunea sartriană a existenţialismului (care împrumută mult de la danezul

Kierkegaard şi germanii Jaspers, Heidegger şi Husserl) ar constitui o „filosofie" propriu-zisă, erijată în sistem, şi cu atât mai puţin o cheie de explicare a lumii. Angoasa pe care o încearcă eroul sartrian (Roquentin din *Greaţa*, Mathieu din *Căile libertăţii*) naşte dimpotrivă sentimentul absurdului, al „forfotei contingentului", căruia individul nu i se poate sustrage decât prin acţiune. Omul nu este nici creatura lui Dumnezeu, nici reprezentantul unei „naturi umane" anterioare propriei sale existenţe. Este însăţi existenţa sa cea care îl defineşte („existenţa precede esenţa") şi el nu are un sens decât prin actele sale („omul este ceea ce jj el se face"); ceea ce întemeiază atât libertatea, cât şi valorile sale, căci binele şi răul nu trebuie considerate drept absolute.

Fără a fi direct asimilabil curentului existenţialist, demersul lui Albert Camus prezintă numeroase analogii cu cel al lui Sartre şi a exercitat în egală măsură, în Franţa ca şi în străinătate, o influenţă considerabilă asupra generaţiei postbelice. Constatând şi el absurditatea unei lumi stranii, ostile şi „populate de iraţional", Camus recuză atitudinile evazioniste pe care le constituie în ochii săi sinuciderea şi credinţa religioasă. Ceea ce face măreţia omului şi dă un sens existenţei sale este a acţiona cu conştiinţa zădărniciei eforturilor pe care le depune. Această „sfidare", această revoltă lucidă şi disperată, trăită cu pasiune, fac din om o fiinţă liberă şi-i dăruiesc singura fericire care îi este accesibilă. „*Lupta cu muntele este suficientă pentru a umple o inimă de om* – scrie Camus. *Trebuie să ni-l imaginăm pe Sisif fericit*" (*Mitul lui Sisif*, 1942).

Dacă actul individual este suficient pentru a întemeia libertatea şi valorile umane, fără referire la o metafizică sau o morală prestabilite, orice acţiune, de orice natură ar fi, prezintă un aspect pozitiv. Astfel pot fi justificate în

egală măsură actul umanitar şi dezinteresat ca şi gestul gratuit al nihilistului, deci acţiunile dăunătoare altuia. Sartre şi Camus, fiecare în maniera sa, au fost conştienţi de pericolele unei astfel de atitudini şi n-au încetat să o corijeze, integrând în doctrina lor – cu preţul unor contradicţii de care nu se pot elibera – date inspirate din umanismul tradiţional. Camus pune astfel o limită revoltei sale.

162/Reconstrucţie (1945953)

propunând contemporanilor săi să „diminueze aritmetic durerea lumii", întemeindu-se pe astfel de valori ca justiţia şi fraternitatea şi refuzând orice formă de teroare, fie ea destinată să pregătească naşterea unei lumi mari bune. În timp ce Sartre acceptă să facă episodic o „bucată de drum" împreună cu comuniştii, Camus condamnă fără apel terorismul totalitar, fie el „de stânga".

La rândul său, Sartre nu numai că reproşează lui Flaubert şi fraţilor Goncourt de a fi „răspunzători pentru represiunea ce a urmat Comunei din Paris pentru că nu au scris un rând pentru a o împiedica", el exaltă de asemenea lupta lui Voltaire şi Zola împotriva injustiţiei şi intoleranţei.

O CULTURĂ A RĂZBOIULUI RECE

„MODELUL AMERICAN".

Aria culturală, în sensul său larg – înglobând şi cultura de masă ca şi cea a elitelor – a devenit începând cu 1946 – 1947 un teren de confruntare privilegiat al influenţelor rivale ale celor doi mari învingători ai războiului. Aceea a SUA se exercită în mod prioritar în America latină, Japonia şi mai ales în Europa de Vest, unde ea este beneficiara atuurilor pe care le conferă Americii avansul său tehnologic, formidabila sa forţă industrială şi financiară, ca şi prestigiul rezultat din rolul pe care l-a jucat în lupta împotriva totalitarismelor nazist şi fascist, apoi în reconstrucţia rapidă a ţărilor eliberate, prin

intermediul planului Marshall. Imaginea, foarte răspândită în intelighenţia antebelică, a unei ţări fără spirit şi cultură, pe cale de robotizare şi supusă domniei dolarului, este înlocuită pentru mulţi europeni – lipsiţi de-a lungul multor ani de libertate şi de un minimum de bunăstare – de aceea a unei civilizaţii care a ştiut să îmbine avantajele materiale pe care le datorează înaltei sale tehnicităţi cu respectul ideilor democratice.

În mod foarte natural, în momentul în care, în contextul războiului rece, Europa slăbită şi sinistrată părea ameninţată de un totalitarism de altă natură, europenii se întorc către superputerea din Vest, nu numai pentru a-i cere să le asigure apărarea, ci şi pentru a învăţa de la aceasta, uitând de altfel, adeseori, zonele de umbră care însoţesc la această dată mitul Americii-pământ al libertăţii (problema negrilor, inegalităţile, mccarthysmul).

Forţa contagiunii „modelului american" priveşte mai puţin direct formele tradiţionale şi elitiste ale culturii – literatura, teatrul, artele plastice – cât diversele

aspecte ale unei culturi de masă conforme aspiraţiilor unui public larg, compns mai ales din tineri şi atras de modernitate. Desigur, scriitori ca Hemingway

Steinbeck, Caldwell, Faulkner, îşi găsesc cititori mai mulţi şi mai entuziaşti decât înainte de război. Însă, cum o mărturiseşte o anchetă realizată în 1948 printre studenţii de la Sorbona, în general le sunt preferaţi „clasicii" literaturii franceze din secolul XX: Gide, Valery, Malraux, Duhamel, Claudel, sau noii „mandarini" de pe „Rive gauche". În schimb, există un puternic entuziasm pentru jazz (perceput, de altfel, frecvent ca muzică „neagră", ceea ce va duce la o răsturnare de imagine), pentru cinematografia americană (cea a anilor '30 şi '40, mai degrabă decât aceea, destul de mediocră, a anilor *fifties*)

pentru romanul „negru”, litera tura de ficţiune şi banda desenată. Totul nu este numai o adeziune spontană a publicului la această ofensivă a modelelor nord-americane, ci datorează în realitate mult forţei de penetraţie a puternicelor reţele financiare, hegemoniei lingvistice pe care începe engleza în această epocă să o exercite în lume şi acţiunii concetate a oamenilor de afaceri şi guvernanţilor, pentru care deschiderea pieţelor externe pentru produsele culturii americane prezintă un interes atât politic

(vehiculând o „imagine bună” a Americii) cât şi economic (filmul, de exemplu, este în acelaşi timp o marfă de export, dar şi creatorul unor noi necesităţi pe care le poate satisface industria de dincolo de Atlantic). Difuzia modelor şi modelelor provenind din SUA se ciocneşte totuşi de rezistenţa formelor tradiţionale ale culturii. Inclusiv a unei culturi populare, care-şi conservă la această dată multe din trăsăturile specifice, atât în lumea rurală, cât şi în cea urbană (în Franţa, jazzul nu va triumfa definitiv asupra muzicii „musette” decât în ultimii ani ai deceniului6)

Î O CONTRA-CULTURI COMUNIŞTI însă valul „american” trebuie mai ales să se confrunte cu emergenţa unei contra-culturi comuniste. Forţa curentului marxist şi ponderea partidelor comuniste constituie într-adevăr o contrapondere deloc neglijabilă la penetrarea influenţelor americane. Modelelor „decadente”, prodi se ale unei culturi căreia îi denunţă caracterul străin şi vocaţia imperialistă, corni niştii le opun pe cele care, în tradiţia naţională, corespund cel mai bine propriilor lor idealuri. De fapt, „realismul socialist”, în numele căruia sunt mobilizaţi, – pe crenelurile cetăţii – intelectualii partidului şi „tovarăşii lor de drum”, nu se inspiră decât parţial şi nu întotdeauna în mod fericit, din marile opere ale trecutului:

acelea ale unui Zola.

Victor Hugo sau Courbet. El decurge mai degrabă din conformismul şi dogmatismul cultural ce domnesc în Uniunea Sovietică, unde Jdanov – responsabil cu ideologia URSS – a fixat principiile unei producţii intelectuale şi artistice dedicată în mod exclusiv exaltării clasei muncitoare şi partidului: cultul „eroului pozitiv”, glorificarea valorilor „proletare” (munca, calităţile morale), condamnarea modernismului în arte şi literatură, etc. în august 1948, în timpul unui congres al „intelectualilor pentru pace”, care se ţine la Wrocławân Polonia, aceste precepte jdanoviste (promotorul lor este atunci în dizgraţie şi va muri câteva zile mai târziu) sunt prezentate de la tribună – de unde romancierul rus Fadeev denunţă în Sartre o „hienă dactilografă” – ca trebuind în viitor să ghideze inteligheţia progresistă, începând cu această dată, cultura comunistă a războiului rece se înfundă pentru numeroşi ani într-un dogmatism încremenit şi vehement, din care răzbat totuşi episodic opere de mare valoare (Éluard, Picasso) nu întotdeauna bine primite de partidele comuniste naţionale. În martie 1953, în momentul morţii lui Stalin, secretariatul PCF îl va denunţa pe Louis Aragon pentru a fi lăsat să apară în revista *Lettres françaises* (al cărei director era) un portret al conducătorului sovietic făcut de Picasso, neconform cu canoanele realismului socialist.

Vectorii Confruntării Culturale

LITERATURA

Confruntarea Est-Vest nu putea decât să transpară în diversele domenii ale culturii fie ele tradiţionale, şi adesea încă rezervate unei elite (teatru, literatură, arte plastice) sau, din ce în ce mai mult, axate spre o comunicare de masă (sport şi mai ales cinema).

Literatura anilor de război rece şi în special, cea

romanescă, care atrage cei mai mulţi cititori, se clasifică, după atitudinile politice ale reprezentanţilor, în patru tendinţe principale:

— Curentul existenţialist, dominat de statura lui Jean-Paul Sartre (1905 – 1980), autor al unor cărţi ca *Greaţa* (1938), *Zidul* (1939), şi al *Căilor libertăţii* (1945 – 1949).

164

165/Reconstrucţie (1945 – 1953)

Filosof, scriitor, el este şi un dramaturg care va scrie cu *uşile închise* (1944), *Morţi fără morminte* şi *Târfa cu respect* (1946), *Cu mâinile murdare*, reprezentată pentru prima oară în 1948, *Nekrasov* (1955). Acestei opere i se alătură în anumite aspecte cea a lui Camus, de altfel în dezacord în numeroase puncte cu „Papa existenţialismului".

Două cărţi, *Străinul* şi *Mitul lui Sisif* (1942) l-au plasat pe Albert Camus (1913 – 1960) în prim planul epocii imediat postbelice. Însă autorul *Neînţelegerii* (1943) al lui *Caligula* (1945) al *Stării de asediu* (1948) şi al *Cei drepţi* (1931) s-a îndepărtat de Sartre începând cu 1952, în problema-cheie a angajamentului de stânga. Mai puţin preocupat decât acesta de a ridica un edificiu filosofic e; total, el declara:

„Nenorocirea este că suntem în epoca ideologiilor şi a ideologiilor totalitare, deci suficient de sigure de ele însele, de raţiunea lor imbecilă sau de mărginitul lor adevăr pentru a nu vedea salvarea lumii decât în propria lor dominaţie".

În 1954, Simone de Beauvoir va înfăţişa în *Mandarinii*, premiul Goncourt 1954, un tablou foarte sugestiv al mediului intelectualilor „existenţialişti" şi va evoca conflictul dintre Sartre şi Camus.

— Curentul comunist, angajat în toate bătăliile PCF, ilustrat în Franţa – în afara marilor nume ale lui Aragon

(*Comuniştii* 1949 – 1950) şi Elsa Triolet (*Calul alb*.

1942, *Primul costă două sute de franci* – Premiul Goncourt 1944) – de romanescul militant al unui Andre Stil (Premiul Stalin 1951 pentru *Primul şoc*), unui Pierre

Courtade (*Jimmy*, 1951) sau unui Jean Laffitte, sau de cel mai puţin dogmatic şi mai literar al lui Roger Vailland (*Beau Masque*, *325.000 franci*) – Tonul a fost de

Laurent Casanova la cel de-al VI-lea Congres al PCF la Strasbourg în 1947, când a declarat că intelectualii trebuiau să „se ralieze poziţiilor ideologice şi politice ale clasei muncitoare". Tot atâtea recomandări ce vor duce adesea la o artă de circumstanţă, dispreţuită de dreapta, dar şi de intelectualii stângii necomuniste.

— Un curent angajat la dreapta, dar provenit de asemenea din rândurile

Rezistenţei şi care se regrupează în jurul gaullismului. Andre Malraux (1901 – 1976)

este figura sa cea mai reprezentativă, însă el a încetat la această dată să-şi mai exercite talentul în genul romanesc. Un număr de reprezentanţi ai acestui curent colaborează la revista *Liberte de l'Esprit*, unde nu vor întârzia să li se alăture scriitori care îi depăşesc în anticomunism, ataşaţi unei drepte mai tradiţionale.

— Un curent ce se reclamă de la principiile neangajării politice, de fapt net orientat spre dreapta, ca mica grupă a „husarilor", incluzând pe R. Nimier, M.

Deon, A. Blondin, J. Laurent, cel puţin la fel de ostili lui Sartre şi şcolii sale ca şi comunismului.

166, *fv*; e

Să notăm, în sfârşit, că mari scriitori ca Gide (Premiul Nobel pentru literatură în 1947) nu aparţin nici uneia dintre aceste tendinţe şi se ţin la distanţă de orice angajare politică.

Şi dacă cea mai mare parte a operelor reprezentate

în teatre în decursul celor zece ani ce urmează Eliberării aparţin repertoriului clasic şi celui de „Bulevard”.

(acesta din urmă putând face de altfel referire la actualitate) un mic număr de piese dezvoltă explicit teme politice care sunt acelea ale războiului rece. Puţin reprezentat la dreapta, unde este mai ales ilustrat de operele lui Jean Anouilh

Omifle, *Pauvre Bitos*, acest teatru „angajat” cunoaşte în cealaltă tabără un relativ succes, fie că e vorba de teatrul lui Sartre, de adaptările lui Jean Vilar şi ale

„Teatrului naţional popular” după operele dramaturgului comunist german

Bertolt Brecht, *Mutter Courage*, sau ale piesei americanului Arthur Miller.

Vrăjitoarele din Salem, realizate la sfârşitul lui 1954 la Paris de Yves Montând şi

Simone Signoret şi care transpune în America puritană a secolului al XVII-lea problemele ridicate de mccarthysm în Statele Unite (afacerea Rosenberg). În schimb, piesa lui Roger Vailland consacrată războiului din Coreea – *Colonelul*

Foster va pleda vinovat – şi în care dezvoltă o tematică ce asimilează armata americană cu ocupantul hitlerist, nu va cunoaşte decât două reprezentaţii (mai

1952), interzisă, este drept, de prefectul de poliţie ca urmare a manifestaţiilor provocate de extrema dreaptă. r în *f*

ARTELE PLASTICE

Artele plastice postbelice, în special pictura, par a fi mai puţin afectate de dezbaterile zilei decât celelalte domenii ale universului cultural, chiar dacă un Picasso rămânea multă vreme în obedienţa PCF. Încă dinainte de război, o operă ca *Guernica* incita artiştii, dacă nu să se angajeze, cel puţin să se facă ecoul dramelor şi pasiunilor

Istoriei.

Nu este mai puţin adevărat că, imediat după război, o artă ca pictura nu mobilizează decât o minoritate instruită a opiniei publice. Două luni după Eliberarea Parisului, în octombrie 1944, Salonul de Toamnă este teatrul unei manifestaţii ostile faţă de ceea ce o parte a publicului considera a fi „farse”. Mai multe pânze, printre cele mai provocatoare, sunt smulse şi cred din mână în mână sub glumele proaste ale adversarilor artei avangardiste. Această mică revoltă, repede uitată, este probabil ultima manifestaţie de acest gen, generată de un public de cunoscători, în faţa ascensiunii inexorabile a artei nonfigurative.

167/Reconstrucţie (1945 – 1953)

Cunoscuţi de toţi graţie reproducerilor operelor lor, difuzate prin intermediu] cgiţilor de artă şi curând afişate sub formă de postere în locuinţele mic-burgheze mrii pictori interbelici – cubişti, expresionişti, suprarealişti – cunosc o soartă as mănătoare celei a impresioniştilor, o „clasicizare”, chiar dacă şi-au păstrat tă îndrăzneala creativă, ca Matisse în marile sale colaje (*Tristeţea regelui*, sau Picasso, care se instalează triumfător la Antibes în 1946, şi care va ina mai mult de un sfert de secol arta picturală a lumii occidentale. Bonnard (n-ort în 1947), Braque, Rouault, Chagall, Fernand Leger beneficiază de aceeaşi cojisacrare în decursul ultimilor ani ai vieţii lor, continuând totuşi să aducă un „a-i proaspăt” în arta timpului lor.

Într-o lume marcată de război, pradă incertitudinilor, angoasei şi sentimentului gjj-urdului, se impune cu o şi mai mare vigoare încă decât în perioada de după pl-jj-nul război mondial voinţa de a fugi din real, sau cel puţin din lumea – fals raţională – a aparenţelor. Pe urmele paşilor unei generaţii ce se stinge (Kandinsky şi jv/londrian dispar

şi unul şi celălalt în 1944), suprarealismul cunoaşte o a doua tjnreţe, ilustrată de numele lui Paul Klee, Joan Miro, René Magritte, Salvador) ajj... Este vorba în egală măsură de artă abstractă, sau „concretă", după definiţia cal-e i se dă.

Opus acestor tendinţe se dezvoltă, ca reacţie, un curent realist sau neorealist e este încarnat, în special, în operele francezului Fougeron sau italianului to Guttuso. În unele cazuri, talentul poate coexista cu aplicarea stricto sensu a preceptelor realismului socialist. Emoţia şi reflectarea ghidează pedelul – adeseori hiper-realist înainte de această dată – unui Fougeron, care se consacră descrierii sărăciei, bolii şi mutilării, preţuri plătite, în ochii săi, de cia5 a muncitoare pentru prosperitatea societăţii capitaliste: *Judecătorii*, *Ţara minelor*, 1950.

CINEMA

În cinema, tensiunile Est-Vest apar mai puţin în conţinutul filmelor realizate, cât](\ influenţa Statelor Unite pe un triplu plan economic, politic şi cultural.

dacă războiul rece apărea direct sau indirect (prin intermediul filmelor «mjijtare", a căror funcţie este de a arăta o Americă liberă şi puternică în faţa totaljtarismului) în cinematografia americană a deceniului 1945 – 1955, pe atunci SUpusă presiunilor inchizitoriale ale comisiei asupra activităţilor antiamericane (e procedează la mii de anchete şi de audieri şi urmăreşte sute de actori, de

168

realizatori, de scenarişti, acuzaţi de a avea legături cu partidul comunist), el este rareori prezent în cinematografia europeană a epocii. Foarte puţin numeroase sunt filmele ce fac referire la conflictul Est-Vest, cum ar *fi înainte de potop* de Andre Cayate (1955) sau *Al. Treilea Om* al britanicului Carol Reed (1949). Atitudinea politică, când va fi, se va înscrie în cadrele unei

cinematografii „sociale”, în filonul cinematografului francez al anilor ’30 (Le *Point dujourQ*) de Louis Daquin, 1949) sau va lua forma comediei, ca seria *Don Camillo*, care înfăţişează, prin personajele interpretate de Fernandel şi de italianul Gino Cervi, un preot din câmpia Pe aflat în dispută cu un primar comunist, un om cumsecade care, ca mulţi dintre cei asemenea lui – acesta şi este, de o manieră foarte explicită, mesajul filmului lui Julien Duvivier, primul din serie, ieşit pe ecrane în 1952 – s-ar întoarce cu dragă inimă în sânul Bisericii, dacă nu ar fi manipulat de statul major al partidului.

Până la sfârşitul anilor ’50, producţia americană ocupă un loc privilegiat în cinematografia mondială. Această dominaţie, care face din filmul american un puternic vector de influenţă, se explică prin diverse raţiuni:

— Este vorba mai întâi de o hegemonie financiară şi tehnică. Concentrarea firmelor producătoare şi înalta tehnicitate a cinematografului hollywoodian permit acestuia să realizeze – în afara filmelor de calitate – produse ieftine

(aşa-zise de serie B), sau, dimpotrivă, opere de „mare spectacol” (Cecil B. de

Miile) şi cu buget imens, difuzate în lumea întreagă graţie excelentelor reţele de distribuţie.

— Este vorba, pe de altă parte, de o dominaţie politico-economică. Ea se exprimă prin acordurile comerciale semnate imediat după război cu ţările eliberate şi stipulând frecvent – cum este cazul acordurilor Blum-Byrnes – că acestea din urmă vor trebui să acorde o proporţie minimă proiecţiei filmelor americane.

Ceea ce permite producţiei de peste Atlantic să ocupe aproape pretutindeni în lume, o proporţie foarte importantă a timpului de proiecţie pe ecrane.

— Se poate vorbi, în fine, de influenţa artistică. Dacă cinematografia hollywoodiană a anilor 1945 – 1955 suferă efectele negative ale „vânătorii de vrăjitoare" maccarhyste (eliminarea „celor zece de la Hollywood" de comisia pentru activităţi antiamericane, trimiterea în şomaj forţat a numeroşi actori şi realizatori suspecţi de comunism, exil în Europa al unor mari cineaşti ca Chaplin.

Losey şi Jules Dassin), ea continuă să realizeze opere tehnic excelente (come diile lui B. Wilder; westernurile lui J. Ford şi M. Hawks; comediile dramatice ale lui R. Aldrich şi W. Wyler, etc.) şi trăieşte din beneficiile prestigiului şi miturilor sale, feminine sau masculine, cum ar fi cel al lui Bor *A*.

169/Reconstrucţie (1945 – 1953)

Această hegemonie a cinematografiei americane întâlneşte totuşi numeroase rezistenţe, mai ales în Europa.

— În Italia, unde trupele aliate – mai ales în Sud – au echipat numeroase săli cu material modern impropriu proiectării filmelor naţionale, fluxul producţiei de peste Atlantic nu a împiedicat realizatorii de talent (Visconti, de Sica etc.) să facă să se nască o cinematografie nouă, la fel de îndepărtată de universul aseptizat şi conformist al comediei hollywoodiene ca şi de producţiile umflate alecinemaul ui propriu-zis „fascist". Chiar dacă conţinutul său social şi orientarea politică – de stânga – sunt evidente, acest curent neorealist, rezultat al unei îndelungi maturizări accelerate de război, nu îşi trage deloc inspiraţia din

„Realismul socialist", aşa cum îl concep Stalin şi Jdanov, şi, dacă uneori împrumută de la cinematografia sovietică, modelele sale se numesc Eisenstein şi

Pudovkin. Acestea spuse, temele pe care le dezvoltă

cineaştii şcolii neorealiste

(mizeria urbană, delincventa juvenilă, exploatarea păturilor rurale, etc.) se înscriu într-o luptă politică care nu este prea îndepărtată de aceea pe care o duce în acelaşi moment PCI, ai cărui membri sunt mulţi dintre realizatori. Dintr-o producţie foarte bogată, vom reţine *Roma, oraş deschis* de R. Rossellini (1944 – 1945);

Pământul se cutremură de L. Visconti (1948); *Nopţile Cabinei* de F. Fellini (1956);

Hoţi de biciclete de V. de Sica (1948), *Orez amar* de G. de Santis (1949).

— În Franţa, unde sondaje efectuate în anii ’50 indică că publicul consumă multe filme americane, însă nu le apreciază decât ca fiind mediocre şi unde curentul neorealist produce puţine opere semnificative, rezistenţa în faţa modelelor hollywoodiene se sprijină pe o tradiţie, pe un „savoir-faire”, care prelungesc fără a îl reînnoi prea mult, cinemaul anilor ’30 şi pe cel al Ocupaţiei. Filme roz, comedii vesele sau dramatice, filme istorice cu vocaţie recreativă sau didactică, teatru filmat, filme cu conţinut „social” etc, se îndepărtează prea puţin de formele „clasice” şi nu vor constitui evenimente decât atunci când vor ironiza morala tradiţională (*Manon* de Clouzot, *Le Diable au corps* de Claude Autant-Lara, cu Gerard Philipe). Prea puţină influenţa americană în toate acestea, în afară de spre sfârşitul perioadei, apariţia pe ecrane a thrillerului „à la française”, gen abordat de Jacques Becker în 1954 cu adaptarea romanului „negru” al lui

Albert Simonin: *Nu u-atingeţi de parale*. Însă, dacă atmosfera şi montajul amintesc efectiv de filmele poliţiste americane, eroii – interpretaţi de un Jean

Gabin sau un René Dary – decorurile şi limba rămân tipic franţuzeşti.

Cât despre cinemaul britanic, el arată, mai bine decât

oricare altul, limitele influenţei americane şi rămâne la fel de fidel tradiţiilor antebelice, exemplu fiind *scurtă întâlnire* de David Lean, 1946. Film al „lăzb-y rece" prin excelenţă, *Al. Treilea Om*, de Carol Reed (1949) nu face excepţi*n* măsura în care este vorba de o operă anglo-americană.

SPORT ŞI POLITICĂ

Spori a rămas pe dinafară şi resimte la sc-ia sa confruntarea dintre cele două superputeri. Jocurile olimpice de la Helsidin 1952 i primele la care participă URSS au constituit ocazia unei confruntplanetare între cei doi Mari, min intermediul atleţilor. În afara acestui şoc specvtaculcă) imaginile pe care ni le oferă presa celor două tabere despre campionii în Est sau din Vest sunt revelatoare pentru climatul războiului rece. Când estrorba despre primii, imaginea ce revine cel mai adesea în presa necomunistă este aceea a „tăvălugului" (fotbaliştii sovietici opuşi iugoslavilor «individual – şi „imaginativi"), a maşinii (cehul Emil Zatopek, de trei ori medaliat cu aur) impecabile, perfect reglate, însă anonime dacă nu chiar inumane. „*Sunt*, scrie TWerry Maulnier, nişte *solda* (*i disciplinau şi solizi*, *duri şi masivi* (*UEquipe*). *sunt mai* puj/n *„eleganţi" decât americanii mai puţin supli*, *mai puţin strălucitorij sml* «*bondoci" şi „îndesaţi*. *Surâd rar îi recunoşti*, scria corespondentul lui L *Mmde*e *după „pomeţii proeminenţi" şi „maxilarele pătrate sub şapca proletară" md în* curios amestec al portretului-robot al rusului tradiţional şi al omului n0U] impiacabil şi impersonal, făurit de mecanica stalinistă. Presa comunistă insistăi dimpotrivă, pe sănătatea fizică şi morală a echipei URSS, pe vigoarea calnşi entuziasmul pe care-l releva „ochii limpezi", privirea „dreaptă", gesturile sigure a) e atlejilor din Est. Produse ale unui sistem? Desigur, se admite aceasta, însă pentru a ajunge la concluzii opuse

acelora ale adversarului.

170

171/Reconstrucţie (1945 – 1953)

În *Mi* X. *Hi*»!

¥. H

L/ >.”-*

Vârsta de Aur arărilor Industrializate

(1953 – 1973)

PARTEA a 11-a *i*

174

Progresul Ştiinţific hă? şi Tehnic.

e >v >…” vi-l» J

şi Consecinţele sale Economice

Capitolul 12A i

Al. Doilea Război Mondial a dat un puternic impuls ştiinţelor şi tehnicii, care cunosc o nouă vârstă de aur după 1945. Profundele lor implicaţii strategice şi economice justifică prioritatea acordată cercetării aplicate, care se află în însăşi „inima” concurenţei dintre state şi întreprinderi, ale căror raporturi de putere ea le va decide de acum înainte. Pe de altă parte, înmulţirea aplicaţiilor cotidiene ale noilor tehnici constituie o miză majoră a societăţii. Progresele enorme realizate în domeniile decisive ale fizicii nucleare, cercetării spaţiului, informaticii, biologiei, au modificat radical datele vieţii economice şi sociale. Vechii noţiuni de revoluţie industrială îi ia locul aceea, mai imaterială, a revoluţiei informatice care antrenează progresiv societăţile dezvoltate spre o eră post-industrială încă ineficient dirijată.

I! *.

„!”» >

O Nouă Vârstă de Aur ce

— 1*SWT. i*:, – ră I! – ftW…

a Ştiinţei şi tehnicii H««.

IMPULSUL DURABIL DAT i ««o
DE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL *;

Dacă dezvoltarea ştiinţei şi tehnicii pare a se înscrie într-o lungă continuitate începând din secolul XIX al Doilea Război Mondial i-a dat în mod incontestabil un nou impuls, pentru că nicio victorie nu depinsese mai înainte în asemenea măsură de mobilizarea tehnologiilor de avangardă. Punerea la punct definitivă a radarului a permis englezilor să reducă intensitatea bombardamentelor Luftwaffe. Însă, mai ales, savanţii de naţionalităţi diferite reuniţi în cadrul proiectului „Manhattan" sunt cei ce au învins în final în faţa cercetătorilor germani şi japonezi deopotrivă în lupta pentru căutarea armei absolute, odată cu realizarea bombei atomice. Or, această puternică impulsionare a efortului de război, curând înlocuită de rivalitatea pe multiple domenii între Est şi Vest („războiul rece"), trebuia să dea naştere unei noi vârste de aur a ştiinţei şi tehnicii, susţinute permanent de statele dornice să-şi menţină prestigiul şi puterea într-o lume caracterizată de concurenţe şi antagonisme. Astfel s-a ajuns ca, după 1945, numărul de savanţi şi al descoperirilor sau invenţiilor lor să depăşească tot ce acumulase omenirea de la începuturile istoriei sale.

Statele Unite, care au cucerit, cu ocazia războiului, primul loc mondial în materie de cercetare ştiinţifică şi tehnică numără 400.000 de cercetători încă din anii '50, faţă de numai 15.000 în anii '20. Această excepţională concentrare de materie cenuşie, îmbogăţită prin apelul sistematic la creiere" din străinătate (*brain drairi*), le permite să monopolizeze premiile Nobel de după război. (URSS, a cărei ideologie oficială acordă ştiinţei un rol privilegiat, şi care dispune de matematicieni remarcabili, îşi concentrează eforturile de cercetare în domeniile

armamentului şi cuceririi spaţiului, priorităţi ale războiului rece, în detrimentul programelor afectate eficienţei economice şi socialeţuropa Occidentală, care, de la Renaştere la Descartes şi la pozitivismul secolului al XIX Ja, a inventat o metodă de experimentare şi de raţionament logic, moşteneşte tradiţii intelectuale care şi-au demonstrat valoarea şi nu au pierdut nimic din eficacitate; însă mijloacele financiare pentru a susţine programe costisitoare vor lipsi de acum

Înainte, ceea ce va încuraja cooperarea cu Statele Unite. Pornind de la structuri xjientale diferite, popoarele Asiei, şi în primul rând japonezii, au devenit campionii inovaţiei, care a luat-o înaintea cercetării fundamentale, desigur mult prea mult timp neglijată. Cu excepţia notabilă a Indiei, ţările subdezvoltate nu dispun de mijloacele pe care le necesită cercetarea modernă, iar înapoierea tehnologică constituie una din slăbiciunile lor, printre cele mai devastatoare.

Ştiinţa şi tehnica au devenit după 1945 mize de putere între state, fie că e vorba în totală prioritate de cursa armamentelor sofisticate de la bomba atomică la iniţiativa de apărare strategică (SDI, sfidare victorioasă lansată în 1983 de preşedintele Reagan URSS-ului), dar şi de cucerirea spaţiului, stăpânirea reţelelor planetare de comunicaţii şi chiar de cercetarea medicală, cum o arată competiţia recentă dintre cercetătorii francezi şi cei

americani cu privire la identificarea virusului SIDA.

IMPORTANTA SPORITI

A CERCETĂRII APLICATE.

Ştiinţa pură are drept obiect cunoaşterea universului, analiza elementelor ce îl alcătuiesc şi a forţelor ce îl guvernează, înţelegerea mecanismelor misterioase ale vieţii Ea aspiră, cu excepţia „ştiinţelor umane" ca istoria, economia politică sau sociologia, unde liberul arbitru al individului interzice orice sistematizare, să traducă rezultatele sale sub forma unor legi de aplicare generală. Această căutare necesită mijtoace considerabile pentru a obţine rezultate în mod necesar aleatorii, care nu determină decât ocazional aplicaţii imediate rentabile. Sunt deci statele, cele care prin intermediul reţelei lor de centre de cercetare (în primul rând al Universităţilor) îşi asumă sarcina celor mai mari riscuri financiare pentru această cercetare denumită „fundamentală".

Or, imperativul concurenţei impune liderilor politici ca şi şefilor de întreprindere să privilegieze eficacitatea imediată, care implică inovarea, adică punerea în aplicare a cunoştinţelor teoretice ale ştiinţei prin intermediul tehnicii. Inginerul francez Louis Armând, de numele căruia vor rămâne legate multe mari realizări tehnice ale celei de-a doua jumătăţi a secolului (de la concepţia trenurilor rapide la dezvoltarea industriei nucleare) a proclamat cu tărie această nouă uniune între ştiinţă şi tehnică:

„... fără bariere între tehnica „terestră" şi ştiinţa înălţătoare. O mare simbioză a cunoştinţelor, a iscusinţei mâinii de lucru şi a spiritului, iată imaginea conformă marii convergenţe a epocii noastre".

176, *j*

Programele şi bugetele favorizează deci cercetarea aplicată, cercetarea-dez-voltare, fiind bine înţeles că la foarte ridicatul nivel de complexitate atins de tehnologiile

actuale, aportul cercetării fundamentale este cel mai adesea indispensabil, şi că interacţiunile între teorie şi practică sunt din ce în ce mai frecvente. De exemplu, dacă progresele ştiinţifice ale astronomiei şi astrofizicii au permis explorarea spaţiului extra-atmosferic, tehnicile astronauticii au făcut de asemenea să avanseze cunoaşterea universului.

Toate marile state se străduiesc să consacre între 2 şi 3% din venitul lor naţional cercetării în ansamblul ei, în scopul realizării a maximum de invenţii, surse de putere şi de profituri. Pentru a exercita controlul gestiunii acestor dotări considerabile, statele au creat organisme specializate, dintre care cel mai celebru este Agenţia spaţială americană, NASA (*National Aeronautics and Space Administration*), însă poate fi citată şi concurenta sa, Agenţia spaţială europeană, sau unele creaţii franceze ca CNRS (Centrul naţional pentru cercetarea ştiinţifică) sau CEA (Comisariatul pentru energia atomică) printre multe altele. În acelaşi timp puterea publică, ca şi întreprinderile, multiplică contractele de cercetare cu Universităţile, ale căror lucrări teoretice se văd astfel puse în relaţie directă cu eventualii utilizatori: în California „Silicon Valley" a regrupat astfel întreprinderi dedicate cercetării şi producţiei în simbioză cu universitatea Stanford din San Francisco, exemplu pe care încearcă să-l imite numeroase tehnopolisuri din întreaga lume.

IMPLICĂRILE SOCIALE ALE TEHNO-ŞTIINJEI

Integrându-se din ce în ce mai puternic într-un proiect social, fie de ordin politic sau economic, cuplul strâns al ştiinţei şi tehnicii („tehno-ştiinţa") a devenit în mod necesar o miză a societăţii. Pe de o parte, condiţia cercetătorului s-a modificat profund de când invenţiile au încetat să mai fie un act individual motivat de o curiozitate dezinteresată. Complexitatea crescândă a lucrărilor de

cercetare impune formarea de echipe strict specializate, astfel încât marile invenţii sunt cel mai adesea rodul unei munci colective. Acest anonimat relativ (există întotdeauna unul sau mai mulţi şefi de lucrări) nu înlătură totuşi nimic din responsabilitatea savantului, care se simte dimpotrivă din ce în ce mai răspunzător în faţa opiniei publice în legătură cu descoperirile sale şi eventualele lor consecinţe. Nu rareori se confruntă cu grave probleme morale, cum este cazul savantului atomist

american Robert Oppenheimer, care, la începutul anilor ’50, optează pentru a-şi manifesta, cu preţul revocării sale, opoziţia faţă de fabricarea bombei termonucleare („bomba H”). Astăzi biologii sunt cei îngrijoraţi de manipulările genetice făcute posibile de progresele ştiinţei lor.

Pe de altă parte, cetăţenii ce contribuie prin impozite la finanţarea cercetării cer ca marile opţiuni ştiinţifice să facă obiectul unei dezbateri democratice. Opinia publică este cu atât mai sensibilă la civilizaţia tehnicistă cu cât aceasta ocupă un loc important în programele de învăţământ şi informare, şi în paralel numeroase bunuri de uz curent afişează ostentativ o etichetă tehnologică, adeseori devenită sinonimă cu calitatea. Totuşi, relaţia prea strânsă care s-a stabilit între tehnicile de vârf şi finalităţile militare pe de o parte (relaţii subliniate de mass media cu ocazia intervenţiei împotriva Irakului din 1991) şi, pe de altă parte, sentimentul de teamă, adeseori amestecată cu admiraţia, pe care îl încearcă individul în faţa forţei tehnicilor moderne, au provocat reacţii de suspiciune sau de ostilitate ce vizează să supună progresul ştiinţific şi tehnic unor limitări de ordin etic sau ecologic. În acest scop au fost constituite comitete de etică pentru a proteja integritatea persoanei umane faţă de orice

manipulare genetică abuzivă, sau încă, comisii desemnate pentru a veghea la utilizarea democratică a fişierelor informatizate. Consolidarea democraţiei apare în final drept cea mai bună metodă de a gestiona noile provocări pe care le ridică societăţii contemporane progresul accelerat al ştiinţei şi tehnicii.

DOMENIILE-CHEIE ALE PROGRESULUI >

fe Ştiinţific şi Tehnic

De când există ştiinţa, domeniile sale de investigaţie nu au încetat să se diferenţieze definind mai precis specificul şi limitele lor respective, până într-acolo încât a pune în pericol vechiul vis al unităţii cunoaşterii. Şi dacă se întâmplă ca o descoperire excepţională ca punerea în evidenţă a ADN şi a cromozomilor în 1953 să permită restituirea unităţii sale lumii vii, totuşi s-a ajuns să se recunoască diversitatea domeniilor progresului tehnico-ştiinţific şi ca acestea să fie distinse între ele, privilegiindu-le pe acelea ce au constituit cei mai importanţi vectori ai modernizării după 1945.”:

flZICA NUCLEARĂ, DE IA DOMENIUL MILITAR LA CEL CIVIL

De la începutul secolului fizica nucleară şi-a urmat calea de explorare a atomului şi a radioactivităţii. Descoperirea lui Einstein că materia poate dispărea eliberând energie este dusă mai departe în 1939 de Frederic şi Irene Joliot-Curie, care realizează fisiunea atomului. Războiul va privilegia aplicaţiile militare ce vor conduce, în 1945, la bomba atomică americană utilizată împotriva Japoniei.

Stimulul militar a făcut să progreseze mijloacele de investigaţie ale fizicii nucleare, sub forma unor maşini impresionante, acceleratoarele de particule, din ce în ce mai puternice după 1945. Cyclotronul conceput în anii ’30 a fost cu mult depăşit de sinchrotronurile construite după

război în SUA şi în Europa.

În ciuda ororii retrospective provocate de masacrul de la Hiroshima în rândul opiniei publice mondiale, energia nucleară este mai întâi la originea unei formidabile revoluţionari a armamentelor. Un prag cantitativ este depăşit când se descoperă către 1950 că fuziunea nucleului de hidrogen (principiul bombei H) eliberează, la aceeaşi masă, de 8 ori mai multă energie decât fisiunea nucleului de uraniu utilizat pentru bomba A. Puterea bombelor trece rapid de la scara kilotonelor la cea a megatonelor şi, în ciuda numeroaselor conferinţe destinate să o stopeze, cursa înarmărilor va duce la acumularea unei capacităţi de distrugere înspăimântătoare, teoretic capabilă să anihileze orice urmă de viaţă de pe planetă. La începutul anilor ’80, bomba cu neutroni concepută pentru a opera distrugeri selective reprezintă ultima achiziţie în acest domeniu; odată cu progresele miniaturizării, aceasta face posibilă utilizarea tactică a armelor nucleare.

În paralel, stăpânirea progresivă a energiei nucleare a permis producerea din abundenţă a electricităţii. Până în 1970, Marea Britanie s-a impus, în cadrul unei politici de diversificare energetică, drept primul producător mondial de curent electric de origine nucleară. SUA, exploatând avansul cucerit pe planul militar, vor pune la punct fluxuri de producţie care, bazate pe utilizarea uraniului îmbogăţit în izotopi 235, par a asigura o exploatare mai comodă şi mai rentabilă, începând cu 1973, criza petrolului incită marile ţări industrializate să lanseze ambiţioase programe de construire de centrele nucleare, utilizând cel mai adesea brevete americane. De concepţie mai recentă, tehnica reactorului cu neutroni rapizi, care derivă din teoria fuziunii nucleare, s-a dezvoltmaj ales în URSS şi în Franţa (construcţia de reactoare super-Phenix la Creys-Malville în regiunea Isere); ea ar trebui să ofere avantajul

de a produce tot atâta material

178 i „v

179/Vârsta de aur (1953 – 1973)

fisionabil cât consumă. Cu toate acestea, costurile financiare ale acestor programe, riscurile de contaminare radioactivă, teama de a nu vedea combustibilii radioactivi (mai ales plutoniul) folosiţi în scopuri militare de ţări tot mai numeroase provoacă neliniştea unei părţi importante a opiniei publice şi conduc la a frâna punerea în aplicare a echipamentelor prevăzute.

Din 1981, sub impactul celui de-al doilea şoc petrolier, 10% din electricitatea consumată în lume era deja produsă de centrale nucleare, însă acest procent depăşea 20% în Franţa, 35% în Belgia, Elveţia, Suedia, şi depăşea 50% în unele regiuni, ca statul Arkansas din SUA sau *landul* Hamburg în RFG. Zece ani mai târziu, centralele nucleare furnizează 18% din electricitatea utilizată în lume, însă această proporţie atinge 21, 6% în SUA, 40-r50% în Belgia, Elveţia şi Suedia şi 75%

În Franţa, unde această producţie a fost în mod special încurajată. Considerată drept un remediu împotriva crizelor petroliere, energia nucleară îşi păstrează, totuşi, în afara aplicaţiilor sale militare, o imagine ameninţătoare, care reapare periodic cu ocazia unor accidente majore, precum acela de la Three Miles Island în Pennsylvania (1979) sau, mai ales, acela mai recent de la Cernobîl în Ucraina

(26 aprilie 1986)...

CUCERIREA SPAŢIULUI

— Vechi vis al omenirii, exploatarea spaţiului se înscrie în continuarea istoriei aviaţiei, ale cărei cuceriri le foloseşte. Reuşita sa implică progrese constante în chimia combustibililor, metalurgie, mecanica de înaltă precizie, sistemele de teleghidare. Zborurile umane necesită o mai

bună cunoaştere a comportării organismului în stare de imponderabilitate. Toate disciplinele ştiinţifice sunt deci mobilizate de programele spaţiale în cercetările convergente spre acelaşi obiectiv final. Şi aici rivalitatea între cele două Superputeri a stimulat pe cercetători. Primul obiectiv al cercetării spaţiale a fost stăpânirea tehnicii sateliţilor; din 1957, lansarea pe orbită a primului „sputnik" de către URSS dă semnalul unei curse înverşunate a cărei miză este atât prestigiul, cât şi puterea. Dacă sovieticul Gagarin reuşeşte în 1961 primul zbor orbital uman, urmat curând de americanul Shepard, un compatriot al acestuia din urmă, Neil Armstrong, va fi primul om care va păşi pe Lună pe 21 iulie 1969, eveniment de o importanţă considerabilă. După 1970, cercetarea spaţială lucrează la punerea la punct a staţiunilor orbitale: staţiile „Saliut" sovietice, aprovizionate periodic de nave „Soyuz", navetele spaţiale americane („Columbia", „Challenger", apoi „Discovery" şi „Endeavour"), care tind să devină veritabile avioane spaţiale. În timp ce Europa se angajează la rândul său în aventura spaţială, odată cu lansarea rachetei „Ariane", URSS şi SUA trimit sonde din ce în ce mai departe de Pământ în scopul de a explora spaţiul interplanetar. În 1976, sonda Vicking ajunge pe Marte şi, în iunie 1983, după ce a observat de aproape mai multe planete, Pioneer 11 este prima maşină construită de om care a părăsit sistemul solar, continuând să emită pentru un timp semnale care să ne parvină.

Dacă cucerirea spaţiului nu a putut progresa decât mobilizând aporturile întregului ansamblu tehnico-ştiinţific, ea a făcut de asemenea să avanseze cunoaşterea ştiinţifică permiţând realizarea tuturor genurilor de experienţe în condiţii de imponderabilitate, până atunci necunoscute; devine posibilă schiţarea dezvoltării unei

„industrii spaţiale” care să producă aliaje rare şi materiale noi. Pe de altă parte, înmulţirea sateliţilor programaţi pentru misiuni specializate antrenează salturi de importanţă considerabilă în numeroase domenii, de la observarea inedită a planetei noastre în serviciul previziunii meteorologice, la inventarierea resurselor sale, la estimarea anticipată a recoltelor agricole, sau la transmiterea cvasi-instantanee a informaţiilor de orice natură de la un continent la altul. Astfel, după lansarea pe orbită a Telstar în 1962, numeroşi sateliţi de telecomunicaţii asigură transmiterea „în direct” a informaţiilor în toate punctele planetei; alţii au dat o mai mare siguranţă şi precizie previziunilor meteorologice; alţii încă, ca Telstar, ne fac să descoperim prin fotografiere de la distanţă resurse ignorate ale planetei noastre. Nu se mai produsese un asemenea progres în cunoaşterea universului de la revoluţia copernicană. Consecinţele sunt încă incalculabile.

INFORMATĂ, NOU AUAILIAR AL INTELIGENŢI UMANE

Derivată din cercetările asupra electricităţii, însă utilizând legile variaţiei curenţilor electrici, electronica progresează cu paşi de uriaş în ultimul sfert de secol şi aplicaţiile sale au modificat deja profund modul nostru de viaţă. Ea procură într-adevăr omului o gamă de unelte noi care îi prelungesc gândirea şi nu numai forţa musculară, ca uneltele trecutului. Încă dinainte de război, proiecţia electronică realizase principiile de bază ale televiziunii, care a invadat de atunci viaţa noastră cotidiană. În 1948, inventarea tranzistorului, semiconductor

de mici dimensiuni, marchează o etapă importantă în miniaturizarea maşinilor electrice. Aplicaţia principală este

cea a concepţiei calculatorului electronic de mare putere, dotat cu o memorie şi capabil să transmită ordine altor echipamente prin intermediul impulsurilor electrice (cele mai recente comunicând chiar cu omul prin intermediul scrierii şi vorbirii!). După 1960 cercetările asupra circuitelor integrate vor duce la punerea la punct a microprocesorului, „purice" electronic care echivalează cu unitatea centrală a unui microcalculator. În zece ani, capacitatea circuitelor electronice integrate a crescut de 100 de ori, iar azi, calculatoarele cele mai performante sunt capabile să efectueze mii de operaţii complexe cu viteza nanosecundei (care este faţă de o secundă cât este secunda faţă de durata de treizeci de ani). Utilizarea marilor calculatoare ca şi controlul asupra vastelor bănci de date pe care ele le exploatează asigură deţinătorilor lor puterea asupra tehnicilor de comunicaţie moderne, cheie a progresului economic şi social. SUA şi Japonia, urmate la mare distanţă de Europa Occidentală şi URSS, au cucerit un avans confortabil în aceste tehnologii noi.

În fine, la răscrucea dintre cercetările asupra materiei şi a radiaţiilor electrice, inventarea laserului de către Alfred Kastler în 1960 capătă o mare importanţă şi găseşte rapid numeroase utilizări în medicină şi în industrie. În domeniul reproducerii sunetului, raza laser va provoca o mutaţie la fel de radicală ca aceea produsă de apariţia discurilor microsion la începutul anilor ’60.

naştere de acest tip în Anglia în 1978 a stârnit curiozitate şi emoţie; ea a fost urmată de multe altele, în Franţa mai ales după 1982.

În timp ce biologii adâncesc constant cunoaşterea fiinţelor şi sistemelor vii, progresele medicinei şi chirurgiei au permis salvarea a numeroase vieţi umane. Dacă apariţia noilor medicamente (mai ales a antibioticelor) sau a noilor vaccinuri (antipoliomielitic) nu a provocat mari

controverse, nu aceeaşi este situaţia în cazul perfecţionării tehnicilor de reanimare. Pe lângă salvarea indiscutabilă a numeroase vieţi umane, ele pot de asemenea, în unele cazuri, ridica problema menţinerii de durată a fiinţelor vii în stare de supravieţuire artificială. Dezvoltarea transplanturilor de organe (rinichi, apoi inimă), care oferă o şansă de supravieţuire pentru numeroşi bolnavi nu a întârziat să ridice probleme delicate cu privire mai ales la modalităţile de prelevare a organelor ce urmează a fi transplantate.

În paralel, aplicaţiile industriale ale biologiei se dezvoltă şi diversifică. Exploatarea studiilor făcute pe microorganisme conduce deja la utilizări importante în producţia de energie (biomasa) şi în multe activităţi industriale legate de chimie, ca fabricarea produselor farmaceutice sau elaborarea de produse agro-alimen-tare, la ora actuală în plin avânt.

MARELE AVÂNT AL BIOLOGIEI

Moştenitoare a biochimiei, biologia celulară a reuşit să pună în evidenţă substanţele purtătoare ale codului genetic (ADN şi AM) şi să izoleze moleculele biologice care sunt genele şi proteinele. Aceste progrese deschid calea intervenţiilor tehnicii în domeniul vieţii, cum este cazul noilor metode de procreaţie artificială sau de manipulare genetică prin transfer de gene identificate de la o celulă la alta. Această facultate de a modifica legile eredităţii va ridica adeseori grave probleme morale. Posibilitatea manipulării apare cu atât mai mare cu cât stăpânirea procesului de procreaţie a realizat enorme progrese. Fecundaţia *în oitro* a ovulului prin tehnici de inseminare artificială înainte de a reimplanta embrionul în uterul

matern pentru o viaţă intrauterină normală permite aducerea pe lume a copiilor „născuţi în eprubetă”, în cazurile sterilităţii parentale. Prima de la Revoluţia Industrială la Revoluţia Informatică

Relaţia de strânsă dependenţă care s-a stabilit între cercetarea ştiinţifică şi aplicaţiile sale practice se traduce printr-o accelerare notabilă a duratei trecerii de la invenţie la inovaţie şi apoi la producţie: nu i-au trebuit tranzistorului decât 3 ani de la inventare pentru a apărea pe piaţă. Nu este deci surprinzător de observat că în câţiva ani, ţinând cont de importanţa cuceririlor tehnologice arătate mai sus, au apărut toate caracterele distinctive ale unei a treia revoluţii industriale: sporirea disponibilităţilor energetice, perfecţionarea transporturilor şi comunicaţiilor, promovarea activităţilor de vârf şi a noilor produse pe piaţă, reforma organizării muncii şi chiar a funcţionării întreprinderii. Cum progresele cele mai revoluţionare afectează prelucrarea şi transmiterea informaţiei va trebui să ţinem cont de faptul că această a treia revoluţie industrială este însoţită de o revoluţie informatică de o importanţă mult mai mare. < *„e*

182

183 /Vârsta de aur (1953 – 1973)

I

PROGRESELE ENERGETICII ŞI TRANSPORTURILOR

Producţia şi consumul de energie au crescut de peste zece ori din 1945 Creşterea disponibilităţilor a fost însoţită, fenomen la fel de important de subliniat, de o diversificare a surselor de producţie şi de o diferenţiere a formelor de utilizare în funcţie de necesităţi. Avantajele tehnice şi economice s-au conjugat pentru a ridica proporţia hidrocarburilor, gazelor naturale şi mai ales petrolului, până la trei sferturi din bilanţul energetic al

marilor ţări industrializate. În paralel, electricitatea produsă din abundenţă de marile baraje şi centralele termine (clasice sau nucleare) s-a impus prin supleţe şi lipsa de noxe a utilizării ei ca o formă de energie privilegiată, atât pentru nevoile industriei, cât şi pentru cele casnice. În schimb, cărbunele cunoaşte un declin provizoriu încetinit de creşterea recentă a preţului petrolului. Mai ales energiile regenerabile (solară, forţa mareelor, geotermală, biomasa) sunt cete care împreună cu cea nucleară, deschid perspectivele unei noi epoci energetice în secolul al XXI-lea.

Progresele transporturilor au asigurat o mai bună stăpânire a spaţiului, deci a utilizării sale raţionale şi eficiente în serviciul economiei. Toate mijloacele clasice de transport (aeriene, pe calea ferată, pe şosele, pe mare sau căi navigabile) au cunoscut în acelaşi timp o creştere a vitezei lor, a volumelor transportate, o ameliorare a securităţii şi o mai mare flexibilitate în utilizare. Trebuie, evident, subliniată dezvoltarea transporturilor prin conducte (gazoduct sau oleoduct), mijloace ieftine, având în vedere rolul sporit al hidrocarburilor în viaţa economică. Vom nota astfel, ca pe un fapt esenţial, preocuparea de coordonare între diferitele mijloace de transport pe care o ilustrează utilizarea crescândă a containerelor, cutii metalice adaptabile tuturor suporturilor, după nevoi şi destinaţii.

REVOLUTA INFORMATICĂ
ŞI APLICABILE SALE INDUSTRIALE

Informaţia circulă din ce în ce mai repede de la un punct la altul al pământului până într-acolo încât, graţie legăturilor asigurate de sateliţi, telecomunicaţiile aproape au abolit decalajele timpilor de transmitere între continente. În plus, informatica, care aplică electronica prelucrării informaţiilor, permite o exploatare ultrarapidă a

unui număr mare de date. Cuplarea telecomunicaţiilor cu informatica a dat naştere telematicii, care face posibilă utilizarea la distanţă a computerelor. Reţelele cablate se intensifică de câţiva ani şi deschid abonaţilor lor, întreprinderi sau particulari, un acces la informaţie de o eficacitate fără precedent. Revoluţia informatică afectează tehnicile de producţie şi distribuţie, ea reînnoieşte radical gestionarea serviciilor aflate actualmente într-o puternică creştere, deci ea conduce la o redefinire a normelor de funcţionare ale vieţii economice şi sociale.

Înnoirea maşinilor-unelte conduce la automatizarea producţiei. Inventată în 1948 de matematicianul american Norbert Wiener, cibernetica a perfecţionat procesele de comandă şi de comunicare mai ales în sistemele mecanice. În acelaşi timp, electronica permite construirea servo-mecanismelor maşinilor capabile să asigure prelucrarea unei piese date şi transportul său în fluxul de fabricaţie. Şi mai perfecţionaţi, roboţii, apăruţi recent în ateliere, „palpează” electronic piesele pentru a le identifica şi a adapta operaţiile necesare. Culmea acestor transformări o reprezintă uzina automatizată care regrupează maşinile ordonate conform unui program conceput de birourile de proiectare şi pus în aplicare de un computer central. Automatizarea progresează rapid în industrie, fie că este vorba de complexe chimice sau siderurgice, fără oameni, de uzine de montaj al automobilelor sau de ateliere de construcţii electrotehnice.

În faza preproductivă, computerul este de acum solicitat pentru chiar concepţia produselor noi, care trebuie să răspundă unor exigenţe specifice; astfel firmele constructoare de automobile (de exemplu, Citroën, pentru modelul BX) elaborează linia vehiculelor lor combinând estetica, robusteţea, aerodinamica… Tot calculatorul permite astăzi analiza imediată şi reglarea optimală a

motoarelor, mai ales pentru maşinile de curse. Concepţia şi fabricaţia asistate de calculator (CAD-CAM) devin criterii de eficienţă pentru firmele industriale.

Roadele informaticii apar şi mai inovatoare în domeniul abundent al serviciilor diverse, care însoţesc din ce în ce mai strâns activitatea economică şi socială.

Birotica, care integrează maşini perfecţionate cu comandă electronică, modifică profund funcţionarea serviciilor financiare (burse şi bănci) ca şi a celor de asigurări sau, în general, de administrare. Ea transformă de asemenea gestiunea întreprinderilor de orice natură (agricole sau industriale) oferindu-le mijloace până atunci inaccesibile de a gestiona foarte precis factorii lor de producţie

(personal, diverse stocuri, fluxuri financiare) şi de a cunoaşte rapid datele pieţei, care pot, de altfel, face obiectul simulării pe calculator. Strategia întreprinderilor s-a schimbat considerabil.

CONSECINŢELE ECONOMICE
ŞI SOCIALE ALE PROGRESELOR ÎNREGISTRATE

Automatizarea informatizată influenţează producţia. Ea permite, desigur, sporirea acesteia, dar autorizează mai ales flexibilitatea sa permanentă în funcţie de conjunctură, starea pieţei la un moment dat: epocii producţiei de masă încarnate de „fordism” îi succede cea a producţiei reglate în timp real, a producţiei considerată de mulţi ca apărută datorită sistemului japonez simbolizat de „toyotism” (de la numele grupului de automobile japonez „Toyota”). Ea acţionează de asemenea asupra calităţii produselor, asigurând îmbunătăţirea acestora simultan cu o mai mare omogenitate a bunurilor fabricate în serie. Precizia prelucrării, care atinge de acum scara micronului în

construcţia de maşini, şi pe de altă parte utilizarea de materiale noi, uşoare şi rezistente, cum ar fi titanul şi teflonul, permit de asemenea îmbunătăţirea produselor, mai ales în ramurile de vârf.

Ca întotdeauna, progresul tehnic antrenează pretutindeni unde este introdus o creştere a productivităţii muncii, avantaj economic decisiv în faţa concurenţei, în lucrarea sa *Istoria generală a muncii*, Alain Touraine constată că între 1950 şi 1957 introducerea producţiei automatizate într-un atelier de fabricare a chiulaselor de motoare de automobil permisese creşterea de 26 de ori a numărului pieselor produse, reducând de 9 ori numărul de locuri de muncă necesare. În industriile prelucătoare afectate în special de modernizarea tehnică (metalurgie şi mecanică, chimie, electrotehnică şi electronică) productivitatea a crescut între 1963 şi 1973 cu 3 + 4% pe an în SUA şi în Marea Britanie, cu peste 5% pe an în Franţa, Italia şi RFG şi cu peste 9% în Japonia. Or, aceste câştiguri de productivitate diminuează costul de producţie. Ele permit să se producă mai mult şi să se distribuie mai multe venituri, deci să fie stimulate atât cererea, cât şi oferta, care constituie resorturile creşterii şi dezvoltării economice.

Progresele tehnice impulsionează o modificare a structurilor capitalismului, în acelaşi timp cu provocarea unor profunde mutaţii sociale în chiar sânul întreprinderilor.

Într-adevăr, prosperitatea unei întreprinderi depinde din ce în ce mai mult de capacitatea sa de inovaţie tehnologică, or, punerea la punct şi achiziţionarea noilor maşini necesită investiţii mereu mai importante. Dacă accesul la cercetare-dezvoltare nu este interzis firmelor mici şi mijlocii, care de altfel îi acordă o importanţă mare, în funcţie de posibilităţile lor, este evident că numai

firmele foarte mari au atât capacitatea financiară de a-şi procura echipamentele cele mai scumpe, cât şi puterea de a le face rentabile prin marile pieţe pe care le controlează. Astfel în domeniile aeronauticii, electronuclear, informaticii, chiar şi chimiei şi construcţiei de automobile, unde înfruntarea concurenţială se desfăşoară pe o piaţă mondială, imperativul tehnologic a constituit un puternic factor de concentrare a întreprinderilor.

CHELTUIELILE PENTRU CERCETARE ŞI DEZVOLTARE ÎN UNELE JĂRI ALE OCDE LA ÎNCEPUTUL ANILOR ’70

Partea industriilor de vârf în ansamblul cheltuielilor pentru cercetare şi dezvoltare industrială

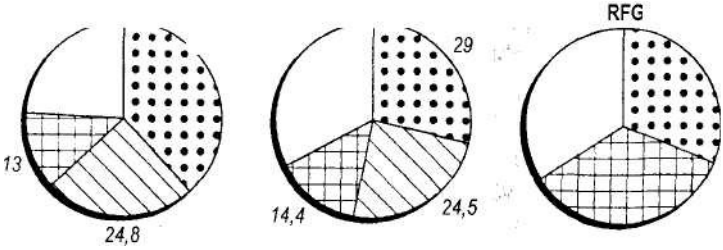

Statele Unite Marea Britanie
312
34, 7
67, 9
76, 1
65, 9
Franţa
Japonia

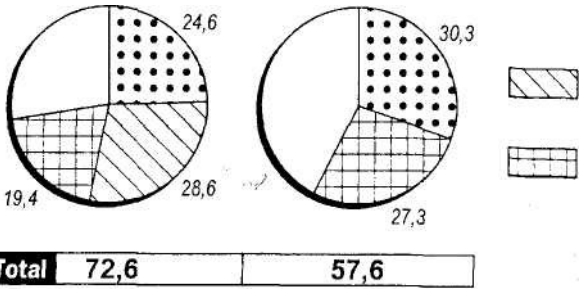

Total	72,6	57,6

r «» «i…

[…! Aeronautica

Electrotehnică şi electronică

Chimie *Ai* şi petrol

—.38, 3

Sursa: M. Roncayolo, *Histoire du monde contemporain*, coli. Études, Bordas, 1973, t. 2.

Totuşi, pe măsură ce progresul tehnic măreşte capitalul investit, rentabilizarea sa prin rata profitului devine din ce în ce mai aleatoare. De unde necesitatea de a încredinţa gestionarea întreprinderilor unor tehnicieni formaţi în şcoli specializate

186

187/Vârsta de aur (1953 – 1973)

În predarea disciplinelor „managementului" modern. Aceşti specialişti formează tehnostructura, grupă de decizie distinctă de cea a acţionarilor; ei sunt mult mai motivaţi de creşterea maximală a firmei decât de vărsămintele de dividende, pe care au tendinţa să le considere prelevări sterile de fonduri. Gestionarii marilor întreprinderi se separă din ce în ce mai net de proprietarii lor în capitalismul contemporan, care evoluează spre o conducere bicefală a societăţilor pe acţiuni, în care totuşi proprietarii păstrează dreptul de control asupra administratorilor. Progresul tehnic provoacă în fine, o modificare a structurii profesionale a întreprinderilor. El pretinde, într-adevăr, o ridicare generală a nivelului de

calificare şi de responsabilitate la fiecare post de lucru. Din aceasta rezultcă ca numărul cadrelor, agenţilor de conducere, al muncitorilor calificaţi creşte mai repede decât cel al muncitorilor lipsiţi de calificare.

Această evoluţie pozitivă este totuşi umbrită de problema şomajului tehnologic, care întreţine, din anii ’70, o dezbatere contradictorie pe baza unor date complexe. Fără pesimism excesiv, trebuie constatat că progresele mecanizării şi, mai ales, trecerea la automatizare provoacă pe termen scurt suprimarea unor locuri de muncă, chiar dacă îmbogăţesc continuu substanţa celor care rămân. Cum o prevăzuse în Franţa raportul Nora, informatizarea serviciilor bancare a antrenat (însă mai lent decât se prevăzuse) reducerea locurilor de muncă de ordinul unei treimi din efective. Optimiştii afirmă că se produce mai degrabă o deplasare a forţei de muncă pe termen mediu, subliniind, într-adevăr, că construcţia şi întreţinerea maşinilor moderne antrenează crearea unor noi locuri de muncă, care vin să le compenseze pe acelea a căror modernitate tehnică le-a provocat suprimarea. În ţările cele mai dezvoltate, şomajul structural al anilor ’80 pare să demonstreze că modernizarea tehnică a economiei implică, în absenţa unei creşteri economice puternice, trecerea printr-o lungă perioadă de subutilizare a forţei de lucru care ridică în mod dramatic chestiunea reducerii timpului de lucru. Iată de ce sindicatele europene revendică săptămâna de lucru de 35 de ore.

REPERE CRONOLOGICE DIN 1945 ÎN ZILELE NOASTRE		
Biologie şi medicină		*v.*
19 41:	Unvenţia cortizonului	Î J
19	Utilizarea pe scară largă	

45:		a penicilinei		
	19	Tuberculoază „ v;		Vi
50:				;,.
	19	Utilizarea		
52:		tranchilizantelor în psihiatrie”.”.		
	19	— Vaccin antipoliomielitic		
53:		–		
		Descoperirea structurii ADN-ului		
	19	Începerea chirurgiei pe		
55:		cord deschis		
	19	Stabilirea numărului de		
56:		cromozomi la om		
	19	Transplant de rinichi	*În această*	
59:				
	19	Pilula contraceptivă	*perioadă,*	
60:			*progres*	
	19	Primul transplant de	*constant în*	
60:		inimă Invenţia scannerului	*biologia*	
1968:		Prima izolare a unei gene	*moleculară,*	
1969:			*tehnica*	
	19	— Naşterea unui copil	*anesteziei*	
78:		conceput prin însămânţare artificială	*şi a*	
		(Marea Britanie)	*reanimării.*	
			De	
		— Crearea unei noi	*asemenea*	
		cereale	*şi în*	
	19	— Naşterea unui copil „în	*Imunologie*	
82:		eprubetă” în Franţa	.	
		— Punerea la punct a unui hormon de sinteză		
		— Zahăr artificial		

		(aspartam) obţinut prin crearea unei noi mă IA/i iirt	
84:	19	molecule Fecundarea *in vitro* a unui embrion congelat	
88:	19	Izolarea genei diferenţei sexuale	I
			Îi * *1 i*!
	Spaţiu		
47:	19	Depăşirea pragului „vitezei sunetului” (SUA);	
57:	19	Lansarea primului satelit [*Spoutnik 1*, URSS)…	Îi:
58:	19	Crearei M4SA şi lansarea primului satelit SUA (*Explerer*)	
59:	19	Expedierea primelor sonde spre lună (?	
60:	19	Primul satelit meteorologic	
61:	19	Primul om pe orbită (Y. Gagarine, URSS)”;’s	Ir
62:	19	— Primul satelit de telecomunicaţii (*lelstar*, SUA) v… p;, –”; –, t;	tt;
		— Lansarea unei sonde spre Venus [*Mariner*, SUA): ve	
65:	19	Prima întâlnire spaţială reuşită;	
66:	19	Luna 9 aselenizează	,!! i
69:	19	— Armstrong şi Aldrin pe lună (voi. *Apollo* //); – $.	1*!*
		— Primul test al lui Concorde \.	*l*)
	19	Prima staţie orbitală”.	Î

188
189/VÂRSTA DE AUR (1953 – 1973)

1972:	— Lansarea sondei *Pionner* spre Jupiter (SUA) — Punerea pe orbită a primului satelit de observare a resurselor terestre, *Landsat 1*
1975:	Întâlnirea spaţială Apollo-Soyouz
1976:	*Vicking* pe Marte (SUA)
1977:	Lansarea sondei *Voyager* spre Saturn (SUA)
1978:	Lansarea rachetei franco-europene *Ariane*.
1981:	Primul zbor al navetei *Columbia* (SUA)
1982:	Primul cosmonaut francez pe orachetă sovietică
1983:	Explozia lui *Challenger*
1986:	Lansarea staţiei orbitale Mr (URSS)
1989:	Primul zbor al lui *Discovery* (SUA)
1992:	Primul zbor al lui *Endeavour* (SUA)
Informatică	
1	ENIAC, primul calculator electronic

946:	construit de IBM (cu lămpi şi programare externă)
1	Inventarea tranzistorului (SUA);
948:	
1	Punerea la punct a televiziunii prin
949:	cablu (SUA) } *
1	Crearea reţelei internaţională de
953:	televiziune „Eurovision”.
1	Inventarea circuitului integrat (SUA)
958:	
1	A doua generaţie de calculatoare
959:	(tranzistori şi memorie centrală integrată)
1	A treia generaţie de calculatoare
964:	(circuite integrate)
1	Difuzarea programelor color de
967:	televiziune în Europa
1	Inventarea microprocesorului (SUA)
973:	şi dezvoltarea microinformaticii
1	Cercetări asupra calculatoarelor
988:	„neuronice”; dezvoltarea programelor de inteli
	genţă artificială
1	Canalul japonez NHK difuzează
990:	programe de televiziune de înaltă definiţie
Atomul	
1	Prima reacţie în lanţ prin
942:	dezintegrarea unui nucleu de uraniu
1	Explozia primei bombe atomice
945:	americane
1	Primul accelerator de particule în
946:	SUA „i „°
1	Prima bombă A sovietică >”!”. → >
949:	

1952:	— Prima bombă H americană!” — Prima bomba A A britanică — Crearea CERN (Centrul de cercetare nucleară la Geneva)

1953: 1954: 1956: 1957: 1960: 1964: 1967: 1968: 1970: 1974: 1978: 1979: 1980:

1986: 1991:

Prima bombă H sovietică

Primul submarin cu propulsie nucleară gr

Prima centrală nucleară în Marea Britanie

Prima bombă H britanică

Prima bombă A franceză

Prima bombă A chineză: e.

Bomba H chineză”.

Bomba H franceză începerea dezvoltării programelor de construire de centrale nucleare în lume

Bomba A în India

Congresul SUA decide construirea bombei cu neutroni

Accidentul de la Three miles Island (SUA)

260 centrale nucleare sunt în funcţiune în lume (2% din bilanţul energetic mondial; între 5 şi 10% în ţările industriale)

Accidentul de la Cernobîl (URSS)

18% din electricitgtea consumată în lume este produsă în centralele nucleare

(21, 6% în SUA 75% în Franţa)

>.

190

v;} «îs

191/VÂRSTA DE AUR (1953 – 1973)

Factorii Creşterii Economice

Creşterea Economică în Statele Liberale

Capitolul 13

Din 1950 la mijlocul anilor ’70, economia mondială a cunoscut o creştere puternică, cu un ritm mediu de cel puţin 5% pe an şi regulată, cel mult încetinită de câteva scurte recesiuni. Susţinută de un puternic avânt demografic, această expansiune fără precedent în ţările cu o economie liberală este în mare măsură datorată eficienţei sistemului capitalist profund înnoit după 1945. În afara caracterelor generale bine evidenţiate, creşterea s-a înregistrat în ritmuri variabile de la ţară la ţară şi de la ramură la ramură. De aici rezultă o redistribuire parţială a forţelor la scară mondială, dar adâncirea decalajelor – factori de tensiune. De la sfârşitul anilor ’60, chiar atunci când economia mondială părea mai prosperă ca oricând, mecanismele creşterii economice încep să se gripeze în contextul unei confruntări Nord-Sud care anunţă criza anilor 1970 – 1980.

AVÂNTUL DEMOGRAFIC

Trebuie subliniat cu pregnanţă rolul esenţial al creşterii demografice puternice şi durabile de după război, căci aceasta a furnizat marii creşteri milioanele sale de consumatori şi producători. Într-adevăr, amorsat încă de la sfârşitul războiului prin naşterile de recuperare (celebrul „baby-boom”) un regim demografic dinamic vine pretutindeni să dezmintă, cel puţin până în 1965, tendinţele malthusiene ale anilor ’30. El se caracte „izează printr-o natalitate ridicată, aproape de rata anuală de 20‰, ea însăşi se stinută de o puternică fecunditate, care exprimă atât o transformare a familit „cât şi un sentiment de încredere în viitor şi o consecinţă pozitivă a măsurilor de protecţie familială şi socială luate în cadrele Statelor – Providenţă (*Welfare State*). În acelaşi timp, graţie progreselor medicinei, mortalitatea scade până la a atinge o rată anuală de 10‰. Populaţia întinereşte, ceea ce

înseamnă o mai mare receptivitate la inovaţii, în timp ce speranţa de viaţă la naştere creşte cu 5 – r 10 ani, pentru a depăşi în toate ţările industrializate nivelul de 70 de ani. Diferenţa între cele două rate, a natalităţii şi a mortalităţii, va genera o creştere naturală care duce populaţia mondială de la 2, 5 miliarde la 3, 7 miliarde de oameni între 1950 şi 1973. În fiecare an, pe o piaţă ce se unifică progresiv la scară planetară, spre marele profit al economiilor dezvoltate, zeci de milioane suplimentare de oameni (42 milioane în 1950, 59 milioane în 1960, 68 milioane în 1970) cer produse alimentare, haine, locuinţe, facilităţi colective (creşe, şcoli...). Cererea stimulează puternic producţia.

Desigur, creşterea demografică a ţărilor industrializate a fost mult mai moderată decât cea a lumii a treia: ele nu regrupează în 1970 decât 17% din populaţia mondială, în timp ce asigură două treimi din producţia totală. Factorul demografic nu a fost totuşi neglijabil. În treizeci de ani SUA au câştigat 100 de milioane de locuitori, Japonia 35 de milioane, o ţară ca Franţa, totuşi renumită Pentru malthusianismul său secular, 12 milioane; Germania, pe care Hitler o considera suprapopulată cu 65 de milioane de locuitori are aproape 80 de milioane (incluzând şi RDG) pe un teritoriu mai mic. Densităţile populaţiei, care exprimă gradul de ocupare a spaţiului naţional, depăşesc 300 loc/km² în

O

Japonia şi se apropie de 200 în Europa occidentală, situându-se printre cele mai ridicate din lume.

Trebuie în plus subliniate avantajele calitative ale acestei populaţii, a cărei eficienţă creşte cu nivelul de organizare economică şi socială atins de ţările

industrializate. Această populaţie implică atât consumatori exigenţi, cât şi producători eficienţi. Astfel, reacţia la lungii ani de penurie impusă de criză şi război favorizează adoptarea normelor americane de consum care împing noţiunea de „nevoi” mult dincolo de limitele strictului necesar. Noua mentalitate consumatoare reclamă bunuri de confort adeseori nenecesare însă propuse de publicitate şi devenite accesibile prin creşterea puterii de cumpărare (consecinţă a dezvoltării), ea însăşi anticipată de generalizarea creditelor pentru consum. Acestor consumatori insaţiabili le răspund producători eficienţi. Rata de activitate depăşeşte 40% din populaţia totală a ţărilor industrializate, ceea ce este mult peste coeficientului de folosire a forţei de muncă din ţările subdezvoltate; acestea constituie totuşi un enorm rezervor de mână de lucru disponibilă, larg utilizată de America de Nord şi Europa Occidentală în cadrele politicii sistematice de imigrare, în plus, căutarea eficienţei maxime a muncii este o preocupare constantă a societăţilor avansate. Ea se obţine printr-o redistribuire a mâinii de lucru în favoarea sectoarelor celor mai productive (industrie, servicii de valorificare a producţiei) şi în detrimentul activităţilor depăşite, care sunt abandonate sau care sunt modernizate, exemplul fiind cel al revoluţiei agricole realizate după 1945 în Europa Occidentală. Ea rezultă de asemenea dintr-o calificare dobândită de-a lungul multor generaţii şi permanent actualizată în funcţie de progresele tehnice prin sistemele de învăţământ, reciclare, informare cu atât mai eficiente cu cât ating aproape ansamblul populaţiei. Nu se poate neglija, evident, nici faptul că sporirea productivităţii muncii reflectă de asemenea creşterea eficienţei potenţialului tehnic pus în aplicare printr-un efort constant de investire.

UN ENORM EFORT DE INVESTIRE

Capitalismul acumulează mijloace de producţie prin investire. Din 1945 ţările industrializate au admis necesitatea de a consacra o parte substanţială a venitului lor naţional (în medie 20%) achiziţiei de echipamente şi utilaje. Cu titlu de exemplu, stocul de capital productiv înregistrat în Franţa a crescut în valoare de 4 ori într-un sfert de secol (903 miliarde de franci în 1954 şi 3 648 miliarde de franci

194

În 1979, în monedă constantă la valoarea din 1979), ceea ce reprezintă un efort fără precedent la acest nivel. Orice investiţie creează locuri de muncă şi generează o producţie suplimentară; însă investitorii au încercat de asemenea să sporească productivitatea muncii integrând progresele tehnice în metodele de producţie. Finanţând modernizarea tehnologică a aparatului productiv, investiţiile au amplificat creşterea economică. Efortul este vizibil în toate domeniile de activitate, atât în industriile-cheie, laboratoare ale inovaţiei, cât şi în sectoare tradiţionale, ca agricultura europeană ale cărei metode de producţie au fost profund modernizate prin intermediul investiţiilor masive. Deceniul 1960 – 1970 este exemplar, întrucât el cumulează investiţii susţinute, o dublare a productivităţii orare a muncii în ţările dezvoltate şi, deci, o creştere riguroasă a producţiei. Se observă o corelaţie între ratele ridicate ale creşterii şi ratele ridicate ale investiţiilor.

CREŞTERE ŞI INVESTIŢII		
	Creşterea PIB în termeni reali (media	Rata medie de investiţie (în % din PIB)

	anuala 1950 – 1978)	
Japonia	8, 4%	29, 9%
RFG	5, 5%	23, 0%
Franţa	4, 8%!	21, 2%
Italia	4, 6%:	20, 7%
SUA	3, 5%	17, 6%
Marea Britunie	2, 5%	16, 9%

Or, a investi nu este întotdeauna ceva simplu pentru o întreprindere, căci trebuie să găsească resursele financiare necesare şi apoi să poată rentabiliza cheltuiala angajată. Până la sfârşitul anilor ’60 prosperitatea a permis în general întreprinzătorilor să-şi autofinanţeze investiţiile găsind în beneficiile întreprinderii trei sferturi sau, uneori, toată suma necesară pentru nevoile lor. Odată cu încetinirea creşterii, a trebuit să se recurgă mai mult la împrumuturi cu preţul unei contractări de datorii crescute şi uneori periculoase pentru echilibrul financiar al întreprinderii. Sarcina financiară a investirii, adăugată imperativului modernizării tehnologice, a constituit un puternic factor de modernizare financiară şi tehnică a capitalismului: dezvoltarea firmei a devenit o condiţie a supravieţuirii sale într-un sistem concurenţial la scară planetară.

195/Vârsta de aur (1953 – 1973)

FORJA ÎNTREPRINDERILOR INTERNAŢIONALE

Gruparea uriaşă, deja în gestaţie de la începutul secolului, se impune ca structura cel mai bine adaptată totodată finanţării cercetării-dezvoltării, utilizării factorilor de producţie, capital şi muncă puternic mobilizate şi în fine desfacerii producţiei pe vaste pieţe organizate şi controlate la scară internaţională. Toate formele de concentrare sunt utilizate, însă noul capitalism privilegiază

mijloacele financiare sub forma participării directe la capitalul întreprinderilor. În fruntea grupării, o societate de portofolii, „holding” nereunind în general decât un număr restrâns de conducători, gerează ansamblul bunurilor şi deţine astfel reala putere asupra firmei. Două caracteristici se afirmă, din ce în ce mai net, în această cursă pentru putere:

— Diversificarea producţiilor, cu sau fără legătură tehnică, duce la constituirea de conglomerate, dintre care un exemplu faimos este furnizat de ITT, iniţial specializată în telecomunicaţii, însă intervenind succesiv în închirierea de auto mobile (Aris între 1965 şi 1971), construcţia de locuinţe (Levitt între 1966 şi 1971), hotelărie (Sheraton după 1967), editură, asigurări, industria alimentară… Este vorba de a evita situaţiile de monopol într-un domeniu particular, căci această poziţie este interzisă de lege, regrupând branşe disparate care oferă bune perspective de profit sau, în cel mai rău caz, echilibrează riscurile; structura unui conglomerat evoluează deci în permanenţă prin cumpărare şi revânzare de acţiuni;

— Internaţionalizarea din ce în ce mai accentuată a activităţilor caracterizează societăţile multinaţionale ce dispun de unităţi de producţie şi de vânzare în numeroase ţări. Această strategie mondială permite depăşirea obstacolelor vamale, organizarea în interesul firmei a diviziunii internaţionale a muncii, repartizarea riscurilor nu numai între produse, ci şi între ţări.

Conglomeratele multinaţionale sunt marile în reprinderi ale capitalismului contemporan. Ele deţin o forţă considerabilă şi o bogăţie adesea superioară aceleia a statelor de mărime mijlocie; ele controleează, fără îndoială, peste o treime din comerţul mondial. Sprijinul acordat de efe dezvoltării, mai ales prin investiţiile industriale, este de necontestat. Se observ;, totuşi, că eterogenitatea

conglomeratelor nu este deloc favorabilă activităţii de cercetare activă în domenii disparate. Ponderea enormă a grupărilor are şi inconveniente: antrenează cheltuieli de administrare care scad rentabilitatea ansamblului; conduce la efecte de dominaţie ce pot fi paralizante, mai ales pentru întreprinderile mici şi mijlocii al căror dinamism este supus, prin contractele de subantrepriză, politicii grupurilor. Nu mai puţin, piloni ai unei creşteri de pe urma căreia ele obţin un puternic profit, marile societăţi multinaţionale dau de asemenea dovadă şi de o mare capacitate de rezistenţă în caz de recesiune. Prin însăşi forţa lor, ele constituie un element de regularitate a creşterii, ca şi de dinamism.

LIBERALIZAREA SCHIMBURILOR COMERCIALE ŞI FINANCIARE

Neo-liberalismul postbelic a contribuit puternic la o extraordinară expansiune a comerţului internaţional. GATT în special şi-a jucat rolul care îi fusese atribuit în favoarea liberalizării schimburilor. El a servit drept cadru *rundei Kennedy*, ansamblu de negocieri comerciale lungi şi dificile care, între 1963 şi 1967, au dus în final la o reducere medie cu 35% a taxelor vamale între SUA şi CEE. Aceasta din urmă, în ciuda menţinerii unui tarif exterior comun, încerca de altfel mai puţin să reziste marelui curent al liberalizării schimburilor, cât să integreze, în beneficiul lor, economiile europene pe cale de internaţionalizare. Numeroase alte uniuni vamale regionale, începând cu AELS, au activizat în aceeaşi manieră relaţiile comerciale. În 1971, GATT caută să favorizeze exporturile din lumea a treia incitând ţările bogate să adopte un sistem generalizat de preferinţe tarifare care suprimă taxele de import pentru cea mai mare parte a produselor industriale provenind din ţările în curs de dezvoltare. Rezultatele (care depind şi de modernizarea transporturilor) sunt remarcabile: între 1950

şi 1974, comerţul internaţional şi-a sporit volumul de 5 ori, şi, în monedă constantă, valoarea de 9 ori. Ritmul său de creştere medie anuală se situează la 7%, deci deasupra celui al producţiei, care nu depăşeşte 5%. Exportul încurajează producţia, deschizându-i noi pieţe, efect în special puternic în cazul produselor industriale. Ţările dezvoltate cu economie de piaţă, ce deţin cea mai mare parte a potenţialului industrial mondial îşi taie partea leului în expansiunea comercială: ele asigură 62, 8% din exporturile mondiale în 1948, 66, 4% în 1960 şi 72, 7% în 1972, în ajunul primului şoc petrolier. Este deci clar că economia ţărilor capitaliste s-a dezvoltat internaţionalizându-se: partea exportată din PIB a crescut, de altfel, de la 7, 5% în 1950 la 13, 6% în 1973 şi la 20, 1% în ţările membre ale CEE, în timp ce creştea în mod analog rolul importurilor în economia internă a fiecărei ţări. Această interpătrundere a economiilor naţionale stimulează prin concurenţă competitivitatea fiecăreia dintre ele.

determinând-o să-şi specializeze şi să-şi raţionalizeze producţia, transformări Ce operează în favoarea creşterii economice.

Sistemul monetar adoptat la Bretton-Woods a furnizat lichidităţi internaţionale suficiente pentru a echilibra volumul-schimburilor şi monede suficient de stabile pentru a asigura securitatea tranzacţiilor. Evoluţia lichidităţilor mondiale arată că stocul de monedă internaţională s-a alimentat în mod esenţial cu dolari distribuiţi de SUA sub formă de ajutor economic sau militar, cu titlul de credite internaţionale, sau în contrapartidă a deficitului balanţei de plăţi. Creşterea a rămas moderată până la finele anilor ’60, epocă în care

dolarul era încă destul de puternic pentru a garanta soliditatea sistemului. Totul se va schimba rapid după 1970. Emisiunea din 1969 a primelor Drepturi speciale de tragere (DST) de către FMI vine să sporească în continuare mijloacele de plată internaţionale.

Paralizate după criza din 1929, investiţiile internaţionale renasc odată cu dispariţia progresivă a obstacolelor în calea mişcărilor de capital şi revenirea principalelor monede la convertibilitatea externă către 1957. Fluxul mondial anual al investiţiilor cunoaşte un avânt remarcabil, chiar mai puternic decât cel al comerţului exterior: el trece de la 3, 3 miliarde de dolari pe an în perioada 1951 – 1955 la 6 miliarde în 1956 – 1959, pentru a atinge 20 miliarde de dolari în 1970. Natura acestor investiţii poartă amprenta strategiei firmelor multinaţionale. Este vorba, într-adevăr, în cea mai mare măsură, de fonduri private plasate direct în producţie sub forma participaţiei la capitalul întreprinderilor. Sursa principală a investiţiilor este situată tot în SUA.

Plasamentele sunt dirijate mai ales spre ţările dezvoltate, a căror reconstrucţie, apoi dezvoltare, oferă atracţia perspectivei unor profituri ridicate: Canada şi Europa, mai ales ţările Pieţei comune unde, după 1958, SUA investesc 9, 5 miliarde de dolari în 8 ani în industriile petroliere şi prelucrătoare. Începând cu 1965, înmulţirea euro-dolarilor conduce la lansarea, apoi la avântul fulgerător al „Euromarket”, unde, alături de o piaţă a capitalului pe termen scurt care atinge 50 miliarde de dolari încă din 1971, se dezvoltă o piaţă pe termen lung sub forma emisiunilor de euro-obligaţiuni.

Dezvoltarea întreprinderilor şi a băncilor multinaţionale care intervin pe aceste pieţe de capital, înmulţirea holdingurilor internaţionale cu reprezentare

geografică din ce în ce mai vastă, sunt tot atâtea semne ale tendinţei mondiale a capitalismului de dezvoltare.

198.

INTERVENITA MODERATĂ A STATULUI

Chiar dacă puterea lor se vede parţial pusă în discuţie de internaţionalizarea economiei, statele îşi asumă exercitarea rolului de organizare a noului capitalism, de „maximizare" şi armonizare a dezvoltării. Pentru aceasta, inspirându-se din teoriile lui Keynes, miniştrii de finanţe au practicat politici de „reglare conjuncturală" care consistă, printr-o combinare abilă a politicilor fiscale, bugetare şi monetare, într-o susţinere alternativă a cererii de consum casnice sau a investiţiilor întreprinderilor, după cum pare să o ceară situaţia economică. Iar dacă obiectivele guvernărilor au fost pretutindeni de a asigura deplina utilizare a forţei de muncă, stabilitatea preţurilor şi echilibrul balanţei de plăţi, realizarea creşterii maximale şi redistribuirea veniturilor pentru a reduce inegalităţile sociale, modalităţile naţionale s-au dovedit diferite pentru a le atinge: *Stop and Go* în Marea Britanie, „economia socială de piaţă" în RFG, alternanţa de gestiuni de tip Keynes şi monetariste în SUA, reglarea conjuncturală tributară unei planificări suple în cazul francez. Până la debutul anilor '70, aceste politici de dozare minuţioasă au reuşit totuşi o administrare destul de sigură a creşterii economice.

Caracteristici generale şi Aspecte Naţionale ale Creşterii economicerv;

CREŞTEREA PUTERNICĂ ŞI REGULATĂ

A ECONOMIILOR CAPITALISTE LIBERALE i

Din 1950 în 1973 economia mondială a cunoscut o puternică creştere, în contradicţie netă cu expansiunea lentă a secolului XIX şi chiar a primei jumătăţi a secolului XX.

Dacă ţările socialiste au participat într-o măsură variabilă la mişcarea generală de creştere, incontestabil ţările industrializate de economie liberală sunt cele ce au jucat rolul motor în aceşti „treizeci de ani glorioşi”, după formula lansată de Jean Fourastie pentru a caracteriza dezvoltarea economică franceză. În mod decisiv orientat spre expansiune, capitalismul renovat de după război nu mai arăbse niciodată un asemenea dinamism, rata anuală medie de creştere a ţărilor OCDE (care reuneşte din 1960 SUA, Canada, Europa occidentală şi Japonia) a

atins media de 5%, ceea ce reprezintă o dublare a producţiei în 30 de ani. Impulsionată de reconstrucţie, susţinută apoi de vitalitatea economică a Japoniei, a Germaniei federale, a Italiei şi a Franţei, creşterea culminează în 1973 printr-o expansiune generală a economiei mondiale.

Această lungă perioadă de creştere economică se caracterizează printr-o regularitate excepţională. Scurtele recesiuni care au întrerupt curba ascendentă, în 1948 – 1949, 1952 – 1954, 1957 – 1958, 1967 – 1968 nu aveau nimic comun cu criza din 1929; ele sunt mai degrabă privite ca simple paliere ale creşterii, fenomen normal şi necesar de reajustare periodică în economiile supuse legilor pieţei. Relansarea ce succede rapid scăderii ritmului pare chiar să demonstreze că neo-capitalismul a dobândit de acum înainte capacitatea de a-şi controla propria creştere şi inevitabilele fenomene aleatorii. Astfel, timp de aproape trei decenii, societăţile dezvoltate s-au obişnuit să dispună în fiecare an de o cantitate de bunuri şi servicii superioară aceleia din anul precedent. Ele au intrat cu încântare într-o epocă a abundenţei, din moment ce în 30 de ani (din 1950 în 1980) ţările capitaliste industrializate au oferit locuitorilor lor mai mult decât o

dublare a produsului anual pe cap de locuitor: 3 841 dolari în 1950, 9 684 dolari în 1980, deci o creştere de 5 843 dolari.

Dincolo de această progresie generală, tabelul de mai jos arată că, totuşi, principalele ţări capitaliste se repartizează în trei grupe în privinţa creşterii economice: SUA, cu o rată moderată, de 3, 7% pe an pe ansamblul perioadei pierd o parte din avansul lor în faţa grupei ţărilor cu creştere rapidă, Italia şi Franţa cu un ritm mediu de 5, 4% pe an, RFG cu 5, 8% şi mai ales Japonia cu 10, 2%, în timp ce Marea Britanie se izolează, întârziată într-o evoluţie lentă de 3% pe an, de-abia cu puţin superioară ritmului secolului XIX.

CREŞTEREA ÎN SECOLUL XX (rata medie anuală a PIB)

	1913 – 1950	1950 – 1970	1973
SUA	2, 9%	3, 9%	5, 9%
Marea Britanie	1, 7%	2, 8%	5, 3%
Franţa	O, 7%	4, 3%	6, 0%
RFG (Germania)	1, 2%	5, 5%	5, 3%
Italia	1, 3%	5, 4%	
Japonia	1 4, 0% * *J*	10, 9%	10, 2%

STATELE UNITE:

O CREŞTERE ECONOMICĂ MODERAŢI ŞI NEUNIFORMĂ

Ritmul de creştere a economiei americane se situează sub cel mediu al ţărilor OECD, care este în jur de 5% pe an între 1950 şi 1973. El este, de altfel, perturbat

de 7 ani cu o progresie mediocră (sub 3% pe an) şi mai ales de 3 scăderi în cifre absolute ale PNB în 1954, 1958 şi 1970. Poziţia externă a SUA se deteriorează în acelaşi timp, din moment ce balanţa de plăţi este deficitară din 1960 iar cea comercială înregistrează în 1971 primul său deficit din secolul XX.

Forţa de muncă nu a fost totuşi deficitară, căci efectivele ei au crescut în 30 de ani de la 65 la 68 de milioane de cetăţeni activi care, prin eficienţa lor, au generat o treime din creşterea economiei federale. Deci, paradoxal, în această citadelă a capitalismului liberal, tocmai pe seama capitalului trebuie puse slăbiciunile. Se constată de fapt că, prea solicitate de plasamentele externe, investiţiile în aparatul productiv intern nu au progresat în medie decât cu 3, 5% pe an între 1951 şi 1971. Este adevărat că marile firme multinaţionale americane compensează în mare măsură prin forţa lor internaţională ritmul scăzut al creşterii interne. În 20 de ani acestea au investit 115 miliarde de dolari în străinătate şi asigură prin numeroasele lor filiale între două treimi şi trei sferturi din producţia mondială a majorităţii bunurilor industriale. Trebuie să nu uităm totuşi că în două decenii PNB american a crescut de 2, 3 ori şi că el depăşeşte în 1971 cifra de 1.000 de miliarde de dolari, deci reprezintă jumătate din PNB cumulate ale ţărilor OECD.

Prin volumul producţiei lor, prin forţa lor financiară susţinută de răspândirea mondială a dolarului, prin atracţia pe care o exercită *The American Way of Life*, sinonim cu venituri individuale ridicate şi abundenţa consumului, SUA rămân desigur economia dominantă şi, în acelaşi timp, vitrina capitalismului.

MIRACOLELE ECONOMICE: MIT ŞI REALITATE:

Franţa, slăbită de cei patru ani de ocupaţie germană, dar mai ales puterile Axei, învinse în 1945, trec drept

„miracole” prin puternica lor creştere economică a deceniilor ’50 şi ’60. Aceste fenomene economice expansioniste, uşor de explicat, au reaşezat curând la locul cuvenit aceste ţări în concertul economic mondial.

RFG a cumulat numeroase atuuri decisive: un ajutor american justificat de tensiunile războiului rece, o reţea bancară legată eficient de cea productivă, o marcă competitivă şi suficient de solidă pentru a atrage capitalurile străine, renta

unei situaţii geografice inegalabile în Piaţa comună prin stăpânirea axei renane un consens social făurit de istorie şi salvgardat de liberalismul conducătorilor democrat-creştini. Mobilizarea energică a acestor factori va conduce la o puternică relansare a producţiei industriale şi la recucerirea rapidă a unei poziţii privilegiate în comerţul internaţional: Germania occidentală, care dispăruse practic din exporturile mondiale imediat după război (1, 4% din total în 1948) tatonează SUA în 1972, realizând 11, 2% din exporturile mondiale, cu o balanţă comercială puternic excedentară. RFG devine un important centru de acumulare a lichidităţilor internaţionale, iar Deutschemark se impune ca una dintre valutele esenţiale ale SMI.

Italia se bucură de avantaje de pe urma unor aparente inconveniente: sărăcia provinciilor din Mezzogiorno le transformă într-o rezervă de mână de lucru ieftină, iar lipsa majorităţii materiilor prime o eliberează de orice constrângere la nivel naţional şi îi permite să recurgă la piaţa mondială, pe care preţurile nu sunt prea ridicate. În paralel, concentrarea economiei sub impulsul firmelor private dinamice (FIAT, Montecatini, Pirelli) şi a unui larg sector public (IRI, ENI) permite dotarea ţării cu

baze energetice şi siderurgice moderne şi realizarea unei pătrunderi spectaculoase pe numeroase pieţe, cum ar fi cea a automobilului sau a produselor electrocasnice.

Japonia şi-a regăsit avântul industrial odată cu războiul din Coreea. Marile întreprinderi, grupate în carteluri care concentrează puterea economică s-au reconstituit rapid, sprijinindu-se pe un vast sector de subantrepriză pe care îl domină în întregime. O foarte puternică disciplină socială favorizează munca şi economisirea, sursă a unor mari investiţii, care absorb până la 30% din venitul naţional, crescând cu 15—20% în fiecare an de-a lungul anilor ’60. Nivelul redus al cheltuielilor militare permite ca toate eforturile să fie consacrate creşterii economice, care atinge rate record de peste 10% pe an. Din 1970, Japonia a devenit a treia putere economică mondială, având o eficacitate industrială şi comercială redutabilă (7% din exporturile mondiale în 1972).

Franţa a optat odată cu reconstrucţia pentru dezvoltare şi modernizarea structurilor sale economice. Ea a ştiut să depăşească dubla provocare a pierderii imperiului său colonial şi a deschiderii frontierelor sale spre Europa în 1957, sprijinind în continuare exporturilor sale agricole. Industria, multă vreme neglijată, este puternic încurajată, mai ales sectorul utilajelor tehnologice. Între 1969 şi 1973, ritmul de dezvoltare atinge 7% pe an, ceea ce o situează imediat după Japonia. Totuşi, industrializarea are şi puncte slabe, francul suferă devalorizări periodice (1949, 1958, 1969), iar comerţul exterior rămâne fragil...

CRIZA ŞI APATIA
ECONOMIEI BRITANICE

Pionieră a primei revoluţii industriale, economia britanică pare incapabilă de o schimbare de ritm după

1945. Volumul muncii depuse şi al capitalurilor investite sunt punctele slabe: stagnarea numerică a populaţiei active şi, în mai mare măsură, aceea a investiţiilor explică productivitatea mediocră a industriei britanice, care poartă responsabilitatea contraperformanţelor economiei naţionale. Voinţa de a proteja lira sterlină a inspirat politici conjuncturale contradictorii, de tipul „Stop and Go”, cel mai adesea deflaţioniste, deci nefaste unei expansiuni economice şi generatoare de revendicări sindicale care au contribuit la frânarea dezvoltării. Devalorizarea lirei sterline în 1967, reculul dramatic al exporturilor (11% din totalul mondial în 1948 şi numai 5, 9% în 1972), imposibilitatea de a respecta toate promisiunile sociale ale *Welfare State* ne oferă măsura eşecului britanic, în ciuda unor elemente de forţă (investiţiile în străinătate, dinamismul industriilor de vârf). Dificultăţile fostei economii dominante nu anunţă oare în plină perioadă de prosperitate marasmul anilor ’70?

Creştere Economică şi Restructurări Sectoriale

O *PROFUNDĂ* REDISTRIM/IRE A ACTIVITipLOR

Expansiunea economică postbelică a fost prea puternică şi durabilă pentru a fi în acelaşi timp şi uniformă. Au apărut decalaje între activităţile tradiţionale

EVOLUŢIA SECTOARELOR DE ACTIVITATE (1960 – 1979)

Repartiţia populaţiei active Repartiţia produsului intern brut	Agricultură		Industrie		Servi	
	1960	1979	1960	1979	1960	79
	15 % 6%	6 % 4%	39 % 40%	38 % 37%	45 % 54%	%

cu o evoluţie lentă şi noile sectoare cu o creştere

rapidă. Au loc profunde reaşezări. Comparaţia ponderii relative a celor 3 mari sectoare de activitate în principalele ţări capitaliste industriale între 1960 şi 1979, când se fac simţite efectele creşterii economice, arată clar sensul evoluţiei: reculul agriculturii a permis industriei să-şi păstreze ponderea, însă modernizarea acesteia din urmă a susţinut avântul sectorului terţiar.

PROGRES ŞI DECLIN RELATIV AL AGRICULTURILOR

Puse în faţa dublei necesităţi de a hrăni consumatori mai numeroşi şi de a asigura un venit decent lucrătorilor lor, toate agriculturile au realizat progrese considerabile după 1945. Ele au operat o profundă mutaţie tehnică cu preţul unui efort investiţional fără precedent şi al unei tendinţe concomitente de concentrare a exploatărilor „Revoluţia tractorului" încheia motorizarea muncii agricole, în timp ce mecanizarea asigura punerea în valoare a terenurilor prin maşini din ce în ce mai puternice şi mai specializate. Utilizarea produselor chimice ca îngrăşă-mintele şi pesticidele a devenit curentă şi masivă, iar recurgerea la serviciile biologiei şi geneticii s-a impus pentru selecţionarea seminţelor vegetale ca şi a speciilor de animale.

Rezultatele acestei modernizări sunt importante: randamentele au crescut, iar sporirea productivităţii cu circa 7% pe an a depăşit în general pe aceea a industriei. Producţiile au crescut puternic, de exemplu cele ale celor 6 cereale principale, care au crescut de peste 2 ori, de la 549 la 1 230 milioane de tone între 1946 şi 1974. Progres indiscutabil! Şi totuşi amploarea foametei pe glob vine mereu să amintească insuficienţele acestei activităţi indispensabile vieţii umane care se sprijină pe rigide constrângeri naturale. În realitate, paradoxul evoluţiei agriculturii ţine în mod esenţial de faptul că creşterea

acesteia a fost mai slabă decât cea a altor activităţi economice. Consumatorii din ţările bogate se hrănesc în mod evident mai bine ca în trecut şi totuşi nu consacră decât o parte descrescătoare a veniturilor lor cheltuielilor alimentare, căci cererea lor de bunuri industriale şi servicii este crescândă. Cum creşterea productivităţii muncii agricole a fost superioară evoluţiei cererii, preţurile au tendinţa să scadă şi numărul agricultorilor scade; este exodul rural, preţul modernizării tehnice. În fine, integrarea într-o filieră agro-industrială complexă a aşezat agricultura sub dominaţia industriilor care, în amonte, îi furnizează bunurile necesare producţiei (tractoare, maşini, îngrăşăminte etc.) şi celor care, în aval, asigură prelucrarea produselor agricole înainte de a le livra consumatorilor (industriile agro-alimentare). Agricultura a devenit o activitate dominată.

INDUSTRIILE-PILOT ALE CREŞTERII

Domeniu privilegiat al inovaţiilor, industria a impus, după 1950, caracterele distinctive ale producţiei şi consumului de masă. Dominând agricultura, determinând avântul sferei serviciilor, susţinând exporturile, industria a fost principala aducătoare de venituri, atât pentru gospodării, cât şi pentru întreprinderi şi stat.

În fiecare an producţia mondială a progresat în medie cu 5%, însă în 25 de ani producţia totală de electricitate a crescut de 12 ori, cea de petrol de 10 ori, de oţel de 6, 5 ori, de automobile de 10 ori. Creşterea productivităţii muncii a permis obţinerea acestei expansiuni a producţiei fără o creştere corespunzătoare a efectivelor angajate şi cu o inflaţie moderată; stabilitatea ponderii relative a industriei în economiile dezvoltate maschează totuşi o reală dezvoltare a acestui sector. Nu toate ramurile au participat în mod egal la creştere. În Europa occidentală activităţile moştenite din secolul al

XIX-lea, ca mineritul, textilele sau construcţiile navale au cunoscut dificultăţi şi chiar, uneori, un declin pronunţat. În schimb, pretutindeni, sectoarele orientate spre consumul menajer au înregistrat o progresie importantă a producţiei lor; bunurile diverse din gama electrocasnicelor, automobilul, care a antrenat la rândul său multe alte ramuri, fiind marea industrie motoare a creşterii, produsele agro-alimentare, care au realizat o creştere spectaculoasă odată cu apariţia unor noi obişnuinţe în alimentaţie, legate de noul mod de viaţă urban. Industriile de vârf, care mobilizează tehnicile cele mai avansate, s-au dovedit a fi cele mai dinamice. Ramurile de activitate legate de industria nucleară, aerospaţială sau electronică, stimulate de comenzile strategice ale statului, constituie vârful de lance al creşterii, prin propria lor dezvoltare cât şi prin aplicaţiile lor în alte ramuri industriale (după exemplul electronicii, care se impune aproape preţuiindeni şi cucereşte acum şi marele public). Industriile clasice suferă o înnoire: chimia, omniprezentă cu gama sa infinită de produse în permanentă îmbunătăţire, sau siderurgia, ale cărei complexe moderne furnizează laminate, oţel-beton, oţeluri speciale altor numeroase sectoare prelucrătoare. Creşterea a consolidat deci triumful „statului industrializat” şi a accelerat mişcarea de urbanizarea care îl caracterizează.

204

205 /Vârsta de aur (1953 – 1973)

IREZISTIBILUL AVÂNT AL SECTORULUI TER/TAR

Multilateralul sector al serviciilor a văzut locul său în viaţa economică şi socială extinzându-se considerabil sub efectul unei cereri puternice şi diverse, căreia nu i se putea face faţă, cel puţin pe termen scurt, printr-o creştere suficientă a productivităţii muncii. A trebuit deci să fie sporite efectivele angajate, în timp ce creşteau preţurile

prestărilor de servicii. Nu este deci deloc surprinzător că sectorul terţiar furnizează de acum peste jumătate din locurile de muncă (două treimi în Marea Britanie şi SUA) şi participă cu peste 50% la formarea avuţiei naţionale. Diversitatea activităţilor din gama serviciilor subliniază câteva caracteristici esenţiale ale evoluţiei recente a societăţilor industriale. Unele duc la sporirea eficienţei muncii productive (bănci, asigurări, transporturi, gestiunea întreprinderilor, servicii comerciale); altele răspund noilor nevoi ale consumatorilor din domeniile sănătăţii, culturii şi divertismentului, în timp ce dezvoltarea aparatului administraţiei publice arată rolul crescând al statului modern în viaţa economică şi socială.

V o Creştere".

Dezechilibrată şi Contestată

NEAJUNSURILE

COOPER4RII INTERNAŢIONALE

Convingerea optimistă că creşterea, creând prosperitatea naţiunilor, va genera concordia internaţională şi pacea nu s-a verificat deloc de-a lungul celei mai mari perioade de dezvoltare pe care lumea a cunoscut-o vreodată. Prea multe inegalităţi între ţări au subzistat sau chiar s-au agravat pentru a se fi putut instaura un climat de încredere şi veritabilă cooperare.

Chiar dacă destul de reală începând cu sfârşitul anilor '60, apropierea între economiile capitaliste şi socialiste rămâne limitată şi fragilă, în timp ce lumea a treia contestă din ce în ce mai puternic ordinea economică mondială dominată de ţările industrializate. În acelaşi timp, relaţiile între SUA, CEE şi Japonia, cei trei poli dominanţi ai lumii dezvoltate se deteriorează, fiecare dintre aceşti trei parteneri denunţând cu mai multă sau mai puţin îndreptăţire protecţionismul excesiv sau concurenţa neloială a celorlalţi doi.

La începutul anilor ’70, într-un climat general de destindere, relaţiile comerciale între Est şi Vest se intensifică brusc. Conducătorii sovietici, care au trecut la o modernizare a ţării lor, devin conştienţi de decalajul acumulat în materie de tehnologie şi doresc să achiziţioneze echipamente industriale din Vest; în schimb, liderii occidentali văd în URSS mai puţin o nouă sursă de aprovizionare cu materii prime cât o imensă piaţă potenţială în sfârşit deschisă desfacerii producţiei lor de masă. Deschidere precară! Schimburile comerciale Est-Vest se vor plafona repede la mai puţin de 4% din comerţul mondial. Ireductibilitatea conflictului ideologic a limitat de asemenea amorsarea unei cooperări tehnice între „partenerii-adversari”. În fine, în ciuda binevenitei destinderi obţinute prin negocierile SALT la începutul anilor ’70, nu trebuie pierdută din vedere gigantica cursă a înarmărilor care, stimulând industriile strategice, a constituit cu siguranţă unul din factorii motori cei mai puternici, dar şi cei mai periculoşi, ai creşterii.

Mecanismele care au susţinut expansiunea economică a ţărilor dezvoltate par totuşi, în egală măsură, a fi agravat concomitent înapoierea economică şi sărăcia celei mai mari părţi a regiunilor subdezvoltate. În 30 de ani creşterea producţiei şi a venitului ţărilor celor mai bogate a fost de 70 de ori mai mare decât cea a ţărilor celor mai sărace: în timp ce locuitorii primelor au văzut crescându-le venitul mediu cu circa 5 843 de dolari, în „ţările cu venituri joase” acesta nu a crescut decât cu 81 de dolari pe cap de locuitor! Prăbuşirea cursului materiilor prime după 1952 a dus la scăderea valorii exporturilor a numeroase ţări în curs de dezvoltare şi a redus ponderea lumii a treia în exporturile mondiale la 17% în 1973, adică de-abia jumătate din nivelul relativ din 1948. Cifre elocvente cu consecinţe dezastruoase, din moment ce

arată că aproape jumătate din omenire trăieşte fără a dispune de minimul necesar pentru a-şi asigura consumul de bază. Tensiuni sociale, nenumărate lovituri de stat, războaie sângeroase agită lumea a treia. Această împărţire inegală a roadelor dezvoltării înteţeşte revendicările ţărilor sărace. Liderii lor cer ţărilor bogate un ajutor pentru dezvoltare, dar mai ales o revizuire a relaţiilor economice internaţionale într-un sens mai echitabil. Fondată în 1960, OPEC încearcă să regrupeze exportatorii de petrol în scopul de a-şi disputa cu marile companii anglo-saxone controlul şi profiturile pieţei petrolului, atunci în plină expansiune. În 1964, la iniţiativa „grupului celor 77" se creează Conferinţa Naţiunilor Unite pentru comerţ şi dezvoltare (UNCTAD), care

oferă un cadru mondial dezbaterilor despre ajutorul pentru lumea a treia Exasperaţi de insuficienţa realizărilor concrete, reprezentanţii ţărilor nealiniate reuniţi la Alger în septembrie 1973 fac apel la conducătorii ţărilor lumii a treia să-şi naţionalizeze propriile resurse şi să le asigure ei înşişi valorificarea industrială. La câteva săptămâni de primul şoc petrolier tensiunea între Sud şi Nord creşte brusc.

Relansarea economică 4 Europei Occidentale şi a Japoniei, care contestă parţial supremaţia americană, provoacă o „dispută de familie", adeseori destul de vie, în tabăra occidentală. SUA denunţă protecţionismul Pieţei comune, mai ales în ce priveşte produsele agricole, şi acuză Japonia de a recurge la dumping comercial. La rândul său, generalul de Gaulle refuză aservirea Europei intereselor imperialismului american; el atacă în special emiterea abuzivă de dolari, negarantaţi de aurul de la Fort-Knox, care inundă bătrânul continent, vectori ai inflaţiei şi

instrumente ale dominaţiei. Începând cu 1968 devine probabil ca liderii de la Washington să aibă în vedere utilizarea armei monetare în detrimentul aliaţilor lor pentru a încerca să-şi consolideze o putere economică pe care o consideră ameninţată.

DEZECHILIBRELE INTERNE ALE CREŞTERII

Slăbirea productivităţii, cronicizarea inflaţiei şi apariţia unui şomaj structural, aceste trei elemente caracteristice ale crizei anilor ’70 iau într-adevăr naştere în timpul marii perioade a creşterii economice a capitalismului, încă de la sfârşitul anilor ’60. Începând cu 1965 şi mult mai net încă după 1968, indicii statistici care măsoară aceste fenomene înregistrează o degradare, traducând o maladie profundă, în contradicţie cu urmările aparente ale dezvoltării. La sfârşitul anilor ’60 se observă o netă încetinire în evoluţia productivităţii muncii, factorul esenţial al dezvoltării economice. Se pare că ciclul de producţie caracterizat prin munca la bandă rulantă şi „fărâmiţarea” sarcinilor îşi atinge limitele tehnice în acelaşi timp cu un început de respingere socială manifestată printr-o creştere puternică a absenteismului, care duce la scăderea sensibilă a productivităţii. Pe de altă parte, aşa cum am arătat mai sus, creşterea a avut ca efect favorizarea unei redistribuiri exagerate a mâinii de lucru şi bogăţiilor în favoarea sectorului terţiar, a cărui insuficientă modernizare apasă negativ asupra productivităţii medii a întregii economii.

Toate statele, cu excepţia RFG, s-au obişnuit deja cu o inflaţie monetară cronică, menţinută la o rată inferioară lui 5% pe an (inflaţie „târâtoare”). Creşterea masei monetare susţinută prin acumularea în rezervele oficiale ale principalelor ţări capitaliste a circa 60 miliarde de dolari între 1947 şi 1971 părea într-adevăr să condiţioneze expansiunea economică. Abundenţa monetară avantajează

pe toţi actorii economiei: statul, care finanţează cu mai mare uşurinţă cheltuielile publice generate de creştere (infrastructură, costurile sociale ale dezvoltării), căci inflaţia sporeşte intrările fiscale şi uşurează sarcinile împrumuturilor; întreprinderile, cărora creşterea preţurilor le măreşte profitul, sursă a amortizării investiţiilor, autofinanţării şi creşterilor salariale care neutralizează revendicările sindicale. În ciuda creşterii productivităţii muncii şi a avantajelor generate de preţul scăzut al materiilor prime, inflaţia se impune cu obstinaţie a fi o componentă structurală a capitalismului organizat. Ea constituie însă şi un germene al crizei.

Înainte de criza din 1975, şomajul rămâne limitat, neafectând mai mult de 5% din populaţia activă. Totuşi, în toate ţările industrializate, semnele sale apar şi cresc încet şi sigur chiar în mijlocul perioadei prospere a anilor ’60, mai ales după 1965, când numeroasele generaţii ivite ca urmare a *baby* >oom-ului postbelic îşi fac apariţia pe piaţa muncii. Desigur, creşterea producţiei şi consumului atrag în mod logic crearea de noi locuri de muncă, însă în număr insuficient pentru a satisface toate noile cereri, şi mai mult sporite de creşterea activităţilor feminine odată cu aceea a serviciilor. Se pare că acest capitalism în dezvoltare este incapabil să creeze volumul de locuri de muncă necesar din două motive esenţiale: în primul rând, investiţiile au privilegiat, prin preocuparea pentru o productivitate maximală, echipamentele tehnice în detrimentul mâinii de lucru: substituire clasică a capitalului în locul muncii, ceea ce frânează cel puţin temporar dezvoltarea locurilor de muncă. Pe de altă parte, intensa mobilitate profesională provocată de reaşezările sectoriale datorate creşterii, a rupt, în numeroase ramuri de activitate ca şi în numeroase regiuni, fragilul echilibru între ofertă şi cerere pe piaţa mâinii de lucru.

CREŞTEREA ECONOMICĂ /N DISCUTE

La sfârşitul anilor ’60, în marile ţări industrializate, opinia publică devine conştientă că creşterea economică nu este gratuită şi că costurile sale au chiar tendinţa de a creşte exagerat. Administrarea marilor metropole urbane, extinse ca urmare a exodului rural, devine din ce în ce mai dificilă şi mai costisitoare în

ce priveşte transporturile, întreţinerea drumurilor, salubritatea, menţinerea securităţii de către poliţie; New York este deja în pragul falimentului. Această maladie a urbanizării duce la conştientizarea costurilor sociale ale dezvoltării. Modul de viaţă trepidant pe care îl impune generează surmenajul, „stress-ul”, care favorizează depresiunile nervoase, maladiile cardiovasculare, chiar unele forme de cancer. „Zeul automobil” îşi cere în fiecare weekend macabrul tribut de morţi şi răniţi: o risipă financiară pentru sistemele de asigurări şi de protecţie socială. Devin la fel de imposibil de ignorat ameninţările pe care creşterea economică le face să planeze asupra mediului înconjurător: epuizarea resurselor naturale, noxele şi poluările diverse care, cu zece ani înainte de marile „maree negre” şi de apariţia primelor „scurgeri” în centralele nucleare, impun noi măsuri de protecţie cu preţul unor cheltuieli suplimentare. În concluzie, începe să apară întrebarea dacă creşterea producţiei aduce suficiente beneficii pentru a compensa distrugerile pe care le generează.

Recesiunea din 1967 favorizează convergenţa acestor îngrijorări difuze. Aceasta nu va fi străină de vasta mişcare contestatară din primăvara lui 1968, care se va prelungi într-o dezbatere asupra valorilor creşterii. În climatul epocii, aceasta este acuzată de risipirea bogăţiilor naturale

şi de alienarea libertăţii oamenilor pe care-i obligă la desfăşurarea unei munci absurde, care nu generează decât iluziile unor consumuri din ce în ce mai vane. La cererea Clubului de la Roma, înfiinţat în 1968 de economişti de toate naţionalităţile, specialişti de la MIT (*Massachusetts Institute of Technology*) analizează metodic consecinţele previzibile ale continuării creşterii. Concluziile lor, pe care unii le consideră prea simplificatoare, sunt publicate în 1971 în raportul Meadows sub titlul evocator de *Limits ofgrowth* (Limitele creşterii) pe care traducerea franceză îl radicalizează în *Halte à la croissance* (Opriţi creşterea!). Ele consolidează curentul de opinie favorabil încetinirii, chiar stopării creşterii (susţinut de partizanii unei creşteri zero), care continuă oarecum teoriile lui Stuart Mill despre statul staţionar. Astfel, chiar încă înainte de a fi întreruptă de primul şoc petrolier, expansiunea a fost contestată din interior, de către aceia ce-i erau totodată autori şi beneficiari.

Transformările
Sociale din ţările
Industrializate
Capitolul 14

Creşterea economică a celor „treizeci de ani glorioşi” a dus la încheierea procesului de intrare a societăţilor din ţările industrializate în era civilizaţiei de masă, a cărei omogenitate nu este totuşi decât aparentă. Totodată, reflectare a mentalităţilor şi factor social determinant, evoluţia demografică cunoaşte o ruptură pe cât de netă, pe atât de paradoxală, la mijlocul deceniului ’60, care a fost prin excelenţă deceniul prosperităţii. Modernizarea economică a antrenat o profundă redistribuire a locurilor de muncă, pulverizând cadrele bine înrădăcinate ale fostelor categorii socio-profesionale. Accesul celei mai mari părţi a populaţiei la noile norme de consum de masă a

modificat echilibrul bugetelor familiale fără, totuşi, a face să dispară inegalitatea nivelurilor de trai. Mobilitatea socială sporită şi integrarea conflictelor sociale în procedurile democratice nu au fost suficiente pentru a face orice contestaţii să dispară: acestea vor renaşte; difuze şi totodată violente, încă de la sfârşitul anilor ’60.

210

211/Vârsta de aur (1953 – 1973)

O Evoluţie Demografică Alarmantă v

O PONDERE DEMOGRAFICĂ MODERATĂ.

Populaţia celor mai avansate 20 de ţări industrializate cu economie de piaţă a crescut de la 502 milioane de locuitori în 1950 la 648 de milioane în 1973 şi la 693 de milioane în 1981 (şi circa 750 de milioane adăugând Spania, Portugalia şi Israelul). America de Nord (254 milioane de locuitori în 1981), Europa occidentală (370 de milioane de locuitori) şi Japonia (118 milioane la acea dată) constituie marile centre de populaţie ale lumii dezvoltate. Sunt ţări deja avansate în 1950 şi care au profitat de cei „treizeci de ani glorioşi” pentru a-şi ameliora în continuare nivelul de trai. În ciuda decalajelor uneori importante şi al caracterului întotdeauna aproximativ al mediilor statistice, toţi indicatorii converg pentru a pune în evidenţă bogăţia societăţilor industriale: un venit mediu anual superior cifrei de 9.000 de dolari, o supraabundenţă alimentară (3 400 de calorii pe locuitor pe zi, adică cu 30% mai mult decât necesarul), servicii medicale perfecţionate (reculul mortalităţii infantile: rata anuală este pe alocuri sub 10‰) şi creşterea duratei medii de viaţă (speranţa de viaţă la naştere depăşeşte 70 de ani), o rată de alfabetizare a adulţilor apropiată de 100% astfel încât, proporţional cu categoriile de vârstă respective, 99% din adolescenţi frecventează învăţământul secundar şi 37% urmează cursuri superioare.

Se constată totuşi că ponderea demografică relativă a societăţilor dezvoltate nu încetează să scadă. Într-adevăr, în ciuda unei creşteri cu 50% în treizeci de ani, ele nu mai reprezintă decât de-abia 15% din omenire în 1981, faţă de 25% în ajunul războiului. Dinamismul demografic al ţărilor subdezvoltate a fost bine susţinut pretutindeni, începând cu anii 1963 – 1964, în plină perioadă de creştere economică, regimul demografic al ţărilor dezvoltate în schimb s-a deteriorat cu un remarcabil sincronism.

IJFTURADEMOGRATICS DE IA MIJLOCUL ANILOR ’60

Fenomenul s-a născut şi s-a manifestat prin următoarele: nataliatetea a scăzut iremediabil cu 15% în timp ce rata mortalităţii rezistă în jurul procentului de 10% în ţările industrializate. Evoluţia divergentă a natalităţii şi mortalităţii întreţin mecanismul de sinuozitate a curbei demografice, accentuând proporţia persoanelor în vârstă de peste 65 de ani, care depăşeşte 10% din populaţia totală, în timp ce aceea a tinerilor sub 15 ani se menţine sub

25%.

Cauzele propriu-zis demografice ale fenomenului pot fi recunoscute uşor:

dacă natalitatea scade în momentul în care ajung la vârsta căsătoriei tinerii născuţi în perioada *baby boom* postbelică, este pentru că scade fecunditatea, adică fiecare femeie din noua generaţie aduce în cursul vieţii sale mai puţini copii pe lume decât cele din generaţia precedentă. Dacă acest malthusianism se menţine, rata de înlocuire a populaţiei (uşor superioară lui 2, conform aritmeticii demografice) nu va mai fi asigurată în nicio ţară industrializată. Ameninţare gravă, deja destul de precisă în RFG pentru a nelinişti pe numeroşii observatori specializaţi şi a alerta responsabilii politici ai ţării.

SIMPTOMELE UNEI MALADII SOCIALE?

Nu există nicio îndoială că comportamentele demografice sunt influenţate de funcţionarea societăţii şi de perspectivele de viitor pe care le oferă fiecărui individ. Dezbaterea priveşte în mod esenţial ponderea ce revine elementelor materiale şi, respectiv, opţiunilor morale.

În ce priveşte constrângerile materiale, pot fi incriminate fără mari riscuri de eroare condiţiile de viaţă din marile oraşe care par a fi de altfel „laboratoarele" prăbuşirii fecundităţii. Creşterea economică a favorizat concentrarea urbană: marile metropole ale lumii industriale (New York, Tokyo, Paris, Londra) au depăşit pragul de 10 milioane de locuitori, iar oraşele cu peste 500.000 de locuitori s-au înmulţit până la a regrupa 55% din populaţia lumii industrializate. Or, infrastructurile urbane nu s-au dezvoltat în acelaşi ritm şi orăşenii se văd confruntaţi cu numeroase probleme: dificultăţi întâmpinate în găsirea unei

locuinţe (sau în schimbarea acesteia), oboseala generată de viaţa trepidantă a marilor oraşe, mai ales datorată deplasărilor pendulare cotidiene între locuinţă şi locul de muncă.

Pe de altă parte, în societăţile tehniciste ascensiunea socială depinde în mare măsură de gradul de calificare

atins; rezultă deci o creştere sensibilă a costului educaţiei şi formării profesionale, care poate determina familiile să-şi concentreze eforturile asupra unui număr mai mic de copii, cu atât mai mult cu cât alocaţiile familiale erodate de inflaţie nu au ţinut pasul cu evoluţia cheltuielilor. În fine, este cazul să subliniem şi că creşterea spectaculoasă a numărului de femei salariate în ultimii 15 ani, mai ales în domeniul serviciilor, se dovedeşte în mod natural a fi greu compatibilă cu naşterile repetate. Această ultimă observaţie, greu de contestat, este foarte semnificativă: ea face trimitere la fenomenul major de deplasare spre sectorul terţiar al economiilor moderne, dar implică de asemenea creşterea nevoilor salariale ale cuplului în societatea consumului de masă; ea pune problema relaţiilor de muncă între patroni şi personalul lor feminin; ea semnalează în fine evoluţia statutului social al femeii în societăţile dezvoltate şi ridică problema (parţial morală) a opţiunii între serviciu şi gospodărie. Nu este nicio îndoială că angajarea în muncă a femeilor contribuie încă puţin la dezagregarea familiei conjugale, celulă tradiţională a procreaţiei şi a creşterii copiilor, în timp ce evoluţia moravurilor favorizează dezvoltarea comportamentelor individualiste prin definiţie slab nataliste. Influenţa moralei religioase ostile oricărei atingeri aduse vieţii slăbeşte, în timp ce avorturile sunt legalizate în numeroase ţări unde fuseseră înainte reprimate, şi înmulţirea organizaţiilor de planning familial încurajează larga răspândire a mijloacelor contraceptive în constant progres de la lansarea pilulei doctorului Pincus pe piaţa americană în 1960.

Împreună, toţi aceşti factori interdependenţi contribuie la slăbirea motivaţiei de a întemeia familii cu mai mult de trei copii în societăţile industrializate prospere însă încă supuse unei nesiguranţe sociale, mai ales o cită

cu apariţia la sfârşitul anilor ’60 a primelor semne ale şomajului. Consecinţele acestei prudenţe demografice apar curând a fi redutabile. Pe termen scurt, reculul naşterilor riscă să frâneze evoluţia cererii globale, a cărei creştere constituie totuşi un factor economic important în societăţile de consum. Pe termen mediu, creşterea ponderii persoanelor vârstnice nu poate decât să mărească periculos totalul pensiilor în raport cu celelalte cheltuieli ale bugetelor sociale; pe termen şi mai lung, nu poate decât adânci decalajul numeric între o lume a treia pletorică şi

ţările dezvoltate, ale căror capacităţi creatoare sunt în acelaşi timp ameninţate de neînlocuirea generaţiilor.

Totuşi nu se pot găsi unele semne de optimism observând evoluţia demografică a lumii industrializate în ultima jumătate de secol? Păturile sărace din perioada anilor ’30 şi a războiului nu au reacţionat oare la propriul declin printr-o creştere pe atât de puternică pe cât de neaşteptată a fecundităţii imediat ce renăştea după 1945 speranţa unei ere de pace şi progres? Generaţiile numeroase care au urmat nu au căutat oare mai mult sau mai puţin conştient să îşi menajeze copiii de efectele nefaste ale creşterii de pe urma cărora ei au suferit în primul rând datorită numărului lor, sub forma diverselor tipuri de poluare, dar mai ales de pe urma lipsei de locuinţe şi de locuri de muncă? Or, relaţiile complexe care leagă demografia, societatea, economia, mentalităţile şi comportamentele se pot modifica rapid. De la revoluţia demografică din secolul XIX, lumea dezvoltată tinde spre un regim de creştere lentă generat de o natalitate scăzută şi de o mortalitate şi mai redusă; însă nu este imposibil ca, în interiorul acestei evoluţii de lungă durată şi, în cadrul unei demografii controlate, ajustări pe termen mai scurt să

permită să se păstreze în permanenţă un echilibru între populaţie şi resursele economice. Cu inevitabile decalaje cronologice, o relansare generală căreia specialiştii îi pândesc nerăbdători cele mai mărunte semne prevestitoare, crezând a le vedea în uşoara creştere a natalităţii poate deci fii sperată.

Profesiuni şi Clase Sociale

O PROFUNDĂ REDISTRIBUIRE A LOCURILOR DE MUNG4

În ciuda progreselor mecanizării, producţia de masă a necesitat menţinerea unei rate ridicate a populaţiei active în ţările puternic industrializate, iar acest fenomen s-a accentuat odată cu apariţia tinerelor generaţii pe piaţa muncii. După 1960 populaţia activă a crescut cu 1, 2% pe an în principalele 20 de ţări industrializate cu economie de piaţă, care regrupează în 1981 300 de milioane de cetăţeni activi, adică 43% din populaţia totală şi două treimi din efectivul celor apţi de muncă (între 15 şi 65 de ani). Femeile, foarte numeroase în sectorul terţiar, reprezintă circa 40% din populaţia activă în ţările dezvoltate.

215/Vârsta de aur (1953 – 1973)

Ia

A

Evoluţia modurilor de consum şi mutaţiile aparatului productiv care au însoţit creşterea au operat o profundă redistribuire a activităţii. Ele au generat o nouă repartizare socio-profesională care influenţează ierarhiile sociale; fiecare este plasat aici în funcţie de meseria sa şi de rolul pe care i-l recunoaşte corpul social. Creşterea a antrenat în acest domeniu trei modificări foarte vizibile:

— O deplasare masivă a forţei de muncă dinspre sectorul primar spre cel secundar şi, mai ales, terţiar;

— O creştere generală a calificării profesionale, exigenţă a unei societăţi tehni ciste generate de progresul

tehnic; dacă fenomenul este foarte vizibil în ce priveşte cadrele, el nu este absent nici în cazul muncitorilor sau al noii ţărănimi;

— O dezvoltare considerabilă a categoriei salariaţilor, care se substituie micului patronat independent în structurile concentrate ale noului capitalism:

salariaţii reprezintă azi circa 80% din populaţia activă a ţărilor industrializate, şi chiar peste 90% din cea a Statelor Unite sau Marii Britanii; salariul devine un criteriu esenţial al statutului social, în măsura în care defineşte posibilităţile de acces la consum şi determină nivelul de protecţie împotriva riscurilor sociale.

SFÂRŞITUL ŢĂRANILOR?

Trecerea de la ţăranul tradiţional la agricultorul modern reprezintă fără nicio îndoială răsturnarea socială cea mai profundă produsă în cei „treizeci de ani glorioşi”. Impactul progresului tehnic asupra agriculturii a provocat o concentrare accelerată a exploatărilor agricole şi a antrenat în acelaşi timp o transformare completă a meseriei de agricultor.

Exodul rural măsoară înfrângerea ţăranilor incapabili să depăşească provocarea modernizării: ziiieri agricoli fără pământ sau calificare, rapid înlocuiţi de maşini, tineri prea numeroşi pentru a putea spera să succeadă părinţilor pe un lot prea mic, fermieri lipsiţi de resurse funciare şi financiare pentru a putea realiza progresele strict necesare pentru a-şi menţine rentabilitatea economică. În total, milioane de dezrădăcinări prea puţin compensate prin acordarea unor slabe indemnizaţii, desfăşurate în linişte, dar nu fără numeroase drame individuale.

Agricultorul modern este, e adevărat, destul de diferit de strămoşii săi. Având un bagaj de cunoştinţe de agronomie, este un şef de întreprindere care se integrează în societate prin multiplele relaţii pe care le are zilnic cu

băncile, industria, comerţul, puterile publice. Adeseori este asociat într-o cooperativă în care are responsabilităţi şi membru al unui sindicat agricol ale cărui activităţi şi

lupte le împitriă-elpeTXrereTOacari

grupe sociale în măsura în care beneficiază de acum de o mai eficientă protecţie socială şi în care accede la civilizaţia consumului odată cu posesiunea unui automobil şi a principalelor elemente ale confortului menajer. Însă modernizarea este un proces continuu, care generează permanente constrângeri: îndatorarea agricultorilor se agravează în timp ce veniturile rămân aleatorii, adeseori insuficiente, la discreţia unui an prost pentru agricultură care i-ar împiedica să-şi onoreze scadenţele împrumuturilor şi va face să renască teama de expropriere. Este deci mai prudent să se recurgă la o activitate parţială, adică la două locuri de muncă, ceea ce echilibrează riscul agricol prin câştigarea unui salariu regulat.

Populaţiile rurale actuale prezintă deci puternice contraste. Exploatările familiale ca moşteniri ale trecutului rămân pretutindeni în majoritate, chiar şi în SUA, unde formează 90% din total, însă foarte puţine au devenit întreprinderi performante şi rentabile, capabile să asigure bunăstarea proprietarilor lor. Pe de altă parte, valorile civilizaţiei rurale, ale căror purtătoare erau, sunt pe cale de dispariţie. Agricultura s-a integrat într-un complex agro-industrial şi ţăranii au adoptat valorile societăţii urbane, chiar dacă nu au părăsit satul pentru oraş. Rolul social al populaţiei rurale, atât de important înainte de război, mai ales în Europa, s-a diminuat considerabil: sociabilitatea rurală nu a rezistat exodului către oraş, în timp ce uniformizarea modului de viaţă şi gândire, puternic favorizată de *mass media*, a distrus un sistem de

valori fondat pe comunitatea familială, ataşamentul efectiv faţă de pământ, un ritm de viaţă marcat de alternanţa muncii şi a sărbătorilor, adeseori asociate unei fidele practici religioase. Trebuie, în fine, sublimat că dispariţia lipsurilor alimentare în lumea bogată, reorientarea necesităţilor spre alte produse, obişnuinţa de a consuma alimente preparate industrial, au contribuit în egală măsură la diminuarea importanţei sociale a ţăranului.

MUTAŢII în CONDIŢIA CLASEI MUNCITOARE

Dezbaterea foarte politizată despre „îmburghezirea" clasei muncitoare nu trebuie să facă uitate câteva realităţi esenţiale. Mai întâi, creşterea economică, în ciuda sporirii productivităţii muncii, a necesitat un număr sporit de muncitori, chiar dacă proporţia lor în rândul populaţiei active a rămas stabilă, ca urmare a creşterii numerice şi mai rapide a altor categorii socio-profesionale. În al doilea rând, producţia de masă a fost obţinută prin munca la bandă rulantă, strict

parcelată şi necalificată, a numeroşi muncitori a căror specializare se rezuma ia aceea a maşinii pe care o deserveau.

În societăţile din ce în ce mai tehniciste, această decalificare explică de ce munca manuală a rămas pe termen lung discreditată în raport cu munca de concepţie şi de gestiune proprii activităţilor intelectuale; ea justifică menţinerea la baza scării salariale a veniturilor muncitorilor, care, prin aceasta, depind mai mult decât alţii de protecţia socială a statului. Existenţa în mijlocul lor a unui mare număr de muncitori imigraţi, şi mai defavorizaţi, accentuează şi mai mult sentimentul de excludere din corpul social pe care îl resimte lumea muncitorească.

Conştientizarea acestor caracteristici întreţine în

rândul a numeroşi muncitori un puternic sentiment de apartenenţă la un grup social defavorizat. În afara inevitabilelor disensiuni interne, el va da naştere unor solidarităţi ce se organizează în puternice centrale sindicale, dintre care metalurgia şi construcţia de automobile constituie principalele bastioane; el impune comportamente politice care dau forţa partidelor de stânga şi mai ales a partidelor comuniste europene. Mândria luptelor duse în comun şi imperativul apărării cuceririlor sociale obţinute ca urmare a acestor lupte vor duce la o coeziune a clasei muncitoare care, fără îndoială, îşi va atinge apogeul între 1930 şi 1960.

Nu pot fi, totuşi, ignorate progresele şi mutaţiile care încep să modifice condiţia muncitorului. Studii statistice numeroase nu lasă niciun dubiu asupra creşterii puterii de cumpărare a gospodăriilor muncitoreşti care îşi procură treptat bunurile cele mai reprezentative ale societăţii de consum, automobilul, maşina de spălat rufe, televizorul, frigiderul şi chiar locuinţa. Datoriile care au fost în mod necesar contractate constituie o nouă sarcină, cel mai ades suficient de grea pentru a îngheţa combativitatea sindicală, căci regularitatea scadenţelor bancare nu permite deloc scăderile veniturilor salariale datorate grevelor. În paralel, progresul tehnic favorizează ridicarea calificării profesionale şi duce la îmbogăţirea caracterului muncii cu sarcini de răspundere. Spre deosebire de muncitorii specializaţi, în mare măsură recrutaţi din rândurile imigranţilor, muncitorii calificaţi, mai bine plătiţi şi apreciaţi, avansează treptat, prin modul lor de consum, spre o apropiere de clasa mijlocie.

Trebuie, în fine, menţionat că înmulţirea muncilor subalterne în sectorul terţiar, mai ales în marile centre comerciale, va duce la apariţia în afara lumii muncitoreşti tradiţionale a unor situaţii analoge cu cele ale

proletariatului industrial (sarcini de lucru repetitive, necalificate şi prost retribuite, adeseori efectuate de personal feminin), ceea ce contribuie la a modifica percepţia înrădăcinată a unei nete repartiţii socio-profesionale, în care clasa muncitoare avea o identitate clar definită de apartenenţa sa la industrie… –;

— … îia

CLASA DE MIJLOC SALARIATĂ

NUMEROASĂ ŞI ETEROGENĂ /;

În expansiune de la începutul secolului, clasele mijlocii, care regrupează prin definiţie păturile intermediare între burghezia conducătoare şi clasa muncitoare, continuă să se transforme după război, ca urmare a generalizării condiţiei de salariat. Claselor de mijloc cu o activitate independentă, majoritare la începutul secolului, le ia locul, sub efectul exploziei locurilor de muncă salarizate din sectorul terţiar, masa eterogenă a „gulerelor albe”, indivizi cu o pregătire superioară, cel mai adesea posesori ai unei diplome, şi care exercită, mai curând la birou decât în uzină, profesiuni mai degrabă intelectuale decât manuale.

Această masă socio-profesională care reprezintă peste jumătate din populaţia activă în toate ţările industrializate nu poate evident fi confundată cu burghezia, care îi constituie totuşi modelul de referinţă. Ea acoperă, dimpotrivă, situaţii profesionale foarte diverse, într-un evantai salarial larg ce conţine un puternic segment de venituri mediocre, uneori chiar inferioare unor anumite salarii de muncitor. Găsim aici deci o gamă extrem de nuanţată de situaţii ce acoperă atât reprezentanţii în scădere numerică ai muncii independente (agricultori-fermieri, meşteşugari, comercianţi) cât şi reprezentanţii în creştere numerică rapidă ai serviciilor de învăţământ, sănătate şi ai administraţiilor publice sau private. În marile

întreprinderi, unde gestiunea s-a modernizat, a crescut numărul cadrelor medii, sporind efectivele claselor de mijloc cu noi şi noi contingente.

Creşterea numerică a acestor grupe sociale instruite şi puternic ataşate practicilor democratice reprezintă fără îndoială rezultatul cel mai spectaculos al creşterii economice în ţările dezvoltate şi garanţia cea mai sigură a stabilităţii sociale şi politice. În mare măsură proprietari ai locuinţei lor principale, ataşaţi unui mod de consum asimilat progresului, încrezători în posibilităţile de ascensiune socială din generaţie în generaţie, membrii claselor de mijloc formează într-adevăr principalul suport al civilzaţiei de masă pe care o gerează democraţiile moderne.

218

219 / VÂRSTA DE AUR (1953-IW3)

O BURGHEZIE PARTAL TRANSFORMATĂ

Extinderea muncii salariate în posturile de creaţie şi decizie a provocat în egală măsură o transformare parţială a burgheziei, care se află în vârful edificiului social. Grup minoritar şi relativ închis, chiar dacă destul de neomogen, burghezia îşi afişează importanţa socială prin bunăstarea sa (deci prin avere), puterea sa, cultura, educaţia, comportamentele rafinate însuşite încă de la cea mai fragedă vârstă. Alături de grupul abundent al înalţilor funcţionari s-a constituit noua burghezie salariată – cadrele superioare, al căror prototip este PDG (preşedinte-director general), veritabil patron numit şi beneficiarul unor diferite avantaje în natură, cum ar fi maşina de serviciu sau locuinţa de serviciu. Această grupă cultivată participă la exercitarea puterii economice şi chiar politice. Asigurată de obţinerea, cel puţin în perioadele prosperitate, a unor venituri confortabile şi regulate, ea afişează un nivel de viaţă ridicat bazat în mai mare măsură

pe consum decât pe economisire. Cadrele superioare se alătură astfel, în rândurile unei burghezii înnoite, însă mereu eterogene, grupului în recul, deşi încă destul de solid al patronatului independent şi categoriei în ascensiune sigură a profesiunilor liberale, juridice, medicale sau artistice. Apărarea intransigentă a avantajelor salariate devine deci, în egală măsură cu protejarea proprietăţii, o condiţie a prezervării statutului social, în timp ce o înaltă burghezie minoritară, însă deţinătoare a majorităţii patrimoniilor funciare şi mobiliare îşi asigură supremaţia socială şi îşi impune concepţiile în toate straturile burgheziei şi chiar dincolo de aceasta.

În orice caz, în societăţile dezvoltate, nivelul veniturilor, din care cea mai mare parte provin din salarii, este cel ce defineşte ierarhia socială în măsura în care determină pentru fiecare categorie niveluri de consum diferite. Astfel, burghezul îşi manifestă poziţia socială nu numai locuind în cartierele selecte, ci şi, contrar vechii austerităţi a burgheziei, printr-un nivel intens al consumului, care, este; orientat mai ales spre cele mai noi produse încă de la apariţia lor pe piaţă şi îşi rezerva domeniile de lux ale aşa numitei „*jet society*”: frecvente deplasări cu avionul, sporturi scumpe, produse alimentare rare şi costisitoare.

Inegalităţile. Mişcările de contestare socială se înmulţesc, luând forme noi începând cu sfârşitul anilor ’60.

Consecinţele sociale ale marii depresiuni a anilor ’30, apoi privaţiunile impuse de război au facilitat în mare măsură, mai ales în Europa, abandonarea obişnuinţelor de austeritate şi economisire în favoarea unei sporiri a consumurilor, atitudine care se manifestase deja în cursul aşa numiţilor „armées folles” ai deceniului 1920 şi care fusese atunci sever judecată de o mare parte a opiniei publice.

În acest timp, o dată reconstrucţia încheiată şi nevoile de bază din nou satisfăcute, stilul consumist inspirat de *American Way of Life* se impune durabil ca un motor al creşterii economice. Aceasta se bazează într-adevăr pe o largă răspândire a producţiei de masă după un sistem calificat uneori drept „fordism”, cu referire la concepţiile lui Henry Ford: realizarea unei producţii de serie relativ ieftine, a cărei cumpărare este facilitată de o politică a salariilor ridicate. Or, creşterea reală a veniturilor celor mai multor categorii sociale a permis efectiv achiziţionarea de bunuri reînnoite periodic, al căror preţ relativ scădea pe măsură ce deveneau tot mai abundente pe piaţă. Garantând principalele riscuri sociale, Statul Providenţial făcea în acelaşi timp ca precauţiile de economisire ale menajelor să fie mai puţin necesare, în timp ce generalizarea creditului le sporea şi mai mult capacitatea de consum. Perfecţionarea metodelor publicitare şi restructurarea reţelelor comerciale, de la marile magazine la vânzarea prin poştă, au contribuit în egală măsură la menţinerea cererii consumatorilor la cel mai ridicat nivel. Încă de la mijlocul anilor ’50, consumul căpăta deci o semnificaţie socială diferită: era vorba nu numai de a procura elementele de confort care uşurează viaţa cotidiană, ci şi de a afirma o apartenenţă la un grup social determinat, prin adoptarea unui nivel de consum specific şi diferit de al celorlalte categorii sociale: „se cheltuieşte pentru a face impresie”, chiar dacă în acelaşi timp generalizarea unor anumite forme de consum (automobil, mode vestimentare, televiziune…) întreţine iluzia unei omogenizări a societăţii.

Consumul de Masă >

ADO/TAREA UNUI *AMERICAN WAY OF LIFE*

Venind să satisfacă necesităţi recunoscute drept legitime, consumul de masă a ameliorat nivelul general de

trai al societăţilor dezvoltate fără totuşi a elimina

REDISTRIBUIREA CHELTUIELILOR FAMILIALE

Creşterea economică a permis în mod global societăţilor ţărilor industrializate dezvoltate să consume mai mult în toate domeniile; însă, în această expansiune

220

221/Vârsta de aur (1953 – 1973)

aaa										

1971

Locuinţe îmbrăcăminte

Igienă

Sănătate

Culturâă.

divertisment 1 *Diverse*!

V. raraw

Noile nivele de consum (1950 – 1971)

Statele Unite

Hrană

30, 4

26, 5

12, 4

5, 9

12, 9

5, 9
6, 1
(*consumul individual, în %*) 1950

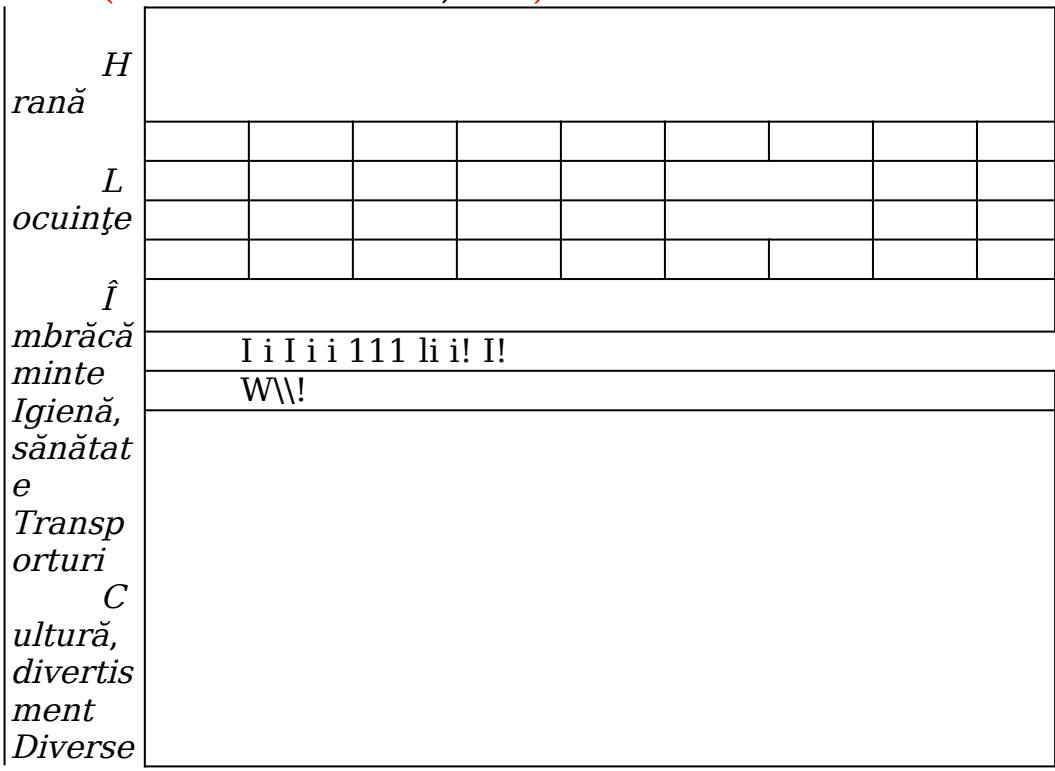

23, 3
28, 7
10, 1 9, 3 12, 6 6, 3 *9, 7*
Japonia
(*media lunară, în %*) 1950
Hrană
Locuinţe îmbrăcăminte
Diverse
57, 3
12, 3 20, 8
1. Consumul gospodăriilor urbane, toate categoriile

socio-profesionale

2. Consumul pe familie salariată

19712

31, 6

Hrană

						a	*		

15, 2

10, 7 5, 2 *2, 3* 7, 5

27, 6

Locuinţe îmbrăcăminte

Igienă, sănătate

V

Transporturi

Cultură, divertisment

Diverse

R.F.G.

(*consum pe familie salariată, în* %) 1950

52, 2

aaa

Hrană

20, 5

13, 6

4, 3 2, 2

1, 2

Locuinţă îmbrăcăminte mmm

Igienă, sănătate

Transporturi

Cultură, riiveiiiF.m².nf

Hrană

Locuinţă îmbrăcăminte

Igienă, sănătate
Transporturi
Cultură, divertisment
Diverse
1971

Hi I;						

33, 9
29, 8
10, 6
3, 5
11, 3
7, 6
3, 3
Franţa
(*consumul de gospodărie, în* %) 1950
».
Hrană

Locuinţă m
V\!
Îmbrăcăminte Igienă, sănătate Transporturi Cultură,

divertisment Diverse

44, 9

13, 4 14, 9

6, 2 5, 4 6, 9 8, 3

Hrană

Locuinţă îmbrăcăminte

Igienă, sănătate

Transporturi

Cultură, divertisment

Diverse

1971

a a a a				a	a	a

H
rană

aaa aaa aaa aaa aaa aaa aaa

L
ocuinţă

m
brăcăm
inte
Transp
orturi
Cultură
,
divertis
ment
Di
verse

44, 8
15, 5
11, 3
5, 7
2, 7
20, O

*

I: i i

19/1

H
rană

a «aaa aaa» * * aaa aaa aaa

L
ocuinţă

îmbrăc
ăminte
Transp
orturi
C

IiilNH j III jiliiiji j

ultură, divertisment

Diverse

21, 9

8, 3 13, 5 5, 6

19, O

Sursă: Anuarele naţionale, *Documentaţie fotografică*.

Suedia

(*consumul pe gospodărie, în* %) 1950

Hrană

* –

Locuinţă

Îmbrăcăminte

Igiena sănătate

Transport

Cultură, divertisment

Diverse

n. 6012, Documentaţie franceză, 1974.

1971

Hrană	lililiii.: …								
Locuinţă									
Îmbrăcăminte									
Igienă, sănătate							IBfilHJ		
Transporturi									
Cultură: „divertisment									
Diverse									

1. Învăţământ inclus.

28, 5

25, 1 *9, 1*

16, 9

9, 21 7, O

222

223 / Vârsta DE aur (1953 – 1973)

r generală, ponderea relativă a fiecărei categorii de bunuri a evoluat într-o manieră foarte diferită în bugetele familiale.

Scăderea cheltuielilor alimentare constituie din acest punct de vedere un caz exemplar: este foarte evident că penuria imediat postbelică nu este decât o urâtă amintire şi că alimentaţia a devenit mai bogată şi mai variată (consumul de cereale fiind depăşit de cel de carne, lactate,

legume şi fructe). Totuşi, „coşul zilnic”, care absorbea aproape jumătate din venitul familial în 1950 nu mai reprezenta decât o treime în 1960 şi numai o cincime în 1980, este adevărat cu diferenţe importante între ţări şi între categoriile sociale. Cheltuielile vestimentare au cunoscut aceeaşi evoluţie: lumea se îmbracă mai bine ca înainte, consacrând o proporţie mai mică a veniturilor sale. Aceasta înseamnă că familiile au folosit cea mai mare parte a veniturilor suplimentare pe care li le-a adus creşterea economică în alte domenii considerate mai atrăgătoare, din momentul în care nevoile esenţiale ale hranei şi îmbrăcăminţii fuseseră satisfăcute.

Începând de la mijlocul anilor ’50, şi chiar mai devreme în ţări ca Suedia şi Statele Unite, cumpărăturile de bunuri de folosinţă îndelungată sunt cele care au progresat cel mai mult. Cumpărarea locuinţelor a mobilizat cea mai mare parte a economiilor familiale; ea a antrenat ca urmare logică cumpărarea elementelor necesare echipării acestora: mobilier şi aparatură electrocasnică, într-o constantă evoluţie. Aproximativ în aceeaşi epocă posibilitatea de a-ţi procura un automobil a fost deschisă populaţiei largi nu fără o nouă recurgere la credit.

După 1960 acestor elemente de mai sus li se adaugă o. dezvoltare rapidă a consumului de servicii. Cheltuielile pentru sănătate, parţial acoperite de sistemele de securitate socială, au cunoscut o creştere spectaculoasă odată cu recurgerea mai frecventă la îngrijirile medicale şi cu utilizarea uneori abuzivă a produselor farmaceutice. Apoi, primele semne ale societăţii post-industriale au apărut în ultimii cincisprezece ani, odată cu dezvoltarea rapidă a activităţilor de comunicaţie şi de divertisment: cărţi, discuri, filme cunosc o difuzare sporită în timp ce practicarea sporturilor, călătoriile turistice beneficiază în egală măsură de o vogă fără precedent. Şi mai recent încă,

jocurile electronice şi formele multiple ale comunicaţiei (de la telefon la *citizen bând* şi la abonamentul de televiziune prin cablu) ocupă la rândul lor o proporţie în rapidă creştere în bugetele familiale.

În fine, nu trebuie uitat că, în societăţile bogate şi foarte grijulii în a se pune la adăpost împotriva riscurilor de orice natură, cotizaţiile vărsate cu regularitate către diversele companii de asigurare reprezintă o parte deloc neglijabilă a cheltuielilor familiale.

CONSUM ŞI *BUNĂSTARE* SOCL4L4

Economiştii şi sociologii nu percep limite teoretice în calea dezvoltării consumului în funcţie de evoluţia veniturilor şi a tehnologiei. Nevoile de servicii păreau de altfel încă şi mai deschise decât acelea de bunuri materiale care pot atinge un anumit grad de saturaţie; la urma urmelor este posibil să se programeze schimbarea produselor prin uzură, modă sau modernizarea modelelor.

Poate fi sesizată, totuşi, începând cu sfârşitul anilor ’60 o punere în discuţie a consumismului material devenit chiar ridicol odată cu civilizaţia „gadget”-ului. Se descoperă astfel că, creşterea economică datorată consumului individual masiv nu era neapărat purtătoare de progres. Anumite tipuri de consum aveau efecte secundare nocive asupra mediului, generând efecte negative printre care acumularea de deşeuri şi am) lificarea zgomotelor traumatizante ridicau cele mai multe probleme locuitorilor, i heltuielile medicale nu veneau ele oare să compenseze anumite aspecte negative ale creşterii cantitative? De aici, chiar în momentul în care se încheiau cei „treizeci de ani glorioşi”, revendicarea unei creşteri de altă natură, probabils mai lentă însă în mod sigur mai preocupată în a păstra şi chiar a ameliora calitatea vieţii, mai ales dezvoltând echipamentele de uz public, prea multă vreme neglijate în favoarea consumului individual. Organizaţiile

de consumatori care s-au înmulţit în marile democraţii joacă un rol din ce în ce mai activ în acord cu puterile publice în scopul de a stăpâni mai bine creşterea consumului şi de a găsi un echilibru necesar între interesele producătorilor şi cele ale cetăţenilor consumatori.

Integrare şi Contestare Socială

MOBILIL47E4 SOCIALĂ ŞI *LIMITELE ACESTEIA*

În democraţiile avansate nu mai există din punct de vedere oficial niciun obstacol juridic în calea mobilităţii sociale: fiecare are posibilitatea teoretică de a pretinde posturile care corespund dorinţelor şi capacităţilor sale. După 1945 barierele care încă mai limitau drepturile femeilor au fost ridicate pretutindeni unde

mai rămăseseră. Odată cu votul universal femeile au obţinut puteri sporite în domeniul politic şi economic şi organismele internaţionale s-au pronunţat cu fermitate împotriva oricărei discriminări între sexe, mai ales în ceea ce priveşte locurile de muncă şi salarizarea. Este adevărat că numeroase organizaţii feministe continuă să denunţe persistenţa unor inegalităţi de facto, demonstrând o dată în plus că există adeseori o distanţă între decizia de principiu şi aplicarea sa generalizată, distanţă verificabilă şi în alte domenii ale vieţii sociale.

În schimb, nimeni nu contestă ascensiunea individuală care rezultă din ridicarea nivelului de calificare profesională însoţită de creşterea salariului. Diferitele studii ale Centrului de Studii Asupra Veniturilor şi Costurilor autorizează concluzia că în marile ţări industriale salariul mediu creşte, că el este atins de un număr mult mai mare de beneficiari decât în trecut şi că extinderea condiţiei de salariat în societăţile dezvoltate

acţionează în favoarea reducerii inegalităţii veniturilor. În plus trebuie adăugat că prelevările fiscale şi prestaţiile sociale operează o redistribuire a resurselor al cărei rezultat este diminuarea decalajelor constatate între salariile brute. Această creştere generală a puterii de cumpărare condiţionează creşterea nivelului de trai prin accesul la o normă de consum care joacă rolul unui puternic factor de integrare şi omogenizare socială: fiecare îşi identifică reuşita socială prin adoptarea unui mod de viaţă şi prin posesia unor bunuri care au un rol de referinţă în societăţile de consum în care comportamentele sociale sunt în mare măsură dictate de *mass media* nelăsând consumatorilor decât o iluzie a alegerii libere.

Totuşi accesul pe scară largă la consum, caracteristic acestor „treizeci de ani glorioşi" nu a fost general; inegalităţile în acest domeniu au apărut cu atât mai strigătoare cu cât disponibilitatea numeroaselor bunuri era în mod amăgitor prezentată ca o ofertă destinată tuturor.

INEGAUTip SOCIALE ŞI EXCLUDERE

Cel mai mare eşec al celor „treizeci de ani glorioşi" se măsoară fără nicio îndoială prin numărul celor excluşi de la consumul de masă: creşterea nu a eliminat sărăcia. În Statele Unite, unde sunt recenzaţi sistematic, săracii nu au fost niciodată într-un număr mai mic de 20 de milioane şi pretutindeni în altă parte „lumea a patra" a marginalilor formează un grup pe cât de numeros pe atât de greu de definit. Sărăcia loveşte mai ales imigranţii, minorităţile rasiale, persoanele handicapate sau singure (invalizi, văduve, orfani), persoanele vârstnice lipsite

226...". *:

de pensie şi condamnate la singurătate, şomerii prost (sau deloc) indemnizaţi, de o manieră generală toate persoanele incapabile să adopte normele societăţii guvernate de principiile rentabilităţii şi consumului.

Agravată de criză, această situaţie tinde la existenţa a ceea ce economistul Alfred Sauvy numeşte o „societate dualistă”. Ea opune pe aceia care, funcţionari sau salariaţi ai marilor întreprinderi sunt beneficiari ai unui loc de muncă sigur şi ai unei largi protecţii sociale, victimelor sectorului informai al „economiei subterane” omniprezente însă în special dezvoltate în Italia şi Japonia, lume anarhică a micilor întreprinderi care nu asigură practic nicio securitate lucrătorilor lor. Diferitele state afectate de această problemă acordă o importanţă foarte diferită protecţiei sociale: dacă în Olanda prelevările sociale ating 32% din produsul intern brut, ele nu reprezintă în Japonia decât 11% din PIB în 1978. Sărăcia nu este decât cea mai evidentă dintre inegalităţile care subzistă în toate societăţile dezvoltate. Conform studiilor Centrului de Studii Asupra Veniturilor şi Costurilor, în Italia şi Franţa se pare că există disparităţile de salarii cele mai importante între categoriile socio-profesionale, chiar dacă în Franţa decalajele par a fi mai slabe decât în alte părţi (RFG, SUA, Marea Britanie) între salariile feminine şi masculine pentru munci comparabile. Inegalităţile între averi sunt încă mai marcante şi ele se reduc cu atât mai lent cu cât, acolo unde există, impozitele asupra averii se aplică cu moderaţie. Astfel, în toate ţările industrializate, vârfurile bogătaşilor, 10% dintre familii, concentrează între mâinile lor peste 50% din bogăţia naţională. Cât despre creşterea patrimonială a claselor mijlocii aceasta se referă în generală posesiunea unei reşedinţe principale şi adeseori şi a uneia secundare.

Or, pe măsură ce inegalităţile tind să se reducă, cele care subzistă atât la nivelul salariilor, cât mai ales al averilor, par şi mai insuportabile. Contestării globale a sistemului capitalist i se suprapun astfel o multitudine de conflicte între categoriile socio-profesionale, fiecare

străduindu-se să-şi protejeze avantajele deja cucerite, însă neezitând să denunţe privilegiile bănuite ale altora. Rezultă de aici o frânare a mobilităţii sociale şi un risc de scleroză al ansamblului corpului social cu atât mai mult cu cât criza incită fiecare grupă să-şi radicalizeze poziţiile.

NOI FORME DE CONTESTARE SOCIALĂ…; o} din în marile ţări industrializate revendicările muncitoreşti sunt canalizate de către puternice organizaţii sindicale a căror audienţă este totuşi foarte variabilă

din moment ce rata de sindicalizare a muncitorilor se întinde de la 20% în Franţa la 80% în Suedia. În timp ce un sindicalism revoluţionar de inspiraţie anarhistă sau marxistă rămâne încă puternic în Spania, în Italia şi în Franţa, marile sindicate anglo-saxone, germane şi scandinave par mai puternic legate de partidele politice care propovăduiesc un socialism moderat. Ele imprimă ansamblului mişcării sindicale a lumii industriale o tonalitate generală mai mult reformistă decât revoluţionară. Este vorba în mod esenţial de a obţine ameliorarea condiţiilor de lucru şi a salariilor prin negocieri contractuale cu patronatul sub arbitraj guvernamental, fie, în caz de eşec, prin acţiuni a căror concepţie s-a adaptat evoluţiei marelui capitalism, cum ar fi punerea la punct, la iniţiativa sindicalistului americane Charles Levinson, a unei coordonări internaţionale care vizează, fără mare succes însă, să dejoace strategia în domeniul forţei de muncă a firmelor multinaţionale. Însă, în timp ce marile centrale sindicale au devenit astfel centre de putere care tind să instituţionalizeze conflictele sociale, noi forme de contestaţie se dezvoltă mai mult sau mai puţin spontan la baza muncitorimii. Cea mai spectaculoasă este, în anii ’60, apariţia terorismului în Europa, în special în Irlanda, Spania, Italia (Brigăzile roşii)

şi în Germania de Vest (fracţiunea Armata roşie a lui Andreas Baader). Obiectivele sale sunt fără îndoială atât politice cât şi socio-economice, însă acest fenomen traduce totuşi şi o neîncredere faţă de mişcarea sindicală oficială şi refuzul disperat al unui reformism atât de prudent încât pare în ochii acestora o îngheţare de durată a situaţiilor deja cucerite (patronatul şi cadrele de întreprindere au constituit de altfel o ţintă privilegiată a atentatelor teroriste în RFG şi în Italia). Însă, în acelaşi timp, mult mai insidios, lumea muncitorească este cuprinsă de o veritabilă „criză a muncii" cu grele consecinţe economice. Respingerea constrângerilor moştenite din epoca taylorismului se manifestă printr-o creştere sporită a absenteismului şi prin accelerarea aşa-numitului „turn-over", adică a ritmului de înlocuire a muncitorilor ce ocupă posturile cele mai penibile şi cel mai puţin calificate, şi desigur acelea în care munca este cel mai prost remunerată şi în cea mai mare măsură lipsită de o semnificaţie economică şi socială. Printre numeroasele soluţii experimentate în scopul de a înlătura acest neajuns trebuie notată dezw ltarea locurilor de muncă cu durată parţială în toate ţările industriale. Patroiatul găseşte numeroasei avantaje în a folosi lucrători temporari şi care nu fac parte din sindicate, slabi protejaţi de legislaţia socială, însă, în acelaşi timp, relativul succes de care se bucură aceste noi forme de folosire a forţei de muncă, mai ales în rândul personalului tânăr şi feminin, semnifică fără îndoială o profundă schimbare de atitudine faţă de muncă: aceasta devine un mijloc pe termen scurt de a obţine un venit, însă nu mai este mijlocul de a programa o carieră de o viaţă.

Această repunere în discuţie a muncii, ca fundament a vieţii sociale, se întâlneşte cu contestarea modului de viaţă şi de producţie al societăţilor industriale care s-a

dezvoltat în mediile tinerilor din anii ’60 pentru a culmina în revolta din 1968. Cel mai adesea este California, o regiune de vârf, care a constituit într-o oarecare măsură laboratorul mişcării contestatare. Înlocuind mişcarea *beatnik-Wox* de după război care propovăduiau non-violenţa, mişcarea *hippie* a încercat, nu fără ambiguităţi, să întemeieze la San Francisco o comunitate eliberată de constrângerile băneşti. În declin, începând cu sfârşitul anilor ’60, mişcarea hippie şi-a găsit adepţi în Europa. Într-o oarecare măsură spiritul său a inspirat experienţele comunitare ale unor mişcări alternative care, active mai ales în RFG la începutul anilor ’80, au încercat să inventeze noi forme de viaţă în societate.

Începând cu 1975, prima mare criză postbelică riscă să acutizeze nişte conflicte care erau destul de uşor de domolit în perioada prosperă. Un acord social minimal poate fi prezervat atât vreme cât statul providenţial are mijloacele de a acoperi riscurile noi apărute ca urmare a crizei, în primul rând acela ale unui şomaj în puternică expansiune; când această capacitate se epuizează nu se riscă oare o redutabilă contestare a modelului democratic, cum a fost cazul anilor ’30? în alte cuvinte, dacă marea creştere a celor „treizeci de ani glorioşi” nu a permis o rezolvare a tuturor problemelor sociale, cel puţin a oferit ea societăţilor dezvoltate noi capacităţi de rezistenţă în faţa crizelor, graţie dezvoltării sistemelor de protecţie democratice destinate să regleze tensiunile sociale?

228

229/Vârsta de aur (1953 – 1973)

Ik

Relaţiile Internaţionale

Capitolul 15”;

Riscul nuclear şi voinţa de a câştiga timp în scopul de a permite URSS-ului să recupereze întârzierea sa

economică în faţa Statelor Unite îl determină pe Hruşciov să adopte o politică de coexistenţă paşnică cu occidentalii. Acest dezgheţ nu va împiedica nici consolidarea blocurilor şi nici reapariţia unor scurte perioade de tensiune pe scena internaţională. Instalarea rachetelor sovietice în Cuba, în toamna lui 1962, provoacă o criză extrem de gravă, pe care numai fermitatea preşedintelui Kennedy va reuşi să o rezolve. Cele două mari puteri se angajează astfel într-un proces de „destindere" care va atinge apogeul în epoca lui Nixon. Asistăm în paralel la jocul unor forţe centrifuge în interiorul celor două lagăre, însă, de-a lungul întregii perioade, conflicte „periferice" sângeroase opun, din Orientul Mijlociu în Vietnam, aliaţii celor două tabere.

Cetăţenii americani sunt chemaţi să aleagă reprezentanţi în numeroase funcţii, la nivelul statelor şi al municipalităţilor: electori prezidenţiali (care „numesc" preşedintele), guvernatori ai statelor, membri ai Congresului, primari, consilieri municipali, judecători locali, şerifi, medici legişti... în schimb, preşedintele Statelor Unite numeşte judecătorii de la Curtea Supremă, funcţionarii federali şi secretari (miniştrii).

Pentru toate aceste alegeri, cea mai mare parte a candidaţilor sunt investiţi de cele două mari partide, partidul democrat şi partidul republican, care se prezintă mai degrabă drept coaliţii de interese decât formaţiuni având o ideologie şi un program precise. Aceste partide nu au structuri solide decât pe plan local, iar activitatea lor este importantă mai ales în momentul alegerilor prezidenţiale. Partidul democrat, al cărui simbol este măgăruşul, încă din 1870, se sprijină pe alegătorii din sud care cons*" tuie aripa sa conservatoare, pe sindicate şi pe minorităţi (imigranţi, catolici, evrei, negri) în Nord-Est şi în Vest. Partidul Republican sau aşa-numitul *Grand Old Pc ly*

(GOP), simbolizat încă din 1874 de elefant, este partidul celor numiţi WASP (White, Anglo-Saxon, Protestant) puternic în New England şi în Middle West, în rândul marilor industriaşi şi al micilor comercianţi, al fermierilor... Din 1865 în 1932, partidul republican a dominat într-o manieră permanentă viaţa politică americajia; cu Roosevelt şi Truman, democraţii au guvernat neîntrerupt din 1932 până în 1952; apoi o alternanţă între cele două mari partide s-a realizat în fruntea statului federal.

Apogeul Capitalismului American

O *FORŢĂ* Cili UZJTOARE

Din anii ’50 în anii ’70, Statele Unite cunosc o prosperitate remarcabilă. În interiorul acestei perioade, anii 1961 – 1966 constituie o veritabilă vârstă de aur. Este de asemenea cea mai bună epocă a dolarului, care îşi menţine puterea de cumpărare şi este folosit ca monedă internaţională.

Această prosperitate se manifestă prin locul pe care-l ocupă Statele Unite în producţia mondială. Ele rămân primul producător de produse agricole şi industriale de bază. În 1970, produsul intern brut echivalează cu 1.000 de miliarde de dolari şi, în cifre absolute, creşterea anuală este impresionantă şi se situează în

jurul a 40 miliarde de dolari pe an, ceea ce reprezintă o treime din produsul intern brut francez. Agricultura este excedentară şi un mare număr de ţări ale lumii nu pot supravieţui decât graţie cumpărării de produse agricole americane.

Puterea economiei americane rezidă nu numai în producţia sa de masă, ci şi în capacitatea sa de creaţie şi de inovaţie. Imensul său avans în acest domeniu îi permite

să vândă ţărilor dezvoltate ale lumii produse de tehnologie de vârf, domeniu în care deţin un veritabil monopol: numărul de calculatoare a crescut de zece ori între 1960 şi 1968.

VÂRSTA DE AUR A MAR/LOR ÎNTREPR/NDER/!

Fenomenul fundamental al acestei perioade este locul uriaş ocupat de marile întreprinderi numite „corporaţii”. Acestea sunt societăţile pe acţiuni cotate la bursă. Tendinţa de concentrare, angajată cu mult timp înainte, s-a accelerat în

Indicii comparaţi ai PNB prin activ în Statele Unite şi în Europa

	— 1950	1964
Statele Unite	100	100
RFG	44	58
Franţa	47	61
Belgia	59	62
Olanda	56	63
Marea Britanie;	56	56
Italia	29	44

Rezultat produse ele câtorva fundamentale (1970) (în milioane de tone)

	Producţia mondială	Producţia americană	Rang mondial
Huilă	2128 …	550	1,.

Petrol	2 278	475.	1
Oţel brut	593 …	119	1…
Fibre bumbac	„V îi;	2, 2.	2
Fibre sintetice	3, 4…	O, 7	1.
Grâu	318. 258	36, 7	*1*

această epocă şi a cucerit toate sectoarele economiei, favorizată de o schimbare de opinie în rândurile publicului, care priveşte de aici înainte cu bunăvoinţă marea întreprindere, sinonimă cu eficacitatea, ca urmare a rolului pe care aceasta l-a jucat în timpul războiului. Întreprinderile mici şi mijlocii, încă majoritare, sunt adeseori în dificultate şi dispar în ritm de 10% pe an. Marile firme şi băncile cele mai puternice sunt acelea care cunosc rata de creştere cea mai rapidă. Cei 150 de giganţi din sectorul terţiar au fiecare o cifră de afaceri de un miliard de dolari cel puţin. Aceştia sunt stăpânii economiei Statelor Unite.

Cele 500 de firme industriale cele mai importante realizează o treime din activităţi şi se constată că profitul primelor 10 este egal cu acela al celor 490 care le urmează. Concentrarea atinge de asemenea şi exploataţiile agricole: marile ferme de peste 500 de ari reprezintă în jur de 13% din numărul total al fermelor, însă realizează 65% din producţie, iar cele 1 200 de ferme cele mai importante produc valoric tot atât cât cele 1 600.000 de întreprinderi agricole mai puţin eficiente. „Corporaţia” anilor 1970 nu are niciun termen de comparaţie în ce priveşte dimensiunile cu aceea a generaţiei precedente.

Marile întreprinderi şi diversifică producţia pentru a-

şi dispersa riscurile. În 1960, 34 de corporaţii sunt angajate în 19 domenii diferite. De atunci sunt denumite „conglomerate”. Diversificarea se produce mai ales în profitul industriilor chimice, electrice, alimentare şi electronice. Ea antrenează de asemenea o transformare de structură în interiorul corporaţiei. Înainte, în fruntea organizaţiei centrale figura un director responsabil, *boss*-ul, cum era Henry Ford, care şi-a condus uzinele până la moartea sa, în 1947. Însă, în 1956, întreprinderea Ford s-a transformat în societate pe acţiuni cotată la bursă. Organizarea corporaţiilor a devenit sectorială, fiecare sector fiind autonom şi responsabil de gestiunea sa. Fiecare director de sector este un gestionar, *manager*, care nu reprezintă acţionarii, ci depinde de o direcţiune care acoperă toate sectoarele. Aceasta nu mai aparţine de fapt deţinătorilor de capital, ci unor tehnicieni însărcinaţi cu gestiunea. Aceşti manageri nu sunt proprietari de acţiuni ai întreprinderilor lor; sunt salariaţi, formaţi în şcoli specializate, ajunşi la vârf prin capacitatea lor şi în mare majoritate proveniţi, nu din rândurile înaltei burghezii, ci din acelea ale claselor mijlocii. Sunt tehnicieni ai pieţei şi ai previziunii, specialişti antrenaţi special pentru eficacitate şi rentabilitate.

Începând cu anii ’50, marile firme americane organizează într-un mod sistematic operaţiunile lor pe o bază internaţională. Investiţiile în străinătate se dirijează din ce în ce mai mult către industria prelucrătoare: în 1967, firmele americane fabrică în străinătate în jur de două cincimi din producţia lor. Însă investiţiile care privesc extracţia şi prelucrarea petrolului, achiziţionarea de minereuri şi alte

materii prime sunt încă importante, pentru că Statele Unite importă în mare măsură aceste produse cu scopul de

a-şi prezerva resursele lor strategice. Restul investiţiilor (mai puţin de 25%) se realizează în sectorul terţiar: transporturi, activităţi financiare sau hoteliere.

Dificultăţile traversate de lumea muncitorească în anii de după război, imposibilitatea de a lupta eficient împotriva legii Taft-Hartley care limitează dreptul de grevă au facilitat reunirea celor două mari centrale sindicale, AFL (*American federation of labour*) şi CIO(*Committee for industrial organization*). Acolo unde este cel mai bine implantat sindicatul obţine avantaje importante pentru muncitori, graţie contractelor colective negociate cu patronatul (salariile cele mai ridicate din lume, concedii, asigurări medicale, pensii, alocaţii…).

Dezvoltarea sindicalismului este totuşi stânjenită de noua compoziţie a lumii muncitoreşti. Desigur, „gulerele bleu" sau muncitorii manuali sunt sindicalizaţi în proporţie de 84%. Însă sectorul terţiar ocupă un procent din ce în ce mai mare în economie, şi salariaţii cu „gulere albe" care, de aici încolo vor fi numeric mai mulţi, sunt atraşi în mai mică măsură de acţiunile revendicative şi numai 15% dintre aceştia sunt membri de sindicat. Totuşi, cu 20 de milioane de aderenţi, sindicalismul reprezintă o forţă de care trebuie ţinut cont. De exemplu, joacă un rol crescând în partidul democrat, iar politica socială dusă în aceşti ani de preşedinţii democraţi este o dovadă a influenţei sale.

Capacitatea de producţie a economiei americane este de o asemenea amploare încât piaţa internă nu poate s-o absoarbă decât graţie folosirii creditului şi publicităţii. Societatea opulenţei este prin acest fapt o societate a contractării de datorii. Mai mult, chiar dacă perioada este una a prosperităţii, ea este marcată de scurte recesiuni (1953 – 1954; 1957 – 1958; 1960 – 1961), perioade în care şomajul se amplifică atingând de exemplu 7% din populaţia activă în 1958.

În 1959, se constată o creştere a inflaţiei, care se accentuează odată cu războiul din Vietnam. În 1971, dolarul suferă prima sa devalorizare de după New Deal. Această devalorizare este de asemenea consecinţa unei balanţe de conturi deficitară. Dolarii acumulaţi în Japonia şi în Europa sunt într-adevăr convertibili în aur, iar convertirea lor ar risca să epuizeze rezervele federale. Astfel, în august 1971, guvernul este nevoit să suspende convertibilitatea dolarului.

Cât despre agricultură, ea cunoaşte aceleaşi maladii ca în perioada precedentă: supraproducţia şi un venit lunar mediu al fermierului inferior jumătăţii venitului familiilor neagricole.

În fine, Statele Unite nu ocupă în comerţul mondial un loc pe măsura puterii lor (14% din exporturile mondiale, faţă de CEE 25%).

liMTTELE ACESTE/PUTEA/ECONOM/CE

Creşterea economică americană, impresionantă în cifre absolute, cunoaşte totuşi o rată medie anuală inferioară aceleia a altor ţări. Această creştere, care nu depăşeşte 3 – 4% pe an, este inferioară aceleia a Japoniei, a Olandei, a Franţei, a URSS-ului. Ca urmare a redresării economice a Europei şi Japoniei, ponderea Statelor Unite în producţia mondială va scădea în mod evident: în 1948, Statele Unite produceau 85% din autoturismele de turism din lume, numai 41% la sfârşitul anilor ’60; între aceleaşi date producţia de vehicule utilitare scade de la 70% la 27% din totalul mondial, în timp ce Statele Tmite cumpără 1 milion de maşini străine. Monopolul lor în materie de tehnologie de vâri se pierde rapid, pe măsură ce tehnicile lor sunt utilizate de alte ţări: în i950, ele furnizau 90% din fibrele sintetice (produs nou în epocă); în 1968, 40%. Acelaşi lucru s-a întâmplat cu diferitele produse a căror piaţă era dominată de americani: maşini-unelte, maşini de

calculat, etc.

Societatea Americană la Ora Prosperităţii

EVOLU77APOPULAJ7E/

Până în 1958, populaţia americană cunoştea o puternică natalitate. Este urmarea „baby boom”-ului de după război. Acest fenomen, căruia i s-a adăugat imigraţia, face ca populaţia americană să crească de la 140 de milioane în 1945 la 180 în 1960, 206 în 1970. În 1980, ea atinge 228 de locuitori. Nu toate regiunile beneficiază în mod egal de această creştere a populaţiei. Unele sunt mai favorizate. Este cazul statelor din „centura soarelui”: New Mexico (+ 180%), Arizona şi Florida (+ 160%), Nevada (+ 170%); California îşi dublează populaţia între 1940 şi 1960.

Oraşele sunt acelea care profită cel mai mult de pe urma creşterii populaţiei, în 1960, trei sferturi dintre americani sunt orăşeni. Structura oraşelor se transformă: centrul este în declin, fiind abandonat de populaţia bogată care preferă să

locuiască în case individuale în cartierele mărginaşe, departe de zgomot şi de poluare. Din 13 mjiio-ne de locuinţe urbane construite între 1946 şi 1958, 11 milioane au fost co-ţiiite în suburbii.

În 1970, populaţia diva atinge 80 de milioane deci o crşere de 35% în 20 de ani. În timpul alest-i perioade, sectorul primar a trecut de la 15 la 5%; sectorul secundar rămâne aproape stabil (34% în medie), în timp ce sectorul terţiar înregistrează o putemjcă creştere, atingând peste 60% din populaţia activă. Mâna de lucru feminină repl-ezintă 37% din forţa de muncă în 1970.

„? APOGEU ŞI FRAG/L/TATEA *LVI AMERICAN WAY OF LIFE*

Până în anii ’60 timişmul domina Statele Unite: societatea de consum care atinge nivelul cel rraj ridicat din lume este propusă drept model. Acest optimism se hrăneşte dintr-un numit număr de reuşite: ale tehnicienilor, primul om pe lună în 1969, obţinea către cercetătorii americani a peste trei sferturi din premiile Nobel poetice, pătrunderea confortului menajer în lume ca urmare a modelului America

De fapt, societdtcă americană este societatea abundenţei. Produsul intern brut s-a dublat de ia sfârşitul războiului. Veniturile cresc: în timp ce 4 familii din 5 au în 1947 venituri slib 5.000 de dolari, în 1970 4 familii din cinci au venituri superioare acestui nivel Qa aceeaşi paritate a dolarului). Această îmbogăţire se manifestă prin credea numărului de acţionari, prin amploarea construcţiei de locuinţe, printr-un de automobile în plină creştere, prin echipamente casnice, televizoare, aparateectrocasnice, prin dorinţa familiilor de a acorda o instruire bună copiilor lor (Statele Unite sunt în frunte în ceea ce priveşte rata de şcolarizare în învăţământ5 uperior: se poate număra un student din doi adolescenţi).

Personajul cel *m*reprezentativ al societăţii abundenţei este „gulerul alb”, salariatul bine plătit cre beneficiază de confort şi de toate facilităţile lui *American Way of Life*. Salate şi condiţiile de muncă se ameliorează, concediile plătite tind să generalizez (jurata muncii se reduce, şi în 1960, săptămâna de 40 de ore este instituită în aproape toate industriile. Lumea întreagă admiră opulenţa americană: în 19§O 75% din muncitori se duc la serviciu în maşina proprie, aproape toate far-le dispun de un televizor, iar cărţile „de buzunar” se vând în ritmul de un miliof, „*e* ziânsă, începânţi hi [1 anii ’60, îndoiala succede optimismului referitor la valorile lui *American Way ofiţe*. O gigantică pană de electricitate, pe 9

noiembrie 1965.

262. i, /.: ... *îl*

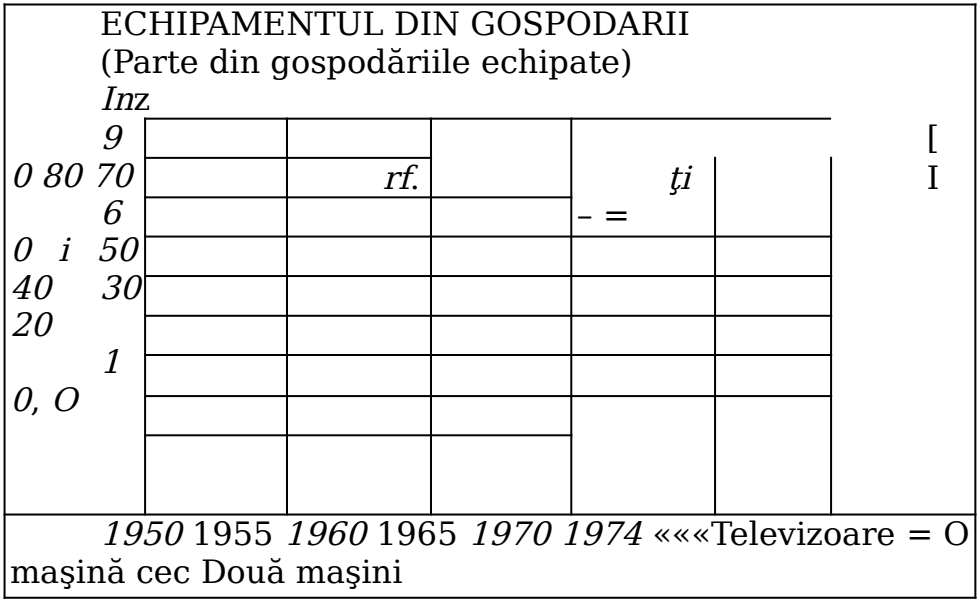

paralizează timp de trei sferturi de oră tot Nord-Estul Statelor Unite şi Canada meridională, punând în pericol populaţia (oprirea ascensoarelor, ventilaţia, iluminarea...). Excesiva concentrare urbană compromite calitatea vieţii; 75% din populaţie este grupată pe circa 1% din teritoriul naţional. De aici rezultă numeroase inconveniente: aerul şi apa sunt foarte poluate; slabele investiţii publice ridică insolubile probleme de salubritate, igienă publică, iluminare; şcolile, dispensarele, spitalele publice nu dispun de mijloace suficiente. Lipsurile de acest gen şi problemele sociale compromit securitatea cetăţenilor; crimele, viciul şi drogul proliferează („cifra de afaceri" a întreprinderilor criminale a depăşit 40 de miliarde de dolari în 1971, cifră de departe superioară celei a sectorului agricol!).

Economistul american Galbraith consideră criza

urbană manifestarea cea mai evidentă a dezechilibrului social între bogaţi şi săraci. Punctul slab permanent al oraşelor (ca New York-ul) este revelaţia sărăciei locuitorilor din centrul oraşului, pentru care cei bogaţi (care de acum înainte locuiesc la periferie) nu înţeleg să finanţeze echipamentele sociale.

În 1962, 40 de milioane de americani nu ating pragul celor 3.000 de dolari de venit anual consideraţi drept indispensabili pentru a duce o viaţă decentă. Sărăcia atinge peste jumătate din persoanele în vârstă, deci 8 milioane de

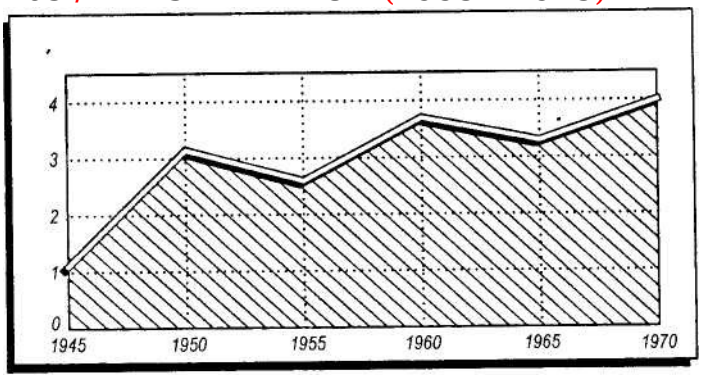

ŞOMAJUL (Milioane de şomeri)

persoane. Riscul este şi mai mare pentru femeile cap de familie, ca urmare a inegalităţii salariilor (salariul mediu al unei femei nu atinge la muncă egală decât 60% din acela al unui bărbat). Criza industriilor vechi transformă anumite regiuni în enclave de sărăcie: este cazul „vechiului Sud" sau al Apalaşilor. Anumite categorii profesionale sunt defavorizate: 40% din agricultori câştigă mai puţin de 3.000 de dolari. Muncitorii care lucrează în sectoarele în declin sau cei al căror nivel de pregătire este destul de slab sunt în aceeaşi situaţie. Aceasta se întâmplă chiar şi cu cadrele mai vârstnice concediate ca urmare a

automatizării economiei. În fine, sărăcia atinge mai ales cetăţenii de culoare care constituie aproape un sfert (22%) din efectivele săracilor. Aproape jumătate dintre familiile negre nu acced la pragul de 3.000 de dolari şi pentru 5 milioane de *Chicanos* (imigranţi mexicani) şi un milion şi jumătate de portoricani, foamea este o obsesie. Chiar de-a lungul perioadei de prosperitate, şomajul nu a fost resorbit. Conştientizarea acestor dezechilibre sociale va duce în anii ’60 la o criză de încredere a americanilor în virtuţile unui sistem considerat până atunci drept un model.

SĂRĂCIA					
	Număr de indivizi subpragul sărăciei (în milioane)			Partea albilor	Partea negrilor
	Total	Albi	Oameni de culoare	În raport cu populaţia albă	În raport cu populaţia neagră
1959	39,5	28,5	11	18,1%	56,2%
1965	33,2	22,5	10,7	13,3%	47,1%
1969	24,2	16,7	7,5	9, 5%	31%
1970	25,4	17,5	7,9	9, 9%	32%

Conştienţi de această deteriorare a modelului american, preşedinţii democraţi Kennedy (1961 – 1963) şi Johnson (1963 – 1968) încearcă să caute remedii pentru

maladiile societăţii americane. Preşedintele Kennedy este convins că sistemul se va distruge dacă nu vor fi corijate inegalităţile generate în materie socială de doctrina lui „laissez-faire”. Convins de dreptul său de decizie în domeniul economiei şi a societăţii, el va încerca să promoveze o legislaţie care să şteargă injustiţiile cele mai strigătoare. Este ora luptei împotriva sărăciei.

Încăutarea unei Noi Politici

Ales în noiembrie 1960, John Kennedy este totodată cel mai tânăr preşedinte din istoria Statelor Unite (are 43 de ani) cât şi primul catolic care accede la Casa Albă. Descendent al unei familii de imigranţi irlandezi care a făcut avere în afaceri, acest bogat şi strălucit intelectual care se înconjoară de intelectuali simbolizează o Americă nouă, tânără, modernă, întreprinzătoare. America a ieşit din cei opt ani de administraţie republicană a lui Eisenhower consideraţi ca decepţionanţi de opinia publică, atât pe plan economic (rată slabă a creşterii, şomaj, inflaţie, criza dolarului), cât şi pe plan extern, unde o scădere a prestigiului Statelor Unite este resimţită mai ales ca urmare a lansării Sputnikului sovietic. Odată cu tânărul şi dinamicul preşedinte democrat John Fitzgerald Kennedy, „America realizează o schimbare de generaţie” şi se lansează în cucerirea a ceea ce se va numi „noua frontieră”, adică a tuturor obstacolelor care împiedică Statele Unite să-şi afirme superioritatea economică şi tehnică şi să fie recunoscute ca liderii lumii occidentale. Kennedy, convins de superioritatea absolută a valorilor apărate de ţara sa, libertatea şi democraţia, vrea să consolideze puterea americană atât pe plan intern cât şi extern.

Într-adevăr, noua frontieră este în interiorul Statelor Unite. Trebuie relansată economia pentru a lupta împotriva sărăciei şi a integra în *American Way of Life*

peste 40 de milioane de americani împiedicaţi de veniturile lor insuficiente să trăiască decent; trebuie combătută segregaţia rasială, o ruşine pentru sistemul american care predică libertatea în lumea întreagă şi o injustiţie care îi împinge pe negri spre separatism. Noua frontieră este de asemenea progresul ştiinţei şi tehnicilor moderne care trebuie să deschidă omului frontierele spaţiului. Este

În fine căutarea păcii, lupta împotriva mizeriei şi a foametei în restul lumii. Propunând acest program care este un amestec de generozitate şi de intervenţionism, preşedintele speră să fie urmat de concetăţenii săi atunci când le declară: *„Nu vă întrebaţi ce poate (ara voastră să facă pentru voi; întrebaţi-vă mai degrabă ce puteţi voi să faceţi pentru ţara voastră”*, şi le cere să fie pionierii acestei noi frontiere.

Însă Congresul nu acceptă decât un mic număr de reforme propuse de preşedinte. Ca şi în epoca preşedintelui Truman, parlamentarii se opun reformelor sociale şi drepturilor negrilor. Ei acceptă ridicarea salariului minim, extinderea către noi beneficiari a asistenţei sociale, asistenţa federală acordată regiunilor în dificultate, un program de credit pe termen lung acordat construcţiilor, subvenţii pentru renovarea oraşelor. Un „program spaţial” trebuie să permită trimiterea unui om pe Lună. Însă Congresul refuză să discute un proiect de reformă fiscală, asociaţia medicilor duce o violentă campanie împotriva unui program de asigurări medicale pentru persoanele vârstnice (proiectul Medicare), camera respinge un proiect de ajutor federal acordat educaţiei şi, în domeniul economiei, preşedintele nu obţine decât măsuri parţiale de relansare. În fine, Congresul nu acceptă propunerea sa de a suprima discriminarea rasială în locurile publice, în domeniul locurilor de muncă şi pe

listele electorale.

Totuşi, preşedintele reuşeşte să suprime segregaţia în transporturile interstatale, numeşte negri în înalte funcţii şi impune cu forţa admiterea câtorva studenţi negri în universităţile din Mississippi şi Alabama (aceste două state refuzând încă, împreună cu Carolina de Sud, să practice integrarea şcolară, chiar şi teoretică).

Preşedintele Kennedy acordă prioritate relaţiilor cu străinătatea. Progresele CEE ameninţând interesele comerciale ale Statelor Unite, ele negociază cu aceasta reduceri reciproce de tarife vamale, sperând astfel să deschidă piaţa europeană exporturilor americane. Însă principala sa preocupare priveşte relaţiile cu URSS-ul şi China comunistă care, spune el, „nu au renunţat la ambiţiile lor de dominaţie mondială”. Convins că menţinerea păcii nu poate fi obţinută decât printr-o forţă militară de descurajare, el măreşte bugetul apărării şi se dovedeşte ferm în divergenţele cu sovieticii atât cu privire la Germania şi la Berlin, cât şi în afacerea rachetelor sovietice în Cuba. Problema cubaneză îl convinge că sărăcia facilitează implantarea comunismului şi, pentru a evita ascensiunea la putere a unui nou Castro în emisfera occidentală, el întemeiază Alianţa pentru progres, destinată să vină în ajutorul ţărilor din America Latină.

În aceeaşi manieră, pentru a pune stavilă progresiei comunismului, în peninsula indochineză, el este decis să facă din Vietnamul de Sud un semiprotectorat american: însă trimiterea de consilieri militari este preludiul unei intervenţii directe a Statelor Unite în conflict. Este un eşec al strategiei de pace a preşedintelui Kennedy.

JOHNSON *ŞI* PRO/ECTUL „MAR// *SOCIETĂŢI*” s

La 22 noiembrie 1963, preşedintele Kennedy este asasinat la Dallas. Vicepreşedintele Lyndon Johnson este acela care, cum prevede Constituţia, îi succede. Acest

texan a început foarte devreme o carieră politică în sânul partidului democrat unde era, spre deosebire de preşedintele Kennedy, strâns legat de „aparatul de partid”. Ales deputat încă din 1937, senator în 1949, el devine în 1953 liderul democraţilor din Senat. Excelent cunoscător al vieţii politice şi parlamentare, abil în a realiza compromisuri cu republicanii liberali, acest sudist liberal este ales fără mare convingere drept vicepreşedinte de Kennedy, pentru a-şi apropia sudul şi aparatul de partid, destul de neîncrezător la adresa intelectualului bostonian miliardar. Însă, o dată ales, Johnson este cantonat de Kennedy într-un rol total pasiv. Promovat preşedinte ca urmare a morţii acestuia din urmă, Johnson afirmă intenţia sa de a continua lupta împotriva sărăciei inaugurată de predecesorul său. Utilizând abilitatea sa şi excelenta cunoaştere a Congresului, obţine în foarte scurt timp din partea acestuia din urmă votarea legilor refuzate lui Kennedy: drepturile civice, proiectul Medicare, acela asupra învăţământului.

Apoi propune el însuşi un program de acţiune pe care îl denumeşte „marea societate”. Obţine ca funcţionarii federali să aibă dreptul de a înscrie negrii pe listele electorale (3 milioane de negri din cinci nu putuseră să se facă înscrişi în Sud, iar liderul lor Martin Luther King organizase mari marşuri pentru a pune în alertă opinia americană).

Ansamblul măsurilor sociale ale preşedinţilor Kennedy şi Johnson va duce la scăderea numărului de săraci la 24 de milioane în 1964. „Marea societate” pare să avanseze cu paşi repezi, când războiul din Vietnam, prin problemele pe care le pune, trece pe primul plan al preocupărilor americanilor. În plus, el se dovedeşte a fi foarte costisitor şi va demonstra că Statele Unite nu pot să continue atât un război în exterior cât şi lupta împotriva

sărăciei în interior. Astfel încât se poate spune că „marea societate” a fost prima victimă a războiului din Vietnam.

266

, 5 *M*

267/Vârsta de aur (1953 – 1973)

O „Casă învrăjbită”.

CAPCANA WETNAMEZ4

În 1968, la sfârşitul mandatului său, preşedintele Johnson recunoaşte că idealul său asupra „marii societăţi” fără săraci şi fără injustiţie rasială a eşuat. Societatea americană este bolnavă. Preşedintele impută acest insucces războiului din Vietnam: *„Din cauza Vietnamului noi nu am putut să realizăm tot ceea ce ar fi trebuit sau ceea ce am fi vrut să facem”*. Încrezător în superioritatea militară a ţării sale el nu se îndoia de victorie atunci când s-a hotărât pentru un angajament armat în 1965. De atunci, prins de angrenaj, a fost nevoit să trimită din ce în ce mai mulţi oameni, fără a mai obţine succesul aşteptat. Când, în 1968, trupele nord-vietnameze lansează „ofensiva de Tet” asupra oraşelor din Sud şi a bazelor americane, criza atinge paroxismul.

Acest război fără victorie se dovedeşte dezastruos pentru economia, finanţele şi chiar coeziunea poporului american. În 1967, pot fi număraţi 15.000 de morţi şi zeci de mii de răniţi în rândul trupelor americane. Imaginea Statelor Unite, campioane ale păcii şi libertăţii, iese pătată din acest conflict. Costul războiului este estimat la 20 miliarde de dolari pe an. Pentru prima dată în Statele Unite un război nu relansează economia, ci dimpotrivă, mai mult o perturbă. Cheltuielile militare (de cinci ori mai importante decât cele sociale) creează un deficit al bugetului federal. Creşterea importurilor, în special a produselor strategice, agravează deficitul balanţei comerciale şi al celei de plăţi. Echilibrul monedei este

rupt; inflaţia capătă un ritm rapid şi, începând cu 1968, devalorizarea dolarului se ridică la 8% într-un singur an.

Războiul divizează profund pe americani. Poporul începe să se întrebe dacă continuarea conflictului este întemeiată. Fără îndoială, marea majoritate a americanilor rămâne favorabilă politicii prezidenţiale. Însă o slabă minoritate, totuşi nu lipsită de influenţă, îşi manifestă opoziţia faţă de război intelectuali liberali, studenţi contestatari, mişcări ale negrilor care văd în acesta un conflict „rasist". O altă minoritate, de două ori mai numeroasă decât precedenta, doreşte dimpotrivă intensificarea efortului de război. Statele Unite au devenit o «casă învrăjbită», cu atât mai mult cu cât războiului din Vietnam i se adaugă pentru a accentua cliva-jele, problemele rasiale şi repunerea în discuţie a valorilor societăţii americane.

268

PROBLEMA RAS/AL4

Dezbinat în problema războiului din Vietnam, poporul american este de asemenea învrăjbit şi în problema integrării rasiale. În 1968, în ciuda legislaţiei federale şi a eforturilor preşedinţilor democraţi, situaţia minorităţilor etnice nu s-a ameliorat deloc. Curentul de migrare a negrilor din Sud către Nord se desfăşoară în continuare şi nu facilitează deloc această integrare (în 1967, procentajul populaţiei negre atinge 17% în statele din Est, 20% în cele din Nord şi 8% în cele din Vest). Noii sosiţi, în majoritate săraci, se înghesuie în centrele oraşelor, în cartierele cele mai ruinate. Separaţia de fapt există în egală măsură, chiar dacă nu mai este vorba de o segregaţie legală, căci majoritatea albilor americani nu vor să locuiască alături de negri şi sosirea acestora într-un cartier îi face pe primii să-l părăsească. În 1970, numai 27% din şcolarii negri frecventează şcoli comune, în ciuda instituirii de către

preşedintele Johnson a sistemului *busing* pentru a-i conduce pe copiii negri în şcolile albilor din cartiere îndepărtate. Egalitatea pe planul salariilor nu este nici ea realizată (salariul unui negru nu atinge nici măcar jumătate din acela al unui alb) iar riscul de a fi şomer pentru cel de culoare este de două ori mai mare.

Negrii, decepţionaţi, nu mai cred în posibilitatea unei cooperări. Ei renunţă la ideea integrării, care fusese un scop al părinţilor lor şi care era simbolizată de reuşita lui Ralph Bunche, diplomat şi secretar adjunct al ONU din 1955 în 1971. De aici înainte ei adoptă programul separatist şi rasist al „Musulmanilor negri" sau predică acţiunea violentă a grupului „Panterele negre", ai cărui militanţi în uniformă şi înarmaţi cu pistoale-mitralieră defilează pe străzi. Începând cu 1964 izbucnesc revolte care ating peste 100 de oraşe. După asasinatul lui Martin Luther King, apostol al nonviolenţei, în aprilie 1968, frământările se intensifică.

Celelalte minorităţi rasiale care trăiesc în condiţii de viaţă mizerabile se revoltă de asemenea. Astfel, comunitatea indiană, una din cele mai oprimate, îşi afirmă identitatea sa culturală, voinţa sa de a-şi relua din nou în propriile mâini destinul şi se revoltă, blocând străzile şi ocupând timp de nouăsprezece luni insula Alcatraz (1969). În timpul acestei acţiuni, ea este susţinută de negri şi de mexicanii americani, aşa-zişii „chicanos", minoritate în rapidă expansiune şi puternic exploatată.

CONTESTAREA LU/ AMER/CAN WAY OF L/FE *Z*

Chiar în momentul în care Johnson încearcă să realizeze „marea societate" şi în care *American Way of Life* este propus ca model, studenţii îi contestă valoarea.

Ei se ridică. împotriva manipulării conştiinţelor, respingând Universitatea, „complex industrial, maşină de

fabricat slujbe pentru administraţie”. Ei nu mai plasează pe primul loc în preocupările lor reuşita socială, eficienţa, afacerile, ca părinţii lor, ci satisfacţia interioară individuală; ei acuză Universitatea de a fi subordonată lumii afacerilor, în timp ce ea pretinde a forma o gândire critică. Prima revoltă univerşi tară se produce la Berkeley în 1964 şi se extinde după aceea şi în alte universităţi.

Această contestare a valorilor tradiţionale va genera fenomenul «hippie».

Este refugiul unei marginalităţi care respinge normele admise până atunci şi alege întoarcerea la natură, nonconformismul ostentativ, ajutorul acordat celor defavorizaţi sau evadarea prin droguri.

N/XON Ş/ ÎNTOARCEREA LA PRAGMAT/SM

Într-un climat de violenţă au loc în 1968 alegerile prezidenţiale. Candidatul democrat Robert Kennedy, frate al fostului preşedinte, este şi el asasinat. Dezbinarea americanilor este revelată de clientela politică a candidaţilor: segregaţioniştii şi conservatorii sunt reprezentanţi de Wallace, guvernatorul din Alabama, care adună 10 milioane de voturi, minorităţile votează pentru candidatul democrat Humphrey, însă republicanul Nixon va câştiga cu o jumătate de milion în avans graţie celor „ne-săraci, ne-tineri şi ne-negri”: este victoria clasei de mijloc.

Astfel guvernul democrat se vede dezavuat pentru a nu fi ştiut să rezolve nici problema rasială, nici războiul din Vietnam. Aceste eşecuri i-au făcut pe americani să-şi piardă ultimele iluzii asupra capacităţilor lor de a-şi asigura singuri leadership-ul lumii libere. Ei aşteptată de la noua administraţie o gestiune mai puţin „misionaristă” şi mai mult preocupată de interesele lor. Noul preşedinte are deja o carieră politică importantă. Reprezentant al „aparatului de partid” republican şi veritabil politician de

profesie, el a fost guvernatorul Californiei în 1950. Trei ani mai târziu, republicanii l-au numit vicepreşedinte pe lângă Eisenhowerj care era lipsit de experienţă politică; el nu avea atunci decât 40 de ani. Însă, în 1960, eşuează în tentativa sa prezidenţială. Opt ani mai târziu va intra la Casa1 Albă. Aventurismului lui Johnson îi va succeda realismul pragmatic al lui Nixon.1 Este vorba în primul rând de a adapta obiectivele la mijloace. În această optică, noul preşedinte va aborda problemele cele mai importante: războiul din Vietnam, lupta împotriva inflaţiei şi criza dolarului.

Preşedintele Nixon se străduieşte în primul rând să elibereze ţara sa din războiul din Vietnam. El va continua negocierile angajate de Johnson, care vor duce la încheierea păcii în ianuarie 1973. Cu ajutorul consilierului său, Henry Kissinger, el elaborează o nouă strategie destinată să asigure apărarea Statelor Unite, «doctrina Nixon».

În

Va încerca după aceea să stopeze inflaţia. El va bloca preţurile şi salariile, stabilizând cheltuielile militare şi impunând restricţii pentru credite. În final va fi nevoit să devalorizeze dolarul în 1971. Inflaţia având ca efect anularea creşterilor salariale, la începutul lui 1970 vor avea loc greve. Acordurile sindicate-patronat se fac cu dificultate în timpul reînnoirii convenţiilor colective, demonstrând astfel că şi raporturile de muncă se află în criză. Astfel, sosirea republicanilor la putere nu pune capăt tensiunilor care dezbină societatea americană.

r – t

270

271/VÂRSTA de aur (1953 – 1973)

EUROPA

Occidentală în Miezul celor „Treizeci de ani Glorioşi”.

Capitolul 17

je-al „treilea mare” al conferinţei de la Yalta, Marea Britanie, în K unei anumite prosperităţi în anii ’50, vede diminuându-se y său economic şi politic. Rând pe rând, conservatorii şi laburiştii *f* că *rea* să stopeze declinul. În schimb, Republica Federală a *ţ* rfâianiei cunoaşte un veritabil „miracol economic”, fondat pe un jjberalism controlat şi pe „economia socială de piaţă”. Alternanţa f. e creştin-democraţi şi social-democraţi se efectuează fără prea, [g şocuri. Cât despre Europa meridională, ea profită în egală d-ră de un oarecare „avânt” economic, însă într-un context itje marcat de dictaturi. Ideea unei construcţii europene îşi gete drum şi, în 1957, este creată Piaţa Comună. „Cei aase” se r esc pentru prima oară în 1973, făcând loc „celor Nouă”.

Declinul Marii Britanii

CITRE „SOC/ETATEA ABUNDENTE/” (*1951 – 1964*):

În plin marş către „societatea abundenţei” începând din anii ’50, britanicii se confruntă totuşi cu numeroase dificultăţi (criză financiară, conflicte sociale, revoluţia moravurilor, problema irlandeză…) care, adăugate scăderii lor de influenţă pe plan extern (decolonizarea, puternica dependenţă faţă de Statele Unite), vor coborî „Marea putere” de la Yalta la rangul de simplă putere europeană constrânsă să-şi lege soarta de aceea a ţărilor Pieţei Comune.

Laburiştii câştigaseră cu puţin alegerile din februarie 1950. Însă slaba lor majoritate şi dezbinările lor interne îl determină pe Attlee să provoace noi alegeri în 1951. Scrutinul majoritar cu un singur tur şi inegalitatea circumscripţiilor joacă o festă laburiştilor care, cu 200.000 de voturi mai mult decât conservatorii, obţin cu 26 de deputaţi mai puţin (295 faţă de 321). Conservatorii revin

deci la putere, pe care o vor păstra timp de 13 ani sub conducerea lui Winston Churchill (1951 – 1955), Anthony Eden (1955 – 1957), Harold MacMillan (1957 – 1963) şi Alex Douglas-Home (1963 – 1964).

În domeniul economic, conservatorii nu vor repune în discuţie moştenirea laburistă, denaţionalizând numai siderurgia (1953) şi transporturile rutiere (1956). Mult mai atenţi la respectarea regulilor ortodoxiei financiare, ei nu ezită să frâneze uneori dezvoltarea economică printr-o politică deflaţionistă dusă cu scopul de a menţine precarul echilibru al balanţei de plăţi şi paritatea lirei sterline. Astfel, Regatul Unit cunoaşte o curbă de creştere în dinţi de fierăstrău (*Stop and Go*), progresând mai lent decât „Europa celor şase", ceea ce va duce la repunerea în chestiune la începutul anilor '60 a refuzului său iniţial de a intra în Piaţa comună.

În domeniul social, reformele laburiste beneficiind de un larg consens, conservatorii se mulţumesc doar să le amelioreze funcţionarea şi să controleze mai bine costul serviciilor sociale instaurate de guvernarea Attlee, care se dovediseră costisitoare din punct de vedere electoral: „*Britanicii*, notează un jurnalist american, (*în la statul providenţial pe care li l-au dat laburiştii, însă preferă* să-l *vadă administrat de conservatori*". Nivelul general de trai se ridică considerabil: Anglia conservatoare pare să fie în marş către societatea abundenţei (*affluent society*) în ciuda câtorva puncte slabe: stagnarea industriilor tradiţionale (cărbune, şantierele navale, industria textilă), regiuni care rămân în urma avântului general, deteriorarea balanţei de plăţi…

273 /VÂRSTA DE AUR (1953 – 1973)

Europa Occidentală v în Miezul celor „Treizeci de ani Glorioşi".

Capitolul 17

Cel de-al „treilea mare” al conferinţei de la Yalta, Marea Britanie, în ciuda unei anumite prosperităţi în anii ’50, vede diminuându-se rolul său economic şi politic. Rând pe rând, conservatorii şi laburiştii încearcă să stopeze declinul. În schimb, Republica Federală a Germaniei cunoaşte un veritabil „miracol economic”, fondat pe un neo-liberalism controlat şi pe „economia socială de piaţă”. Alternanţa între creştin-democraţi şi social-democraţi se efectuează fără prea multe şocuri. Cât despre Europa meridională, ea profită în egală măsură de un oarecare „avânt” economic, însă într-un context politic marcat de dictaturi. Ideea unei construcţii europene îşi găseşte drum şi, în 1957, este creată Piaţa Comună. „Cei aase” se lărgesc pentru prima oară în 1973, făcând loc „celor Nouă”.

272 r?

Declinul Marii Britanii

C4TRE’ „SOC/ETATEA ABUNDENJET (*1951 – 1964*)

În plin marş către „societatea abundenţei” începând din anii ’50, britanicii se confruntă totuşi cu numeroase dificultăţi (criză financiară, conflicte sociale, revoluţia moravurilor, problema irlandeză…) care, adăugate scăderii lor de influenţă pe plan extern (decolonizarea, puternica dependenţă faţă de Statele Unite), vor coborî „Marea putere” de la Yalta la rangul de simplă putere europeană constrânsă să-şi lege soarta de aceea a ţărilor Pieţei Comune.

Laburiştii câştigaseră cu puţin alegerile din februarie 1950. Însă slaba lor majoritate şi dezbinările lor interne îl determină pe Attlee să provoace noi alegeri în 1951. Scrutinul majoritar cu un singur tur şi inegalitatea circumscripţiilor joacă o festă laburiştilor care, cu 200.000 de voturi mai mult decât conservatorii, obţin cu 26 de deputaţi mai puţin (295 faţă de 321). Conservatorii revin

deci la putere, pe care o vor păstra timp de 13 ani sub conducerea lui Winston Churchill (1951 – 1955), Anthony Eden (1955 – 1957), Harold MacMillan (1957 – 1963) şi Alex Douglas-Home (1963 – 1964).

În domeniul economic, conservatorii nu vor repune în discuţie moştenirea laburistă, denaţionalizând numai siderurgia (1953) şi transporturile rutiere (1956). Mult mai atenţi la respectarea regulilor ortodoxiei financiare, ei nu ezită să frâneze uneori dezvoltarea economică printr-o politică deflaţionistă dusă cu scopul de a menţine precarul echilibru al balanţei de plăţi şi paritatea lirei sterline. Astfel, Regatul Unit cunoaşte o curbă de creştere în dinţi de fierăstrău (*Stop and Go*), progresând mai lent decât „Europa celor şase", ceea ce va duce la repunerea în chestiune la începutul anilor '60 a refuzului său iniţial de a intra în Piaţa comună.

În domeniul social, reformele laburiste beneficiind de un larg consens, conservatorii se mulţumesc doar să le amelioreze funcţionarea şi să controleze mai bine costul serviciilor sociale instaurate de guvernarea Attlee, care se dovediseră costisitoare din punct de vedere electoral: „*Britanicii*, notează un jurnalist american, (*în la statul providenţial pe care Ţi l-au dat laburiştii, însă preferă să-l vadă administrat de conservatori*". Nivelul general de trai se ridică considerabil: Anglia conservatoare pare să fie în marş către societatea abundenţei (*affluent society*) în ciuda câtorva puncte slabe: stagnarea industriilor tradiţionale (cărbune, şantierele navale, industria textilă), regiuni care rămân în urma avântului general, deteriorarea balanţei de plăţi…

1974

Procentajul de voturi obţinute la alegerile la Camera Comunelor

45%

40%»

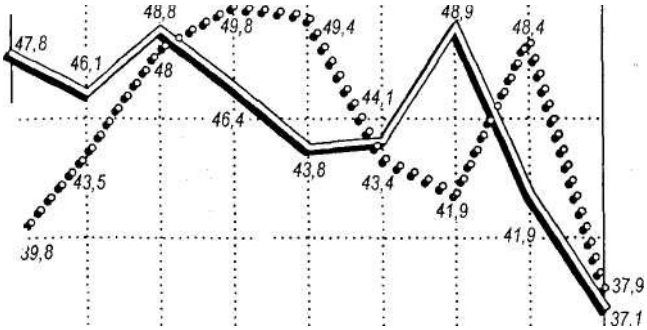

50%

35%

1959

1964 1966 1970 feb. 1974

1945 1950 1951 1955

Numărul de mandate obţinute în Camera Comunelor

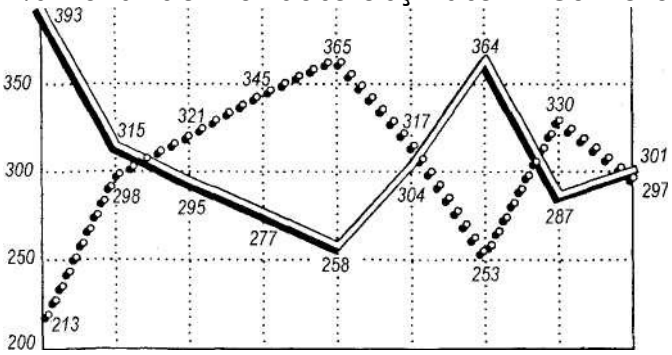

400 r

1945 1950 1951 1955 1959 1964

7966

1970 feb. 1974

1951 Laburişti

Guvernele

At tlee			Ivf ac „ Miliari	Dou glas „… Home Wllson	— Heat K.

1945
1966 1970 1974
55 57 63 *64*
Conservatori
I

În politica externă, criza Suezului din 1956 confirmă pierderea de influenţă a

Regatului Unit în lume. Sosit la putere în ianuarie 1957 după demisia lui Anthony

Eden, MacMillan are sarcina dificilă de a-i determina pe britanici să accepte o nouă etapă în dezmembrarea imperiului lor (discursul despre „vântul schimbării”.

din 1960) şi o reorientare a politicii externe în direcţia continentului. După ce refuzase CECO în 1951, apoi Piaţa Comună în 1957, Regatul Unit este în final constrâns să se întoarcă către „Europa celor şase”. Însă cererea de admitere în

CEE prezentată de MacMillan în 1961 este respinsă doi ani mai târziu de generalul de Gaulle, mai ales ca urmare a prea marii dependenţe britanice faţă de

Statele Unite, dependenţă accentuată şi mai mult de acordurile militare din 1962

de la Nassau.

NOI DIFICULTĂŢI ECONOMICE: „* (;

(*1964 – 1974*)

Uzura puterii (aflată în mâinile conservatorilor de treisprezece ani) favorizează întoarcerea laburiştilor,

învingători în alegerile din 1964, a căror slabă majoritate va fi consolidată doi ani mai târziu cu ocazia unor alegeri anticipate. Partizan al unui socialism moderat şi realist, noul lider al partidului laburist (*Labour Party*), Harold Wilson, va guverna de o manieră foarte pragmatică în domeniul economic ca şi în politica externă. Încă de la sosirea lor la putere, laburiştii se găsesc confruntaţi cu o gravă criză financiară, care le monopolizează eforturile în detrimentul aplicării programului lor, care prevedea în principal modernizarea industriei. Enormul deficit al balanţei de plăţi lăsat de conservatori determină într-adevăr guvernarea Harold Wilson să ia măsuri energice (suprataxe pe importuri, politică deflaţionistă…) care vor frâna expansiunea economică şi vor nemulţumi sindicatele, fără totuşi a putea evita o devalorizare a lirei sterline, cu 14, 3%, în noiembrie 1967. Absenţa marilor reforme structurale (cu excepţia renaţionalizării siderurgiei în 1966 – 1967), eşecul unei noi cereri de admitere în Piaţa Comună în decembrie 1967 în faţa unui nou veto francez, persistenţa dificultăţilor economice şi sociale (menţinerea unei politici de austeritate după devalorizare, creşterea şomajului…) antrenează o scădere de popularitate crescândă a guvernului laburist, care pe de altă parte este nevoit să facă faţă unor violente tulburări în Irlanda de Nord în toamna lui 1968.

Învingători în alegerile din 1970, conservatorii, sub direcţia lui Edward Heath, se străduiesc să relanseze expansiunea economică printr-o politică neo-liberală. Însă gravitatea situaţiei economice determină noul guvern să intervină într-o

— „275

manieră adeseori dirijistă (naţionalizarea sectorului aeronautic de la Rolls-Royce în 1971) şi să se integreze în Piaţa Comună, după semnalul pozitiv acordat de Georges

Pompidou, pe 1 ianuarie 1973. Această opţiune europeană survine în plină criză politico-socială, guvernul Heath ciocnindu-se de puternicul sindicalism britanic pe care a încercat să îl reglementeze pe cale legislativă în 1971 Numeroase greve agită ţara până la marea încercare de forţă dintre *Trade Unions* şi guvern (sfârşitul lui 73 – începutul lui 74) când, în faţa ameninţării unei greve pe termen nelimitat a minerilor, Heath este nevoit să dizolve Camera Comunelor. Sindicatele au apărut atunci ca veritabila contra-greutate politică, în mai mare măsură decât opoziţia parlamentară laburistă, care va câştiga cu o foarte mică majoritate alegerile din februarie 1974.

„STOP AND GO”-UL ECONOMIEI BRITANICE

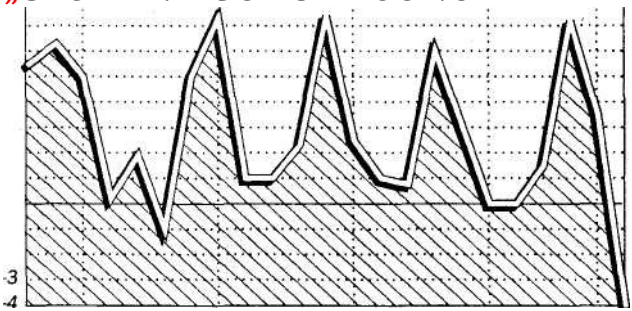

Evoluţia ratei de creştere a producţiei industriale

1974

1955

1960

1970

1.000 900 800 700 600.500 400 300 200 100 O

1965

E numărului de ce pe un

voluţia reri ntru

(*Î*

n mii)

		În
!	*A*	
te	1.	

1960
1970
1974
1965
1955
276

DE LA „SOC/ETATEA ABUNDENTE/” LA O „SOC/ETATE PERM/S/Vi”?

La sfârşitul anilor 1950, abundenţa bunurilor materiale se manifestă într-o asemenea măsură încât MacMillan crede că poate să afirme că britanicii „nu au trăit niciodată aşa bine”. Creşterea consumului de masă şi reformele sociale ale statului providenţial dau o aparenţă de nivelare a bogăţiei în timp ce societatea britanică rămâne foarte inegalitară: în 1973, 10% din populaţia adultă posedă 65% din averile private. Clivajele tradiţionale bazate pe naştere, educaţie şi un anumit comportament rămân suficient de puternice astfel încât începând din 1954 – 1955 denumirea de *Establishment* se referă la ansamblul mediilor conducătoare care se află în continuu la destinele ţării (Coroana, înalta aristocraţie, *City*, „*Oxbridge*”, biserica anglicană, înalţii funcţionari…).

În acelaşi timp, o mare parte a tineretului începe să conteste valorile stabilite şi regulile morale ale conformismului victorian. Contestarea literară a curentului

„tinerilor furioşi” („*angry young men*”) din 1954 în 1959, cu figuri reprezentative ca Allan Sillitoe, John Osborne, Harold Pinter… şi revolta socială a aşa-zişilor *Teddy Boys*, adolescenţi din cartierele sărace, anunţă frământările anilor ’60. Atunci vor avea loc explozia muzicii *pop* (Beatles, festivalul din Insula Wight din 1968), îndrăznelile vestimentare (bluzoane negre şi minijupe), bătăile între *Mods* şi *Rockers*, apoi fenomenul *hippy*, care va provoca la scurt timp reacţia *Skinheadslor* (capete rase), mişcarea de eliberare a femeilor… Guvernul Wilson, printr-o serie de măsuri reprezentative (legea asupra avorturilor din 1967, noua lege a divorţului din 1968, abolirea pedepsei cu moartea în 1969…), s-a străduit să ţină cont de această „revoluţie a moravurilor”. Multă vreme considerată drept simbol al tradiţionalismului, Marea Britanie devine modelul invidiat al unei mari părţi a tineretului internaţional. Însă această „societate permisivă” (*permissioe sociely*) provoacă de asemenea în ţară o reacţie a celor preocupaţi de „lege şi ordine”, neliniştiţi de ascensiunea delincventei şi criminalităţii ca şi de afluxul imigranţilor de culoare veniţi din Commonwealth (ceea ce va genera mai multe acutizări ale fenomenului rasist în anii 1960).

DRAMA IRLANDEI DE NORD

„Chestiunea irlandeză”, care a atârnat atât de greu în istoria Regatului Unit în secolul XIX şi la începutul secolului XX, reizbucneşte la sfârşitul anilor 1960 în nordul insulei, rămas fidel Coroanei britanice, după împărţirea insulei din 1920. În Sud.

În schimb, Eire a abolit fără problemă ultimele sale legături cu Commonwealth-ul transformându-se în Republica Irlanda în 1949.

În iSf şase, Comitate din Ulster rare au refuzat să rupă relaţiile cu Marea Britanie r, f, re, 3 t Până în 1972 de °rdativa aut Onomie internă, cu un parlament la Beltast (*Stormorit*), păstrând totuşi şi o reprezentaie parlamentară la Westminster

Imp de ™e lzeci de ani acest statut a permis în fapt majorităţii protestante unioniste să practice o veritabilă discriminare faţă de importanta minoritate catolică din Irlanda de Nord: un ingenios sistem electoral favoriza într-o manieră grosolana pe protestanţi. Subreprezentaţi în Parlament, catolicii erau în plus victimele unei d. scriminări în domeniul locurilor de muncă şi al locuinţelor puterea econom. că fiind de asemenea în mâinile burgheziei protestante). Până la sfârşitul anilor 1960, această dominaţie exclusivă a unionişţilor nu fusese deloc contestata deca prin câteva atentate ale IRA (*Msn R* fa din naţionalişti irlandezi care luptau pentru reunificarea insulei rPvpn Hirării» – ” 197 (M971 aceste tulburări au drept cauză principală evend cânte catohdlor privitoare la drepturi civice şi la dreptate socială însă nici

Însă începând cu octombrie 1968, sub impulsul unei Asociaţii pentru dreptu-rmre şi f studenţilor conduşi de Bernadette Devlin (tânără deputată catolică mai: pe importante manifestaţii urmate de violente confruntări izbucnesc

Ahspntr Pn Tervatorii nu vor să nemulţumească majoritatea protestantă, forte nr. hrit? crioase> rePresiunea $ intervenţia din ce în ce mai puternică a forţelor britanice (până *h* 18.000 de soldaţi) aruncă numeroşi catolici în braţele i plan chestiunea reunificării Irlandei. Dizolvarea Stormont şi administrării Irlandei de Nord de către Londra în 1972 nu răr „irP7 niv, r C°nflictul Marea Britanie împotmolindu-se într-un război civil a cărui rezolvare este greu de întrezărit.

Miracolul German.

AVÂNTUL ECONOMIC

În britanice Ce™ania de Vest ” PHN avant Puternica °reere a economiei sale în decursul an o 9701» ** & ™ „” ritm mai scăzut Până la mijlocul} d provocat o asemenea uimire încât a dat naştere unui clişeu al

aşa-zisului „miracol” german. Însă dacă esenţa unui miracol rezidă în aceea ca nu poate fi explicat, în schimb se pot analiza raţiunile acestei reuşite spectaculoase. Republica Federală a Germaniei şi-a construit într-adevăr prosperitatea printr-o abilă politică economică, care a ştiut să profite de pe urma unor anumiţi factori favorabili, interni sau externi, de după ieşirea dintr-un război care aparent o ruinase:

— Un enorm potenţial industrial puţin atins de bombardamente (şi de operaţiunea de demontare a utilajelor stopată încă din 1948);

— O mână de lucru calificată excedentară (datorată afluxului de refugiaţi veniţi din Est) a constituit până la începutul anilor 1960 o rezervă de şomeri mobila şi puţin exigentă în ceea ce priveşte salariile;

— O monedă multă vreme subevaluată, favorizând exporturile şi investiţiile străine (reformă monetară impusă de aliaţi în iunie 1948);

— Un ajutor american pornit de timpuriu şi considerabil în contextul război putut rece;

— O cerere mondială de produse industriale brusc sporită de conflictul din

Coreea la începutul verii lui 1950;

— Lipsa cheltuielilor militare (până în 1955) şi a războaielor coloniale;

— O construcţie economică europeană (CECO apoi CEE) care îi deschid o vastă piaţă şi facilitează

„recartelizarea” industriei sale începând de la sfârşitul anilor 1950…

Redresarea economică vest-germană este remarcabilă prin importanţa sa (producţia creşte de patru ori între 1950 şi începutul anilor 1970) şi durata (înainte de 1975, RFG nu cunoaşte decât un singur an de adevărată recesiune, în 1967). În primul rând industria, stimulată de o riguroasă politică de investiţii, se afla la baza acestei expansiuni, în special siderurgia, chimia şi industriile prelucrătoare (a automobilelor, electrotehnicii.). Produsele germane, foarte competitive prin preţ şi calitate, pornesc rapid la cucerirea pieţelor străine. Excedentul balanţei comerciale şi mişcările de capitaluri străine antrenează curând o astfel de acumulare de rezerve în RFG este nevoită să-şi reevalueze marca în trei rânduri (martie 1961, octombrie 1969 şi mai 1971) înainte de trecerea la o rată de schimb flotanta care va duce la o întărire în continuare a monedei vest-germane în 1973.

Reuşita economică germană a anilor 1950 se bazează pe o ideologie originala întemeiată pe un liberalism ordonat şi organizat:

„Economia socială de piaţă (Soziale Marktwirtschaft) *respinge planificarea şi dirijismul producţiei, mâinii de lucru şi a comerţului*. În *schimb, ea aproba o acţiune concertată asupra economiei prin mijloacele organice ale unei poliţia*

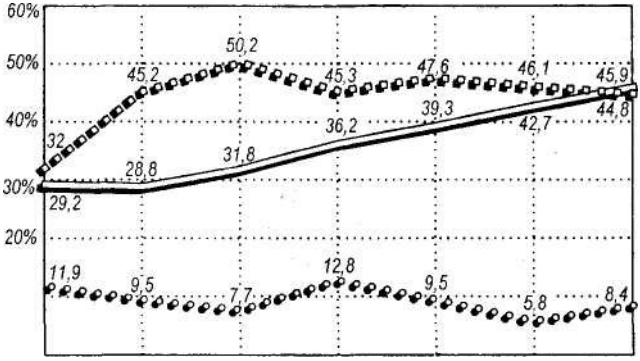

1972

1972

1965 *1969 1972*

Guverne

5223 creştin-democrat ES3 CDU-FDP

era cdu-spd FTTTTH SPD-FPD

la scară mondială, bazându-se pe adoptarea suplă la condiţiile pielii...” (broşură publicată în 1949 de CDU). Fidel acestor teorii neo-liberale, guvernul federal, sub influenţa ministrului economiei Ludwig Erhard, a intervenit într-o manieră foarte limitată şi într-un sens în general favorabil grupurilor de presiune industriale (legislaţie fiscală în favoarea întreprinzătorilor) şi agricole (subvenţii acordate producătorilor). Cât despre sindicalismul muncitoresc reprezentat de puternica confederaţie DGB (*Deutsche Gewerkschaftbund*) fondată în 1949, acesta s-a raliat progresiv sistemului economico-social existent, limitându-se la revendicări ce priveau controlul şi repartiţia beneficiilor, fără a fi putut obţine o veritabilă co-gestiune a întreprinderilor.

„DEMOCRAJTA DE LA flONN” 7N ACŢIUNE

Miracolul vest-german este în egală măsură unul politic; cu excepţia perioadei Republicii de la Weimar, ţara nu cunoscuse până atunci un veritabil regim democratic. Câştigător al alegerilor din 1949, partidul creştin-

democrat CDU (cu aripa sa bavareză, partidul social-creştin CSU) va guverna ţara, singur sau cu sprijinul micului partid liberal FDP până în 1966. Lăsându-l pe ministrul economiei L. Erhard să se ocupe de opera de redresare economică, cancelarul Konrad Adenauer, aflat la putere până în 1963, îşi consacră în principal eforturile politicii externe, în scopul de a recăpăta pentru ţara sa o suveranitate completă. El va reuşi aceasta începând încă din 1955, în contextul internaţional al războiului rece, prin integrarea economică, diplomatică şi militară a RFG în blocul occidental, de unde adeziunea acesteia la diversele organizaţii atlantice şi europene.

Din 1962 în 1966, o perioadă de frământări politice în sânul CDU provoacă plecarea de la putere a lui K. Adenauer în 1963 şi apoi a succesorului său L. Erhard în 1966. Pentru a ieşi din criză, creştin-democraţii formează atunci sub conducerea unuia dintre ei, Kurt Kiesinger, un cabinet de „mare coaliţie" cu socialiştii până în 1969. Această alianţă surprinzătoare între două formaţiuni până nu demult antagoniste a fost facilitată de evoluţia doctrinală a SPD, în care curentul reformist a obţinut câştig de cauză: la congresul de la Bad Godesberg, în 1959, abandonând orice referire la marxism şi la lupta de clasă, SPD se prezintă nu ca partidul clasei muncitoare ci ca „partidul poporului", sperând să atragă o parte a claselor de mijloc. Absenţa unei veritabile opoziţii parlamentare începând din 1966 şi o recesiune economică trecătoare în 1967 vor favoriza ascensiunea unor

PRINCIPALELE TREI PARTIDE
ŞI VIAŢA POLITICĂ GERMANĂ ÎNTRE 1949 Şi 1972
10%
O

Procentaje de voturi obţinute la alegerile pentru *Bundestag*

1965
1969
1949 1953 1957 1961

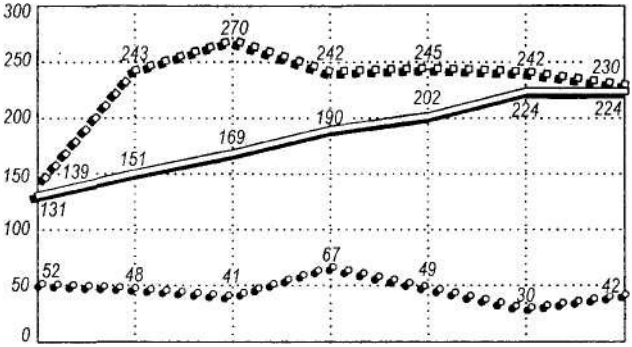

Numărul de locuri în *Bundestag*
1965
1969
1961
1949 1953 1957
Cancelari şi guverne

Adenauer Erhard	Ki esinger	Br andt

1957
1961
1949
1953
Partide *t*>*fe* creştin-democraţi (CDU-CSU)
social-democraţi (SPD)
*>*fi* liberali (FDP)
Cancelari
I i creştini-democraţi social-democraţi... („
280
281/VÂRSTA DE AUR (1953 – 1973)
noi forţe contestatare: la extrema dreaptă un partid

neo-nazist (NDP) obţine pe moment câteva succese locale (atingând pragul de 5% care îi va permite reprezentarea în mai multe adunări regionale), în timp ce la extrema stângă se dezvoltă o vie agitaţie universitară animată de studentul Rudi Dutschke.

La alegerile din 1969, creştin-democraţii, chiar dacă în recul, rămân partidul cel mai puternic în Bundestag, însă socialiştii (care obţin 1, 2 milioane de voturi şi 22 de mandate) formează o nouă majoritate guvernamentală împreună cu liberalii. SPD accede astfel pentru prima dată la putere în Republica federală. Cancelar până în 1974, fostul primar socialist al Berlinului Occidental, Willy Brandt, trebuie să ţină cont de poziţiile foarte moderate ale aliatului său liberal. Pe de altă parte, agitaţia universitară va lăsa locul la începutul anilor 1970 unui val de terorism urban (atentate, „banda lui Baader") provocând în ţară o psihoză întreţinută de presa extrem de conservatoare a grupului Springer. Astfel guvernul Brandt este nevoit să ia măsuri autoritare în sânul administraţiei fără a putea realiza mari reforme economice şi sociale. Noul cancelar îşi va derula în special acţiunea în domeniul politicii externe, printr-o politică de deschidere către Est (Ostpolitik). Aceasta este marcată mai ales de recunoaşterea liniei Oder-Neisse de către RFG (1970), de stabilirea de relaţii diplomatice cu Polonia (1972) şi mai ales de normalizarea raporturilor Republicii Federale cu RDG (1972), care va permite intrarea celor două state germane în ONU în 19, 73.

Ascensiunea Economică: „" şi Problemele Politice! ale Europei Meridionale

„MIRACOLUL" ITALIAN ŞI LIMITELE SALE

Ţările Europei meridionale ce aparţin blocului occidental vor reuşi, între sfârşitul anilor 1950 şi începutul anilor 1970, să recupereze o parte a înapoierii lor

economice faţă de vecinii din nord, mai puternic industrializaţi, în cadre politice extrem de diferite, mergând de la democraţia parlamentară confruntată cu

I

numeroase crize guvernamentale (Italia) la dictaturi ce sufocă orice libertate de expresie (Spania şi Portugalia).

Într-o măsură mai mică decât Republica Federală a Germaniei, Italia a cunoscut în anii 1950 şi 1960 un avans economic remarcabil, calificat de asemenea uneori drept „miracol”. Fără a neglija rolul important al factorilor externi (ajutorul american, integrarea europeană în cadrele CECO, apoi ale Pieţei Comune), acesta este explicat în mare parte prin acţiunea conjugată a statului, care, prin holdinguri uriaşe ca IRI (Institutul pentru reconstrucţie industrială), controlează o bună parte a activităţii economice, şi a câtorva oameni de afaceri extrem de dinamici ca Mattei (în industria petrolieră), Agnelli (automobile), Pirelli (anvelope), Olivetti (birotică) … Produsul naţional brut al Italiei se triplează în douăzeci de ani. Însă „miracolul” este în mod esenţial unul industrial. În ciuda eforturilor diferitelor guverne italiene şi a câtorva reuşite spectaculoase, sectorul agricol pe de-o parte şi sudul ţării pe de altă parte (Mezzogiorno) rămân în urmă. Exodul rural crează probleme gigantice de locuinţe şi urbanism (vezi filmul lui F. Roşi cu *mâinile pe oraş*, 1963) în timp ce modernizarea întreprinderilor va genera la sfârşitul anilor 1960 revendicări muncitoreşti referitoare nu numai la salarii ci şi la condiţiile de muncă: din 1969 în 1972 un important val de greve va duce la scăderea ritmului de creştere economică a ţării într-un climat politic destul de agitat.

Dând dovadă de o stabilitate electorală, Italia cunoaşte în schimb o instabilitate ministerială cronică (30 de guverne între 1946 şi 1974). Aceasta este datorată

disensiunilor interne din sânul partidului dominant, democraţia creştină (între 35 şi 48, 5% din voturi), sau disensiunilor din sânul coaliţiei la putere. Democraţia Creştină nu poate de fapt guverna decât cu sprijinul unor mici formaţiuni aflate la dreapta sa (liberali, monarhişti) sau la stânga (republicani, sociali-democraţi). Până în 1962 se succed coaliţii de centru-dreapta, graţie mai ales sprijinului monarhiştilor, sau chiar al neo-fasciştilor din Mişcarea socială italiană (MSI). „Deschiderea către stânga" în 1962, adică intrarea la guvernare a Partidului socialist italian (PSI) al lui Pietro Nenni, multă vreme aliat al comuniştilor, nu va pune capăt instabilităţii ministeriale, coaliţii de centru-stânga succedând coaliţiilor de centru-dreapta.

Aceste probleme politice sunt însoţite începând cu sfârşitul anilor 1960 de o criză socială, marcată de o agitaţie universitară, de numeroase greve în industrie şi de violente atentate la Roma şi la Milano. Extrema dreaptă şi extrema stângă (apariţia „Brigăzilor Roşii" în 1972) nu ezită să recurgă la violenţă şi la terorism, ameninţând însuşi regimul. În faţa neputinţei puterii politice, numeroşi italieni se

vor orienta către partidul comunist, care progresează cu fiecare scrutin. Foarte influent în lumea muncitorească şi în cea a intelectualilor, PCI (Partidul comunist italian), condus de Togiiatti, s-a distanţat începând cu 1956 faţă de URSS pentru a defini o „cale italiană" către socialism. În 1973, renunţând la o „alternativă a stângii", ei vor propune chiar un „compromis istoric" democraţiei creştine. Va fi oare aceasta soluţia crizei politice italiene?

EVOLUŢIA VOTURILOR OBŢINUTE QERLE DOUĂ PARTIDE PRINCIPALE DIN 1953 PÂNĂ ÎN 1972

45
(*În %*)
40, 1
38, 4

42, 4
35 30 25 20
28, 3
Democraţi-creştini
26, 9
22, 6 22, 7
fff fi>în *>*>”.
Comunişti
«53
1972
7958
1968
1963
CREPUSCULUL DICTATURILOR I5ERICE

Izolate diplomatic după ieşirea din cel de-al doilea război mondial (Franţa îşi închide frontiera cu Spania între 1946 şi 1948), dictaturile lui Franco şi Salazar vor profita de războiul rece pentru a se face acceptate în blocul occidental chiar şi fără a oferi garanţii de democraţie. Astfel Portugalia este membru fondator al OECE în 1948 şi al NATO în 1949. Integrarea Spaniei va fi mai lentă (aderare la OECE în 1959 şi la NATO în... 1982). Însă ea a primit un ajutor financiar american încă din 1949, însoţit de importante acorduri militare în 1953, an în care a semnat şi un Concordat cu Vaticanul. Cele două ţări au intrat în ONU în 1955. Numai porţile Consiliului Europei le vor fi multă vreme închise, până la restabilirea democraţiei...

De-abia la sfârşitul anilor 1950 se poate vorbi de „demararea economiei” peninsulei iberice, mai evidentă în Spania decât în Portugalia, care trebuie să

284”: –;… «:

suporte începând din 1961 costul războaielor coloniale. Din 1960 până la începutul anilor 1970, Spania atinge rata de creştere economică cea mai ridicată din lume, alături de Japonia. La originea acestui avânt economic, un ajutor străin (mai ales american), fondurile trimise de muncitorii emigraţi şi veniturile considerabile de pe urma turismului. Însă, în Spania ca şi în Portugalia, progresul economic (mai ales industrial) este departe de a aduce profit populaţiei în ansamblul ei. Zonele rurale, mai ales, rămân adeseori pradă mizeriei şi analfabetismului.

Regimul dictatorial, sprijinit de armată, poliţie şi o biserică foarte tradiţionalistă, se menţine fără prea multe probleme. Imobilismul şi represiunea ţin loc de politică. În Spania franchistă, regimul nu începe o lentă evoluţie decât la sfârşitul anilor 1960 (intrarea tehnocraţilor din *Opus Dei* la guvernare, desemnarea prinţului Juan Carlos ca succesor al lui Franco…). În Portugalia, Caetano îl înlocuieşte pe Salazar în 1968, fără ca regimul dictatorial să evolueze câtuşi de puţin. În final, în sânul armatei portugheze angajate în războaiele coloniale din Africa se va naşte mişcarea contestatară care va înlătura regimul în 1974.

DEMOCRATE ŞI DICTATURĂ *ÎN* GRECIA

Singura ţară balcanică rămasă în tabăra occidentală după un lung război civil (1946 – 1949), Grecia este alături de Turcia obiectul unei atenţii speciale a Statelor Unite încă de la începutul războiului rece. Un important ajutor financiar (însoţit de un sprijin militar) favorizează un avânt economic deloc neglijabil care se bazează în egală măsură pe turism cât şi pe o flotă de comerţ impozantă (servind în

mare parte şi ca „pavilion de complezenţă”). Monarhie parlamentară până în 1967, în urma unei lovituri de stat militare, puterea va ajunge în mâna unor colonei de origine ţărănească care, sprijinindu-se pe ţărănime, instaurează o „dictatură de mână forte” care va atrage oprobriul democraţiilor occidentale (retragerea din Consiliul Europei în 1969). Sprijinul american (pentru motive strategice) şi dezbinarea opoziţiei perr ut „regimului coloneilor” să se menţină la putere până în iulie 1974: eşecul unei lovituri de stat plănuite în Cipru împotriva arhiepiscopului Makarios (care antrenează o intervenţie militară a turcilor în insulă) va provoca restabilirea democraţiei în Grecia.

285/Vârsta DE aur (1953 – 1973)

Constituirea şi Dezvoltarea „...< Pieţei Comune (1957 – 1973) (;

RELANSAREA IDEII EUROPENE lrf Hlv1.

4 După respingerea CEA de către guvernul francez pe 30 august 1954, ideea construcţiei europene părea să intre într-un con de umbră. Problema reînarmării Germaniei este totuşi rezolvată începând din octombrie 1954 prin lărgirea tratatului de la Bruxelles (semnat între Franţa, Marea Britanie şi Benelux în 1948) în care intră RFG şi Italia: astfel este creată o uniune a Europei Occidentale

C.E.E. ŞI A.E.L.S.: DEFINIŢIE ŞI ORGANIZARE

C.E.E.	A.E.L.S.
Uniune vamală comportă libera circulaţie a mărfurilor între statele membre şi utilizarea unui tarif exterior comun.	Simplă zonă de liber schimb include deschiderea frontierelor între ţările membre (fără tarif exterior comun).

Suprimarea drepturilor de vamă asupra tuturor produselor (cele agricole începând cu 1962).	Suprimarea drepturilor de vamă asupra produselor industriale.
Libera circulaţie a persoanelor şi a capitalurilor. Stabilirea unei politici agricole comune. Proiect de uniune economică şi monetară.	Fără armonizarea diferitelor politici economice.
Tratate de asociere cu ţările foste dependente de ţările membre.	Fără a lua în considerare teritoriile de peste mări ale ţărilor membre.
Organizare comunitară bine structurată cu organe permanente în CC. E.	Fără organism permanent în afara unui secretariat restrâns la Geneva; singura piesă la origine: Consiliul de miniştrii (şi în 1964, un Comitet economic al A.E.L.S.).

(UEO), organizaţie de consultare şi cooperare între cele şase ţări membre ale CECO şi Marea Britanie, ale cărei forţe militare sunt integrate în NATO (ce va permite şi intrarea RFG în 1955).

UEO ţinându-se la distanţă de orice idee de supranaţionalitate, integrarea europeană nu se efectuează decât în cadrul limitat al tratatului „cărbune-oţel”.

Paradoxal, demisia preşedintelui înaltei Autorităţi a CECO, Jean Monnet, va provoca în iunie 1955 relansarea ideii europene. Reuniţi la Messina pentru a desefnna un succesor, reprezentanţii celor „Şase" propun să continue construcţia europeană *„prin dezvoltarea instituţiilor comune, integrarea progresivă a economiilor lor naţionale, crearea unei Pieţe Comune şi armonizarea progresivă a politicilor lor sociale"*. Lucrările preparatorii durează aproape doi ani şi vor duce pe 25 martie 1957 la semnarea tratatului de la Roma instituind Comunitatea Economică Europeană (CEE), uzual numită Piaţa Comună, un al doilea tratat creând în acelaşi timp o Comunitate europeană a energiei atomice, cunoscută mai mult sub numele de Euroatom.

Ratificarea este votată fără mari probleme de parlamentele naţionale (în Franţa: 345 de voturi pentru, 236 contra printre care comuniştii şi gaullişti), şi instituţiile comunitare îşi încep activitatea odată cu anul 1958. Britanicii vor încerca să realizeze o vastă zonă a liberului schimb între ţările membre ale OECE (înglobând deci Piaţa Comună) în timp ce schimbarea de regim din Franţa va aduce la putere reprezentanţii unei tendinţe până atunci puţin favorabile integrării europene. Însă nouă guvern al generalului de Gaulle va respecta angajamentele semnate de predecesorii săi şi va lua o serie de măsuri financiare pentru startul efectiv al Pieţei Comune, care va avea loc, cum se prevăzuse, pe 1 ianuarie 1959 (prima scădere a taxelor vamale intracomunitare). Marea Britanie va constitui atunci o „Asociaţie europeană a liberului schimb" (AELS) cu Danemarca, Suedia, Norvegia, Portugalia, Elveţia şi Austria (tratatul de la Stockholm, 20 noiembrie 1959). O „Europă a celor Şapte" (care va trece la reducerea tarifelor vamale în iulie 1960) încearcă să imite „Europa celor Şase".

EVOLUATA CEE (*1957 – 1973*)

Tratatul de la Roma prevăzuse o perioadă tranzitorie de 12 ani pentru abolirea progresivă a barierelor vamale între statele membre ale CEE şi punerea în practică a unui tarif extern comun. În decursul primei etape (1959 – 1962), liberalizarea schimburilor intercomunitare, ce privea produsele industriale, s-a făcut mai rapid decât se prevăzuse, însă trecerea la a doua etapă (1962 – 1966)

I

s-a dovedit a fi mai delicată fiind vorba de încercarea de a realiza o Piaţă Comună agricolă. Aceasta avea

implicaţii nu numai în ce priveşte problemele vamale, ci şi în punerea în practică a unei politici agricole comune, care necesită realizarea mai multor pieţe importante (cereale, lapte, carne...), Fixarea unor preţuri comune şi crearea unui „Fond european de organizare şi garanţie agricolă" (FEOGA) însărcinat cu finanţarea acestei politici. Lungi negocieri (aşa-numitele „maratonuri agricole" din ianuarie 1962, decembrie 1963 şi decembrie 1964) vor permite în cele din urmă Pieţei Comune să-şi continue evoluţia. Construcţia europeană pare a se afla pe un drum bun, astfel încât se va decide în aprilie 1965 realizarea fuziunii între organismele executive ale celor trei comunităţi (CECO, CEE şi Euratom).

Însă, în iunie 1965, survine o criză atunci când Franţa refuză extinderea rolului FEOGA şi al Adunării europen *i*, astfel că regula majorităţii de voturi se va impune de aici înainte în locul fostei *n* guli a unanimităţii în luările de decizie. Diferendul (mai mult politic decât de ordin tehnic) nu este decât punctul culminant al unor divergenţe mai vechi între cele două concepţii europene, aceea a partenerilor Franţei (confederaţie cu caracter supranaţional) şi aceea a generalului de Gaulle (o „Europă a patriilor") opoziţie deja apărută odată cu respingerea „planurilor Fouchet" de reorganizare politică europeană în 1961 – 1962. Timp de şase luni Franţa se abţine să participe la reuniunile Consiliului de miniştri al CEE. în ianuarie 1966, un compromis permite Franţei să pună capăt politicii sale, aşa-numită a „scaunului gol", şi relansarea efectivă a Pieţei Comune în luna mai va duce la realizarea uniunii vamale pe 1 iulie 1968 (un an şi jumătate mai devreme decât data prevăzută). În schimb, uniunea economică şi monetară a Europei, avută în vedere la conferinţa de la Haga din decembrie 1969 şi definită la Bruxelles în februarie 1971 pe baza „raportului Werner" va

fi blocată foarte rapid de dificultăţile sistemului monetar internaţional apărute încă în vara lui 1971 şi de criza economică mondială care începe în 1973.

liRGIREA CEE (*1961 – 1973*)

În faţa rezultatelor obţinute, un anumit număr de ţări solicită mai mult sau mai puţin rapid o asociere sau o aderare la Piaţa Comună. CEE realizează astfel acorduri de asociere cu Grecia (1961), Turcia (1963), Malta (1970) şi 18 ţări din Africa francofonă (convenţia de la Yaoundé în 1963) apoi cu mai multe ţări din Africa anglofonă. Însă în principal cererea de aderare a Marii Britanii în 1961

289/Vârsta DE aur (1953 – 1973)

subliniază atracţia exercitată de CEE şi eşecul relativ al „Europei celor Şapte" mai eterogenă şi mai puţin structurată. Această cerere de aderare, urmată de aceea a Danemarcei şi a Norvegiei (ca şi de aceea a Republicii Irlanda, membră a AELS), este respinsă prima dată de generalul de Gaulle în 1963. AELS, constrânsă să supravieţuiască, profită de criza din sânul CEE pentru a realiza înaintea acesteia desfiinţarea taxelor vamale pe 31 decembrie 1966 (cu trei ani mai devreme). Aceasta nu va împiedica o nouă cerere de aderare la Piaţa Comună a aceloraşi ţări în 1967... şi un al doilea refuz al generalului de Gaulle.

În final, de-abia la conferinţa de la Haga în decembrie 1969, noul preşedinte Georges Pompidou, va renunţa la veto-ul francez. Acordul între „cei Şase" şi Marea Britanie este încheiat pe 23 iunie 1971 şi pe 22 ianuarie 1972 este semnat la Bruxelles tratatul de aderare nu numai a Marii Britanii ci şi a Danemarcei, Irlandei şi Norvegiei. Norvegienii refuzând după aceea prin referendum să intre în Piaţa Comună, „Europa celor Şase" se va transforma în Europa numai a „celor Nouă" pe 1 ianuarie 1973.

Eşecul celei
De-a IV-a republici în Franţa (1952 – 1958)
Capitolul 18
S’iM-.<

Din 1952 în 1954, o majoritate de centru-dreapta duce o politică de dreapta pe plan economic şi financiar, practică anticomunismul şi austeritatea socială şi lupta împotriva naţionalismelor coloniale. Divizată în problema Comunităţii europene a apărării, ea se va prăbuşi după înfrângerea de la Diên Biên Phú din Indochina. Guvernul Mendes France, care-i succede, încearcă o redresare în toate domeniile printr-o politică modernistă, însă va cădea după numai şapte luni, victimă a unei conjuncturi a nemulţumirilor. Alegerile din 1956 aduc la putere Frontul republican, coaliţie de centru-stânga, condusă de Guy Mollet. El încearcă o renovare a vieţii politice însă se găseşte confruntat cu războiul din Algeria care izbucneşte în noiembrie 1954. Franţa se afundă într-o criză gravă. În aceste condiţii, insurecţia algeriană din 13 mai 1958 va duce la prăbuşirea celei de-a patra Republici şi la întoarcerea la putere a generalului de Gaulle.

290
291/Vârsta ce aur (1953 – 1973)
Puterea de Centru-Dreapta (1952 – 1954) /.
O POLITICĂ CONSERVATOARE

Odată cu sosirea la putere a lui Antoine Pinay în martie 1952, o nouă majoritate, orientată spre centru-dreapta, ia locul celei de-a Treia Forţe. Excluzându-i pe socialişti, respinşi în opoziţie, ea se compune din radicali şi din UDSR, MRP, din moderaţi, şi din batalioanele gaulliste din ce în ce mai numeroase. Defecţiunea a 27 de deputaţi care, alături de Frederic-Dupont, au votat în martie 1952 investitura lui Antoine Pinay, nu este decât prima etapă a descompunerii mişcării gaulliste. În 1953, aleşii RPF

votează investitura radicalului René Mayer, succesor al lui Pinay, apoi pe aceea a independentului Joseph Laniel. Această pactizare cu regimul, total contrară vederilor generalului de Gaulle, îl determină pe acesta în 1953 să ia decizia dizolvării RPF. Aleşii gaullişti îşi abandonează atunci sigla pentru a constitui Uniunea republicană de acţiune socială (URAS): ei devin „republicanii-sociali", membri cu drepturi depline ai noii majorităţi de centru-dreapta. Timp de mai mult de doi ani aceasta va guverna ţara fără discontinuităţi prin guvernele Pinay (martie-decembrie 1952), Mayer (ianuarie-iunie 1953) şi Laniel (iunie 1953 – iunie 1954). Această nouă majoritate practică o politică orientată pe direcţia a trei axe: redresare economică şi financiară; rigoare socială şi anticomunism; continuarea unei politici coloniale de menţinere a suveranităţii franceze inaugurată anterior.

Pe terenul economic şi social unde era vorba de a practica o politică ortodoxă şi tradiţionalistă, fără influenţe ale vederilor socialiste, acordul era cel mai facil de realizat. Totuşi, chiar şi în acest domeniu trebuie stabilită o distincţie între acţiunea lui Antoine Pinay şi cele ale succesorilor săi.

Se aşteaptă de la Antoine Pinay, mic patron şi: om ai dreptei, o politică economică şi financiară care să neutralizeze dirijismu» de după eliberare şi mai ales o atitudine de rigoare bugetară capabilă să pună capăt inflaţiei. De fapt, Antoine Pinay va repurta de-a lungul guvernării sale succese aparente care îl vor face în ochii opiniei publice să pară a fi noul Poincaré, magicianul finanţelor, reputaţie pe care o va conserva durabil ajungându-se chiar să se vorbească despre un „mit Pinay". Acest rezultat se explică prin trei tipuri de acţiuni:

— Profitând de o conjunctură mondială care, după „boom-ul coreean", se orientează spre scăderea preţurilor,

Antoine Pinay va încerca şi chiar reuşi provi zoriu o operaţie de stabilizare a preţurilor în Franţa. Campania psihologică lansată cu această ocazie explică de ce opinia publică i-a atribuit preşedintelui

Consiliului meritul unei acţiuni al cărui factor principal rezidă în conjunctură.

— În al doilea rând, Antoine Pinay încearcă să consolideze moneda evitând fuga capitalurilor. În acest domeniu, opţiunile sale, caracteristice pentru vederile financiare ale dreptei, constau în a restabili încrederea printr-o serie de măsuri foarte favorabile posesorilor de capitaluri, dar care par pe termen lung costisitoare pentru stat. O amnistie fiscală este pronunţată pentru cei care şi-au transferat în mod fraudulos banii în străinătate şi care pot astfel să-i repatrieze în totală impunitate, după ce s-au bucurat de beneficiile obţinute pe urma deprecierii monedei franceze, depreciere la a cărei provocare au contribuit. Pentru a-i încuraja să-şi păstreze de acum înainte capitalurile în Franţa, Antoine Pinay lansează un împrumut care-i poartă numele „împrumutul Pinay” cu o dobândă

5% (ceea ce este puţin într-o perioadă inflaţionistă), dar care este indexată în aur, ceea ce va permite celor ce au subscris să obţină rambursarea la termen în condiţii extrem de avantajoase, şi, mai ales, care este exonerat de taxe de succesiune (ceea ce face din el un refugiu pentru averile care astfel pot să scape parţial de prelevările fiscale). Extrem de bine primită de mediile de afaceri, politica financiară a lui Antoine Pinay va fi pe total ruinătoare pentru colectivitate.

— În fine, Antoine Pinay restabileşte echilibrul bugetar printr-o importantă reducere a cheltuielilor de stat, şi în special a investiţiilor (acestea se vor diminua cu o treime) ceea ce evită crearea unor noi impozite, însă

compromite viitorul ţării. Graţie asumării de către americani a unei părţi a cheltuielilor de război în

Indochina, echilibrul bugetar este totuşi păstrat.

Ansamblul acestei politici, costisitoare pentru stat şi care ipotechează viitorul, permite totuşi restabilirea în cea mai mare parte a echilibrelor. Pe bazele acestei asanări financiare, guvernele următoare, în care sectorul economiei şi finanţelor este condus de Edgar Faure, vor puterea dezvolta o politică de relansare a investiţiilor şi de reîntoarcere la expansiunea economică, botezată „expansiunea în stabilitate" şi care face din anii 1953 – 1955 cei mai buni ani din punct de vedere economic ai celei de-a IV-a Republici.

Alături de problemele economice, voinţa de a lupta contra comunismului este, pentru centru-dreapta, o prioritate identică cu aceea pe care cea de-a Treia Forţă o acorda acestei probleme. Miniştrii de Interne succesivi, radicalii Charles Brune şi Leon Martinaud-Deplat, îşi consacră o mare parte a energiei lor luptei

292 /Vârsta DE aur (1953 – 1973)

293/Vârsta de aur (1953 – 1973)

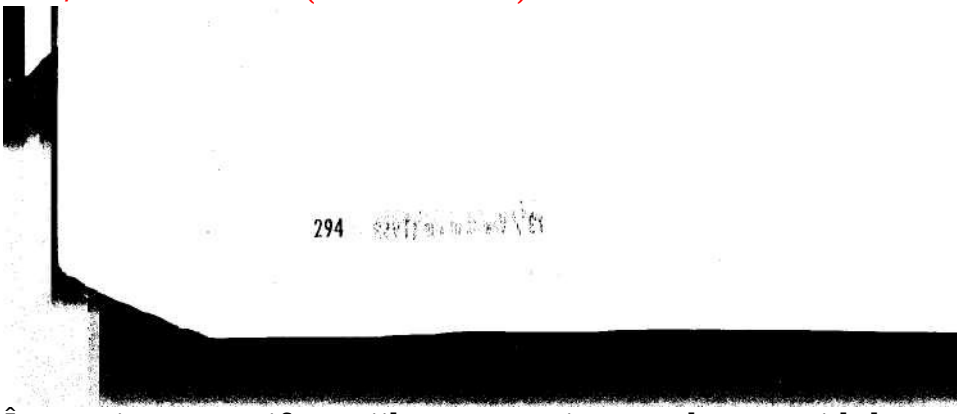

Împotriva manifestaţiilor organizate de partidul comunist şi de CGT, mai ales în 1952. Arestarea

deputaţilor comunişti – în special a lui Jacques Duclos –, a responsabililor CGT marchează această hotărâre. Însă acesteia i se adaugă, într-o manieră mult mai netă decât în epoca celei de-a Treia Forţe, voinţa de a limita cheltuielile sociale şi de a răspunde valurilor de greve prin refuzul de a negocia, deci pur şi simplu prin represiune. Dacă Antoine Pinay acceptă imprudent o indexare a salariului minim pe economie – SMIG – în funcţie de creşterea preţurilor (estimând că nu are de ce să se teamă, pentru că le-a stabilizat pe acestea din urmă) succesorii săi şi în special Joseph Laniel refuză orice negociere. Pentru a diminua deficitul sectorului public naţionalizat, guvernul Laniel are în vedere o creştere a vârstei de pensionare în cadrul societăţii naţionale a căilor ferate (SNCF) Rezultă de aici un val de greve spontane în sectorul public şi naţionalizat (PTT SNCF, Sectorul minier) care, puţin câte puţin, va ajunge în vara lui 1953 la paralizia totală a ţării, ca urmare a celor 4 milioane de grevişti. Guvernul este nevoit să dea înapoi. Ulterior, politica de expansiune în stabilitate a lui Edgar Faure va permite regăsirea calmului social.

În fine, în domeniul colonial, forţele de centru-dreapta manifestă o fermitate echivalentă cu aceea a celei de-a Treia Forţe. În timp ce războiul din Indochina se arată a deveni catastrofal, politica urmată în cele două protectorate din Africa de Nord va duce la crize foarte grave:

— În Tunisia, brutalitatea rezidentului general de Hautecloque provoacă o criză deschisă cu partidul naţionalist Neo-Destour, condus de Habib Bourguiba şi cu bey-ul de Tunis. În ciuda trimiterii unui nou rezident, mai liberal, situaţia se deteriorează până într-acolo încât grupări armate de „fellagha” încep în curând un război de guerilla contra francezilor, iar atentatele se înmulţesc;

— În Maroc, sprijinul din ce în ce mai deschis oferit

de Mahomed al V-lea naţionaliştilor din Istiqlâl provoacă iritarea funcţionarilor francezi. În august 1953, mareşalul Juin, rezident general, incitat de vechiul adversar al suveranului.

Glaoui, paşa din Marrakech, decide să-l înlăture pe Sultan pentru a-l înlocui cu

Sidi Moulay ben Arafa. Dintr-odată suveranul demis devine simbolul naţionalismului marocan în lupta împotriva Franţei. În timp ce ministrul afacerilor externe.

Georges Bidault, girează această acţiune, François Mitterrand, ministru de stat, îşi dă demisia pentru a protesta împotriva politicii franceze în protectoratele din

Africa de Nord şi Edgar Faure scrie preşedintelui republicii pentru a face cunoscut dezacordul său în ceea ce priveşte înlăturarea Sultanului.

Noua majoritate de centru-dreapta, constituită în 1952, iese deci, în politica internă, din imobilismul celei de-ai Treia Forţe, pentru a practica o politică conservatoare pe plan economic, financiar, social şi colonial. A permis oare acest acord regăsirea stabilităţii? Deloc, căci noua majoritate cunoaşte un alt ferment al discordiei.

I

CHESTIUNEA CEA

Acceptată în principiu de Parlamentul francez în 1952, comunitatea europeană a apărării (CEA) va suscita foarte rapid în Franţa o violentă dezbatere. Se părea că, într-adevăr, în spatele integrării militare, era vorba de o integrare politică vizată de promotorii proiectului. Altfel spus, acceptând a se lipsi de un element esenţial al suveranităţii naţionale, libera decizie a utilizării trupelor militare, se atingea un punct fără întoarcere, care cerea ca misiunile armatei să fie trasate de o autoritate politică supranaţională. Pe termen lung, naţiunile astfel integrate

deveneau un ansamblu unic. Această perspecttvă este acceptată cu entuziasm de MRP, campioană a construcţiei europene. În schimb, ea suscită opoziţia hotărâtă a comuniştilor, care văd în CEA instrumentul militar al anticomunismului atlantic şi a gaulliştilor, care nu pot accepta ca Franţa să-şi abandoneze autoritatea într-un domeniu esenţial şi să-şi pună soarta în mâinile unei autorităţi supranaţionale. În fine, celelalte partide sunt profund divizate între partizanii proiectului şi adversarii lui. CEA introduce astfel un „măr al discordiei” în majoritatea de centru-dreapta, ale cărei elemente au opinii opuse în această problemă fundamentală.

În acelaşi timp, conflictul creat de CEA antrenează instabilitatea politică şi imobilismul şi paralizează instituţiile. În decembrie 1952, Antoine Pinay este debarcat de MRP, care nu-i iartă întârzierea ratificării definitive a tratatului în faţa Parlamentului. Succesorul său, René Mayer, este răsturnat de gaullişti în mai 1953 pentru că plănuia să angajeze din nou dezbaterea ratificării. CEA devine astfel coşmarul guvernelor, care se străduiesc să evite problema.

295 / Vârsta de aur (1953 – 1973)

Nimic nu relevă mai bine rolul paralizant al CEA decât alegerile pentru funcţia de preşedinte al Republicii din decembrie 1953, destinate să desemneze succesorul preşedintelui Auriol, al cărui mandat se încheiase. Doi candidaţi se confruntă, preşedintele Consiliului, Joseph Laniel, candidat de centru-dreapta şi socialistul

Naegelen, susţinut de stânga. Primul este cunoscut ca un partizan al CEA, ce!

de-al doilea ca adversarul ei. Însă un joc subtil al adversarilor de dreapta ai CEA, care refuză să-l susţină pe Laniel şi al partizanilor seringii ai proiectului care decid să împiedice alegerea lui Naegelen, interzice fiecăruia din cei

doi lideri să atingă numărul de voturi cerut. Situaţia nu va fi rezolvată decât la al treisprezece celea tur de scrutin prin alegerea independentului René Coty al cărui principal merit în această numire va fi acela de a nu se fi pronunţat niciodată asupra problemei (şi aceasta fiindcă era internat în spital în timpul dezbaterilor din

1952). Alegerea sa va simboliza, în Franţa ca şi în străinătate, neputinţa unui regim care pare a-şi fi pierdut suflul. Dezastrul din Indochina pare a-i fi dat lovitura fatală…

CATASTROFA INDOCHINEZA

Până în 1952 contextul războiului rece a permis Franţei să beneficieze de ajutorul financiar şi diplomatic al Statelor Unite în războiul din Indochina. Însă după moartea lui Stalin (martie 1953) şi armistiţiul din Coreea, care urmează la scurt timp (iunie 1953), Statele Unite se străduiesc să rezolve conflictele cu URSS prin negociere. Ele se gândesc în special să rezolve ansamblul conflictelor asiatice printr-o mare conferinţă internaţională. La sfârşitul lui 1953, la întâlnirea din Bermude, ei impun francezilor reticenţi (reprezentaţi prin Georges Bidault) ideea unei întâlniri în cinci (SUA, Franţa, Marea Britanie, China, URSS) pentru a ajunge la o soluţie în Asia. Conferinţa proiectată se va deschide la Geneva în ianuarie 1954.

În perspectiva acestei conferinţe, guvernul, resemnat în a găsi o soluţie prin negociere, înţelege cel puţin să o abordeze de pe o poziţie de forţă. Or, după moartea generalului de Lattre de Tassigny (numit mareşal cu titlu post-mortem) în 1952, situaţia militară pe teren nu a încetat să se înrăutăţească, în special la Tonkin, unde Vietminh-ul ameninţă Hanoiul. Statul major francez încearcă atunci să-şi asigure un avantaj decisiv străduindu-se să atragă forţele Vietminh-ului în jurul depresiunii Diên

Biên Phú unde o parte a corpului expediţionar se repliază, în scopul de a le putea distruge. Însă francezii sunt prinşi în propria lor capcană, încercuiţi şi, pe 7 mai 1954, se predau. Opinia publică este puternic impresionată şi pe 12 iunie 1954 guvernul Laniel este răsturnat după o dezbatere în care Pierre Mendes France, care preconizase încă din 1950 o negociere cu Vietminh-ul, pronunţă un implacabil rechizitoriu împotriva politicii obtuze urmate în imperiul colonial francez. Catastrofa indochineză antrenează după ea pe cea a majorităţii de centru-dreapta, care nu va supravieţui disensiunilor asupra CEA şi eşecului politicii sale coloniale.

Experienţa Mendes France (1954 – 1955)

O TENTATIVI DE REDRESARE A CELEI DE-A IV-A REPUALICI

Purtător de cuvânt al opozanţilor faţă de politica de forţă din Indochina, Pierre Mendes France este desemnat de preşedintele Coty pentru a rezolva criza creată după căderea guvernului Laniel. Această desemnare părea paradoxală, pentru că este vorba despre un om de stânga (el a fost ministru sub Leon Blum şi partizan al Frontului popular) chemat a conduce guvernul, deci a obţine încrederea unei camere a cărei majoritate este net de dreapta. De fapt, Pierre Mendes France, după eliberare, şi-a însuşit o optică total diferită de aceea a începuturilor sale politice. El se prezenta în primul rând ca un specialist riguros al problemelor financiare: nu a părăsit el, în aprilie 1945, guvernul la refuzul generalului de Gaulle de a aplica politica de blocare provizorie a averilor pe care o preconiza? De atunci, el a reprezentat Franţa în diverse organisme financiare internaţionale, în plus, Pierre Mendes France apărea drept un om singur, aflat la marginea lumii politice: membru al partidului radical, el avea cu conducerea acestuia relaţii foarte slabe. Mai ales,

este singurul om politic care a îndrăznit să preconizeze pacea prin negocieri în Indochina, începând încă din 1950, poziţie pe care, în ce priveşte partidele, nu o mai avusese decât partidul comunist.

Experienţa Mendes France va tranşa cu practica celei de-a IV-a Republici stabilită după eliberare, propunând un stil de guvernare care limitează rolul partidelor şi contestă Adunării Naţionale preeminenţa în faţa puterii executive. În primul rând el pbţine investitura pe baza programului său şi refuză să negocieze compoziţia guvernului cu partidele politice. Va rezulta de aici refuzul repetat al conducerii partidului socialist SFIO de a accepta ca miniştrii socialişti să figureze în guvernare, însă Pierre Mendes France este veritabilul şef al echipei guvernamentale; el nu ezită să-l schimbe pe ministrul poştelor, şi nu se gândeşte deloc să demisioneze atunci când unii sau alţii decid să părăsească guvernarea. Această practică nouă va perturba profund jocul partidelor politice. Nimic schimbat pentru partidul comunist care încearcă, fără succes, o experienţă de a ieşi din ghetto-ul politicii; el decide de fapt să voteze cu Mendes France pentru faptul că acesta propune pacea în Indochina. Însă preşedintele Consiliului, pentru a linişti celelalte partide şi a evita să apară drept ostatic al comuniştikh, decide să nu ţină cont de voturile lor şi să nu se considere investit decât dacă obţine majoritatea absolută de 314 voturi. Pe 17 iunie este investit cu 419 (din care 99 comuniste). Majoritatea sas France pentru faptul că acesta propune pacea în Indochina. Însă preşedintele Consiliului, pentru a linişti celelalte partide şi a evita să apară drept ostatic al comuniştilor, decide să nu ţină cont de voturile lor şi să nu se considere investit decât dacă obţine majoritatea absolută de 314 voturi. Pe 17 iunie este investit cu 419 (din care 99 comuniste). Majoritatea sa nu reprezintă un

bloc coerent din moment ce ea merge de la stânga până la dreapta (absolut aleator) fără a îngloba toate partidele şi nici totalitatea vreunuia dintre acestea. Au votat pentru Mendes France, în afara totalităţii deputaţilor comunişti şi socialişti, o parte a radicalilor, a UDSR-ului, a republicanilor-sociali, dar de asemenea moderaţi, şi

chiar câţiva din MRP, care nu au respectat decizia luată de acest partid de a se abţine (MRP simţindu-se dezavuat în problema Indochinei).

În afara acestei practici noi care slăbeşte rolul partidelor politice, stilul Mendes France tranşează încă şi cu stilul cenuşiu de guvernare care devenise o regulă în administraţia celei de-a IV-a Republici. Ignorând obiecţiunile parlamentarilor, care consideră că şeful guvernului nu trebuie să dea socoteală decât în faţa Adunărilor, el decide să explice politica sa ţării în convorbiri săptămânale radiodifuzate, care se bucură de un mare succes şi care îi sporesc enorm popularitatea în ţară. Mai mult, acţiunea sa este pusă în valoare prin abila propagandă a săptămânalului *L'Express* fondat în 1953 de Jean-Jacques Servan-Schreiber şi François Giroud şi care devine purtătorul de cuvânt al preşedintelui Consiliului încă de la formarea guvernului. Acest săptămânal popularizează ideile şi acţiunile preşedintelui Consiliului utilizând metode publicitare eficiente şi scoţând în relief modernismul concepţiilor sale. Această tentativă de transformare a unei a IV-a Republici până atunci decepţionantă repurtează un viu succes în opinia publică, mai ales în rândul tineretului universitar, al mediilor sindicaliste, al „noilor cadre" şi al intelectualilor. Însă popularitatea lui Pierre Mendes France rezultă de asemenea din sentimentul pe care-l are ţara, de a fi cu

adevărat guvernată pentru prima oară după eliberare.

În timp ce guvernele celei de-a IV-a Republici fuseseră în permanenţă la remorca evenimentelor, Mendes France va lua, în toate domeniile, în timpul guvernării sale, iniţiative îndrăzneţe. Va începe cu domeniul colonial:

— În ce priveşte Indochina îşi va oferi o lună pentru a obţine o soluţie negociată la Geneva, angajându-se să-şi dea demisia dacă nu va reuşi să-şi ţină

„Pariul". De fapt, acordurile de la Geneva din iulie 1954 eliberează Franţa din acest conflict după ce ea acceptase o împărţire de o parte şi de alta a paralelei de 17°, Nordul revenind Vietminh-ului iar Sudul unui guvern protejat de Statele

Unite, alegeri libere urmând să fie preludiul unei reunificări ulterioare. Laos-ul şi

Cambodgia sunt proclamate independente. Este preţul care trebuia plătit pentru înfrângerea militară şi care duce la retragerea Franţei din peninsula indochineză.

— Însă, mai ales, Pierre Mendes France angajează Franţa pe calea unei deco lonizări consimţite. Guvernul negociază retrocedarea către India a cinci oficii de comerţ franceze pe care le deţinea acolo din secolul XVIII. în Tunisia, unde mocneau germenii unui nou război colonial, o călătorie-surpriză, în compania generalului Juin, va duce la declaraţia de la Carthage prin care Franţa se anga jează să deschidă negocieri care vor duce în 1956 la independenţa acestei ţări.

— Foarte diferită este atitudinea guvernului faţă de insurecţia algeriană care izbucneşte pe 1 noiembrie 1954. Pierre Mendes France şi ministrul său de interne.

François Mitterrand, resping orice idee de negociere cu organizatorii mişcării, însă ei estimează că aceasta demonstrează o maladie reală care necesită o politică de reforme. Şi în acest scop îl vor trimite ca guvernator

general pe gaullistul Jacques Soustelle, considerat drept un liberal, însă în acelaşi timp un om energic care va şti să impună coloniştilor francezi indispensabilele reforme. Noul guvernator general care soseşte la Alger la sfârşitul lui ianuarie 1955 se va bucura de altfel de o primire ostilă a comunităţii europenilor.

În materie de politică internaţională, Mendes France va clarifica situaţia Franţei, fără totuşi a obţine succese spectaculoase. La sosirea sa la putere unii îl bănuiesc de a dori să practice o politică neutralistă şi să rupă cu americanii, deci de a avea în vedere o apropiere de URSS. De fapt, aceste temeri se vor dovedi zadarnice, şeful guvernului estimând că nu există o altă soluţie pentru Franţa decât alianţa Atlantică.

Marea sa preocupare este de a se debarasa de spinoasa problemă a CEA, care îi divizează guvernul (opunând radicalii şi moderaţii, care-i sunt partizani, gaulliştilor, care-i sunt adversari, el însuşi fiind mai degrabă rezervat în ceea ce priveşte proiectul). După ce a propus miniştrilor săi, radicalului Bourges-Maunoury şi gaullistului Koenig, să găsească un compromis (ceea ce s-a dovedit a fi imposibil), el încearcă să obţină din partea partenerilor europeni ai Franţei modificări ale proiectului, care să înlăture o mare parte din caracterul său supranaţional. Convinşi că majoritatea Adunării Naţionale este favorabilă CEA şi determinaţi de americani să fie intransigenţi, aceştia vor respinge orice idee de renegociere. În aceste condiţii Pierre Mendes France decide să supună tratatul ratificării Adunării Naţionale, însă cu un dezinteres ostentativ, guvernul neangajându-şi existenţa sa în raport de această ratificare. La 30 august 1954, Adunarea Naţională respinge fără dezbateri proiectul CEA, îngropând speranţele partizanilor Europei supranaţionale. „Europenii” şi mai ales MRP nu-i vor ierta

niciodată lui Mendes France „crima din 30 august”.

În faţa presiunilor americane, trebuie găsită o soluţie care să permită reînar-marea Germaniei. Prin tratatele de la Londra şi Paris (octombrie 1954), sunt luate trei decizii succesive:

— Recunoaşterea suveranităţii totale a Germaniei (inclusivân domeniul militar);

— Intrarea Germaniei în NATO (şi ca urmare integrarea armatei sale în forţele atlantice);

— Formarea Uniunii Europei Occidentale, extinderea tratatului semnat la

Bruxelles în 1948, care să cuprindă şi Germania.

Pe 30 decembrie 1954, această reînarmare operată în cadrele alianţei Atlantice şi ale aceleia a statelor Europei Occidentale este ratificată cu un vot foarte strâns de Adunarea generală.

298

299/vârsta deaur (1953 – 1973)

În fine, în domeniul economic şi social, Pierre Mendes France exprimă vederi novatoare, pe care însă timpul nu-i va permite să le ducă deloc până la capăt, în ciuda puterilor speciale de ordin economic votate de Adunarea Naţională la scurt timp după sosirea sa la putere. Această politică nu diferă de altfel în mod fundamental de cea a guvernelor care l-au precedat, iar ministrul său de finanţe, Edgar Faure, este de asemenea şi acela al lui Laniel. Obiectivele sunt identice: continuarea expansiunii economice şi creşterea venitului naţional, diminuarea costurilor de producţie, îmbunătăţirea puterii de cumpărare, echilibrul balanţei de conturi. Diferenţele ţin de metodă şi de obiective. În primul rând, Mendes France este adept al metodelor dirijiste şi nu ezită să ia măsuri care vor leza interesele corporaţiilor. În al doilea rând, el consideră că expansiunea economică trebuie să

aibă ca scop sporirea puterii de cumpărare şi o distribuire mai echitabilă a binefacerilor creşterii economice. Tendinţe care neliniştesc dreapta, însă aceasta nu-şi face probime câtă vreme Edgar Faure, care se bucură de încrederea sa, gerează finanţele şi economia. Însă, în ianuarie 1955, Pierre Mendes France decide să-l numească pe Edgar Faure la Afacerile externe şi să preia el însuşi portofoliul finanţelor şi economiei cu ajutorul membrului MRP, Robert Buron; decizie care va provoca neliniştea moderaţilor.

EŞECUL EXPERIENP: i MENDES FRANCE

Experienţa Mendes France, în măsura în care ea se voia novatoare, purta în ea însăşi germenii eşecului său. Tinzând să scadă rolul partidelor într-un sistem în care ele sunt atotputernice, limitând iniţiativa Adunării în dauna executivului, Pierre Mendes France se ciocnea frontal de toate obiceiurile instaurate după 1945. Obligaţi să-l menajeze ca urmare a popularităţii sale şi a faptului că acceptă să-şi asume lichidarea catastrofei indochineze, liderii politici sunt decişi să se debaraseze de el la prima ocazie. Niciunul nu suportă consolidarea puterii executivului, pe care acesta a realizat-o, autoritatea de care face dovadă, contactul direct cu ţara pe care l-a stabilit.

În plus, politica sa înmulţeşte nemulţumirile şi neliniştile. Dreapta şi MRP îl acuză de a „vinde imperiul la solduri”; „europenii” îi impută faptul că a lăsat să se prăbuşească proiectul CEA fără să reacţioneze; comuniştii şi gaulliştii nu-l iartă pentru faptul de a fi acceptat reînarmarea Germaniei; coloniştii francezi din Algeria şi puternicul „lobby” parlamentar care-i reprezintă sunt alarmaţi de intenţiile reformatoare manifestate prin numirea lui Jacques Soustelle; în fine, ansamblul de centru-dreapta este neliniştit de deciziile pe care se

pregăteşte să le ia în domeniul economic şi financiar. Reuniunea tuturor acestor nemulţumiri va pune capăt experienţei: pe 7 februarie 1955, guvernul este demis, provocând extrem de via decepţie a unei opinii publice care vede îndepărtându-se orice speranţă de a reforma cea de-a IV-a Republică.

CEA DE-A IV-A REPUBLICI *ÎN* IMPAS

Pe plan guvernamental, succesiunea lui Pierre Mendes France este asigurată de radicalul Edgar Faure, care a fost ministru în cabinetul acestuia. Dacă luăm în considerare stilul de guvernare, noul ministru pare să fie exact opusul precedentului. Preşedintele Consiliului de miniştri revine într-adevăr la o practică mai tradiţională a puterii politice, reconstituind majoritatea de centru-dreapta, după „paranteza" numită Mendes France şi reînnodând cu practica negocierii cu statele majore ale partidelor şi a subordonării în faţa Adunării. Toate aceste trăsături ne fac să considerăm acest cabinet mai tradiţional decât precedentul şi în egală măsură situat mai puternic la dreapta. Însă conţinutul politicii guvernamentale nu diferă deloc de acela al guvernării Mendes France şi, din multe puncte de vedere, guvernarea Edgar Faure capătă alura unei continuări a guvernării precedente. Aşa se şi întâmplă, pe plan economic, unde preşedintele Consiliului îşi va continua experienţa sa de expansiune economică în stabilitate. La fel pe planul structurilor, unde, cu mai multă supleţe, dar în egală măsură luciditate decât predecesorul său, Edgar Faure pune accentul pe noţiunile de modernizare, de eficacitate, de rentabilitate.

Situaţie asemănătoare şi în domeniul politicii coloniale, în care noul guvern încheie negocierile pornite cu Tunisia şi semnează în iunie 1955 acordurile care prevăd modalităţii de obţinere a independenţei, obţinând şi

ratificarea lor de către Parlament. În Maroc, unde guvernul Mendes France lăsase lucrurile să se rezolve de la sine, Edgar Faure se decide să rezolve această criză, în ciuda reticenţelor majorităţii sale şi ale multora dintre miniştrii săi: supleţea sa şi abilitatea de a încheia compromisuri îi permit să ajungă la semnarea unui acord de „independenţă în interdependenţă" (formula este a lui Edgar Faure şi nu este decât un joc de cuvinte, pentru a face acceptat sfârşitul suveranităţii franceze), după retragerea lui Ben Arafa şi reîntoarcerea pe tronul său a sultanului Mohamed al V-lea. În fine, în Algeria, guvernul care trebuie să facă faţă unei bruşte agravări a situaţiei rămâne fidel politicii de refuz al negocierilor şi de restabilire a ordinii

pe care o dusese şi cabinetul Mendes France, fără totuşi a pune pe acelaşi plan preocuparea pentru reforme.

În fine, pe planul construcţiei europene, Edgar Faure propune o relansare moderată a ideii Europene, însă abandonând ideea supranaţionalităţii politice şi militare, pentru a propune testul unei runde de negocieri cu privire la bazele solidarităţii economice. Acest „mendesism" fără Mendes se va ciocni totuşi de un obstacol major, veritabila criză de încredere în regimul cu care se identifică preşedintele Consiliului şi care se manifestă printr-o dublă mişcare care agită

Franţa şi care demonstrează voinţa francezilor de a modifica regulile jocului politic, poujadismul şi mendesismul. >nu\ if OCRIZ4A/NCREDERII.

f POUJADISM ŞI MENDESISM.

La origine, poujadismul s-a născut din problemele micilor comercianţi şi artizani. Odată cu dispariţia penuriei din perioada anilor 1950, numeroase mici întreprinderi

comerciale, artizanale şi curând agricole, se dovedesc a fi prost adaptate condiţiilor pieţei şi concurenţei. Dispariţia prosperităţii artificial create de război şi de perioada de imediat de după război în profitul tuturor acelora care aveau ceva de vânzare este resimţită destul de dur de clasele mijlocii independente, care vor trece printr-o criză profundă. Nemulţumirea care rezultă se cristalizează împotriva controalelor fiscale exercitate de „inspectorii atotputernici" care supraveghează contabilitatea (adeseori foarte sumar ţinută) a micilor întreprinderi, procedând la sancţiuni fiscale şi chiar la punerea de sechestru. Înmulţirea acestora începând cu anii '50 dă naştere unei mişcări protestatare care se va regrupa în jurul lui Pierre Poujade, un librar din Saint-Cere care a devenit celebru pentru a fi împiedicat desfăşurarea controalelor fiscale. Foarte curând această adunare corporatistă a comercianţilor şi meşteşugarilor va genera o punere sub acuzare a regimului şi va regăsi spontan temele favorite ale extremei drepte a anilor 1900 sau anilor '30: refuzul impozitului care apasă numai pe cei „mici" şi îi îmbogăţeşte pe bogaţi, denunţarea neputinţei parlamentului, apelul la a „mătura" politicienii, şi foarte curând naţionalism (împotriva abandonării coloniilor, de care guvernele se fac vinovate) şi antisemitism (alimentat de rolul politic jucat de Pierre Mendes France, cum era odinioară de acela a lui Leon Blum). De la mişcarea corporatistă care era la origine, poujadismul devine expresia politică, a unui populism de extremă dreapta care adună, alături de învinşii modernizării economice – comercianţi, meşteşugari, agricultori –, adversari convinşi ai regimului cu tendinţe autoritare şi îşi recrutează adepţii din rândul numeroşilor nemulţumiţi. Succesul poujadismului, în ciuda caracterului mai mult decât sumar al ideilor sale demonstrează mai ales profunda discreditare

de care se bucură în rândul clasei mijlocii tradiţionale cea de-a IV-a Republică.

La cealaltă extremitate a eşichierului politic, apariţia în rândul opiniei publice a unui curent mendesist este o dovadă suplimentară a dezgustului francezilor. Căderea lui Pierre Mendes France i-a scăzut considerabil audienţa şi popularitatea în rândul opiniei publice. Respingând ideea creării unui nou partid politic propusă de unul dintre susţinătorii săi, el îşi invită partizanii să se alăture partidului radical căruia el îi aparţine încă din tinereţe. În marile oraşe şi mai ales în nordul Franţei radicalismul se va bucura de sprijinul unor forţe noi, foarte diferite de acelea care îl susţineau în mod tradiţional. Cu ajutorul acestor efective proaspete, Pierre Mendes France va smulge atunci, în mai 1955, conducerea partidului radical oamenilor politici de centru-dreapta care îl conduceau din 1946. Anul 1955 este acela al difuzării, în interiorul ca şi în exteriorul partidului radical, a curentului mendesist, reunind un curent de stânga care nu se simţea în largul său în sânul partidelor tradiţionale, studenţi, membri ai mişcării tineretului socialist, creştini de stânga, francmasoni, aderenţi ai cluburilor stângii (cum ar fi clubul Jacobinilor, fondat de Charles Hernu alături de alţi tineri radicali), sindicalişti, înalţi funcţionari, cititoyi ai revistelor *L'Express*, *Ternoignage Chrétien* şi, chiar, *France-Observateur* (ai căror principali redactori sunt critici faţă de o experienţă care lor le pare prea „burgheză").

În realitate, mendesismul este o mişcare ambiguă. Unii au fost atraşi de ideile lui Pierre Mendes France şi practica sa a guvernării şi constituie o grupă de susţinători necondiţionaţi; „ţii văd în el omul modernizării structurilor ţării, alţii chiar pe înnoitorul stângii. Uneori mendesismul a fost privit ca o tentativă de putere autoritară personalizată ţinând la distanţă partidele politice,

practicând voluntarismul, adresându-se ţării pe deasupra capului Adunării Naţionale (este modul în care gaullişti, care îi vor urma lui Mendes France, văd în experienţa sa guvernamentală un gen de pregaullism). Mendesismul, depăşind cu mult personalitatea lui Pierre Mendes France, apărea astfel ca un gen de catalizator al tuturor opoziţiilor faţă de regimul celei de-a IV-a Republici, venite din rândurile unei stângi marginale şi ale curentelor moderniste ale tehnocraţiei şi gaullismului, fiecare proiectând în acest curent propriile aspiraţii, fără ca Mendes France (care respinge chiar cuvântul „mendesist" în sine) să accepte să fie liderul acestui ansamblu.

Prezenţa acestor două mişcări care se bucură şi una şi cealaltă de o incontestabilă adeziune populară are drept efect slăbirea regimului şi compromiterea autorităţii guvernului. Or, confruntat cu necesitatea unor decizii urgente, preşe

dintele de consiliu Edgar Faure consideră că nu este deloc posibil să le ia într-un context politic în care majoritatea nu este sigură că va supravieţui alegerilor prevăzute la sfârşitul primăverii lui 1956. Dornic să grăbească momentul scadenţei şi să consolideze majoritatea, el propune Adunării să accepte alegeri anticipate înainte ca poujadismul şi mai ales mendesismul să aibă timp de a se organiza în teritoriu. Adunarea refuză să se dizolve, iar Edgar Faure, cerând un vot de încredere, va fi îndepărtat de la putere în noiembrie 1955. Considerând că condiţiile constituţionale sunt îndeplinite

(două guverne debarcate în mai puţin de 18 luni de o majoritate absolută), Edgar Faure decide atunci, pe 2 decembrie 1955, să dizolve Adunarea Naţională (este prima dată când o astfel de dizolvare intervine. după criza din 16 mai 1877), provocând astfel noi alegeri în ianuarie 1956.

„Tentativa de Front Republican. (1956 – 1957)

FORMAREA GUVERNULUI GUY MOLLET

Alegerile din 2 ianuarie 1956 se derulează, ca în 1951, pe baza unui scrutin proporţional cu liste „înrudite". Ele văd confruntându-se cu patru tipuri de liste: acelea ale partidului comunist, cu care socialiştii au refuzat orice înrudire, acelea ale extremei drepte, care sunt în cea mai mare parte liste poujadiste şi două alianţe care reunesc partidele integrate regimului, însă antrenând sciziunea a trei dintre acestea.

Prima dintre aceste aihnje, care preia numele de „Front republican" reconstituie, în mare măsură, coaliţia mendesistă din 1954 – 1955. Ea include partidul socialist SFIO în întregimea sa şi trei fracţiuni de partide, partidul radical, care-l urmează pe Pierre Mendes France, stânga din UDSR condusă de Frânepis Mkterrand. stânga republican-socialilor condusă de Jacques Chaban-Delmas. În ochii opiniei publice, Frontul republican este alianţa reunită în jurul lui Mendes France; ea este de altfel apărată de *L'Express*, devenit cotidian cu această ocazie şi care distribuie „boneta frigiană", simbol al acestei grupări cu liste ortodoxe. De fapt, singurul grup coerent din Frontul republican este partidul socialist SFIO din rândul căruia mulţi candidaţi sunt departe de a fi favorabili lui Mendes France şi se simt strict legaţi numai de partidul lor. Pe de altă parte, lider al radicalilor, Mendes France

sfătuieşte alegătorii să voteze pentru aceştia; or,

numeroşi candidaţi radicali îi sunt personal foarte ostili.

În faţa Frontului republican, preşedintele de Consiliu Edgar Faure a reunit coaliţia de centru dreapta care domină Adunarea după 1952. Ea include independenţii MRP, radicalii care-l urmează pe Edgar Faure (exclus din partid după dizolvarea Adunării de pe 2 decembrie 1955) şi care se adună în rândurile RGR, aripa dreaptă a UDSR alături de René Pleven, aripa dreaptă a republican-socialilor alături de Roger Frey.

Campania electorală se derulează în mod esenţial în jurul adeziunii la inendesism sau a respingerii acestuia şi nu în jurul războiului din Algeria, a cărui agravare este principala problemă franceză a epocii.

Rezultatele alegerilor din 2 ianuarie 1956 sunt ambigue; dispersarea listelor, incertitudinea apartenenţei unora dintre acestea vor genera o Cameră aproape lipsită de o majoritate clară. Comuniştii, care înregistrează acelaşi număr de voturi, câştigă mandate ca urmare a ineficientei listelor înrudite. Abandonaţi de generalul de Gaulle, republican-socialii se scufundă, iar MRP îşi continuă declinul, acest dublu rezultat fiind în favoarea dreptei clasice a Centrului naţional al independenţilor, dar de aser/icnea a extremei drepte poujadiste care va înregistra o puternică ascensiune. La stânga, socialiştii câştigă voturi şi îşi menţin mandatele, în timp >: s grupările de centru-stânga, care se pretind a fi mendesiste (radicalii şi UDSR), cunosc o ascensiune.

Interpretarea acestor rezultate confuze îi aparţine preşedintelui Republicii René Coty. Stânga (inc1 – iv comuniştii) obţinând 56% din sufragii, el consideră că scrutinul indică o deplasare către stânga a electoratului. În acest context, este evident că Frontului republican îi aparţin sarcina de a constitui o majoritate. Însă, în timp ce opinia publică aşteaptă un guvern Mendes France, şeful de

stat, constatând că partidul socialist este gruparea cea mai numeroasă din coaliţia Frontului republican, îi încredinţează secretarului general Guy Mollet misiunea de a forma guvernul. Decizie capitală, însă care va atârna greu asupra viitorului regimului, în măsura în care mobilizarea opiniei publice în favoarea lui Pierre Mendes France va genera o profundă decepţie.

Guvernul format de Guy Mollet cuprinde miniştri din patru partide ale Frontului republican. El va beneficia de o puternică majoritate în Adunare, pentru că, în afară de cei 170 de deputaţi ai acestei coaliţii, poate conta pe cele 150 de voturi comuniste şi pe cele 73 ale MRP, dornică de a se debarasa de imaginea „de dreapta" asociată partidului ca urmare a participării la majoritatea de centru-dreapta. Însă acest extrem de larg sprijin se explică de asemenea şi prin distanţarea acestui guvern faţă de mendesism Guy Mollet refuză să-i ofere lui

Mendes France portofoliul atacenlor externe, pentru că îi consideră a fi prea puţin „european". El va trebui să se mulţumească cu rolul de ministru de stat fără portofoliu, care îi oferă prea puţină influenţă asupra politicii guvernamentale, astfel încât în mai 1956, în dezacord cu politica războiului algerian, el va

FORŢELE POLITICE LA ALEGERILE DIN 2 IANUARIE 1956

	% din voturile exprimate	Număr de deputaţi
Partidul comunist	25, 9	150
Socialiştii SFIO	15, 2	96

RGR (Radicali + UOSR)	15, 2	91
din care:		
— Frontul republican	…H, 3	77
— Centru-dreapta	3, 9	„14
Republicani Sociali din care	3, 9	22
— Frontul republican	1 – 2	7
— Centru-dreapta	2, 7	15
MRP (şi înrudiţi)	11, 1	83
Independenţi	! 15, 5	95
Poujadişti şi extrema dreaptă	12, 8	60

părăsi guvernarea. Cât despre miniştrii radicali, cea mai mare parte a acestora sunt foarte rezervaţi faţă de ideile lui Pierre Mendes France.

Totuşi, începuturile guvernării Guy Mollet oferă sentimentul unei politici noi, destul de diferite de cele două guverne de centru-dreapta care l-au precedat.

NCEPUTURILE UNEI NOI POLITICI…

Guvernarea Guy Mollet reînnoadă cu tradiţia socială a guvernărilor de stânga, în linia politicii Frontului popular, el acordă o a treia săptămână de concediu! plătit salariaţilor. El decide atribuirea unei pensii lucrătorilor

vârstnici şi pentru a o finanţa creează un fond naţional de solidaritate. O reformă a securităţii sociale diminuează costurile asistenţei sociale care reveneau în sarcina salariaţilor, printr-un control mai strict al onorariilor medicilor.

Politica externă, fără a diferi în mod deschis de cea a guvernelor precedente, cunoaşte un început de adaptare la noua conjunctură, marcată de sfârşitul războiului rece. Christian Pineau, ministru al Afacerilor externe, va schiţa o eliberare a

306? –;… *r*<:

Franţei de strânsa dependenţă în care ea se găsea faţă de politica americană. El va face o călătorie în Uniunea Sovietică şi mai ales, fapt caracteristic, va încerca o „explorare" către ţările neutraliste ale lumii a treia, deplasându-se în India şi în Egipt, două dintre ţările aflate în fruntea acestei tendinţe.

În domeniul tentativelor dinamice de reînnoire, trebuie amintită relansarea ideii europene realizată pe calea deschisă de Edgar Faure. Cea mai mare parte a miniştrilor sunt, ca şi preşedintele Consiliului, „europeni" convinşi. Ei sunt hotărâţi să realizeze o uniune vamală cu partenerii Franţei, cu scopul de a realiza o solidaritate economică, care să consolideze astfel o uniune politică destul de dificilă, după cum a arătat experienţa CEA. Radicalul Maurice Faure, secretar de stat al Afacerilor externe, este cel care joacă rolul esenţial în acest domeniu. El va negocia şi va obţine aprobarea Parlamentului francez pentru proiectele Euratom (comunitatea nucleară) şi ale Comunităţii economice europene (Piaţa Comună) care concretizează aceste vederi. Pe 25 martie 1957, el este cel care va semna în numele Franţei, tratatul de la Roma care prevede realizarea în etape a uniunii vamale, ca o prefaţă la uniunea economică a Pieţei Comune.

În fine, tentativa de schimbare în raport cu a treia forţă şi cu guvernările de centru-dreapta este vizibilă şi în domeniul colonial. Guvernul Guy Mollet va pune capăt proceselor de negociere amorsate de Mendes France în Tunisia, de Edgar Faure în Maroc, acordând independenţa celor două protectorate din Africa de Nord. Guvernul schiţează decolonizarea Africii negre obţinând votarea legii-cadru Deffeins, după numele ministrului francez pentru teritoriile de peste mări, care va crea cadrele trecerii progresive la o autonomie politică a coloniilor africane. În fiecare teritoriu este aleasă o adunare care investeşte un guvern. Preşedintele acestui guvern este desigur reprezentantul Franţei (înalt comisar sau guvernator), însă vicepreşedintele Consiliului este responsabil în faţa Adunării. În acest post viitorii şefi de stat din Africa neagră îşi vor face debutul politic: Leopold Senghor în Senegal, Felix Houphouet-Boigny în Coasta de Fildeş, Mokhtar Ould Daddar în Mauritania, etc.

În total, opera astfel schiţată de guvernul Frontului republican este pe departe de a fi neglijabilă. Ea reprezintă, în continuarea acţiunii guvernelor Mendes şi Edgar Faure, un real efort de adaptare a Franţei la lumea secolului XX. Însă aceste aspecte pozitive trec neobservate în rândul contemporanilor, guvernarea lui Guy Mollet fiind ipotecată în mare măsură de războiul Algeriei care este principala sa preocupare şi care va deveni, exact în acele momente, din ce în ce mai acut.

Războiul din Algeria între 1956 şi 1958

ORIGINILE ŞI ÎNCEPUTURILE RĂZBOIULUI *DIN* ALGERIA (1945 – 1954)

Originile războiului din Algeria trebuie căutate în agravarea după sfârşitul celui de-al doilea război mondial a unei situaţii ale cărei rădăcini sunt mult mai vechi.

Prima cauză ţine de statutul politic al Algeriei. Formată din trei departamente (Alger, Oran, Constantine), ea este, ca toate celelalte departament franceze, pusă în subordinea ministerului de interne. Însă, în realitate, statutul său face din ea o entitate total diferită de departamentele din metropolă. Ea este de fapt supusă autorităţii unui guvernator general numit de Consiliul de miniştri şi are două categorii de cetăţeni cu drepturi inegale: francezii, care, numai ei, posedă drepturi politice, şi musulmanii, cu statut aşa-zis „chranic", care sunt lipsiţi de acestea. Statutul, votat în 1947 de Adunarea Naţională, perpetuează inegalitatea: el prevede alegerea unei adunări algeriene alcătuită din 120 de membri cu prerogative restrânse (ea nu are de fapt decât atribuţii financiare), desemnată în urma unui vot realizat în două colegii: cele 9 milioane de musulmani desemnează 60 de deputaţi, acelaşi număr cu al acelora desemnaţi de un milion de europeni. În plus, guvernatorul general Naegelen, numit în ianuarie 1948, realizează falsificarea pe faţă a alegerilor din aprilie pentru Adunarea algeriană, obţinând alegerea în mod aproape exclusiv a candidaţilor administraţiei în cel de-al doilea colegiu (musulman) şi nelăsând candidaţilor partidelor naţionaliste musulmane, a căror audienţă fusese demonstrată de alegerile municipale din 1947 decât un număr ridicol de mandate.

Această atitudine intransigentă a administraţiei franceze va pune în impas naţionalismul musulman şi prin aceasta va priva autorităţile de a avea interlocutori reprezentativi. În mod tradiţional, mişcarea naţionalistă

algeriană este constituită din trei curente:

— Curentul tradiţionalist, al aşa-numiţilor *Ulema*, care rezistă integrării franceze sprijinindu-se pe Islam şi pe cultura musulmană, este în plină criză. Moarea liderului său, Ben Badis, îl privează de un şef şi de perspective.

— Curentul reformist este format din burghezi şi din intelectuali musulmani.

Reformişti, decişi să acţioneze numai pe cale legală, ei îi au drept lideri pe Ferhat

Abbas şi Ahmed Francis. Multă vreme partizani ai integrării cu Franţa, ei se vor decide destul de târziu (în timpul războiului) în favoarea unei Republici algeriene.

Reuniţi în cadrele Uniunii democratice a manifestului algerian (UDMA), ei speră

să atingă acest rezultat cu acordul Franţei. Însă întreaga evoluţie a francezilor după 1946 arată că această perspectivă este nerealistă.

— Curentul revoluţionar şi activist este condus de Messali Hadj. Messaliştii, grupaţi în Mişcarea pentru triumful libertăţilor democratice (MTLD) sunt artizanii tulburărilor din mai 1945 din departamentul Constantine care au oferit ocazia unei viguroase represiuni. Victoria lor electorală la alegerile municipale din 1947 nu a făcut altceva decât să ducă la continuarea represiunilor. Astfel, începând de la această dată ei au în vedere trecerea la acţiune directă împotriva Franţei şi creează în acest scop Organizaţia specială (OS) sub conducerea lui Ahmed Ben Bella. Însă, hăituită de poliţie şi jandarmerie, MTLD cunoaşte o criză permanentă. Exilat în Franţa, şeful său, Messsali Hadj intră în conflict cu Comitetul central al partidului său („centraliştii”). Crizele şi scindările se înmulţesc. Şi în sânul acestui curent, impasul este total.

Or, imobilismul care rezultă din această absenţă a

unui interlocutor este grav, ţinând cont de problemele pe care le cunoaşte Algeria anului 1954.

Problemele economice şi sociale constituie a treia cauză a declanşării războiului din Algeria. Economia algeriană este de fapt dualistă. Există simultan o agricultură modernă aflată în mâinile europenilor, dispunând de credite, de maşini şi orientată spre exportul vinului, cerealelor, citricelor, trufandalelor şi o agricultură musulmană tradiţională şi prea puţin productivă, dar care ocupă cea mai mare parte a populaţiei. *Y o* aceeaşi manieră, se constată unele începuturi de implantare a unor industrii ca urmare a faptului că unele grupări financiare franceze încep să investească dincolo de Mediterana, în timp ce musulmanii sunt în cea mai mare parte a lor lipsiţi de locuri de muncă în industrie şi tributari muncii artizanale, pradă şomajului sau unor slujbe necalificate dacă sunt orăşeni.

Această economie dualistă se află la originea unei societăţi inegalitare. Cele 984.000 de europeni (dintre care 80% sunt născuţi în Algeria) sunt în marea lor majoritate orăşeni sau membri ai clasei de mijloc (comercianţi, cadre, funcţionari). Nivelul lor de trai este în general mediocru comparat cu acela al omologilor lor din metropolă. Însă această populaţie refuză orice reformă care ar acorda egalitate musulmanilor. Deşi modeşti ca nivel de trai, ei se arată totuşi în mod hotărât conservatori şi ataşaţi statutului lor, care le oferă o superioritate socială asupra masei populaţiei musulmane. Aceasta, care este numeric majoritară (8400.000 de musulmani) cunoaşte în plus o veritabilă explozie demografică (creşterea sa este de 2, 5% pe an), ceea ce agravează problemele ţării. De fapt, numai două milioane de musulmani ating un nivel de trai comparabil cu cel al europenilor. Ceilalţi suferă de pe urma sărăciei, a unei şcolarizări insuficiente (numai 18% dintre

copiii musulmani sunt şcolarizaţi) şi a proastei administraţii (încetarea

309/Vârsta de aur (1953 – 1973)

recrutărilor de administratori din metropolă în 1947 lasă populaţia la cheremul unor auxiliari localnici ai administraţiei franceze care exploatează situaţia).

Ansamblul acestor probleme explică declanşarea insurecţiei din 1954, care este, în plus, puternic tributară conjuncturii epocii. Aceasta este marcată de imensul ecou al Conferinţei de la Geneva din vara lui 1954, care conduce Vietnamul la independenţă, prima independenţă smulsă Franţei cu forţa şi care va genera în mediile naţionaliste o voinţă de imitare a Vietminhului, cu atât mai mult cu cât în acelaşi moment Franţa duce tratative cu Tunisia vecină. Se adaugă şi voinţa unui număr de tineri naţionalişti MTLD, ca Ben Bella, sătui de disputele care agită mişcarea, de a reface unitatea acesteia în lupta împotriva colonizatorilor, în aceste condiţii ei vor declanşa insurecţia în ziua sărbătorii catolice a tuturor sfinţilor din 1954, insurecţie care va frapa mai ales prin coordonarea celor 70 de acţiuni lansate împotriva unor construcţii civile şi militare (atacuri, lansări de bombe, atentate individuale). Din punct de vedere militar, rezultatele sunt ca şi nule, astfel încât proclamarea unui Front de eliberare naţională (FLN) şi anunţarea creării unei Armate de eliberare naţională par derizorii, după cum pare exorbitantă pretenţia organizatorilor acestei insurecţii de a negocia independenţa Algeriei cu guvernul francez.

Reacţiile franceze vor ţine cont de altfel de importanţa aparentă a mişcării. Imediat coloniştii reclamă o viguroasă represiune şi, într-adevăr, armata şi jandarmeria vor dezmembra cea mai mare parte a reţelelor FLN, reducând mişcarea la o activitate sporadică în zonele muntoase din Aures şi Kabylie. La Paris,

preşedintele Consiliului, Mendes France, şi ministrul de interne, François Mitterand, îşi înmulţesc energicele declaraţii care atestă voinţa lor de a restabili ordinea şi apartenenţa Algeriei la Franţa. Totuşi, analizând această insurecţie ca fiind un semn al unor nemulţumiri adânci, ei ajung la necesitatea unor reforme profunde, şi în acest sens îl numesc pe Jacques Soustelle guvernator general al Algeriei. Primit cu ostilitate de colonişti, noul guvernator general decide pacificarea zonelor rebele şi integrarea Algeriei în Franţa prin aplicarea legală a statutului din 1947, modernizarea economică şi socială a ţării şi un larg program de şcolarizare.

Cotitura decisivă pe drumul spre război se va petrece de-abia în vara lui 1955. Decis să împiedice o politică de integrare care apărea inacceptabilă în ochii naţionalismului algerian, FLN preia o iniţiativă destinată să afirme audienţa sa în rândul maselor musulmane, să adâncească prăpastia dintre comunităţi şi să intimideze pe algerienii partizani ai unui dialog cu francezii. Pe 20 şi 21 august, FLN va provoca şi conduce o răscoală a musulmanilor din Constantine care vor ataca cartierele europene ale oraşului şi fermele izolate ale europenilor. În zonă pot fi număraţi o sută de morţi. Rezultă de aici o represiune iniţial spontană care preia forma aşa-numitelor «ratonnades», a „vânătorilor de arabi”, întreprinse de civili europeni. În timp ce autorităţile preiau situaţia sub control se pot număra o mie de morţi în rândurile musulmanilor. O prăpastie însângerată va separa de aici înainte cele două comunităţi.

Consecinţele masacrelor din departamentul Constantine sunt incalculabile şi ele vor face ireversibil drumul către război. Europenii, îngroziţi devin un bloc strâns unit împotriva musulmanilor. Acţiunea FLN devine pentru ei sinonimă cu masacrul, şi aşteaptă de la autorităţi

o acţiune energică de represiune. La rândul lor, musulmanii, indignaţi de represiunea oarbă căreia i-au făcut obiect, se înscriu masiv în rândurile FLN, chiar şi cei mai moderaţi ca Ferhat Abbas (este adevărată că aceştia din urmă, prinşi între respingerea europenilor şi intimidarea

FLN care-i ameninţă direct, sunt constrânşi să-şi aleagă tabăra). FLN poate astfel să-şi sporească autoritatea asupra întregii Algerii şi să extindă războiul la nivelul întregii ţări. În fine, impresionat de masacre, guvernatorul general Soustelle face să treacă în planul secund obiectivele sale de reformă şi consideră că sarcina sa prioritară este de acum înainte de a restabili ordinea luptând împotriva FLN.

Războiul trece astfel pe primul plan.

Aceasta este situaţia cu care trebuie să se confrunte în ianuarie 1956 guvernul. Frontului republican condus de Guy Mollet.

„AfUNDAREA" ÎN *MZBOL* în timpul campaniei electorale, Frontul republican anunţase intenţia sa de a «pune capăt unui război absurd». Proiectul lui Guy Mollet este de a soluţiona acest conflict pe calea reformei. În această optică, el decide să înlocuiască pe guvernatorul general Soustelle, în acest moment adeptul unei soluţii militare, cu un ministru rezident în Algeria, post pe care îl încredinţează unui liberal, generalul Catroux. Pe 6 februarie 1956 se deplasează personal la Alger pentru a-l instala pe ministrul rezident. Întâmpinat de manifestaţii ostile ale coloniştilor care de această dată vor menţinerea lui Soustelle, huiduit de o mulţime care aruncă în el cu roşii, şeful guvernului se răzgândeşte. îl va înlocui pe generalul Catroux cu un socialist/ Robert Lacoste, şi va defini o politică algeriană care ţine cont de temerile europenilor, înspăimântaţi de ideea că ar putea fi

abandonaţi de metropolă. Această politică se rezumă prin tripticul „încetarea focului, alegeri, negocieri”: Franţa acceptă să negocieze soarta Algeriei, însă cu interlocutori desemnaţi prin alegeri

libere; or, acestea nu sunt posibile decât odată cu încetarea focului, adică odată cu înfrângerea FLN. Ca şi în Indochina în 1946, căutarea unui „interlocutor autorizat” conduce la a da prioritate acţiunii militare. În martie 1956, Adunarea Naţională, inclusiv comuniştii, votează cu o majoritate enormă acordarea de puteri speciale guvernului pentru a pune în aplicare această politică. Ultimele veleităţi de negociere dispar, în timp ce guvernul este de acord, în octombrie 1956, cu iniţiativa armatei, care deturnează un avion în care se aflau mai mulţi lideri ai FLN (printre care Ben Bella) cu care Franţa ducea tratative încă din vară şi recurge la arestarea lor. Un singur ministru, socialistul Alain Savary, responsabil cu problemele tunisiene şi marocane, îşi va da demisia (Mendes France, la acea oră partizan al căii negocierilor cu Algeria, va părăsi guvernul în mai 1956), însă mai mulţi membri ai cabinetului îşi manifestă nemulţumirea.

De aici înainte hotărât să obţină un succes militar decisiv, guvernul se angajează într-o luptă înverşunată în Algeria. Convocarea rezerviştilor şi menţinerea mai multor contingente sub drapel permit ridicarea efectivelor angajate de la 200.000 la 400.000 de oameni. La faţa locului, Robert Lacoste, ministru inamovibil rezident până în 1958, lasă de fapt armata să conducă după bunul ei plac conflictul şi să transforme Algeria într-o veritabilă provincie militarizată. Frontierele cu Marocul şi Tunisia, pe unde tranzitează oamenii şi armele destinate FLN sunt ermetic închise prin linii electrificate de sârmă ghimpată

prevăzute cu posturi fortificate de unde grănicerii hăituiesc comandourile care încearcă să se infiltreze, în interiorul teritoriului algerian, armata franceză trece la un control minuţios al acestuia, este adevărat, desfăşurând în egală măsură şi o activitate de asistenţă socială (alfabetizare, îngrijiri medicale...) şi o acţiune psihologică cu scopul de a încerca să câştige populaţia de partea soluţiei franceze a conflictului şi de a izola FLN-ul.

În Alger, unde această acţiune este prea puţin eficientă împotriva terorismului urban, ministrul rezident îi încredinţează generalului Massu, şef al diviziei a X-a de paraşutişti, responsabilitatea securităţii. Astfel debutează în ianuarie 1957 „bătălia Algerului", care va dura nouă luni şi în cursul căreia valului de atentate ale FLN îi răspund înmulţirea percheziţiilor, controalelor, arestărilor şi, pentru obţinerea de informaţii, recurgerea la informatori şi chiar utilizarea torturii. Din punct de vedere militar există o oarecare eficacitate: organizaţia FLN în Alger este dezmembrată şi, în ţară, forţa sa militară scade puternic. Însă din punct de vedere politic armata nu poate împiedica continuarea acţiunilor teroriste şi nici hăituielile guerillei; acţiunea psihologică este un eşec, căci supravegherea strictă a populaţiei, destinată a priva FLN de sprijinul său, înmulţirea controalelor, intimidările şi tortura provoacă ostilitatea musulmanilor, în timp ce teroarea pe care o exercită FLN împotriva celor care colaborează cu francezii precipită ralierile voluntare sau forţate la acesta. În fine, trupele FLN îşi găsesc un refugiu în Maroc şi mai ales în Tunisia. Exasperaţi, militarii se văd condamnaţi la escaladarea conflictului: în februarie 1958, în virtutea „dreptului de urmărire", aviaţia franceză bombardează satul tunisian Sakhiet Sidi Youssef care servea drept bază FLN, provocând 69 de morţi, dintre care 21 de copii şi generând un val de indignare în întreaga lume.

Consecinţele agravării războiului din Algeria sunt considerabile în toate domeniile şi compromit atât tentativa de Front republican cât şi şansele de supravieţuire ale celei de-a IV-a Republici:

— Războiul din Algeria deteriorează poziţia internaţională a Franţei. În octombrie 1956, guvernul ia decizia de a lovi Egipt” 1 pare pare să asigure spatele FLN

(într-adevăr, „delegaţia externă” care reuneşte toate personalităţile politice, este refugiată la Cairo). De comun acord cu britanicii şi israelienii, este plănuită o operaţiune în zona canalului de Suez. Operaţiunea va fi un succes militar şi un fiasco diplomatic. Suezul este cucerit, ca şi Port-Said, iar regimul colonelului

Nasser pare, timp de câteva ore, pe pragul prăpastiei. Însă Franţa şi Marea

Britanie sunt puse sub acuzare la ONU şi, sub presiunea conjugată a SUA şi URSS, sunt constrânse să evacueze precipitat zona canalului. Această agresiune facă să eşueze timida deschidere neutralistă încercată de guvernul francez. Suspect în ochii lumii a treia, el va juca rolul de acuzat în faţa organizaţiei internaţionale, iar reprezentanţii francezi sunt nevoiţi să părăsească Adunarea Generală în timp ce aceasta discută chestiunea algeriană, invocând faptul că este vorba de o afacere internă franceză. Englezii şi americanii nu-i susţin. După bombardamentul de la

Sakhiet, aceste două state propun „bunele lor oficii” Franţei şi Tunisiei, şi acest demers apare ca începutul internaţionalizării chestiunii algeriene.

— Războiul din Algeria deteriorează şi situaţia financiară a Franţei. Veritabilă prăpastie financiară, el relansează inflaţia prin sporirea cererii, scăderea mâinii de lucru, datorată numărului mare de soldaţi menţinuţi sub drapel şi creşterea costurilor. Încă din 1957, deficitul

bugetar s-a accentuat, balanţa comercială redevine deficitară, iar rezervele de devize se epuizează. Pentru a reechilibra finanţele trebuie stopată expansiunea economică, trebuie renunţat la cheltuielile sociale şi se va proceda, în 1957, la o devalorizare deghizată a francului cu 20%.

— Războiul provoacă în Franţa o profundă criză morală. Conflictul suscită foarte vii nemulţumiri în sânul tineretului, al lumii studenţeşti, al bisericii, intelectualilor, sindicatelor, care nu sunt de acord să-şi vadă ţara angajată într-un conflict împotriva aspiraţiilor naţionale ale unui alt popor, iar armata utilizând arme ca tortura pentru a-şi atinge scopurile. În aceste medii, pacea este cerută cu ardoare

şi uneori, anumite mici grupări, foarte minoritare, nu ezită chiar să ia partea FNL-ului şi să-l ajute în lupta sa. Acestei aspiraţii către o pace negociată guvernul îi răspunde prin confiscări de ziare, anchete judiciare, demiteri. Este adevărat că o altă parte a opiniei este ostilă oricărei negocieri, fie prin ataşamentul faţă de ideea menţinerii suveranităţii franceze, fie datorită temerilor pentru soarta rezervată francezilor din Algeria, fie datorită ostilităţii faţă de FLN, ale cărui metode de război nu sunt mai puţin crude decât cele imputate armatei franceze (atentate orbeşti, masacre, intimidări).

— În fine, conflictul va duce la destrămarea rapidă a majorităţii de stânga şi la paralizarea vieţii politice. O mare parte a stângii, care doreşte o soluţie negociată a conflictului respinge politica dusă de Guy Mollet şi de succesorii acestuia.

Mendes France demisionează în mai 1956; în decembrie, comuniştii votează împotriva guvernului; în chiar sânul acestuia anumiţi miniştri (Albert Gazier.

François Mitterrand, Gaston Defferre) îşi fac cunoscută dezaprobarea lor; şi mai grav încă în ochii lui Guy Mollet, în chiar interiorul partidului socialist se constituie o opoziţie faţă de politica algeriană a guvernului, condusă de Édouard Depreux.

Daniel Mayer, Andre Philip, Alain Savary. Curând, Guy Mollet este determinat să se sprijine pe MRP şi pe dreapta pentru a-şi păstra o majoritate. Cu scopul de a evita o scindare a partidului socialist, el va renunţa la putere în mai 1957.

De aici înainte, viaţa politică este paralizată. Pentru a nu se rupe de celelalte partide de stânga, ceea ce ar antrena dezmembrarea partidului lor, socialiştii vor să se ţină la distanţă. Conştienţi de scandalul pe care-l constituie pentru militanţii lor acţiunea în Algeria a lui Robert Lacoste, decid chiar în mai 1958 să nu participe la guvernare, până nu obţin eliberarea din funcţie a ministrului rezident. Această abţinere a principalului partid al majorităţii nu permite decât aducerea la putere a unor guvernări slabe, lipsite de autoritate reală, exact în momentele în care Franţa era confruntată cu probleme cruciale. Radicalii Bourges-Maunoury şi Felix Gaillard constituie guverne fragile care nu pot contra cu adevărat decât pe J partidul lor şi pe MRP.

— De fapt, principala preocupare a tuturor guvernelor este de aici înainte aceea de a găsi o ieşire politică, prin negocieri, pentru criza algeriană, însă ele nu îndrăznesc să facă în mod deschis cunoscut acest obiectiv, pentru că nu au suficientă autoritate pentru a-şi impune vederile Parlamentului, coloniştilor din

Algeria, armatei. Pe de altă parte, teama de soluţia

unei negocieri îi determină pej partizanii Algeriei franceze să se organizeze. Astfel se constituie Uniunea pentru salvarea şi reînnoirea Algeriei franceze în jurul gaullistului Soustelle, a radicalului

Andre Morice, a membrului MRP Georges Bidault, a independentului Roger J

Duchet, care nu îşi angajează deloc partidul din care fac parte în această acţiune, i

Războiul din Algeria generează astfel o criză a regimului şi o veritabilă destrăj mare a forţelor politice.

Căderea Celei de-A IV-A Republici

Paralizia instituţiilor, dezorientarea partidelor şi a opiniei publice lasă câmp liber de acţiune forţelor care înţeleg să profite de impasul algerian pentru a accede la putere. În fapt, în 1958, două forţe, foarte diferite, vor pretinde moştenirea unei a IV-a Republici muribunde.

RENAŞTEREA EXTREMEI DREPTE

Prima este extrema dreaptă. Discreditată după 1945, ea renaşte ca urmare a războiului din Algeria, sub forma unui activism foart" minoritar, însă foarte agitat, format din componente diverse.

În metropolă acest curent nu este reprezentat decât de mici grupări fascizante cu audienţă foarte redusă, cum ar fi Jeune Nation. Aceste grupe propagă antiparlamentarismul, xenofobia, rasismul antiarab, antisemitismul. Ele se pronunţă pentru o putere autoritară, care ar reduce la tăcere cu forţa pe partizanii negocierilor şi ar conduce un război înverşunat până la obţinerea victoriei. Însă, chiar dacă sunt foarte minoritare, aceste grupări capătă o anumită importanţă, ca urmare a sprijinului de care se bucură în Algeria şi în rândurile armatei.

În Algeria, tendinţele de extrema dreaptă au cunoscut întotdeauna un foarte mare succes în rândul

populaţiei europene. Teama de a vedea republica abandonându-şi departamentele algeriene în mâinile FLN le întăreşte şi mai mult poziţiile. Cvasi-unanimitatea tendinţei „Algeria franceză" în rândurile acestei populaţii oferă oamenilor care visează numai insurecţii şi ridicări la luptă ca doctorul Martel, avocatul Lagaillarde, proprietarul de cafenea Ortiz, un rol de lideri improvizaţi. În jurul lor, masa aşa-numiţilor „pieds-noir" şi mai ales tineretul, aderă la un activism de o manieră foarte romantică, vizând o lovitură de stat susţinută de armată care, pornită din Alger, ar instaura în metropolă o putere ferm hotărâtă să subordoneze totul ideii menţinerii Algeriei franceze.

În armată, într-adevăr, un mare număr de ofiţeri (mai ales cadre superioare) consideră că numai o putere de mână forte este susceptibilă să conducă la victorie în Algeria. Traumatizaţi de înfrângerea din Indochina, care a fost pentru ei un coşmar, cu sentimentul de a fi abandonaţi de metropolă, ei preconizează aplicarea în Algeria a metodelor războiului psihologic, un amestec de teroare, intimidare, acţiuni teroriste, dar bucurându-se şi de sprijinul populaţiei, graţie acţiunii acesteia, element care le lipsise în Vietnam. Însă această tactică nu ar fi

posibilă decât dacă puterea le-ar lăsa lor mână liberă. împărtăşind punctele de vedere ale celor două grupări prezentate mai înainte cu privire la necesitatea unei puteri de mână forte, ei consideră că războiul din Algeria trebuie câştigat la Paris. Încă din 1957 în statele majore încep să se urzească comploturi, în timp ce pe teren o solidaritate de fapt se stabileşte între activismul „pieds-noir"-ilor şi cel al militarilor.

ACŢIUNEA GAULLIŞTILOR

Foarte diferit este rolul gaullismului, care constituie

cea de-a doua forţă care ar putea pretinde succesiunea celei de-a IV-a Republici. După eşecul şi dizolvarea RPF, generalul de Gaulle s-a retras din viaţa publică, însă el urmăreşte cu atenţie evenimentele care se petrec. El rămâne decis să se prezinte ca ultimă soluţie în cazul în care o criză s-ar produce şi în această perspectivă se ocupă de consolidarea rolului său de personaj istoric în ochii opiniei publice. Apariţia cărţii sale *Memorii de război* se bucură de un succes considerabil şi contribuie la a-i face pe francezi să-şi aducă aminte de acţiunile sale. Paralizia care a lovit regimul, impasul în care Franţa se găseşte în Algeria, fac ca numele său să fie din ce în ce mai des pronunţat ca fiind acela al omului capabil să rezolve o situaţie care părea pentru toţi ceilalţi de nerezolvat. Preşedintele Coty chiar îl va tatona asupra condiţiilor eventualei sale întoarceri la putere.

Spre deosebire de extrema dreaptă, gaullişti nu au în vedere o lovitură de forţă condusă de ei împotriva regimului ei preconizează să utilizeze în favoarea generalului de Gaulle situaţia pe care ar putea-o crea o mişcare subversivă declanşată de armată sau de „activişti”. Iată de ce ei urmăresc cu extremă atenţie agitaţiile extremei drepte în Franţa şi în Algeria. De exemplu, Leon Delbecque, care reprezintă la Alger pe ministrul apărării naţionale, gaullistul Chaban-Delmas, care urmăreşte cu atenţie diversele comploturi împotriva celei de-a IV-a Republici, extrem de decis să încerce să le canalizeze în favoarea unei soluţii gaulliste. De asemenea Jacques Soustelle, fostul guvernator general, în continuare extrem de popular la Alger, este gata a pune prestigiul său în balanţă pentru ca o eventuală mişcare insurecţională să genereze întoarcerea la putere a generalului de Gaulle. Pus la curent cu aceste preparative (în ciuda afirmaţiilor sale ulterioare care declară contrariul), generalul de

Gaulle nici nu le încurajează, nici nu le descurajează. El înţelege să stea deoparte de orice complot, însă să rămână disponibil pentru a-l exploata eventual.

13 MAI ŞI ÎNTOARCEREA LA PUTERE A GENERALULUI *DE* GAULLE

Pe 13 mai 1958, o manifestaţie la Alger va duce la instaurarea unei puteri insurecţionale. Ocazia acestei manifestaţii este dezbaterea investiturii liderului MRP Pierre Pflimlin, desemnat preşedinte al Consiliului şi care a făcut publică opţiunea sa în favoarea soluţiei negociate în Algeria. Cu complicitatea armatei, această manifestaţie degenerează în rebeliune şi va culmina cu ocuparea sediului autorităţilor, Guvernământul general. În confuzie, „activiştii” proclamă constituirea unui Comitet de salvare publică, în fruntea căruia îl numesc pe generalul Massu, care încearcă să canalizeze această mişcare. Respectând ierarhia militară, acesta din urmă se va aşeza sub ordinele generalului Salan, comandantul şef din Algeria. Pentru a evita să-şi piardă autoritatea, guvernul îl numeşte pe generalm Salan delegat general în Algeria oferindu-i toate puterile civile şi militare. Armata guvernează deci efectiv o Algerie în dizidentă, însă nu se prea ştie în numele cărei puteri. Pe 15 mai, instigat de generalul Massu şi de gaullişti, generalul Salan face apel la generalul de Gaulle.

Rebeliunea din 13 mai arată extrema slăbiciune a regimului. La Paris, guvernul Pflimlin, care a fost votat cu o mare majoritate de Adunarea naţională, este dezorientat şi profund divizat. Unii miniştri sunt partizanii unei afirmări a autorităţii Republicii, alţii ar dori să negocieze fără a decide nimic precis, iar alţii se gândesc să facă apel la generalul de Gaulle. Guvernul părea total lipsit de mijloace de acţiune. Armata nu este sigură, iar ministrul apărării naţionale nu se poate deplasa în Algeria; şeful statului general major, generalul Ely, demisionează, în timp

ce guvernul vrea să impună sancţiuni împotriva generalilor din Alger. Ministrul de interne nu poate conta pe poliţie, net orientată spre extrema-dreaptă şi care-şi manifestă deschis simpatia faţă de cauza Algeriei franceze şi a întoarcerii la putere a generalului de Gaulle. Riscul unei debarcări a trupelor din Algeria în metropolă părea să se apropie când, la 20 mai, Corsica trece în tabăra generalilor de la Alger. Războiul civil se profilează la orizont.

În acest impas politic, o serie de discursuri ale generalului de Gaulle vor face ca situaţia să evolueze către căderea regimului şi propria sa întoarcere la putere. El lasă evenimentele să se desfăşoare şi nu intervine decât prin cuvântări, însă acestea se vor dovedi o armă politică redutabilă şi vor precipita descompunerea unui regim în agonie, făcând ca fostul şef al Franţei libere să pară drept ultimul salvator, garantul liberaţilor publice, singura şansă de a se evita războiul civil. Trei etape marchează această strategie:

316

317 / Vârsta deaur (1953 – 1973)

— Pe 15 mai, analizând situaţia, el se declara „gata să-şi asume puterile republicii”. Această declaraţie, care răspunde apelului lansat la Alger de generalul

Salan este interpretată ca o manifestare de solidaritate cu răsculaţii din Alger şi nelinişteşte pe republicani.

— Pe 19 mai 1958 redresează această imagine defavorabilă. Generalul de Gaulle, într-o conferinţă de presă, aduce aminte de rolul său din timpul războiului, de restabilire a democraţiei, îşi afirmă ataşamentul faţă de libertăţile publice, dând asigurări astfel celor care se temeau ca el să nu fie omul generalilor din Algeria.

Astfel se deschid negocierile cu conducătorii regimului.

— Pe 27 mai, după o întrevedere care nu a ajuns la concluzii cu preşedintele

Pflimlin, generalul de Gaulle publică o declaraţie anunţând că a început procesul firesc necesar stabilirii unei guvernări republicane. Chiar dacă această afirmaţie nu se bazează pe nicio realitate, ea are un impact decisiv asupra opiniei publice, de-acum înainte convinsă de caracterul inevitabil al reîntoarcerii la putere a generalului de Gaulle, cu atât mai mult cu cât acesta se adresează ca un lider atât armatei, cât şi ţării. Guvernul Pflimlin este prea slab pentru a contracara această tendinţă şi nu are de făcut altceva decât să demisioneze.

Lovitura de graţie este adusă regimului de doi oameni care păreau să-l reprezinte. Şeful partidului socialist, Guy Mollet, după o întrevedere cu generalul, decide să se ralieze acestuia şi să-i voteze investitura ca preşedinte al Consiliului. Preşedintele Republicii, René Coty, gardian al instituţiilor publice, anunţă că el va demisiona dacă generalul de Gaulle nu este investit. Această dublă presiune este decisivă. Pe 1 iunie Adunarea Naţională votează investitura guvernului de Gaulle, care cuprinde liderii principalelor partide politice, de la socialişti până la partidele de dreapta. A doua zi, generalul de Gaulle primeşte depline puteri şi pe 3 iunie dreptul de a revizui constituţia.

Războiul din Algeria a condus la sinuciderea celei de-a IV-a Republici.

Vremea Gaullismului Triumfător

(1958 – 1974)

Capitolul 19

Chemat la putere, generalul de Gaulle, preşedinte al Consiliului celei de-a IV-a Republici, determină adoptarea prin referendum a noilor instituţii. El este ales preşedinte al celei de-a V-a Republici după victoria gaulliştilor în

alegerile din 1958. Cea mai urgentă sarcină a sa este de a pune capăt războiului din Algeria, ceea ce îi va da ocazia de a-şi consolida puterea, antrenând opoziţia partidelor politice învinse de gaullişti în alegerile din 1962. În paralel, de Gaulle realizează o operă considerabilă, conducând o ţară aflată într-o expansiune economică fără precedent, încheind decolonizarea şi ducând o politică externă de independenţă naţională. Totuşi, după 1965, consultările electorale arată o oarecare uzură a puterii, care transformă în criză politică criza socială şi morală din mai 1968 şi care va genera în aprilie 1969 demisia generalului. Succesorul său, Georges Pompidou, va trece după 1972, de la o fază reformatoare, la o perioadă de consolidare a ideilor conservatoare.

318, «...

319 /Vârsta de aur (1953 – 1973)

Instaurarea Celei dDe-A V-A Republici

INSTAURAREA INSTITUŢIILOR CELEI DE-A V-A REPUfiLICI

GUVERNAREA DE GAULLE

Între iunie 1958 şi decembrie al aceluiaşi an, generalul de Gaulle este preşedinte al Consiliului celei de-a IV-a Republici, René Coty rămânând şef al Statului. În timpul acestei perioade de tranziţie sunt instaurate noile instituţii.

Guvernul constituit de generalul de Gaulle după investirea sa de către Adunarea naţională, în iunie, prezintă toate caracteristicile unui guvern de uniune naţională. Toate marile tendinţe politice (socialişti, radicali şi radicalizanţi din UDSR, MRP, independenţi, republican-sociali) sunt aici reprezentate printr-un număr egal de miniştri, şi cea mai mare parte a liderilor celei de-a IV-a Republici care au acceptat întoarcerea la putere a generalului au mandate de miniştri de stat, socialistul Guy

Mollet, membrul MRP Pflimlin, independentul Pinay. Nu fără ironie generalul de Gaulle subliniază această trăsătură a guvernului său, declarând în timpul primei şedinţe a Consiliului de miniştri: *„Domnilor, suntem în efectiv complet, nu lipsesc decât domnii Thorez, Poujade şi Ferhat Abbas”*.

De fapt, uniunea naţională şi participarea tuturor partidelor nu sunt decât o aparenţă. Realitatea este aceea că guvernul de Gaulle este unul în care oamenii politici au un rol. pur reprezentativ, tehnicienii deţinând posturile cheie în ochii şefului guvernului. Pe lângă generalul de Gaulle, preşedinte al Consiliului şi scriitorul Andre Malraux, cei care deţin portofolii sunt neparlamentari, cum ar fi diplomatul Couve de Murville la Afaceri externe, prefectul Pelletier la Interne, politehnistul Guillaumat la Apărarea naţională.

În afara afacerii algeriene (faţă de care generalul de Gaulle rămâne în rezervă), marea problemă a acestui guvern este reformarea instituţiilor. Redactată de un grup de jurişti regrupaţi în jurul lui Michel Debre, ministru al Justiţiei şi fidel al generalului, discutată în cadrul unui comitet ministerial compus din miniştrii şefi de partide, Constituţia este în fine supusă unui comitet consultativ ministerial format din parlamentari aflaţi sub preşedinţia lui Paul Reynaud. Adoptată de guvern pe 3 septembrie 1958, ea este simbolic prezentată naţiunii pe 4 septembrie, dată aniversară a proclamării celei de-a III-a Republici, la Paris, în piaţa Republicii. Pentru a intra efectiv în aplicare ea trebuie adoptată de popor, consultat prin referendum în toamna lui 1958.

Referendumul constituţional are loc pe 28 septembrie 1958. Toate marile partide politice, cu excepţia partidului comunist, preconizează un răspuns pozitiv: socialişti, radicali, MRP, independenţi, republicani-sociali.

La dreapta numai Pierre Poujade cheamă populaţia să voteze „nu”. Însă în mod esenţial opoziţiile vin din stânga. În primul rând, partidul comunist duce o viguroasă campanie pentru „nu”. Mai apoi, minorităţi din rândul unor partide sau grupări de stânga care se reunesc în Uniunea forţelor democratice (UFD): sindicaliştii din CGT sau CĂC, aripa stângă din SFIO condusă de Édouard Depreux, Andre Philip, Daniel Mayer, Alain Savary, Robert Verdier şi care realizează o sciziune pentru a constitui Partidul socialist autonom (PSA), câţiva radicali care îl urmează pe Pierre Mendes France, o parte a UDSR condusă de François Mitterrand, creştinii de stânga ai mişcării „Jeune République”… însă eşecul acestei coaliţii care preconizează un vot negativ este foarte net. Pe 28 septembrie o strivitoare majoritate de voturi – 80% – aprobă Constituţia care pune bazele celei de-a V-a Republici.

De atunci, lunile noiembrie şi decembrie văd instalarea noilor instituţii pe care poporul tocmai le-a aprobat. În noiembrie au loc alegerile pentru Adunarea naţională. Ele nu se mai derulează cu vot proporţional ca sub cea de-a IV-a Republică, ci pe baza unui scrutin de arondisment majoritar în două tururi. Campania electorală vede toate formaţiunile (fără partidul comunist şi UFD) proclamându-se a fi gaulliste, începând cu socialiştii, până la noul partid creat cu ocazia alegerilor pentru a aduna diversele familii ale gaullismului, Uniunea pentru noua Republică (UNR). Scrutinul din noiembrie, confirmând referendumul din septembrie, constituie o grea înfrângere pentru adversarii gaullismului. La primul tur, partidul comunist, cu 19% din voturi, pierde o treime din mandate, UFD nu primeşte decât 1% din voturi, poujadismul se scufundă. Partidele celei de-a IV-a Republici care s-au raliat gaullismului stagnează (socialiştii, MRP) sau pierd

teren (radicalii). În schimb, moderaţii (22%) şi UNR (20%) obţin un succes remarcabil, care dovedeşte o puternică deplasare spre dreapta a opţiunilor electoratului. Aceste semnale ale primului tur se găsesc amplificate de cel de-al doilea ca urmare a scrutinului majoritar care favorizează marile formaţiuni: UNR şi moderaţii constituie o puternică majoritate de dreapta în timp ce celelalte partide sunt reduse la un rol secundar. Dovadă a noului echilibru de forţe: Adunarea Naţională, reunită în decembrie 1958, îl numeşte ca preşedinte pe gaullistul Jacques Chaban-Delmas

FORŢELE POLITICE ÎN NOIEMBRIE 1958		
	% din voturile exprimate în tur	Număr de deputaţi
Partidul comunist	19, 2	10
Partidul socialist SFIO	15, 7	44
Radicali	7, 3	23
MRP	11, 1	57
Independenţi	22, 1	133
UNR	20, 4	198

În confruntarea cu Paul Reynaud, susţinut totuşi de generalul de Gaulle însă considerat de UNR ca fiind un parlamentar prea tradiţional.

În decembrie 1958 are loc alegerea preşedintelui

republicii. Noua constituţie dispune ca acesta să fie desemnat, nu de parlament cum se întâmpla sub cea de-a III-a sau cea de-a IV-a Republică, ci de către un colegiu de 80.000 de notabilităţi printre care se află desigur parlamentarii, însă înecaţi în marea masă de consilieri generali şi de reprezentanţi ai consiliilor municipale care formează strivitoarea majoritate a acestui colegiu. Aceste notabilităţi îl plebiscitează literalmente pe generalul de Gaulle, care va câştiga cu 80% din voturi în faţa rivalilor săi, comunistul (George Marrane) şi membrul UFD (Chatelet). În fine, în ianuarie 1959, noul şef de stat îl numeşte ca prim-ministru pe gaullistul Michel Debre, principalul redactor al Constituţiei, care va avea şi sarcina de a o pune în aplicare.

Sfârşitul Războiului din Algeria (1958 – 1962)

G4TRE' INDEPENDENTA ALGERIEI

Din 1958 în 1962, războiul din Algeria este principala problemă politică căreia trebuie să-i facă faţă cea de-a V-a Republică. Rechemat la putere de armată şi de

322: ...

I

europenii din Algeria, care se aşteaptă ca el să menţină suveranitatea franceză, generalul de Gaulle nu pare a avea o opinie fermă în ceea ce priveşte soluţionarea conflictului. Interlocutorii săi de dinaintea sosirii sale la putere reţin din întrevederile lor impresii contradictorii, liberalii revenind convinşi că el este dispus să negocieze cu FLN, susţinătorii Algeriei franceze afirmând că el singur va găsi mijloacele de menţinere a prezenţei franceze.

De fapt, generalul va adopta o linie pragmatică, străduindu-se să păstreze la maxim rolul Franţei în cele trei departamente de dincolo de Mediterane, însă adaptându-se în permanenţă circumstanţelor. Or, acestea joacă un rol net împotriva Algeriei franceze. În primul

rând, FLN, departe de a urma propunerile de negociere şi deschiderile generalului de Gaulle, nu încetează să-şi afirme hotărârea de a nu discuta decât despre independenţă. Astfel, va răspunde el în 1958 sosirii la putere a lui de Gaulle şi scenelor de fraternizare mai mult sau mai puţin spontane între europeni şi musulmani în Algeria prin crearea unui guvern provizoriu al republicii algeriene sub preşedinţia lui Ferhat Abbas. În al doilea rând, opinia internaţională dezavuează din ce în ce mai decis atitudinea Franţei, pe care ea o consideră ca rămasă într-o atitudine colonială depăşită de epocă, iar acest factor stânjeneşte obiectivele politicii externe a generalului de Gaulle. În fine, chiar în Franţa, opoziţia crescândă faţă de conflict arată generalului de Gaulle că naţiunea s-a săturat de un război care pare a fi fără ieşire. În mod progresiv, generalul se convinge că continuarea războiului duce la o uzură fără niciun beneficiu a forţelor naţionale şi epuizează ţara, deturnând marile proiecte în care el ar dori să o angajeze.

O serie de discursuri permite urmărirea evoluţiei convingerilor şefului de stat, în acelaşi timp în care constituie o veritabilă pedagogie politică pentru uzul opiniei naţionale şi internaţionale şi a armatei. În septembrie 1958, după întoarcerea sa la putere, generalul propune FLN-ului, „pacea celor bravi”, adică o predare onorabilă. Această ofertă, prea puţin atrăgătoare pentru interlocutorii săi, rămânând fără răspuns, preşedintele Republicii atinge în septembrie 1959 o etapă decisivă, recunoscând dreptul Algeriei la autodeterminare. Sub presiunea circumstanţelor, el este determinat să definească progresiv conţinutul acestei autodeterminări şi, din discurs în discurs, din conferinţă de presă în conferinţă de presă nu încetează să se apropie de concepţiile FLN. Astfel evocă el în 1960 „Algeria algerienilor”, apoi

„Republica Algeriană” pentru a ajunge în 1961 la ideea unui „Stat Algerian suveran”. Tratative de mai multe ori întrerupte se deschid încă din 1960 cu FLN. Ele vor duce în final în 1962 la acordurile de la Evian care recunosc independenţa Algeriei.

Această evoluţie către independenţă, jalonată de luările de poziţie ale generalului de Gaulle, provoacă o vie tensiune între putere, pe de o parte, şi armată şi

europenii din Algeria, pe de altă parte. Considerând că datorită acţiunilor şi faptului că s-a angajat tacit să menţină Algeria franceză generalul a ajuns la putere, acestea din urmă au sentimentul de a fi înşelaţi. Încă din 1959 şi odată cu discursul asupra autodeterminării, ei visează la un nou 13 mai, care să aibă loc de această dată împotriva generalului de Gaulle şi care să dea naştere unei puteri militare decise să se lupte fără cruţare cu FLN-ul. Însă, dacă armata şi activiştii din Algeria au posibilitatea de a declanşa frământările, ei nu au deloc mijloacele de a impune o schimbare a solidei puteri stabilite de generalul de Gaulle. Trei episoade vor demonstra slăbiciunea politică a activiştilor, dând o turnură dramatică sfârşitului războiului din Algeria, europenii din Algeria fiind principalele victime ale evenimentelor.

— În ianuarie 1960, activiştii din Alger declară „săptămâna baricadelor”, pe care armata o lasă să se desfăşoare. Proprietarul de cafenea Ortiz în centrul

Algerului, avocatul Lagaillarde în facultăţi creează redute întărite pe care forţele de ordine le înconjoară fără a le lua cu asalt. Este suficient un discurs al generalului de Gaulle pentru ca mişcarea, lipită de perspective politice şi care nu a reuşit să antreneze armata, să se dizolve de la sine.

— În aprilie 1961, alerta este mai serioasă. Patru

generali de prim rang, dintre care doi foşti comandanţi şefi în Algeria (Salan şi Challe), fostul şef al aviaţiei în

Algeria (Jouhaud), fostul şef de stat major al infanteriei (Zeller), provoacă un puci la Alger, susţinut de o parte din unităţi, şi se pregătesc să încerce o operaţiune militară în metropolă. Refuzul soldaţilor contingentului de a-i asculta pe rebeli, o serie de arestări în metropolă ale partizanilor puciului, o foarte fermă intervenţie televizată a şefului de stat duc în câteva zile la dezintegrarea mişcării care apărea ca fiind lipsită de baze largi.

— De aici înainte, activiştii de toate orientările se regăsesc în Organizaţia armatei secrete (OAS) care, printr-o serie de atentate în Franţa şi în Algeria, se străduieşte în primul rând să împiedice orice acord cu FLN-ul. O dată acesta realizat la Evian.

OAS încearcă să-i facă aplicarea imposibilă, practicând terorismul pe scară largă, în fine, o dată ce se demonstrează că această tactică este zadarnică ei lansează drept cuvânt de ordine predarea Algeriei către FLN în starea în care Franţa o găsise 130 de ani mai devreme şi se lansează într-o campanie de distrugeri sistematice. Beneficiind de sprijinul unei mari părţi a populaţiei europene, care vede în ea ultima sa speranţă, OAS intră în conflict cu autorităţile şi armata franceză în

Algeria. Obiectivele sale vor duce la dramatice confruntări în cursul cărora armata, atacată de populaţie, face uz de arme provocând morţi şi răniţi. Singurul rezultat al acestei acţiuni va fi de a face imposibilă orice coabitare între europeni şi musulmani: independenţa Algeriei este însoţită de plecarea celei mai mari părţi a comunităţii europene, care părăseşte cu durere în suflet şi abandonând marea parte a averilor sale un teritoriu unde se născuse, pentru a face faţă unei dificile restabiliri în metropolă. Cât despre OAS, urmărită de poliţie, ea urzeşte

numeroase comploturi pentru a-l asasina pe generalul de Gaulle. Acesta va scăpa de la moarte cu foarte mult noroc în timpul atentatului de la Petit-Clamart pe 22 august 1962.

DE LA ACORDURILE DE IA EVIAN LA CRIZA DIN 1962

Marcând primii patru ani ai noului regim, războiul din Algeria va avea drept consecinţă o consolidare sensibilă a celei de-a V-a Republici. Opinia publică şi partidele politice împărtăşesc într-adevăr convingerea că generalul de Gaulle este singurul om de stat capabil să scoată Franţa din războiul din Algeria şi să impună o soluţie negociată francezilor din Algeria ca şi armatei. Sătui de război, speriaţi de riscurile unei lovituri de stat militare cu caracter fascist, francezii au o încredere totală în preşedintele Republicii pentru a rezolva problemele, iar popularitatea sa este atunci la zenit. Referendumurile propuse francezilor asupra principiului autodeterminării Algeriei din ianuarie 1961 sau cu privire la aprobarea acordurilor de la Evian din aprilie 1962 sunt succese spectaculoase pentru şeful statului (75% de „da" în primul caz, 90, 6% în cel de-al doilea). Sprijinit de opinia publică, sigur că partidele nu vor îndrăzni să preia iniţiativa de a provoca o criză care ar putea să-i antreneze demisia, generalul de Gaulle are practic mâinile libere. El profită de această situaţie pentru a impune o interpretare a instituţiilor celei de-a V-a Republici destul de îndepărtată de aceea acceptată de liderii partidelor în 1958. El face din şeful statului singura putere reală, toate marile decizii fiind luate la Élysée, în timp ce guvernul se găseşte redus la un rol de execuţie, iar Parlamentul la acela al unei camere de înregistrare. Stăpânindu-se cu greu, şi numai ca urmare a problemei războiului din Algeria, partidele politice sunt decise să se debaraseze de generalul de

Gaulle o dată problema rezolvată.

Semnarea acordurilor de la Evian în martie 1962 dă semnalul deschiderii ostilităţilor între generalul de Gaulle şi partide. Formaţiunile politice se coalizează împotriva preşedintelui republicii din motive de altfel diferite. Socialiştii şi radicalii trec în opoziţie în 1959, în dezacord cu practica autoritară a puterii a generalului de Gaulle şi cu decizia guvernului de a sprijini şcolile libere. Un număr de moderaţi, chiar câţiva membri ai UNR, partizani ai Algeriei franceze, rup relaţiile cu puterea din momentul în care devine clar că aceasta a ales calea negocierilor. În plus, independenţii sunt revoltaţi de demiterea lui Antoine Pinay din guvern în

Ianuarie 1960. Miniştrii MRP, în frunte cu Pierre Pflimlin demisionează în aprilie 1962, în timp ce şeful de stat respinge ideea Europei supranaţionale. În fine, numeroşi parlamentari sunt indignaţi de a vedea camerele ţinute la distanţă de toate marile decizii. Conştient de caracterul inevitabil al crizei, primul ministrul Michel Debre îi propune generalului de Gaulle să preia iniţiativa şi să dizolve Adunarea Naţională cu scopul de a obţine o majoritate clar gaullistă în curentul favorabil de opinie care a urmat referendumului triumfal cu privire la aprobarea acordurilor de la Evian. Respingând această sugestie, generalul de Gaulle alege calea provocării deliberate a crizei, sfidând partidele politice. M. Debre demisionând, generalul de Gaulle îl înlocuieşte cu colaboratorul său Georges Pompidou care nu este nici parlamentar, nici om politic. Această numire este considerată o sfidare care demonstrează voinţa şefului de stat, iresponsabil, de a conduce el însuşi guvernul prin intermediul unui prim-ministru care va continua să nu fie

nimic altceva decât şeful său de cabinet. Adunarea nu acordă votul său de încredere guvernului Pompidou decât cu un număr foarte strâns de voturi.

În faţa conflictului care se amorsează, generalul de Gaulle face un pas în plus spre escaladarea acestuia: pe 12 septembrie 1962, profitând de emoţia provocată în opinia publică de atentatul ratat de la Petit-Clamart, el anunţă că o revizuire a Constituţiei privind alegerea preşedintelui Republicii prin vot universal va fi supusă referendumului (şi nu aprobării Parlamentului cum o prevedea Constituţia), în octombrie 1962, Adunarea Naţională îi dă replica adoptând o moţiune de cenzură care răstoarnă guvernul Pompidou. Curând generalul de Gaulle dizolvă Adunarea Naţională şi anunţă noi alegeri.

Criza din 1962 dintre generalul de Gaulle şi partidele politice va fi soluţionată în avantajul primului prin referendumul din 28 octombrie şi alegerile legislative

	FORŢELE POLITICE ÎN NOIEMBRIE 1962		
		% din voturile exprimate în primul tur	Număr de deputaţi
	Partidul comunist Partidul socialist SFIO Adunarea democratică (Radicali şi UDSR) Centru democratic (MRP, UDSR, Independenţi)	21, 7 12, 6 7, 5 8, 9 31, 9 4, 4	41 66 39 – =. 55 233 36

	UNR Republicani- lndependenţi		

de pe 18 şi 25 octombrie. Referendumul din octombrie cu privire la alegerea preşedintelui republicii prin vot universal are loc totuşi în condiţii dificile pentru şeful statului. Procedura referendumului, pe care el a preferat-o căii revizuirii Constituţiei prin votul celor două adunări este contestată de juriştii Consiliului.de stat şi ai Consiliului constituţional. Preşedintele Senatului, Gaston Monnerville, îl atacă puternic pe primul ministru neezitând să-l acuze de delict în exerciţiul funcţiunii. Şi mai grav încă, toate partidele politice, cu excepţia UNR, preconizează răspunsul „nu" la referendum. Socialişti, radicali, membri MRP, independenţi se unesc chiar într-o coaliţie, „cartelul nu-ului", care invită alegătorii să respingă reforma. Lăsat pe dinafară de această adunare, partidul comunist se pronunţă şi el de asemenea pentru un vot negativ. Or, pe 28 octombrie, generalul de Gaulle, izolat, repurtează un strălucit triumf asupra coaliţiei adversarilor săi: 62% din votanţi aprobă reforma constituţională. La expirarea mandatului generalului de Gaulle, la sfârşitul lui 1965, întregul corp electoral va alege noul preşedinte.

Învingători în referendumul din octombrie, gaulliştii vor învinge dintr-un acelaşi suflu alegerile din noiembrie. Adunând 32% din voturile exprimate, UNR înregistrează un mare succes, în timp ce partidele din „cartelul nu-ului" pierd voturi. În al doilea tur, UNR este foarte aproape de majoritatea absolută a mandatelor cu 233 de deputaţi (din 482). Ea o va obţine graţie alianţei cu noul partid al republicanilor-independenţi, creat între cele două tururi de moderaţii favorabili gaullismului care s-au pronunţat

pentru „da” la referendum, impulsionaţi de Valery Giscard d’Estaing. Generalul de Gaulle îl numeşte din nou pe Georges Pompidou prim-ministru. Învingător în faţa partidelor politice, care nu suportau decât cu foarte mare nelinişte autoritatea sa după 1962, generalul de Gaulle are de acum înainte mâinile libere pentru a practica politica dorită de el, în cadre instituţionale modelate conform intenţiilor sale.

Instituţiile şi Funcţionarea lor

CADRUL INSTITUŢIONAL

Constituţia din 1958 este rezultatul unui compromis între generalul de Gaulle, care a dorit ca ea să se inspire din principiul separaţilor puterilor, cu scopul de a întări autoritatea statului, şi liderii partidelor politice, care s-au luptat pentru menţinerea regimului parlamentar. În fapt, aceste două principii sunt contradictorii; în

funcţie de acela dintre cele două care este privilegiat, se poate ajunge în practică la un regim dominat de preşedintele Republicii sau unul plasat sub controlul Adunării. Un examen atent al Constituţiei arată că prima ipoteză este cea care a avut câştig de cauză.

Autoritatea şefului de stat este într-adevăr considerabil întărită prin textele constituţionale. Definirea rolului său este desigur conformă tradiţiei republicane: el asigură prin arbitrajul său funcţionarea regulată a puterilor publice şi continuitatea statului. Este garantul independenţei naţionale şi al integrităţii teritoriului. El semnează tratatele. El numeşte primul ministru. Ceea ce este nou sunt puterile de care dispune pentru a juca acest rol: dreptul de a dizolva Adunarea naţională (mai puţin în anul care urmează alegerii sale); posibilitatea de a consulta ţara prin referendum; în caz de ameninţare adusă cadrelor instituţionale, independenţei naţionale sau integrităţii teritoriului, investirea cu depline puteri în virtutea articolului 16. Acest preşedinte care se bucură de mijloace considerabile nu este ales de Parlament, ci de un colegiu alcătuit din 80.000 de notabilităţi în virtutea Constituţiei din 1958, autoritatea sa fiind întărită şi mai mult de reforma constituţională din 1962. „Sacralitatea” pe care o implică sufragiul universal face din el un veritabil „monarh republican”.

În faţa acestui preşedinte atotputernic, prerogativele Parlamentului, constituit din două Camere, sunt puternic limitate:

— Adunarea Naţională este aleasă pentru cinci ani prin scrutin uninominal majoritar în două tururi, considerat ca fiind o metodă de a furniza majorităţi solide eliminând „partidele-remorcă”. Cantonaţi într-un rol legislativ şi bugetar, deputaţii îşi văd iniţiativele limitate iar controlul lor asupra guvernului strict reglementat: interpelările sunt suprimate; guvernul nu poate fi răsturnat decât printr-o moţiune de cenzură ce obţine majoritatea absolută (absenţele fiind considerate voturi în favoarea guvernului). Datele sesiunilor Adunării sunt fixate prin lege, iar Adunarea nu mai este stăpână pe ordinea sa

de zi, aceasta practic fiind fixată de guvern.

— Senatul, desemnat prin vot indirect de către un colegiu electoral format în principal din aleşii locali, are un rol limitat, de confirmare a legilor. În caz de dezacord între cele două adunări, după două „navete", o Comisie mixtă paritară încearcă să obţină un text comun. Dacă ea eşuează, ultimul cuvânt aparţine

Adunării.

Ne putem face o idee asupra puterii reale a şefului de stat în faţa Parlamentului examinând statutul guvernului. Numit de preşedintele republicii, însă răspunzător în faţa Adunării Naţionale, însărcinat să determine şi să conducă politica naţiunii, acesta se află la remorca celor două puteri. În fapt, textele şi mai ales practica fac

328

din guvern o emanaţie a preşedintelui republicii. Acesta din urmă este cel care numeşte primul ministru şi miniştrii (teoretic la propunerea primului ministru) şi pune capăt mandatelor acestora. Rolul Adunării se rezumă la a aproba programul de guvernare (sub ameninţarea dizolvării, dacă refuză). Incompatibilitatea între funcţia ministerială şi mandatul parlamentar şi recurgerea frecventă la personalităţi non-parlamentare în cadrul guvernului sporesc încă independenţa acestuia faţă de Parlament.

În fine, cea de-a V-a Republică a creat, pe modelul Curţii Supreme a Statele Unite, un Consiliu Constituţional, însărcinat să vegheze la constituţionalitatea legilor. Formată din nouă membri desemnaţi pentru nouă ani dintre care o treime se reînnoieşte la fiecare trei ani (trei membri aleşi de şeful statului, câte trei de preşedintele fiecăreia dintre cele două Adunări) ea este organismul suprem de control al alegerilor şi al textelor legislative.

PRACTICA PUTERII

Practica a consolidat şi mai mult efectele textului constituţional pentru a întări preponderenţa preşedintelui republicii în rândul instituţiilor. Toate acestea sunt rezultatul circumstanţelor excepţionale pe care le-au constituit evenimentele din Algeria dar de asemenea şi al temperamentului politic al generalului de Gaulle care vede încă de la discursul de la Bayeux din 1946 în şeful de stat cheia de boltă a instituţiilor. Această consolidare îmbracă două aspecte:

— Reducerea guvernului la un rol de execuţie: se afirmă chiar ideea unui

„Domeniu rezervat" şefului de stat, care include toate marile probleme naţionale

(apărare naţională, Algeria, diplomaţie…). În consecinţă, se creează la Élysée un veritabil super-cabinet format din comitete specializate, din experţi, care ocolesc deseori ministerele corespondente. Miniştrii văd rolul lor limitându-se la punerea în aplicare a deciziilor luate de şeful de stat. Acesta numeşte şi revocă de altfel miniştrii după cum doreşte, propunerea primului ministru fiiind pur formală.

Antoine Pinay şi Jacques Soustelle, de exemplu, aflându-se în dezacord cu preşedintele, vor trebui să se retragă în 1960.

— Ţinerea la distanţă a Parlamentului: neîncrezător faţă de Parlament, generalul de Gaulle îi limitează câmpul de acţiune. În martie 1960, refuză pur şi simplu convocarea Adunării, cerută de majoritatea membrilor acesteia (şi o face legal, conform Constituţiei). În diverse rânduri el ocoleşte Parlamentul, fie obţinând dreptul de a legifera prin ordonanţe, fie, în momentul puciului generalilor, folo

sindu-se de articolul 16 şi păstrând timp de şase luni

deplinele puteri pe care acesta i le acordă. Peste capul parlamentarilor, generalul de Gaulle preferă să se adreseze direct ţarii prin discursuri, vizite, conferinţe de presă, alocuţiuni radio-televizate şi mai ales referendumuri care constituie atât întrebări puse francezilor pe subiecte precise cât şi dovezi de încredere faţă de şeful statului care reînnoieşte astfel periodic prin vot universal propria sa legitimitate.

Într-o conferinţă de presă, pe 31 ianuarie 1964, preşedintele republicii precizează de altfel maniera în care el concepe interpretarea Constituţiei celei de-a V a Republici şi rolul fundamental pe care trebuie să-l joace preşedintele:

„Spiritul noii Constituţii constă, păstrând în continuare un Parlament legiuitor, în a face astfel încât puterea să nu mai fie în mâinile unor partide, ci ca ea să emane direct de la popor, ceea ce implică ca şeful de stat, ales de naţiune, să-i fie sursa şi deţinătorul (…). Preşedintele este în mod evident singurul care deţine şi poate delega autoritatea de stat (…). Însă, dacă trebuie să fie în mod evident înţeles că autoritatea indivizibilă a statului este încredinţată în întregime preşedintelui de către popor, poporul care l-a ales, că nu există niciuna alta, nici ministerială, nici civilă, nici militară, nici judecătorească, care să nu fie conferită şi să nu fie menţinută prin el, în fine că lui îi aparţine aptitudinea de a trasa graniţe între domeniul suprem care îi este propriu şi cele în care el atribuie altora gestiunea, totul ne determină ca, în vremuri normale, să păstrăm distincţia între funcţia şi câmpul de acţiune al şefului de stat şi acelea ale primului ministru (…)”.

Această evoluţie a instituţiilor va genera o foarte gravă criză a partidelor politice. Acestea, al căror rol tradiţional este legat de activitatea parlamentară, sunt

dezorientate în faţa unui regim care nu le lasă altă alternativă între aprobarea politicii şefului de stat şi opoziţia sterilă. Strivite în 1962, ele se află în căutarea unor strategii noi şi schiţează apropieri comandate de sistemul electoral majoritar. Vedem astfel constituindu-se coaliţii de partide în Parlament şi în ţară. Astfel, liderii MRP, Jean Lecanuet şi Joseph Fontanet, au contacte cu independenţii lui Bertrand Motte şi membri, liberali ai UDSR care îi urmează pe René Pleven şi Eugene Claudius-Petit, pentru a forma o opoziţie de centru-dreapta, liberală şi proeuropeană, la care participă de altfel şi câţiva radicali. La rândul lor, radicalii conduşi de Maurice Faure se apropie de stânga din UDSR condusă de François Mitterrand pentru a forma Adunarea democratică, care iniţiază contacte cu socialiştii, dar de asemenea şi cu MRP. De altfel, în afara partidelor, cluburi, bogate în personalităţi, însă sărace în efective, cum ar fi Clubul Jean Moulin, se străduiesc să conceapă un nou program al opoziţiei, adaptat epocii şi capabil să atragă opinia publică care se îndepărtează de partidele îmbătrânite şi prost adaptate, cu

doctrine sclerozate. Însă acest efort de renovare a sistemului politic francez este de-abia angajat şi opoziţia încă dispersată şi nerefăcută de pe urma eşecului din 1962, în timp ce la orizont apare proba din 1965, prima alegere a preşedintelui republicii prin vot universal. Iar sarcina opoziţiei apărea cu atât mai dificilă cu cât noul regim poate să prezinte un bilanţ larg favorabil, la sfârşitul celor şapte ani de guvernare ai generalului de Gaulle.

SUCCESELE POLITICII;

GAULLISTE (1958 – 1965);

STABILITATEA ŞI EXPANSIUNEA

Primul rezultat pe care gaullismul îl poate trece la

activul său este de a fi reuşit să înlocuiască cu o stabilitate guvernamentală instabilitatea cronică care marcase cea de-a IV-a Republică. Timp de unsprezece ani, din 1958 în 1969, generalul de Gaulle, preşedinte al Republicii, impulsionează politica franceză în ansamblul ei. De-a lungul acestei perioade el nu are decât trei prim-miniştri, Michel Debre (1958 – 1962), Georges Pompidou (1962 – 1968), Maurice Couve de Murville (1968 – 1969). Rezultă de aici o incontestabilă continuitate a acţiunii guvernamentale, cu atât mai mult cu cât anumiţi miniştri îşi păstrează pe o perioadă îndelungată portofoliile: M. Couve de Murville rămâne ministrul Afacerilor externe din 1958 în 1967, Pierre Messmer este ministrul al Armatei din 1960 în 1969. Totuşi, aceasta stabilitate nu priveşte decât posturile cheie şi în special pe acelea ce determină politica externă a Franţei. În schimb, ministere ca acela al Educaţiei naţionale, de Interne, al Agriculturii îşi schimbă frecvent titularii, încât nu s-ar putea spune că în aceste domenii a existat o continuitate atât de marcantă ca în domeniul afacerilor externe.

Şi mai mult decât această stabilitate guvernamentală, gaullismul îşi poate trece la activ remarcabila expansiune economică care coincide cu preşec iniţia generalului de Gaulle. Fără îndoială, această expansiune este un fenomen mondial care se petrece în acelaşi timp în toate marile ţări industriale ale lumii. Însă Franţa celei de-a V-a Republici participă pe deplin la această evoluţie în măsura în care stabilitatea politică acordă garanţii investitorilor şi oamenilor de afaceri. De altfel.

guvernul se străduieşte să controleze şi să armonizeze creşterea economică folosind la maximum posibilităţile planificării (planul interimar 1960 – 1961 şi planul de patru ani 1961 – 1964). În timpul preşedinteii

generalului de Gaulle, Franţa va cunoaşte astfel o remarcabilă creştere industrială, o sporire a producţiei agricole, o balanţă comercială echilibrată.

Totuşi, această intrare a Franţei într-o eră a creşterii spectaculoase nu se petrece nici fără tensiuni, nici fără dificultăţi. Cele mai grave privesc lumea rurală, constituită din mici întreprinderi, prost adaptate pieţei şi concurenţei internaţionale şi ale căror dificultăţi dau naştere în 1960 – 1962 unor violente manifestaţii, cum ar fi ocuparea subprefecturiii din Morlaix în iunie 1961. Ministrul agriculturii Edgard Pisani obţine ca parlamentul să voteze legea-cadru destinată să modernizeze agricultura franceză prin constituire de mari domenii rentabile din punct de vedere economic. Altă sursă de tensiuni, nemulţumirea salariaţilor care consideră că „beneficiile creşterii” sunt repartizate în mod inegal şi declanşează în 1963 grave foarte dure (de exemplu în mine).

Şi, mai ales, creşterea economică franceză se dezvoltă într-un climat de inflaţie endemică. În 1958, planul Pinay-Rueff condusese la o însănătoşire a situaţiei ţării printr-o devalorizare de 17, 5% a francului, liberalizarea schimburilor externe, economii severe şi creşterea impozitelor care permite limitarea deficitului bugetar. În fine, pentru a face impresie un nou franc sau „francul greu”, valorând 100 de franci vechi, fusese pus în circulaţie. Până în 1962, aceste măsuri permiseseră ca creşterea economică să se desfăşoare într-un context de echilibru a bugetului şi de creştere moderată a salariilor şi preţurilor. Însă, începând cu această dată, creşterea preţurilor şi a salariilor face ca inflaţia să reapară. Pentru a-i pune capăt, Valery Giscard d’Estaing, ministrul Economiei şi Finanţelor, lansează în 1963 un „plan de stabilizare”: economii şi noi impozite, însă mai ales blocarea şi controlul preţurilor şi restricţii impuse

creditului. Rezultă de aici o frânare a expansiunii economice până în 1965: producţia stagnează, iar cifrele prevăzute drept obiective de plan trebuie revizuite şi micşorate.

ÎNCHEIEREA DECOLONIZ4RII

ŞI POLITICA *DE* INDEPENDENP NAJIONAli

Venit la putere cu ocazia unei crize coloniale, fiind nevoit să se confrunte timp de patru ani cu dificultăţi de toate ordinele legate de războiul din Algeria, generalul de Gaulle este de aici înainte convins că Franţa are mai mult de pierdut decât de câştigat din menţinerea dominaţiei sale asupra teritoriilor coloniale.

El este decis să elibereze ţara de „constrângerile... pe care i le impunea imperiul său". În afara Algeriei, problema priveşte în 1958 mai ales Africa neagră şi Madagascarul. Mai mult, legea-cadru Deffere a pregătit căile unei posibile retrageri franceze. În spiritul acestui text titlul al XII-lea din Constituţia din 1958 oferă coloniilor alegerea între independenţă însoţită de ruptura cu Franţa (şi este suficient pentru aceasta să voteze „nu" la referendumul din 1958) şi apartenenţa la o „Comunitate" care să le asocieze Franţei. În acest din urmă caz, ele devin state autonome administrângud-se ele însele, însă acceptând să delege anumite probleme instituţiilor comunitare şi bucurându-se de ajutor francez. Practic toate coloniile din Africa neagră şi Madagascarul aleg în 1958 apartenenţa la Comunitate; singură Guineea, la chemarea liderului naţionalist Sékou Touré, alege în 1958 calea independenţei şi a rupturii.

Însă Comunitatea va evolua foarte rapid. Cea mai mare parte a ţărilor m/mbre fac cunoscută dorinţa lor de a accede la o independenţă totală, fără totuşi a rupe legăturile de diferite genuri care le leagă de Franţa. În 1960, generalul de Gaulle acceptă revizuirea titlului al XII-

lea al Constituţiei. Douăsprezece foste colonii franceze din Africa neagră şi Madagascar devin independente şi intră în ONU. Generalul de Gaulle încheie astfel printr-o evoluţie reuşită decolonizarea franceză marcată la originile sale de o serie de conflicte militare. În locul fostului imperiu din Africa şi al Comunităţii născute moarte apare un ansamblu francofon african în care legăturile economice, tehnice, culturale, chiar şi acordurile militare puse în practică prin politica de cooperare înlocuiesc vechile raporturi de dependenţă politică.

Dacă opinia publică franceză în marea sa majoritate aprobă încheierea decolonizării, ea se arată în egală măsură favorabilă politicii externe de independenţă naţională a generalului de Gaulle. Aceasta îmbracă două aspecte principale.

— În primul rând, preocupat de a-i oferi Franţei rangul său de mare putere, generalul de Gaulle respinge cu energie, şi nu fără oarecare ostentaţie, „protectoratul american". În 1958, el propune Marii Britanii şi Statelor Unite un „directorat în trei" al alianţei Atlantice. În faţa absenţei unui răspuns al partenerilor săi, el trece hotărât la punerea în practică a unei politici independente, nu lipsite de o oarecare doză de anti-americanism. Astfel el va decide să continue cercetările începute încă din vremea celei de-a IV-a Republici cu scopul de a dota Franţa cu o forţă nucleară proprie. Prima bombă atomică franceză va exploda la Reggane, în Sahara, în februarie 1960. De altfel, rămânând în alianţa Atlantică, Franţa îşi retrage în 1963 flota din comandamentul integrat al NATO, preludiu al retragerii tuturor forţelor franceze din organizaţia militară a alianţei, din 1966. În acelaşi

timp, el îşi înmulţeşte criticile publice la adresa

politicii americane: recunoaşterea Chinei comuniste în 1964, în timp ce Washingtonul continuă să o ignore-violenta dezaprobare a războiului dus de Statele Unite în Vietnam şi propunerea de neutralizare a peninsulei indochineze, în cadrul discursului de la Phnom-Penh din 1966; sprijin acordat ţărilor lumii a treia împotriva dominaţiei americane; căutarea unei destinderi şi apoi a unei înţelegeri cu Estul; contestarea sistemului monetar internaţional fondat pe primatul dolarului şi propunerea reîntoarcerii la etalonul aur. Totuşi aceste gesturi de independenţă, chiar de rezervă faţă de o hegemonie americană considerată insuportabilă nu implică deloc o repunere în discuţie a alianţei, cu condiţia ca în cadrele acesteia Franţa să treacă drept un partener independent: în 1962, în timpul crizei rachetelor, Franţa face cunoscut Statelor Unite sprijinul său total în acest conflict care le opune URSS.

— Al doilea aspect al politicii externe a generalului de Gaulle priveşte Europa. În 1962, generalul de Gaulle ia în zeflemea ideea Europei supranaţionale şi preconizează o „Europă a patriilor" în care fiecare naţiune şi-ar păstra identitatea, însă ale căror guverne s-ar înţelege pentru a duce o politică comună, garantând independenţa continentului şi făcând din acesta un al treilea bloc în faţa celor două mari puteri. Cheia de boltă a acestei Europe urma să fie înţelegerea franco-germană şi aceasta este pusă în aplicare printr-o serie de contacte călduroase între preşedintele republicii şi cancelarul german Adenauer în 1960 – 1962. Însă aceste veleităţi nu vor duce la niciun rezultat concret. Succesorul lui Adenauer, cancelarul Erhard, manifestă puţin entuziasm pentru această prietenie strânsă cu Franţa. De altfel, planul Fouchet care propunea punerea în aplicare a proiectului Europei politice a generalului de Gaulle este respins de partenerii Franţei.

Decepţionat, preşedintele Republicii devine conştient de faptul că statele europene ţin mai mult la înţelegerea cu Statele Unite decât la realizarea vastelor proiecte franceze. El reacţionează în faţa acestei decepţii cu o oarecare brutalitate: în 1963 şi 1967, opune vetoul său adeziunii la Piaţa Comună a Marii Britanii în care vede calul troian al Statelor Unite. De altfel, pentru a obţine crearea unei Pieţe comune agricole are suscită un slab interes în rândul partenerilor săi, el provoacă deliberat o serie de crize ale organizaţiei europene.

Larg susţinută de francezi, această politică contribuie la popularitatea generalului de Gaulle în rândurile opiniei publice. Către 1965, el pare a fi la apogeul puterii sale, şi toată lumea se aşteaptă la realegerea sa triumfală. Or, este momentul în care debutează o serie de crize care se vor sfârşi în 1969 prin demisia sa. Prima etapă din aceste dificultăţi se manifestă prin umilinţele electorale din 1965 şi 1967 care demonstrează o anumită uzură a puterii gaulliste.

DECEPŢIILE ELECTORALE DIN 1965 ŞI 1967

Alegerile prezidenpale din 1965, primele care se desfăşoară în cadrul sufragiului universal, par a nu fi decât o formalitate pentru generalul de Gaulle, despre care nimeni nu se îndoieşte că va candida, chiar dacă el nu îşi anunţă intrarea sa în competiţie decât foarte târziu. În schimb, partidele politice, învinse în 1962, încă dezorganizate, sunt cu atât mai puţin capabile să facă faţă acuzaţiei de a fi mii,) t împotriva alegerilor prin vot universal. De-abia cu câteva săptămâni înainte de scrutin, după ce eşuase ideea candidaturii lui Gaston Defferre lansată de o manieră spectaculoasă de săptămânalul *UExpress*, gândită pe baza unei „mari federaţii” mergând

de la socialişti până la MRP, se va degaja un nou peisaj politic. Cinci candidaţi, îl înfruntă pe generalul de Gaulle, dintre aceştia doi au o puternică bază politică, François Mitterrand, susţinut de toate partidele de stânga de la comunişti până la radicali, şi Jean Lecanuet, liderul unui „centru al opoziţiei" reunind MRP, independenţii, câţiva radicali şi membri ai UDSR conduşi de René Pleven. Două inovaţii vor răsturna toate previziunile. În primul rând, apariţia la televiziune a candidaţilor opoziţiei (care nu aveau deloc acces la aceasta???) provoacă un şoc în opinia publică şi le sporeşte considerabil audienţa. În al doilea rând, pentru prima dată publicarea de sondaje de opinie permite urmărirea cotei principalilor candidaţi. Or aceste două fenomene conjugate arată fisurarea supremaţiei generalului de Gaulle şi ascensiunea principalilor săi adversari, în special a lui Jean Lecanuet care, pornit de la 3% în sondaje ajunge la circa 15% în preajma primului tur. Această progresie a liderului centrist se va realiza prin voturi smulse din rândurile electoratului moderat, până atunci fidel gaullismului, care vor fi hotărâtoare pentru rezultatele primul tur. împotriva oricăror aşteptări, generalul de Gaulle, cu 47% din voturile exprimate este pus în balotaj şi va trebui să se confrunte în al doilea tur cu François Mitterrand, candidat unic al stângii care aduna 33% din voturi. Fără îndoială, generalul de Gaulle va repurta în al doilea tur o victorie aşteptată (54, 5% faţă de 45, 5% ale lui François Mitterrand), însă prestigiul său a suferit o atingere, în timp ce opoziţia, strivită în 1962, apare din nou ca o forţă credibilă.

Acest semisucces va determina majoritatea şi opoziţia să pregătească cu o mai mare atenţie alegerile legislative din 1967, considerate ca „al treilea tur" al alegerilor prezidenţiale. Georges Pompidou, redesemnat prim-ministru, remaniază

guvernul. îl îndepărtează pe Valery Giscard d'Estaing al cărui plan de stabilizare este considerat responsabil de balotajul generalului de Gaulle din alegerile precedente, şi numeşte personalităţi considerate a avea o imagine de stânga, economistul Jean-Marcel Jeanneney (fiul fostului preşedinte al senatului celei de-a III-a Republici) şi fostul preşedinte al Consiliului celei de-a IV-a Republici, Edgar Faure. Pentru a evita luptele interne în sânul majorităţii, el decide că aceasta va prezenta în toate circumscripţiile o candidatură comună. În fine, el reorganizează partidul gaullist, în fruntea căruia plasează oameni noi şi căruia îi va schimba numele pentru a-l denumi „Uniunea democraţilor celei de-a IV-a Republici" (UDV). La rândul lor, ieşiţi întăriţi în urma scrutinului prezidenţial, concurenţii generalului de Gaulle se străduiesc să-şi organizeze forţele care i-au susţinut pentru a putea aborda în condiţii mai favorabile alegerile din 1967. Jean Lecanuet îşi regrupează partizanii, membri ai MRP, moderaţi, liberali, radicalizanţi în rândurile centrului democrat. La rândul său, François Mitterrand realizează o uniune a stângii necomuniste, care se încadrează sla rândul său în sânul unei Federaţii a stângii democrate şi socialiste (FGDS). Participa aici socialiştii, radicalii, membrii cluburilor regrupate în jurul Convenţiei instituţiilor republicane, prezidată de François Mitterrand însuşi. Totuşi, rămân la distanţă la această coaliţie partidul comunist şi Partidul socialist unificat (PSU), format în 1960 din aderenţii lui PSA şi diverse grupări de stânga; coaliţie la care aderă şi Pierre Mendes France şi care acordă o atenţie sporită elaborării programelor şi ideilor, respingând demersul prea electo-ralist în ochii săi, al FGDS.

Primul tur al algerilor din 1967 pare a reprezenta un

nou triumf pentru majoritate. Gaullişti îşi urmează în continuare ascensiunea începută în 1962, în defavoarea Centrului democrat care stagnează, în timp ce stânga progresează evident. Însă, în al doilea tur, situaţia se răstoarnă. Acorduri de desistare sunt aproape sistematic încheiaţi de membrii FGDS şi cei ai Centrului democratic, între socialişti şi comunişti (care ies astfel din ghettoul politic unde fuseseră izolaţi din 1947). Rezultatul este o puternică pierdere de mandate pentru UDV şi aliaţii săi republicani-independenţi. Numai rezultatele din teritoriile de peste mări le vor permite să-şi păstreze la limită, majoritatea (244 de mandate din 487).

Cele două decepţii electorale din 1965 şi 1967 păreau să demonstreze fragilitatea regimului şi înmulţirea tensiunilor. În timp ce sindicatele dec. /işează greve violente împotriva „îngheţării" salariilor, opoziţiile politice capătă o turnură acută. Caracterul, considerat din ce în ce mai personal, al regimului exasperează pe adversarii săi şi va genera o nelinişte până şi în sânul majorităţii. În 1967, o serie de iniţiative ale generalului de Gaulle sporesc şi mai mult acest sentiment al unei rupturi între putere şi clasa politică. Astfel, în timpul „Războiului de şase zile" care opune Israelul ţărilor arabe, şeful statului decide să condamne într-o manieră unilaterală acţiunea statului evreu şi impune un embargo asupra armelor destinate acestuia, în timp ce o mare parte a opiniei publice, atât din sânul majorităţii, ca şi al opoziţiei se arată favorabilă Israelului (iunie 1967). O lună mai târziu, în timpul unei călătorii în Québec, preşedintele Republicii vine să-şi arate un sprijin făţiş independenţiştilor strigând într-un discurs public: „Trăiască Quebac-ul liber!", deschizând astfel o criză cu statul canadian, fără ca problema să fi făcut obiectul celei mai mici dezbateri a Parlamentului sau a guvernului francez. Liderul republican-independenţilor,

Valery Giscard d'Estaing, care se distanţează din ce în ce mai puternic de generalul de Gaulle, denunţă atunci în termeni foarte duri „exerciţiul solitar al puterii". Acest climat, marcat de contradicţii şi de dificultăţi, al unui regim care, de altfel repurtează succese incontestabile, va culmina cu criza din mai iunie 1968.

FORŢELE POLITICE ÎN MARTIE 1967		
	% din voturile exprimate în primul tur	Număr de deputaţi
Partidul comunist FGDS Centrul democrat UD a V-a Republicani-independenţi	22, 4 18, 7 13, 4 37, 7	73 121 41 200 44

CRIZA DIN MAI-WNIE1968

Criza din 1968 este în mod fundamental o criză a societăţii, care atinge aproape în acelaşi moment toate ţările industriale, SUA, Japonia, RFG. Ea se va grefa pe realitatea politică franceză destul de târziu „prin ricoşeu", şi pare a reuşi să învingă un regim, care după 1965 părea la capătul puterilor. Însă semnificaţia sa depăşeşte cu mult cadrele politicii şi îşi are rădăcinile în psihologia colectivă a societăţilor industriale aflate în epoca creşterii economice.

Aceasta este cu atât mai adevărat cu referire la prima fază a mişcării, faza studenţească. Ea se naşte în

universităţile în care tineretul universitar contestă

violent „societatea de consum” care striveşte personalitatea omului în numele productivismului, dublată de o frenesie a consumului unora, în timp ce cea mai mare parte a lumii se zbate în mizerie şi, chiar în ţările bogate, sunt numeroşi cei care cunosc dificultăţi considerabile. Astfel, în rândul tineretului studios se amestecă temele generoase ale justiţiei sociale, teme fondate pe voinţa de a elibera omul de toate constrângerile care apasă asupra lui, fie acestea sociale, administrative, religioase etc, şi teme mult mai evident politice care constau în lupta împotriva societăţii capitaliste, acuzată de a fi sursa tuturor injustiţiilor şi a tuturor constrângerilor. Această ultimă parte a programului aparţine studenţilor „gauchişti”, în rândurile cărora se adună, atât împotriva societăţii capitaliste cât şi a comunismului birocratic de stil sovietic, anarhişti, admiratori ai maoismului chinez (sau a ceea ce se cunoaşte despre acesta), troţkişti, marxişti necomunişti, etc. Criza debutează în noua facultate din Nantere, un ansamblu de construcţii noi amplasat în mijlocul unui bidouville, unde se putea observa de o manieră flagrantă contrastul dintre bogăţia societăţii privilegiate şi mizeria celor mai săraci. Pe 22 martie 1968, studenţii „gauchişti” ocupă sala de consiliu a acestei facultăţi. În săptămânile care urmează, „mişcarea din 22 martie” reunind direverse grupări gauchiste, sub conducerea studentului la sociologie Daniel Cohn-Bendit, îşi înmulţeşte acţiunile, al căror obiectiv este de a constrânge societatea să-şi „arate adevărata sa faţă”, cea a represiunii, botezată pentru circumstanţă „fascims”. De fapt, aceşti studenţi, dacă pun în cauză funcţionarea Universităţii cu scopul de a antrena alături de ei masa colegilor lor, resping orice atitudine sindicalistă. Universitatea nu este pentru ei decât baza de

unde ar putea porni revoluţia care ar putea răsturna societatea capitalistă. Or, acest proiect va fi servit de greşelile guvernului. Pe 2 mai 1968, facultatea din Nauterre este închisă. Studenţii „gauchişti" se mută atunci în Cartierul Latin, unde se bucură de sprijinul studenţilor de la Sorbona. Pe 3 mai, poliţia intervine pentru a evacua Sorbona. Urmează ciocniri între studenţi şi forţele de ordine, în Cartierul Latin, care durează o parte a nopţii. Angrenajul manifestaţie-represiune este deja pornit. Zi după zi, cortegii studenţeşti se ciocnesc cu politica, iar confruntările degenerează în răzmeriţe. Pe 10 mai sunt ridicate baricade şi veritabile lupte se desfăşoară în capitală; vehicule sunt incendiate, există răniţi, însă în ciuda violenţei ciocnirilor, nici nu mort. Studenţii gauchişti se bucură de sprijinul sindicatului studenţesc, UNEF şi a Sindicatului naţional al învăţământului superior. Un climat revoluţionar, provocat de studenţi, s-a instalat în Franţa, şi nimeni nu ştie unde se va ajunge. Guvernul, luat pe nepregătite, este depăşit de această situaţie neaşteptată (Primul ministru Pompidou este în călătorie în Afghanistan). De asemenea, sindicatele şi partidele

politice nu ştiu cum să analizeze mişcarea, care nu intră deloc în conceptele clasice. Singur partidul comunist ia o poziţie fermă; el dezavuează agitaţia gauchista în care vede „o aliată obiectivă a puterii gaulliste şi a marilor monopoluri capitaliste" pentru a diviza forţele democratice.

De fapt, amploarea mişcării nu poate permite partidelor şi sindicatelor destânga să se menţină la distanţă, cu riscul de a nu putea beneficia de consecinţele politice ale agitaţiei. Prea puţin doritori de a îmbrăţişa lozincile „comunei studenţeşti", ei găsesc totuşi un teren de înţelegere cu aceasta, organizând pe 13 mai o mare

manifestaţie împotriva represiunii politice, insolită în aceeaşi zi de o grevă generală.

Greva generală din 13 mai reprezintă debutul celei de-a doua faze a evenimentelor din mai iunie 1968, calificată drept „faza socială”. Dacă agitaţia studenţească continuă, atenţia este de-acum înainte atrasă de înmulţirea grevelor cu ocuparea locurilor de muncă, care, născute spontan, cuceresc progresiv întreaga ţară, întinzându-se fără discontinuităţi până pe 27 mai. Ele încep la uzina Sud-Aviation din Nautes de pe 14 mai şi primesc pe 16 mai un sprijin decisiv odată cu ralierea fortăreţei muncitoreşti de la Billaucourt, Renault. În ciuda eforturilor studenţilor de a lega mişcarea lor de aceea a muncitorilor, aceştia rămân neîncrezători şi-şi menţin propriile revendicări. Or, acestea sunt multiple, uneori confuze, mergând de la soluţionarea unor probleme strict locale până la modificarea condiţiilor de lucru în întreprinderi, de fapt o contestare radicală a rolului patronatului, a muncii la bandă sau la revendicarea recunoaşterii responsabilităţii muncitorului în întreprindere. Deci alături de revendicările clasice apar insatisfacţiile datorate modificărilor structurale ale condiţiilor de muncă. Adeseori depăşite de baza lor, sindicatele încearcă să canalizeze mişcarea, străduindu-se să articuleze dorinţele confuze ale greviştilor. Din acest punct de vedere, apar la lumină două limbaje diferite, cel al CGT, susţinut de partidul comunist, care se limitează la cererile clasice de majorări salariate şi cel al CFDT (născut în 1964 din „deconfesionalizarea” majorităţii din CĂC) şi PSU, mai apropiate de „spiritul din mai”, care reclamă o profundă modificare a structurilor societăţii şi întreprinderii. Dornic să găsească un interlocutor cu care să poată negocia, cu scopul de a recăpăta controlul asupra unei situaţii alunecoase, primul ministru Georges Pompidou, care-i înmulţeşte iniţiativele şi deţine primul

rol, în timp ce generalul de Gaulle este descurajat, decide să deschidă discuţii cu sindicatele şi patronatul. El va alege deliberat opţiunea de a da satisfacţie CGT-ului, cel mai puternic dintre sindicatele franceze, însă de asemenea cel ale cărui exigenţe păreau cel mai

puţin fundamentale în ceea ce priveşte viitorul. Pe 27 mai, acordurile de la Grenelle oferă muncitorilor sporuri salariale, scăderea timpului de lucru, drepturi sindicale în cadrul întreprinderii. Însă acest succes al primului ministru nu are urmări. Salariaţii de la Renault resping acordurile care le sunt prezentate de! Georges Seguy, secretar general al CGT. Grvele continuă deci, iar puterea nu a reuşit să găsească un punct de sprijin care i-ar fi permis să acţioneze în această situaţie imprevizibilă.

Eşecul negocierilor sociale transferă criza pe terenul politic. Incapacitatea puterii de a reacţiona în faţa evenimentelor, tăcerea prelungită a generalului de Gaulle care se închide în mutism, după propunerea unui „referendum asupra participării" care nu are ecou în opinia publică şi nu joacă niciun rol în evenimente, oferă sentimentul că succesiunea este deschisă. În faţa acestei impresii de vid politic apar soluţii divergente. Pe 27 mai, la stadionul Charlety, în prezenţa lui Pierre Mendes France care este aclamat, însă care rămâne tăcut, studenţii, liderii sindicalişti cer profunde reforme. Pe 28 mai, Frânejois Mitterrand cere formarea unui guvern provizoriu, prezidat de Pierre Mendes France (care face cunoscut că ar accepta acest mandat dacă i-ar fi încredinţat de stânga unită), el însuşi fiind candidat la preşedinţia republicii. Cât despre partidul comunist, acesta propune un „guvern popular" ceea ce nimeni nu înţelege prea bine ce ar putea să reprezinte, fără ca comuniştii să fie pregătiţi să participe. Această criză a puterii îşi atinge punctul

culminant pe 29 şi 30 mai odată cu „dispariţia” generalului de Gaulle. În timp ce speculaţiile asupra unei eventuale demisii a şefului de stat, care s-ar fi retras la Colombey, sau ar fi plecat în străinătate, îşi fac loc, generalul de Gaulle se află la Baden-Baden unde discută cu generalul Massu, comandant şef al trupelor din Germania, care pare a-l fi convins să reia situaţia în mână. De fapt pe 30 mai, generalul de Gaulle trece la contraofensivă. El anunţă dizolvarea Adunării naţionale şi lansează un apel la acţiunea civică a francezilor pentru a susţine regimul. În aceeaşi seară, sub conducerea principalilor şefi gaullişti, 500.000 de persoane răspund la acest apel, defilând pe Champs-Élysées. Pentru mişcarea din mai este începutul refluxului. Grevele şi ocuparea uzinelor încetează pe rând de-a lungul lunii iunie. Cât despre partidele politice, abandonând orice veleitate de a asigura pe moment succesiunea regimului, ele pregătesc alegerile prevăzute pentru înnoirea adunării naţionale.

IUNIE 1968-APRILIE1969: *W AL DOILEA* SUFLU % *PENTRV REPUBLICA GAVLLISTĂ*?”

Dacă ne-am lua după aparenţe, contra-ofensiva generalului de Gaulle ar duce la o victorie totală a acestuia. El consolidează un regim care părea cu puţin timp înainte pe punctul de a se scufunda. Alegerile din 23 şi 30 iunie 1968 sunt într-adevăr „alegeri ale fricii”. Francezii, dintre care mulţi au simpatizat cu lozincile mişcărilor din mai, se înspăimântă când îşi dau seama de posibilităţile revoluţionare pe care acestea le conţineau sau în timp ce înmulţirea grevelor duce pentru ei la dificultăţi zilnice (absenţa transporturilor în comun, criza benzinei, birouri închise, servicii poştale neasigurate, bănci închise etc). Astfel, vor vota masiv încă de la primul tur pentru candidaţii gaullişti regrupaţi în „Uniunea pentru apărarea republicii” (UDR – noul nume al partidului

gaullist) în care ei văd candidaţii ordinii, în timp ce evită stânga, considerată a fi legată strâns de cei care aduc dezordinea şi pe centriştii din opoziţie care, fără a accepta punctele de vedere revoluţionare, au arătat o oarecare înţelegere faţă de lozincile mişcărilor din mai. În al doilea tur, gaulliştii şi aliaţii lor îşi asigură o victorie zdrobitoare. UDR obţine majoritatea absolută a mandatelor (294 din 485), ajungând chiar la trei sferturi din locuri împreună cu aliaţii săi republican-independenţi (64 de deputaţi). În schimb, stânga este descompusă în fracţiuni.

Generalul de Gaulle poate deci să considere că noua adunare îi este devotată. Situaţia este pentru el cu atât mai favorabilă, cu cât eşecul electoral al opoziţiei antrenează o criză grasă în rândurile acesteia. Federaţia stângii democrate şi socialiste este condamnată de eşecul său electoral. Partidul socialist şi radical se debarasează de conducerea lui François Mitterrand punând capăt tendinţei de

FORŢELE POLITICE ÎN IUNIE 1968		
	% din voturile exprimate în primul tur	Număr de deputaţi
Partidul comunist FGDS Centrul Progresului şi Democraţiei moderne UDR Republican-independenţi	20 16, 5 10, 3 46	34 57 32 …294 64

fuzionare a diverselor componente pe care acesta se străduia s-o promoveze. Eşecul electoral antrenează descompunerea coaliţiei opoziţiei de stânga. Acelaşi lucru se întâmplă şi în sânul „centrului de opoziţie”. Dacă Jean Lecanuet rămâne ireductibil ostil gaullismului, deputaţii centrişti reuniţi în sânul grupării „Progres şi Democraţie modernă”, condusă de Jacques Duhamel, doresc o opoziţie mai constructivă şi se arată în fapt tentaţi de o raliere la regimul consolidat. Totuşi, această victorie a generalului de Gaulle are punctele ei slabe. Majoritatea rezultată în urma scrutinului din 1968 este mai mult conservatoare decât gaullistă şi vede pe şeful său natural în persoana lui Georges Pompidou, care a fost şeful rezistenţei în faţa mişcării revoluţionare din mai. Aleasă pentru a se împotrivi acestor mişcări, ea nu este pregătită să accepte schimbările pe care generalul de Gaulle înţelege să le întreprindă ca răspuns în faţa revendicărilor manifestate de-a lungul crizei.

Ieşit întărit de pe urma votului francezilor, generalul de Gaulle înţelege să relanseze regimul, determinând adoptarea unor reforme, care în ochii săi ar răspunde speranţelor acestora. Aceste reforme au ca temă comună „participarea” francezilor. Pentru a inaugura această nouă fază a celei de-a V-a Republici, generalul de Gaulle decide să schimbe oamenii. Spre via nemulţumire a numeroşilor deputaţi UDR el decide să se despartă de Georges Pompidou şi să-l numească în locul său ca prim-ministru pe Maurice Couve de Murville, ministru de Finanţe. Două reforme esenţiale sunt curând pregătite. Ministrul Educaţiei naţionale, Edgar Faure, obţine votarea în octombrie 1968 de către o majoritate reticentă, însă care se resemnează să dea satisfacţie şefului de stat, o lege de

orientare a învăţământului superior care prevede principiul autonomiei universităţilor şi încredinţează gestiunea acestora reprezentanţilor personalului din învăţământ şi studenţilor. Mai fundamentală încă este reforma regională pregătită de Jean-Marcel Jeanneney. Aceasta se bazează pe principiul descentralizării şi participării la gestiunea regiunilor a forţelor economice sociale şi culturale. Totuşi, această ultimă reformă are drept consecinţă o modificare a modului de alegere a Senatului, care de aici înainte va trebui să reprezinte nu numai aleşii locali, ci şi „forţele vii ale naţiunii”, patronat, sindicat asociaţii culturale, etc. Este deci necesar să se ceară poporului o revizuire a Cons. tuţiei şi, pentru a pune în aplicare această revizuire, generalul de Gaulle pror/me francezilor un referendum în aprilie 1969.

Referendumul din aprilie 1969 va fi ocazia pentru toţi nemulţumiţii de a se coaliza împotriva generalului de Gaulle. Acesta trebuie să se confrunte cu opoziţia tradiţională a stângii politice şi sindicale, exasperată de respingerea revendicărilor

342

salariale formulate în martie 1969. Însă, în afara acestei opoziţii, care nu a reuşit niciodată să constituie o majoritate, şeful statului vede ridicându-se împotriva lui, mai mult sau mai puţin deschis o parte din susţinătorii săi tradiţionali. Mai întâi, mediile de afaceri care ar fi dorit o devalorizare a monedei care să le permită să recupereze creşterile salariale consimţite în iunie 1968, însă pe care generalul de Gaulle o refuză. Apoi, Valery Giscard d’Estaing şi o parte a republican-independenţilor, care îşi accentuează distanţarea faţă de gaullişti şi cheamă electoratul să voteze „nu”. Figurează în egală măsură printre opozanţi centrişti şi o mare parte a notabilităţilor ostile reformei Senatului care, cum ar fi preşedintele

acestei Adunări, Alain Polier, îi sfătuiesc pe francezi să dea un răspuns negativ. În fine ar trebui adăugată opoziţia mai voalată a unei părţi a deputaţilor UDR aleşi în 1968, care s-au arătat ostili politicii „de participare" în universităţi şi în regiuni şi care, fără a se pronunţa deschis împotriva preşedintelui republicii, nu duc decât o campanie foarte slabă, lipsită de convingere, pentru un „da" la referendum. Teama de vid politic care de atâta vreme a menţinut în jurul generalului de Gaulle un electorat conservator adeseori derutat de luările sale de poziţie, nu mai există. Georges Pompidou, „pus în rezerva Republicii" de către şeful de stat a făcut public în ianuarie 1969, cu ocazia unei călătorii la Roma, faptul că ar candida la eventuale elegeri prezidenţiale viitoare. Chiar dacă fără a avea legătură cu acest referendum, hotărât mult mai târziu, această decizie a avut drept efect asigurarea mediilor conservatoare, arătându-le că o eventuală plecare de la putere a generalului de Gaulle nu ar fi un salt în necunoscut, ci mijlocul de a-l aduce la putere pe omul care şi-a demonstrat abilitatea în mai şi iunie 1968. Acest aport al voturilor conservatorilor adăugat tradiţionalei opoziţii de stânga explică de ce pe 27 aprilie

1969, referendumul a fost respins cu 53, 2% din voturi, A doua zi, generalul de

Gaulle, considerându-se dezavuat prin votul universal îşi va da demisia. El se retrage din viaţa politică, păstrând tăcerea până la moartea sa, pe 9 noiembrie

1970. Odată cu plecarea sa de pe scena politică este şi sfârşitul „Republicii gaulliste". O pagină esenţială a istoriei politice a Franţei tocmai a fost întoarsă.

343/VÂRSTA DE aur (1953 – 1973)

I

Preşedinţia lui

Georges Pompidou (1969 – 1974) – NEO-

GAULLISMUL LUI GEORGES POMPIDOU

Demisia generalului de Gaulle părea să deschidă calea lui Georges Pompidou. Prim-ministru între 1962 şi 1968, considerat până la această dată drept „succesorul" oficial al generalului, reorganizator şi şef al UDR, privit de marea majoritate ca salvatorul regimului în timpul crizei din mai, el pare a avea în mână toate atuurile. Cu atât mai mult cu cât îşi făcuse publică dinainte candidatura. O tentativă a unor gaullişti de a-i opune pe Maurice Coure de Murville, prim-ministru în exerciţiu, este tărăgănată. Georges Pompidou se bucură de sprijinul UDR, înregistrează ralierea lui Valery Giscard d'Estaing şi a republican-independenţilor şi pe cea a unei părţi a centriştilor, conduşi de Jacques Duhamel, Joseph Foutanet şi René Pleven.

La stânga, dezbinarea este atât de mare încât nu există cu adevărat niciun adversar serios, din moment ce există patru candidaţi, un comunist (Jacques Duclos), un socialist (Gaston Defferre care anunţă că în caz de succes îl va numi pe Pierre Mendes France prim-ministru), un membru PSU (Michel Rocard) şi troţkistul Alain Krivine. Principalul adversal al lui Georges Pompidou este preşedintele Senatului, Alain Polier, în jurul căruia se formează un veritabil curent de opinie care depăşeşte foarte larg rândurile centriştilor cărora el le aparţine. Totuşi, declararea candidaturii lui Alain Polier şi luările sale publice de poziţie antrenează un net recul al intenţiilor de vot în favoarea sa. Încă de la primul tur, Georges Pompidou este la distanţă în frunte, devansându-i pe Alain Polier şi Jacques Duclos, în timp ce Gaston Defferre cunoaşte un serios eşec, adunând de-abia 5% din voturi (mai puţine şi decât Michel Rocard), ceea ce oferă măsura crizei partidului socialist. În al doilea tur, fostul prim-ministru obţine cu uşurinţă victoria în faţa

preşedintelui Senatului cu 57, 5% din voturi.

În decursul campaniei sale electorale, Georges Pompidou defineşte un „neo-gaullism” pe care îl botează „deschidere în continuitate”. Succesor al unei personalităţii istorice excepţionale ca generalul de Gaulle, noul şef de stat are inteligenţa de a nu voi să imite stilul predecesorului său. Însă înţelege să arate că el rămâne fidel trăsăturilor majore ale politicii acestuia. Astfel, elementele de continuitate sunt numeroase, şi din acest punct de vedere, preşedinţia lui Georges

Pompidou este aceea a implantării în profunzime a instituţiilorîntrun context al unei vieţi democratice normale şi, ca urmare a normalizării unui regim despre care se putea considera înainte că era legat strict de figura particulară a generalului de Gaulle. În special, practica constituţională care face din preşedintele republicii depozitarul, practic fără rivali, al autorităţii de stat, este menţinută. De asemenea, politica externă de independenţă naţională bazată pe deţinerea armei nucleare, este continuată. În fine, calea dezvoltării economice, în special prin modernizarea industriei, este în continuare consolidată. Însă, trăgând învăţăminte din eşecul generalului de Gaulle în aprilie 1969, noul şef de stat înţelege în egală măsură să practice o politică de deschidere, şi în aceasta constă originalitatea sa.

Această deschidere este în mod mai evident marcantă în decursul primei faze a preşedinţiei, între 1969 şi 1972, şi ea datorează enorm personalităţii primului ministru, Jacques Chaban-Delmas.: –”.

JACQUES CHABAN-DELMAS: *FAZA REFORMATOARE* (*1969 – 1972*)

Deschiderea politică este înainte de toate opera lui Georges Pompidou. Ea este în principal orientată către centrişti şi republicani-independenţi, adică către forţele al

cărui sprijin i-a lipsit generalului de Gaulle în 1969. Dacă noul şef de stat îl numeşte prim-ministru pe vechiul gaullist Jacques Chaban-Delmas, considerat un om al dialogului şi reformator, el obţine reîntoarcerea la guvernare ca ministru de Finanţe a lui Valery Giscard d'Estaing (care a cerut să se voteze cu „nu" la referendum) şi a celor trei lideri ai centrismului care l-au sprijinit în iunie, Duhamel, Fontanet, Pleven. Aceştia constituie atunci un nou partid, Centrul Democraţiei şi Progresului, care devine al treilea stâlp al majorităţii (în timp ce Centrul democrat al lui Jean Lecanuet rămâne în opoziţie). Acestor aliaţi el le oferă satisfacţie, tranşând cu practica generalului de Gaulle şi permiţând astfel să se vorbească de un „neo-gaullism": respect arătat Parlamentului (Jacques Chaban-Delmas îşi prezintă programul în faţa Adunării naţionale şi reînnoadă bune relaţii cu Senatul, ignorate de generalul de Gaulle până într-acolo încât în 1962 preşedintele acestuia, Mounerville, îl acuzase pe primul ministru de „delict în exerciţiul funcţiunii"; sprijin acordat politicii econor jee ortodoxe a lui Valery Giscard d'Estaing, care, după devalorizarea francului în august 1969, dorită de mediile de afaceri, fixează ca regulă echilibrul bugetar; efortul de a înnoda relaţii amicale cu Statele Unite şi URSS fără a pune prin aceasta în cauză politica de independenţă; în fine, acceptarea deschiderii negocierilor pentru intrarea Marii Britanii în Piaţa Comună

şi relansarea „Europei verzi". Toate aceste măsuri au drept rezultat consolidarea sprijinului adus regimului de electoratul moderat şi de centrişti, pe care generalul de Gaulle nu-i menajase.

Însă deschiderea neo-gaullistă merge mult mai departe de aceste măsuri, ca urmare a politicii lui Jacque

Chaban-Delmas, care, depăşind cu mult intenţiile lui Georges Pompidou, încearcă la rândul său o deschidere către stânga politică şi sindicală. Înconjurat de o echipă de oameni de stânga, foşti colaboratori ai lui Mendes France (ai cărei principali membri sunt Jacques Delors şi Simon Nora), primul ministru anunţă Adunării naţionale intenţia sa de a edifica în Franţa o „nouă societate”. O întreagă serie de măsuri concrete urmează: liberalizarea radio-televiziunii a cărei funcţionare este descentralizată şi care se bucură de o mare autonomie; punerea la punct a unei reforme regionale, mai timidă decât aceea din 1969, dar care amorsează descentralizarea, în 1972; modernizarea industriei franceze a cărei concentrare este încurajată, în timp ce este pus accentul pe inovaţie, pe înnoire şi exporturile sunt stimulate. Însă, partea cea mai originală a programului „noii societăţi” este latura socială, destinată să evite tensiunile şi crizele, favorizând dialogul între partenerii sociali şi repartizând mai echitabil „beneficiile creşterii”. O mare parte a aspiraţiilor lumii salariale se găseşte astfel îndeplinită. Primul ministru instaurează o politică contractuală, care stabileşte contacte permanente între stat, patronat şi sindicate. Salariaţii participă la beneficiile creşterii economice graţie încheierii contractelor progresive în întreprinderile de stat şi instituirii aşa-numitului SMIC (Salariu minim interprofesional de creştere), care indexează salariul minim odată cu creşterea economică. Un nou regim de convenţii colective este stabilit. În fine, cum o promisese Georges Pompidou, plata salariilor cu luna face mai puţin precară situaţia a numeroşi salariaţi, până atunci plătiţi la ziua de muncă.

Această politică de deschidere către stânga a primului ministru provoacă agitaţie în rândurile majorităţii. Numeroşi deputaţi sunt indignaţi că guvernul

pare mai preocupat de a satisface adversarii săi decât segmentele opiniei publice care îl susţin, şi ale căror opţiuni sunt în mod evident mai conservatoare, cu atât mai mult cu cât nici sindicatele, nici partidele de stânga nu par să observa mâna care le este întinsă. Georges Pompidou însuşi nu-şi ascunde reticenţele faţă de „noua societate" pe care o consideră o formulă???, şi temându-se că nu va conduce decât la un eşec. Cu atât mai mult, el este şocat de faptul că primul ministru a prezentat un vast program de orientare, în timp ce în ochii săi acesta este rolul şefului de Stat. Însă, până în 1971 această politică se bucură de un sprijin extrem de favorabil al opiniei publice, ceea ce interzice manifestarea prea deschisă a rezervelor. Sondajele arată excepţionala popularitate de şefului de stat şi a primului său ministru. Algerile sunt succese pentru majoritate. De fapt, singurele dificultăţi vin din partea acesteia. Mai întâi, fidelii generalului de Gaulle, neliniştiţi de politica de deschidere şi care se tem ca noua echipă să nu trădeze „moştenirea". Unii vor părăsi UDR, estimând că acesta se îndepărtează de vederile generalului de Gaulle. Alţii, fără a merge până la ruptură, îşi manifestă vigilenţa regrupându-se în adunarea „Prezenţă şi acţiune a gaullismului" din jurul lui Pierre Messmer, care face dovada unei anumite neîncrederi faţă de şeful statului. Mai numeroşi sunt, în sânul majorităţii, aceia care sunt nemulţumiţi de politica primului ministru şi în cheamă în sprijin împotriva acestuia pe preşedintele republicii. Este cazul unui număr de deputaţi UDR ostili măsurilor liberale ale primului ministru, sau republican-independenţilor dornici de a se demarca de gaullism. Însă, atâta vreme cât opinia publică îşi manifestă sprijinul faţă de politica urmată, aceste rezistenţe par marginale. Ele capătă importanţă începând cu 1971, în timp ce se manifestă o oarecare uzură a guvernării. O serie de scandaluri politico-

financiare, revelate de „scurgeri de informaţii" a căror origine pare a se găsi la ministerul Finanţelor, compromit mai mulţi deputaţi UDR şi anancă o lumină puţin favorabilă asupra partidului gaullist şi a liderului său, Jacques Chaban-Delmas. Publicarea de către săptămânalul *Le Canard Enchaîné* a staelor de impozite ale acestuia, care arată că, graţie dispoziţiilor de altfel legale ale „creditului pe impozite", primul ministru nu plăteşte decât extrem de scăzute impozite pe venit, îi slăbeşte şi mai mult poziţia. În fine, rivalitatea care opune şefului de stat pe primul ministru se accentuează în 1972. În primăvară, dornic să reia în mâini frâiele puterii, Georges Pompidou are ideea de a propune francezilor un referendum pe ideea extinderii Pieţei comune cu Marea Britanie Algere în aparenţă abilă pentru că întregul electorat al majorităţii ar fi trebuit să o aprobe, gaullştii – din fidelitate faţă de şeful de stat, centriştii şi republicanii – independenţi – din convingere europeană, în timp ce opoziţia de stânga se va diviza în mod necesar între socialişti, partizani ai ideii europene şi comunişti care îi sunt ostili. De fapt, referendumul este fiasco. Socialiştii dejoacă proiectele şefului de stat preconizând absenteismul; or, dacă voturile de „da" sunt mai numeroase e>. departe, atitudinea socialiştilor şi indiferenţa francezilor faţă de problemă fac *e* & aproape 40% dintre francezi să se abţină. Acest semieşec al şefului de stat coincide cu un succes al primului ministru. Dornic să-şi consolideze poziţia, el cere în iunie un vot de încredere Adunăriii naţionale şi obţine o foarte largă majoritate. La începutul lui iulie, dezavuând votul Adunării, preşedintele îl demite pe primul ministru. El s-a decis să impună propria sa amprentă guvernării şi să nu mai tolereze un prim-ministru care duce o politică proprie.

347/VÂRSTA DE AUR (1953 – 1973)

PIERRE MESSMER:

O FATĂ CONSERVATOARE (1972 – 1974)

Numindu-l drept succesor al lui Jacques Chaban-Delmas pe Pierre Messmer, multă vreme ministru al armatei în timpul generalului de Gaulle, preşedintele Pompidou subliniază anumite intenţii. În primul rând, chemând în fruntea guvernului pe fondatorul organizaţiei „Prezenţă şi acţiune a gaullismului", îşi manifestă voinţa de a reveni la tradiţia generalului de Gaulle, punând capăt speculaţiilor asupra politicii „de deschidere". În al doilea rând, alegând un om cunoscut a fi un gaullist viguros, disciplinat, puţin popular în rândurile opiniei publice şi necăutând să obţină un spor de popularitate, el arată că înţelege să urmărească de mai aproape deciziile guvernului. În fine, numind prim-ministru un om înclinat spre austeritate, puţin deschis concesiilor, înţelege să pună capăt fazei liberale şi să recucerească electoratul majoritar, în momentul în care reorganizarea stângii necomuniste lasă ppuţine speranţe deschiderii încercate de Jacques Chaban-Delmas. Într-adevăr imediat după strivitoarea înfrângere de la alegerile prezidenţiale din 1969, partidul socialist a trecut la reorganizarea sa, modernizându-se şi schimbând vechii conducători (în 1970, Alain Savary înlocuieşte pe Guy Mollet în funcţia de secretar general) şi mai ales întreprinzând un proces de fuzionare cu cluburile socializante şi grupările care s-au desprins după 1958. În 1971, la congresul de la Epinay-sur-Seine, acest proces va duce la intrarea în partidul socialist a convenţiei instituţiilor republicane condusă de François Mitterrand. Graţie sprijinului lui Pierre Mauroy şi Gaston Defferre, care conduc cele două puternice federaţii din nord şi din Bouches-du-Rhone, ca şi celui al aripii stângi al partidului socialist, CERES, condusă de Jean-

Pierre Chevenement, François Mitterrand este ales prim-secretar al noului partid pe baza unui program de unificare a stângii şi de reechilibrare a acesteia în favoarea socialiştilor, învingându-l pe Alain Savary, susţinut de conducătorii tradiţionalişti ai SFIO. în mai 1972, comuniştii şi socialiştii semnează în vederea alegerilor din 1973 un program comun de guvernare. În faţa pericolului unei stâng unite, preşedintele republicii este hotărât să-şi recâştige electoratul înaintea alegerilor legislative din 1973.

Şeful de stat şi primul ministru imprimă o nouă linie politicii franceze. Adunarea naţională, deja dezavuată prin numirea lui Pierre Messmer, şi care se găsea de altfel atunci în vacanţă, nu este convocată pentru a i se aduce la cunoştinţă programul de guvernare, manieră evidentă de a arăta că nu este considerată deloc ca o sursă a suveranităţii. Radio-televiziunea îşi pierde autonomia; este numit ca preşedinte Arthur Conte, un apropiat al lui Georges Pompidou, iar liberalii sunt îndepărtaţi de aici. Fără a schimba prea mult politica predecesorilor lor, noii miniştrii îşi modifică cel puţin discursul, oferind, uneori cu greu, sentimentul că noul guvern este un guvern combativ, cu vederi conservatoare. Scopul acestei acţiuni este evident electoral: este vorba de a recâştiga un electorat dezamăgit de deschiderea şi proiectele sociale ale lui Jacques Chaban-Delmas.

Alegerile din primăvara lui 1973 par a demonstra că operaţiunea a reuşit. Georges Pompidou a organizat el însuşi majoritatea, pe baza candidaturii unice, sprijinindu-se pe republicani-independenţi şi centriştii raliaţi din C.D.P. Dacă majoritatea câştigă ca număr de voturi după primul tur însă foarte strâns, în timp ce partidul comunist progresează, ca şi socialiştii, care nu reuşesc totuşi saltul scontat, iar centriştii de opoziţie (care se numesc din 1971

„Reformatori" şi regrupează Centrul Democrat şi Radicalii) stagnează la un nivel foarte scăzut, rezultatele turului doi par destul de nesigure. De fapt, totul pare să depindă de decizia reformatorilor. Dacă aceştia se vor desista pentru gaullişti sau pentru opoziţia de stânga, majoritatea se va menţine sau va fi răsturnată. Între cele două tururi, Jean Lecanuet îl întâlneşte pe Pierre Messmer şi decide să ceară alegătorilor săi să voteze pentru majoritate. Graţie acestei ralieri, gaulliştii obţin un avans net ca număr de mandate. Tacticalui Georges Pompidou pare să fi reuşit. Majoritatea este constidată, stânga rămâne de departe minoritară. Şeful statului este stăpânul jocului politic şi pare a dori să conducă personal, din moment ce guvernul Messmer, remaniat după alegeri, cuprinde mai mulţi miniştri apropiaţi şefului de stat, colaboratori sau amici ai acestuia.

FORŢELE POLITICE ÎN MARTIE 1973

	% din voturile exprimate în primul tur	Număr de deputaţi
Partidul comunist	21, 40	73
Socialiştii şi radicalii stânga	20, 71.	102
Reformatori	12, 88	34
Uniunea Republicanilor Progresului	34, 02	268
— UDR		183
— Republicani-independenţi		55

— Uniunea centristă		30

348

349 / Vârsta ce aur (1953 – 1973)

Or, împotriva oricăror aşteptări, imediat după alegeri, se constată o oarecare şovăială în acţiunile puterii. Franţa nu reacţionează deloc în faţa războiului de Kippur, care reprezintă totuşi un eveniment major pe planul politic mondial. Ea pare deconcertată în faţa şocului petrolier care urmează. Grave mişcări sociale se produc, cum ar fi ocuparea uzinelor Lip de către personalul lor, fără ca guvernul să reuşească să manifeste o atitudine clară cu privire la conflict. De fapt, această cvasiparalizie a puterii are o legătură cu zvonurile care circulă asupra stării de sănătate a preşedintelui republicii. Din toamna lui 1973, cursa pentru succesiune este practic deschisă. Velery Giscard d'Estaing, care se preocupă intens de imaginea sa în rândurile opiniei publice, se prezintă ca un candidat potenţial. De altfel, Conferinţa de la Nantes a UDR se distanţează public de politica guvernamentală şi îl susţine pe Jacques Chaban-Delmas, a cărui popularitate în rândurile opiniei publice este revelată de sondaje şi pe care partidul gaullist îl investeşte practic ca succesor al şefului de stat, spre marea supărare a colaboratorilor şi fidelilor acestuia, cum ar fi Jacques Chirac care nu-i vor ierta primarului din Bordeaux faptul de a fi pozat în succesor al preşedintelui încă din timpul vieţii acestuia.

Moartea preşedintelui Pompidou pe 2 aprilie 1974 închide o epocă. El dispărea în momentul în care se încheie prodigioasă expansiune economică care a marcat Franţa postbelică. La moartea sa, el nu lasă un succesor desemnat însă lasă o majoritate în care fiecare dintre lideri poate spera la victorie şi la a reuni componentele diverse

care l-au susţinut pe preşedintele defunct, situaţie care prezintă totuşi unele pericole, pentru căpoate genera rivalităţi sinucigaşe în rândul gaulliştilor. În fine, gaullismul, până atunci fără un adversar de talia sa, va trebui de aici înainte să se confrunte cu partidul socialist condus de François Mitterrand care este în evidentă ascensiune. Dacă lasă succesorilor săi o moştenire dificilă, totuşi rolul lui Georges Pompidou a fost considerabil: normalizând instituţiile până atunci considerate ca apanajul generalului de Gaulle, el a înrădăcinat cea de-a V-a Republică în viaţa politică franceză şi a făcut din aceasta un regim acceptat de ansamblul forţelor politice. Odată cu el, pentru prima dată după 1958, forma regimului încetează să mai facă obiectul dezbaterii politice.

I

Franţa în Perioada Creşterii Economice

(1950 – 1974)

Capitolul 20

Între 1950 şi 1974, Franţa cunoaşte o perioadă de expansiune economică puternică şi regulată, beneficiind de un mediu internaţional favorabil, de o deschidere spre pieţele externe, de o puternică creştere demografică şi de intervenţia statului în jiconomie. Inflaţia, care stimulează creşterea, are totuşi consecinţe financiare, monetare şi sociale grele. Pe de altă parte, expansiunea este selectivă: ea priveşte înainte de orice industria şi serviciile, agricultura suferind un declin relativ, dezechilibrele regionale fiind agravate în ciuda derulării unei politici de amenajare a teritoriului, iar comerţul exterior, esenţial pentru creşterea economică, arată semne de fragilitate. Asistăm la o profundă bulversare a structurilor societăţii, în defavoarea ţăranilor şi a micilor patroni şi în beneficiul clasei mijlocii salariate, şi, dacă viaţa cotidiană se transformă şi se uniformizează, creşterea nu pune totuşi

capăt inegalităţilor.

350

VÂRSTA DE AUR (1953 – 1973)

Condiţiile Creşterii Economice

O *PUTERNICĂ CREŞTERE DEMOGRAFICĂ*

UN MEDIU INTERNAŢIONAL FAVORABIL;

Creşterea spectaculoasă pe care o cunoaşte economia franceză între 1952 şi 1974 se explică în primul rând printr-un mediu internaţional extrem de favorabil, într-adevăr, toate marile ţări industrializate cunosc în acest moment o fază de creştere regulată şi continuă. Iar Franţa, în ciuda dificultăţilor proprii legate mai ales de războaiele coloniale, participă destul de puternic la această creştere. Căci, spre deosebire de atitudinea sa tradiţională, ea este de acum mult mai bine integrată decât înainte în marile tendinţe de schimburi internaţionale.

Această integrare este foarte strâns legată de condiţiile reconstrucţiei. Aceasta nu a fost posibilă decât graţie ajutorului financiar al Statelor Unite care, între 1945 şi 1947, au oferit Franţei circa două miliarde de dolari fie sub o formă nerambursabilă, în mărfuri sau în bani, fie sub forma unor împrumuturi cu o dobândă foarte scăzută. Începând din 1948, o sumă echivalentă este atacată în cadrul planului Marchall. Graţie acestui ajutor Franţa poate finanţa importurile care îi sunt necesare pentru a-şi reconstrui economia. Însă în acelaşi timp în care ajută Franţa, Statele Unite o determină să suprime diversele obstacole în calea libertăţii comerţului, cum ar fi contingentările, barierele vamale ridicate, subvenţiile americane, în egală măsură, voinţa americană este cea care va determina Europa să creeze Organizaţia europeană de cooperare-economică (OECE) din care Franţa face parte, tocmai pentru a primi o cotă parte din ajutorul Marshall, pe care acest organism are sarcina

precisă de a-l repartiza.

Însă aspectul fundamental al acestei intrări a Franţei în schimburile comerciale este construcţia europeană. Începând cu crearea CECO în 1951 şi traversând diversele etape ale construcţiei Europei economice, Franţa este progresiv determinată de orientare spre piaţa internă. Ea acceptă pe rând libera circulaţie a mărfurilor în Europa celor Şase, elaborarea unei politici comerciale comune faţă de ţările terţe, punerea la punct a unui tarif extern comun şi în final instaurarea unei politici agricole comune. Ea renunţă astfel la orice naţionalism economic pentru a intra într-o vastă piaţă de 200 de milioane de locuitori. Totodată ea se găseşte direct integrată în remarcabila creştere a lumii industriale ai cărei campioni sunt unii din partenerii săi, cum ar fi Germania sau Italia.

352”.

k – *i* în afara acestor condiţii internaţionale, creşterea economică are dasemenea şi cauze naţionale şi în primul rând figurând aici creşterea demografiântr-adevăr, între 1946 şi 1978, populaţia franceză a crescut cu 13 milioane ţie locuitori faţă de numai 1 800 în 1946. Ea va ajunge în decursul acestor ani de] a 40 la 53 milioane de locuitori. Această foarte importantă creştere se explic prin două fenomene conjugate, excedentul natural al naşterilor faţă de decese şi o puternică imigrare.

Creşterea naturală a populaţiei se explică înainte de toate printr-o puternică reivigorare a natalităţii. Aceasta contrastează cu situaţia anilor antebelici în care numărul deceselor avea tendinţa de a-l depăşi pe cel al naşterilor.

Dimpotrivă, după 1945, re ta natalităţii creşte de o manieră spectaculoasă (20 de naşteri pe an la 1.000 de le uitori între 1946 şi 1954) chiar dacă are o oarecare tendinţă de frânare după aceea (18‰ între 1955 şi 1964, 17‰ între 1955 şi Aceasta în timp ce rata mortalităţii se

stabilizează la 1 l‰.

EVOLUŢIA NUMĂRULUI ANUAL DE NAŞTERI ÎNTRE 1935 Ş 1980

Diminuarea y fecundităţii anuale!

Faza ascendentă a fecundităţii anuales

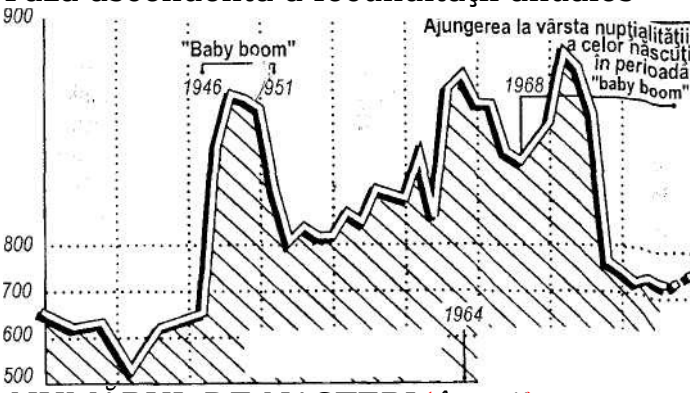

NUMĂRUL DE NAŞTERI (în mii)

1970 1975

Estimare

7935 *1940 1945 1950 1955 1960 1965*

Sursa: *Economie şi statistică, INSEE, 1974*

În acelaşi timp, nevoia de mână de lucru, generată de numărm scăzut al populaţiei active, care va rămâne insuficient până în 1965, încurajează o puternică mişcare de imigrare. Într-adevăr, populaţia franceză cuprinde un mare număr de pensionari (este o consecinţă a creşterii mediei de viaţă) şi de tineri care nu sunt

353/vârsta deaur (1953 – 1973)

Încă la vârsta activă (rezultat al creşterii natalităţii). Astfel, Franţa va încerca să atragă muncitori străini care să înlocuiască pe francezi în locurile de muncă în care mâna de lucru lipseşte, adică muncile cele mai grele şi cele mai prost plătite. Către 1974, populaţia străină în Franţa se apropie de 4 milioane, veniţi cea mai mare parte din regiunea mediteraneeană (din Magreb, Portugalia,

Spania, Italia).

Acest dinamism demografic constituie un factor stimulator pentru economia franceză. Într-adevăr, o populaţie tânără are nevoie de bunuri de folosinţă îndelungată (locuinţe, diverse echipamente), de produse de consum curent (alimentaţie, îmbrăcăminte, medicamente), de servicii (transporturi, agrement, educaţie, sănătate) a căror satisfacere impune un mare efort economic. Această cerere este cu atât mai puternică cu cât ea este însoţită de o urbanizare crescândă a populaţiei: orăşenii reprezintă de aici înainte aproape trei sferturi din populaţia Franţei. Iar majoritatea acestor orăşeni locuiesc în marile oraşe unde îşi însuşesc noile obişnuinţe de consum în masă, legate de căutarea confortului şi voinţa de a achiziţiona bunuri din motive de prestigiu social.

UN ROL SPORIT AL STATULUI

În fine, intervenţia statului în economie constituie a treia condiţie fundamentală a creşterii economice franceze. Naţionalizările din 1945 – 1946 au făcut ca statul să devină un producător de bunuri şi servicii. Ele au dat naştere unor mari întreprinderi, care au acaparat totalitatea transportului feroviar (SNCF), cea mai mare parte a sectorului energiei, Charbonnages de France, Electricite de France, Gaz de France, Comisariatul pentru energie atomică, La Campagnie française des petroles, majoritatea transportului aerian şi maritim, Air France, Air Inter, La Companie generale transatlantique, a industriei aeronautice odată cu SNIAS şi SNECMA, societăţi de publicitate şi informaţie (Agenţia Havas, Radio naţionale), o parte a industriei automobilului Renault... în paralel, măsurile luate în 1945 instaurează controlul exercitat de către stat asupra creditului şi finanţării generale a economiei. Naţionalizarea completă a Băncii Franţei face

de acum înainte din aceasta un organism public, ai cărui administratori sunt numiţi de Consiliul de miniştri. O mare parte a activităţii de credit, intră de asemenea în mâinile statului odată cu naţionalizarea marilor companii de asigurări şi a celor patru mari bănci de depuneri: Credit Lyonnais, Société Generale, Comptoir national d'escompte de Paris, Banque national pour le commerce et l'industrie. În fine, instituirea Consiliului naţional al creditului permite statului să exercite un control asupra

I

organismelor bancare private. Trebuie adăugat că, prin intermediul cecurilor poştale, al Casei de economii şi Casei de depunerii şi consemnaţiuni (care drenează fondurile de securitate socială, pensiile etc), el are mijloacele de a-şi asigura sumele necesare nevoilor sale de trezorerie. O parte foarte importantă a acestor disponibilităţi plasate în mâinile statului a servit la finanţarea cheltuielilor reconstrucţiei, apoi a modernizării unor vaste sectoare ale economiei. În 1949, 47% din investiţii provin din fonduri publice. Această parte este încă de 30% în 1958 şi în anii care urmează. „Casa de depuneri" a devenit banca colectivităţilor locale, a amenajării teritoriului, a întreprinderilor publice şi a locuinţelor sociale.

În fine, aspectul cel mai spectaculos al intervenţiei statului este fără îndoială planificarea care îi permite să orienteze şi să stimuleze dezvoltarea economică.

Ca urmare a planului Monnet, o serie întreagă de planuri organizează modalităţile creşterii şi se străduiesc să remedieze dezechilibrele constatate. Al doilea plan

(planul Hirsch, 1954 – 1957) pune accentul pe industriile de bunuri de consum, creşterea productivităţii, locuinţe şi amenajarea teritoriului; al treilea plan (1958 – 1961)

Încearcă să pună capăt deficitul finanţării externe şi inflaţiei; al patrulea plan

(1962 – 1965) care ţine cont de creşterea demografică este acela al investiţiilor publice. Totuşi, începând cu 1963, acest rol fundamental al statului ca dirijor al economiei începe să se estompeze în favoarea iniţiativei private. Sub influenţa lui

Valery Giscard d'Estaing, ministru de finanţe aproape fără discontinuităţi până în

1974, investiţiile private sunt încurajate şi se substituie parţial intervenţiei organismelor publice. Al cincilea şi al şaselea plan (1965 – 1970 şi 1971 – 1975) diminuează ajutorul acordat de Stat întreprinderilor publice pentru a le pune în concurenţă cu sectorul privat şi acordă prioritate sectoruk/ industrial capabil să facă faţă competiţiei internaţionale… u

Creştere Economică şi Inflaţie

O CREŞTERE DE DURATĂ, RAPIDĂ ŞI REGULATĂ

Din 1946 în 1973, Franţa a cunoscut cea mai durabilă şi mai puternică creştere economică din istoria sa. Pe durata a mai mult de un sfert de secol, producţia franceză de bunuri şi servicii înregistrează în fiecare an o creştere faţă de cifrele anului precedent. Această expansiune prelungită este de altfel remarcabil de puternică dacă o comparăm cu aceea a altor perioade istorice, din

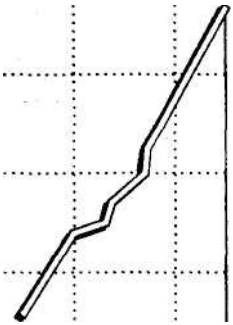

CREŞTEREA PRODUCŢIEI FRANCEZE

Evoluţie

(*indice 100 în 1929*)

250

200

150

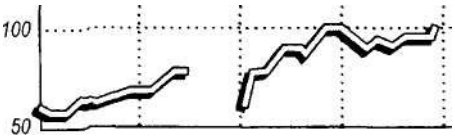

1940

7900 *1910 1920 1930*

Sursa J-J-Carre, M. Dubois, E. Malinvaud, *Rezumatul dezvoltării franceze*, ed. du Seuil, 1973

1950

1960

Această creştere franceză este relativ regulată. Se constată că dacă rata de 5% este una medie, aceasta nu rezultă dintr-o succesiune de perioade de criză şi de expansiuni brutale, cum era întotdeauna cazul în trecut. Aceasta nu înseamnă că toţi anii sunt identici: aceia care urmează eliberării înregistrează rate spectaculoase, extrem de ridicate (10% în 1947, 13% în 1948), însă Franţa porneşte de la un nivel foarte scăzut imediat după război. Începând din anii 1950, progresia producţiei franceze este aproape constantă. În plus, ea se vede

frânată de politicile de luptă împotriva inflaţiei, care diminuează investiţiile sau „scumpesc” creditul. Este cazul, de exemplu, în 1952 – 1953 al politicii de stabilizare a lui Antoine Pinay, în 1958 – 1959 al celei de-a doua experienţă Pinay şi al efortului de „asanare” a economiei franceze care urmează întoarcerii la putere a generalului de Gaulle şi, încă, în 1965 – 1966, când „planul de stabilizare” al lui Valery Giscard d’Estaing îşi face sintetic efectele. Totuşi, nu este vorba de crize, ci de simple încetiniri ale creşterii. Aceasta, timp de peste douăzeci şi cinci de ani apare deci ca un fenomen continuu, pe punctul de a-i face pe economişti să creadă că stăpânirea factorilor economici făcuse să dispară definitiv posibilitatea unei veritabile crize.

Totuşi, fenomenul incontestabil pozitiv pe care-l constituie creşterea este însoţit de o inflaţie permanentă, explicabilă în parte, dar care reprezintă în egală măsură o ameninţare pentru continuarea acesteia dintâi.

Ritmuri (*în % anuale*)

	Industrii	Ansamblul ramurilor productive
1896 – 1913	2, 4	1, 9
1913 – 1929	1 „2, 6	1, 7
1929 – 1938	— 1	— O, 2

1938 – 1949	O, 8	O, 9
1949 – 1963	5, 3...	5

moment ce rata sa medie anuală este cel puţin egală şi în general superioară cifrei de 5%. Această lungă şi puternică înflorire constituie pentru Franţa un record istoric, pe care însă, pentru a-l judecat la adeve rata sa măsură trebuie să-l comparăm cu cel al ţărilor străine din aceeaşi perioadă. Vom observa că Franţa întrece Marea Britanie şi Statele Unite (ale căror rate de creştere anuală se situează la 2, 7 şi respectiv 3, 6%, ţări care însă au plecat de la un nivel mult mai ridicat), însă este întrecută de campionii „miracolelor economice", Italia (5, 5%), Germania Federală (peste 6%), Japonia (aproape 10%).

AMENINŢAREA PERMANENTĂ A INFLAŢIEI

După eliberare, creşterea economică franceză este însoţită le o spectaculoasă creştere a preţurilor (155% între 1949 şi 1968) datorată infliţiei. Aceasta a fost în perioada respectivă un fenomen mondial, însă Franţa a fost mult mai puternic atinsă decât alte ţări industrializate. În afara câtorva scurte perioade de stabilitate (1953 – 1955) sau de creşteri moderate (1956 – 1957), Franţa cunoaşte în permanenţă o importantă inflaţie, ale cărei cauze sunt diverse. În primul rând este vorba de penuria de bunuri de primă necesitate, legată de insuficienţa producţiei de după eliberare, care provoacă o puternică cerere şi duce la urcarea preţurilor; este, în continuare, vorba de creşterea preţurilor materiilor prime, consecinţă a războiului din Coreea din 1950. Apoi, vin efectele războiului din Algeria, război care sporeşte cererea de bunuri şi duce la scăderea mâinii de lucru; în fine, refluxul europenilor din Algeria în 1962, generator de nevoi considerabile pentru mai multe sute de mii de repatriaţi.

La care trebuie adăugate fenomene accidentale, ca slabele recolte agricole, fenomene sociale, ca revendicările sala

nale drept răspuns la creşterile de preţuri, fenomenele psihologice, ca achiziţionarea cu anticipaţie a mărfurilor (chiar înainte de a simţi nevoia pentru că mai târziu preţurile vor creşte) sau anticiparea creşterilor de preţuri (dacă tot vor creşte, de ce să nu câştigăm mai mult mărindu-le acum, fără a mai aştepta să fim constrânşi de creşterea preţurilor la materiale prime sau transporturi?).

Activitatea economică franceză se desfăşoară într-un climat de inflaţie, în care fiecare poate crede că veniturile sale, dar în egalămăsură şi cheltuielile, vor fi mai mari mâine decât azi şi că ceea ce contează prin urmare este de a nu te lăsa depăşit în cursa de creştere a veniturilor. Însă, dacă această stare inflaţionistă se instalează astfel, tot aşa şi politica guvernărilor succesive se împacă cu un fenomen care îi permite să finanţeze creşterea economică de o manieră nedureroasă (de vreme ce prelevările operate sunt într-o oarecare măsură „invizibile", constând nu în diminurea, ci în creşterea mai mică a veniturilor nominale).

Însă, pe total, efectele inflaţiei sunt considerabile:

— Inflaţia are un efect negativ asupra schimburilor externe. Crescând preţurile produselor franţuzeşti, inflaţia afectează exporturile, în timp ce produsele străine par relativ ieftine, ceea ce favorizează importurile. Pentru a remedia deficitul balanţei comerciale care rezultă, guvernul este nevoit să devalorizeze francul

(adică să-i diminueze valoarea în raport cu alte monede), ceea ce contribuie la scăderea preţurilor produselor franceze pentru străini şi la creşterea preţurilor străine pentru francezi: din 1944 în 1969,

francul suferă astfel opt devalorizări succesive.

— Pe plan intern, inflaţia are drept avantaj reducerea datoriilor şi întreţinerea unui climat de bunăstare datorat abundenţei monedei. Printre beneficiarii inflaţiei putem afla statul, care a putut să-şi ramburseze uşor împrumuturile şi administratorii de întreprinderi, care au făcut datorii pentru a investi: în aceste două cazuri, inflaţia a finanţat modernizarea economiei franceze. Însă, beneficiarii inflaţiei au fost, mai ales între 1946 şi 1953, şi masa micilor comercianţi, meşteşugari, agricultori, ale căror întreprinderi, slab adaptate pieţei, au putut subzista graţie bunăstării financiare antrenate de inflaţie, şi care vor genera agitaţia poujadistă când inflaţia va fi provizoriu stopată în 1953 – 1955, punând dintr-odată aceste începrinderi în situaţia de a fi incapabile să suporte concurenţa în condiţii dure.

— În schimb, victime ale inflaţiei, care au plătit preţul modernizării sau a supravieţuirii întreprinderilor marginale printr-o amputare a veniturilor lor, sunt deţinătorii de venituri fixe, rentierii ce au subscris împrumuturile de stat, deţinătorii de conturi şi de obligaţiuni cu dobândă fixă, proprietarii urbani sau rurali, care încasează chirii blocate sau fixate prin contracte pe termen foarte lung, salariaţii ale căror lefuri urmează cu întârziere creşterea preţurilor.

După ce am examinat condiţiile creşterii economice franceze, ritmul acesteia şi fenomenul inflaţiei care o însoţeşte, este cazul să analizăm care a fost rezultatul acestei creşteri asupra diferitelor sectoare ale economiei franceze. Şi va trebui să constatăm că această creştere este selectivă, adică ea atinge într-o manieră inegală marile ramuri ale economiei…

O Creştere Selectivă

DEVALORIZĂRILE FRANCEZE DIN 1944 PÂNĂ ÎN

1969

Date	Valoarea franci
septembrie 1939	1 F = 20, 289 mg aur fin (
2 noiembrie 1944	1 F = 17, 908 mg aur fin
26 decembrie 1945	1F = 7, 46 mg aur fin
26 ianuarie 1948	1 dolar = 305 F
aprilie 1949	1 dolar = 330 F
20 septembrie 1949	1F = 2, 539 mg aur fin
august 1957	1 dolar = 420 F
decembrie 1958	1 F = 1, 8 mg aur fin
1 august 1969	„1 F = 1, 6 mg aur fin

I

IW *DECLIN RELATIV AL AGRICULTURII*

O astfel de judecată asupra agriculturii franceze poate să surprindă, în măsura în care, între 1946 şi 1974, producţia agricolă s-a dublat practic, în timp ce suprafaţa cultivată a scăzut cu 10% şi populaţia agricolă s-a redus de la şapte milioane la mai puţin de trei milioane. Este vorba de rezultate remarcabile care demonstrează sporuri de productivitate de-a dreptul spectaculoase. Ele sunt datorate unui intens efort de modernizare realizată prin

intermediul mecanizării, utilizării îngrăşămintelor şi furajelor în zootehnie, ce a antrenat o sporire generală a randamentelor.

359 / Vârsta de Am (ţ 953 – 1973)

Totuşi, această creştere spectaculoasă nu trebuie să se iluzioneze. Ea se conjungă cu un declin al rolului agriculturii în economia franceză. Într-adevăr, între 1946 şi 1974, producţia agricolă a crescut de două ori mai puţin repede decât producţia industrială sau serviciile. Agricultura franceză, care reprezintă încă în 1946 17% din produsul intern brut nu mai reprezintă decât 5% în 1975. Această diminuare relativă a rolului agriculturii în economie se explică în mod esenţial printr-o mai slabă creştere a cheltuielilor consacrate de gospodării cumpărării de produse alimentare în raport cu aceea consacrată produselor industriale şi serviciilor. Este vorba de un prag structurat, care este deficit de depăşit şi al cărui singur remediu este sporirea cantităţilor exportate, ceea ce implică o politică sistematică de scădere a costurilor de producţie, pentru a permite produselor agricole franceze să fie competitive.

Această stagnare a cererii interne în momentul în care cantităţile produse cresc de o manieră puternică antrenează supraproducţia şi o tendinţă de scădere a preţurilor agricole. Rezultă de aici că venitul agricultorilor progresează mai puţin rapid decât cel al altor categorii socio-profesionale. Începând cu 1972, acest venit începe să scadă sistematic, provocând mişcări de protest din partea fermierilor. Situaţia lor apare cu atât mai dificilă, cu cât mulţi dintre ei au făcut datorii pentru a se moderniza. Singura soluţie este părăsirea satelor. În 1975 populaţia agricolă a Franţei nu mai reprezintă decât 10% din populaţia activă, faţă de 30% imediat după război.

Pentru a face faţă acestei dificile situaţii, statul a dus,

începând cu 1960 – 1962 o politică de adaptare a agriculturii la condiţiile pieţei mondiale, al cărei obiect a constat în a transforma exploatarea agricolă într-o întreprindere de tip industrial, condusă de un veritabil gestionar preocupat de piaţa şi de rentabilitatea întreprinderii sale.

Această politică a îmbrăcat un dublu caracter:

— O susţinere a preţurilor şi o organizare a pieţei care să permită menţinerea veniturilor agricole;

— O transformare a structurii exploatărilor, de o manieră care să ducă la constituirea unor întreprinderi suficient de mari pentru a fi rentabile, prin??? şi încurajarea retragerii agricultorilor vârstnici.

După 1962, Piaţa comună este aceea care, în cadrele Politicii agricole comune (PAC), fixează preţurile cerealelor, produselor lactate şi ale cărnii de vită, protecţia vamală a agriculturii fiind operată prin Tariful vamal extern comun.

T

IMPERATIVUL INDUSTRIAL
ŞI DEZVOLTAREA SECTORULUI TERŢIAR

Începând cu anii 1960, odată cu deschiderea frontierelor ca urmare a realizării Pieţei comune, statul va pune cu prioritate accentul pe restructurarea industriei franceze, cu scopul de a o face competitivă pe plan internaţional. Sub impulsul lui Georges Pompidou, prim-ministru, apoi preşedinte al republicii, pentru care această politică industrială este un imperativ absolut, dacă Franţa vrea să rămână o mare putere, această politică este derulată prin al V-lea şi al VI-lea plan (1965 – 1970 şi 1971 – 1975). Aceste planuri întreprind modernizarea sectorului industrial de stat (petrol, minerit, aeronautică…) şi încurajează reorganizarea ramurilor pilot ale economiei franceze. Astfel statul va semna convenţii în domeniul

siderurgic (1966) sau al construcţiilor navale (1968). Un „plan estimativ" este pus la punct pentru anii 1968 – 1971 şi un program spaţial pentru 1969 – 1970. Măsurile fiscale încurajează investiţiile, achiziţionarea de acţiuni şi de obligaţiuni, fuzionarea; întreprinderilor. Scopul este de a ajunge la constituirea unor întreprinderi franceze de dimensiuni internaţionale, în faţa concurenţilor americani, în domeniile cheie ale industriei moderne, ca informatica, aeronautica, industria spaţială. Însă este vorba, de asemenea, de a le face viabile graţie fuziunilor şi absorbţiei industriei tradiţionale, care folosea un mare număr de salariaţi, ca industriile agricole şi alimentare, industria mecanică, electronică, chimia.

Această politică de restructurare industrială necesită intervenţia masivă a grupărilor financiare puternice, singurele capabile de a furniza industriei capitalurile necesare achiziţionării de întreprinderi şi investiţiilor. Cele mai importante dintre aceste grupări financiare, Rothschild, Empain-Schneider, Suez, Paribas, Lazard... au devenit centrii nervoşi ai industriei franceze, care se află în dependenţă faţă de ele.

Procentul industriei în formarea produsului intern brut, care era circa 20% în anii '50, atinge 28, 3% în 1973 (38, 8%, dacă luăm în considerare şi energetica şi industriile agricole şi alimentare). Proporţia populaţiei active angajate în industrie creşte rapid între 1946 (29, 6%) şi. 1962 (39, 07%), după care va stagna, datorită creşterii productivităţii (40% în 1973). Dacă fenomenele de concentrare au dus la o rapidă scădere a micilor întreprinderi în beneficiul celor mari şi mijlocii, importanţa internaţională a întreprinderilor franceze rămâne limitată. 1.500 de întreprinderi realizează 90% din exporturile franceze, în timp ce 45.000 de întreprinderi mici şi mijlocii sunt excluse de pe piaţa internaţională. Cea mai mare

întreprindere franceză, Renault, nu este decât pe locul 22 în lume. Franţa nu posedă mari

CREŞTEREA ÎN VOLUM A MARILOR SECTOARE PRODUCTIVE

ALE ECONOMIEI FRANCEZE INTRE 1952 Şi 1972

	Indice în 1972 (baza 100 În 1952)	Creşterea medie anuală în % (1952 – 1972)
Agricultură	164	2, 5
Industria agro-alimentară	229;	4, 25
Energetică	403...	e *îi*
Industrii intermediare	379	6, 9
Industria constructoare de maşini	416	7, 4...
Industria bunurilor de consum	248”.	4, 7.
Construcţia de locuinţe	258., „.	4, 85
Transporturi şi telecomunicaţii	276	5, 2
Investiţii şi lucrări publice	355	6, 55
Servicii	281	5, 3

Comerţ	283	5, 35
Ansamblul economiei	295	5, 55

energia sa; în 1973, ea importă 75%. Este adevărat că până la această dată era vorba de o energie ieftină. Condiţiile se vor transforma radical odată cu criza energiei care va surveni de la această dată.

În paralel cu creşterea industrială, sectorul terţiar, cel al serviciilor, a cunoscut o foarte rapidă expansiune. El ocupa în 1946 34% din populaţia activă. Această proporţie a crescut la 53% în 1977, ceea ce reprezintă în total 11 milioane de persoane. 75% din locurile de muncă create în Franţa între 1962 şi 1975 aparţin acestui domeniu. În 1975 el furniza 55% din producţia naţională. Chiar dacă acest sector nu înregistrează decât slabe creşteri ale productivităţii, el joacă un rol foarte important în echilibrul balanţei externe: în 1977, exporturile de „servicii", mai ales comerciale, reprezentau 21% din exporturile de mărfuri.

Această rapidă şi spectaculoasă creştere a economiei franceze nu se desfăşoară totuşi fără a ridica un anumit număr de probleme importante. Cele mai acute privesc repartizarea regională a acestei creşteri şi dependenţa sa faţă de competiţia comercială internaţională.

Problemele Creşterii întreprinderi de rang mondial, decât într-un număr limitat de domenii, al automobilului (Renault şi Peugeot-Citroen), anvelopelor (Michelin), sticlei şi materialelor de construcţie (Saint-Gobain, Pont-ă-Musson şi BSN-Gervais-Danone, aceasta din urmă fiind cunoscută mai ales ca lider al industriei agro-alimentare), aluminiu (Pechiney-Ugine-Kuhimann), aeronautică, însă aproape niciuna în domeniul chimiei, siderurgia, electrotehnicii, mecanicii, informaticii... Multe dintre aceste grupări franceze au devenit firme multinaţionale

posedând filiale în străinătate. În schimb, piaţa franceză este puternic penetrată de întreprinderile străine mai ales în sectoarele cu o puternică creştere (industria farmaceutică, informatică, televiziune) sau cu o tehnologie avansată (electronică, mecanică fină).

Creşterea industrială a Franţei este direct condiţionată de consumul său de energie. Acesta nu a încetat să crească, între 1960 şi 1973 ajungând de la 85, 6 la 176, 8 milioane de tone echivalent petrol (TEP). Însă, în aceeaşi perioadă proporţia cărbunelui nu a încetat să scadă, în profitul aceleia a petrolului şi a gazului natural. Or, aceste hidrocarburi sunt importate aproape în cvasi-totalitate. Rezultă de aici o sporire a dependenţei energetice a Franţei: în 1946, ea importă 41% din

DEZECHILIBRUL REGIONAL.

Dezechilibrul regional în Franţa este anterior marii perioade de creştere a economiei franceze. Încă din 1947, înainte ca aceasta să fi început, cartea lui J.F. Gravier, *Paris el* le *desert français*, reliefa disparităţile regionale care afectau Franţa postbelică. Însă creşterea anilor 1946 – 1973 nu a făcut decât să accentueze componentele acestui dezechilibru. Acesta îmbracă trei aspecte principale:

— La vest de linia Le Hâvre-Marseille, populaţia nu creşte decât foarte uşor, în vest, sud-vest, masivul central, în timp ce Provence, Île-de-France, regiunea Rhône-Alpes absorb cea mai mare parte a creşterilor demografice.

— Populaţia urbană care reprezintă 25% din populaţia totală în 1870 atinge 75% în 1980. Această creştere este în beneficiul marilor aglomerări urbane şi al oraşelor mijlocii. Eforturile făcute pentru a frâna creşterea Parisului şi a regiunilor sale au fost încununate de succes în măsura în care populaţia capitalei tinde să se mute, în timp ce se reanimă orăşelele situate pe o rază de 100 până

la 200 de kilometri în jurul acesteia, însă au dus de asemenea la creşterea numerică a

cartierelor-dormitoare, din ce în ce mai îndepărtate de centru, în care locurile de muncă, echipamentele publice şi animaţia nu sunt întotdeauna suficiente.

— Părăsirea zonelor rurale s-a desfăşurat de o manieră dramatică, prin migrarea tinerilor, antrenând prăbuşirea notabilităţii şi o scădere a populaţiei (mai ales în centrul ţării şi în sud-vest) explicată prin scăderea numărului de locuri de muncă din agricultură.

Constatarea acestor importante dezechilibre regionale a antrenat tentative de corecţie. Mai întâi spontane, provenind din iniţiative locale cum ar fi CELIB (Centrul de studiu şi cooperare breton), care au fost reluate de politica de amenajare a teritoriului urmată începând cu 1954. Scopul său era de a răspunde acestor dezechilibre, repartizând mai bine creşterea economică pe ansamblul teritoriului naţional şi în special de a ajuta la reconversiunea economică a regiunilor lipsite de industrie (Vestul) sau afectate de criza industriilor tradiţionale, ca siderurgia, textilele, cărbunele (Lorena, Alsacia, Nordul), etc.

Această „geografie voluntară a dezvoltării" pusă în aplicare, mai ales începând cu 1963 de Delegaţia de amenajare a teritoriului (DATAR), nu a obţinut decât rezultate limitate, declinul anumitor regiuni ţinând de factori economici asupra cărora eforturile umane nu au adeseori decât un efect restrâns. Dezvoltarea regională echilibrată rămâne un scop de atins, iar politica de amenajare a teritoriului corectiv indispensabil pentru a remedia dezechilibrele spontane generate de creşterea economică.

LOCUL FRANŢEI ÎN COMERŢUL INTERNAŢIONAL

	Valoarea exporturilor În 1979 (milioane dolari)	Rangul în rândul ţărilor exportatoare	% din P.I.B. reprezentat de exporturi
SUA	181 800	1	6, 4
RFG	171 520	2	22, 8
Japonia	109 900	3	11, 6
Franţa	97 980	4	16, 7
Marea Britanie	91880	5	23, 5
Italia	72 070	6	23
Olanda	64.000	7	41, 1
Canada	55 310	8	20, 8
Belgia/ Luxemburg	55 020	9	45, 6

BALANŢA COMERCIALA A FRANŢEI INTRE 1959 Şi 1972

(în milioane de franci)

1959

1972

FRAGILITATEA COMERŢULUI EXTERIOR

Franţa a devenit, începând cu anii ’50, una din marile naţiuni comerciale ale lumii. Ea este astăzi a patra putere exportatoare după Statele Unite, RFG şi Japonia. Mai mult, poziţia sa pe piaţa internaţională a devenit un factor

esenţial pentru situaţia sa economică, din moment ce exporturile în 1979 reprezentau 16, 7% din producţia internă (faţă de 9% în 1952), mai mult decât în Statele Unite sau Japonia, însă mai puţin decât în Germania, Italia sau Marea Britanie.

În mod tradiţional protecţionistă şi orientată spre piaţa sa internă, Franţa va opera între 1946 şi 1972 o deschidere către piaţa internaţională, care reprezintă pentru ea un foarte mare efort de adaptare. Între 1946 şi 1962, graţie ajutorului extern şi la adăpostul barierelor sale vamale, economia franceză îşi reînnoieşte structurile industriale, îmbunătăţindu-şi productivitatea unor ramuri ca producţia de utilaje, de maşini sau a materialului de transport. Această politică îşi va concretiza roadele în deceniul 1962 – 1972, care vede Franţa intensificându-şi

— 2166
— 1116
— 4185
+ 1948
+ 5 680
+ 2 402
+ 3 016
+ 274
+ 300
+ 207
+ 6 360
+ 5 951
— 496
— 14 890
— 2 702
+ 10 808
— 540
+ 8173
+ 1045

+ 1545
+ 81
+ 8 975
Agricultură
Industria agro-alimentară
Energetică
Industrii intermediare
Industria constructoare de maşini
Industria bunurilor de consum
Transporturi şi telecomunicaţii
Investiţii şi lucrări publice
Servicii
Comerţ

Ansamblul economiei considerabil schimburile comerciale, în special ca urmare a intrării sale în Piaţa Comună: ţările CEE reprezentau în 1959 27% din schimburile externe ale Franţei şi 50% în 1972, iar RFG era primul ei partener.

Acest loc din ce în ce mai important ocupat de comerţul exterior face cu atât mai îngrijorătoare fragilităţile demonstrate de aceste schimburi. Franţa rămâne înainte de toate exportatoare de produse agricole şi alimentare. Ea ocupă o poziţie importantă în vânzarea de utilaje, de maşini, de material de transport, însă balanţa sa comercială tinde fără încetare să se înrăutăţească sub efectul puternicei sale dependenţe de importurile de energie şi al deficitului permanent în materie de schimburi de produse industriale. Iată de ce, cu excepţia unor scurte perioade (1959 – 1962 sau 1965), comerţul exterior al Franţei tinde să fie deficitar.

În scopul de a remedia acest aspect şi de a permite industriei franceze să ocupe un loc important pe piaţa

internaţională, în timpul perioadei 1969 – 1974 (preşedinţia lui Georges Pompidou) accentul este pus pe imperativul industrializării.

Mutaţiile Sociale

GRUPE SOCIALE ÎN PLINĂ EVOLUŢIE

Creşterea economică a Franţei a transformat profund societatea, modificând echilibrul relativ între diferitele grupuri sociale. Trei fenomene importante marchează din acest punct de vedere perioada postbelică: relativa stagnare a numărului de muncitori, după o perioadă de puternică creştere în anii de după 1945; diminuarea importantă a efectivelor patronatului şi ale ţărănimii, care duc la scăderea în importanţă a clasei mijlocii independente; şi creşterea numerică concomitentă a clasei mijlocii salariate.

Muncitorii sunt, după 1945, grupa socio-profesională cea mai numeroasă în populaţia franceză. Necesităţile reconstrucţiei, apoi voinţa de a spori producţia industrială explică creşterea lor relativ rapidă între 1945 şi 1962. Însă, după 1962, proporţia lor în cadrul populaţiei active tinde să stagneze. Către 1975, ea se stabilizează la 37, 7%. Totuşi, trebuie făcută distincţia între evoluţiile diferite ale diverselor categorii de muncitori. Grupa care stagnează în primul rând este cea a munciterilor necalificaţi, în cadrul căreia străinii şi femeile sunt în număr crescut, schimb, vedem în paralel crescând numărul de maiştri şi de muncitori calificaţi Fenomenul cel mai spectaculos este de fapt importanţa numerică din ce în ce1 mai mare a muncitorilor ce îndeplinesc sarcini complexe, primind salarii relativ ridicate şi bucurându-se de o creştere regulată a nivelului lor de trai. Este vorba de grupuri profund integrate în societatea de consum şi care permit să se vorbească de „noua clasă muncitoare”. Voinţa lor de a-şi găsi locul în societate îi conduce la atitudini

reformiste, puternic îndepărtate de tradiţiile şi vocabularul revoluţionar al marilor centrale sindicale muncitoreşti. Pentru aceştia, apariţia acestei noi clase muncitoare ridică o serioase problemă, lăsându-le opţiunea de a alege între a-şi modifica modul de acţiune sau a-şi realiza recrutările din rândul unor grupe pe cale de diminuare numerică.

Clasa mijlocie independentă cunoaşte la rândul său o diminuare a efectivelor foarte rapidă, însă care atinge grupări diferite:

— În primul rând patronatul din industrie şi comerţ. Procentul său în populaţia activă a scăzut de la 12% în 1954 la 7, 9% în 1975 sub efectul procesului de concentrare care însoţeşte modernizarea economiei franceze. Această tendinţă rezultă în fapt dintr-un dublu fenomen: dispariţia numeroaselor întreprinderi mici şi mijlocii, slab adaptate pieţei, care reduce importanţa clasei mijlocii independente, baza socială a celei de-a III-a Republici; foarte puternica concentrare a marilor întreprinderi, sub controlul grupărilor financiare, care aduce la putere, în interiorul marilor firme, o nouă categorie de conducători salariaţi, „managerii”, tehnicieni ai gestiunii. Redusă în număr şi astfel transformată, marea burghezie de afaceri pare mai puternică decât oricând;

— În al doilea rând, ţărănimea, care nu mai reprezintă în 1975 decât 9, 2% din populaţia activă faţă de 26, 7% în 1954, deci mai puţin de 2 milioane de persoane active. În rândul acesteia trebuie făcută distincţia între salariaţii agricoli (400.000), cel mai adesea imigranţi şi a căror situaţie rămâne foarte precară şi fermieri, al căror statut este foarte diferit, după cum aparţin lumii marilor domenii de peste

50 de hectare, aceea a agriculturii capitaliste, sau sectorului exploatărilor familiale, dintre care multe cunosc mari dificultăţi de supravieţuire.

În schimb, perioada de după război a fost martora creşterii extrem de rapide a unei clase mijlocii salariate. Formată din grupări socio-profesionale cu activităţi şi niveluri de venituri foarte diverse, salariaţi, cadre mijlocii sau superioare aparţinând sectorului privat sau public, ea concentrează astăzi peste jumătate din populaţia activă. Regrupând categorii intermediare, este dificil de clasat folosind cadrele tradiţionale de analiză socială marxistă, burghezie şi proletariat. Însă originalitatea şi omogenitatea sa sunt de căutat în altă parte decât în poziţia membrilor săi faţă de posesiunea mijloacelor de producţie. Ele rezidă în conştiinţa de apartenenţă la această categorie mijlocie, la modul de viaţă, care o face să participe intens la societatea de consum, în aspiraţiile de promovare socială, în

366

367/Vârsta DE aur (1953 – 1973)

[

teama atât de dificultăţi economice, cât şi de politici sociale care i-ar ameninţa locurile de muncă sau i-ar repune în discuţie nivelul de trai.

Creşterea numerică a clasei mijlocii salariate într-o perioadă de puternică expansiune economică poate da impresia (pe care chiar a dat-o efectiv contemporanilor) unei uniformizări a nivelului de trai, prin participarea unui număr din ce în ce mai important de indivizi la principalele modalităţi de consum. Însă această constatare, care corespunde unei sporiri a venitului marii majorităţi, nu trebuie să ne iluzioneze. Societatea franceză în epoca creşterii economice rămâne marcată de o foarte mare inegalitate socială.

40

EVOLUŢIA COMPOZIŢIEI SOCIO-PROFESÂONALE A POPULAŢIEI ACTIVE DIN FRANŢA (1954 – 175)

30

36, 7

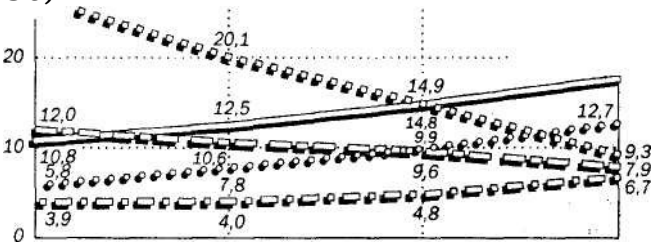

17, 6

26, 7

1954

1975

1968

1962

Muncitori Funcţionari

>*et*>*i*>în Agricultori

Patroni în industrie şi corner) Cadre superioare şi profesii Iii

TRANSFORMĂRILE MORAVURILOR ŞI VIEŢII COTIDIENE

Începând cu sfârşitul războiului, creşterea venitului real pe cap de locuitor este considerabilă. Exprimat în monedă constantă, acest venit a crescut cu 24% între 1949 şi 1954, cu 18% între 1954 şi 1959 şi s-a dublat între 1960 şi 1978. Chiar dacă este repartizată foarte inegal, cum vom vedea în continuare, această sporire

368

considerabilă a venitului francezilor le-a bulversat literalmente condiţiile de tral cotidiene. În timpul acestei perioade, botezate de Jean Fourastie „Cei treizeci de ani glorioşi”, francezii au fost beneficiarii progresului material celui mai important şi mai rapid din istoria lor. Creşterea spectaculoasă a puterii de cumpărare le-a permis să cumpere bunuri şi servicii într-o manieră care nu se afla

înainte decât la îndemâna categoriilor privilegiate ale societăţii. Ca urmare, timp de treizeci de ani, preocuparea principală a francezilor va fi accesul lor la toate tipurile de consum. Franţa intră într-o eră nouă, aceea a societăţii de consum, iar aceasta va modifica radical condiţiile de viaţă străvechi ale societăţii.

Societatea de consum înseamnă înainte de toate o alimentaţie puternic îmbunătăţită, în timp ce, de-a lungul secolelor, gripa de a nu muri de foame, de a-şi procura pâinea zilnică fusese preocuparea esenţială a generaţiei de oameni, alimentaţia se îmbunătăţeşte de aici înainte într-un mod spectaculos. Consumul de produse alimentare de lux, carne, legume, fructe, creşte, chiar şi în rândul claselor celor mai modeste. Şi mai ales, pentru majoritatea populaţiei, alimentaţia cotidiană încetează să mai fie o obsesie. Ca urmare, o puternică scădere a proporţiei cheltuielilor cu alimentaţia şi îmbrăcămintea în bugetele francezilor.

Această scădere va duce la creşterea proporţiei rezervate unor cheltuieli până atunci considerate secundare în cadrele unei economii de supravieţuire. Astfel vom vedea crescând proporţia alocată locuinţei şi mobilării acesteia. Franţa construieşte în douăzeci de ani mai multe locuinţe decât construise de la sfârşitul celei de-al doilea imperiu şi de o calitate superioară. Însă, în general, acest habitat modern este colectiv: creştere numerică înnoraşe a marilor imobile cu numeroase apartamente, însă mai ales (şi acesta este fenomenul cel mai frapant) proliferare a suburbiilor, îndepărtate de vechile centre urbane. Însă în suburbii ca şi în oraşe, habitatul colectiv primează: mari ansamble ridicate în cartierele-dormitor, unde se construiesc mii de apartamente însă fără a ţine cont de posibilităţile de lucru în zonă sau de serviciile colective sau construcţia de „sate”

alcătuite din case individuale după principiul habitatului colectiv, prin dezvoltarea unor căsuţe alăturate cu câţiva metri pătraţi de iarbă simbolizând o grădină şi însoţite de inconvenientele arătate mai sus. Trebuie spus totuşi că, în linii mari, nevoia de locuinţa este aproape satisfăcută prin acest efort. Aceste case sunt din ce în ce mai bine echipate şi vor fi foarte rare de aici înainte căminele fără televizor, maşină de spălat rufe, maşină de spălat vase.

Pe lângă aceste consumuri legate de locuinţă, trebuie adăugată răspândirea spectaculoasă a automobilului care, ca odinioară trăsura, era în primii ani ai secolului apanajul rarilor privilegiaţi. Devenit o necesitate ca urmare a proliferării

suburbiilor prost servite de mijloacele de transport în comun şi a distanţei între locul de muncă şi locuinţă, el va genera şi o creştere spectaculoasă, a voiajelor turistice pe care mărirea duratei concediilor plătite (două săptămâni din 1936, trei săptămâni din 1956, patru săptămâni la începuturile celei de-a V-a Republici, cinci săptămâni din 1981) le permite de acum înainte.

Odată cu răspândirea automobilului şi a călătoriilor, se atinge stadiul unor consumuri şi mai sofisticate pe care le autorizează creşterea economică. Dezvoltarea cheltuielilor pentru igienă şi sănătate (al căror progrese au fost făcute posibile prin instituirea asigurărilor sociale) care a permis o sporire cu mai mult de 10 ani a duratei medii de viaţă, accesul foarte larg de diverse forme de agrement şi de cultură, sporirea numărului beneficiarilor educaţiei, învăţământul secundar fiind acum extins în rândul tuturor păturilor sociale, în timp ce acela superior se democratizează la rândul său. Între 1950 şi 1971 efectivele celor ce urmează învăţământul secundar trec de la 1 100.000 la 4 646.000, iar ale celui

FRANCEZII ŞI CONSUMUL

Ponderea diverselor tipuri de cheltuieli în bugetul francezilor

(în % din cheltuielile totale)

Tipuri de cheltuieli	1959	1975
Alimente	37, 7%	24, 9%
Îmbrăcăminte	12%	10, 1%
Locuinţă	16, 4%	20, 3%
Igienă şi sănătate:	9, 5%	I 14%
Transport şi telecomunicaţii…	— 7, 6%	*, H, 5%
Cultură, agrement, distracţie	6, 9%	…9, 9%
Hoteluri, cafenele, restaurante, diverse	9, 9%	9, 3%

Rata de utilare a căminelor (% din căminele echipate)

	1957	1976
Televizoare	6, 1	85, 7
— Color.:.;, <şi:		19, 1
Frigidere.	17, 4	90, 8
Automobile”.	21	65, 3
Maşini de spălat vase		9, 5

superior de la 134.000 la 777.000. Bineînţeles, creşterea demografică constituie şi ea un element care explică această sporire a efectivelor liceenilor şi studenţilor, însă cifrele citate depăşesc cu mult proporţia creşterii demogafice, ca o dovadă a democratizării accesului la educaţie.

Aceste transformări profunde ale vieţii francezilor nu au loc fără o profundă influenţă asupra moravurilor societăţii şi fără a genera probleme. Creşterea consumului, dezvoltarea unui habitat colectiv, rolul din ce în ce mai important al răspândirii mijloacelor de cunoaştere noi, au jucat în consecinţă un rol dizolvant asupra structurii societăţii tradiţionale, societate fondată pe coeziunea familiilor dominate de omul adult. Familia, care rămâne o valoare fundamentală a societăţii franceze, s-a modificat în mare parte prin accesul diverşilor săi membri la un statut de parteneri asociaţi şi responsabili, înlocuind legăturile ierarhice stabilite în beneficiul capului familiei. Se pot distinge astfel noi grupe care-şi revendică locul în societate. Este cazul tinerilor, care devin un element activ al societăţii mult mai devreme decât înainte (ceea ce legiuitorul a şi înregistrat, stabilind în 1974 vârsta majoratului la 18 ani faţă de 21 cât era înainte) şi constituie un factor important în evaluarea nivelului de consum, de cheltuieli pentru agrement, educaţie. Este de asemenea cazul femeilor dintre care unele, organizate în asociaţii, reclamă un rol activ în societate, care să nu mai fie doar cel de soţie şi de mamă. Ele cer recunoaşterea personalităţii lor proprii şi au reuşit să vadă încununate de succes o parte din cererile lor, prin înfiinţarea unui secretariat de stat pentru condiţia femeii, prin legalizarea avorturilor, a procedurii mult mai rapide de divorţ, prin adoptare unei legislaţii ce consfinţeşte progresiv egalitatea femeii şi a bărbatului în ce priveşte condiţiile de muncă.

Aceste probleme noi, proprii societăţii de consum, sunt însoţite de o reflecţie foarte critică asupra consumului însuşi, considerat ca fiind un factor alienant al omului în detrimentul valorilor celor mai autentice. Caracteristică sfârşitului anilor ’60, această reflecţie va cunoaşte o veritabilă explozie odată cu criza din 1968. În faţa satisfacerii cantitative a consumurilor, pentru majoritatea populaţiei apar exigenţe calitative. De aici înainte revendicările trec de la a cere mai mulţi bani pentru a putea cumpăra mai mult, la a cere o ameliorare a „calităţii vieţii”.

Să însemne, oare, toate acestea că Franţa a păşit dintr-odată pe calea societăţii de consum şi că nu mai există săraci în ţară? O astfel de afirmaţie ar fi inexactă. Dacă majoritatea populaţiei a intrat efectiv în era consumului de masă, inegalităţile rămân considerabile şi este o preocupare permanentă a statului aceea de a încerca să le corijeze.

371/Vârsta de aur (1953 – 1973)

INEGALITĂŢILE SOCIALE

De fapt, informaţiile de care dispunem ne permit deopotrivă să spunem că creşterea a dus la accentuarea inegalităţilor dintre bogaţi şi săraci. Este dificil a spune exact ce este acela un bogat în societatea franceză. Evaluarea veniturilor declarate organelor financiare constituie probabil o dată insuficientă: conform acestora, în 1977, 1% din francezi aveau un venit superior cifrei de 230.000 F. Însă numai veniturile salariale, care fac obiectul declaraţiei unui terţ sunt cu adevărat valabile, celelalte categorii de venituri făcând obiectul unor subevaluări sistematice şi nepermiţând obţinerea unor informaţii utile. Pentru a putea cu adevărat evalua bogăţia francezilor ar trebui luată în considerare posesiunea unui patrimoniu: imobile, pământuri, acţiuni, aur, tablouri, economii…

Aceste date ne permit să aflăm că 5% din francezi (adică 2, 5 milioane de persoane) posedă 45% din patrimoniul naţional. La cealaltă extremitate a scării sociale, printre săracii care nu posedă niciun patrimoniu, 5 milioane de persoane câştigă sume egale sau inferioare cifrei SMIC (salariul minim).

Între aceste două categorii extreme, creşterea are tendinţa de a adâncii decalajul, între 1950 şi 1973. Analizarea evantaiului salariilor, de exemplu, arată că acesta tinde să se deschidă, condiţiile economice ducând la creşterea puternică a salariilor celor mai ridicate, care corespundă calificărilor celor mai căutate în competiţia economică, în timp ce salariul minim este reajustat cu dificultate şi cu întârziere, el necorespunzând decât unei atitudini politice, voinţei de justiţie socială, care întotdeauna s-a vădit a fi un factor secundar în raport cu exigenţele economice.

Această inegalitate a condiţiilor sociale suferă totuşi corective. Statul practică în mod sistematic în timpul anilor creşterii economice o politică de redistribuire a veniturilor, al cărei obiect este de a compensa efectele naturale ale evoluţiei economice. El prelevează cu titlu de impozit sau de cotizaţii sociale (asigurări sociale, alocaţii familiale...) sume importante, pe care le redistribuie apoi populaţiei, sub diverse forme, fie sub forma investiţiilor publice puse la dispoziţia populaţiei (creşe, spitale, stadioane, şcoli, biblioteci, etc.) fie sub forma unor sume de bani, „transferurile sociale”: prestaţii de asigurare socială, alocaţii familiale, pensii de bătrâneţe, burse de studii, etc. Această redistribuire se operează dinspre bogaţi spre săraci, dinspre sănătoşi spre bolnavi, dinspre celibatari către familiile numeroase, dinspre activi către nou-activi, etc. Chiar dacă categoriile cele mai defavorizate sunt marii ei beneficiari, această redistribuire nu corijează

decât într-un mod foarte imperfect inegalităţile sociale.

Cum se manifestă în mod concret aceste inegalităţi de consum? Între cei mai bogaţi şi cei mai săraci, diferenţa este destul de mică în ceea ce priveşte consumul alimentar. Ea s-a redus în ce priveşte cumpărarea de bunuri de folosinţa îndelungată75% din muncitori au o maşină (8% în 1953), faţă de 93% din cadrele superioare. În fine, echiparea gospodăriilor cu televizoare sau aparate electrocasnice este comparabilă, indiferent de categoria socială, chiar dacă efortul de a le cumpăra este mai mare pentru bugetele modeste.

Însă marea diferenţă se manifestă în ceea ce priveşte nivelul de cultura ş, petrecerea timpului liber. În 1976, 52% din muncitori au plecat în vacanţa, faţa de 84% din cadrele superioare sau reprezentanţii profesiunilor liberale; frecventarea muzeelor, monumentelor, teatrelor, caselor de cultură este apanajul celor instanţ, «mai ales, accesul la studiile de vârf, care deschid calea spre posturile superioare, rămâne limitat pentru copiii provenind din medii modeste, în c. udae ortur.br întreprinse pentru democratizarea învăţământului. Rigiditatea sociala franceza rămâne deci importantă.

372

373 /Vârsta DE aur (1953 – 1973)

„Miracolul Economic”.

374

Japonia, cea de-a *treia* „Mare Putere”.

Capitolul 21

Remarcabilul avânt economic japonez dintre anii ’50 şi începutul anilor ’70 a putut fi calificat drept un „miracol”. Alături de sectoarele în plină dezvoltare, persistenţa unei mase demici întreprinderi artizanale şi agricole face din economia japoneză o „structură cu două etaje”. Societatea rămâne marcată de greutatea tradiţiei

mai ales în ce priveşte lumea rurală. Însă modul de viaţă tradiţional în oraşe trebuie să coabiteze din ce în ce mai mult cu noile mentalităţi generate de un mod de consum copiat după modelul occidental. Dominată de un partid conservator atotputernic, legat strâns de mediile de afaceri, viaţa politică japoneză nu generează deloc pasiuni puternice. Pe plan extern Japonia trebuie să realizeze o conciliere între dependenţa sa militară faţă de Statele Unite şi interesele sale economice care o determină să stea cu privirile aţintite asupra Chinei şi URSS-ului.

I învinsă şi ruinată în 1945, suprapopulata la începutul anilor ’50, săracă în resurse naturale (numai 16% suprafaţă arabilă, foarte puţin cărbune cocsificabil, practic lipsită de petrol şi de minereuri de fier…), Japonia s-a ridicat din 1968 la rangul de „cea de-a treia mare putere” în domeniul economiei mondiale. În decursul anilor 1950 şi 1960 rata sa de creştere economică a fost atât de mare încât a devenit o referinţă: „o creştere economică de tip japonez”!… Această rapidă şi extraordinară dezvoltare nu s-a produs totuşi fără a bulversa considerabil societatea japoneză.

FACTORII EXPANSIUNII ECONOMICE

La originea acestui remarcabil având economic putem găsi numeroşi factori, unii dintre ei fiind comuni cu cei ai „miracolelor” german şi italian, alţii specifici numai Japoniei:

— Un ajutor financiar şi tehnic al Statelor Unite (mai ales în perioada războ putut rece);

— Absenţa, apoi, începând din 1950, existenţa la un nivel foarte scăzut a chel tuielilor militare (1% din venitul naţional) ca şi inexistenţa costisitoarelor războaie de decolonizare;

— O populaţie numeroasă cu un nivel scăzut de trai, constituind un rezervor de mână de lucru (mai ales în

zonele rurale suprapopulate) şi o vastă piaţă internă;

— O discretă, însă foarte eficientă, intervenţie a statului, mai ales a ministerului.

Comerţului internaţional şi al Industriei (MITI), prin intermediul unei planificări suple, al unui control al investiţiilor şi al comerţului exterior (al pătrunderii de mărfuri, capitaluri şi brevete străine);

— O stare de spirit specifică Japoniei, întemeiată în mare parte pe permanenţa trăsăturilor ancestrale (conştiinţă naţională puternică, solidaritatea clanurilor, respectul ierarhiilor...) care se întâlneşte mai ales la nivelul întreprinderii, cu patroni mai preocupaţi de progres şi de prestigiu decât de profit şi lucrători docili prea puţin revendicativi şi devotaţi firmei lor în întregime;

— Alegeri economice eficiente: prioritatea acordată industriei moderne, căutării de pieţe externe, adoptării de tehnici noi, sistemelor de finanţare îndrăzneţe

(recurgere masivă la credite a întreprinderilor), cheltuieli publice reduse...

— În fine, o structură economică aparte, „dualismul".

I

377/VÂRSTA DE AUR (1953 – 1973)

„DUALISMUL" ECONOMIEI

Economia japoneză a anilor 1950 şi 1960 se bazează într-adevăr pe o „structură în două etaje", unul foarte modern, compus din mari întreprinderi de dimensiune internaţională, celălalt tradiţional, format dintr-o masă de întreprinderi mici şi mijlocii ca şi din sectorul meşteşugăresc şi agricol:

— Japonia modernă este reprezentată mai ales de veritabile imperii industriale şi financiare: vechile *zăibatsui* Mitsubishi (46 de societăţi la sfârşitul anilor 1960).

Mitsui, Sumitomo... reconstituite după stoparea operaţiunii de demonopolizare din 1949 – 1950, însă într-o formă diferită. Coeziunea acestor noi grupări financiare denumite *„zakai"* nu mai este asigurată printr-un holding familial, ci printr-un sistem de participare întrepătrunsă între firme prin prezenţa aceloraşi administratori în consiliile diverselor societăţi (cu reuniuni regulate ale comitetelor de direcţie) şi prin rolul preponderent al băncii grupului. Acest sector modern axat pe industriile de vârf a atins rapid un înalt nivel de productivitate, graţie unei riguroase politici de investiţii asigurată în mod esenţial prin creditele bancare

(marile întreprinderi japoneze nu practică deloc autofinanţarea) şi graţie progresele tehnologice spectaculoase (perfecţionarea unor tehnici străine, importate, imitate, chiar „spionate").

— Alături de aceste mari întreprinderi moderne cu o rentabilitate puternică (şi cu salarii din ce în ce mai decente) subzistă numeroase întreprinderi mici şi mijlocii cu echipament insuficient, cu tehnică adeseori depăşită, utilizând o mână de lucru numeroasă şi prost plătită, adeseori de origine rurală (95% din micii fermieri agricoli au şi o slujbă „de completare" în industrie). Acest sector întrebuinţează două treimi din mâna de lucru şi furnizează jumătate din producţie, în 1970 încă, 93% din întreprinderile japoneze au mai puţin de 300 de salariaţi, patru cincimi dintre ele realizând lucrări de subantrepriză pentru marile firme:

este evident că în mod natural ele sunt cele mai ameninţate în caz de recesiune sau dificultăţi economice, marea întreprindere putând uşor să taie legăturile cu subantreprenorii săi pentru a se salva mai uşor de-a lungul unei perioade mai proaste. Această divizare a pieţei de lucru între două sectoare parţial comple mentale a contribuit în mare măsură la avântul economic global al Japoniei. Însă ea amână rezolvarea problemei dispariţiei progresive a acestei veritabile „enclave de subdezvoltare" într-o ţară care din multe alte puncte de vedere pare mai degrabă orientată către secolul XXI.

376

PRODUCŢIA JAPONEZA (1946 – 1970} Evoluţia producţiei industriale

(*indice WOan 1960*)

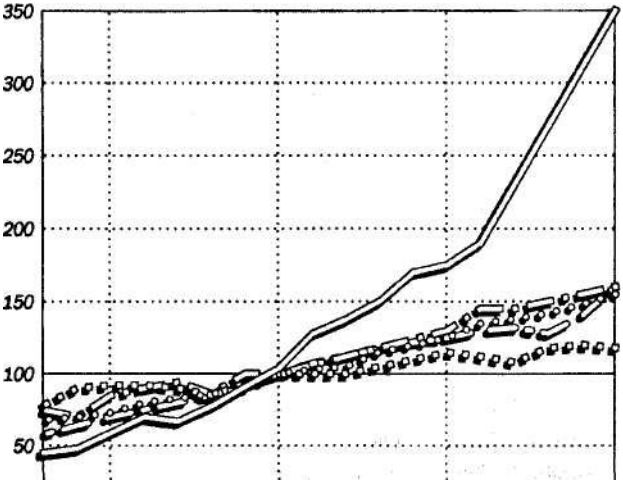

1955 Japonia SUA

Evoluţia producţiei de oţel

(*în milioane de tonei*

1960 1965 1970

100 80 60

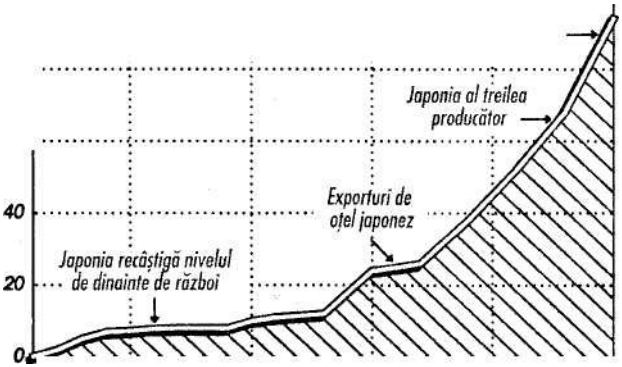

Fuziunea celor două mari întreprinderi siderurgice Fuji şi Yawata

1946 1950

1955

1960

1965

1970

RFG *eee* Marea Britanie Franţa

O CREŞTERE ECONOMICĂ MODEL?

Pornit de la un nivel destul de scăzut în 1950, produsul naţional brut al Japoniei a crescut de mai mult de cinezior în douăzeci de ani, cu o rată anuală de creştere de ordinul a 10%, prea puţin încetinită de uşoare recesiuni, ca în 1954 şi 1964 – 1965. Această expansiune econom record este înainte de toate industrială: la începutul anilor 1970, Japonia este Pe primul loc în ce priveşte construcţia navală (cu aproape 50% din producţia rfiondială), motocicletele, aparatura fotografică, tranzistorii, microscoapele electron cep Pe ocu doi în producţia de automobile, aparate TV, fibre artificiale, ţesături de bumbac… Sectoarele moderne, siderurgia, petrochimia, electronica au progresat mai repede decât sectoarele tradiţionale (industria textilă) ca urmară a unei puternice cereri interne (o vastă piaţă în expansiune) şi a imperativelor comerţului exterior: pentru a-şi procura sursele de energie şi materiile prime de care are nevoie, Japonia exportă din ce în ce mai mult material de înaltă tehnologie, mai rentabil decât tradiţionalele produse textile.

Avântul economic dintre an» 1950 – 1970 se concretizează în mod egal printr-o dezvoltare rapidă a urbanizări §>a căilor de comunicaţie (autostrăzi, căi ferate de mare viteză din Tokaido). Japonia modernă poate astfel să găzduiască Jocurile olimpice de la Tokyoan 1964 Şi Expoziţia internaţională de la Ōsaka din 1970, două manifestări care atrag atenţia lumii întregi asupra „miracolului japonez”, însă această creştere „sălbatică” la nivelul urbanizării şi al industrializării nu se realizează fără a pune mari probleme ţării, mai ales în ce priveşte poluarea şi degradarea terenurilor.

O Societate în Plină Mutaţie

MODERNISM ŞI FRADIŢIE

Ca urmare a „miracolului” economic, nivelul de trai al japonezilor progresează într-un ritm rapid, însă rămâne încă cu mult inferior în anii 1960 aceluia al americanilor sau europenilor, abundenţa de echipamente moderne (televizoare, aparate electrocasnice) nereuind să atenueze decalajul existent în domenii ca alimentaţia, locuinţele şi investiţiile publice. În plus, nu toată populaţia beneficiază

378 î: „m… în egală măsură de creşterea economică: veniturile numeroaselor exploatări agricole şi ale muncitorilor (şi cu atât mai mult ale muncitoarelor) din micile întreprinderi rămânând net inferioare mediei. Iar paternalismu! patronatului japonez nu este întotdeauna suficient pentru a suplini carenţele serviciilor sociale.

Însă, în egală măsură cu nivelul de trai, şi modul de viaţă cunoaşte profunde schimbări în Japonia. Desigur importanţa tradiţiei rămâne imensă mai ales la nivelul întreprinderii. Relaţiile între patroni şi lucrători sunt definite prin expresia *„oyabun kobun”* (părinte-copil), reminiscenţă a vechii legături de vasalitate ce implica pentru *oyabun* datoria unei protecţii paternaliste şi pentru *kobun* obligaţia devotamentului filial.

Acest paternalism patronal este însoţit de un patriotism al întreprinderii în rândurile salariaţilor, cărora le repugnă ideea de a face grevă pentru a nu-şi de la voriza propria firmă în faţa concurenţei. Caz extrem însă semnificativ pentru condiţionarea lucrătorilor japonezi: cei 70.000 de lucrători de la Matsushita (companie de aparatură electrică) ce cântă în fiecare dimineaţa în poziţie de drepţi un imn înălţat în gloria întreprinderii… *

NOI MENTALITĂŢI?

Industrializarea şi urbanizarea accelerată în anii 1950 şi 1960, bulversând modul de viaţă, antrenează în acelaşi timp o eroziune a vechilor valori, date uitării chiar respinse de o parte crescândă a populaţiei, ceea ce

provoacă uneori anumite tulburări în societatea japoneză. Respectul gesturilor şi ritualurilor (ceremonia băii, a ceaiului, arta florală…) marchează încă profund viaţa cotidiană. Însă nu se mai poartă chimonoul decât cu ocazia sărbătorilor, iar puternica frecventare a templelor este de acum în egală măsură turistică şi religioasă (cu excepţia unor anumite secte budiste ca *Zen* sau *Soka Gakkai*). Constrângerile familiale, mai ales căsătoriile impuse, s-au diminuat puternic şi cu excepţia problemei inegalităţii salariale, condiţia femeii japoneze să îmbunătăţit.

Ca o consecinţă a urbanizării, căsuţa tradiţională din lemn înconjurată de o mică grădină lasă din ce în ce mai mult locul imobilelor de lux pentru clasele avute sau numeroaselor *„danchi"*, alinieri interminabile aflate în cartiere mai mult sau mai puţin îndepărtate de centru de imobile cu 4 – 6 etaje în care muncitorii posedă minuscule apartamente: la exterior nu există nicio deosebire faţă de marile cartiere din oraşele occidentale, însă în interior s-au păstrat obiceiurile japoneze (rogojini pe jos, uşi culisante) care coexistă cu cele mai noi aparate electromenajere.

379 /Vârsta DE aur (1953 – 1973)

În materie de sport şi de distracţie, tradiţia este de asemenea puternic dislocată de aportul americanilor: deşi în continuare foarte populare, *suma* (lupta japoneză, veritabilul sport naţional) şi artele marţiale (karate, tirul cu arcul…) sunt din ce în ce mai mult supuse concurenţei base-ball-ului (care atrage mulţimi considerabile) şi golfului (10 milioane de practicanţi!). Teatrul *kabuki* se bucură de mult mai puţin succes în rândul tinerilor decât grupele rock japoneze sau străine. Cinematografia japoneză, adeseori remarcabilă (*Poveştile lunii palide după ploaie* de Mizoguchi din 1952, *Cei şapte samurai* de Kurosowa din 1954, *Insula* de Kaneto Shinda în 1961…), se bucură de o audienţă mult mai scăzută decât serialele

televizate americane. Şi, dacă se continuă celebrarea sărbătorilor tradiţionale, în marile oraşe deja distracţiile încep să se rezume la bowling sau la nenumăratele maşini de jocuri mecanice. Chiar dacă respectuoşi pentru propriul trecut, japonezii au intrat pe deplin în societatea de consum de tip occidental.

MALTHUSIANISM MODERN... ŞI TRADIŢIONAL

un Sistem Politic Aparte

W PARTID CONSERVATOR DOMINANT

Viaţa politică japoneză rămâne dominată de un curent conservator, aflat în mod constant la putere după război (cu excepţia unei scurte perioade în 1947 – 1948). Divizate în epoca lui Yoshida în democrate şi liberale, toate elementele conservatoare se regrupează în 1955 într-o singură formaţiune de aici înainte larg majoritară la fiecare scrutin, cu circa 60% din voturi. Emanaţie a mediilor afaceri, acest partid liberal-democrat este împărţit într-un mare număr de „facţiuni" rivale care-şi dispută puterea: în Japonia, schimbările de guvern sunt toate datorate acestor lupte interne, în care rolul esenţial îl joacă coruţia şi clientelismul şi nu rezultatul atacurilor unei opoziţii lipsite de putere.

1955

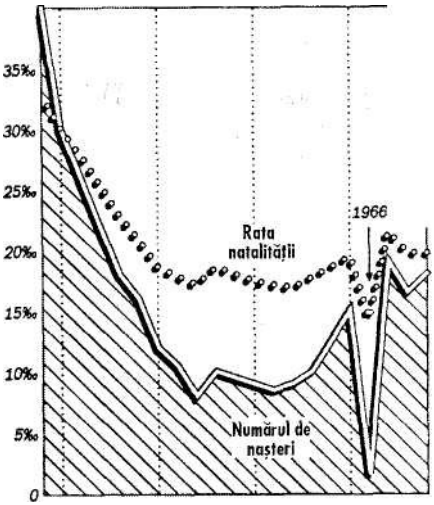

380

Rata natalităţii (numărul de naşteri pe mia de locuitori)

1950

40%.

1960

1965

Numărul de naşteri fin mii)

2700

2500

2300

2100

1900

1700

1500

1300

*Scăderea natal*ităţii, *din* [*96 bse \ explică prin faptul că acest an era plasat sub semnul Calului de Foc. Conform astrologiei japoneze, fetele născute sub acest semn îşi vor ucide soţul.*

CAMERA REPREZENTANŢILOR DUPĂ 1946

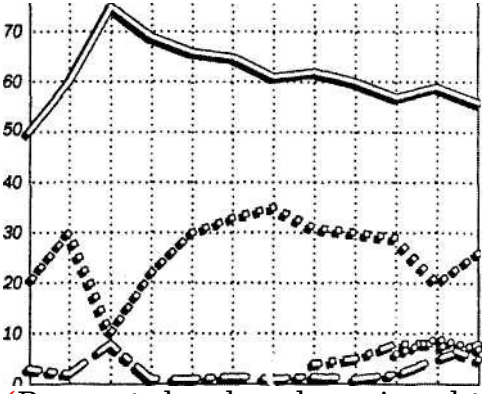

(Procentul de locuri obţinute de principalele formaţiuni) *80* i-Partidul socialist

Komeito «*eefif*

Partidul democrat socialist Partidul comunist

«ce

Partidul liberal democrat

1946 *47 49 52* 53 55 5S *60 63 67 69 1970*

Aceasta din urmă este compusă în principal din partidul socialist, influent în mediile intelectuale şi sprijinit de principala centrală sindicală, *Sohyo*. Însă el este slăbit de dispute doctrinale şi o sciziune în 1960 a dus la despărţirea aripii drepte, care a format un mic partid social-democrat susţinut de sindicatul moderat

381 /Vârsta de aur (1953 – 1973)

Domei. Partidul comunist japonez, victimă a războiului rece (2, 6% din voturi şi niciun mandat în 1952) nu atrage decât un slab număr de sufragii în ciuda unei nete ascensiuni în anii 1960. Sprijinindu-se pe un potenţial important de militanţi activi, acesta se distanţează de disputa Moscova-Beijing în timp de socialiştii sunt în întregime favorabili Chinei comuniste. Cât despre *Komeito* („partidul pentru o guvernare proprie”) creat în 1964, acesta nu este decât expresia politică a unei secte budiste, *Soka Gakkai*; adepţii săi se recrutează în special din rândul

păturilor sărace şi mai puţin politizate ale populaţiei, ca urmare a temelor morale şi patriotice abordate cu un succes deloc de neglijat.

O VIAŢĂ POLITICĂ TERNĂ

Viaţa politică japoneză suscită puţine pasiuni, majoritatea populaţiei fiind mai interesată de dezvoltarea economică a ţării decât de marile dezbateri ideologice. Ea nu este animată decât de anumite probleme referitoare la apărarea naţională şi la politica externă, mai ales la prezenţa bazelor americane în arhipelag. Astfel, prelungirea tratatului de securitate reciprocă cu Statele Unite provoacă o gravă criză în 1960. Violente manifestaţii anti-americane ale stângii japoneze determină anularea vizitei preşedintelui Eisenhower la Tokyo, antrenând demisia primului ministru al epocii, Kishi, şi asasinarea liderului partidului socialist, Asanuma (care criticase puternic tratatul nipono-american), de către un tânăr fanatic de extremă dreapta în faţa tuturor camerelor de televiziune în timpul unui miting.

În perioada mandatelor ministeriale ale lui Ikeda (1960 – 1964) şi Sato (1964 – 1972), puternica expansiune economică contribuie în mare măsură la un anumit calm politic şi social. Însă, ca numeroase ţări industrializate, Japonia cunoaşte către sfârşitul anilor 1960 o gravă criză universitară, atât din raţiuni ideologice (refuzul de a se integra într-o societate de consum de model occidental) cât şi pedagogice şi materiale (programe demodate, examene prea puţin selective, condiţii de lucru degradate…). Agitaţiile studenţeşti culminează cu ocuparea Universităţii din Tokyo din iunie 1968 în ianuarie 1969 de către *„Zengakuren”*, sindicat naţional al asociaţiilor studenţeşti, divizat în mai multe facţiuni de extremă stângă. Prelungirea tratatului nipono-american în 1970 va antrena din nou mari manifestaţii sindicale şi

studenţeşti împotriva Statelor Unite în timp ce sinuciderea prin „hara-kiri” a unui scriitor extrem de cunoscut, Yukyo Mishima, demonstrează unei opinii publice cucerită în mare parte de pacifism că ultranaţionalismul mai are încă câţiva adepţi.

ti

382

O DIPLOMAŢIE EXTREM DE „ECONOMICĂ”.

Eliberată de tutela americană în 1952, cu preţul unei solide alianţe militare, Japonia încearcă într-o primă etapă să-şi regăsească deplina suveranitate în comunitatea internaţională. Pentru aceasta, este nevoie să încheie un acord cu URSS, care a refuzat să semneze tratatul de la San Francisco. În ciuda litigiului nerezolvat cu privire la insulele Kurile, care împiedică încheierea unui tratat de pace, cele două ţări vor sfârşi prin a-şi „normaliza” raporturile în octombrie 1956, ceea ce va permite Japoniei să intre, două luni mai târziu, în ONU. în acelaşi timp, guvernul japonez reuşeşte să restabilească relaţii diplomatice cu cea mai mare parte a vecinilor săi, cu excepţia Chinei de la Beijing cu care se efectuează totuşi (cu excepţia perioadei 1958 – 1962) numeroase schimburi comerciale.

În anii 1960, diplomaţia niponă este din ce în ce mai condiţionată de problemele economice. Fără a contesta alianţa americană care îi asigură un anumit număr de avantaje (cheltuieli militare scăzute, schimburi comerciale considerabile), Japonia încearcă puţin câte puţin să se apropie de Statele Unite pentru a putea să-şi dezvolte relaţiile sale în egală măsură şi cu URSS-ul (proiect de punere în valoare a Siberiei Orientale) ca şi cu China comunistă, o vastă piaţă potenţială. Războiul din Vietnam (în care intervenţia americană nu este deloc aprobată de opinia publică japoneză), chestiunea Okinawa (în cele din

urmă restituită Japoniei în 1972) şi măsurile protecţioniste americane în faţa invaziei produselor japoneze duc la încordarea raporturilor dintre cele două ţări. Însă, totuşi, yenul nu ezită să vină în ajutorul dolarului în timpul crizei monetare din 1971: atât din motive economice (Statele Unite rămân de departe primul partener comercial al Japoniei) cât politice şi militare, guvernul japonez nu poate să-şi permită să meargă prea departe în „independenţa" sa faţă de americani.

Însă Japonia priveşte în această perioadă din ce în ce mai mult către „sfera Asia-Pacific" (formulă lansată în 1966 de ministrul afacerilor externe Miki) care este într-o anumită măsură replica pacifistă şi economică a „sferei de coprosperitate asiatică" care voiau s-o construiască prin forţa armelor militarii japonezi înainte de 1945. O viguroasă acţiune diplomatică şi comercială este întreprinsă în direcţia ţărilor subdezvoltate ale Asiei de sud-est ca şi pe lângă bogatele ţări riverane ale Pacificului (Australia, Noua Zeelandă şi Canada). Faţă de Beijing, Japonia, care trebuie să ţină cont de veto-ul american, utilizează în cele din urmă formula „separării politicului de economic". Încă din 1966, ea devine principalul partener comercial al Chinei comuniste. Apropierea chino-americană din 1971 – 1972 le va permite japonezilor să ridice barierele: în septembrie 1972, noul prim-ministru, Tanaka, în cursul unei „călătorii de recunoaştere" la Beijing, restabileşte oficial relaţiile diplomatice între China şi Japonia. Se deschide oare o eră nouă între cele două mari puteri ale Asiei de Sud-Est?

Succesiunea lui Stalin

Capitolul 22

În URSS, succesorii lui Stalin vor forma o conducere colegială care pune capăt arbitrarul stalinist şi lasă drum deschis pentru o oarecare destindere economică, socială şi internaţională. Crimele şi erorile lui Stalin sunt denunţate, însă modelul comunist nu este contestat; totuşi destalinizarea suscită rezistenţe. Devenit principalul conducător, Hruşciov vrea să combată sclerozarea sistemului printr-o democratizare economică şi politică bazată pe descentralizare şi treptat pe slăbirea rolului partidului. Astfel, „aparetcik”-ii ale căror interese sunt lezate, îi vor provoca debarcarea în octombrie 1964. Noua echipă conducătoare, condusă de Brejnev şi Kosîghin, va preceda la o restaurare a puterii şi a practicilor Nomenklaturii. În Europa răsăriteană, dimpotrivă, moartea lui Stalin va antrena o repunere în discuţie a modelului sovietic însoţită de căutarea unor căi naţionale către socialism. Însă Armata roşie va pune capăt acestei tendinţe reprimând mişcările din Germania de Est, Ungaria, Polonia şi apoi Cehoslovacia.

NOVA ECHIPĂ CONDUCĂTOARE

Moartea lui Stalin pe 5 martie 1953 provoacă o imensă nelinişte în URSS. Colegii săi nu o anunţă imediat temându-se de revolte populare. Ei înconjoară Kremlinul cu trupe. Precauţiune inutilă, pentru că ceea ce simte

poporul nu este mânia ci teama. Poetul-Evtuşenko aminteşte în autobiografia sa că *„oamenii fuseseră crescuţi cu convingerea că Stalin gândea pentru ei. Fără el, toţi se simţeau pierduţi. Întreaga Rusie plângea. Erau lacrimi sincere”*. Liderii comunişti care avuseseră şansa de a scăpa din epurările succesive au drept preocupare esenţială să evite întoarcerea la o dictatură personală. Pentru aceasta ei revin la sistemul preconizat de Lenin, o conducere colegială a membrilor Pre??? Comitetului central (noua denumire a Politbiroului) al căror număr este redus de la 25 la 10 titulari prin îndepărtarea oamenilor recent promovaţi de Stalin, ca Brejnev.

În fruntea noii echipe conducătoare vine Malenkov care conduce secretariatul Comiteâuâui central şi prezidează Consiliul de miniştri. Însă, de pe 14 martie, acesta trebuie să renunţe la cumulul de funcţii pentru a se evita o prea mare concentrare a puterii în mâinile sale: obligat să aleagă, el abandonează secretariatul Comitetului central a cărui conducere trece în numele lui JHruşciăvţ Trămâne preşedinte al Consiliului. Este asistat de patru vicepreşedintă Beria, foarte puternic, pentru că este omul serviciilor de securitate, Molotov, ministrul afacerilor externe – unul din puţinii tovarăşi ai lui Lenin care a supravieţuit, Bulganin, liderul politic al armatei, şi Kaganovici, şeful sectorului economic. Acestei grupări i se adaugă Voroşilov, şeful Statului, Mikoian, care va deveni ulterior vice-preşedinte al Consiliului şi doi economişti, Saburov lui Pervuhin.

În sânul acestei echipe vor apărea foarte curând divergenţe şi rivalităţi. Beria, prea puternic, inspiră teama colegilor săi care se unesc într-un complot şi îl elimină cu ajutorul armatei încă din iunie 1953. Aceasta va fi ultima lichidare fizică. Aceia care, ulterior, vor fi dezarmaţi şi condamnaţi nu-şi vor mai pierde viaţa. Astfel Malenkov,

constrâns să demisioneze în 1955, va conduce o uzină într-o regiune îndepărtată; Molotov, condamnat în 1957, nu va cunoaşte închisoarea...

385/Vârsta de aur (1953 – 1973)

VOINŢA DE DESTINDERE

Încă din primele zile, noii conducători pun capăt arbitrarului stalinist. şi-şi propunjţ să restabilească „legalitatea socialistă" pentru a-şi??? societatea. ** Secretariatul particular al lui Stalin este dizolvat. Zeci de mii de funcţionari ai administraţiei şi ai partidului sunt demişi sau mutaţi pentru abuz de putere. O jamnistie parţială este decretată şi aceasta va deschide porţile lagărelor celor cu ipedepse mai mici de cinci ani de închisoare, femeilor cu copii, adolescenţilor, (deţinuţilor în vârstă sau bolnavi. Gulagul (administraţia lagărelor) este pus sub tutela ministerului de justiţie. Medicii acuzaţi de complot de către Stalin, sunt reabilitaţi. După moartea lui Beria, poliţia politică nu va mai aparţine de ministerul de interne şi va fi constituită într-un organism autonom, KGB (Comitetul securităţii statului). În 1955. va fi promulgată amnistia şi în ceea ce priveşte vechii prizonieri sau colaboraţionişti ai ocupanţilor. În 1957, în rândul celor 900.000 de deţinuţi din lagăre nu mai sunt decât 2% „politici". Pentru poporul sovietic este „ieşirea din teroare".

J Destinderea economică şi socială însoţeşte destinderea politică. Ea are ca obiectiv prin îmbunătăţirea situaţiei materiale a cetăţenilor, să obţină adeziunea lor. De aici înainte, muncitorii vor putea să-şi schimbe locul de muncă fără autorizaţia conducerii. TTue muncă ale funcţionarilor devin normale şi fixe după ce Stalin, care avea obiceiul de a lucra noaptea, le dăduse peste cap. Pentru a creşte nivelul de trai al populaţiei, preţul alimentelor şi al produselor fabricate va scădea, iar

salariile vor fi mărite. Se va încerca să se ţină cont de nevoile consumatorilor; se va acorda prioritate construcţiei de locuinţe iar nu construcţiilor monumentale. Malenkov va merge până la a revizui planul cincinal în curs de desfăşurare, pentru a avantaja sectorul bunurilor de consum. Situaţia ţăranilor, în special persecutaţi de Stalin se îmbunătăţeşte: cotele de livrări obligatorii sunt reduse, preţul produselor creşte, datoriile colhozurilor suprimate, taxele pe loturile individuale diminuate. Destinderea se constată de asemenea în viaţa literară, iar scriitorii pot să critice abuzurile birocraţiei şi să-şi apere libertatea de creaţie. În 1954 apare „*Dezgheţul*" de Ilya Ehrenburg. În 1956, revista „Novai Mir" publică un roman al lui Dudinţev, „*Omul nu trăieşte doar cu pâine*", care ia în discuţie birocraţia sovietică. Lîsenko, care fusese multă vreme un??? al biologiei îşi pierde postul de preşedinte al Academiei agricole.

Vânjpolitica externă, obiectivele rămân neschimbate, însă succesorii lui Stalin o. rup cu strategia războiului rece. Consolidarea cuceririlor obţinute în urma celui de-al doilea război mondial rămâne scopul principal. Însă politica externă sovietică devine mai suplă: sfârşitul războiului Coreei şi al primul război din Indochina, tratatul cu Austria, deschiderea către lumea a treia. În raporturile sale cu celelalte ţări socialiste, Stalin pretindea o supunere absolută, excluzând din comunitatea socialistă pe cei care o refuzau, cum ar fi Iugoslavia lui Tito. Succesorii săi, pentru a regăsi coeziunea lumii socialiste şi a reînnoda relaţiile cu Tito, acceptă în iunie 1955 să recunoască greşelile trecutului, punându-le de altfel pe seama lui Beria.

Destalinizarea după *1956*

RAPORTUL HRVŞCIOV ŞI CONSECINŢELE SALE

În februarie 1956 se ţine al XX-lea congres al

partidului comunist al Uniunii Sovieticeprimul după moartea lui Stalin. Ideologia care se desprinde se află în toate domeniile într-o ruptură completă cu opţiunile precedente. *a* – în politica externăm Hruşcioy subliniază importanţa destinderii internaţionale care trebuie să succeadă războiului race. El expune cele trei principii esenţiale: coexistenţa paşnică, caracteril evitabil al războaielor între state de sisteme diferite, pluralitatea căilor către socialism (fiecare popor putând să construiască socialismul conform propriei sale dorinţe). – în materie economică, Hruşciov expune marile linii al celui de-al şaselea plan cincinal J 1956 – 1960) şi pune accentul pe voinţa de ajspori bogăţia socială pentru a progresa pe drumul spre edificarea unei societăţi comuniste.

— Dezaprobarea stalinismului este încă şi mai marcată în partea politică a raportului. Sunt aici denunţate cultul personalităţii şi fărădelegile acestuia şi violarea legalităţii socialiste.

Textul aceşjuijarjorti rezervat numai membrilor de partid, nuji fostjiiciodată publicat în URSS până la sfârşitul anilor SOŢ – jiruşciov explică în *Memoriile* sale că sovieticii făcuseră să parvină copii partidelor comuniste frăţeşti şi că comuniştii polonezi ostili Uniunii Sovietice sunt cei care l-au vândut agenţilor serviciilor de informaţii străine. Astfel documentul a putut fi difuzat în întreaga lume.

Raportul deschide procesul lui Stalin căruia îi denunţă greşelile comise începând cu 1934 şi unele dintre crimele „împotriva comuniştilor cinstiţi şi a şefilor militari trataţi ca duşmani ai poporului”, incapacitatea sa de a pregăti răz

386

387 /Vârsta DE AUR (1953 – 1973)

I:

— L boiul, deportările masive ale unor popoare întregi, intransigenţa sa în raporturile cu alte state, chiar şi socialiste ca Iugoslavia! Principala acuzaţi este acez a cultului personalităţii dezvoltat de Stalin. Este menţionată scurta biografie a acestuia în care dictatorul este considerat ca un geniu infailibil, „cel mai mare strateg al tuturor timpurilor”… „*Or*, afirmă raportul, *glorificarea unui individ ridicarea lui la rangul de supraom dotat cu calităţi supranaturale comparabile cu acelea ale unui Dumnezeu, sunt contrare principiilor marxism-leninismului*”. Iar Hruşciov va concluziona asupra necesităţii de „a repune în întregime în vigoare principiile leniniste ale democraţiei socialiste”.

Care sunic auz-e destalinizărib; Este oare pentru Hruşciov un mijloc de a-i îndepărta pe rivalii săi politici ce-i fuseseră foarte apropiaţi lui Stalin, ca Molotov? Doreşte el sincer democratizarea instituţiilor? Sau acţionează ca reprezentant al unui partid care înţelege să se detaşeze de excesele stalinismului pentru a realiza concilierea cu o populaţie sătulă de rigorile din vremea lui Stalin şi al cărei nivel cultural mai ridicat i-a ascuţit spiritul critic? Raportul furnizează câteva elemente 1 de răspuns: data de 1934\ leasă ca debut al „degradării caracterului lui Stalin” este semnificativă; ea permite să nu se pună în discuţie nici esenţialul politicii economice (planificarea şi colectivizarea), nici represiunea exercitată de Stalin împotriva tovarăşilor lui Lenin. Trebuie notat că nu este nicăieri vorba de milioanele de cetăţeni căzuţi victime ale represiunii; nu este vorba decât de suferinţele partidului terorizat de către Stalin şi care, deposedat de orice putere, nu poate fi deci considerat drept complice. *Pravda*, ziarul partidului scrie: „Cultul personalităţii este un abces superficial al unui organism perfect sănătos”. Ceea ce pare a demonstra că echipa conducătoare vrea să evite

eventuala contestare a sistemului politic. Este procesul lui Stalin de fapt şi nu cel al stalinismului. Însă este foarte dificil a se menţine strict în cadrele acestei delimitări.

Într-adevăr, raportul secret are efectul unei bombe, iar consecinţele sale imediate depăşesc intenţiile autorului. Dezvăluind crimele lui Stalin el a distrus dogma infailibilităţii partidului, vinovat de a-l fijăsiit atâta vreme la conducerea sa. Intelectualii vor depăşi critica cultului personalităţii şi vor denunţa sistemul stalinist însuşi, care răpeşte omului orice libertate socială, politică şi religioasă. În ţările din Est, şocul provocat de destalinizare este extrem de brutal. Polonezii vor să-i îndepărteze pe partizanii unei înţelegeri cu orice preţ cu URSS-ul şi reclamă întoarcerea la putere a lui Gomulka pentru a apăra „calea poloneză către socialism”. Ungurii se ridică de asemenea împotriva tutelei Moscovei şi obţin destituirea stalânâstului Rákosi. Însă, dacă la Varşovia, Gomulka reuşeşte să ajungă la o soluţie de compromis, va fi nevoie de intervenţia tancurilor ruseşti la Budapesta pentru a pune capăt insurecţiei maghiare. Conducătorii partidelor comuniste a democraţiilor populare instalate de Stalin, însă de asemenea şi chinezii şi albanezii manifestă o vie nemulţumire, ca şi numeroşi sovietici neliniştiţi de consecinţele acestei repuneri în discuţie.

j Astfel Hruşciov se străduieşte să minimizeze efectele destalinizării. Nu va exista nicio publicaţie oficială a raportului, nicio căutare a vinovaţilor. Reabilitările continuă, însă cu discreţie. Naţionalităţile deportate de Stalin în Asia primesc autorizaţia de a se întoarce în fostele teritorii, cu excepţia germanilor de pe Volga şi a tătarilor din Crimeea. Legislaţia penală este modificată într-un sens mai favorabil acuzaţilor, însă nu se pune problema de a lăsa intelectualii să atace regimul. Imediat ce aceştia încearcă sunt taxaţi de înţelegere cu occidentul

depravat şi de indiferenţă faţă de acţiunea şi efortul popoarelor sovietice. Astfel, scriitorul Boris Pasternak, căruia îi fusese decernat premiul Nobel în 1958, după publicarea romanului *uDoctor Jiuago*" foarte critic la adresa revoluţiei din octombrie şi a urmărilor acesteia, devine obiectul unei serii întregi de persecuţii şi este constrâns să refuze premiul. Destalinizarea este deci strict circumscrisă denunţării crimelor dictatorului. Astfel, şi în aceste limite ea va fi continuată fără prea mare consecvenţăpână în 1964.

CEI *DE-AL XXII-LEA CONGRES ŞI RELUAREA DESTAUNI7ARII*

La cel de-al XXII-lea congres al partidului comunist (octombrie 1961), Hruşciov relansează destalinizarea făcând publică denunţarea fărădejegilorjui Stalin. Se decide expulzarea corpului dictatorului din mausoleul lui Lenin din Piaţa roşie. Toate localităţile care-i purtau numele sunt rebotezate. În fine, sejdă mână liberă scriitorilor pentru a denunţa cultul personalităţii şi represiunea lui Soljeniţîn îi apare romanul despre viaţa din lagăre, O *zi din viaţa lui Ivan Denisovici*, iar numeroşi autori scriu biografiile victimelor lui Stalin. Deja cinematograful se angajase pe acelaşi drum odată cu filmul lui Ciuhrai, *Gel pur* (?). Istoria oficială a partidului comunist este rescrisă, ţinând cont de dezvăluirile lui Hruşciov.

Însă destalinizarea este superficială. Ea a făcut să se nască speranţa uneii mai mari libertăţi, iar aceasta speranţă se va dovedi repede o dezamăgire, căci era mai important pentru conducătorii sovietici să-şi păstreze puterea justificând linia

partidului decât să schimbe ideologia. Partidul continuă să deţină singur puterea şi dreptul de a decide asupra destinului societăţii, căreia i se substituie. Deştalinizarea este astfel de scurtă durată, căci după demisia forţată a lui Hruşciov în 19643 fi trecută pe linie moartă de noii conducători.

FENTAT ivă Reformistă]

şi Eşecul său I

ASCENSIUNEA LVI NIKITA HRUŞCIOV

În echipa colegială formată pentru a-i succede lui Stalin, Hruşcioy) se impune din ce în ce mai mult. Acest ucrainean născut în 1894 într-o familie foarte săracă a trebuit să părăsească satul la 15 ani pentru a merge în bazinul Donbass ca să lucreze în mine şi uzine. În 1918, – el aderă la partidul bolşevic şi începe o carieră C; politică în acelaşi timp în care urmează şi cursuri de învăţământ tehnic. Secretar al districtului Stalino în 1925, el este, zece ani mai târziu, secretar orăşenesc şi al regiunii Moscova. Membru supleant, apoi titular al Politbiuroului în 1939, este însărcinat de Stalin cu misiuni delicate ca, colectivizarea Ucrainei 1936 – 1939, sovietizarea Poloniei răsăritene cucerită în 1939. Va participa în timpul războiului la apărarea teritoriului sovietic la Stalângra Ajiân 1952) este membru al Politbiuroului şi secretar al partidului.

Formaţiunea sa tehnică, experienţa politică, poziţia excepţională explică în mare parte ascensiunea sa. El îşi elimină succesiv colegii din momentul în care apar divergenţe de vederi. Malenkov, considerat la început numărul unu, este determinat în februarie 1955 să-şi facă

autocritica, pierzându-şi postul de preşedinte al Consiliului în favoarea lui Bulganin. Prim secretar al partidului, el îşi consolidează poziţia plasând oameni care-i sunt devotaţi în posturi de răspundere (în 1956, peste jumătate din cei ce au drept de vot în Congresul partidului îi datorează promovarea); el poate conta de asemenea pe armată care îşi aminteşte de marile bătălii la care acesta a participat, cum ar fi aceea de la Stalingrad.

— Însă în sânul Prezidiului (fostul Politbiuro), nu duce lipsă de opozanţi afectaţi de destalinizarelvl – olotov, ministru de externe, de exemplu, critică politica externă a lui Hruşciov, căci el rămâne convins că lupta între blocul socialist şi blocul capitalist este inevitabilă. Temporar îndepărtat, el revine după evenimentele din

Polonia şi Ungaria şi se alătură adversarilor lui Hruşciov care se coalizează pentru a-l înlătura. Aceştia convoacă prezidiul pe 18 iunie 1957 şi 7 din membrii titulari cer demisia primului secretar (Molotov, Kaganovici, Malenkov, Pervuhin, Saburov, Voroşilov şi Bulganin). Hruşciov convoacă atunci o plenară a Comitetului central în care majoritatea îi este fidelă şi opozanţii săi, numi „anti-partinid”, sunt excluşi; printre ei Molotov, Kaganovici, Malenkov şi Saburov. Câteva luni mai târziu, mareşalul Jukov (chiar dacă îl sprijinise pe Hruşciov în 1957) este vânat la rândul său. În martie 1958, Bulganin trebuie să cedeze preşedinţia Consiliului lui Hruşciov care va cumula astfel cele două posturi cele mai importante.

Timp de aproape şapte ani, Hruşciov a dominat viaţa politică din URSS. Totuşi, nu raâeuşi în această perioadă să facă acceptate de către toţi, opţiunile sale, atât politice cât şi economice. Vechea gardă stalinistă nu dezarmează, şi privilegiaţii care nu mai sunt nevoiţi să tremure pentru vieţile lor sunt ostili reformelor democratice ale lui Hruşciov. Acesta, conştient de limitele sale, ar fi zis:

„Stalin era un Dumnezeu, el putea să facă şi să desfacă oamenii şi lucrurile. Noi, noi nu putem să o facem”.

DESCENTRALIZAREA ŞI DEMOCRATIZAREA ECONOMICĂ

Destalinizarea nu va pune deloc sub semnul întrebării principiile colectivizării şi planificării economiei. Al şaptelea plan, care este un plan septenal (1959 – 1965), demonstrează un efort de modernizare al economiei. El pune accentul pe progresul regiunilor orientale care primesc 40% din investiţii, dezvoltarea industriei chimice, a energeticii şi electrificarea transporturilor. Ojprevgele de asemenea o dezvoltare importantă a industriei bunurilor de consum şi a producţiei agricole, căci cuvântul de ordine a fost lansat: *„Uniunea sovietică trebuie să ajungă din urmă şi să depăşească ţările capitaliste cele mai dezvoltate”*, societatea abundenţei trebuind să permită edificarea comunismului. Penta aceasta va trebui mărită productivitatea muncii, iar Hruşciov estimează că cejjfcajizarea o frânează*: „Conducerea centralizată a 10.000 de uzine şi 200.000 de şmtiere este impracticabilă”*. Astfel, lansează încă din 1957 mari reforme de descentralizare, însoţite de măsuri de democratizare, care trebuie să permită instaurarea unei noi atitudini faţă de muncă în rândurile muncitorilor şi ţăranilor sovietici.

Ministerele industriale sunt înlocuite printr-o sută de consilii sau *sovnarhozuri* care trebuie să controleze execuţia planului la scară regională. Întreprinderile trebuie să-şi echilibreze gestiunea, la care muncitorii sunt chemaţi să participe, căci pentru a tece la comunism, democratizarea este necesară. Condiţiile de

lucru ale muncitorilor se îmbunătăţesc: numărul de

ore săptămânale scade, iar lucrătorii pot din nou să-şi schimbe locul de muncă. Însă, foarte curând, rezultatele acestei politici se dovedesc a fi decepţionate. Într-adevăr, sovnarhazurile privilegiază investiţiile de interes local în detrimentul coeziunii ansamblului economiei, iar tehnocraţii ostili unei politici de descentralizare care îi exilează în provincie, nu fac nimic pentru ca aceasta să reuşească. În faţa eşecului, Hruşciov este nevoit să dea înapoi. Se revine la centralizare: sovnarhazurile sunt regrupate în 17 mari regiuni economice puse sub autoritatea unui Consiliu suprem al economiei naţionale.

Aceeaşi decepţie şi în domeniul agricol. Hruşciov lasă o mai mare libertate de gestiune kolhozurilor, suprimă SMT-urile (staţiunile de maşini şi tractoare), care exercitau o tutelă asupra acestora. Însă kolhozurile nu au întotdeauna resurse suficiente pentru a cumpăra echipament şi nici capacitatea de a-l întreţine şi repara. În timp ce Hruşciov promisese să ajungă din urmă consumul american de carne şi produse lactate, şeptelul scade la jumătate în cinci ani. Situaţia nu este deloc mai bună în ceea ce priveşte cerealele. Totuşi, Hruşciov lansase încă din 1954, plin de încredere, operaţiunea „pământurilor desţelenite” în Asia centrală, vastă campanie de defrişări efectuate mai ales în Kazakstan, însă, din nefericire, monocultura grâului care e introdusă, epuizează rapid solurile şi încă din 1961 trebuie să se recunoască că la mijloc exista o greşeală gravă. Hruşciov încurajează producţia unor alte plante ca sfecla de zahăr şi mai ales porumbul care devine un simbol al luptei între URSS şi Statele Unite, convins fiind că Statele Unite pot să ofere mai multă carne locuitorilor lor graţie acestei plante. Astfel va face totul pentru a spori popularitatea acestei culturi în ţara sa şi a o implanta pretutindeni, până într-acolo încât a-şi merita porecla de „Dl. Porumb”. Însă, în

1963 trebuie constatat că toate eforturile întreprinse în domeniul agricol nu au îmbunătăţit situaţia şi că, departe de a progresa, producţia agricolă scade. În acel an, URSS era nevoită să importe 18 milioane de tone de grâu, iar cultura porumbului, adeseori neadaptată terenurilor, nu răspunde speranţelor pe care Hruşciov le pusese în ea. Criza agricolă provoacă o scădere a veniturilor agricultorilor şi o /nemulţumire de care Hruşciov va fi făcut responsabil.

O DEMOCRATIZARE

SOCIALA ŞI POLITICĂ CRITICATA

Hruşciov ţine ca cetăţenii să pMticieejni-mdHajriaţa politică. Pentru aceasta, el se va strădui să descentralizeze sistemul puterii, cum încercase să o facă şi cu economia, şi în acest scop este nevoit să reducă privilegiile celor din aparatul de partid numit *Nomenklatura*.

392

Descentralizarea comportă în ochii săi mai multe avantaje: ea ţine cont în mai mairejrnaşura de nevoile cetăţenilor dintr-un cadru teritorial dat şi, luând în considerare aspiraţiile populaţiei, Hnjşcioy speră să fi atragă de partea regimului; este de asemenea un mijlocde a îmbunătăţi relaţiile cu diversele naţiuni care compun Uniunea Sovietică; în fine, este ocazia. pentru acest lider contestat de a „distruge privilegiile politice care îl jmpiedică în acţiunea sa. În această optică, în

1961, la cel de-al XXII-lea congres, va face să fie adoptate noi statute ale partidului.

El impune o rotire periodică a cadrelor succesive decât în cazuri excepţionale).

Această nouă regulă îi nemulţumeşte pe privilegiaţii partidului, interesaţi de securitatea posturilor lor. El diminuează rolul Comitetului central, convocând la dezbaterile acestuia tehnicieni competenţi în domeniile

abordate, ceea ce sporeşte participarea, însă nemulţumeşte majoritatea Comitetului central, care nu doreşte să-şi piardă privilegiile şi luptă împotriva egalitarismului promovat de Hruşciov.

Acesta din urmă întreprinde, în fine, djejormă a învăţământului. Sub Stalin şi până atunci copiii păturilor privilegiate aveau mai multe posibilităţi decât ceilalţi de a accede la învăţământul superior. Hruşciov încearcă să introducă o mai mare egalitate în învăţământ: gratuitatea învăţământului superior, sistem de burse pentru cei mai săraci, cursuri serale, locuri rezervate pentru candidaţii ce vin din producţie... însă această reformă este deturnată de privilegiaţi şi măsurile de democratizare nu servesc decât la sporirea numărului de locuri în universităţi pentru copiii cadrelor de conducere.

Hruşciov, care conta pe sprijinul partidului prin acţiunea sa de democratizare, constată că, dimpotrivă, acesta îi deturnează reformele pentru a-şi conserva privilegiile în toate domeniile (muncă, educaţie, funcţii politice şi sociale...). Va încerca atunci să reducă partidul la rangul de executant politic. Prin reforma din noiembrie

1962, îl va organiza conform producţiei, el va fi separat în două ramuri, una industrială şi cealaltă agricolă, iar toate cadrele, de kb-ză-până la Comitetul central, sunt repartizate în aceste două organizaţii paralele. Doctrinarii îl acuză atunci pe Hruşciov de a rupe „alianţa între clasa muncitoare şi ţărănimea". De aici înainte el se va confrunta cu ostilitatea generală a partidului. În lupta sa de accentuare a democratizării, el va leza interesele castei celor privilegiaţi aşa numită

Nomenklatura. Într-o lucrare intitulată *Nomenklatura*, *privilegiaţii din URSS*, M.

Voslensky o defineşte pe aceasta ca fiind noua clasă dominantă din Uniunea

Sovietică. *„Este clasa administratorilor. A administra şi a exercita puterea sunt cele două funcţiuni esenţiale ale Nomenklaturii”*. Aceasta i se va opune în bloc lui

Hruşciov, iar destituirea acestuia va consacra victoria ei.

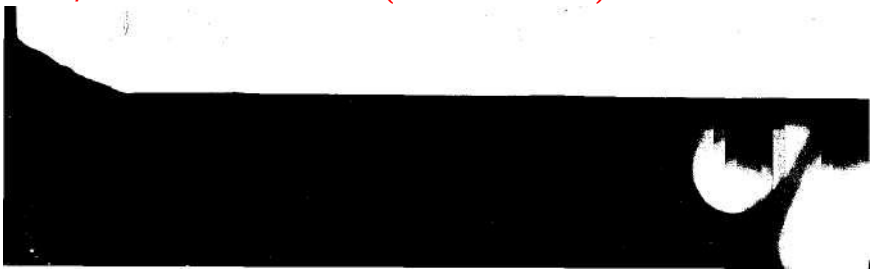

Victoria Aparatuli de Partid după 1964

C4DEREA *LUI HRUŞCIOV* ŞI NOT/A COLEGIALITATE

În octombrie 1964, Hruşciov este constrâns să-şi dea demisia de către colegii săi din prezidiu. Ei au alcătuit o listă a/greşelilor sale: Experimentale sale lipsite de sens, însă de asemenea cum va *soăevravda* din 17 octombrie *„subiectivismul său, infantilismul său, precipitarea, lăudăroşenia, frazeologia, autoritarismul, ignorarea realităţilor, dispreţul faţă de mase...”*. De fapt, aceştia nu îi iartă faptul de a fi luptat împotriva privilegiilor Nomenklaturji, de a fi pornit măsură de descentralizare, de a-şi fi pierdut prestigiul în afacerea rachetelor din Cuba. Ei propun deci destituirea sa. Hruşciov face din nou apel la Comitetul central ca şi în 1957, însă adversarii săi nu-i lasă timp pentru a restabili situaţia şi Comitetul central ratifică decizia prezidiului; îl eliberează pe Hruşciov din funcţiile sale „ca urmare a vârstei avansate şi agravării stării sale de sănătate” şi îl desemnează pe /firejnev ca prim-secretar al partidului: oamenii aparatului de partid au învins... Jkpop orâil mă] decepţionat de promisiunile nerealizate ale lui Hruşciov, primeşte vestea cu indiferenţă. Conducătorul

destituit îşi va încheia viaţa într-o „datcha” din împrejurimile Moscovei. La moartea sa nu va avea parte de funeralii naţionale. Ca şi Stalin, va cădea de aici înainte în uitare, iar numele său va dispărea din istoria sovietică.

Hruşciov este înlocuit de o conducere colegială ai cărei membri aparţin Prezidiului Comitetului central, care recapătă numele de Politbiuro în 1966. În fruntea sa, o „troică” de conducători, Brejnev, Prim secretar (care recapătă în 1966 titlul de secretar general), Kosgîghin şeful guvernului şi Podgornîi care îl înlocuieşte pe Mikoyan ca şef al statului la sfârşitul lui 1965.

Noua echipă conducătoare nu are un program comun, în afara aceluia de abolire a reformelor lui Hruşciov cu privire la divizarea partidului în două ramuri economice şi de a pune capăt a ceea ce mai rămăsese din măsurile de descentralizare. Pentru celelalte decizii care rămân de luat, tradiţionaliştii se opun inovatorilor fără ca unii sau ceilalţi să constituie grupuri omogene, căci cineva inovator într-un domeniu poate să se demonstreze tradiţionalist în altul. Astfel, pentru a evita orice conflict, echipa refuză să abordeze problemele în care un compromis ar fi dificil, iar fiecare decizie nu este luată decât după discuţii care permit să se atingă consensul.

REVENIREA LA ORDINE

Încă din primele luni, noua conducere reconstituie partidul pe modelul vechi. Organizaţiileunte sunt restabilite la fiecare eşalon şi acum este ocazia de a-i readuce în posturile lor pe cei pe care Hruşciov îi îndepărtase.

Probjejnnajigriculturii şi a alimentaţiei fiind presantă, plenara din martie 1965 îi este consacrată. Pentru a incita ţăranii să producă mai mult, reglementările sunt mai suple: de exemplu, numai cantităţii globale şi tipurile de

produse care trebuie obţinute vor fi notificate Kolhozurilor. Noi avantaje vor fi acordate: ridicarea cu 50% a preţurilor de livrare, prime de 50% pentru livrările excedentare, scăderea impozitelor cu jumătate, credite mai avantajoase şi material agricol cedat la preţuri mai scăzute. Vânzarea produselor loturilor individuale va face obiectul unei mai mari toleranţe.

Reforma gestiunii întreprinderilor industriale, preconizată de Kosîghin, este mai delicată. În jurul lui se grupează aceia care caută mai înainte de toate eficienţa gestiunii economice, reformiştii să administratorii care se ciocnesc de tradiţionaliştii ataşaţi ideii planificării centralizate şi controlului partidului asupra economiei. Pentru a asigura rentabilitatea capitalurilor investite, reformiştii propun să se descentralizeze planul de stat, încurajarea iniţiativei directorilor şi evaluarea normelor reale (care ţin cont şi de vânzarea produselor şi nu numai de cantitatea produselor). Ei obţin cu greu o aprobare de principiu.

Reforma, aplicată mai întâi într-un anumit număr de instituţii pentru a fi testată, este continuată mai departe. Fiecare întreprindere poate să-şi fixeze preţurile de revenire, numărul de lucrători... dispune de o parte din beneficii (până la o treime pentru autofinanţare, şi pentru echipamentele sale sociale; 10% pot fi folosite pentru acordarea de prime pentru a-i cointeresa pe muncitori şi pe directori în rentabilizarea întreprinderii).

Intelectualii liberali speră multe de la noua echipă conducătoare. Hruşciov, după ce le fusese favorabil, se întorsese într-adevăr împotriva lor de la sfârşitul lui 1962. După câteva luni de destindere, în care au avut satisfacţia de a-l vedea complet căzut în dizgraţie pe Lîsenko şi pe discipolii acestuia, ei vor fi repede decepţionaţi de arestarea unor scriitori şi universitari, acuzaţi de a fi făcut

să se publice în străinătate scrieri contrare „realismului socialist”. Mai târziu, an imite evenimente, ca stabilirea fiicei. lui Stalin în Statele Unite şi publicarea memoriilor sale, criza cehoslovacă din 1968 (manifestaţii care au protestat în Piaţa Roşie împotriva intervenţiei sovietice), răsunetul în străinătate al operelor lui Soijenit în

Interzise în URSS (*Primul cerc*, *Pavilionul canceroşilor*) duc la întărirea supravegherii intelectualilor şi la extinderea acţiunii represive: expulzarea lui Soljeniţîn din Uniunea Scriitorilor, internarea unor opozanţi ca biologul Medvedev în spitale psihiatrice. În timp ce Occidentul îi atribuie în 1970 premiul Nobel pentru literatură lui Soljeniţîn scriitorul nu primeşte autorizaţia de a se duce să-l ridice. Pentru a lupta împotriva lipsei de libertate, fizicianul Saharov înfiinţează în noiembrie 1970 \ un Comitet pentru apărarea drepturilor omului.

„VNoua echipă revizuieşte judecata făcută lui Stalin. În timp ce Hruşciov fusese omul destalinizării, pentru a evita discreditarea partidului care ar fi rezultat, ea recunoaşte că Stalin a comis excese şi ilegalităţi, însă se fereşte de a le preciza. Ea subliniază, dimpotrivă, meritele sale în edificarea socialismului; care, spune ea, a necesitat încordarea tuturor energiilor şi pedepsirea tuturor neglijenţelor. Calităţile sale politice şi militare sunt din nou puse în valoare. La mormântul său este ridicată o statuie. În paralel reabilitarea victimelor stalinismului este stopată. Istoria URSS şi a partidului, care fusese rescrisă ţinând cont de raportul lui Hruşciov, este din nou revizuită.

În acelaşi timp controlul moral şi politic asupra populaţiei este întărit. Noi conducători sunt puşi în fruntea KGB-ului, sindicatelor, Komsomolului (organizaţia de tineret). Un minister de supraveghere a ordinii publice este înfiinţat şi în codul penal se reintroduc reguli de o mai

mare stricteţe.

Socialismul, un „Model”.

CRIZA *LIMll* SOCIALISTE (Q953 – 1957)

O dată Stalin dispărut, apar tgjisiujilmlagărul socialist. Laj-şco Sp» cordu-cerea colegială a înlocuit dictatura personajă-Nojj lideri1 ppntffi rarpj-pp3 ce se întârri Rlă în URSS constituie întotdeauna jţigJgJuljleairrnali exprimă dorinţa de avedea partidele frăţeşti urmând exemplull din ECIJS. Înehoslovacâa Hinde gttid-murit Ta câteva zile după funeraliile lui Stalin (lataâe a contractat o pneumonie), conducerea colectivă se poate instala fără probleme: Antonin Zapotocky devine preşedhte al Republicii şi Antonin Novotný conduce secretariatul comitetului central. Însă în toate cdeja] tejăn de jejmoxraţie j) ogulară, conducătorii au fost instalaţi de Stalin şi nu pot să facă critica practicilor sjaliniste fără a-şi face propria autocritică. Ei rezistă deci noilor consemne primite de la Moscova, încurajaţi de rezistenţa statiniştilor sovietici (Molotov, Kaganovici, Suslov…).

Însă, în ceea ce le priveşte, popoarele din ţările de democraţie populară doresc mai multă libertate decât aceea pe care le-o permit actualii conducători, o îmbunătăţire a nivelului de trai şijunai mare independenţăuaţională. Stau mărturie, de exemplu, mişcările din Berlinuljie Estjji iunie 1953 jn Republica Democrafâlaerjoajiă-liderul stalinist Ulbricht hotărâse în 1952 să instaureze

Toarte rapid socialismul suprimând meşteşugurile, micul comerţ şi colectivizând agricultura. Aceste măsuri provoacă în scurt timp fuga a numeroşi germani din O Est către Berlinul Occidental şi plecarea ţăranilor, mai ales, va unsolită de o f, gravă criză a alimentelor. Nemulţumirea creşte chiar şi în uzine. Solicitaţi să acorde un ajutor de urgenţă, liderii sovietici răspund negativ şi îl sfătuiesc pe

(Ulbricht să încetinească procesul de trecere la socialism şi să facă concesii populaţiei. Neglijând aceste sfaturi, Ulbricht decide, dimpotrivă, să sporească constrângerile asupra muncitorilor, mărind normele de lucru cu cel puţin 10%. Muncitorii din Berlin în primul rând, şi apoi din alte oraşe germane vor intra în grevă, iar manifestaţiile vor degenera în răscoale, populaţia încercând să cuce-frească clădiri oficiale şi smulgând steagurile roşii. În acest moment, sovieticii vorl interveni cu două divizii de blindate şi vor restabili ordinea cu preţul unei reprezsiuni sângeroase.

În mod contrastant faţă de imobilismul liderilor stalinişti ai democraţiilor populare, succesorisovietici ai lui Stalin vor adopta dimpotrivă o pozjţig mai. sytpâă faţă de lagărul socialist cu scopul de a-i păstra unitatea. Relaţiile cu Iugoslavia fiind reînnodateâncă din *Yd – i*, Hruşciov va recunoaşte că pot exista forme diferite de dezvoltare socialistă şi ră Statele socialiste sunt suverane şi egalg, Molotov va dezarma total această politică, în care vede un pericol pentru rolul conducător al URSS: trebuia ca Iugoslavia să uite condamnarea ei din 1948 şi nu ca sovieticii să fie cei care să se umilească. Mai mult, a accepta neamestecul în afacerile interne ale statelor, cum ruşii tocmai o declaraseră, era a recunoaşte pluralitatea căilor de dezvoltare socialistă şi a admite policentrismul în blocul socialist. La urma urmelor, concesiunile lui Hruşciov păreau inutile. Iugoslavia X. refuză să adere la tratatul militar de la Varşovia semnat de sovietici pe 14 mai I 1955 alături de şapte democraţii populare, ca răspuns la intrarea Republicii» Federale a Germaniei în NATO, iar Tito preferă să rămână neutru.

În ciuda acestui eşec, raportul secret al lui Hruşciov şi desialinizarea vor consolida tendinţele centrifuge, cu atât mai mult cu cât, în aprilie 1956, Kominformul gste

dizolvat.

np7 gmim [mtrp mnHir. Ătorii Stalinisti ai democraţiţiopi ilare şi p-ij lizării re-uMxdotil-dg populaţie, provoacă în/1956 Aavejrământări în cele două ea? imijţijscărilp. T

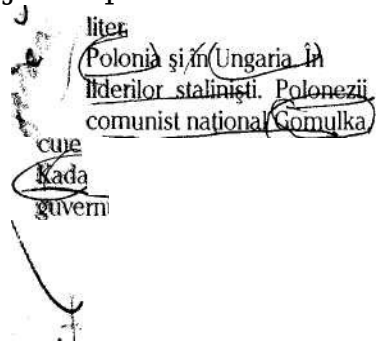

obţin întoarcerea în fruntea partidului a liderului cu ZBgraaţa-că-acestg; se va strădui să caute o „cale poloneză către socialism”. Misiune delicată şi extrem de dificilă ca urmare a surescitării spiritelor. Abilitatea şi şansa vor fi în avantajul lui Gomulka; abilitatea de a înţelege că trebui întreprinse reformele, acelea pe care sovieticii sunt gata să le accepte (şi pe care echipa lui Hruşciov le-a recomandat

de altfel) însă şi că trebuie să se dovedească ferm şi să refuze tot ceea ce ar antrena intervenţia armatei sovietice, cum ar fi ieşirea din alianţa militară; şansa de a fi putut să inspire suficientă încredere şi să obţină ca niciun incident iremediabil să se producă între polonezi şi ruşi, eveniment care ar fi putut avea ca rezultat imediat

Intervenţia armatei sovietice. Acţionând astfel, a arătat ruşilor disponibilitatea sa de a rămâne credincios URSS şi capacitatea sa de a-şi conduce poporu LEI va

Reuşi să nggorieze înhjmbulmenţinenitrupelor sovieticejn Jolonja, va fobfffieavantaje economice şi financiare – „J *

Ia

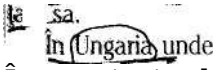

Încurajaţi de evenimentejgjlia. Polonia, izbucnesc ridicări populare împotriva conducătorului stalinisfel & akoşi, Evenimentele vor căpăta *tipede* o turnură dramatică (octombrie 1956). Ruşii îl sacrifică pe Rakoşi; îl înlo-şc prin adjunctul său. TTero, la fel de detestat ca şi acesta-apoj prin Janoş. y/care va prelua conducerea partidului. Ei permit ca Imr-ag-a conducă ca urmare a marii popularităţi a acestuia, sperând că câvaiace pentru a K-sâă Tiâll ordinea. Însă acesta nu va avea nici şansa, nici abilitatea lui Gomul RA. Trvăââpâyppdp Hppă-iţ de pypr) irâiprită; autoritatea şa nefiind suficient de el va permite să se reconstituie partideostilesocialismuliii şi are slăbiciunea p plş şi de a acorda manifestanţilor, ceea ce nii jăoate fi tolerat de ruşununţarea)

(gactului de la Varşovia (qeutralitatea Ungariei) Atunci Kadarse va desolidariza d-ăgytop jenf Tărnă şi stalinşti ai democraţiilor populare, ca şi chinezii, cer intervenţia armatei sovietice pentru a restabili ordinea. În timp ce tancurile soviel7 îţ? ţ ă7Nădl

Vă ieşi fie acolo mai târziu, cu promisiunea de a fi

lăsat liber, însă este închis în

România unde un tribunal sovietic îl va condamna la moarte în iunie 1958. /7 7

Aceste evenimente par să semnifice stoparea fendinţeitie căutare a unor căi. < naţionale spre socialism. Reprimarea „socialismului naţionale” devine tendinţa \ prominantaJnRepu Mcglăe Tnocâaâd Tâeii nana a lui JTS – richt, în Cehoslovacia târfttoyotny, în Bulgaria Jivkov şi chiar în Polonialui, Qomuuja. Cu atât mai mult cu Cât chinezii, ostili destalinizării şi dornici de a se substitui sovieticilor la conducerea lumii comuniste, profită de dificultăţile lui Hruşciov de a se impune în URSS pentru a interveni activ în Europa de Est, unde vor susţine guvernele staliniste. Ca o dovadă a acestor ambiţii, Mao Zedong obţine în noiembrie 1957, în timpul în care se sărbătorea la Moscova ce de-a 40-a aniversare a revoluţiei din octombrie, redactarea unei declaraţii comune elaborate de toate partidele la putere (şi nu numai de partidul sovietic, ca şi până acum) şi care afirma unitatea lagărului socialist, adică monolitismul. Tito, împotriva căruia este în principal îndreptată această declaraţie, refuză să o semneze şi redactează un proiect de program al „căii iugoslave” în care insistă pe egalitate, independenţa partidelor şi neamestecul în treburile interne. Proiectul său condamnă monolitismul şi stalinismul. Acesta apare ca un „manifest policentrist” şi va atrage acuzaţiile de „comunism naţional” şi de „revizionism”.

N CM/TAREA (NOR

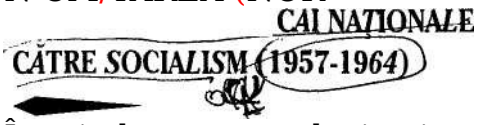

În ciuda acestor lovituri primite şi a neîncrederii reînnoite faţă de Tito, tendinţele centrifuge care s-au

manifestat în Iugoslavia, în Polonia şi în Ungaria şi care sunt condamnate în declaraţia comună pot oare fi continuate? Nu există un acord asupra acestui punct de vedere printre conducătorii de la Kremlin. Hruşciov nu are în întregime mână liberă în a-şi expune principiile sale asupra destinderii, staliniştii sunt puternici, iar chinezii, care şi-au sporit influenţa în Europa, consolidează tabăra acestora. Însă, foarte curând, relaţiile chino-sovietice se vor degrada, iar Mao va trebui să renunţe la a mai juca rolul conducător în lagărul socialist. \ Dezacordurile dintre chinezi şi sovietici se manifestă indomenii diferite. Sovieticii critică Comunele populare şi „marele salt înainte”, considerate ca fiind neortodoxe faţă de modelul sovietic. Chinezii, partizani ai luptei anti-imperialiste înverşunate, se opun ideii coexistenţei paşnice. Neînţelegerea este de o aşa manieră, încât experţii sovietici care ajută China să se industrializeze sunt chemaţi în URSS, iar creditele sunt tăiate în 1960. Acestei rupturi chino-sovietice, care îl privează pe Mao de orice speranţă de a-i succeda lui Stalin la conducerea lagărului socialist, i se va adăuga dizidenta albaneză. Albania, care critică destalinizarea (şi apropierea faţă de Tito), ca şi noile tendinţff ale politicii externe ale URSS este exclusă la rândul său din blocul comunist european şi trece în tabăra Chinei. La al XXII-lea congres al partidului comunist sovietic în (T96 î), ruptura cu China este făcută publică. Este de fapt vorba de unitatea ideologica a lagărului socialist: de aici înainte va exista şi o „cale chineză către socialism”.

399/Vârsta de M 0953 – 1973)

Cazul românesc demonstrează de asemenea nevoia de independenţă a naţiunilor ce alcătuiesc blocul comunist. Până atunci unul dintre cei mai fideli aliaţi ai URSS, România lui Gheorghiu-Dej îşi afirmă independenţa

în 1961, opunându-se proiectelor lui Hruşciov, care voia să instaureze o specializare a sarcinilor în

sânul CAER. Acest plan ar fi menţinut România într-o situaţie de inferioritate în raport cu ţările mai dezvoltate ale blocului, care RDG şi Cehoslovacia. În faţa x veto-ului românesc, Hruşciov trebuie să renunţe la proiectele sale de integrare economică. Pentru 3 s-§j (9 o nouă criză şi, mai ales pentru că România nu se

„Îndepărtează de la linia politică şi ideologică a Moscovei (ea rămâne neutră în conflictul chino-sovietici, el nu intervine militar. Românii îşi lărgesc atunci marja de independenţă stabilind relaţii diplomatice cu naţiuni aflate în relaţii proaste cu URSS, rescriind istoria ţării lor, care glorifică rezistenţa naţională în faţa asupritorilor, abolind obligativitatea învăţării limbii ruse. Succesorul lui Dej, Ceauşescu, va continua această cale a dezvoltării naţionale.

Lumea a Treia

Capitolul 23

CRIZA *CEHOSLOVACA* DIN 1965

— După Hruşciov, anumite guverne ale democraţiilor populare încearcă să ţină cont de interesele naţionale. Rezultă de aici o diversificare a abordărilor marilor probleme ale politicii externe sau economice, pe care URSS-ul o tolerează, atâta vreme cât nu sunt repuse în discuţie apartenenţa la tratatul de la Varşovia şi ideologia politică.

— Sub conducerea lui Dubek, succesorul lui Novotný, partidul cojnunist cehoslovac încearcă îrQ96%}) PYppripnrâjjţy-Ţffilkmmlaţă umană) care txmsâă în a concilia socialismul şi libertatea autoriza libera discuţie şi exprimare, a tendinţelor politice fără a rezerva unmpnopol partidului comunist. Elementele intransigente din URSS, Polonia-DC (emându-se uie conigiimea „p la Praga”, decid

intervenţia militară a trupejorlraţatuM de la VarşoviaJ

Tră ap

jj trece la epurarea partidului şi aprobă intervenţia. Cu ocazia acestei „chesthmi cehoslovace” este la –, care nu recunoaşte ţărilorsocialiste decât o suyeranitate-feRitaiEMN ţaţa priorităţii internaţionalismului ţărilor socialiste, de „faptân Tâţă tutde Tsovietice.

I

Ţările lumii a treia au ieşit în cea mai mare parte din procesul de decolonizare. În Maghreb, independenţa a fost cucerită în condiţii normale de către Tunisia şi Maroc, însă numai cu preţul unui război lung şi sângeros Algeria va deveni independentă în 1962. Imperiile francez şi englez din Africa neagră vor dispărea fără mari ciocniri. Reconstrucţia post-colonială este dificilă: tinerele state trebuie să facă faţă unor conflicte interetnice şi religioase, căutându-şi propriul drum între modelele capitalist şi comunist, fără a reuşi cu adevărat să iasă din „economia de plantaţie” şi din inegalităţile sat-oraş. În mod progresiv, lumea a treia se integrează relaţiilor internaţionale: la conferinţa de la Bandoung din 1955 mişcarea ţărilor nealiniate se afirmă pentru prima dat, propulsând în rolurile principale China, India şi Egipt. La rândul lor marile organizaţii internaţionale încearcă să promoveze dezvoltarea economică şi socială în ţările marcate de sărăcie.

400

401/Vârsta de aur (1953 – 1973)

marile etape ale procesului de Decolonizare după 1954

MAGHREB

În ţările Maghrebului, francezii s-au stabilit de multă vreme şi deţin ramurile esenţiale ale vieţii economice. Unei perioade de imobilitate relativă (până în 1950) îi

succed ani de criză în decursul cărora mişcările naţionaliste intră în conflict cu metropola şi cu grupările franceze locale care o reprezintă. În Tunisia se amorsează procesele decisive: primele bande de „fellagha” atacă fermele franceze din Cap Bon, în timp ce se derulează primele „razii” (1952). Această situaţie de fapt îl determină pe Pierre Mendes France să recunoască, odată cu întâlnirea de la Carthage (31 iulie 1954), „autonomia internă a statului tunisian”. Doi ani mai târziu, acţiunea lui Bourguiba şi a formaţiunii Neo-Destour va culmina cu protocolul de pe 20 martie 1956, care oferă Tunisiei „independenţa într-o stare de interdependenţă liber consimţită”. Bourguiba devine preşedintele republicii în iulie 1957. În Maroc, tensiunea între cele două comunităţi va culmina odată cu exilul sultanului Mohammed al V-lea în august 1953. Însă tulburările din vara lui 1955 vor constrânge guvernul francez să trateze cu acesta. Astfel sultanul formează un guvern însărcinat cu trecerea de la protectorat la independenţă. Aceasta este proclamată pe 20 martie 1959.

Retragerea, franceză din Tunisia îi încurajează pe naţionaliştii algerieni. Cu atât mai mult cu cât statutul din 1947 asigură în fapt dominaţia minorităţii europene. Condus mai ales de Ben Bella, se constituie un Front de Eliberare Naţională (FLN), care va combate Mişcarea Naţionalistă Algeriană (MNA). Tensiunea între metropolă şi colonia sa culminează la 1 noiembrie 1954, în timpul insurecţiei care marchează începutul războiului din Algeria. Până în 1958, Franţa optează pentru o politică intransigentă: arestarea lui Ben Bella în octombrie 1956, „bătălia Algerului” condusă de generalul Massu din ianuarie 1957. Dar la această dată, contextul internaţional apărea mai favorabil mişcărilor de eliberare (conferinţa I de la Bandoung, presiunile ONU…). Astfel generalul de

Gaulle, dându-şi seama (că numai o politică de asociere poate să dezamorseze criza, recunoaşte pe 16 septembrie 1959, dreptul algerienilor la autodeterminare. În ciuda înverşunării comunităţii Franceze („săptămâna baricadelor" din ianuarie 1960), Algeria va accede la independenţă conform termenilor acordului de la Evian din 18 martie 1962.

Între timp, imperiul francez din Africa neagră dispărea. În 1945, cu excepţia Liberiei şi a Etiopiei, Africa neagră era într-adevăr domeniul colonial prin excelenţă, însă revoluţia egipteană (1952 – 1956), evenimentele din Africa de Nord şi impactul lumii a treia pe scena internaţională (Bandoung) vor determina tinerele mişcări naţionaliste africane să repună în discuţie şi încă într-o manieră radicală, tutela colonială. Lupta lor poate lua o formă moderată, aceasta însemnând revendicarea unei identităţi culturale încarnată în noţiunea de „negritudine", elaborată în anii 1960 de mişcarea unor intelectuali africani grupaţi în jurul lui Leopold Sedar Senghor.

Ceea ce este vizibil aici, este dificila conciliere între cultura africană şi conservarea unor anumite modele occidentale, utile în dezvoltarea noilor state. Dimpotrivă, un „socialism african", inspirat din modelele marxiste, caută să rupă influenţele metropolei. Fondată în 1947, Adunarea Democratică Africană (RDA) caută, în ceea ce o priveşte, o cale politică tipică africană. Însă ea se va fărâmiţa în multiple tendinţe începând cu 1958, opunând Partidul Democratic din Guineea (PDG) condus de Sekon Toure şi Partidul Regrupării Africane (PRA) susţinut de Franţa.

În ciuda discursurilor şi declaraţiilor de principiu de imediat după război, Franţa pare a dori să-şi menţină

prezenţa în Africa. Constituţia din 1946, permiţând primirea în Parlamentul francez a reprezentanţilor africani, elimină de fapt orice posibilitate de independenţă veritabilă. În iunie 1956, „legea cadru a teritoriilor de peste mare”, votată sub auspiciile unui guvern socialist şi legată de numele lui Gaston Defferre, accelerează procesul de independenţă. Însă nicio precizare nu este dată referitor la legăturile viitoare care vor uni aceste teritorii cu metropola, în iunie 1958, generalul de Gaulle pune capăt incertitudinilor. Conştient de necesitatea de a duce până la capăt o evoluţie ineluctabilă către independenţă acesta doreşte în egală măsură să menţină ansamblul colonial francez. Constituţia franceză din 1958 stabileşte deci că teritoriile vor putea opta fie pentru menţinerea statu-quo-ului (acesta ar fi cazul pentru coasta franceză a Somaliei şi Insulele Comore), fie pentru a deveni state autonome în sânul comunităţii franceze, fie pentru secesiune. Singură Guineea lui Sekon Toure va răspunde „nu” referendumului din septembrie 1958 şi se va proclama independenţa încă din octombrie al aceluiaşi an. În primele luni ale lui 1960, toate teritoriile supuse Franţei vor opta pentru a doua soluţie şi vor deveni independente: Mauritania (Mokhtar Ould Daddah), Mali (fostul Sudan, sub conducerea lui Modibo Keita), Senegal (L.S. Senghor), Volta-Superioară (preşedintele Yameogo), Coasta-de-Fildeş (Felix

Coreea de Nord
Coreea deSud
Siria
Cipru
Iordania
Nepal
Bhoutan
Pakistan
Birmania
Israel
Kuweit
Qatar
E.A.U.
India
Vietnamul de Nord
Laos
Bangladesh
Vietnamul de Sud
Filippine
Yemenul de Sud
Ceylon
Cambodgia
Malaesia
Somalia
Papua Noua Guinee
Uganda
Kenya
B.
Tanganika
Indonezia
Malawi
Madagascar
Mozambic
Rhodesia
Swaziland

B. = Burundi

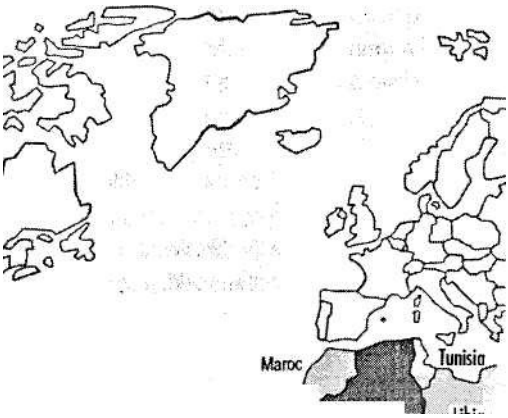
Maroc
Tunisia

Guyana
Surinam
Libia
Mali
Niger
Ciad
B.-F.
Nigeria
R.C.
Camerun
Zai

JF", Alge»".

Sahara occidentală – Mauritania – Senegal – Gambia Guineea-Bissau Guineea

Sierra-Leone – o = it, – Coasta de Rideş—0GISIlaJ Benin Guineea Ecuatorială

Gabon Congo *S* Angol

Zambia –

Namibia

Bolswana

Obţinerea independenţei

[între 1945 şi 1957 §H§ între 1958 şi 1970 *MM* după 1970

z

Usc

B.-F. s Sufkw-Faso

R, CA = Republica Centrafricană

2000 km

404

405 /VÂRSTA DE AUD (1953 – 1973)

Togo (Sylvanus Olympio), Niger (preşedintele Hamani Diori), Dahomey (viitoarea Benin). În Africa ecuatorială franceză, lucrurile vor avea un deznodământ identic în Ciad (preşedinte Tombalbaye), în Camerun, în Gabon (Leon M'ba), în Congo-Brazzaville (Fulbert Youlou), în Republica Centrafricană (fosta Oubangui-Chari) a lui Barthélemy Boganda. Anul 1960 va aduce independenţa Madagascarului şi a coastei franceze a Somaliei, viitorul „teritoriu Afars şi Issas".

În Africa anglofonă, trecerea la independenţă se face progresiv şi în cea mai mare parte a cazurilor fără conflicte. Este adevărată că Marea Britanie lasă mână liberă fostelor sale colonii în ceea ce priveşte instituţiile cu care acestea înţeleg să se doteze, şi consideră necesar să confere acestei independenţe o „greutate???" politică şi

socială care să se distingă de cea a statelor francofone. Într-o primă etapă, un *responsable government* ales de o adunare reprezentativă, împarte puterea cu guvernatorul teritoriului. Într-o a doua etapă, acesta din urmă îşi pierde în întregime prerogativele în favoarea unui aşa-numit *„Internai self-government”* (guvernare autonomă). În fine, un veritabil *self-government* consacră responsabilitatea globală a elitelor locale. În acelaşi timp, o politică de promovare socială permite implantarea noilor statute: în Ghana, fosta Costă de Aur, numărul celor şcolarizaţi trece de la 185.000 la 456.000 între 1946 şi 1957, ritm ce depăşeşte milionul în anii 1950 într-o ţară ca Nigeria. Însă, atât în ce îi priveşte pe englezi cât şi pe francezi, metropolele vor trebui să facă faţă acţiunii dinamice a unor mari conducători.

La 6 martie 1957, fostul protectorat britanic din Gold Coast (Coasta de Aur) va accede la independenţă sub conducerea lui N’Krumah. Chiar dacă această emancipare este ulterioară aceleia a Sudanului (1955) cazul Ghanei va deveni, pentru toată Africa, un mode. Din 1957 în 1965, fostele colonii ale imperiului britanic vor obţine, în întregime, autonomia: Africa Occidentală, Nigeria şi Sierra Leone o obţin în 1960 şi Gambia în 1965; în Africa de Est şi zona Zambezi, Tanganyika (viitoarea Tanzania după realizarea confederaţiei cu Zanzibar în 1964) devine independentă în 1961, Kenya în 1963, Uganda în 1962. Nyassalaud (viitoarea Malawi) devin autonome în 1963, Zambia (fosta Rhodesia de Nord) în 1964, Rhodesia de Sud în 1965. Va fi rândul Bostwanei, al regiunilor Sotho şi Swaziland în 1966. Cea mai mare parte dintre aceste: noi state au devenit membre ale Commonwealth-ului. Tranziţia este rapidă şi aparent destul de uşoară pentru Kenya lui Jomo Kenyatta şi Tanzania lui Julh 5 Nyerere, discipol al lui N’Krumah. În primul caz, personalitatea liderului reuşeşt;

să se ridice deasupra numeroaselor triburi; în Tanzania, folosirea unei limbi comune (swahili), rolul dinamic jucat de o elită culturală rezultat al acţiunii misionarilor, un front social al micilor agricultori, cimentează experienţa autonomiei. Nu acelaşi lucru se poate spune despre

406

Nigeria sfâşiată între un Nord musulman şi un sud dominat de Yorubas şi Ibos. Independenţa nu este aici decât o victorie efemeră: în ianuarie 1966 izbucnesc frământările care vor duce la războiul din Biafra. Fragilitate identică şi în Uganda în timp ce în Africa meridională, minorităţile albe refuză să-şi abandoneze privilegiile şi se opun instaurării unor guverne ale majorităţii negre. În 1965, Ian Smith proclamă astfel independenţa Rhodesiei, deschizând drumul unei crize profunde şi durabile care nu va fi rezolvată decât în urma alegerilor generale de la începutul anului 1980. Acestea vor acorda puterea majorităţii negre, iar ţara va lua numele de Zimbabwe.

Naşterea Dificilă a Statelor ieşite din Procesul de Decolonizare

PROBLEMELE POL/T/CE

ALE RECCWSTR [/Q7/LOR POST-COLCW/ALE

Tinerele state independente se confruntă în primul rând cu dificultăţi politice legate de inerţia structurilor tradiţionale. În Indonezia, Soekamo încearcă să evite prăbuşirea republicii, supuse unor forţe centrifuge ostile dominaţiei elementelor javaneze asupra celorlalte populaţii ale arhipelagului. În 1956, partidul musulman îi retrage sprijinul, în timp ce elemente integriste contestă experienţa sa de „democraţie dirijată” sprijinită pe o largă coaliţie politică. În Birmania ca şi în Vietnam se pune problema coeziunii etnice a noilor state, problemă cu atât mai puternică datorită diversităţii opţiunilor religioase,

datorate colonizării. Dacă, în primul caz, budhismul contribuie la atenuarea divizării politice, în cel de-al doilea caz, emigraţia a aproape un milion de vietnamezi din Nordul catolic către sud nu a făcut decât să consolideze opoziţia tradiţională între cele două părţi ale ţării. O problemă de acelaşi ordin se pune în India, sfâşiată între respectarea particularismelor (religioase şi lingvistice) şi riscul de a vedea rupându-se unitatea naţională, în Africa, guvernele se confruntă cu vechile structuri tribale (clanuri, etnii, familii): adeseori posturile ministeriale sunt mai degrabă repartizate în funcţie de criterii etnice, aceasta chiar şi numai pentru a asigura reprezentativitatea guvernelor, în toate cazurile, ţările decolonizate trebuie să facă faţă consecinţelor durabile şi multiple ale epocii coloniale.

407 /VÂRSTA DE aur (1953 – 1973)

În materie politică, aceste ţări, multă vreme dominate, nu pot opta, în cea mai mare parte a cazurilor decât pentru ideologii de import. În Vietnam, ca şi în Coreea, consecinţele bipolarizării lumii şi ale războiului rece se suprapun diviziunilor anterioare. împotriva opoziţiei musulmane, aceea a marilor proprietari ostili reformei agrare, proiectul britanic al „Marii Malaesii” – mijloc deturnat al imperialismului de a se menţine în arhipelagul Sonde –, Soekarno îşi accentuează apropierea de China. Maoiştii indonezieni supervizează puciul din septembrie 1965: eşecul său va duce la o sângeroasă represiune militară şi la dispariţia lui Soekarno. Într-o Asie lăsată dintr-odată pradăăjoculuii marilor puteri, India trece drept o excepţie: o elită indiană, formată în stil occidental, moştenitoare a unei administraţii eficiente întemeiaţi pe finanţe solide. În ce le priveşte, statele africane trebuie să aleagă între două căi: calea capitalistă, acordând prioritate dezvoltării economice, ceea ce implică recurgerea la

tehnici şi capitaluri ale fostelor metropole. De cealaltă parte, alegerea socialismului, în accepţiunea sa marxistă, conduce la a privilegia legăturile cu ţările din Est. Pe plan intern, ea duce la recunoaşterea rolului motor al unui partid unic însărcinat să promoveze politica sa economică.

ECOIVOM/A *ŞI* SOC/ETATEA

Pentru a întemeia noile state, trebuie ţinut cont de importanţa tradiţiilor în materie economică şi socială. În aceste domenii într-adevăr, dificultăţile nu sunt deloc mici. În Africa, fostele teritorii coloniale sunt profund marcate de sistemul trocului, de considerentele psihologice sau magico-religioase care impregnează concepţia africană despre comerţ şi despre vânzarea mărfurilor. Astfel, interdicţii afectează producţia unor anumite produse utile. Situaţie cu atât mai dramatică cu cât administraţiile coloniale au privilegiat culturile rentabile, produsele tropicale, în dauna produselor strict necesare. După independenţă, imperativele noi ale producţiei bulversează universul satelor a căror organizare a muncii se baza pe diviziunea ereditară şi sexuală a muncii. În total, pentru a integra noile state într-o economie de piaţă („a fortiori” în cadrele relaţiilor economice internaţionale), trebuie impusă o nouă cultură, o nouă viziune asupra lumii.

Pare încă şi-i mai dificil să fie remediate insuficienţele financiare. Capitalurile disponibile, aportul economiilor la scară naţională sunt insuficiente pentru a opera un demaraj economic. Or, ajutorul străin, patronat de numeroase organisme internaţionale (ONU, UNICEF, Fondul monetar internaţional, Banca internaţională pentru reconstrucţie şi dezvoltare...), disimulează adeseori practici neo-coloniale. El favorizează în multe dintre cazuri inegalităţile regionale, dezvoltarea oraşelor în detrimentul satelor, sporirea privilegiilor unor pături restrânse, beneficiile adeseori enorme ale societăţilor străine sau ale

burgheziilor naţionale. Ţărănimea sărăceşte, economia rurală se sufocă. Tot atâtea elemente fac ca anumite crize conjuncturale să devină tragice: în Africa, în zona sahelianã marile secete din 1973 – 1974 decimează 50% din şeptelul Mauritaniei, 20% din cel al Senegalului, 80% din cel al Voltei-Superioare.

În Asia, reconstrucţia economică trebuie să treacă cel mai adesea prin dezmembrarea marilor domenii, punerea în valoare a noii suprafeţe agricole destinate să hrănească o populaţie în creştere galopantă, sprijinul acordat industriilor tradiţionale, mai ales celei textile.

SECHELELE COLOMALISMWI//

În Africa se pot măsura cu cea mai mare acuitate sechelele colonialismului. Din acest punct de vedere, problema congoleză rezumă ea singură dificultăţile trecerii la independenţă. De-abia fusese proclamată independenţa Congo-ului belgian la 1 iulie 1960, când la Leopoldville, fosta capitală administrativă (astăzi Kinshasa, capitala Zairului), s-au produs tulburări, în timp ce bogata regiune minieră Katanga şi-a anunţat secesiunea. Era vorba mai întâi de o problemă tribală: confederaţia asociaţiilor din Katanga (Conakat) apăra un particularism etnic. Însă este vorba, de asemeni, de o chestiune de interese economice europene: belgienii, interesaţi în societăţile miniere, neagă naţionalitatea congoleză şi doresc, ca o garanţie a capitalurilor investite un „stat autonom şi feudal”. împotriva „aliatului lor katanghez, Tshombe, se ridică tânărul şef al guvernului, Patrice Lumumba, sub conducerea căruia provincia orientală intră în dizidentă. Însă el este asasinat pe 17 ianuarie 1962, după ce fusese predat Katanghezilor, prin grija şefului armatei, generalul Mobutu. Moartea sa face din acesta eroul eliberării continentului african, în timp ce intervenţia ONU în Katanga în 1962, destinată să pună capăt secesiunii,

plasează continentul în centrul scenei internaţionale şi ajută la cristalizarea unor noi grupuri de solidaritate.

Intervenţia marilor puteri în afacerile interne ale ţărilor „lumii a treia” este o consecinţă a erei coloniale. Statele Unite au intervenit în Congo între 1950 şi 1965;

408

409/Vârsta DE aur (1953 – 1973)

de altfel ele au susţinut multă vreme Republica Sud Africană, „meterez” împotriva comunismului, iar interesele lor sunt reprezentate în numeroase ţări din Africa, ca de altfel şi în Asia sau în America Latină. La rândul lor, sovieticii acţionează militar, alături de cubanezi, în războiul de eliberare din Angola din 1975. La acea dată, într-adevăr, Angola era ultimul teritoriu sub dependenţa colonială, aceea a Portugaliei (Mozambicul îşi cucerise independenţa în 1969, Guineea-Bissau în februarie 1973). Nici fostele metropole nu au stat deoparte. Franţa intervine de trei ori în Africa în cursul anilor 1970. În Ciad, între 1970 şi 1975 pentru a susţine guvernul împotriva rebelilor din Tibesti conduşi de Hissene Habre (de notat că în 1983, guvernul Pierre Mauroy va interveni pentru a-l susţine pe acelaşi Hissene Habre împotriva lui Goukouni Oueddei, un pretendent la putere, acesta din urmă susţinut de Libia colonelului Khadafi), în Zair în 1977 şi 1978 (războiul din Shaba) pentru a respinge trupele străine (angolezi, cubanezi şi foştii „jandarmi katanghezi”) care ameninţă oraşele miniere (raidul de la Kolwesi).

ntegrarea internaţională a Lumii a Treia vorba de a pune capăt intervenţiei olandeze în Indonezia. Însă, într-un sens mai larg, această adunare simbolizează pentru Nehru „spiritul libertăţii în faţa agresiunii occidentale”.

În aceeaşi epocă, la ONU, o duzină de delegaţii, iniţial calificată drept „arabo-asiatică”, încearcă să promoveze o politică independentă de cele două blocuri.

După adeziunea Etiopiei şi a Liberiei, ele formează un grup „afro-asiatic”. Aceste ţări, recent eliberate de sub tutela occidentală, adoptă o atitudine aproape constant ostilă Occidentului, atât în chestiunea Coreei cât şi în acelea ale Vietnamului sau Maghrebului. Astfel, atât în marile conferinţe din India cât şi la ONU, se elaborează cele două teme principale ale afro-asiaticului: anticolonialismul şi lupta pentru pace. Din anumite puncte de vedere, victoria lui Mao Zedong în China, începând cu 1949, contribuie la a cimenta această nouă grupă a solidarităţii. Politica de îndiguire a comunismului, pornită de americani foarte curând după proclamarea Republicii Populare Chineze, îl determină pe Nehru să caute o apropiere de o ţară a cărei experienţă economică se situează în mod sigur în afara modelelor capitalist sau sovietic. După rezolvarea contenciosului chino-indian cu privire la Tibet, Nehru acceptă să patroneze conferinţa ţărilor libere din Asia şi din Africa la care şi China ar fi fost reprezentată. Pakistanul, Ceylonul, Birmania şi Indonezia acceptă şi ele această idee în decembrie 1954.

EMERGE/VIA POL/T/Ci: AFRO-AS/AT/SM (L

Începând cu epoca războiului rece, termenul de lumea a treia desemnează un ansamblul de ţări care s-au demarcat de „blocurile” occidental şi sovietic. Intrarea acestei noi componente pe scena mondială capătă forma afro-asiatismului. Preocupate de a trece de la independenţa juridică la dezvoltarea autonomă, statele recent decolonizate se organizează în grupuri de solidaritate, şi aceasta chiar imediat după război. Încă din primăvara lui 1947, la iniţiativa Indiei, o conferinţă a naţiunilor asiatice adună la New Delhi peste 150 de delegaţi veniţi din 25 de ţări ale Asiei pentru a trata problemele decolonizării şi subdezvoltării. Numeroşi oratori acuză Occidentul şi denunţă pericolele unui ajutor

economic care riscă să înlocuiască fosta dominaţie prin „imperialismul dolarului”. O nouă conferinţă reuneşte în capitala indiană, în ianuarie 1949, reprezentanţii guvernelor din Asia şi Australia, cărora li se alătură aceia ai Egiptului şi ai Etiopiei. Este

CONFERINŢA DE IA BA/VDOT/JVG (*1955*)

La conferinţa popoarelor afro-asiatice de la Bandoung (18 – 25 aprilie 1955), în Indonezia, ţările lumii a treia sunt dintr-odată plasate în primul plan al actualităţii. Douăzeci şi nouă de naţiuni, reprezentând mai mult de jumătate din omenire, însă numai 8% din bogăţiile acesteia, sunt reprezentate aici: Afghanistan, Arabia Saudită, Birmania, Cambodgia, Ceylon, China Populară, Gold Coast (viitoarea Ghana), Egipt, Etiopia, India, Idonezia, Irak, Iran, Japonia, Iordania, Laos, Liban, Liberia, Libia, Nepal, Vietnamul de Nord, Pakistan, Filipine, Sudan, Vietnamul de Sud, Siria, Thailanda, Turcia, Yemen. Conferinţa, prezidată de Soekarno are loc în trei comisii: politică, pentru cooperare culturală şi pentru cooperare economică. Rezoluţia finală afirmă dreptul popoarelor de a dispune de ele însele, suveranitatea şi egalitatea între toate naţiunile, refuzul oricăror presiuni din partea marilor puteri al oricărei ingerinţe în afacerile interne ale statelor. Ea reclamă reglementarea, pe cale paşnică, a tuturor diferendelor, dezarmarea, interzicerea armelor

atomice. Comunicatul final al conferinţei anunţă că ţările reprezentate s-au pus de acord pentru a *„declara că colonialismul, sub toate manifestările sale, este un rău căruia trebuie să i se pună capăt rapid”* şi pentru a afirma că *„problema popoarelor supuse asupririi străine, dominării şi exploatării, constituie o negare a drepturilor fundamentale ale omului, este contrară chartei Naţiunilor*

Unite şi împiedică realizarea păcii şi cooperării mondiale”.

În fine, conferinţa propune crearea unui fond al Naţiunilor Unite pentru dezvoltare economică, punerea la punct a unor proiecte comune ţărilor reprezentate şi, pe plan cultural, „dreptul fundamental al popoarelor de a-şi studia propria limbă şi propria cultură”.

Adevărat triumf pentru Soekamo, în acea epocă preşedinte al Indoneziei, conferinţa este de asemenea un mare succes pentru China. Reprezentantul acesteia Zhou Enlai, foarte ascultat, se alătura astfel lui Nehru, în rolul de apărător convins al coexistenţei paşnice. Într-un discurs „rezonabil” el se arată într-adevăr partizan al toleranţei, respinge toate acuzaţiile de subversiune aduse propriei sale ţări, acesta aducându-i un succes pe care va şti în mod abil să-l exploateze. Dezbaterea asupra colonialismului va lua totuşi o turnură pasionantă când, la iniţiativa Primului ministru al Ceylonului, care viza URSS-ul, proocciden-talii prezintă un proiect de rezoluţie condamnând „toate tipurile de colonialism, la metode de forţă, infiltrare şi subversiune”. De altfel, puterile „albe” (Israel şi URSS) sau cele puternic înfeudate ţări unuia dintre blocuri (ca Mongolia) nu au fost invitate. În concluzie această conferinţă, fără un mare efect imediat, este importantă mai ales prin vastul său răsunet. Ea face să se nască speranţa că în luarea marilor decizii internaţionale, popoarele lumii a treia vor avea propriul cuvânt de spus şi vor fi în măsură să facă să prevaleze o „a treia cale”, neutralistă, în confruntarea dintre cele două „super-puteri”.

M/SCAREA DE JVEAIJMERE

Conferinţa de la Bandoung inaugurează o nouă atitudine colectivă a ţărilor din lumea a treia: nealinierea. O linie politică, bazată pe voinţa de a opune independenţa şi suveranitatea naţională ingerinţelor sau dominaţiei celor

mai mari, s-a dezvoltat în Iugoslavia după ruptura cu Uniunea Sovietică şi în ţările recent eliberate de sub jugul colonial. Tito, Nehru şi în curând egipteanul Nasser vor deveni principalii animatori ai acestei mişcări şi se vor strădui să îi ofere, dacă nu forme cu adevărat instituţionalizate, cel puţin elemente de constanţă şi eficienţă.

O primă întâlnire, în iulie 1956, le permite să definească câteva poziţii comune au privire la securitatea internaţională şi la condiţiile de menţinere a păcii. De aici înainte, conferinţe cvasiregulate reunesc ţările nealiniate: la Belgrad în septembrie 1961, Cairo în 1964, Lusaka în septembrie 1970, se ţin succesiv mari adunări ale lumii a treia, adeseori prezentate drept adunarea generală a popoarelor nealiniate. Dispute interne şi influenţa crescândă a „tutorilor" comunişti ai lumii a treia zguduie mişcarea de nealiniere. Toţi reafirmă de-a lungul întâlnirilor lor, ataşamentul pentru ideea coexistenţei paşnice, dreptul la emancipare şi la libertate economică şi mai ales la o împărţire echitabilă a bogăţiilor globului. Însă vor apărea disensiuni între susţinătorii unui strict neutralism (India) şi partizanii unei acţiuni decise împotriva neocolonialismului şi imperialismului (în special statele africane). Desigur, în rândul marilor lideri, unanimitatea este mai degrabă aparentă decât reală. Nehru nu apreciază eforturile lui Nasser de a-l înlocui, N'Krumah nu recunoaşte pe liderul egiptean drept călăuză a întregii Africi, iar Nasser însuşi nu înţelege să lase sovieticilor mână liberă asupra continentului negru. Tensiunile internaţionale din toamna anului 1962 (conflictul chino-indian, criza cubaneză) aduc la lumina zilei divergenţele ideologice între „tutorii comunişti" ai lumii a treia. Afro-asiaticii trebuie să aleagă nu numai între nealiniere şi un neutralism procomunist, ci şi între două

concepţii asupra coexistenţei, în special aceea a chinezilor care fac din lupta pentru independenţa naţională o condiţie a păcii şi acea a sovieticilor. La Colombo, în decembrie 1962, nealiniaţii abandonează de fapt această docurnă refuzând să sprijine India împotriva Chinei.

POM) ERA *UIMII* A TREAA

ÎN RELAŢIILE INTERNAŢIONALE

Într-o lume bipolară, destinul ţărilor nealiniate apare din ce în ce mai complex.

De fapt, începând din 1979 (conferinţa de la Havana), prăpastia nu a încetat să se adâncească, în rândul „nealiniaţilor", între partizanii unei nealinieri stricto sensu (conduşi de Tito) şi susţinătorii unei politici mai apropiate de opţiunea sovietică (Fidel Castro). În fine, Andre Malraux aminteşte în „*Antimemoriile*" sale că, Nehru a căutat multă vreme, pentru ţara sa, o sinteză a datelor orientate şi occidentale:

412

413 /Vârsta de AUR (1953 – 1973)

„*Pentru Occident, Uniunea Sovietică simboliza o revoluţie trecută, şi poate uneori o revoluţie viitoare; pentru Nehru, ea simboliza înainte de toate o planificare. Pe rând, ar fi trebuit utilizate metode ruse şi capitaluri americane*".

De fapt, pentru a exercita presiuni asupra marilor puteri, popoarele lumii a treia au elaborat un anumit număr de ideologii continentale. Imediat după al doilea război mondial, India preia conducerea unui panasiatism care marchează intrarea sudului şi sud-estului asiatic pe scena internaţională. Acesta va duce pe o scară mai largă, sub impulsionarea lui Nehru, la constituirea unei grupări afro-asiatice. La începutul secolului, un negru american, W.E. Burghardt Du Bois (1883 – 1963) şi un jamaican, Marcus Garvey, au pus la rândul lor bazele

„panafricanismului”. Susţinut, în Africa, de oameni ca Azikiwe, preşedintele Nigeriei şi L. Senghor, această mişcare se străduieşte să reabiliteze civilizaţiile africane şi militează în favoarea unei unităţi economice şi politice a continentului negru. Charta Organizaţiei Unităţii Africane (OUA), în 1963, va oferi parţial satisfacţie „federaliştilor” africani: ea decide să susţină unitatea şi solidaritatea popoarelor africane împotriva oricăror forme de colonialism. În acelaşi timp, vede lumina zilei şi o mişcare panarabă: la începutul anilor 1950, ea tinde să se confunde cu acţiunea egipteanului Nasser şi capătă pregnanţă în timpul crizei Suezului din 1956.

După 1948 (odată cu înfiinţarea Organizaţiilor Statelor Americane – OSA) panamericanismul oscilează în ceea ce-l priveşte între o cale legală şi un proces revoluţionar. Charta OSA consacră principiul „non-intervenţiei” în afacerile unui stat membru şi îşi propune trei obiective: pacea între state, acţiunea conjugată în caz de agresiune şi bunăstarea popoarelor. Însă intervenţiile directe sau indirecte ale Statelor Unite în Antile (la Santo-Domingo în 1965) şi în America Centrală vor conduce ţările latino-americane să caute o cale nouă. Or, în 1959, revoluţia cubaneză pare să ofere un model. Partizan al unei strategii tranşante bazate pe războiul revoluţionar, Ernesto „Che” Guevara, reprezentant în Cuba al seminarului economic al solidarităţii afro-asiatice (februarie 1965), se străduieşte să facă auzită „vocea popoarelor Americii”. Ideile sale vor inspira declaraţia generală a primei conferinţe latino-americane de solidaritate (1967). În ianuarie 1966, la Havana, prima conferinţă de solidaritate a popoarelor Asiei, Africii şi Americii Latine reuneşte 82 de ţări din trei continente care îşi proclamă dreptul la emancipare economică şi politică.

Ţările lumii a treia au fost capabile să-şi creeze organizaţii regionale adeseori dinamice. Vidului relativ existent în Asia i se opune multitudinea de instituţii din Africa. În domeniul asiatic lucrează Comisia Economică pentru Asia şi Extremul Orient (CEAEO), operând în cadrele ONU, care nu este însă o organizaţie proprie continentului asiatic, în măsura în care statele care au administrat sau administrează încă ţări din Extremul Orient (Franţa, Olanda, Marea Britanie, Statele Unite) figurează printre membrii săi. Singură ASEAN (Asociaţia naţiunilor Asiei de Sud-Est), fondată în 1967 la iniţiativa Malayeziei, Filipinelor şi Thailandei, poate să treacă drept organizaţie independentă de „blocuri". Scopul său afişat este de a „promova", printr-un efort comun, bunăstarea şi progresul economic, social şi cultural al regiunii. În Africa coexistă organizaţii cu vocaţie continentală sau regională, cu scopul de a stabili o solidaritate economică şi politică a statelor africane. Fondată la Tananarive în iunie 1966, OCAM (Organizaţia Comună Africană şi Malgaşă) grupează, la naşterea sa, zece ţări din Africa Centrală şi Occidentală, inclusiv Madagascarul. Însă ea nu înţelege să acţioneze decât în cadrul mai larg al OUA (Organizaţiei Unităţii Africane). Charta OUA, text fundamental pentru acest continent, este semnată pe 25 mai 1963, la Addis-Abeba. OUA este dotată cu o Conferinţă a şefilor de stat şi de guvern care se reuneşte cel puţin o dată pe an, un Consiliu al miniştrilor de externe, un Secretariat general şi o Comisie de mediere şi arbitraj. Printre organizaţiile generale de tip economic se poate nota existenţa Uniunii Vamale a Africii Centrale (UVAC), a Comunităţii Economice a Africii de Vest (CEAV) şi a Comunităţii Africii Orientale (CAO).

În ce priveşte statele americane, prima mare organizaţie este Organizaţia Statelor Americane (OSA).

Charta sa este adoptată în 1948 în timpul celei de-a 9-a conferinţe interamericane de la Bogotá. 28 de ţări sunt membre astăzi printre care Statele Unite şi Cuba. Dotată cu o Adunare generală şi un Consiliu permanent cu sediul la Washington, ea încearcă să promoveze o acţiune de tip social şi cultural. Ea va suferi totuşi, după 1967, atacurile Organizaţiei Solidarităţii Latino-Americane care îi reproşează a nu fi decât un instrument al imperialismului nord-american. Asociaţiile regionale au o vocaţie în mod esenţial economică: este cazul Asociaţiei Latino-americane a Comerţului Liber, fondată în 1960, şi care reuneşte astăzi Argentina, Brazilia, Chile, Mexic, Paraguay, Perú, Uruguay, Columbia, Ecuador, Venezuela şi Bolivia. Vocaţie similară pentru Piaţa Comună Centru-americană (PCCA), care regrupează din 1951, Costa-Rica, Salvador, Guatemala, Honduras şi Nicaragua, sau pentru Sistemul Economic Latino-american (SELA) în care coexistă, după 1975, 23 de ţări din America Latină şi din Caraibe.

414

415/Vârsta DE aur (1953 – 1973)

Lumea a Treia în Afară celor

„Treizeci de Ani glorioşi”.

Capitolul 24

În accepţiuni diferite, însă apropiate una de alta lumea a treia sau subdezvoltarea desemnează ţările sărace ale planetei, al căror număr a crescut odată cu decolonizarea de după război. Dacă aceste noi state independente nu au reuşit deloc să formeze, pe baza mişcării de nealiniere, un front politic unit la egală distanţă de cele două blocuri ale războiului rece, ele totuşi s-au apropiat începând cu anii ’60 printr-o comună revendicare a dreptului la dezvoltare, în paralel, puternicul contrast între înapoierea lumii a treia şi prosperitatea ţărilor capitaliste dezvoltate de-a lungul celor „Treizeci de

ani glorioşi”, suscită analize şi interpretări ale subdezvoltării, constatarea centrală a sărăciei ducând la punerea în discuţie a dezechilibrelor interne dar de asemenea şi a efectelor dependenţei ţărilor subdezvoltate de exterior. Strategiile de industrializare adoptate în lumea a treia neavând decât rezultate limitate şi inegale, Adunarea generală a ONU, în care reprezentanţii lumii a treia au devenit majoritari, recunoaşte responsabilitatea comunităţii internaţionale cu privire la subdezvoltare, şi afirma în 1974 principiile unei „noi ordini economice internaţionale” (MOEI). Impactul crizei economice internaţionale va duce la nepunerea acestuia în aplicare.

Lumea a Treia i şi Subdezvoltarea

DOUĂ NOŢIUNI AMBIGUE

Printre denumirile pe cât de numeroase pe atât de imprecise care au fost folosite pentru a desemna ţările sărace ale planetei (începând cu simpla referire geografică la „Sud”), a prevalat expresia de „ţări subdezvoltate”, folosită în 1949 de Preşedintele Truman, curând înlocuită de formula mai pozitivă de „ţări în curs de dezvoltare” şi de aceea de „lume a treia” imaginată de Alfred Sauvy la începutul anilor ’50. Dacă asocierea acestor denumiri principale este legitimă, ea totuşi prezintă un inconvenient dublu. Pe de o parte, fiecare dintre ele tinde să considere ca formând un ansamblu uniform, ţări ale căror situaţii sunt net diferenţiate şi care revendică de altfel cu tărie recunoaşterea identităţii lor naţionale; pe de altă parte, faptul de a le considera ca interschimbabile va duce la o confuzie a doua abordări între care ar trebui realizată o distincţie, din moment ce „lumea a treia face o trimitere la o concepţie geopolitică a lumii, în timp ce cealaltă denumire se bazează pe constatarea unei situaţii economice şi sociale dezavantajoase.

Îi/MEA A TRE’/A *ŞI NEALINIEREA-EŞECUL UNUI*

FRONT POUT/C COMMV

Inspirat din situaţia stării a treia din Franţa vechiului regim, conceptul de lume a treia desemnează ansamblul statelor sărace care au acces de mai multă sau mai puţină vreme la independenţă, care denunţă colonialismul şi care refuză să intre într-una din cele două tabere antagoniste ale războiului rece. Şi tocmai pentru a-şi proclama existenţa lor ca state suverane şi a lansa o chemare la eliberarea teritoriilor încă neautonome 29 de ţări din Asia şi Africa s-au reunit în aprilie 1955 la Bandoung, la invitaţia preşedintelui indonezian Soekarno. Tema nealinierii, care respinge logica periculoasă a războiului rece, este susţinută aici.

Această primă şi răsunătoare afirmare a unei lumi a treia în revoltă împotriva imperialismului găseşte o confirmare în mişcarea de nealiniere care va lua o formă veritabilă sub egida Mareşalului Tito la Conferinţa de la Belgrad din 1961.

416

417 /VÂRSTA DE AUR (1953 – 1973)

În această perioadă, lărgirea constantă a grupului ţărilor nealiniate, alimentată de cucerirea indpeendenţei de către numeroase colonii începând cu anul 1960, face practic imposibilă respectarea regulilor politico-militare stabilite 1 Belgrad (neapartenenţa la un sistem de alianţă, absenţa de baze militare străin pe teritoriul naţional). Pe de altă parte, antiimperialismul ideologic al mişcării s-a cristalizat în denunţarea politicii internaţionale a Statelor Unite, provocând în reacţiune o adeziune la tezele sovietice şi o apropiere de tabăra socialistă. De atunci inevitabilă, criza mişcării va izbucni la cea de-a patra conferinţă a ţărilor nealiniate, la Alger, în septembrie 1973, ilustrată prin disputa oratorică între Fidel Castro şi colonelul Khadafi. Pentru a ieşi din acest impas politic

preşedintele algerian Houari Boumediene va încerca să regăsească unitatea lumii a treia denunţând injustiţia ordinii economice mondiale şi făcând apel la ţările sărace să promoveze dezvoltarea lor pe calea naţionalizării şi a valorificării propriilor resurse naţionale.

O REVE/VD/CARE *COMUNĂ* \ A *DREYTWM* LA DEZVOLTARE

Subdezvoltarea economică şi socială constituie într-adevăr, chiar dacă în grade diferite, o caracteristică comună statelor din lumea a treia. Nu este vorba de faptul că dezvoltarea producţiilor ar fi fost neglijabilă între 1955 şi 1973. Totuşi, ţinând cont de dinamismul demografic al lumii a treia, aceste performanţe nu au permis o creştere suficientă a venitului pe cap de locuitor care să producă o adevărată dezvoltare măsurată prin modernizarea structurilor sau progresul educaţiei sau al sistemelor de sănătate. Pe de altă parte, ritmul de dezvoltare economică uşor superior al ţărilor în curs de dezvoltare nu a fost totuşi suficient (şi încă de departe) pentru a duce la o ajungere din urmă a „nordului" de către „sud". În 1955, cele 29 de state reunite la Bandoung regrupau peste jumătate din populaţia planetei, însă nu reprezentau decât 8% din producţia acesteia; la mijlocul anilor '70, lumea a treia aduna două treimi din populaţia mondială însă nu furniza decât 12, 5% din producţia mondială.

Fenomenul subdezvoltării a impus realitatea sa dramatică opiniei internaţionale, consternată de contrastul tulburător între sărăcia lumii a treia şi prosperitatea ţărilor capitaliste industrializate în epoca „Celor treizeci de ani glorioşi". Publicată în 1961, opera lui Frantz Fanon, „Les damnes de la terre" se impune ca un manifest al „tiers-mondismului".

Conştientizarea subdezvoltării a determinat ţările lumii a treia devenite independente să se regrupeze în

jurul unei revendicări comune a dreptului la dezvoltare. Chiar în sânul ONU, „grupul celor 77” care reuneşte ţările lumii a treia, duce o acţiune hotărâtă în favoarea dezvoltării. America Latină, independentă încă de la debutul secolului XX şi Africa, în mare măsură decolonizată după 1960, participă aici alături de ţările asiatice eliberate în cea mai imare parte după 1945. Această grupare majoritară în Adunarea generală a ONU obţine, începând cu 1964, susţinerea unor conferinţe regulate ale Naţiunilor Unite pentru comerţ şi dezvoltare. Urmărind să depăşească lacunele GATT, sesiunile UNCTAD caută mijloacele de a favoriza expansiunea comerţului internaţional într-o perspectivă de dezvoltare, care implică reducerea inegalităţilor de tratament şi eliminarea dependenţelor paralizante pe care le denunţă ţările lumii a treia. Primele conferinţele UNCTAD au stabilit de asemenea principiul unui transfer de bogăţie în favoarea ţărilor subdezvoltate, ridicat la nivelul de 1% din produsul naţional brut al ţărilor bogate (din care o 7% din finanţări publice).

Această generozitate organizată traduce implicit recunoaşterea de către fostele puteri coloniale a unei responsabilităţi cel puţin parţiale în procesul de subdezvoltare; ea exprimă de asemenea mai clar o teamă în faţa consecinţelor posibile ale adâncirii inegalităţilor între continente şi ţări; ea se sprijină, în fine pe credinţa în eficienţa ajutorului exterior în promovarea dezvoltării.

Complexitatea mecanismelor legate de subdezvoltare va duce totuşi în mare măsură la dezminţirea acestor speranţe. În 1973, la Conferinţa de la Alger, lumea a treia îşi manifestă în mod clar voinţa de a se elibera de un ajutor internaţional mereu insuficient şi adeseori inadaptat: este definiţia unei „noi ordini economice internaţionale” (NOEI) pe care ţările subdezvoltate o vor revendica de aici înainte.

CREŞTEREA COMPARATĂ A ŢĂRILOR CAPITALISTE INDUSTRIALIZATE ŞI A ŢĂRILOR ÎN CURS DE DEZVOLTARE

(în procent mediu anual)

	1955 – 1960	1960 – 1970	1970 – 1973
Ţări capitaliste dezvoltate	4, 3	4, 9	5, 1
Ţări în curs de dezvoltare	4, 7	5, 3	6, 3
dintre care:			
— America latină	5	5, 6	7, 4
— Africa		4, 1	5
— Orientul Apropiat		7, 1	10
— Asia	4, 1	4, 7	4, 2

Sursa: Naţiunile unite, *Manual de statistică a comerţului internaţional şi a dezvoltării*.

Criteriile Subdezvoltării

SIMPTOMELE COMUNE

Caracteristicile specifice ale subdezvoltării au fost analizate încă din anii ’50, iar denunţarea cauzelor fenomenului de sărăcie a unei părţi puternic majoritare a omenirii face obiectul unei dezbateri cu atât mai vii cu cât ridică problema responsabilităţii metropolelor coloniale şi a marilor puteri dominante imediat după al doilea război mondial.

Către sfârşitul anilor ’60, analiza unei multitudini de anchete şi de rapoarte, întreprinse în special la nivelul ONU, a permis să se degaje cinci trăsături caracteristice

ale subdezvoltării: veniturile individuale scăzute, malnutriţia, analfabetismul, o demografie galopantă şi o excesivă concentrare a populaţiei active în agricultură, în afara constatării unor lipsuri afectând la un moment dat nevoile esenţiale ale fiinţe umane, acest diagnostic pune deci în lumină dezechilibre care constituie tot atâtea obstacole în calea dezvoltării, fie că este vorba de o economisire insuficientă ca urmare a sărăciei, fie că este vorba de o lipsă a eficienţei unei populaţii active subalimentate şi subeducate, de dificultatea de a îmbunătăţi soarta fiecărui individ ca urmare a excesivei creşteri demografice, sau încă de blocajul activităţilor industriale prin menţinerea majorităţii producătorilor într-o muncă agricolă necesară însă puţin productivă. Analfabetismul constituie fără îndoială principalul obstacol în calea dezvoltării propriu-zise în măsura în care frânează evoluţia

DIMENSIUNILE SUBDEZVOLTĂRII

Calorii (% în raport cu nevoile pe cap de locuitor)

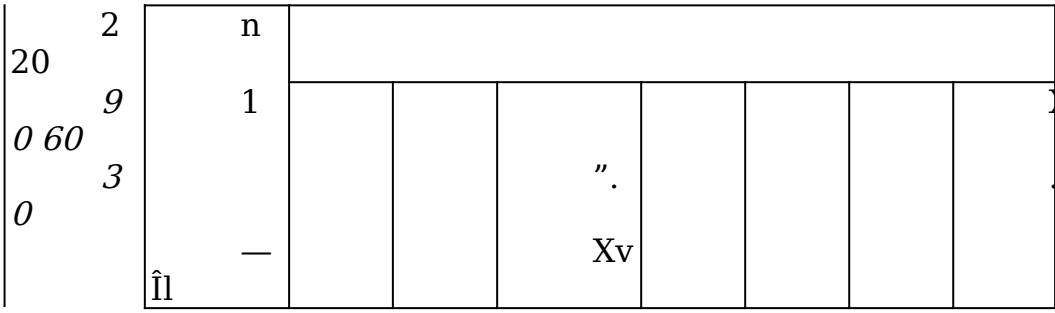

Europa America Latină Africa de Nord Africa Sud-Asia de Extremul Orient le Sud Caraihe Orientul Mijlociu sahariană Sud şi Pacificul

Rata de reproducere (numărul de naşteri pe cap de femeie)

3, 5 *3. O 2.5 2. O 1.5 1. O.O.5*

Europa America Latină Africa de Nord Africa Sud-Asia de Extremul Orient de Sud Caraibe Orientul Mijlociu sahariană Sud şi Pacificul

Educaţie (rata de alfabetizare a adulţilor)

DIFERENŢELE DE BOGĂŢIE

	Producţia naţională brută (miliarde de dolari 1977)			PNB pe locuitor (dolari 1977)		
	1955	1970	1977	1955	1970	1977
Tari dezvoltate — Capitaliste	2 040	4 080	5 014	3400	5 365	6 995
— Socialiste	290	840	1265	965	2 295	3 235
PVD	540	1 130	1604	300	445	535

100 80 60 40 20

Europa America Latină Africa de Nord Africa Sud-Asia de Extremul Orient de Sud Caraibe Orientul Mijlociu sahariană Sud şi Pacificul

Populaţia activă în agricultură (în % din totalul populaţiei)

Europa America Latină Africa de Nord Africa Sud-Asia de Extremul Orient de Sud Caraibe Orientul Mîlociu sahariană Sud şi Pacificul ES3 1960 CZD 1970

420

cui

421/VÂRSTA DE AUR (1953 – 1973)

mentalităţilor, creând obstacole de exemplu în

controlarea natalităţii şi împiedicând apariţia unei dezbateri de opinii care se află la baza procesului de democratizare a vieţii politice.

Sărăcia rămâne o realitate atât de apăsătoare a lumii a treia între 1950 şi 1980 încât organismele oficiale (ONU, Banca Mondială...) nu au nicio problemă în a-i constata valoarea prin exprimări statistice. Totuşi nu mai puţin trebuie interpretaţi cu prudenţă indicatorii produsului intern brut care ignoră producţiile care nu dau loc unor tranzacţii, monetare ceea ce este destul de frecvent în lumea a treia, mult mai frecvent decât în ţările dezvoltate; în schimb un produs intern brut ridicat nu indică în mod necesar o evoluţie a structurilor în sensul dezvoltării, care este prin definiţie de natură mai degrabă calitativă decât cantitativă.

Oricum poate fi observată o diferenţă considerabilă de bogăţie între ţările sărace şi-i ţările bogate (în medie 415 dolari pe locuitor în ţările lumii a treia şi 8 540 de dolari pe locuitor în ţările capitaliste industrializate adică un raport de 1 la 20 în 1979) ca şi faptul că primele nu au reuşit de-a lungul celor „treizeci de ani glorioşi" să recupereze din decalajul iniţial. Situaţiile extreme produc chiar un fenomen de sărăcire relativă. Astfel, conform datelor lui Denis Clerc (din lucrarea „Dechiffrer l'économie", ed. Syros), produsul pe cap de locuitor a cunoscut în treizeci de ani o creştere reală de 5 843 de dolari în ţările capitaliste industrializate în timp ce nu creştea decât cu 81 de dolari în ţările subdezvoltate cele mai sărace.

Subarimentaţia constituie fără îndoială manifestarea cea mai vizibilă şi mai şocantă a sărăciei lumii a treia; în 1970, 940 de milioane de persoane (deci 36% din populaţia mondială) erau consideraţi ca subalimentaţi în permanenţă, geografia foametei repartizându-se în

maniera următoare: Asia este continentul cel mai atins de foamete, însă continentul african, care nu a intrat încă în faza explozivă a tranziţiei sale demografice apărea deja a fi foarte ameninţat de acest flagel. Dacă malnutriţia continuă să subziste în anumite regiuni sărace ale Americii Latine, situaţia nu mai este astăzi atât de catastrofală ca aceea descrisă de Josue de Castro în lucrarea sa din 1956 „Geografia foametei" („Geographie de la faine").

NIVELE DE DEZVOLTARE FOARTE DIFERITE

Eterogenitatea lumii a treia a determinat Banca Mondială să facă distincţia între trei niveluri de venit pe cap de locuitor, care va deveni în mod general criteriul principal de apreciere al subdezvoltării; ele se clasează în maniera următoare la sfârşitul anilor 1970:

— Ţările cu venit slab au în medie un venit de 240 de dolari pe cap de locuitor, între 90 de dolari pentru Bangladesh şi 370 de dolari pentru Indonezia, India şi China nedepăşind 230 de dolari. Aceste ţări aparţin în mare majoritate celor

treizeci de ţări definite de UNCTAD ca cel mai puţin dezvoltate; în măsura în care acestei sărăcii i se adaugă o rată a alfabetizării adulţilor care nu depăşeşte 20% şi o pondere a activităţii industriale care nu atinge 10% din economie; Asia şi Africa subsahariană regrupează saceste ţări, cele mai sărace din lume, cărora li se adaugă Haiti; raţia alimentară zilnică este inferioară celor 2 400 de calorii considerate ca necesare unui om adult care exercită o activitate normală, în timp ce o rată ridicată a mortalităţii infantile (adeseori superioară cifrei de 10%) şi o speranţă de viaţă la naştere inferioară cifrei de 60 de ani arată mediocritatea asistenţei sanitare în aceste ţări în mod special defavorizate.

— Ţările cu un venit intermediar dispun în medie de

1 420 de dolari pe cap de locuitor, conform unui evantai larg deschis care începe de Ie 380 de dolari în Kenya şi mergând până la 4.000 de dolari în Hong-Kong şi Singapore; ţările în curs de industrializare care încep să fie considerate drept „noile ţări industriale” depăşesc aproape toate 2000 de dolari pe locuitor la mijlocul anilor ’70 (cu excepţia Mexicului şi a Braziliei, respectiv, 1 640 şi 1 780 de dolari numai, pe cap de locuitor). Americii Latine şi zonei în dezvoltare a Asiei le ap «arţin aceste ţări în care apar semnele unei evoluţii pozitive; însă chiar dacă rata de alfabetizare se apropie de trei sferturi din populaţia adultă, mortalitatea infantilă elimină mai puţin de 10% din noii născuţi înainte de prima lor aniversare şi speranţa de viaţă depăşeşte (cu puţin) 60 de ani, foametea bântuie încă în numeroase zone ale acestor ţări. „Rentele” financiare produse de creşterea preţului petrolului sporesc veniturile individuale ale exportatorilor de petrol de o manieră puţin artificială şi conjuncturală (7 280 de dolari pentru Arabia Saudită şi chiar 17 100 de dolari pentru Kuweit) ambele însă ţări puţin populate, fără ca această bog ăţie să determine ieşirea structurilor economice, sociale, culturale şi politice dirx arhaism (rata de alfabetizare nu depăşeşte nici măcar jumătate din adulţi şi speranţa de viaţă la naştere nu depăşeşte 60 de ani, faţă de respectiv 99% şi 75 de ani în ţările dezvoltate).

	Număr de persoane subalimenfate În permanenţă (în milioane]	Proporţia în % din populaţia regiunii respective
Asia	751	40

Orientul Apropiat	35	22
America Latină	54	19
Africa	100	35

Sursa: FAO, raportul din 1992.

423/Vârsta de aur (1953 – 1973)

I

Factorii interni ai subdezvoltării în luarea în considerare a factorilor subdezvoltării, care ridică spinoasa problemă a responsabilităţilor trebuie să ne ferim de orice maniheism şi să încercăm să sesizăm partea ce revine condiţiilor interne şi pe aceea a presiunilor exercitate din exterior asupra ţărilor lumii a treia. Trebuie însă în continuare să recunoaştem că nu este întotdeauna uşor să le distingem cu claritate pe unele de altele.

DATELE GEOGRAFICE

Datele geografice ale zonei intertropicale, în care sunt situate marea parte a ţărilor subdezvoltate, nu sunt de neglijat. În apropierea Ecuatorului, supraabundenţa precipitaţiilor face să crească o pădure densă dificil de pătruns de către om, degradează solurile care devin latentice, sau ridică în Asia zonei musonilor redutabile probleme de stăpânire a fluviilor care sunt în permanenţă capabile să declanşeze teribile inundaţii (ca în Pakistanul oriental în 1970); ori zona Tropicelor care este dimpotrivă seceta care bântuie, uneori durabil, ca în Sahel începând din 1972.

Pe de altă parte, fluviile aduc aluviuni fertile (este exemplul cunoscut din antichitate, „darul Nilului”), în timp ce căldura şi absenţa iernii favorizează creşterea plantelor. Stăpânirea condiţiilor naturale ţine astfel de tehnici

potrivite şi de politici adecvate.

EmOZIA DEMOGRAFICĂ

Explozia demografică care caracterizează lumea a treia se află la originea dezechilibrelor care împiedică dezvoltare.

În ciuda emigrării, populaţia globală a lumii a treia (inclusiv China) a crescut cu 58% între 1960 şi 1980, în timp ce populaţia mondială nu creştea decât cu 46% iar cea a ţărilor dezvoltate abia cu 20%. Ritmul de creştere demografică a ţărilor în curs de dezvoltare antrenează o dublare a populaţiei în mai puţin de treizeci de ani în timp ce înainte fuseseră nevoie de patru secole pentru a realiza un astfel de creştere! Aceasta datorită faptului că lumea a treia a intrat la începutul anilor ’50 într-un mecanism de tranziţie demografică al cărei caracteristică centrală este

424/Vârsta de aur (1953 – 1973)

menţinerea unei ridicate rate a natalităţii în timp ce rata mortalităţii scade rapid, ceea ce va duce la un important excedent natural.

Rata mortalităţii generale scade puternic (uneori chiar la mai puţin de 10 la mie) pentru că populaţia este foarte tânără (jumătate are mai puţin de 20 de ani, şi pentru că crizele care generau supramortalitatea au fost eradicate prin intervenţii externe (vaccinările în masă practicate de-a lungul perioadei coloniale au dus la prevenierea marilor epidemii, iar aportul unui ajutor alimentar excepţional în caz de recoltă proastă a amortizat efectele distrugătoare ale marilor perioade de foamete).

În revanşă, natalitatea continuă să asculte de mentalităţile şi practicile ancestrale: credinţele religioase interzic contracepţia, iar organizarea solidarităţii sociale în cadrele familiei implică un număr de copii suficient pentru a asigura părinţilor zilele bătrâneţii şi apoi riturile funeraliilor. Importanţa mortalităţii infantile a provocat în

egală măsură o fecunditate de compensare care se situează în mod general la nivelul de 6 sau 7 copii pentru o femeie când o valoare doar puţin superioară cifrei doi ar fi suficientă pentru a asigura reproducerea generaţiilor următoare. Rezultă de aici o rată a natalităţii între 35 şi 40‰ şi o sporire naturală a populaţiei de ordinul de 3% pe an. Amorsat încă din anii ’50 în America Latină şi Asia, acest proces de tranziţie demografică a cucerit apoi Africa, care va cunoaşte o veritabilă explozie a populaţiei sale în anii ’80.

Efectele naşterii demografice asupra dezvoltării au constituit punctul central al unei dezbateri contradictorii în anii ’70, în special în timpul Conferinţei Mondiale de la Bucureşti din 1974. Experţii din ţările dezvoltate considerau că un ritm excesiv de creştere sufoca posibilităţile de dezvoltare, căci, ţinând cont de productivitatea mediocră a economiilor subdezvoltate, îmbunătăţirea veniturilor individuale implica o rată a creşterii produsului naţional cât şi un efort de investiţie care nu era la îndemâna ţărilor din lumea a treia. În paralel, creşterea populaţiei ducea la perenizarea tensiunilor alimentare şi a carenţelor educative, în fapt la imposibilitatea de-a hrăni şi de a şcolariza serii de generaţii numeroase. Soluţia părea să rezide într-un ajutor acordat dezvoltării şi în adoptarea concomitentă de politici de stăpânirea a demografiei de către guvernele ţărilor subdezvoltate. Acestea din urmă apărau, dimpotrivă, marea lor majoritate, bogăţia lor umană singura pe care o posedă în absenţa capitalurilor şi tehnicilor moderne. China maoistă insista în particular pe forţa numărului atât în raportul de forţe politice cât şi în susţinerea producţiei. Numai la sfârşitul anilor ’70 ţările din lumea a treia au admis progresiv necesitatea de a încetini creşterea demografică, fie prin metode radicale (campanii de

sterilizare a bărbaţilor în India, impunerea capitalului unic în China începând cu 1979), fie prin politici mai curajoase de planificare familială

425/VÂRSTA de aur (1953 – 1973)

(soluţie general adoptată în America Latină). Această atitudine nouă, care priveşte în continuare în mare măsură şi continentul african, a fost încetăţenită în timpul Conferinţei Mondiale din Mexic din 1984.

Se pare că amorsarea dezvoltării economice şi sociale este în continuare cel mai bun mijloc de a provoca un reflex spontan de a controla naşterile. Începând din momentul în care şcolarizarea obligatorie sporeşte costurile educării unui copil (care începe de atunci să *„coste mai mult decât ar putea aduce prin munca sa”*), moment însă în care această formare costisitoare deschide perspectivele promovării sociale de la o generaţie la alta, comportamente de tip malthusian apar în familii, favorizate de faptul că scăderea mortalităţii infantile nu mai justifică o fecunditate exagerată. Aceste mecanisme de reglare demografică şi-au făcut apariţia în ţările în curs de dezvoltare, însă populaţia lumii a treia este sortită în continuare să-şi sporească efectivele din inerţie, cel puţin în primul sfert al secolului XXI.

militare: acestea ajung să depăşească suma cheltuielilor cu educaţia şi cu sănătatea în bugetele a numeroase ţări din lumea a treia, care a devenit principalul importator de armamente pe o piaţă internaţională în puternică expansiune.

Poate fi de asemenea criticată eficienţa strategiilor de dezvoltare adoptate. În numeroase cazuri prioritatea acordată industrializării a dăunat agriculturilor „afectate de practicarea unor preţuri joase ale produselor în favoarea competitivităţii produselor industriale. Agricultorii care constituie majoritatea populaţiei au

renunţat la culturile alimentelor de strictă necesitate, prea puţin rentabile obligând ţările subdezvoltate să importe o parte crescândă a produselor alimentare (deja din 1976 balanţa agro-alimentară a lumii a treia devine în mod global deficitară). Nedispunând decât de slabe venituri şi acuzând o insuficienţă a pământurilor având în vedere creşterea demografică, în absenţa unor veritabile reforme agrare, cu excepţia Asiei, ele nu au putut să-şi constituie o piaţă internă suficientă; agricultorii au migrat către oraşe care nu erau deloc pregătite să-i primească, provocând o urbanizare anarhică care nu face decât să sporească sărăcia.

NEAJUNSURILE POLITICE

Evident că neajunsurile politice joacă un rol important în eşecurile strategiei dezvoltării. Adeseori private de o tradiţie politică de lungile perioade de dominaţie colonială, devenite independente în cadrul unor frontiere arbitrare inadaptate condiţiilor naturale şi realităţilor etnice, ţările lumii a treia s-au confruntat cu cele mai mari dificultăţi în a-şi construi state viabile şi a pune la punct regimuri politice eficiente plagiind, falsificându-le modelele împrumutate de la puterile dominante, numeroase ţări au pus în practică un prezidenţialism mai mult sau mai puţin impregnat de naţionalism, dar adeseori mai mult autocratic decât preocupat să garanteze libertăţile cetăţeneşti.

Regimul partidului unic constituie regula, atunci când nu este armata cea care-şi arogă dreptul de a controla viaţa politică, sub forma unor „pronunciamentos" în ţările de tradiţie hispanică sau mai sumar sub forma unor lovituri de stat foarte repetate în Africa. Personalitatea dictatorului joacă un rol determinant, în mod sigur mai eficient în America Latină decât în Asia sau în Africa. Administraţii adeseori pletorice asigură rente de

situare politică unor clientele sau unor structuri mafiote fără a încerca cu adevărat să transpună în practică o operă de modernizare a ţării, în timp ce oligarhiile care susţin puterile fac cel mai adesea dovada unui conservatorism care poate să le salvgardeze averile, însă aceasta neglijând şansele dezvoltării.

Politicile adoptate traduc slăbiciunile şi incoerenţele acestor regimuri fragile. Pot fi contestate politicile belicoase sau arogante care au umflat bugetele

DEZECHILIBRELE STRUCTURALE: &

DUALISM ŞI DEZARTICULARE e

Datele din tabelul care urmează arată dezechilibrele structurale ale economiei lumii a treia la mijlocul anilor ’60: agriculturi slabe productive (decalaj semnificativ între procentajul populaţiei active şi acela al contribuţiei la bogăţia naţională)

STRUCTURA PRODUCŢIEI ŞI A POPULAŢIEI ACTIVE ÎN 1965

	În % din PIB			În % din po pulaţia ac tivă		
	A gricultu ra	In dustrie	Se rvicii	A gricultu ra	In dustrie	Se rvicii
Ţări cu venit scăzut1	42	28	30	77	9	13
Tari cu venit Inter mediar:						
— Clasa inferioară2	22	33	45	65	12	23

— Clasa superioară 3	18	37	46	45	23	32

1. De exemplu, China, India, Pakistan, Kenya.
2. De exemplu, Nigeria, Egipt, Turcia, Thailanda.
3. De exemplu, Argentina, Brazilia, Mexic, Coreea de Sud.
4.
1.
426
427/Vârsta DE aur (1953 – 1973)

care reţin un număr considerabil de lucrători, împiedicând dezvoltarea activităţilor industriale şi a serviciilor; un decalaj important separă ţările cu venituri scăzute de cele care aparţin grupării superioare a ţărilor cu venituri mijlocii, ale căror structuri se apropie de cele ale ţărilor dezvoltate.

Adeseori moştenite, cel puţin parţial, din perioada colonială, aceste dezechilibre se traduc prin fenomene de „dualism" şi „desarticulare" care le agravează efectele. Dualismul evocă coexistenţa structurilor moderne şi a formelor arhaice:

— La ţară, unde există pe de-o parte domenii administrate după tehnici perfor mante şi mici exploatări ţărăneşti cultivate după practicile ancestrale;

— În industrie, care înglobează atât uzine bine echipate, cât şi artizanat tradiţional;

— În sfera serviciilor, care includ multe mici meserii parazitare alături de centre administrative sau financiare mai eficiente.

Oraşele lumii a treia manifestă acest clivaj alăturând cartiere moderne, unde strălucesc clădiri din metal şi sticlă, şi habitatul spontan al bidonville-urilor, unde

domneşte mizeria.

Dezarticularea exprimă insuficienţa relaţiilor dinamice între diferitele sectoare de activitate care nu reuşesc să se antreneze reciproce: progresele realizate într-un domeniu au puţine consecinţe în celelalte, astfel încât oraşele care concentrează activităţile motrice au influenţă foarte mică asupra satelor care le înconjoară, care rmân adeseori scufundate în arhaism; insuficienţa mijloacelor de comunicaţie contribuie la întreţinerea acestei absenţe a unei sinergii care ar favoriza dezvoltarea.

Ţările care au început să iasă din subdezvoltare sunt acelea în care o planificare voluntaristă a reuşit să stabilească legături eficiente între diferitele sectoare ale economiei şi societăţii.

Factorii exogeni: Efectele Dependentei Lumii a Treia

EFECTELE CONTROVERSATE ALE DESCHIDERII

Pentru susţinătorii ideologiilor „tiers-mondiste”, subdezvoltarea ar fi în mod esenţial rezultatul unei inserţii nefavorabile a economiilor lumii a treia într-o reţea planetară de schimburi bazată pe inegalitate, şi generatoare de dependenţe aflate în contradicţie cu exigyenţele dezvoltării. Pentru ceilalţi, dimpotrivă, numai o participare activă la relaţiile comerciale şi financiare internaţionale permite accesul la dezvoltare, cum par să o demonstreze reuşitele ţărilor asiatice (Coreea de Sud, Taiwan, Hong-Kong, Singapore) care au ales în mod decisiv calea deschiderii către lumea exterioară.

Ţările lumii a treia sunt adeseori mai deschise către exterior decât cele industrializate. Pentru ţările de curând decolonizate aceasta se datorează mai întâi moştenirii unor relaţii privilegiate cu vechea metropolă, întreţinute prin acorduri de cooperare cum ar fi de exemplu cazul Franţei şi al fostului său imperiu. Este un mod mai general

rezultatul unor constrângeri care obligă ţările sărace să-şi procure din exterior bunurile de consum (mai ales cele alimentare), echipamentele productive şi capitalurile care le lipsesc în mod dramatic. În schimb, presiunea demografică care se exercită în lumea a treia hrăneşte fluxurile migratoare care ţes reţele de relaţii umane adeseori la mare distanţă. Pătrunderea în reţeaua internaţională ia deci forme multiple, printre care domină totuşi acelea ale relaţiilor comerciale şi financiare.

PUNCTELE SLABE ALE INTEGR4RII;

N COMERŢUL INTERNAŢIONAL

De la începutul anilor ’50 până în anii ’70, ponderea lumii a treia a scăzut de la o treime la o cincime în schimburile mondiale în mare parte ca urmare a reducerii în comerţul internaţional a ponderii produsele primare (agricole şi miniere) care reprezintă o parte majoritară a exportului ţărilor subdezvoltate. Această constatare duce la spinoasa chestiune a evoluţiei schimbului, adică pentru o ţară sau un grup de ţări date a modificării raportului valorii unitare a exporturilor cu

428

429 /Vârsta de aur (1953 – 1973)

66.7

100.

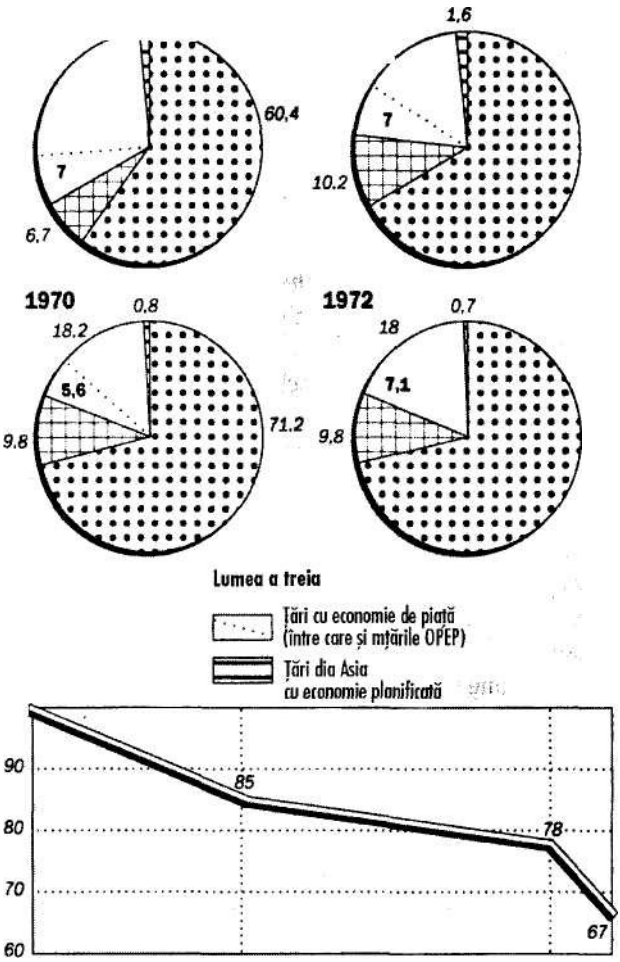

SCHIMBURILE

Evoluţia structurii comerţului mondial (în %)

1950 *1, 3* 1960

— „– 215.

Ţări industrializate i» îi [Cu economie ISJJJ de piaţă j-j-j-j-ţi cu economie planificată

31, 6

1953

1960

Evoluţia raporturilor de schimb din ţările lumii a treia neproducătoare de petrol (*indice 100 în 1953*)

71.7

1970 1972

valoarea unitară a importurilor. Studierea acestui fenomen este dificilă şi duce la concluzii diferite în funcţie de perioadele alese drept referinţă, în funcţie de ţările respective şi de produsele luate în considerare.

Studiile ONU conduc la concluzia deteriorării termenilor de schimb de ordinul a 13% pentru ansamblul ţărilor în curs de dezvoltare între 1950 şi 1970, numai cincisprezece ţări dintr-o sută reuşind totuşi să-şi îmbunătăţească poziţia ca urmare a puternicei creşteri a preţului petrolului brut începând cu 1973. Această evoluţie nefavorabilă generează o creştere a deficiturilor comerciale (4, 5 miliarde de dolari în 1963 pentru ansamblul ţărilor în curs de dezvoltare cu excepţia OPEC, 8 miliarde de dolari în 1970 şi 37 miliarde de dolari în 1974 imediat după primul şoc petrolier), însă aceasta în mod natural nu împiedică un oarecare număr de exportatori asiatici să realizeze excedente care traduc de fapt avântul industrializării lor.

DEPENDENTA FINANCIARĂ

Dezechilibrele integrării internaţionale a lumii a treia se găsesc amplificate pe plan financiar, fie că este vorba de investiţii directe sau de credite internaţionale. Ţările în curs de dezvoltare primesc într-adevăr în cursul anilor ’70 un sfert din stocul mondial al investiţiilor directe în străinătate, însă propriile lor capitaluri nu controlează decât 5% din acest stoc, iar propriile lor plasament nu reprezintă adeseori decât simple reţele ale firmelor multinaţionale ale economiilor dominante.

Acestea au investit în lumea a treia fie pentru a prelua controlul serviciilor publice rentabile (reţelele

telefonice de exemplu), fie a-şi procura în condiţii mai avantajoase materiile prime indispensabile activităţilor lor, fie încă pentru a pătrunde pe pieţe în expansiune sau pentru a-şi îmbunătăţi competitivitatea internaţională a produselor lor beneficiind de pe urma salariilor locale scăzute. Aceste firme răspund, în mod evident, unor nevoi ale ţărilor în care s-au stabilit în măsura în care ele aduc un aport tehnologic şi un know-how modern, creează locuri de muncă şi contribuie la aprovizionarea unor pieţe afectate de penurie, însă, urmărind în primul rând propriul lor avantaj ele repatriază adeseori pe termen mediu profituri mai mari decât sumele investite, ceea ce duce la urma urmei la a exercita noi prelevări asupra economiilor în curs de dezvoltare.

În foarte mică măsură acoperite de aportul ajutorului internaţional pentru dezvoltare, deficiturile lumii a treia au condus membrii săi să recurgă la credite

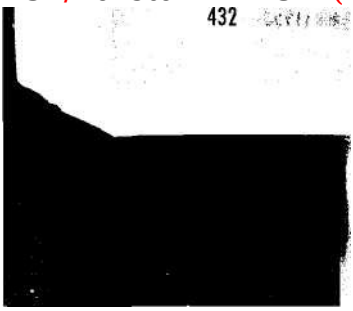

Internaţionale, niciunul dintre ei nedispunând de altfel de economii suficiente şi de o reţea bancară eficace. De aici creşterea îndatorării ţărilor în curs de dezvoltare care se păstrează totuşi în proporţii rezonabile până la mijlocul anilor ’70 (mai puţin de 100 de miliarde de dolari în 1973) cu atât mai mult cu cât împrumuturile publice reprezentau atunci o parte substanţială a acestor credite.

Criza va distruge acest relativ echilibru financiar.

Căile Nesigure ale Dezvoltării

DIFICILA RESTRUCTURARE A AGRICULTURILOR

Restructurarea activităţilor agricole, care ocupă majoritatea mâinii de lucru active din ţările subdezvoltate, constituie în mod evident o mizã majorã a dezvoltării: de reuşita acesteia depind asigurarea prin mijloace proprii a produselor alimentare pentru populaţie şi stăpânirea fluxurilor exodului rural; însă progresele tehnice şi reformele structurale care ar trebui să concureze în acest domeniu se arată a avea o aplicare delicată.

— „Revoluţia verde”, adică folosirea unor soiuri de cereale cu randament înalt, a făcut să apară multe speranţe în ţările care s-au angajat pe acest drum, cum ar fi Mexicul în ce priveşte cultura porumbului din 1951, câteva ţări din Asia în ceea ce priveşte cultura orezului în anii ’60 (Filipine, India, Pakistan, Malaesia). Recol tele au crescut sensibil în mod efectiv, însă inconvenientele acestor seminţe productive au apărut în acelaşi timp: fragilitate, mare exigenţă în ceea ce priveşte îngrăşămintele şi pesticidele, necesitatea unei administrări foarte exacte a irigărilor pentru orez, un proces de restructurare complex şi costisitor, accesibil numai exploatărilor celor mai moderne. Revoluţia verde nu a putut deci să-şi găsească decât aplicaţii limitate, accentuând adeseori dualismul activităţii rurale şi creând decalaje sociale periculoase în satele lumii a treia.

— Reforma agrară, adică redistribuirea pământurilor şi a modului lor de exploatare părea să fie singura capabilă de a îmblânzi tensiunile sociale şi de a permite un progres mai puţin spectaculos, dar mai solid al agriculturilor lumii a treia. În cea mai mare parte a cazurilor ea se confruntă totuşi cu obstacole economice şi sociale aproape insurmontabile: este vorba într-adevăr de confiscarea

marilor domenii şi împărţirea acestora ţărănimii, toate acestea evitând o fărâmiţare excesivă a pământurilor, care ar duce la o proletarizare generală a satelor şi care ar interzice practic orice progres tehnic al muncii agricole. Or marile domenii care sunt adeseori, foarte rentabile din punct de vedere economic, aparţin unei oligarhii a marilor proprietari funciari a căror influenţă socială şi politică frânează reforma, în timp ce este la fel de dificil de a crea noi structuri eficiente de exemplu sub forma cooperativelor agricole bine utilate.

În Asia, reformele agrare au fost realizate fie într-un mod relativ liberal iniţiat în Japonia, fie sub forma constrângerii practicată în China începând cu 1950, sau sub forma intermediară experimentată de socialismul indian. În toate aceste cazuri, principiul director al reformei a fost de a da pământurile acelora care le lucrează efectiv. Tradiţia muncii comunitare legată de practica ancestrală a culturii orezului a favorizat adeseori o reală înnoire a agriculturilor asiatice, permiţând depăşirea sfidării demografice. Rămâne ca experienţa chineză a „comunelor populare" să fie repusă în discuţie la sfârşitul anilor '70, în timp ce în India crearea unei clase mijlocii de proprietari nu a fost suficientă pentru a face să dispară un proletariat rural foarte numeros.

În America latină, reformele agrare au rămas dimpotrivă prea prudente şi neduse până la capăt. În Mexic, unde mişcarea a fost angajată încă din 1915 sub presiunea revoltelor ţărăneşti, ea nu a reuşit să afecteze în mod serios dominaţia *„latifundios"-urilor* exploatate într-o manieră extensivă, adică irosind un pământ adeseori fertil. Cât despre reformele decretate de diferitele guverne latino-americane în anii '60, ele au fost menţinute în limite strânse de către oligarhiile locale: era vorba de fapt, pentru a primi ajutorul „alianţei pentru progres", de a

satisface exigenţele Statelor Unite cu scopul de a deturna cu cel mai scăzut preţ posibil atracţia ţărănimii spre modelul socialist adoptat de revoluţia cubaneză.

În Africa neagră, metodele tradiţionale (separaţia dintre producţia vegetală şi creşterea animalelor, practica defrişării prin incendiere) erau dificil de reformat, în Algeria, guvernul a transformat marile domenii coloniale în ferme de stat fără a reuşi să impulsioneze o mişcare cooperativistă eficientă.

În realitate, ţările subdezvoltate nu au consacrat în medie decât mai puţin de 10% din resursele lor înnoirii agriculturii; fără îndoială prea puternic influenţate de mirajul „revoluţiei industriale", guvernele au căutat calea spre dezvoltare numai desfăşurând strategii de industrializare.

433/VÂRSTA DE aur (1953 – 1973)

POLITICILE DE INDUSTRIALIZARE ALE LUMII A TREIA

Politicile de industrializare au explorat, în mod separat sau succesiv, cele trei strategii următoare:

— O strategie de industrializare integrată şi auto-centrată, imitatoare a modelului definit de URSS după 1928, a fost adoptată cu mai multă sau mai puţină fidelitate de unele ţări subdezvoltate care se pretindeau socialişti. Această alegere, care implică fundamentarea iniţială a sectoarelor de bază ale industriei (energie, metalurgie şi chimie), presupune posesia unor materii prime abundente şi necesită investiţii considerabile. Amânând pentru mai târziu dezvoltarea industriei uşoare, această cale conduce la a reduce consumul populaţiilor sărace şi aflate în puternică creştere demografică. Fără îndoială, Algeria este cea care a dezvoltat cel mai sistematic acest model începând cu 1965, însă, în ciuda resurselor financiare obţinute în urma exportului de

hidrocarburi, industrializarea a întâlnit aici numeroase obstacole (mediul tehnologic insuficient, lipsa industriilor prelucrătoare pentru a folosi oţelul din complexul de la El Hadjar), şi a agravat în mare măsură dezechilibrele.

— Strategia de „înlocuire a importurilor", care constă în înlocuirea importurilor de bunuri manufacturate printr-o producţie locală, părea a priori calea de industrializare cea mai comodă pentru ţările în curs de dezvoltare. De aceea, ea a şi fost căutată de multe dintre acestea, mai ales de cele care dispuneau ca

Mexicul, Brazilia, Argentina sau ţările populate ale Asiei, de vaste pieţe naţionale.

Crearea unor industrii uşoare venea însă să prelungească artizanatul tradiţional şi de fapt începuse adeseori chiar din timpul celui de-al doilea război mondial sau chiar din anii '30 în America Latină. Ea oferea multiple avantaje: necesitând puţin capital tehnic sau financiar, aceste activităţi erau succeptibile să creeze noi locuri de muncă în număr mare în acelaşi timp furnizând populaţiei locale bunurile de consum (textile, aparatură mecanică şi electrică) până atunci cumpărate din exterior, cu atât mai mult cu cât, tarifele vamale descurajatoare limitau simultan importurile.

Ţările Americii Latine şi-au menţinut cu unele profituri această alegere până în momentul în care au apărut, la începutul anilor '60, un anumit număr de inconveniente proprii acestei politici industriale: costul importurilor echipamentelor necesare dezvoltării industriilor prelucrătoare a depăşit rapid încasările din exporturi, în timp ce pieţele naţionale sau regionale (cum ar fi aceea creată încă din 1960 de Asociaţia latino-americană a liberului schimb) se dovedeau a fi, ca

urmare a sărăciei generale a consumatorilor lor,

incapabile de-a asigura absorbirea acestor produse, de-altfel prea puţin competitive pentru a fi exportate în ţările dezvoltate. Încasările din exporturi devenind insuficiente, au trebuit finanţate investiţiile industriale prin cheltuieli publice. Deficitului balanţei comerciale i s-a adăugat deci deficitul bugetar, iar acoperirea acestuia din urmă prin emiterea de monedă a amorsat o inflaţie cronică. Dificultăţile sociale provocate de aceste dezechilibre au favorizat ascensiunea regimurilor militare care, către mijlocul anilor ’60, au ales o cale care miza într-o mai mare măsură pe exporturi, conform unei strategii care începuse să dea roade în Asia.

— Industrializarea orientată spre susţinerea exporturilor a adus în mod efectiv prosperitatea „ţărilor-ateliere” din Extremul Orient. Inaugurat în Hong-Kong la începutul anilor ’50, sistemul constă în a atrage capitalurile străine inclusiv prin crearea de zone industriale libere de orice taxă vamală sau fiscală pentru a face să demareze activităţi industriale desfăşurate conform unor norme tehnice ale ţărilor dezvoltate. Reţele comerciale active desfac ulterior în lumea întreagă produse de calitate convenabilă şi cu atât mai competitive cu cât mâna de lucru locală costă de zece până la douăzeci de ori mai puţin decât în ţările industrializate. Exporturile procură deci resursele necesare finanţării continue a unei dezvoltări industriale, resurse complementare putând fi obţinute prin împrumuturi de pe piaţa internaţională a capitalului. Adoptată în Taiwan, apoi în Coreea de Sud şi Singapore, experienţa obţine rezultate strălucite la începutul anilor ’70: volumul exporturilor creşte cu 20 – 50% în fiecare an, antrenând o creştere anuală de 10% a produsului naţional.

În ţările Americii Latine care au dezvoltat acest proces după ce-l încercaseră pe acela de înlocuire a

importurilor, creşterea economică a fost stimulată fără totuşi a extinde performanţele exporturilor asiatice.

1 BILANŢUL ŞI PREMISELE UNEI NOI ORDINI” w ECONOMICE INTERNAŢIONALE

În ciuda acestor performanţe remarcabile, industrializarea lumii a treia rămâne în mare măsură embrionară la mijlocul anilor ’70: în 1975, participarea lumii a treia la producţia industrială mondială nu atinge 10%, iar dezvoltarea industriilor pe salarii scăzute şi neînsoţită de o ameliorare a rezultatelor sectorului agricol nu permite deloc amorsarea unui proces de dezvoltare veritabilă, cel puţin pe termen scurt.

435 / Vârsta CE aur (1953 – 1973)

În America Latină, Brazilia, Mexicul şi Argentina regrupează două treimi din producţia industrială unui continent aproape complet lipsit de baze industriale; foarte inegal repartizată, industria a agravat dualismul economic şi social al regiunii.

Asia reuşitelor industriale rămâne de asemenea un continent al tuturor contrastelor, care numără în continuare în anii ’70 14 din cele 37 de state cele mai sărace ale lumii.

Africa nu a luat parte la această dezvoltare industrială, handicapată de lipsa de capitaluri şi de mână de lucru calificată, ca şi de o reţea de comunicaţii incomodă, moştenite a perioadei coloniale. Continentul african nu furnizează decât 7% din producţia industrială a lumii a treia, în mod esenţial, datorită industriei extractive orientate către export, iar Africa subsahariană regrupează în 1973 două treimi din cele mai sărace ţări ale planetei. Multă vreme neglijate de marile puteri, imensele resurse ale continentului african suscită un nou interes începând cu 1975 în timp ce procesul de decolonizare portughez desfăşurat într-un mod foarte stângaci oferă URSS-ului

ocazia de a interveni în Angola şi Mozambic, mişcări ce nu pot lăsa lumea occidentală indiferentă; însă devenind o miză a rivalităţii puterilor occidentale, Africa se acoperă de asemenea de teatre de luptă care vor afecta în mod durabil slabele sale şanse de dezvoltare.

Această situaţie consolidează mişcarea revendicativă a lumii a treia care se exprimă începând cu anii ’60 în cadrul privilegiat al Adunării Generale a ONU. Reluată odată cu presiunea primului şoc petrolier în 1973, această mişcare de contestare reuşeşte să obţină câteva promisiuni care, cel puţin la nivelul principiilor, trasează marile linii ale unei ordini internaţionale mai echitabile:

— În domeniul comerţului internaţional, GATT a adoptat în 1971 un sistem de preferinţe generalizate (SPG) invitând ţările industrializate să admită produsele manufacturate provenite din lumea a treia, permiţând totuşi acestor parteneri comerciali să continue să-şi protejeze prin măsuri tarifare industriile lor în curs de înfiinţare. Totuşi, de-abia în 1976 a fost enunţat principiul creării unui fond internaţional destinat să amortizeze fluctuaţiile cursului produselor de bază, materiilor prime.

— În acelaşi spirit a fost semnată prima convenţie de la Lome în 1975: CEE

asigura pentru 46 de ţări din Africa, Caraibe şi Pacific (ACP) o garanţie a încasărilor lor din exporturi (sistemul SLABEX).

Aceste măsuri destinate să favorizeze industrializarea ţărilor în curs de dezvoltare şi să amelioreze integrarea lor în comerţul mondial riscă totuşi să agraveze asimetria relaţiilor lor comerciale din moment ce ele nu realizează decât un sfert din schimburile lor în sânul lumii a treia faţă de aproape a trei

436... «i>-i –.:

sferturi cu ţările capitaliste industrializate, asimetrie

care simbolizează dependenţa economică a „Sudului” faţă de „Nord”.

Într-un mod mult mai fundamental, Adunarea generală a ONU a recunoscut validitatea revendicărilor lumii a treia adoptând în 1974 o declaraţie şi un program de acţiune care constituie o veritabilă chartă a drepturilor şi îndatoririlor statelor: dreptul oricărui stat de a-şi naţionaliza resursele naturale ca şi orice activitate care se desfăşoară pe teritoriul său, este astfel solemn recunoscut ca şi reechilibrarea repartiţiei mondiale a activităţilor industriale, a tehnologiilor, a transferurilor financiare urmărită prin această declaraţie ca şi un control al activităţii firmelor multinaţionale (un cod de bună conduită). În 1976, a doua conferinţă a ONUDI (Organizaţia Naţiunilor Unite pentru Dezvoltarea Industrială) care se ţine la Lima în Perú, stabileşte obiectivul ca un sfert din producţia industrială mondială să fie asigurat de lumea a treia în anul 2000.

În această perioadă, totuşi conferinţa aşa-zisă „Nord-Sud”, care s-a ţinut la Paris în 1976 – 1977, nu a reuşit să ducă la luarea nici unei decizii de natură să amelioreze într-un mod semnificativ situaţia lumii a treia. Acest eşec traduce reticenţele ţărilor industrializate faţă de revizuirea ordinii internaţionale existente într-un moment în care criza economică pare a fi întrerupt prosperitatea celor „treizeci de ani glorioşi”. Această nouă conjunctură nu avea deloc să favorizeze îmbunătăţirea situaţiilor ţărilor subdezvoltate: încă din 1974, primele acorduri AMF negociate în cadrele GATT vor duce la o reglementare a importurilor de produse textile provenind din ţările în curs de dezvoltare…

China s-a inspirat în mare măsură din modelul sovietic până în 1957: ea a adoptat un plan cincinal, a naţionalizat întreprinderile, a colectivizat pământurile. Partidul Comunist joacă un rol dominant, însă procesul revoluţionar e susţinut prin campanii de masă, adeseori însoţite sau urmate de represiuni. China repudiază modelul sovietic în 1958 şi trasează propria sa cale spre comunism, însă eşecul „Marelui salt înainte" deschide o perioadă de dificultăţi economice şi de tensiuni politice. Începând cu 1966 – 1967, ţara e bulversată de un mare curent de contestatare extrem de complex, „Revoluţia culturală" care nu se va încheia decât la mijlocul anilor '70. În politica externă, China rupe cu URSS-ul la sfârşitul anilor '50 pentru a se întoarce către ţările lumii a treia, înainte de a se izola pe scena internaţională în timpul Revoluţiei culturale. Încă din 1970, ea realizează o nouă deschidere spre exterior, intră în ONU şi întreprinde o apropiere spectaculoasă de Statele Unite.

VREMEA MODELULUI SOVIETIC (1953 – 1958)

PRIMUL PLAN CINCINAL (1953 – 1957)

Considerând opera de reconstrucţie suficient de avansată, liderii chinezi decât în 1953 să treacă la o a doua e. larj Oldsz YQJ – ăarea „ţăril. Astfel adoptă ei un „progjajluejielral de tranziţie către. socialism" a cărui bază este constituită dintr-un „plan cincinal" inspirat din modelul sovietic, atât în concepţie cât şi în execuţie. El acordă într-adevăr o puternică prioritate industriei care absoarbe 58, 2% din investiţii faţă de 19, 2% transporturile şi doar 7, 6% agricultura. Conform tradiţiei staliniste, accentul este pus în primul rând pe industria grea şi pe „marile jjrpiecte" (construcţia de baraje, de complexe siderurgice, de vaste uzine moderne...) care vor necesita cooperarea financiară şi mai ales tehnică a URSS-ului. Adoptată într-o formă definitivă de-abia în 1955, după doi

ani de tatonări datorate şi lipsei de date statistice şi lipsei de experienţă, planul acoperă totuşi perioada 1953 – 1957 înglobând programele provizorii ale anilor 1953 – 1954.

Rezultatele oficiale publicate la sfârşitul cincinalului arată progresul spectaculos, depăşind cel mai adesea previziunile planului. Creşterea este foarte puternică în industria grea (producţia de oţel creşte de la 1 350.000 de tone în 1952 la 5 400.000 tone în 1957) şi Chian îşi diversifică producţia în domenii în care ea depindea până atunci de străinătate (material feroviar şi electric, maşini-unelte...). Manciuria rămâne principala regiune industrială, însă marea dezvoltare a căilor de comunicaţie permite punerea în valoare a multor alte provincii bogate. Progresele agriculturii sunt totuşi mult mai slabe: producţia de cereale creşte numai de la 164 milioane de tone în 1952 la 170 milioane de tone în 1957, în timp ce populaţia nu încetează să crească: 583 milioane de locuitori la recensământul din 1953 (primul recensământ serios din China) şi o rată de creştere anuală de 2, 3%. Astfel va continua raţionalizarea a. trei produse.de consum curent: cerealele, uleiul şi ţesăturile de bumbac.

438 f-i. –, «. – y>. –...
439 / Vârsta DE aur (1953 – 1973)

SOCIALIZAREA STRUCTURILOR ECONOMICE

În egală măsură precedentul sovietic (NEP-ul) va conduce pe responsabilii chinezi să pună capăt sistemului economic de tranziţie adoptat în cadrul „noii democraţii" în 1949 pentru a ajunge la un sistem în întregime socialist. Această transformare începută destul de lent, s-a accelerat brusc în anii 1955 şi 1956, odată cu etatizarea industriei şi colectivizarea agriculturii, provocând dezbateri suficient de aprinse chiar în sânul partidului comunist chinez.

În domeniul industrial, întreprinderile „capitaliştilor

naţionali" au fost transformate în întreprinderi mixte, apoi în întreprinderi de stat. Proprietarii, care rămân adeseori directori sau tehnicieni în propriile lor uzine, sunt indemnizaţi primind de-a lungul mai multor ani un anumit procent din capitalul transferat. Sectorul privat, care reprezenta încă din 1952 40% din producţia industrială, a dispărut practic încă de la sfârşitul lui 1956. Comerţul trece în proporţie de 85% sub controlul statului şi numeroasele ateliere ale meşteşugarilor urbani (aproape 8 milioane de persoane) sunt regrupate în sute de mii de mici cooperative.

În domeniul agricol, ţăranii eliberaţi de sarcinile de tip feudal de reforma agrară din 1950 evită să se grupeze în cooperative (nu sunt decât 14.000 în 1953) şi se mulţumesc să practice un ajutor reciproc sezonier sau de lungă durată. În decembrie 1953, Comitetul Central decide să dezvolte „agricultura organizată" însă cele 400.000 de cooperative de producţie înfiinţate la sfârşitul anului 1954 nu regrupează decât 7% dintre familii şi 8% din pământuri. Sub conducerea lui Mao Zedong, o brutală „campanie de masă" este lansată în vara lui 1955 pentru a accelera această acţiune, încât de la sfârşitul anului se pot număra 1 900.000 de cooperative grupând 70 de milioane de familii. Resemnaţi sau interesaţi (garanţia statului împotriva foametei) în mai mare măsură decât din entuziasm, cvasitotalitatea celor 120 de milioane de familii de ţărani sunt organizate în cooperative la sfârşitul anului 1956. Pe ansamblu, această rapidă colectivizare a pământurilor a întâlnit o slabă opoziţie şi nu a dat nicăieri naştere unor confruntări atât de grave ca acelea din Uniunea Sovietică din 1928 – 1929.

O/INA, O NOUĂ DEMOCRATE POPULARA?

Aceeaşi fidelitate faţă de modelul sovietic poate fi regăsită în domeniul politic odată cu adoptarea, la 20

septembrie 1954, a np-Qonştjtuţii. chineze care înlocuia regimul provâzorâu instaurat în 1949. Ca şi în URSS sistemul se bazează pe dualitatea dintre Partidul Comunist şi stat, chiar dacă în China există un multipar-titism de faţadă. Alegerile prin vot universal (indirect) pentru „Adunarea Naţională Populară" se fac pe baza uneii liste unice elaborate sau purtând cauţiunea PCC; cele şase mici formaţiuni politice care mai subzistă (Comitetul Revoluţionar al Guomindangului, Liga Democratică...) se mulţumesc cu părticica minimă care le este şi lor lăsată pe listă (ele sunt astfel reprezentate în Conferinţa Politică Consutativă, reminiscenţă a „noii democraţii" care nu are nicio putere reală).

Reorganizat în 1956, PCC conduce de fapt întreaga activitate din ţară, fie direct la toate eşaloanele aparatului de stat, fie1 prin intermediul organismelor pe care le controlează: armata, sindicatele, mişcarea de tineret... Marile decizii în China nu se iau deci în Ad-narea-Na-rjajă J ojjulară sau în Consiliul Afacerilor detat (Guvernul) care reprezintă faţada instituţinală, ci în Comitetul Central şi în Biroul politic, al Partidului Comunist: sunt de altfel aceiaşi conducători care se află în fruntea celor două aparate (Mao Zedong a fost în acelaşi timp preşedinte al Partidului Comunist Chinez şi preşedinte al Republicii între 1954 şi 1959). Aceeaşi suprapunere parţială între personalul partidului şi cel al statului există între diferitele organisme regionale şi locale.

Ca toate partidele comuniste, PCC funcţionează conform principjului „centralismului democratic". Însă conducătorii săi nu ezită să facă apel la „campanii de

%—... r.

masă" pentru a lupta împotriva, diverselor maladii care-l ameninţă: birocratismul, sectarismul, „îmburghezirea cadrelor"... Sub pretextul de a relansa

procesul revoluţionar, aceste mobilizări populare pot de asemenea să contribuie la a impune o linie politică contestată la exterior sau chiar în interiorul partidului. De asemenea aceste campanii sunt adeseori urmate de faze de „consolidare” sau de „rectificări”.

CELE *„O SUTĂ DE* FLORI” ŞI REPRESIUNEA ÎMPOTRIVA DREPTEI (1956 – 1957)

Astfel a fost lansată în primăvara lui 1956 o campanie destinată să încurajeze libertatea dezbaterilor în domeniul artistic şi al literaturii cu scopul de a ralia regimului intelectualii încă reticenţi: *„Fie ca o sută de flori să înflorească, fie ca o sută de şcoli să rivalizeze (...)”*. În contextul internaţional de „dezgheţ”, pe care îl cunoştea în 1956 lumea comunistă, dezbaterile contradictorii provocate în China vor trece încet, încet de la planul cultural la cel politic. În aprilie 1957, o campanje de „îndreptarej-este lansată în partid împotriva birocraţiei, sectarismului şi

subiectivismului. „Un val de ostilitate se abate atunci împotriva comuniştilor” (J. Guillermaz) şi, dacă cea mai mare parte a criticilor se mulţumesc să denunţe acţiunile PCC, unele dintre ele merg până la a repune în discuţie până şi principiul opţiunii socialiste a Chinei.

În faţa amplorii acestei mişcări contestatare, conducătorii comunişti lansează încă din luna iunie o contra-ofensivă, denunţând încă din luna iunie o contraofensivă, denunţând la rândul lor pe acuzatorii de mai-nainte. Această „mişcare împotriva dreptei” atinge în mare măsură presa şi administraţia: numeroase cadre şi intelectuali trebuie să se supună operaţiunii de reeducare prin muncă manuală la sate. PCC va consacra de aici înainte toate eforturile sale lansării „Marelui salt înainte”.

„Calea Chineză”.
către Socialism (1958 – 1965)
„MARELE SALT ÎNAINTE” (1958)

La sfârşitul lui 1957 – începutul lui 1958, China decide să abandoneze modelul sovieticln. economie, căutând de acum înainte propria sa cale către socialism. La iniţiativa lui Mao Zedong este astfel lansată o nouă strategie, „Marele salt înainte –, chemând pe fiecare să-şi dubleze eforturile pentru o creştere rapidă a producţiei în scopul de a putea *„ajunge din urmă Anglia în cincisprezece ani”*. Pentru aceasta vor trebui schimbate structurile economice şi mentalităţile: ideea directoare este de a compensa lipsa capitalului în China prin munca susţinută graţie utilizării imensului potenţial nefolosit al mâinii de lucru rurale. Această mobilizare trebuie de altfel să se efectueze atât în domeniul industrial modern (prin exemplul prin marile lucrări hidrotehnice) cât şi în sectorul tradiţional, agricol sau artizanal, cum o preconizează lozinca din 1958: *„să mergem pe amândouă picioarele”*.

Satele sunt astfel încurajate să trăiască într-o relativă autarhie venind în întâmpinarea celei mai mari părţi a nevoilor industriale prin construirea de mici unităţi de producţie (mici furnale, minicentrale hidrotehnice...). Pentru a duce la bun sfârşit această politică, cele 740.000 de cooperative de producţie de curând înfiinţate sunt regrupate în 26.000 de „comune populare”, numărând fiecare în medie 5.000 de familii. Noua bază a societăţii chineze, comuna populară nu se limitează la o funcţie economică într-un cadru mult mai colectivist (orice proprietate privată a mijloacelor de producţie fiind suprimată). Ea absoarbe de asemenea şi fosta administraţie locală extinzându-şi acţiunea sa în domeniul educaţiei, sănătăţii, organizării militare... Viaţa comunitară (cantine, creşe, azile de bătrâni...) se desfăşoară adeseori

într-o astfel de măsură încât chinezii gândesc a fi găsit prin această măsură o „scurtătură către comunism”. Descentralizarea afectează în mare măsură marile întreprinderi care obţin o oarecare autonomie şi oraşe unde se constituie uneori mult mai dificil comune urbane. Este oare acesta succesul „căii chineze” către socialism? Primele rezultate oficiale arată cifre record pentru anul 1958. Însă, începând cu vara lui 1959, tirul trebuie reglat din nou: după o euforie trecătoare, China cunpajte între 1959 şi 1961 „trei ani amari” marcaţi de grave dificultăţi economice şi de tensiuni interne în domeniul politia-Eşe. cul „marelui salt înainte” faţă de speranţele iniţiale se datorează în principal unor factori numeroşi:

ecalamităţile naturale, China suferind timp de trei ani de pe urma unor veritabile cataclisme (taifunuri, inundaţii, secete) care au contrastat cu condiţiile favorabile ale anului 1958;

cerori tehnice: defrişările abuzive favorizând surparea solului şi eroziunea, drenaje nechibzuite antrenând sărarea terenurilor, producţia unor mici furnale practic inutilizabile...

slăbiciunilor umane datorate incompetenţei sau aroganţei numeroaselor cadre naţionale sau locale (studii tehnice insuficiente, statistici trucate, proasta utilizare a mâinii de lucru...);

<? brusca retragere a tehnicienilor sovietici în vara lui 1960 care a dezorganizat o parte a sectorului industria! modern.

Începută din august 1959, „ajustarea” se arată a fi foarte dificilă. Anii 1960 şi 96J sunt foarte duri: foametea e de o aşa natură încât trebuie importate cereale din ţările occidentale. Se estimează astăzi că această catastrofă alimentară a făcut între 10 şi 15 milioane de victime. Astfel de această dată este acordată prioritate în investiţii

agriculturii, urmată de industria uşoară unde se pune accentul pe producţia de bunuri de consum şi pe aceea a îngrăşămintelor chimice. Sunt trimişi înapoi la ţară orăşenii de dată recentă şi este încurajat din nou controlul naşterilor. Se reorganizează comunele populare diminuându-li-se mărimea (numărul lor crescând astfel de la 26.000 la 78.000), restabilindu-se structuri de producţie mai reduse (brigăzi şi echipe) şi reacordându-se un lot individual de pământ ţăranilor care pot să-şi desfacă producţia familială pe o piaţă liberă. Sub influenţa lui Zhou Enlai, situaţia economică se redresează începând cu 1962 şi

STATISTICILE AGRICOLE ÎN PERIOADA „MARELUI SALT ÎNAINTE” (în milioane de tone)

	1957	1958[1]	1959[2]	1960[3]
Cereale	195	375	270	200
Coton	1, 64	3, 5	2	1, 7

1. Evaluările din toamna 1958, confirmate în aprilie 1959

2. Statistici revizuite în toamna 1959

3. Statistici comunicate în 1979 – 1981

Citate în M.-C. Bergere, *La République populaire de Chine de 1949 a nos jours*, Ed. Colin, 1987.

China atinge din nou în 1963 – 1964 nivelul său de trai diniS57. În ciuda plecării sovieticilor, tehnicienii chinezi înregistrează succese spectaculoase cum ar fi începerea exploatării petrolului în Daquing şi Jhilel.

primei bombe A.

tate, Mao nu şi-a pierdut niciodată în întregime influenţa în sânul partidului (al cărui preşedinte rămâne în

permanenţă). Şi dacă va trebui să facă în august 1959 la Lushan o lungă autocritică cu privire la Marele salt înainte în faţa Comitetului Central, el este încă suficient de puternic pentru a-l elimina pe Peng Dehuai, pe care-l înlocuieşte cu unul dintre apropiaţii săi, Lin Biao (Lin Piao), în fruntea armatei. În 1962, denunţând „tendinţele capitaliste spontane" care renasc în lumea rurală, Mao determină Comitetul Central să-şi înăsprească linia politică („Mi *uitaţi niciodată lupta de clasă*") şi obţine deschiderea uneinoi campanii de masă, „Mişcarea de educaţie socialistă".

Lansată în mai 1963 pentru a ridica spiritul revoluţionar şi a combate revizionismul în sânul partidului, această campanie se loveşte rapid de o oarecare reticenţă din partea numeroaselor cadre comuniste, puţin înclinate să se reîntoarcă la bază. Însă Mao poate conta pe sprijinul armatei (care va difuza pe scară largă gândurile sale prin intermediul *„Micii Cărţi Roşii*" editată în 1964) şi pe acela al tineretului intelectual nemulţumit de ideologia paseistă sau tehnocrata care domină în mediile culturale şâuniversitare. Mao va face în curând apel la ei pentru a *„bombarda statele majore*" şi *„smulge puterea cadrelor descompuse ale partidului*".

TENSIUNI INTERNE ÎN CADRUL PCC

Pe plan poliţieşecul „marelui salt înainte" aduce la lumină opoziţiile latente existente în sânul Partidului Comunist Chinez, opoziţii care se manifestaseră deja în timpul campaniei acceleratele... colectivizare; a satelor. dini95.i. §Ulpeiioadei celor „O sută de flori". împotriva lui Mao Zedong, partizan al unei căi chineze sprijinite pe mase, se ridică mai multe tendinţe în care se regăsesc mai ales aceia care rămân fideli modelului sovietic: economişti ostili „marelui salt" şi comunelor populare, militari favorabili creării unei armate moderne, ierarhizate şi

desprinse de popor… Printre aceşti adversari ai „liniei de masă” figurează importanţi lideri: Liu Shaoqi (Liu Shao-chi), omul forte din aparatul de partid, Deng Xiaoping (Teng Hsiao-ping), secretarul general al PCC şi ministrul de război Peng Dehuai (Peng Te-huai).

Să fi fost oare Mao Zedong pus în inferioritate, cum ar demonstra înlocuirea sa de la preşedinţia republicii de către Liu Shaoqi în aprilie 1959? „Revoluţia culturală” ar fi în acest caz mai ales sfârşitul unei lungi lupte maoiste pentru recucerirea puterii… Totuşi este mai probabil că, deşi pus de multe ori în dificul-Revoluţia Culturală începută în 1965

„MAREA REVOLUTE CULTURAli PROLETARI” (1965 – 1969)

Venind în continuarea „mişcării de educaţie socialistă”, Qtevojuţia, culturală) începe în noiembrie 1965 printr-un atac al maoiştilor împotriva unei piese scrise de adjunctul primarulufdin Beijing, *Hai Rui, decăzut din mandarinatul său*, critică foarte puţin voalată a destituirii lui Peng Denuai. Ofensiva literară devine rapid politică, vizându-l în special pe primarul din Beijing, Peng Zhen (prieten al lui Liu Shaoqi), care este eliminat în mai 1966. Mişcarea condusă de Mao Zedong se sprijină atunci în principal pe tineretul universitar organizat în gărzi roşii” care-caută să mobilizeze masele prin mari manifestaţii şi afişaiea a numeroase *dazibao* (gazete de perete cu caractere mari).

În august 1963, Mao învinge în Comitetul Central, iar Liu Shaoqi este demis din funcţiile sale de vicepreşedinte al partidului în favoarea lui Lin Biaof O

444/Vârsta DE aur (1953 – 1973)

445/Vârsta de aur (1953 – 1973)

directivă în 16 puncte, veritabilă diartă-ajirevoluţiei culturale” (expresia apărând chiar atunci), chemată să

lupte împotriva revizibnismului7 să acorde toată încrederea maselor şi să difuzeze gândirea lui Mao (care va face în curând obiectul unui veritabil cult al personalităţii). Mişcarea se extinde atunci mai uşor sau mai greu în întreaga ţară, cucerind mai ales centrele industriale unde au loc confruntări între muncitori, gărzile roşii, cadrele partidului şi responsabilii sindicali într-o extremă confuzie (cum au fost gravele evenimente de la Shanghai din decembrie 1966 până în februarie 1967). Revoluţia culturală ameninţă astfel să arunce China în plină anarhie, iar partizanii lui Mao au de luptat nu numai împotriva rezistenţei „revizionişti1or" în numeroase provincii ci şi împotriva supralicitărilor fracţiunilor rivale ultrastângiste care se dezvoltă mai ales în vara lui 1967.

În ciuda intervenţiei armatei lui Lin Biao din ianuarie 1967, restabj Hreai-dinei nu începe cu adevărat decât toamna. Ea sebazează într-o primă etapă pe crearea de „ceăjejşvolultonare-care înlocuiesc puterea locală în fruntea provinciilor, oraşelor şi-unetor. Tormale 3 m ttripla uniune" a gărzilor roşii (moderate), a „cadrelor de bine" (favorabile mişcării) şi armatei, aceste Comitete, gândite încă din februarie 1967, nu te vor generaliza în toate provinciile decât în 1968. Victoria definitivă a lui Mao este concretizată în octombrie prin eliminarea lui Liu Shagqi, exclus din partid şi demis din funcţia sa de preşedinte a Republicii (el va muri în închisoare în 1969 însă decesul sau nu va fi făcut public decât în 1974; Liu Shaoqi a fost oficial reabilitat în februarie 1980).

Stabilizată, Revoluţia culturală poate de acum să lase locul reconstrucţiei partidului pe baze noi. Desfăşurat în aprilie 1969, cel de-al IX-lea Congres al PCC modifică profund statutele şi reînnoieşte într-o manieră spectaculoasă liderii în rândul cărora militarii devin majoritari (55% din membrii biroului politic). El pare a fi

dominat de Lin Biao, desemnat oficial drept urmaşul lui Mao Zedong. De fapt, profunde divergenţe îi separă pe cei doi conducători, iar succesiunea lui Mao nu mai poate fi deja atât de evidentă.

MOARTEA LUI LIN BIAO ŞI REINSTAURAREA ORDINII (1971 – 1973)

Reconstrucţia partidului după al IX-lea Congres sejlovedeşte a fi dificilă în provincie unde înţelegerea între cele trei componente ale Comitetelor revoluţionare (reprezentante ale maselor, cadrelor şi armatei) nu este întotdeauna uşoară. Eajiyjejncheie decât în august 1971 în timp ce rivalităţile izbucnesc în vârful ierarhiei unde Lin Biao este din ce în ce mai în dezacord cu Mao asupra reconstrucţiei PCC, asupra politicii externe şi dezvoltării politice a ţării. Susţinut

446". M; «n şi de primul ministru Zhou Enlai, Mao îşi impune uşor punctul de vedere. Conform versiunii oficiale chinezej Tin Biao încearcă atunci o lovitură de stat în vara lui

1971. Complotul, care urmărea asasinarea lui Mao eşuează iar Lin Biao încercând să fugă în URSS, îşi găseşte moartea într-un accident de avion în Mongolia exterioară pe 13 septembrie 1971 (Beijingul nu o va anunţa oficial decât în iulie 1972).

Dispariţia lui Lin Biao antrenează o scădere a rolului armatei (care fusese".

oferită drept model în timpul Revoluţiei culturale). Este reamintit că „Partidul comandă puştilor" iar al X-lea Congres al PCC în august 1973 concretizează acest declin al militarilor în instanţele conducătoare în timp ce fostul secretar general

Deng Xiaoping, demis din funcţiile sale în 1966 pentru „revizionism", redevine vice-prim ministru, iar economia se redresează. După noi tulburări importante în

1974 – 1976 cu „banda celor patru”, Revoluţia culturalăjiu va fi definitiv îngropată decât în 1977 – 1978. ”””.

INTERPRETAREA ŞI BILANŢUL
REVOLUTEI CULTURALE *l*

Lansată în 1965 de către Mao Zedong, Revoluţia culturală este înainte de orice o vastă campanie ideologică împotriva vechilor tradiţii care continuă să influenţeze comportamentul chinezilor:

„Suntem hotărâţi să lichidăm cu desăvârşire toate ideile învechite, toată cultura învechită, toate moravurile şi obiceiurile învechite prin care clasele exploatatoare au otrăvit conştiinţa populaţiei timp de milenii” (Zhou Enlai, 18 iunie 1966).

Dându-şi seama că este mult mai uşor de a schimba structurile decât mentalităţile, Mao şi discipolii săi vor să facă să dispară individualismul, moştenirea tradiţiei şi să „creeze omul colectivist total” (J. Daubier). China, ca orice societate socialistă este amentată de o întoarcere întotdeauna posibilă la capitalism, printr-o tendinţă de revizionism cum o arată în ochii a numeroşi chinezi evoluţia Uniunii sovietice. Trebuie deci luptat împotriva îmburghezirii care pândeşte pe conducătorii ţării (cadrele partidului, tehnicieni, economişti...) având ca sprijin potenţialul revoluţionar al maselor, al tinerilor în particular.

Iată de ce Revoluţia culturală este în egală măsură o luptă pentru puterea politică în sânul mişcării comuniste chineze. Ea i-a opus pe cei care, ca Mao Zedong, acordă prioritate conştiinţei politice şi ideologiei şi pe cei care, sprijinindu-se pe structurile anchilozate ale PCC, vor să favorizeze necesara dezvoltare economică a ţării făcând la nevoie câteva concesii provizorii doctrinei. În acest

sens poate fi interpretată eliminarea de către maoişti a lui Liu Shaoqi, supranumit de altfel „Hruşciov chinez”, şi a pragmaticului Deng Xiaoping, autor al celebrei formule: *„Nu contează dacă pisica este neagră sau gri câtă vreme ea prinde şoareci”*... Revoluţia culturală a bulversat de-a lungul mai multor ani societatea chineză (milioane de familii deportate, umilite, închise şi fără îndoială peste două milioane de victime), a perturbat într-un mod extrem activitatea economică şi a dezvoltat uneori într-o manieră extravagantă un cult al personalităţii pe care pe de altă parte îl denunţa. Anumite sectoare, totuşi, par a fi fost ferite: cercetarea de vârf (prima bombă H chineză explodează în vara lui 1967 în momentul de vârf al crizei), diplomaţia şi chiar aparatul de stat bine protejat deprimul ministru Zhou Enlai. Pe de altă parte, în ciuda unor dificultăţi, China nu a cunoscut deloc foametea sau grave penurii în această perioadă de frământări şi chiar şi-a ameliorat reţeaua sanitară în timpul acestei perioade odată cu apariţia „medicilor în picioarele goale” foarte activi în sate. Bilanţul nu rămâne totuşi mai puţin dezastruos, cum o vor recunoaşte mai târziu conducătorii chinezi înşişi: *„Revoluţia culturală a fost pentru partid şi stat o catastrofă teribilă care ar fi putut fi evitată”* (Hu Haobang, secretar general al PCC, 9 aprilie 1986).

China şi Lumea Exterioară

DE IA ALIANŢA C/flNO-SOVIETICĂ

LA REPLIEREA C₄JRE LUMEA A TREIA (1953 – 1966)

Sfârşitul războiului din Coreea din 1953 relansează activitatea diplomatică din China. Ea participă cu rezultate notabile la conferinţa de la Geneva (1954) care pune capăt războiului din Indochina şi la conferinţa de Jabandpung (1955) la care apărea în postura de lider al ţărilor subdezvoltate. În ciuda acestei participări active în rândurile ţărilor nealiniate şi a mai multor călătorii ale lui

Zhou Enali în ţările care se pretindeau neutre (India mai ales), China păstrează în perioada primului cincinal legături privilegiate cu Uniunea Sovietică. Însă, în ciuda unei vizite a lui Map Zedong la Moscova în 1957, divergenţele între cele două ţări, deja latente, nu vor întârzia să se arate. Ruptura cu modelul sovietic în politica internă în perioada „Marelui salt înainte" va avea repercusiuni asupra întregii politici externe a Chinei.

Marcată de ruptura cu URSS, politica externă a Chinei în timpul perioadei care se desfăşoară de la „Marele salt" până la Revoluţia culturală (1958 – 1966) se caracterizează printr-un anumit pragmatism şi este adeseori dificil de caracterizat. Izolată în lagărul socialist (cu excepţia micii Albanii), China consideră din acest moment ca prioritate relaţiile cu ţările lumii a treia obţinând rezultate inegale. Relaţiile bune cu India se degradează în timpul revoltei din Tibet în 1959. Un conflict de frontieră provoacă chiar un război chino-indian în toamna lui 1962 fără însă ca chinezii, victorioşi pe teren, să-şi ducă mai departe acţiunea. Înrăutăţirea legăturilor cu India are în curând, în contrapartidă o apropiere cu rivalul acestei ţări, Pakistanul, care totuşi era aliat al Statelor Unite şi membru al SEATO!

Diplomaţia chineză încearcă mai ales să câştige teren în Africa, aflată pe atunci în plin proces de decolonizare, iar Zhou Enlai va întreprinde aici din decembrie 1963 în februarie 1964 un periplu care se bucură de o publicitate remarcabilă. În afara semnării unor importante acorduri economice, guvernul de la Beijing primeşte o largă consacrare politică: marea majoritate a ţărilor africane de curând admise în ONU îl recunosc ca reprezentant oficial al Chinei ceea ce, în sânul ONU duce la slăbirea poziţiei Taiwanului şi a Statelor Unite. Faţă de occidentali, singurul succes al diplomaţiei chineze este recunoaşterea de către

Franţa gaullistă a regimului de la Beijing în 1964, ostilitatea comună faţă de dualismul sovietico-american, explicând în mare parte această apropiere.

Întăriţi, ca urmare a realizării primelor bombe A în octombrie 1964, chinezii apar cu uşurinţă în viziunea numeroaselor ţări sau grupări revoluţionare drept principalul adversar al „imperialismului american”, de după „trădarea revizioniştilor sovietici”. Ei vor susţine unele mişcări revoluţionare cum ar fi în Dhofar (Orientul Mijlociu) şi în Erytreea, continuând să urmărească îndeaproape ascensiunea comunistă în sud-estul asiatic, în Vietnam şi în Indonezia (până la contrarevoluţia din 1965). Însă China nu are nici mijloacele financiare nici mijloacele militare, pentru a-şi crea zone de influenţă analoage celor ale Uniunii Sovietice sau Statelor Unite, iar declanşarea revoluţiei culturale va antrena dimpotrivă o evidentă retragere.

DE LA IZOLARE LA CONSACRARE INTERNAŢIONALI (1966 – 1972)

În timpul Revoluţiei culturale (de altfel greşit percepută sau înţeleasă în străinătate, chiar în rândul numeroaselor ţări prietene), politica externă chineză cunoaşte o veritabilă eclipsă. Într-un context internaţional critic, marcat mai ales

de acţiunea americană din Vietnam, China se închide în izolarea sa. Violentele atacuri verbale împotriva „imperialismului yankeu” şi „social-imperiarismului rus” ca şi devastarea ambasadei Marii Britanii de la Beijing de către Gărzile roşii în august 1967 maschează de fapt o inacţiune aproape fatală: sprijinul acordat Vietnamului de Nord de exemplu, nu se poate compara cu intervenţia aşa-zişilor „voluntari chinezi” în războiul din Coreea din 1950.

Explozia primei bombe Hân vara lui 1967 aminteşte totuşi lumii că, China nu a renunţat să se dateze cu mijloacele militare cele mai moderne pentru a putea eventual discuta de la egal la egal cu marile puteri. În 1969, grave incidente de frontieră de-a lungul fluviului Ossouri înveninează şi mai mult raporturile chino-sovietice. Guvernul de la Beijing va considera de acum înainte prioritară ameninţarea noilor ţări, însă în caz de conflict cu URSS, care ar fi putut fi sprijinul exterior pe care să conteze China?

Începută încă din 1970, prin stabilirea de relaţii oficiale cu Canada, Italia şi Iugoslavia, „deşteptarea" diplomaţiei chineze se manifestă într-o manieră strălucită în anii următori. În octombrie 1971, Republica populară îşi face intrarea pe uşile din faţă la ONU unde înlocuieşte Taiwanul nu numai în calitate de reprezentant al Chinei ci şi ca membru permanent al Consiliului de securitate. În ciuda reticenţelor Statele Unite (care au votat împotriva admiterii sale), guvernul de la Beijing este oficial recunoscut ca unul dintre cei cinci mari ai organizaţiei internaţionale unde totuşi declară că doreşte să fie considerat drept reprezentantul unei ţări din lumea a treia şi nu al unei superputeri. Se înmulţesc deci schimburile diplomatice cu cea mai mare parte a ţărilor care până atunci nu recunoscuseră oficial decât Taiwanul, Iranul, Turcia, Chile… în 1971, Mexic, Argentina, Japonia, Noua Zeelandă, Republica Federală a Germaniei în 1972…

Cu Statele Unite, raporturile totuşi încordate din cauza războiului din Vietnam se vor ameliora brusc în primăvara lui 1971. O partidă de tenis de masă între echipe americane şi chineze, urmată de o călătorie a secretarului de stat JCgsinger)

la Beijing, deblochează situaţia. Aşa-zisa „diD] ojrjaţie ai) ingjăong-ului" se doreşte în curând a fi

rentabilă, iar preşedintele Statelor Unite, Nixon, vine în februarie

1972 să facă o vizită spectaculoasă în China, primul pas către recunoaşterea oficială (care nu va interveni decât în 1978). Lumii bipolare, h anilor ’50 şi ’60.

China îi va opune de acum înainte „teoria sa asupra celor. treji lumi” formulată de

Deng Xiaopjng la tribuna ONU în aprilie 1974: Statele Unite şi URSS-ul constituind prima lume, „zonele intermediare” (Europa, Japonia, Canada) cea de-a doua.

Asia, Africa şi America Latină formând „lumea a treia”. Aspiră oare China să fie liderul acesteia din urmă? …).

Capitolul 26

Progresele realizate în transmiterea la distanţă a imaginilor şi dezvoltarea televiziunii au favorizat, odată cu simultaneitatea şi mondializarea informaţiilor, o oarecare uniformizare a mentalităţilor. Presa şi editurile sunt din ce în ce mai strâns supuse legilor pieţei, imperativelor concentrării financiare şi concurenţei audio-vizualului în Statele Unite ca şi în celelalte ţări industrializate, anii ’60 văd dezvoltându-se o critică adeseori virulentă a societăţii de consum şi a modelului productivist, strâns legată de confruntările de idei dintre generaţii. Aceşti ani coincid în egală măsură cu o perioadă a unei puternice reînnoiri culturale care afectează în egală măsură nivelul culturii de elită, cât şi cel al culturii de masă: cinematografia, muzica derivată din jaz, banda desenată. Pe plan religios anii şaizeci aşa-numiţi sixties cunosc, la iniţiativa papei Ioan al XXII-lea, o întreprindere de „aducere la zi” a bisericii catolice elaborată în cadrele celui de-al doilea conciliu al Vaticanului

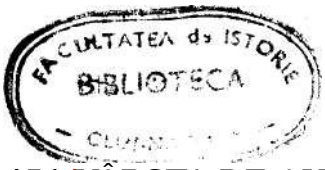

451/VÂRSTA DE AUR (1953 – 1973)

MONDIALIZAREA ŞI DIFUZAREA INSTANTANEE INFORMAŢIEI…

„ÎN DIRECT” IA SCARA PLANETARĂ

De la mijlocul anilor ’50 la începutul anilor ’70, tehnicile de comunicare la distanţă înregistrează progrese spectaculoase. Inventat în Statele Unite în 1948, tranzistorul a bulversat regulile în domeniul radiofoniei, permiţând construirea în serie şi la preţuri foarte scăzute a unor receptoare de mici dimensiuni, alimentate cu baterii şi dotate prin aceasta cu o autonomie totală. Graţie lui, radioul a devenit pentru foarte mulţi un element esenţial al vieţii cotidiene, fundal sonor punctat de informaţii din toate domeniile şi vehicul al unei subculturi industrializate şi uniformizate. În aprilie 1961, în timpul „puciului din Alger”, rolul său părea să fie determinant în rezistenţa pasivă opusă de soldaţii contingentului iniţiativelor generalului rebel.

Mai importante însă sunt transformările realizate de televiziune. În 1970, se puteau număra aproape 250 de milioane de receptoare în lume, dintre care 100 în Statele Unite şi 10 milioane în Franţa, unde în 1953 nu erau decât 60.000 de „mici ecrane”. În paralel cu această extraordinară lărgire a publicului – la sfârşitul perioadei cel puţin un om este, în mod episodic sau regulat, un „telespectator” – se operează o revoluţie în transmiterea la distanţă a imaginilor graţie punerii la punct a sateliţilor de telecomunicaţii. Primul dintre aceştia, în ordine cronologică, Telstor, a fost pus pe orbită la 10 iulie 1962, permiţând realizarea transmisiilor în direct între două

continente, pornind de la staţiile de la Andover din Statele Unite şi Pleumeur-Bodou din Franţa. În decursul anilor următori au fost obţinute progrese considerabile odată cu sateliţii Early Bird (1965) şi Intelsat II şi III (1967 – 1968). Când sute de mii de telespectatori din lumea întreagă au putut, pe 20 iulie 1969, să asiste în faţa ecranelor lor de televizor la performanţa astronauţilor de pe Apollo XI şi la primii paşi ai lui Neil Armstrong pe lună, s-a putut vorbi deja într-adevăr de transmisiune „în direct" la scară planetară.

A ÎNŢELEGE SAU A CONSUMA?

Informaţia imediată, răspândită în toate ţările lumii, făcută concretă şi sensibilă prin suportul imaginii, constituie fără nicio îndoială un instrument al imaginii (tehnologia sa devenind ea însăşi, un obiect de cultură) de care nu dispuneau

generaţiile de dinainte de război, şi nici chiar cele din anii „războiului rece". Chiar dacă nu au fost transmise „în direct" numeroase sunt evenimentele – asasinatul lui J.F. Kennedy la Dallas, baricadele de pe Gay-Lussac la Paris în 1968, intrarea tancurilor sovietice în Praga, etc. – care apăreau pe micul ecran la numai câteva ore după desfăşurarea lor, ceea ce creştea într-un mod aparte încărcătura lor emoţională şi făcea fiecare individ mai solidar cu ceea ce se petrecea în orice moment în alte zone ale planetei.

Totuşi instantaneitatea şi mondializarea informaţiilor transmise de marile mijloace de presă audio-vizuale nu priveşte totuşi decât o infimă parte din evenimentele care punctează istoria noastră imediată. Fie pentru că obstacolele ridicate de putere în calea profesioniştilor informaţiei duc în ţările dictatoriale la o triere severă a „ştirilor" şi a documentelor publicate. Fie pentru că acolo

unde informaţia este teoretic liberă, ea este adeseori considerată un produs de consum care se supune legilor pieţei şi rămâne tributar în ceea ce priveşte difuzarea sa cvasimonopolului exercitat de marile agenţii internaţionale-Associated Press, United Press International, Havas, Reuter – mult mai puternic preocupate de a realiza un „scoop” şi de a produce imaginea şoc care dă amploare unui eveniment decât de a informa imparţial şi obiectiv publicul. O astfel de situaţie nu poate decât să aducă prejudicii publicului din ţările industrializate, foarte curând redus, dacă nu îşi ia măsuri de apărare, la rangul de receptor pasiv, de simplu consumator de informaţii. Ea defavorizează şi mai mult spectatorii potenţiali din ţările în curs de dezvoltare a căror evoluţie riscă să fie influenţată într-un sens sau în altul de acest dezechilibru al surselor de informaţii. În 1976, Rezoluţia de la New Delhi insistă asupra necesităţii de a „decolonia informaţia”.

Consecinţele acestei evoluţii asupra psihologiei colective şi asupra identităţii culturale a popoarelor sunt considerabile. Ele sunt în egală măsură contradictorii şi greu de măsurat. Însă incontestabil, fenomenul favorizează o anumită uniformizare a mentalităţilor, conformă unui model care la acea dată este acela al marii puteri industriale din vest. În 1972 – 1973, Statele Unite controlează într-adevăr peste 65% din fluxul mondial de informaţii şi aceasta nu poate rămâne fără consecinţe asupra manierei în care o bună parte a locuitorilor planetei îi văd pe ceilalţi şi se văd pe ei înşişi.

Mult mai nesigure sunt efectele obişnuirii oamenilor cu imaginea reprodusă, fără încetare, a mizeriei, a violenţei şi a morţii. Depinzând după individ, mediu şi circumstanţe, sau de dozele administrate publicului de cei care manipulează opinia, aceasta poate în acelaşi timp să

trezească salutare efecte de umanitate şi de solidaritate dar şi să transforme în banalitate aspectele dezolante din lume, sau, şi mai rău, să le transforme într-un spectacol.

Mass-media şi Cultura de Masă: Opăriturile

PRESA

Vehicul privilegiat al informaţiilor până la mijlocul anilor ’50, presa cunoaşte după această dată un declin constant care afectează mai ales marile cotidiane cu audienţă naţională. Fenomenul se explică în primul rând prin creşterea apetitului publicului pentru radio şi televiziune. Este adevărat că în decursul perioadei costul cumpărării receptoarelor scade şi că mesajul radiofonic sau televizual se înserează mai strâns în viaţa cotidiană a oamenilor. Cu atât mai mult cu cât un mijloc de informare în masă ca radioul poate propune publicului său o informaţie orientată către „toate azjmuturile”, începând de la politic până la culinar, totul trecând prin simpla „prezenţă” vocală a unui animator despre care se ştie că poate fi reascultat în fiecare zi.

Pierderea de suflu a presei scrise tradiţionale se explică în plus prin considerente socio-culturale – dispariţia sau rărirea mediilor în care lectura comentată a unui ziar lua un aspect colectiv de societate (cafeneaua, cercul, etc.) şi constrângerile economice. În mod paradoxal, revoluţia tehnică a procedeelor de fabricare şi de fotocompoziţie, care au înlocuit procedeele tipografice învechite, utilizarea calculatoarelor, apariţia „*offset-uM*” derivat al litografiei, pentru imprimarea propriu-zisă, progresul telecomunicaţiei prin unde hertziene pentru transmiterea ştirilor, etc. – nu a fost însoţită de o scădere a costurilor. Este vorba de fapt de metode tehnice scumpe, rapid depăşite, care necesită investiţii ridicate şi în permanenţă înnoite. În plus, puternica organizaţie

sindicală a meseriilor din domeniul tipografic şi tradiţionala lor combativitate, (puternice greve în acest sector, în Statele Unite în 1962 – 1963, în Franţa în 1975) au împiedicat întreprinderile din domeniu să reducă în măsura în care ar fi dorit efectivele şi costul mâinii de lucru. Rezultă de aici un deficit crescând al bugetelor de funcţionare ale ziarelor, din ce în ce mai dificil de acoperit de creşterea preţurilor de vânzare şi recurgerea la publicitate. Aceste constrângeri tehnice, cărora li s-au alăturat scăderea interesului public (în 1946, în Franţa, se înregistrau 370 de exemplare tipărite pentru 1.000 de locuitori, în 1968 252) şi acţiunea concertată a anumitor „magnaţi" ai presei, au dus la o puternică concentrare a presei cotidiene.

Această criză a presei, mai accentuat în ţări ca Franţa sau Italia, nu afectează în egală măsură toate sectoarele acestei activităţi. Cotidianele regionale, în care informaţia locală reţine cu prioritate atenţia publicului, rezistă mai bine pentru că radioul (până la apariţia posturilor de radio „locale") şi televiziunea pot cu dificultate să satisfacă acest tip de curiozitaie. Există în plus săptămânalpolitico-culturale (*Le Nouvel Observator*, *L'Express*, *Le Point*, *Derăpiegel*, etc.) şi ziare de calitate (*Le Monde*) care oferă unui public elevat un comentariu mai elaborat şi detaliat al informaţiei. Săptămânile se inspiră atât din modelul american (*news magazine*) cât şi din acela al săptămânalelor literare şi politice interbelice.

Gazetele de mare tiraj au mari dificultăţi în a-şi păstra publicul, cum este cazul lui *Frace-Soir* care a pierdut între 1966 şi 1976 o jumătate de milion de cumpărători. Pentru a-şi păstra clientela, ele sunt determinate – este mai ales cazul presei populare britanice (*Daily Minor*) şi germane (*Bild Zeitung*) – să accentueze caracterul „senzaţional" al conţinutului şi al formei lor

(recurgerea la imagini şoc, titluri „ademenitoare”, informaţii scandaloase etc). Ceea ce va avea desigur ca urmare difuzarea unei subculturi standardizate, dublată de un mesaj politic primar hrănit din angoasa şi frustrările unei părţi a corpului social. Violenţă şi contraviolenţă, xenofobie şi rasism, depolitizare şi radicalizare de tip „poujadist”, toate îşi găsesc în acest tip de presă o hrană privilegiată. Această derivă periculoasă pentru democraţie nu afectează totuşi decât o parte a presei-Aceasta din urmă, totuşi, în întregul său îşi păstrează în continuare în societăţile noastre puterea de a denunţa abuzurile şi atingerile aduse jocului democratic, cum a demonstrat-o în 1973 – 1974 rolul jucat de presa americană (*Washington Post*) în afacerea Watergate.

CARTEA

Supusă aceloraşi constrângeri ca şi presa – concurenţa audiovizualului, costurile de fabricaţie etc. – cartea a pierdut în ultimii 30 de ani caracterul semiartizanal pe care îl păstrase imediat după război. Mult mâi puternic Concentrată decât în trecut, producţia editorială nu a încetat, până la începutul deceniului 1970, să-şi sporească cifra de afaceri (peste 5 miliarde de dolari pentru ansamblul producţiei editoriale), tirajele (media a crescut de la 10.000 exemplare în 1950 la peste 15.000 în 1970) şi numărul de titluri lansate pe piaţă (conform statisticilor UNESCO, 460.000 în 1966, dintre care 60.000 în Statele Unite, 30.000 în Japonia, între 20.000 şi 30.000 în Franţa, Marea Britante şi Germania). Această progresie în volum şi în

valoare se datorează în mare măsură apariţiei formulei aşa-zise a „cărţii de buzunar” (*paperback*) care a permis pătrunderea unor opere de calitate – „clasice” sau

recente – la un preţ relativ modest în rândurile publicului larg.

Însă industria editorială modernă cunoaşte de asemenea practici mai puţin favorabile democratizării unui patrimoniu cultural altă dată rezervat doar elitelor. Cursa după *best-seller-uri* care permite unui editor să-şi rentabilizeze producţia sa în ansamblu, se desfăşoară, în cel mai bun caz în bătălia în jurul premiilor literare, în cel mai rău caz prin manipularea mijloacelor de informare în masă şi recurgerea la formele cele mai gălăgioase de publicitate. În fine, mari tiraje sunt realizate în genuri considerate minore – romane poliţiste, de spionaj sau de science-fiction – cu opere de o valoare şi de un interes variabil care constituie astăzi o zonă a creării unor reprezentări şi mituri din care se hrăneşte o cultură de masă foarte puternic influenţată de modelele de dincolo de Atlantic. În Franţa intră în această categorie, în afara traducerilor unor excelente opere englezeşti sau americane publicate în „Serie noir” (Peter Cheyney, James Hadley Chase, Raymond Chandler etc), romanele de spionaj ale lui Jean Bruce, Paul Kenny, Gerard de Villiers etc, adeseori purtătoare ale unei ideologii ultraconservatoare, încărcată de xenofobie.

Ca şi în domeniul presei, evoluţia se îndreaptă către o concentrare crescândă care nu se produce fără a ridica probleme atât economice cât şi filosofice („monopol” cultural). Singur, un grup editorial ca Hachette controlează, în afara a peste zece mari săptămânale sau lunare, edituri prestigioase ca Grasset, Fasquelle, Artheme Fayard, Stock, jumătate din piaţa editorială franceză pentru tineret. El exercită de altfel conducerea Noilor Mesagerii de presă pariziene şi a realizat de curând o pătrundere şi în domeniul audiovizualului, în special în domeniul video-ului.

Contestarea Modelului Productivist începând cu primii ani ai deceniului ’60, asistăm, ca urmare a efectelor nege ale creşterii la o contestare a modelului productivist. Sunt mişcări de contes foarte diferite unele de altele, dar în cadrul cărora tineretul joacă un rol dete: nant, şi care dau expresie maladiilor societăţii industriale confruntate cu efec unei creşteri „sălbatice”.

ÎN STATELE UNITE

Acest fenomen apare mai ales în Statele Unite, încă de la sfârşitul anilor ’5 îmbracă un dublu aspect. Acela al violenţei, încarnată de „bande de tineri” ghetourile urbane şi care şi-au găsit modurile de expresie privilegiate în n agresivitatea vestimentaţiei (bluzoane negre), limbajului (argou) şi a compementului (delincventă, „escapade sălbatice” în stilul popularizat de filmul László Benedek – *The Wild one* – apărut pe ecrane în 1954 şi interpretat de Ma Brando). Pe de altă parte acela al rupturii totale şi nonviolente cu lumea cor mistă şi ierarhizată a adulţilor, aşa cum s-a manifestat în curentul *beat* Moştenitorii acestei generaţii „beat”, *hippies* (de la cuvântul *hip* are se opune *square* – conformist), îşi fac apariţia în jurul lui 1963 în California, în statul cel bogat al ţării celei mai bogate din lume, nu foarte departe de bazele de u pleacă zilnic oamenii şi armele destinate, în ochii contestatarilor, să zdrobec rezistenţa unui popor sărac, care luptă pentru independenţa sa şi pentru o stare mai puţin nedreaptă decât aceea pe care i-a hărăzit-o colonizatorul. Fac tabula rasa din valorile productiviste ale societăţii americane, curând organ în comunităţi trăind departe de marile centre urbane, hippies încearcă şi distingă de lumea care-i înconjoară prin stilul lor de viaţă, refuzul establishment şi al războiului, o întoarcere la sursele culturale (*folk-song*), cultul naturii \ vieţii, adeziunea la forme de religiozitate

inspirate din India, prezenţa lor fi (barbă, părul lung, veşminte colorate) şi folosirea sistematică a drogurilor, ce derate în egală măsură „semn" al marginalităţii şi al recunoaşterii, provoc adusă unei societăţi adeseori puritane şi mijloc de „evadare". împărtăşind ace pasiune pentru *folk-song* şi *pop music*, ei vor oferi tineretului lumii, convoa

457/Vârsta de aur (1953 – 1

Imense adunări pacifiste (Woodstock, 1968; insula Wight, 1969) un nou model, un nou ritual în care cei ce oficiază se numesc Joan Baez, Bob Dylan, Janis Joplin şi Jimi Hendrix.

Mai mult sau mai puţin legată de mişcarea contestatară *hippie*, s-a dezvoltat începând cu 1964 o „revoltă studenţească" care îşi are punctul de pornire în marile universităţi americane de pe coasta de Vest, Berkeley şi San Diego, unde predă (începând din 1965) filosoful Herbert Marcuse. Fiind exponent al unei tendinţe apropiate de cea a omologilor săi germani din „Şcoala de la Frankfurt" (Fromm, Adorno, Habermas, etc.) inspirându-se atât în gândirea marxist cât şi din scrierile lui Freud, Marcuse denunţă în lucrările sale (*Eros şi civilizaţie*, 1955; *Omul unidimensional*, 1964) contradicţiile unei societăţi care – în numele creşterii productivităţii – alienează individul creând nevoi artificiale, manipulate de mass-media, şi care produce noi forme de dominaţie şi constrângere.

Pentru a scăpa de uniformizarea şi de conformismul care caracterizează acest tip de societate, omul nu are altă alegere decât de a „face revoluţia", în el însuşi şi în jurul lui, ceea ce implică atât defularea naturii şi instinctelor cât şi eliberarea socio-economică a fiecărui cetăţean. Din această filosofie puţin simplificatoare şi care se acordă destul de bine cu aspiraţiile unei generaţii care a crescut

în abundenţă şi într-un mediu care punea în valoare plăcerea, s-a născut o puternică mişcare de refuz a modelului autoritar şi productivist. Aceasta va câştiga rapid largi sectoare ale lumii studenţeşti şi ale inteligenţiei liberale, şi va căpăta o tonalitate net politică în lupta împotriva angajării americane în Vietnam.

Această mişcare contestatară anti-productivistă şi anti-autoritară se răspândeşte aproape pretutindeni în lume. Ea dă loc, în numeroase ţări, unei agitaţii multiforme care, fără a triumfa în faţa autorităţilor constituite, va duce totuşi la o repunere în discuţie – mai puţin în domeniul economic şi politic decât în cel al moravurilor, a unui număr de certitudini înrădăcinate.

Ea inspiră, în grade diverse şi cu o mare confuzie în ceea ce priveşte mobilurile promotorilor săi, în egală măsură „spontanismul" gărzilor roşii maoiste, opunându-se structurilor înţepenite şi ierarhizate ale partidului în timpul „marii revoluţii culturale a proletariatului", cât şi comportarea revoluţionară şi „anti-imperialistă" a studenţilor din Mexic (în timpul jocurilor olimpice din 1968) ca şi revolta tineretului cehoslovac, vârful de lance al „primăverii de la Praga". Ea hrăneşte, mai ales în ţările în plină mutaţie economică ale Europei de Nord şi de Vest, discursul şi acţiunea unor mici grupuri „stângiste", în lupta atât împotriva puterii „burgheze" grăbit calificată drept fascistă, cât şi a aparatelor partidelor şi sindicatelor care se pretindeau a fi ale clasei muncitoare, considerate ca sclerozate, totalitare şi incapabile să promoveze schimbarea societăţii. În Germania, în

458 ...;..."...

Franţa, unde agitaţia universitar va genera evenimentele din mai 1968, în Italia unde ea capătă o formă endemică, preludiu al derivei teroriste din anii '70, mişcarea contestatară – puternic influenţată de marxism

prevalează în faţa unei critici globale a societăţii de consum care-şi găseşte mai ales partizani în ţările Europei de Nord: Anglia, Olanda şi ţările scandinave. În rest aproape pretutindeni în Europa, asistăm la o repunere în discuţie a tradiţionalei diviziuni a muncii între muncitori şi intelectuali. Această critică emană în primul rând din rândurile tinerilor „fii de burghezi" culpabilizaţi de statutul lor de intelectuali „pasivi".

Pornind de la o asemenea atitudine, s-a propus chiar ca factor de explicare a acestei crize la sfârşitul anilor '60, existenţa unui profund conflict între generaţii care ar genera un soi de reglare colectivă de conturi în sensul Oedipian, de genul „revoltei împotriva tatălui" (Gerard Mendel).

După 1970, într-un context mondial care anunţă deja încetinirea crizei, mişcarea pierde din elan şi se dispersează în multiple tendinţe atunci când nu este pur şi simplu recuperată – atât cultural cât şi economic – de putere şi de elitele pe care tocmai le acuzase. Din critica corozivă pe care a adus-o modelului productivist, rămâne totuşi o vastă producţie intelectuală, afectând toate domeniile culturii, şi o reflecţie globală asupra viitorului societăţilor industriale, care îşi va găsi actualitatea odată cu criza.

Cultură şi Modernitate

TABĂRA LITERARA

Odată cu anii '60 şi începutul deceniului următor, epicentrul mişcării literare inovatoare s-a deplasat din nou către Europa şi în special către Franţa unde influenţa valului „existenţialist" a afectat tineri literaţi al căror succes provine din aptitudinea de a exprima noile valori eliberate de constrângerile morale şi formale impuse de tradiţie – *Bonjour tristesse* de Françoise Sagan apărea în 1954 – şi mai ales de şcoala „noului roman". Pentru autorii

care aparţin acestui curent, Alain Robbe-Grillet, Michel Butor, Nathalie Sarraute, Jean Ricardou, cărora li se pot adăuga scriitori ca Claude Simon, Phâllipe Sollers şi Marguerite Duras, accentul este pus asupra rolului formelor, figurilor limbajului în creaţia românească, în

defavoarea povestirii lineare şi a psihologiei personajelor. Această revoluţie literară s-a desfăşurat, din unele puncte de vedere, împotriva existenţialismului şi împotriva marxismului, care privilegiaseră şi unul şi celălalt acţiunea şi angajarea scriitorului. „Noul roman" ca şi „teatrul absurdului" care triumfă în aceeaşi epocă prin Samuel Beckett, Eugene Ionesco şi într-o oarecare măsură Jean Genet, se dezvoltă pe un fundal al contestării generale a valorilor colective şi al ruperii legăturilor între literatură şi ideologie, caracteristice unei epoci de relaxare a tensiunilor sociale şi internaţionale.

Refluxul valului „noului roman" nu a fost urmat de apariţia unor noi şcoli, nici de afirmarea unei veritabile tendinţe dominante. Marile nume ale literaturii europene, cum ar fi Marguerite Yourcenar, prima femeie (de origine belgiană) care a intrat în Academia franceză, elveţianul Albert Cohen, italienii Elsa Morante, Alberto Moravia, Italo Calvino, spaniolul José Bergamin, sovieticul Mihail Şolohov etc, aparţin generaţiei precedente. Apar desigur, în diferitele ţări ale continentului, în Vest ca şi în Est, personalităţi de valoare, mai ales în Europa mediterană, însă „marea" literatură pare de aici înainte să-şi fi stabilit domiciliul sub alte ceruri: în America Latină, prin Columbianul García Márquez, argentinianul Jorge Luis Borges, cubanezul Alejo Carpenter; în Africa de Nord, prin egipteanul Naguib Mafouz şi algerianul Tahar Benjelloun, în Japonia, prin Yukio Mishima etc, cu toţii martori ai unui

timp care vede confruntându-se într-un ritm crescut reminiscenţele trecutului şi imperativele modernităţii.

DE LA ROCK LA MUZICA POP

În afara cinematografiei, este incontestabil că transformările dacă nu cele mai importante cel puţin cele mai semnificative ale perioadei s-au petrecut în domeniul muzicii. „Quand le jazz estlă, la java s'en va", spune un cântec al lui Claude Naugaro. Formula rezuma suficient de bine mutaţia care se opera în Europa, aproape în acelaşi moment în care „noul val" se impune în domeniul cinematografiei. În plus se pare că nu *jazzul* propriu-zis este cel care înlocuieşte cu supremaţia sa pe cea a „musette" şi a cântecului de varieteu, ci mai ales o formă comercială a *blues-uM*: *rock and* roll-ul, apărut în Statele Unite în jurul anului 1956 şi popularizat de cântăreţi ca Eddie Cochran, Gene Vincent şi mai ales Elvis Presley, idol de-a lungul multor ani al tinerilor de dincolo de Atlantic care regăsesc în el această „sete de viaţă" al cărui simbol pe ecran fusese James

Dean (mort prematur în 1955). În 1960, *ro*ckul îşi face apariţia în Europa şi repurtează curând un succes care favorizează răspândirea tranzistoarelor şi a discurilor de???. În Franţa, unde într-o tradiţie inaugurată de Charles Trenet, se dezvoltă un „chanson" poetic sau de varieteu de calitate ilustrat de numele lui George Brassens (1921 – 1981), Jacques Brel (1929 – 1978), Jean Ferrat, Leo Ferre etc, valul *muzicii pop* atinge mai ales muzica de consum decât creaţia şi marile figuri ale rockului francez – Johnny Hallyday, Eddy Mitchell – sunt departe de a atinge o audienţă internaţională comparabilă cu cea a grupurilor britanice: Beatles şi Rolling Stones. Muzica simplă şi spontană, născută în mediile populare, expresie totodată a dificultăţilor dar şi a setei de viaţă a unei generaţii perturbate de efectele contrastante ale creşterii – copii

pierduţi ai ghetourilor urbane sau fii de burghezi contestatari ai ordinii productiviste stabilite de părinţii lor – *muzica pop* nu a întârziat să fie recuperată de principalii beneficiari ai succesului său, pentru a da naştere la începutul anilor ’70 unui produs de consum industrializat şi stereotip, tinerii nerealizând întotdeauna puterea pe care mijloacele de informare în masă şi oamenii de afaceri din *show-business* o exersează asupra lor prin intermediul acesteia.

CINEMATOGRAFUL ŞI *TELEVIZIUNEA*

Contestarea şi uniformizarea coexistă în egală măsură şi în domeniul audiovizualului.

La răscrucea anilor ’50 şi ’60 se va produce marea ruptură din istoria cinematografiei postbelice. Ea a avut loc în Franţa într-un moment în care se conjugă contradictoriu efectele creşterii, ale stabilizării politice şi ale războiului din Algeria. Într-adevăr, între 1958 şi 1961 se dezvoltă fenomenul „noului val”, punctul culminant al reflecţiei critice întreprinse de la începutul deceniului 1950 de mica echipă reunită în jurul revistei *Cahiers du cinema*. Reacţie împotriva tendinţei de comercializare a producţiei cinematografice, vizând să înlocuiască printr-un „cinema de autor” realizat cu bugete modeste, producţiile industrializate, standardizate şi în mod esenţial recreative care păreau să fi cucerit definitiv piaţa odată cu triumful societăţii de consum. Opere ca *Le beau Serge* de Claude Chabrol (1958), *Les 400 coups* de François Truffaut (1959), *bout de soufflé* de Jean-Luc Godard (1960), inaugurează această revoluţie a celei de-a şaptea arte, în mod egal ilustrată de numele Alain Resnais (*Hiroshima mon amour*, 1959).

Eric Rohmer (*Le signe du Hon*, 1960), Jacques

Rivette, etc. Astfel tânăra cinematografie franceză devine exemplară pentru o bună parte a cinemaului mondial, Polonia (filmele lui Andrzej Wajda, debutul lui Roman Polański) Brazilia (operele lui Glauber Rocha şi Guy Guerra) trecând prin Canada şi Belgia (Andre Delvaux). În decursul aceloraşi ani, cinematografia italiană cunoaşte epoca sa de aur: în prelungirea curentului neo-realist, cineaşti ca Fellini (*La Strada*), Visconti (*Rocco şi fraţii săi*), Antonioni (*Strigătul*), Roşi, Bertolucci etc, se străduiesc să exprime într-o manieră globală toate problemele vremii noastre.

„Noul val" ia amploare într-un moment în care, concurată de televiziune industria cinematografică suferă primele efecte ale unei crize, întrucâtva comparabile cu cea a presei şi care se va agrava în decursul deceniului următor.

„Micul ecran" cunoaşte într-adevăr, în aceeaşi perioadă, o dezvoltare spectaculoasă şi devine, în perioada anilor de prosperitate, principalul instrument de comunicare în masă. În timp ce tinde să transforme în spectacol zilnic, difuzat în doze masive, ritualul familial săptămânal al „cinematografului de cartier", reducând consumul filmelor la un cerc mult mai restrâns al unui public compus în majoritate de tineri şi de reprezentanţi ai păturilor avute ale populaţiei, el concurează puternic la propagarea unei culturi standardizate, hrănite din universul aseptic al „serialelor", al „jocurilor televizate" şi al emisiunilor de varietăţi. Însă televiziunea a devenit totodată o fereastră către lume, graţie imaginilor din actualitate furnizate de „jurnalele" TV şi de emisiunile de tip „magazin" de înaltă calitate" („*Cinq colonnes à la une*").

desenată americană, care inspiră adeseori temele şi grafica acestor seriale europene, efectuează o nouă

pătrundere în Europa la începutul anilor ’60, ocupând terenul prea puţin exploatat până atunci al producţiei pentru adulţi şi profitând de interesul unei părţi a publicului pentru science-fiction, fantastic şi erotism. În Franţa, periodice ca *Hara-Kiri* şi *Pilote*, devenit din 1965 un săptămânal pentru adulţi, trec printre principalii vectori ai acestui nou curent. După această dată, banda desenată nu a încetat să-şi lărgească audienţa. Fenomen al civilizaţiei care poate fi explicat alături de un oarecare snobism intelectual, de declinul cărţii şi de nevoia de a evada din real a multora dintre contemporanii noştri.

Dacă universul benzii desenate este în mare măsură cel al visului şi poate vehicula mesaje politice puternic subversive (exemplul benzii desenate *undergrowd* a anilor 1970), iconografia publicitară aparţine în mai mare măsura domeniului cotidianului şi contribuie la instaurarea unui conformism social care reprezintă unul dintre motoarele economiei de piaţă. Ea concurează astfel la uniformizarea societăţilor industriale. Imaginea şoc şi legenda care i se adaugă intră în această manieră în universul mental al omului secolului XX şi vor face de aici înainte parte din sistemul nostru de referinţă în egală măsură cu cele câteva citate „clasice” spicuite de-a lungul cursurilor şcolare. Expresii ca „un tigru în motorul dumneavoastră” sau detergentul X „spală mai alb” nu ocupă oare în memoria noastră un loc similar cu cutare vers al lui Corneille sau la Fontaine repetat de generaţii de elevi şi devenit o formulă proverbială?

BANDA DESENATĂ ŞI *MESAJUL PUBLICITAR*

Moştenitoare a unei tradiţii care coboară în prima treime a secolului XIX, banda desenată a cunoscut încă de la începutul secolului XX un remarcabil succes, legat de moda ziarelor ilustrate pentru copii şi adolescenţi. Odată cu anii ’30, începe pătrunderea „com/cs-urilor” americane

(Mickey, Tarzan, Mandrake magicianul, mai târziu „supereroii” Batman şi Superman), curând adoptate sau imitate de desenatorii europeni. După ruptura provocată de război, triumfă timp de cincisprezece ani producţiile şcolii aşa-numite „franco-belgiene”, dominată de autorii şi de desenatorii grupaţi în jurul publicaţiilor *Journal de Spirou* (Lucky Luke), *Journal de Ţintin* (al belgianului Herge, Michel Vaillant etc), *Journal de Ptf* şi ctaâed *PUote* (Asterisc). Niciodată absentă din aceste publicaţii, banda

ARHITECTURĂ ŞI ARTE PLASTICE

Fie că utilizează tehnologiile de vârf sau vizează din ce în ce mai mult integrarea în mediu, arta „contemporană” se străduieşte să transcrie sau chiar să întemeieze „modernitatea”. În primul rând urbanismul şi arhitectura, care beneficiază rar de condiţii favorabile cum ar fi acelea care au dus la sfârşitul anilor ’50, la edificarea Brasíliei, noua capitală a Braziliei, creată *ex-nihilo* în plin desert la 1.000 de kilometri de mare: voinţă creatoare a preşedintelui Kubitschek, investiţii costisitoare, absenţa unor constrângeri legate de trecut şi de prezenţa unui ansamblu urban preezistent, în fine geniul lui Lucio Costa care a conceput planul de ansamblu al oraşului şi al lui Oscar Niemeyer, arhitect al cvasii totalităţi a edificiilor publice, începând cu Palatul Congresului; un building de treizeci de etaje cu corp dublu, perfect izolat în peisajul urban. Reuşită incontestabilă a unei

arhitecturi care nu este placată, cum este prea adesea cazul în Europa, pe un peisaj heteroclit, şi care se integrează fericit într-un ansamblu urbanizat conceput în funcţie de ea însăşi.

Greutăţile economice (probleme bugetare, costul terenului, materialului şi manoperei), sociale (necesitatea de a construi locuinţele ieftine pentru familiile cu venituri

modeste) şi politice (speculaţii funciare şi imobiliare favorizate de coliziunea frecventă între interesele financiare şi cercurile apropiate ale puterii, absenţa unei politici coerent în materie de urbanism) au constrâns adeseori arhitecţii să conceapă ansamble mediocre: imobile stereotipe, oraşe??? fără suflet şi curând degradate, zone „renovate" construite în zone speculative pe amplasamentele cartierelor tradiţionale, mai puţin străine universului orăşeanului. Chiar şi în aceste condiţii apar totuşi realizări de calitate: turnul „Pirelli" la Milano, centrul Beaubourg la Paris, mai recent tentativa de restaurare de un stil „neo-clasic", a arhitectului catalan Ricardo Bofill la Marne-la-Vallee.

Integrarea artelor în cetate, în perspectivă pluridisciplinară, constituie domeniul în care pot fi cel mai bine reconciliate imperativele industriale, posibilităţile tehnicii, respectul mediului şi talentul artiştilor. Acesta era deja, acum mai bine de şaizeci de ani, obiectivul mişcării *Bauhaus*. Acesta este astăzi cel pe care şi l-au fixat artişti ca esteticianul Georges Patrix sau Victor Vasarely, mai puţin preocupaţi de a „vulgariza" cunoaşterea artei închise în muzee cât de a da unei populaţii întregi posibilitatea de a trăi în mijlocul unei arte autentice înserate cu spaţiul urban şi intim legate de structura arhitecturală.

Reamplasarea operei de artă în inima universului cotidian al omului secolului XX, aceasta este în egală măsură de mai bine de cincisprezece ani preocuparea promotoriilor aşa-zisei „art sauvage", creatori de obiecte efemere şi necomercializabile, fie că este vorba de „penetrabilele" lui Soto, de „gonflabilele" lui Christo, sau încă de „mediile" lui Boltański şi Segal. „Penetrabilul" este constituit dintr-un ansamblu de fâşii din material plastic combinate în funcţie de imaginaţia artistului. Este conceput de o asemenea manieră încât omul poate să

circule în interiorul operei de o manieră în care îl face să devină parte integrantă a acesteia. Fără el, sculptura nu este decât un ansamblu derizoriu de corzi colorate. Prezenţa sa şi mişcarea sa îi dau veritabila semnificaţie.

Dimpotrivă voinţa de a recupera materialul iconografic vehiculat de cultura de masă (publicitate, televiziune, benzi desenate, fotografii de presă, etc.) este motivaţia demersului *artei pop*, reprezentate mai ales în ţările anglo-saxone. Pentru liderii acestui curent – ilustrat în Statele Unite de Lichtenstein, Oldenburg, Rosenquist, Warhol, Wasselmann, etc. în Marea Britanie de Richard Hamilton.

Peter Blake şi Richard Smith – arta nu mai este evaziune, ci simplă constatare a realităţii în aspectul său cel mai banal: de exemplu fotografia actriţei Marilyn Monroe, repetată la infinit printr-un procedeu mecanic (serigrafie) utilizată de americanul Andy Warhol…

Din ce în ce mai mult, plasticianull tinde să folosească tehnologii de avangardă atât ca obiect al operei de artă (sculpturile electromagnetice ale lui Vassilakis Takis), cât şi ca instrument al concepţiei şi producerii de imagini, culori şi sunet. Odată cu „pictura”, „sculptura” şi „muzica” informatică, calculatorul îşi lărgeşte şi mai mult domeniul imens care-i aparţine în universul societăţilor post-industriale.

Biserica Catolică „4 ggi Ornament?”

VATICAN II

Deschiderea bisericii catolice către lumea modernă, în decursul deceniului 1960, nu constituie cea mai neînsemnată dintre schimbările intervenite după război în domeniul spiritual.

Iniţiativa îi aparţine papei Ioan al XXII-lea care, numai trei luni după alegerea sa în scaunul pontifical, anunţă intenţia de a reuni un conciliu ecumenic (25

ianuarie 1959). Aceasta va surprinde cu atât mai mult opinia catolică internaţională cu cât, în mod tradiţional, papalitatea nu făcea uz de instituţia conciliară decât în caz de criză internă sau externă a bisericii. În ce-i priveşte pe tradiţionalişti, neliniştea va urma surprizei când, câteva luni mai târziu, papa defineşte în aceşti termeni scopul pe care-l hărăzeşte, conciliului: nu este vorba, precizează el, de a combate o eroare sau de a condamna o erezie, ci de a determina biserica să treacă la o reflecţie asupra ei înseşi, la o întoarcere la sursele credinţei care să-i permită să angajeze un dialog fructuos cu epoca sa. Altfel spus, să efectueze o „aducere la zi" (*aggiomamento*) a învăţăturilor sale, a structurilor şi a raporturilor cu ansamblul comunităţilor umane, creştini şi necreştini, credincioşi şi necredincioşi.

Conciliul Vatican II a reunit la Roma din octombrie 1962 în decembrie 1965 peste 2.500 de „părinţi conciliari", episcopi şi cardinali reprezentând toate tendin

464

465/VÂRSTA DE AUR (1953 – 1973)

Jele şi toate naţiunile lumii. Început sub pontificatul lui Ioan al XXIII-lea, s-a încheiat sub cel al succesorului său Paul al VI-lea, ales pe tronul sfântului Petru în iunie 1963. Minorităţii conservatoare, în mod esenţial reprezentată de membrii Curiei romane, i s-a opus încă de la prima sesiune a conciliului (vor fi în total patru) o majoritate de prelaţi favorabili înnoirii bisericii şi ai căror conducători sunt cardinalul Lienart, arhiepiscopul de Lille, cardinalul Suenens, arhiepiscopul de Malines-Bruxelles, cardinalii Doepfner şi Koenig (München şi Viena) şi Mgr Montini, arhiepiscop de Milano şi viitor papă Paul al VI-lea. În timp ce îşi încheia ultima sesiune, conciliul a adoptat un oarecare număr de texte care reînnoiau profund chipul bisericii romane şi defineau locul său în lumea modernă.

Cele mai novatoare privesc recunoaşterea pluralismului, atât în interiorul cât şi în exteriorul bisericii. Afirmarea libertăţii religioase, primatul acordat destinaţiei comune a bunurilor în defavoarea proprietăţii private, lărgirea noţiunii de colegialitate la toate nivelurile ierarhiei ecleziastice, o mai mare supleţe a noţiunii de tradiţie, etc.

În paralel cu opera conciliului, cei doi pontifi ai „aggiornamento-ului" nu au încetat să-şi manifeste interesul lor pentru afacerile lumii: Ioan al XXII-lea publicând cele două mari enciclice *Mater et Magistra* (mai 1961), consacrate celor mai recente dezvoltări ale problemei sociale, şi *Pacem in terris* (mai 1963)

despre pacea între naţiuni şi care, într-un ton nou, se adresează tuturor „oamenilor de bună credinţă"; Paul al VI-lea inaugurând o politică absolut nouă de călătorii în toate colţurile planetei: de la Geneva, la Ierusalim, Fatima, în America

Latină, în India, în Australia, în Asia de Sud-Est, în fine la ONU unde, prezentându-se drept „expert în omenire", el a pronunţat în octombrie 1965 un patetic discurs în favoarea păcii. – „Conferinţele episcopale naţionale" care reunesc episcopii fiecărei ţări. În fine, o reformă liturgică substituie progresiv latina cu limbile naţionale şi se străduieşte să obţină din partea credincioşilor o participare activă la slujbele religioase.

Această înnoire se loveşte totuşi de o opoziţie dublă cea a catolicilor tradiţionalişti care reproşează ierarhilor de a fi dus prea departe voinţa de reformă. Pe de altă parte cea a „contestatarilor" care aşteaptă dimpotrivă transformări mai radicale: fideli pe care conservatorismul bisericii în materie de control al naşterilor (enciclica *Humane vitae*, 1968) i-a decepţionat; preoţi care reclamă integrarea lor totală în viaţa societăţii laice (dreptul la căsătorie, la activitate salarială, la angajament politic pe

calea socialismului); în fine reprezentanţi ai clerului din anumite ţări care prin vocea episcopilor lor (mai ales acea a cardinalului Suenens), reproşează papei de a se comporta ca un monarh absolut, şef al unei puteri temporale. Biseriva anilor ’70, ca toate instituţiile vremii sale, suferă – în ciuda restructurărilor conciliare şi post-conciliare – efectele unei crize care afectează toate aspectele civilizaţiei contemporane.

PROBLEMELE BISERICII POST-CONOLURE

Deciziile conciliului au fost continuate, sub pontificatul lui Paul al VI-lea (1963 – 1978), de o întreagă serie de măsuri ce modificau profund structurile bisericii catolice. La vârf, instituţiile pontificale au fost transformate în sensul simplificării şi descentralizării. Curia a fost internaţionalizată şi numărul de prelaţi italieni aşezaţi în fruntea serviciilor a scăzut puternic. Colegialitatea episcopală se va exprima de aici înainte prin intermediul Sinodului episcopilor, un gen de mic conciliu pe care Papa îl poate convoca uşor pentru a se informa sau a se sfătui, şi

466
467 /Vârsta DE aur (1953 – 1973)
Index a treia forţă, 107, 307
Abbas, 308, 311, 320, 323
acordurile de la Geneva, 157, 298
Acordurile de la Geneva, 139, 248
Adenauer, 43, 45, 280, 334
Adorno, 458
AELS, 197, 287, 290
AFL, 15, 260
Ahmatova, 84
Aldrich, 169
Allen Dulles, 235
Andre Philip, 314, 321

Anouilh, 167
Antoine Pinay, 67, 75, 292, 293.
294, 295, 325, 329, 357 ANZUS, 156
Aragon, 160, 165, 166 Argenlieu, 137 Armând, 176 Armstrong, 180, 452, Asanuma, 382 ASEAN, 415
Attlee, 40, 41, 273*:* Auriol, 54, 57, 67, 295 Autant-Lara, 170 Azikiwe, 414
Baader, 228, 282 Bad Godesberg, 280 Badoglio, 42 Baez, 458 Baied Along, 138
468
Balfour, 244
Ba-Maw, 126
Bandoung, 401, 402, 403, 411, 412, 417, 418, 448
Baodai, 65, 137, 138, 248
Batista, 234, 235
Bayeux, 61, 329
Beauvoir, 166
Becker, 159, 170.
Ben Badis, 308
Benbella, 309, 310, 312, 402
Ben Gourion, 246
Beneš, 97
Beria, 83, 85, 385, 386, 387
Bevan, 41
Beveridge, 40
Bevin, 40, 63
Bidault, 40, 46, 53, 55, 63, 294.
296, 314 BIRD, 12, 71, 143 Blake, 465 blocada Berlinului, 43, 63, 151.
152
Blondin, 166
Blum, 37, 63, 71, 169, 297, 302 Blum-Byrnes, 37, 71, 169 Boganda, 406 Bogart, 169
Bonnard, 168:

Boumediene, 418 Bourges, 299, 314 Bourguiba, 64, 127, 133, 294, 402 Brandt, 240, 282
Braque, 168
Brasillach, 161
Brazzaville, 125, 128, 137, 406
Brecht, 167
Brejnev, 239, 241, 244, 384, 385.
394, 400
Bretton, 10, 11, 17, 198 Briand, 46 Brigăzile roşii, 228 Brune, 293 Bruxelles, 45, 63, 151, 286, 289.
290, 299, 466
Bulganin, 232, 247, 385, 390, 391 Burghardt Du Bois, 414 Buron, 300 Byrnes, 27, 37, 147
Caetano, 285
Calas, 60
Camp David, 233
Camus, 159, 161, 162, 166
CAO, 415
Carne, 159
Carthage, 298, 402
Casanova, 166
Castro, 234, 235, 266, 413, 418.
422
Catroux, 127, 311 Cayate, 169 CDU, 43, 280 CEAEO, 415 Ceauşescu, 244, 400 CEAV, 415 CECO, 48, 64, 275, 279, 283, 287.
289, 352 CEE, 152, 197, 206, 243, 261.
266, 275, 279, 287, 289, 365.
436 CFDT, 339
CĂC, 321, 339
CGL, 15
CGT, 15, 54, 60, 294, 321, 339
Chaban-Delmas, 304, 316, 321,)
345, 346, 347, 348, 349, 350 Chagall, 168

Challe, 324:
Chaplin, 32, 169 charta Atlanticului, 129 Chatelet, 322 Cheyney, 456 Chirac, 350 – Churchill, 27, 40, 46, 126, 146, i
273.)
CIO, 15, 260 Claudel, 164 Claudius-Petit, 330 Clouzot, 170 clubul Jacobinilor, 303 Clubul Jean Moulin, 330 Clubului de la Roma, 210 Cohn, 338 Comenzile, 5 conferinţa de la San Francisco.
130, 141
Conferinţei de la Geneva, 310 conferinţei de la Yalta, 272 Congresul partidului, 390 Consiliul Europei, 46, 285 Conte, 348 Coty, 295, 296, 305, 316, 318;
320.
Courtade, 166 –;
Couve de Murville, 320, 331, 342 Cripps, 126 criza din Cuba, 239 Criza din Cuba, 234, 238 Cronin, 41
469/Index
CSCE, 241
Dalí, 168 –
Daniel Mayer, 314, 321
Daquin, 169
Daiy, 170
Dassin, 169
De Gasperi, 42
de Miile, 169
deSantis, 42, 170
de Sica, 42, 170 =:
Debre, 320, 322, 326, 331
Deffere, 333
Dej, 400
Delors, 346
Deng Xiaoping, 444, 447, 448, 450
Deon, 166

Depreux, 314, 321
Devlin, 278
Dewey, 31
DGB, 15, 280
Diem, 139, 248, 249, 250
Diên Biên Phú, 138, 291, 296 – Diori, 406
doctrina Truman, 28, 96, 148
Dodge, 124 J
Doepfner, 466
Douglas-Home, 273
Dubček, 243, 400;
Duchet, 58, 314
Duclos, 60, 294, 344
Dudinţev, 386
Duhamel, 164, 342, 344, 345
Duvivier, 169
Dylan, 458
Dzodze, 90.
ECOSOC, 12
Eden, 247, 273, 275
Edgar Faure, 66, 67, 293, 294.
300, 301, 302, 304, 305, 307.
336, 342 Ehrenburg, 386 Einstein, 179 Eisenhower, 19, 29, 33, 156, 157.
232, 233, 235, 247, 265, 270.
382
Éluard, 159, 160, 165 Ely, 317
Erhard, 280, 334 *Esprit*, 161, 166 Euratom, 289, 307 Evian, 323, 324, 325, 402 Evtuşenko, 385 *Express*, 298, 303, 304, 335, 455
*
Fadeev, 165
FAO, 12, 143
Faulkner, 164

FEOGA, 289
FGDS, 336, 337
FLN, 310, 311, 312, 313, 314.
315, 323, 324, 402 FMI, 11, 12, 71, 143, 198 Fontaine, 145, 463 Fontanet, 330, 345 Foster Dulles, 29, 156, 232, 247.
249
Fouchet, 289, 334
s-ougeron, 168".
— Fourastie, 199, 369 *i-ance-Obsewateur*, 303 I – ancis, 308 F-anco, 284, 285 Frederic-Dupont, 67, 292 Freud, 458 Frey, 305
Fromm, 458
Galbraith, 263
Gandhi, 131
Garvey, 414
GATT, 11, 17, 197, 419, 436, 437
Gaulle, 49, 50, 51, 53, 58, 61.
66, 67, 68, 73, 137, 153, 154.
208, 237, 241, 242, 275, 287.
289, 290, 291, 292, 297, 305, j
316, 317, 318, 319, 320, 322.
323, 324, 325, 326, 327, 329,!
331, 332, 333, 334, 335, 336;
337, 339, 340, 341, 342, 344;
345, 347, 348, 350, 357, 402:
403!
Gazier, 314
Geneva conferinţa, 232
Gerard Philipe, 170
Gero, 398
Gide, 164, 167
Giscard, 327, 332, 336, 337, 343, 344, 345, 350, 355, 357

Goering, 144
Gold Exchange Standard, 10
Gomulka, 101, 388, 398
Gottwald, 97, 396
Gouin, 52, 58
Gravier, 363; >
Greco, 160”.
Greene, 41
Grenelle, 340
Guevara, 235, 414.
Guillaumat, 320 „îl
Gulag, 85
Guomindang, 105
Guttuso, 168
Habermas, 458
Habre, 410
Hadj, 134, 309
Hamer, 41
Hamilton, 464
Harriman, 27
Harry Truman, 30.140...
Hatta, 136
Hautecloque, 64, 294
Hawks, 169
Heath, 275
Heidegger, 162
Hemingway, 164.
Hendrix, 458
Henry Ford, 221, 259
Herbert Marcuse, 458
Hernu, 303
Herriot, 60
Herzl, 244
Hiro-Hito, 117

Hirota, 119
Hirsch, 355
Hitler, 89, 100, 193
Ho-Chi-minh, 128, 137, 138, 248.
250
Hodja, 100, 146 Houphouet-Boigny, 128, 307 Hu Haobang, 448 Humphrey, 270 Husák, 400 Husserl, 162
Ian Smith, 407
Ikeda, 382
Indochina, 64, 75, 125, 126, 129, 130, 132, 137, 138, 139, 154, 157, 232, 251, 291, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 312, 315, 387, 448
470
471/Index
Ioanal XXIII-lea, 466 IRA, 278 IRI, 202, 283 Istiqlâl, 64, 294
J. Ford, 169
J. Laurent, 166
Jdanov, 83, 84, 97, 103, 129, 149.
165, 170
Jean Monnet, 46, 69, 287 Jeanneney, 336, 342 Jeune Nation, 315 Jinnah Mohammed Ali, 132 Jivkov, 398 Jiyato, 121 Johnson, 250, 251, 252, 265, 267.
268, 269, 270, 271 Joliot-Curie, 179 Joplin, 458 Jouhaux, 60 Juan Carlos, 285 Juin, 64, 127, 294, 298 Jukov, 85, 391
Kádár, 398
Kaganovici, 385, 391, 397
Kandinsky, 168
Kastler, 182
Keita, 403
Kennan, 28, 130
Kennedy, 197, 230, 234, 235.
236, 237, 242, 250, 252, 265.

266, 267, 270, 453;
Kenyatta, 406
Keynes, 14, 37, 199
KGB, 386, 396
Khadafi, 410, 418
Kierkegaard, 162
Kiesinger, 280
KimlIS – ung, 155
King, 267, 269
Kippur, 350
Kishi, 119, 382:
Kissinger, 240, 251, 271, 450
Klee, 168
Koenig, 299, 466
Kominformul, 87, 96, 99, 149, 397
Komintern, 98
Komsomolului, 396
Kostov, 101
Krivine, 344
Kubrick, 238;
Kurosowa, 380
Ky, 137, 250 *
Kyosanto, 121
Lacoste, 311, 312, 314
Laffitte, 166
Lagaillarde, 315, 324
Laniel, 292, 294, 295, 296, 300
Lîsenko, 80, 84, 386, 395
Lattre, 65, 138, 296
LeDucâho, 251
Lean, 41, 171
Lecanuet, 330, 335, 336, 342.
345, 349 Leclerc, 137 Leger, 168 Lenin, 80, 85, 86, 94, 231, 385.

388, 389 Leon M’ba, 406 Levi, 42 Levinson, 228 Lienart, 466 Liga democratică, 112 Linbiao, 445, 446, 447 Linggadjati, 136
Lippman, 144
Liu Shaoqi, 114, 444, 445, 446.
448
Losey, 169 Luca, 102
MacArthur, 119
MacMillan, 242, 273, 275, 277
MacCarran, 32
MacCarran-Walker, 32
MacCarthy, 32, 33, 156
Magritte, 168
Makarios, 285
Malaparte, 42
Malenkov, 157, 385, 386, 390, 391
Malraux, 159, 164, 166, 320, 413
MaoZedong, 104, 105, 107, 109, 110, 112, 113, 115, 122, 154, 399, 411, 438, 440, 441, 442, 444, 445, 446, 447, 448
Marie-Barange, 67
Marilyn Monroe, 465 –.
Markos, 146
Marrane, 322
Marshall, 28, 34, 37, 40, 45, 46, 59, 71, 109, 147, 148, 163, 352
Marşul cel Lung, 105, 110
Martel, 315
Martinaud-Deplat, 293
Massu, 312, 317, 340, 402
Matisse, 168
Maulnier, 171
Maurice Faure, 307, 330
Mauroy, 348, 410

Meadows, 210
Medvedev, 396
Mendes, 17, 65, 68, 73, 139, 291, 296, 297, 298, 299, 300, 301.
302, 303, 304, 305, 306, 307.
310, 312, 314, 321, 336, 340.
344, 346, 402 Mendesismul, 303 Menon, 130
Messmer, 331, 347, 348, 349 Michel, 320, 322, 326, 331, 344.
459, 462
Miki, 383, >
Mikoyan, 394 Mill, 210 Miller, 167 Mindszenty, 103 Minseito, 121 Minshuto, 121 Miro, 168 MITI, 375
Mitsubishi, 123, 124, 376 Mitsui, 123, 124, 376 Mitterrand, 294, 299, 304, 314.
321, 330, 335, 336, 340, 341.
348, 350 Mizoguchi, 380 MNA, 402 Mobutu, 409 Moch, 60
Mohamed al V-lea, 64 Moliei, 58, 247, 291, 305, 306, 307, 311, 314, 318, 320, 348 Molotov, 40, 85, 385, 388, 390.
397
Moncef, 127
Monnerville, 327 «j
Montând, 167 Montini, 466 Morgenthau, 145 Morice, 314 Motte, 330 Mountbatten, 135
472
473/Index

MRP, 49, 51, 52, 53, 56, 58, 62.
(*t.* 67, 74, 137, 292, 295, 298.
299, 300, 305, 314, 317,
131, 136, 140, 141, 142, 143.
144, 152, 156, 236, 241, 246.
247, 269, 282,

320.
Îl 321, 326, 327, 330, 335, 336
j MSI, 283
MTLD, 309, 310 f. /";".
Mussolini, 41 „/ *"; şit:
N'Krumah, 406, 413;, – n
Naegelen, 64, 295, 308; i;!
Nagy, 233, 243, 398:
Nassau, 242, 275 HM
Nasser, 239, 247, 248, 313, 412".
413, 414
Navarre, 138
Nehru, 131, 135, 239, 411, 412,.
413, 414 –
Nenni, 283. >;":
Neo-Destour, 294, 402?. %;
Nguyenăi Quoc, 132 S. Kii.i
Nimier, 166:
Nixon, 230, 240, 241, 251, 270.
284, 313, 333.
383, 402, 409, 411, 415, 416.
419, 420, 422, 431, 436, 437.
438, 449, 450, 466
Oppenheimer, 178, «/.
Ortiz, 315, 324 –:.,» să;
Orwell, 41: r;, >
OSA, 414, 415… *h-sHii. i*
Osborne, 277: &
Ostpolitik, 240, 282 – *v*: –:
OUA, 414, 415:.1
Oueddei, 410 – t
Ould Daddar, 307 v:
Overlord, 33
PAC, 360";").).
pactul Atlanticului, 29
pactul de la Bagdad, 29, 157
pactului de la Varşovia, 154, 232.
244, 398

271, 450...;).

Nomenklatura, 239 v... – vjv

Nora, 188, 346: >...; –;, V

Novotný, 396, 398, 400, &

Nürnberg, 118, 144 >": =! «/

Nyerere, 406; – " «WJ: j;

U.») „... > Ot.

OAS, 324 *y*/ >: „*d*; *ti*

OCAM, 415...

OCDE, 199.*

Oder-Neisse, 43, 145, 240, 282 *L*

OECE, 16, 17, 45, 149, 154, 284.

287, 352

Oldenburg, 464

Olivier, 41)!

ONU, 4, 12, 27, 29, 100, 107.

109, 115, 125, 127, 129, 130?"

474

Pineau, 306

Pinter, 277

Pam Mun Jom, 156; s:?

Pauker, 102., \.

Paul al VI-lea, 466 J

PCI, 36, 42, 170, 283.v.

Pelletier, 320 *w* =! «/

Peng Dehuai, 444, 445 e.

Peng Zhen, 445.

Perillier, 64: şi.

Pervuhin, 385, 391: t\î...

Pétain, 67;!"

Petkov, 92

Petsche, 74

Pflimlin, 317, 318, 320, 326

Phamvan Dong, 132

Phnom-Penh, 242, 334

Picasso, 160, 165, 167, 168

Pinay-Rueff, 332

Pisani, 332
planul Marshall, 16, 18, 34, 40, 96.
140, 149, 150 planul Schuman, 48, 63 planului Monnet, 72, 355 Pleven, 64, 66, 69, 73, 157, 305.
330, 335, 344, 345 Podgornîi, 394 Polier, 343, 344 Pompidou, 242, 276, 290, 319.
326, 327, 331, 335, 338, 339.
342, 343, 344, 345, 346, 348.
349, 350, 361, 366 Poskrebîşev, 86 Potsdam, 37, 43, 123, 145, 157 Poujade, 302, 320, 321 *Pravda*, 84, 96, 103, 388, 394 Prevert, 160 Prokofiev, 84 PSA, 321, 336 PSU, 336, 339, 344 Pudovkin, 170
Quenille, 58
Rachidăli, 126
Rajk, 102.
Rákosi, 388
Ramadier, 54, 55, 58
războiul din Vietnam, 240, 242.
252, 261, 267, 270, 271 războiului din Coreea, 167, 357.
448
RDA, 403 Reagan, 176 realismul socialist, 83, 103, 164.
170
Reed, 41, 169, 171
Renault, 14, 54, 55, 69, 339, 354.
361, 362
René Mayer, 74, 153, 292, 295
Reynaud, 74, 320, 322
RGR, 305 –.
Richard Smith, 465 r
Robert Schuman, 64, 157
Rocard, 344: „.
Roosevelt, 18, 22, 30, 33, 105.

129, 141, 257;
Rosenberg, 32, 167 Rosenquist, 464 Roşi, 283, 462 Rossellini, 42, 43, 170 Rouault, 168 Roy, 160
Saburov, 385, 391;
Saharov, 396
Salan, 138, 317, 318, 324
Salazar, 284, 285
SALT, 207, 241, 442
Sartre, 159, 160, 161, 162.163.
165, 166, 167 Sauvy, 227, 417 Savary, 312, 314, 321, 348 SCAP, 117, 119, 120, 122, 124 Seguy, 340
Seiyukai, 121:
SELA, 415 senatorul Taft, 156 Senghor, 128, 133, 307, 403, 414 Servan-Schreiber, 298 SFIO, 36, 58, 74, 297, 304, 321.
348
Shakaito, 121
Shimpoto, 121
Shinda, 380".
475/FHDfx
Sidi Moulay ben Arafa, 294
Signoret, 167
Sihanouk, 138
Sillitoe, 277
Simonin, 170
Şi arifuddin, 128
Slansky, 101, 102 *3 b*.
SMIC, 346, 372
SMIG, 74, 294
Sodomei, 121
Soekarno, 132, 136, 407, 408, 411, 412, 417
Sohyo, 122, 381
Sokolovski, 150
Soljeniţîn, 389

Soustelle, 299, 300, 310, 311, 314, 316, 329
sovnarhozuri, 391
Springer, 282
Stalin, 18, 27, 33, 55, 76, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 129, 140, 142, 144, 145, 146, 149, 150, 151, 155, 156, 157, 165, 166, 170, 231, 232, 247, 296, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 393, 394, 395, 396, 397, 399
Stil, 166
Stilwell, 105
Suenens, 466, 467
Sumitomo, 123, 124, 376
SunYat-sen, 110
Suslov, 397
Syngman, 155
Şostakovici, 84 Taft-Hartley, 31, 260
476.
Takis, 465
Tanaka, 383
Tehang Kai-chek, 104, 105.
106, 107, 109, 110, 111, 113.
137, 155 Thieu, 250 *Thorez*, 58, 320 Tito, 87, 89, 90, 97, 98, 99, 100.
146, 150, 151, 232, 387, 397.
399, 412, 413, 417
Togliatti, 284
Tojo, 119:
Tombalbaye, 406 – Toure, 333, 403 tratatele de la Londra, 299 tratatul de la Paris, 48, 157 tratatul de la Roma, 152, 307 tratatul de la San Francisco, 122.
383
Triolet, 166 tripartit, 52 Troţki, 85 Trygve, 142 TUC, 15
UDMA, 308

UDR, 341, 342, 343, 344, 347.
350 UDSR, 54, 67, 292, 297, 304, 305.
320, 321, 330, 335 UEO, 287 UEP, 16
Ulbricht, 397, 398 Ulemas, 134 UNESCO, 143, 455 UNICEF, 409 UNR, 321, 322, 325, 327 UNRRA, 12, 36 URAS, 292
T
Vaillant, 462
Valery, 164, 327, 332, 336, 337.
343, 344, 345, 355, 357 Vandenberg, 152 Verdier, 321 Vietminh, 54, 65, 132, 137/138.
139, 249, 296, 298 Visconti, 42, 170, 462 Vittorini, 160 V6 Nguyen Giap, 132 Voroşilov, 90, 385.391 Voslensky, 393 Voznesenski, 81
Wallace, 27, 270 Warhol, 464 Wasselmann, 464 Watergate, 455 Wavell, 126
Welfare State, 40, 193, 203
White, 10, 257
Wiener, 185
Wilder, 169
Wilson, 129, 275, 277
Wyszyński, 103
Yameogo, 403
Yasuda, 123
Yoshida, 121, 122, 124, 381
Youlou, 406
zaibatsui, 8, 118, 124 *zaikai*, 124 Zapotocky, 396 Zatopek, 171 Zeiler, 324
Zhou liniai, 412, 443, 447, 448, 449
O
477/Index
Cuprins
Partea I
Reconstrucţie sau construirea unei lumi noi (1945 –

1953) 3
Capitolul 1: Reconstrucţia economică şi financiară 4
Continuităţi şi rupturi postbelice 5
O nouă ordine economică mondială 10
O reconstrucţie rapidă dar imperfectă 16

Capitolu) ” Leaderschip”-ul american
Statele Unite în 1945 2 (
Supremaţia economică 23
Liderul „Lumii libere” 27
La ora liberalismului şi anticomunismului 30
Capitolul 3: Reconstrucţia Europei occidentale 34
Reconstrucţia economică 35
Renaşterea politică 40
Începuturile construcţiei europene (1948 – 1953) 45
Capitolu-Franţa între 1945 şi 1952 49
Reconstrucţia politică (1945 – 1947) 50
Instituţiile şi funcţionarea lor sub a IV-a Republică 56
Paralizia instituţiilor (1947 – 1952), 59
Reconstrucţia economică 67
Capitolu (f) URSS la sfârşitul erei staliniste 76
Redresarea URSS (1945 – 1953) 77
Întoarcerea la dictatura totalitară 82
Capitolul fejytxpansiunea comunismului în Europa (1945 – 1948) 88
Instalarea comuniştilor la putere (1945 – 1947) 89
Controlul politic alJCorninformului 96
„Iugoslavia însfera modelului impus 98
Celelalte ţări de democraţie populară 101
Capitolul 7: începuturile comunismului în China (1945 – 1953) 104
Consecinţele războiului Chino-Japonez (1937 – 1945) 105
Război civil şi victoria lui Mao-Zedong (1945 – 1949)

109
Începuturile Republicii Polulare Chineze (1949.1953) 112
Capitolul 8: Reconstrucţia Japoniei (1945 – 1952) 116
Starea Japoniei după război 117
O reconstrucţie politică sub supraveghere 119
O remarcabilă redresare economică 122
Capitolul 9: Fisurile dominaţiei coloniale (1945 – 1954) 125
Consolidarea mişcării anticolonialiste 126
Primele seisme ale independenţei (înainte de 1940) 131
Primele independenţe 135

capitolulâfO: jMediul internaţional: Războiul rece 140
NU: un nou cadru pentru pace 141
[începuturile războiului rece (1945 – 1946) 144
I Apariţia blocurilor (1947 – 1949) 147
Pactul Atlantic (1949)...151
— Apogeu şi relux al Războiului rece (1950 – 1953) 154
— Capitolul 11: Cultura în perioada postbelică 158
— Climatul intelectual al mijlocului de secol 159
— De la revoltă la angajare 161
— O cultură a războiului rece 163
— Vectorii confruntării culturale 165
— Partea a II-a
— Vârsta de aur a ţărilor industrializate 173
— Capitolul 12: Progresul ştiinţific şi tehnic şi consecinţele sale economice 174
X
478
419
— O nouă vârstă de aur a ştiinţei şi tehnicii 175

— Domeniile cheie ale apogeului ştiinţific şi tehnic 178
— De la revoluţia industrială la revoluţia informatică 183
— Capitolul 13: Creşterea economică şi statele liberale 192
— Factorii creşterii economice 193
— Caracteristici generale şi aspecte naţionale ale creşterii economice 199
— Creştertea economică şi restructurări sectoriale 203
— O creştere dezechilibrată şi contestată 206
— Capitolul 14: Transporturile sociale din ţările industrializate 211
— O evoluţie demografică alarmantă…” 212
— Profesiuni şi clase sociale 215
— Consumul de masă 220
Integrareaşi contestarea socială 225
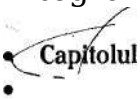
15 j) leliaţiile internaţionale 230
EcRiâibrul terorii 231
O Cuba: lumea pe marginea prăpastiei (octombrie 162) 234
De la coexistenţă paşnică la destindere 238
— Fisurarea blocurilor: 241
— Confruntarea periferică 244
V
Capitolul-Statele Unite la apogeul puterilor 252
— Sistemul politic american 253
— Apogeul capitalismului american 257
— Societatea americană la ora posterităţii 261
— În căutarea unei noi politici 265
— O „casă învrăjbită” 268

— Capitolul fţihiropa occidentală în miezul celor *f* treizeci de ani glorioşi”, 272
— Declinul Marii Britanii 273
— Miracolul German 278
Ascensiunea economică şi problemele politicii ale Europei meridionale 282
Constituirea şi dezvoltarea Pieţii Comune (1957 – 1973) 286...
480
celei de-a IV-a Republici 291
— Puterea de centru-dreapta 292
— Experienţa Mendis France 296
— Tentative de Front Republican (1956 – 1957) 304
— Războiul din Algeria între 1956 şi 1958 308 *
— Căderea celei de-a IV-a Republici 315.
— Capitolu-9?) Vremea gaullismului triumfător (1958 – 1974) 319
— Instaurarea celei de-a V-a Republici 320 *
— Sfârşitul războiului din Algeria (1958 – 1962) 322
„>
— Instituţiile şi funcţionarea lor 327
— Succesele politicii gaulliste (1958 – 1965) 331
— Uzura puterii şi crizele gaullismului (1965 – 1969) 335
— Preşedinţia lui Georges Pompidon (1969 – 1974) 344
— Capitolul 20: Franţa în perioada creşterii economice 351
— Condiţiile creşterii economice 352
— Creştere economică şi inflaţie 355
— O creştere selectivă 359
— Problemele creşterii 363
— Mutaţiile sociale...366

— Capitolul 21: Japonia, cea de-a treia „Mare Putere” 374
— „Miracolul economic” 375
— O societate plină de mutaţie 378
— Un sistem politic aparte 381
— Capitolul-Lumea socialistă după Stalin 384 v
— Succesiunea lui Stalin”. 385
— Destalinizarea după 1956 387
— Tentativa reformistă şi eşecul său 390
— Victoria aparatului de partid după 1964 394.
— Socialismul, un „model” unic 396
— Capitolul 23: Lumea a treia 401
— Marile etape ale procesului de decolonizare după 1954 402
— Naşterea dificilă a statelor ieşite din procesul de decolonizare 407
— Integrarea internaţională a lumii a treia 410
481
G
Capitolul 24: Lumea a treia în afara celor „treizeci de ani glorioşi” 416
Lumea a treia şi subdezvoltarea 417
Criteriile subdezvoltării 420
Factorii interni ai subdezvoltării 424
Factorii exogeni: efectele dependenţei lumii a treia 429
Căile nesigure ale dezvoltării 432
Capitolul 25: China lui Mao Zedong *JÂ38*
Vremea modelului sovietic (1953 – 1958) 439
„Calea chineză” către socialism (1958 – 1965) 442
Revoluţia socială începută în 1965 445
China şi lumea exterioară 448
Capitolul 26: Evoluţia ideilor şi practicilor culturale 451

Mondializarea şi difuzarea instantanee a informaţiei 452
Mass-media şi cultura de masă: tipăriturile 454
Contestarea modelului productivist! 457
Cultură şi modernitate 459
Biserica catolică, „aggiormamento” 465
Index 468
r